Asiakirjan ovat allekirjoittaneet

Nimi	Tunnistautuminen	Aika
Tuulia Tuomi	Suomi.fi	05.03.2026 10:46:44 UTC+02:00

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

Hämeenlinnan hallinto-oikeus
Raatihuoneenkatu 1
13100 Hämeenlinna

Valitus

Lahden museoiden valitus Heinolan kaupunginvaltuuston päätöksestä hyväksyä asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta.

Valituksen alainen päätös

Heinolan kaupunginvaltuuston päätös 2.2.2026 *§ 1 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta* (dnro 264/10.02.03/2025). Heinolan kunnanhallitus on hyväksynyt päätöksen kokouksessaan 16.2.2026 *Toimeenpanomääräysten antaminen valtuuston 2.2.2026 kokouksessa tekemistä päätöksistä § 35* (dnro 219/00.02.00/2026).

Valitusoikeus

Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo esittää kuntalain § 137 sekä alueidenkäyttölain § 191 mukaisen valituksen asemakaavan hyväksymispäätöksestä (Kuntalaki 410/2015 § 127; alueidenkäyttölaki 132/1999 § 191). Lahden museot/Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo vastaa toimialueellaan Päijät-Hämeessä maakunta-, yleis- ja asemakaavoitukseen sekä rakennusvalvontaan liittyvistä toimialansa asiantuntija ja viranomaistehtävistä. Museolain (314/2019) 7:nnen §:n mukaan alueellisen vastuumuseon tehtävänä on toimialueellaan toimia kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana, joka antaa lausuntoja, osallistuu asiantuntijana viranomaisneuvotteluihin ja antaa neuvontaa, sekä kehittää ja edistää kulttuuriympäristön vaalimista, toimialansa yhteistyötä sekä kulttuuriympäristötiedon digitaalista tallentamista ja saatavuutta. Lahden museot on nimetty 1.1.2020 voimaan tulleen museolain mukaiseksi alueelliseksi vastuumuseoksi ja vastaa sen perusteella sekä toimialueensa arkeologisen kulttuuriperinnön että rakennetun kulttuuriympäristön asiantuntijatehtävistä (Museolaki 314/2019 § 7). Näin ollen museolla on kuntalain § 137 sekä alueidenkäyttölain § 191 mukaisesti valitusoikeus, sillä päätös vaarantaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilymisen ja museoviranomaisella on näissä toimialaansa kuuluvissa asioissa oikeus valittaa kaavan hyväksymistä koskevasta päätöksestä.

Vaatimus

Asemakaavan hyväksymistä koskeva päätös on kumottava ja asia on palautettava uudelleen valmisteltavaksi siten, että korttelissa 1 sijaitseva Kuivahoitolaitoksen rakennus määrätään asemakaavassa suojeltavaksi sr-suojelumerkinnällä, joka kieltää rakennuksen purkamisen.

✉ Fellmaninkatu 3 15110 Lahti Finland
@ etunimi.sukunimi@lahti.fi

lahdenmuseot.fi

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

Vaatimusten perustelut

Heinolan kaupunginhallitus on kokouksessaan 12.1.2026 § 2 käsitellyt Kylpylänrannan asemakaavaehdotusta ja päättänyt esittää valtuustolle, että se hyväksyy asemakaavan muutoksen 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostuksen liitteineen. Esitys on hyväksytty valtuustossa 2.2.2026. Museo on saanut päätöksen tiedokseen Lahden kaupungin kirjaamon kautta, jonne kaupungin valtuuston päätös toimitettiin 18.2.2026 (liite 5).

Asemakaavatyön tueksi on laadittu koko Kylpylän aluetta sekä päärakennusta ja Kuivahoitolaitosta käsittelevä rakennushistoriaselvitys Heinolan kylpylä: rakennushistoriaselvitys, osa I-II (Ahola, 2021). Alue on aiemmin inventoitu osana paikallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventointia Kuntien kulttuuriympäristöselvitys, KUKUSE. Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä (KUKUSE, 2005) sekä Heinolan päivitysinventointi 2014 (Ahola, 2014), joissa selvityksen kohteena on ollut paikallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Alue on inventoitu osana Päijät-Hämeen maakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön selvitystä (MARY 2, 2024). MARY2 inventointi laadittiin vuonna 2024 maakuntakaavan uudistuksen taustaselvitykseksi. Inventoinnin yleistekstissä inventoinnin tavoitteita kuvataan seuraavasti: *Päijät-Hämeen kulttuuriympäristö selvitetään maakunnan kymmenen kunnan Asikkalan, Hartolan, Heinolan, Hollolan, Iitin, Kärkölän, Lahden, Orimattilan, Padasjoen ja Sysmän historialliseen kehitykseen liittyviä ominais- ja erityispiirteitä ja kuinka ne näkyvät Päijät-Hämeen rakennetussa kulttuuriympäristössä ja kulttuurimaisemassa. Teksti luo pohjan selvityksessä laadituille aluekorteille, joissa on tarkemmin esitetty tekstein, kuvin ja kartoin maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöalueiden historia, nykytila ja arvotekijät (MARY2, 2024).*

Kaava-alue on miltei kokonaisuudessaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (Heinolan Perspektiivi, RKY 2009; Maaherranpuisto ja rantapuisto, MARY2, 2024) sekä Heinolan kansallista kaupunkipuistoa. Kylpylän alue on yksi maakunnallisesti merkittävän kokonaisuuden avainkohteista. Avainkohteella tarkoitetaan maakunnallisesti arvokasta rakennusta, joka on osa jotakin laajempaa kokonaisuutta. Kylpylä on osa Heinolan Maaherranpuiston ja rantapuiston maakunnallisesti merkittävää kokonaisuutta.

Kylpylärakennusten muodostama kokonaisuus 1930-luvulta liittyy kiinteästi Heinolan kulttuuri- ja liike-elämän historiaan. Hyvin alkuperäiset tyylipiirteensä säilyttäneiden kylpylärakennusten muodostama kokonaisuus on osa valtakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä ja kansallista kaupunkipuistoa. Kylpylaitoksen rakennukset, uimaranta ja Kylpyläpuisto muistuttavat Heinolan kaupungin elinkeino- ja taloushistorialle merkittävästä aikakaudesta, residenssikauden jälkeisestä toisesta nousukaudesta, jonka aikana kaupungin elinkeino- ja kulttuurielämä monipuolistui, rakennettiin Jyrängön ranta-alue ja istutettiin puistoja. Heinolan Kylpylaitoksen 1931 valmistuneet rakennukset jäivät viimeisiksi

Fellmaninkatu 3 15110 Lahti Finland
etunimi.sukunimi@lahti.fi
lahdenmuseot.fi

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

suomalaisen kylpyläkulttuurin kultakaudella valmistuneista kylpylärakennuksista. (Ahola, 2014 ja 2021.)

Kylpylän alueen kulttuurihistorialliset arvot ovat niin historiallisia, rakennushistoriallisia, kuin maisemallisia. Historialliset arvot perustuvat mm. kylpylaitoshistoriaan. Heinola lukeutuu maamme vanhoihin kylpyläkaupunkeihin ja 1892 perustettu kylpylä teki kaupungista tunnetun ja suositun matkustuskohteen. Maisemalliset arvot ovat sekä itsenäisiä että maaherranpuiston kokonaisuuteen liittyviä. Rakennushistorialliset arvot perustuvat tyypillisyyteen, harvinaisuuteen ja säilyneisyyteen. (Ahola, 2014)

Lahden museot/Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo on 9.10.2025 päivätyssä kaavaehdotuksen lausunnossaan (D/3928/12.03.02.03/2025) todennut, ettei kaavaehdotus sisällöllään turvaa rakennetun kulttuuriympäristöjen arvojen riittävää säilymistä alueidenkäyttölain § 1 tai § 5 edellyttämällä tavalla aluemerkintöjen ja kuivahoitolaitoksen merkintöjen osalta (Alueidenkäyttölaki 131/1999). Se on vastoin valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita ja vaarantaa valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilymisen. Se on vastoin Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmia ja kansallisen kaupunkipuiston perustamisedellytyksiä. Kaupunginhallituksen kaupunkipuiston perustamisen hyväksymispäätöksessä todetaan, että: *Entisen kylpylän tontin (Keskusta-1–5) asemakaavaa muutettaessa kaavoituksen lähtökohdaksi otetaan tontilla olevien rakennusten säilyttäminen ja siinä yhteydessä määritetään kunkin rakennuksen suojeluaste ja -tavoitteet. Rakennusten säilyttämistä tukeva lisärakentaminen on mahdollista. Uudisrakentaminen sopeutetaan mittakaavaltaan sekä nykyiseen rakennuskantaan että viereisiin puistoalueisiin (Maaherranpuisto ja Kylpylänpuisto).*

Kaavan vaikutuksia rakennetun kulttuuriympäristön arvoihin on tutkittu riittävän laajasti. 1.:ssä, 12.2.2024 päivätyssä kaavaehdotuksessa arvot on huomioitu riittävällä tavalla ja Kuivahoitolaitos varustettu sr-merkinnällä, mutta 2.:ssa kaavaehdotuksessa ei arvojen säilymistä ole onnistuttu asiaankuuluvasti turvaamaan. Jotta alueen kulttuuriympäristön arvojen säilyminen voidaan alueidenkäyttölain yleisten tavoitteiden, asemakaavan tavoitteiden sekä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti turvata ja asemakaava näin ollen laatia alueidenkäyttölakia (131/1999) noudattaen, edellytti museo, että korttelin 1 (Kylpylä) aluemerkintää ALY-s1 on suojelun osalta täsmennettävä, sataman alue tulee varustaa merkinnällä, jossa ympäristö säilytetään, esim. *LS-s1* sekä Kuivahoitolaitos on varustettava suojelumerkinällä, esim. *sr-2: kulttuurihistoriallisesti arvokas suojeltu rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa tehtävät korjaus- ja muutostyöt eivät saa heikentää rakennuksen arvoa tai hävittää sen ominaispiirteitä. Korjaus- ja muutostöistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto,* tai muulla vastaavalla korjaukset ja muutokset mahdollistavalla yleisellä rakennussuojelumerkinnällä.

Fellmaninkatu 3 15110 Lahti Finland
etunimi.sukunimi@lahti.fi
lahdenmuseot.fi

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

Kaavaehdotukseen on ennen hyväksymistä tehty seuraavat Lahden museoiden lausunnossaan edellyttämät tarkennukset: ALY-25/s1 aluemerkintään sekä sataman LS-1/s1 merkintään.

Kuivahoitolaitokselle ei asetettu museon vaatimuksen mukaista suojelumerkintää, mitä perustellaan asemakaavaselostuksen vastineissa muun muassa sillä, että käyttötarkoituksen löytäminen on ollut vaikeaa ja korjaustarve laaja, kaava ohjaa rakennusalan rajauksella rakennuksen säilyttämiseen ja sallii korvaamisen vain vastaavalla uudisrakennuksella, kuivahoitolaitosta ei ole osoitettu Heinolan ydinkeskustan osayleiskaavassa kohdemerkinnällä, joten Heinolan kansallisen kaupunkipuiston myös hoito- ja käyttösuunnitelma on huomioitu osayleiskaavaa laadittaessa ja sillä, ettei maisema- ja kaupunkikuva kuitenkaan muutu vaikka kuivahoitorakennus purettaisiin. Asemakaavan muutosehdotusta ei ole asetettu uudelleen nähtäville.

Suojelumerkinnän puuttumista perustellaan selostuksessa sillä, ettei kuivahoitolaitoksella ole Heinolan ydinkeskustan osayleiskaavassa suojelumerkintää, eikä sitä näin ollen ole huomioitu kansallisen kaupunkipuiston hoitosuunnitelmassa. Heinolan ydinkeskustan osayleiskaava on saanut lainvoiman 15.12.2008 eikä sitä voida pitää rakennussuojeluarvoja koskevilta osin ajantasaisena, sillä tuoreempaa selvitystietoa, kuten Heinolan päivitysinventointi 2014 (Ahola, 2014), Heinolan kylpylä: rakennusinventointi (Ahola, 2021) sekä Päijät-Hämeen maakunnallisesti merkittävä rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2024 (MARY2, 2024), on saatavilla. KHO on ratkaisussaan KHO:2021:53 todennut, että ilmeisen vanhentunut yleiskaava voidaan ohittaa siltä osin kuin olosuhteet ovat muuttuneet ja käytettävissä on ajantasainen selvitysaineisto. Päätöksessä todettiin, että asemakaavan tulee perustua tuoreisiin selvityksiin ja olosuhteisiin, ei vanhentuneeseen yleiskaavaan. Kun otetaan huomioon erityisesti alueella voimassa olleen yleiskaavan vahvistamisesta kulunut aika, yleiskaavan vahvistamisen jälkeen käynnistynyt ja yhä käynnissä oleva maakuntakaavan uudistus, on selvää, että yleiskaava on asemakaavaa laadittaessa ollut ilmeisen vanhentunut. Rakennuksesta on laadittu rakennushistoriallinen selvitys, jonka mukaan kuivahoitolaitos on arvokas. Selvityksen tuloksia ei voida sivuuttaa sillä perusteella, ettei yleiskaavassa ole suojelumerkintää. Päätöksenteon tulee perustua uusimpaan ja kaavan kannalta olennaiseen tietoon, ei 18 vuotta vanhan yleiskaavan tilaan. Selvityksen osoittamat suojeluarvot muodostavat oikeudellisesti merkittävän lähtökohdan, joka on kaavassa otettava huomioon. (KHO:2021:53.)

Alueidenkäyttölain §:ssä 1, lain yleiseksi tavoitteeksi todetaan mm. kulttuurinen kestävyys. Alueidenkäyttölain §:ssä 5 todetaan, että alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää mm. rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Lain 54. § edellyttää, että *asemakaava on laadittava siten, että luodaan edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle, palvelujen alueelliselle saatavuudelle ja liikenteen järjestämiselle. Rakennettua ympäristöä ja*

Fellmaninkatu 3 15110 Lahti Finland
etunimi.sukunimi@lahti.fi
lahdenmuseot.fi

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Koska rakennushistoriallinen selvitys on osoittanut rakennuksen arvokkaaksi, on näitä arvoja pidettävä lain tarkoittamina erityisinä arvoina, joita ei saa asemakaavalla hävittää. Asemakaava on näin ollen alueidenkäyttölain 1., 5. ja 54. §:n vastainen. (Alueidenkäyttölaki 132/1999.)

Heinolan kylpylä sekä kuivahoitorakennus sijaitsevat RKY-alueella (RKY 2009) eli ovat osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Näin ollen, alueidenkäyttölain § 22 mukaisesti, kuuluvat ne valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) piiriin (Alueidenkäyttölaki 132/1999 § 22). Näiden tavoitteiden mukaan kaavoituksessa tulee turvata valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen säilyminen. Koska RKY-alueet ovat valtakunnallisesti merkittäviä, niiden hävittäminen tai heikentäminen kaavoituksella on lähtökohtaisesti VAT-tavoitteiden vastaista. Tätä linjaa tukee myös ympäristöministeriön ohjeistus, jonka mukaan historiallisesti arvokkaiden alueiden ja rakennusten turmelemista tulee välttää ja niiden säilyminen varmistaa kaavoituksella. Asemakaava, joka sallii RKY-alueella sijaitsevan rakennuksen purkamisen tilanteessa, jossa selvitykset osoittavat rakennuksen arvokkaaksi, on siten suoraan VAT-tavoitteiden vastainen. Kaava ei täytä valtakunnallisia velvoitteita turvata kulttuuriympäristöä, mikä tekee siitä lainvastaisen. (VAT, 2017.)

Koska rakennuksesta on tehty rakennushistoriallinen selvitys sekä inventointeja, jotka osoittavat sen olevan sekä paikallisesti, maakunnallisesti ja valtakunnallisesti merkittävä, ja alueidenkäyttölain § 1, 5, 9 ja 54 edellyttävät suojeluarvojen selvittämistä, huomioon ottamista ja turvaamista kaavoituksessa sekä valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet edellyttävät valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen säilyttämistä, on ilmeistä, että kuivahoitorakennuksen suojelemiselle on lakiin perustuvat edellytykset, ja sen purkamisen mahdollistava kaavaratkaisu on lainvastainen.

Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo

Museonjohtaja	Tuulia Tuomi
tutkimuspäällikkö	Liisa Koskelainen
rakennustutkija	Sanni Hujanen

Viitteet:

Ahola, 2014. Heinolan päivitysinventointi.
Ahola, 2021. Heinolan kylpylä: Rakennushistoriaselvitys, Osa I-II, raportti 26.4.2021.
Alueidenkäyttölaki 132/1999. Annettu Helsingissä 5.2.1999.
Korkeimman hallinto-oikeus, ennakkopäätös, KHO:2021:53. Annettu Helsingissä 28.04.2021.

LAHDEN MUSEOT
Lahti City Museums

Lausunto
D/3928/12.03.02.03/2025

5.3.2026
Alueellinen vastuumuseo

Kuntalaki 410/2015. Annettu Helsingissä 10.4.2015.
MARY 2, 2024. Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvitys 2024. Tiina Rekola, Lahden museot.
Museolaki 314/2019. Annettu Helsingissä 15.3.2019.
RKY 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Museovirasto, 2009.
VAT, 2017. Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista, 14.12.2017.

Liitteet:

Liite 1. MARY 2, 2024. Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvitys 2024. Tiina Rekola, Lahden museot.
Liite 2. Ahola, 2021. Heinolan kylpylä: Rakennushistoriaselvitys, Osa I-II, raportti 26.4.2021.
Liite 3. Ahola, 2014. Heinolan päivitysinventointi, Kylpylän inventointikortti.
Liite 4. Heinolan kaupunginvaltuuston päätös 2.2.2026 *§ 1 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta,* ote pöytäkirjasta (dnro 264/10.02.03/2025)
Liite 5. Todistus tiedoksisaannista.
Liite 6. Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta, kaava-aineisto.

Tiedoksi: Museovirasto, Lupa- ja Valvontavirasto

Fellmaninkatu 3 15110 Lahti Finland
etunimi.sukunimi@lahti.fi
lahdenmuseot.fi

Heinolan kylpylä

Rakennushistoriaselvitys

Osa I Kortteli 1:n vaiheet ennen kylpylätoimintaa

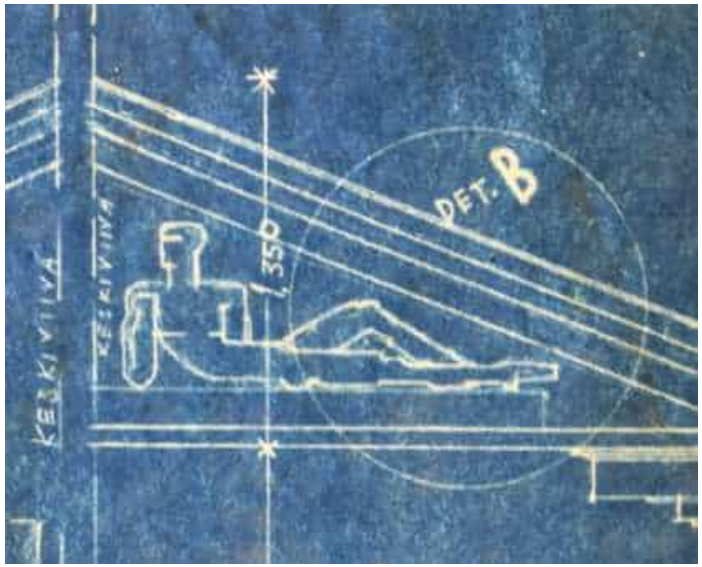
RAPORTTI 26.4.2021

Selvitystyö Ahola, Mikkeli
Tilaaja: Heinolan kaupunki, Kaavoitus

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto....4
2 Aikaisemmat selvitykset....6
3 Kaavat ja suojelu....7
4 Kaupunkiympäristön kehitys....11
4.1 Kortteli 1 ennen kylpylaitoksen rakentamista....18
4.2 Heinola Badhus Aktiebolag....21
4.3 Kunnallinen Heinolan Kylpylaitos....21
5 Pieni kaupunkitalo....24
5.1 Rakennuskortti....24
5.2 Korjaushistoriaa....24
5.3 Rakenteet....26
5.4 Ulkoasu....30
5.5 Sisätilat....37

Viitteet
Lähdeluettelo II-osassa.

Kansikuva: Maaherrankadun puoleinen fasadi.
Teija Ahola 2021

HANKKEEN PERUSTIEDOT

Nimi	**Heinolan Kylpylä**
Osoite	Maaherrankatu 1 A-C
Kiinteistö	111– 1–1–5 (tontti)
Pinta-ala	6 471 m^2
Ympäristö	Kaupunkikeskustan rantakortteli, historiallisen puiston reuna, satamaympäristö.
Asemakaava	548 (hyv. 1998) ja 250 (hyv. 1978): K-7, liike- ja toimistorakennusten korttelialue
Rakennusoikeus	5 500 k–m^2 , josta käytetty 2 411 k–m^2
Suojelutavoite	Esitetty maakuntakaavassa ja yleiskaavassa (RKY 2009)
Muu	Heinolan kansallinen kaupunkipuisto

Rakennus 1	Kylpylän päärakennus
Kerrosala	1 581 k-m^2
Kerrosluku	3 + kylmäullakko
Rakennusvuosi	1931
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, tiili ja betoni
Asemakaava	sr-1-merkintä
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Rakennus 2	Kylpylän kuivahoitorakennus
Kerrosala	715 k-m^2
Kerrosluku	2 + kylmäullakko
Rakennusvuosi	1931
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, hirsi, tiili ja betoni
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Rakennus 3	**Puinen asuinrakennus**
Kerrosala	115 k-m^2
Kerrosluku	1 + kellari ja kylmäullakko
Rakennusvuosi	1800-luku, laajennettu 1900-luvulla
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, hirsi ja lauta
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Työ	Rakennushistoriaselvitys (asemakaavataso)
Käyttö	Rakennusten uudiskäytön suunnittelu
Tilaaja	Heinolan kaupunki, Tilakeskus
Yhteyshenkilöt	Kaavoitusarkkitehti Irene Översti
Pääkonsultti	Selvitystyö Ahola, Mikkeli FM Teija Ahola
Ajankohta	Kevät 2021
Aineistot	Raportti 26.4.2021 (pdf.) Valokuvat (jpg.)

Valokuvien käyttöoikeudet

Valokuvien käyttö tilaajan omissa julkaisuissa ja raporteissa.
Selvitystyö Ahola 2021

Kuva: Rakennukset vasemmalta oikealle: Puinen asuinrakennus, kuivahoitola ja vesihoitorakennus eli kylpylaitoksen päärakennus.

1 Johdanto

Kohde

Rakennushistoriaselvityksen kohteena on entinen Heinolan Kylpylä, sen päärakennus, kuivahoitolarakennus ja tontilla sijaitseva puinen asuinrakennus. Tontin ja rakennukset omistaa Heinolan kaupunki. Kylpylänpuiston ja -rannan ideakilpailu järjestettiin 1919. Kylpylärakennukset ovat olleet myynnissä.

Kylpyläalue sijaitsee valtakunnallisesti merkittävässä Heinolan Perspektiivi -nimisessä rakennetussa kulttuuriympäristössä, lisäksi se on osa Heinolan kansallista kaupunkipuistoa.

Sijainti

Entinen kylpylä sijaitsee Heinolan ruutukaavakeskustan länsireunalla, Kymenvirtaan työntyvällä niemellä. Kylpylän päärakennus, kuivahoitolarakennus ja pieni asuinrakennus sijaitsevat 1. kaupunginosaan kuuluvan korttelin 1 ainoalla tontilla (nro 5). Tontti rajautuu pohjoisessa Kauppakatuun ja idässä Maaherrankatuun ja sen itäpuolella olevaan Kylpyläpuistoon. Tontin länsipuolella on Kylpylän rannaksi nimetty uimaranta ja etelässä, Maaherrankadun päätepisteenä löytyy matkustajasatama ja siellä toimiva RantaCasino. Kylpyläpuiston takana näkyvä WPK-talo liittyi läheisesti kylpylaitoksen toimintaan.

Kylpylätontin rakennusten muodostava katujulkisivu aukeaa Kylpyläpuistoon, joka on osa laajempaa sataman ja entisen Heinolan Seminaarin välistä laajaa kaupunkipuistokokonaisuutta, johon kuluu Maaherranpuiston ja Kylpyläpuiston lisäksi Rantapuisto.

Pitkänomaisen epäsymmetrisen tontin puistopiha jää Kauppakadun puoleiseen päähän. Kylpylätontin eteläosassa on sataman ja uimarannan käyttöä palveleva paikoitusalue. Kylpylän uimaranta on erotettu tontista korkealla puuaidalla. Kulku uimarannalla tapahtuu uimarannan 1980-luvulla rakennetun kioski-, huolto- ja varastorakennukseen väliin jäävästä porttikatoksesta.

Kohde on osoitettu punaisella renkaalla. / Heinolan karttapalvelu, opaskartta.

Kuva: Kylpylätontin vanha asuinrakennus.

Tavoite ja menetelmät

Selvityksen käyttötarkoituksesta johtuen painotus oli rakennusten korjaushistoriassa ja kulttuurihistorialliselle rakennukselle tärkeän ja ominaisen määrittelyssä. Tarkasteltiin myös tontin ja rakennusten kaupunkikuvallista asemaa ja suhdetta lähiympäristöön.

Kylpylärakennuksissa käytiin kolmena päivänä. Sisätiloista kerättiin tietoja systemaattisen havainnoinnin menetelmällä eli kerättiin ennalta päätetyt tiedot kohteen teknisistä, tilallisista ja tyylillisistä ominaisuuksista, jotka lopuksi dokumentointiin myös valokuvaamalla. Työn toimeksiannon mukaisesti kohteissa ei tehty rakenneavauksia eikä värianalyysia. Rakenteista saatiin jonkin verran lisätietoa 2018 laadituista kuntotutkimusraporteista.

Nykytilannetta valottavat pohjakuvat ovat kaavioita, eivät mittaukseen perustuvia rakennuspiirustuksia. Kaavioiden pohjana käytettiin olemassa olevia piirustuksia, mutta etenkin pohjapiirustuksia päivitettiin nykytilannetta vastaaviksi.

Arkistoselvitys rajattiin Heinolan kaupungin ja kaupunginmuseon arkistoihin. Kaupungin aineistoista käytiin läpi rakennusluvat, kiinteistöön liittyvät rakennuspiirustukset sekä Heinolan kylpylän asiakirjoja. Museolta löytyi kylpylän päärakennuksen ja kuivahoitolan alkuperäiset rakennuspiirustukset sekä muutospiirustuksia, jotka sisältyivät museossa säilytettävään Heinolan maistraatin arkistoon. Museolla oli myös vanhoja valokuvia päärakennuksen ja hoitolarakennuksen sisätiloista. Sen sijaan arkistoissa oli hyvin vähän asiakirjoja tontin eteläpäässä sijaitsevasta pienestä puutalosta, mutta sen rakennusvaiheista saatiin melko hyvä kuva muutospiirustusten, paikan päällä tehtyjen havaintojen sekä valokuvien pohjalta.

Työssä käytetty kirjallisuus on merkitty raportin lähdeluetteloon. Raportissa käytetään lähdeviittausta.

Raportin sisältö

Raportti on kaksiosainen.
Osa 1 sisältää korttelin kehityshistorian ennen vuotta 1931, jolloin se otettiin kylpylaitoksen käyttöön. Kuvataan alueen kaupunkiympäristön kehitystä ja kylpyläkorttelin kaupunkikuvallista asemaa. Todetaan olemassa olevat suojelutavoitteet ja inventointitilanteen. Korttelin rakennuksista esitellään siellä jo ennen kylpylaitosta ollut pieni asuinrakennus, sen rakennus- ja korjaushistoria, tekniset tiedot, tilaratkaisu ja muutosten jälkeinen asu.

Osa 2 sisältää kylpylaitoksen päärakennuksen ja kuivahoitolan rakennus- ja korjaushistorian sekä rakennusten ja korttelipihan nykytilan kuvauksen. Osaraporttiin sisältyy selvityksen pohjalta tehty tulkinta tontin ja rakennusten merkityksestä kaupunkikuvassa sekä rakennustyyppinsä ja aikakautensa arkkitehtuurin edustajana. Tarkastelussa otetaan huomion kansallisen kaupunkipuiston hoidolle asetetut tavoitteet ja Heinolan Perspektiivi -nimisen RKY-alueen arvopiirteet. Lopuksi luetellaan selvityksessä käytetyt arkistolähteet, painettu kirjallisuus ja verkkosivustot.

Osaraporteissa käytetyt esitystavat: tekstiosio, valokuvat ja säilyneisyyskaaviot. Kaavioiden pohjana käytetään olemassa olevia rakennuspiirustuksia.
Työmenetelmät: kirjallisuus- ja arkistoselvitys (piirustukset, työselitykset, luvat, valokuvat), haastattelut, inventointi ja valokuvadokumentaatio ulkoa ja sisätiloissa.

Valmis työ muodostuu Word-ohjelmalla tehdystä raportista ja valokuva-aineistosta. Lisäksi päivitettiin Heinolan kaupungin rakennusinventoinnin tietoja aluekortissa Heinolan kylpylä. Valmis aineisto luovutettiin pdf-formaatissa, valokuvat jpg-tiedostoina. Tilaaja saa luvan käyttää valokuvatiedostoja omissa julkaisuissaan ja raporteissaan.

2 Aikaisemmat selvitykset

Valtakunnalliset

Museoviraston päivittämä inventointi valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista ympäristöistä (RKY) valmistui 2009.

Kylpylän tontti sisältyy Heinolan Perspektiivi -nimiseen valtakunnallisesti merkittäväksi luokiteltuun rakennettuun kulttuuriympäristöalueeseen. Kaupunkiympäristönä merkittävään aluekokonaisuuteen sisältyviä arvoja on määritelty asiasanoin: puisto, katutila, kaupungin asuintalo ja huvimaja.

Otteita alueen kuvaustekstistä:
Heinolan Perspektiivi, nykyinen Maaherranpuisto, on 1785 asemakaavaan merkityn maaherran residenssin keskeinen kaupunkitila. Uuden, vastaperustetun hallintokaupungin edustavaksi asemakaavalliseksi ratkaisuksi toteutettu Perspektiivi on Suomen ensimmäisiä uudentyyppisiä julkisia puistoalueita.
Heinolan Perspektiivi on Vaasan Hovioikeudenpuistikon ohella toinen Suomessa 1700-luvun lopulla toteutetuista merkittävistä puistosommitelmista. Puiston nykyinen asu on 1800-luvun lopulta.
Maaherranpuistikkoon liittyvät Jyrängönkosken rannalla 1800-luvun loppupuolella perustetut Kylpyläpuisto, Rantapuisto ja Heinolan satama. Residenssiajalta
Perspektiivin rannan puoleisessa päässä sijaitsevan Kylpyläpuiston rakentaminen alkoi 1879. Puiston päätteenä oleva Heinolan satama perustettiin 1860. Laiturirakennelmat ja makasiini valmistuivat vuosina 1906-1907. Heinolan kylpylä perustettiin 1891 ja alkuperäisen kylpylän korvannut kivirakenteinen ***kylpylärakennus*** *valmistui 1931 arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnitelmin. Kylpylän perustamiseen liittyi seuraavana vuonna alkanut sataman ja sillan välisen mutaisen ranta-alueen muokkaaminen Rantapuistoksi.*

Kuva: Kylpylälaitoksen kortteli sijaitsee RKY-alueella nimeltään **Heinolan Perspektiivi,** johon liittyy puiston pohjoispäässä toinen valtakunnallisesti merkittävä alue: Heinolan Seminaari. / Museoviraston RKY-sivusto.

Maakunnalliset inventoinnit

Päijät-Hämeen liitto on teettänyt kulttuuriympäristöinventointeja maakuntakaavoja varten viimeksi 2005 (MARY-julkaisu 2006, Henrik Wager).

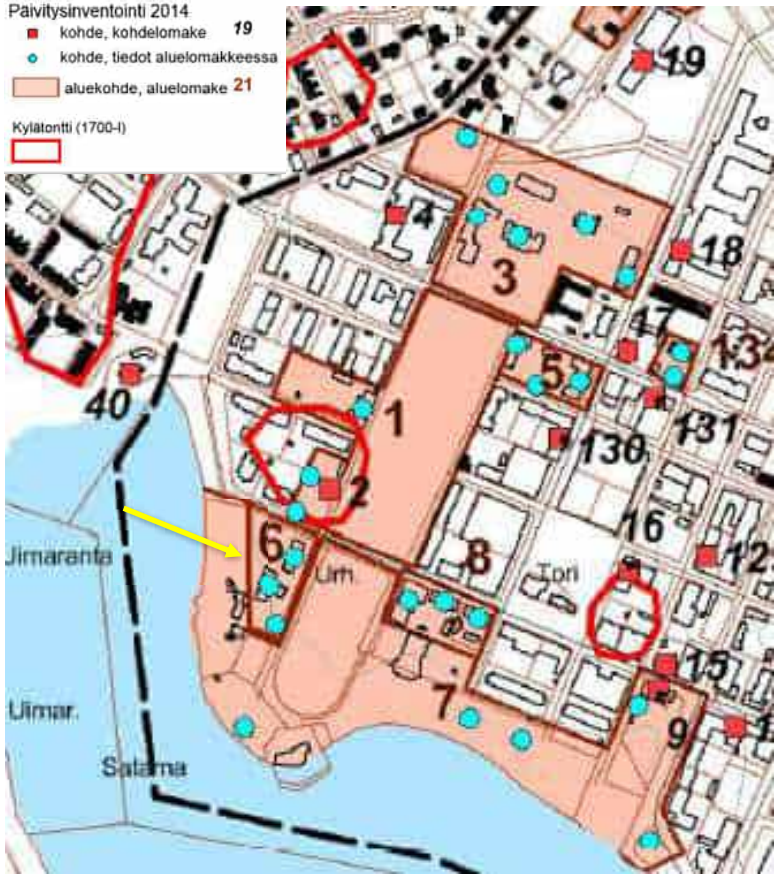

Kylpylän tontti rakennuksineen sisältyy maakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi luokiteltuun alueeseen: *Maaherranpuisto ja rantapuiston kulttuuriympäristö.*

Kuva: Karttaan on rajattu punaisella Maaherranpuiston ja rantapuiston kulttuuriympäristö ja keltaisella nuolella kylpylän tontti rakennuksineen. / MARY-julkaisu 2006.

Paikalliset inventoinnit

Kylpylän tontti on inventoitu 2003-06 KUKUSE-hankkeessa, ja tiedot on päivitetty vuonna 2014. Aluekohde on päivitysinventoinnin yhteydessä laaditun ohjeellisen merkittävyysluokittelun mukaan luokkaa I eli kyseessä on kulttuurihistoriallisesti arvokas alue. *Alueella on arvoja, joiden laatua ja merkittävyyttä rakennetun ympäristön kauneus- ja perinnearvojen turvaamisen kannalta on arvioitava yksityiskohtaisemmin kaavoituksen tai luvanvaraisten toimenpiteiden yhteydessä. Lisäselvitystarvetta on harkittava vireille tulevan hankkeen tavoitteiden ja vaikuttavuuden pohjalta.*

Kuva: Kylpylän tontti on inventoitu omana aluekohteena nro 6. Osoitettu keltaisella nuolella. / Heinolan rakennusinventointi 2014.

3 Kaavat ja suojelu

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtioneuvosto päätti uusista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017. Niiden mukaan alueidenkäytössä on tarpeen tunnistaa viranomaisten valtakunnallisten inventointien alueet ja ottaa huomioon siten, että niiden arvot turvataan.

Rakennetuista kulttuuriympäristöistä on Museoviraston laatima inventointi (RKY 2009) ja maisema-alueista ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmän mietintö (1992), jonka perusteella valtioneuvosto teki 1995 maisema-alueita ja maisemanhoidon kehittämistä koskevan periaatepäätöksen.

- Heinolan Perspektiivi (ml. Kylpyläpuisto, Rantapuisto, kylpyläkortteli, satama) on mukana valtakunnallisessa rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Perspektiivistä on todettu, että puisto on Suomen ensimmäisiä uudentyyppisiä julkisia puistoalueita ja toinen 1700-luvun lopulla toteutetuista merkittävistä puistosommitelmista.

Erityislait

Kylpylätontin rakennuksia ei ole suojeltu lailla rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010).

Kaupunkipuisto

Heinolaan perustettiin kansallinen kaupunkipuisto ympäristöministeriön päätöksellä 6.5.2002. Kylpylän tontti, Kylpylän uimaranta ja Kylpyläpuisto sisältyvät kokonaisuudessaan kansalliseen kaupunkipuistoon.

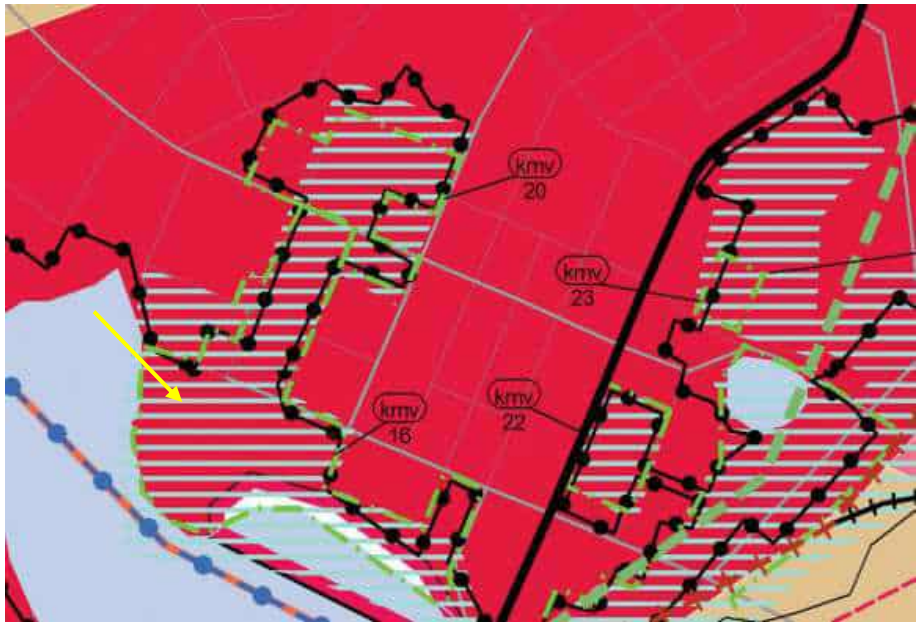
Kansallinen kaupunkipuisto on Suomen maankäyttö- ja rakennuslain 68 §:n mukainen kaupunkiympäristössä sijaitseva arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laaja kokonaisuus, jonka säilyttämiseen ja hoitamiseen kaupunki tai kunta on sitoutunut.

Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös sisältää MRL 70 §:n 1 momentin nojalla annetun määräyksen koskien entistä kylpylän tonttia. Määräyksen on Heinolan kaupunginhallitus hyväksynyt 5.11.2001.
Entisen kylpylän tontin (Keskusta-I-5) asemakaavaa muutettaessa kaavoituksen lähtökohdaksi otetaan tontilla olevien rakennusten säilyttäminen ja siinä yhteydessä määritetään kunkin rakennuksen suojeluaste ja -tavoitteet. Rakennusten säilyttämistä tukeva lisärakentaminen on mahdollista. Uudisrakentaminen sopeutetaan mittakaavaltaan sekä nykyiseen rakennuskantaan että viereisiin puistoalueisiin (Maaherranpuisto ja Kylpylänpuisto).

Maakuntakaava

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 on saanut lainvoiman 14.5.2019.

Kylpylän tontti on maakuntakaavassa esitetyllä keskustatoimintojen alueella (C). Se sisältyy valtakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön (kmv), kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeään alueeseen (ma) sekä Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Kuva: Osasuurennos Päijät-Hämeen maakuntakaavasta 2014. Kylpylän tontti on osoitettu karttaan keltaisella nuolella. / Päijät-Hämeen liitto (viitattu 13.5.2020)

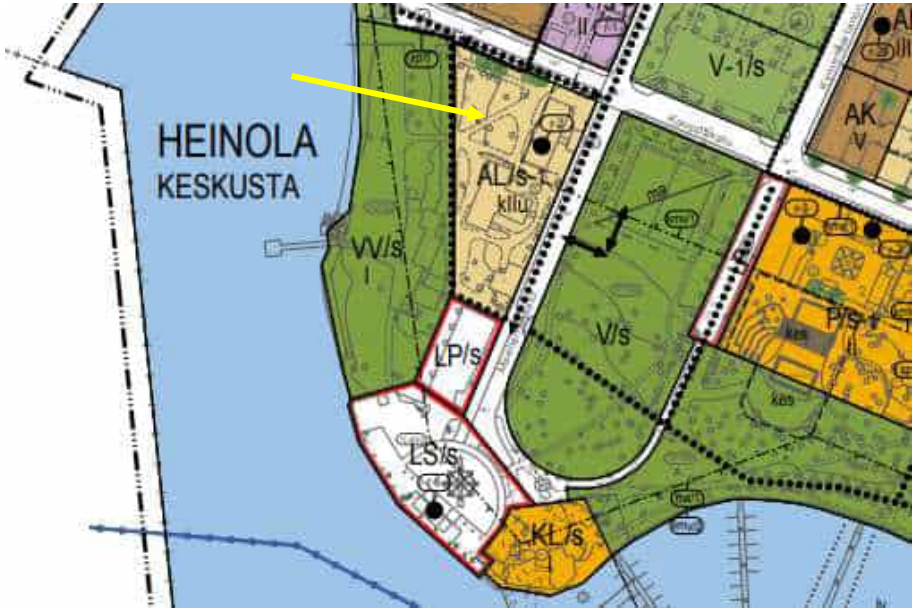
Vihreä rajaus: Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö
Sininen viivoitus: Kulttuuriympäristön tai maiseman kannalta maakunnallisesti arvokas alue. Alueen ominaisuuksia ilmaiseva merkintä, jolla osoitetaan maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita tai maisemanähtävyyksiä ja rakennettuja kulttuuriympäristöjä.
Musta pallukkaviiva: Heinolan kansallinen kaupunkipuisto.

Voimassa olevat yleiskaavat

Kaupunkikeskustassa on voimassa Heinolan ydinkeskustan osayleiskaava 2020, joka on saanut lainvoiman 4.3.2009. Entinen kylpylän tontti sijaitsee asuin-, liike- ja toimistorakennusten alueella, jolla ympäristö säilytetään (AL/s-1). *Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne.* Tontti sijaitsee kaupunkikuvallisesti arvokkaalla alueella, joka tulee säilyttää (kmv/1 ja kmv/2). Lisäksi tontti sijaitsee säilytettävässä maakunnallisesti arvokkaassa Jyrängönvirran kulttuuriympäristössä ja maisemakokonaisuudessa (ma/1).

Vanhaa päärakennusta koskeva kohdemerkintä r-2 osoittaa rakennuksen rakennushistoriallisesti merkittäväksi kohteeksi, jota koskee suojelumääräys: *Vanhan kylpylaitoksen päärakennus ympäristöineen tulee säilyttää.* Alueella rakennusten, rakennuksen tai sen osan suurin sallittu kerrosluku on kaksi, mutta merkintä sisältää myös kellari- ja ullakkokerrosten rakentamismahdollisuuden (kIIu). Kaavassa on tontin Kauppakadun puoleisella reunalla arvokkaita yksittäisiä puita.

Kaupunkikeskustaa koskee myös oikeusvaikutteinen Heinolan strateginen yleiskaava 2035, jonka kaupunginvaltuusto on hyväksynyt 14. ja 18.4.2014. Valituskäsittelyjen jälkeen kaava sai lainvoiman 23.8.2016. Kaavassa on annettu keskustaa koskevia kehittämisaluesuosituksia. Osayleiskaavassa kylpylän tontti sijaitsee keskustatoimintojen (C) ja virkistysalueen rajalla, kulttuurihistorian tai maiseman kannalta valtakunnallisesti merkittävällä alueella (kmv).

Kuva: Ote Heinolan ydinkeskustan osayleiskaavasta 2020. / Heinolan kaupunki.

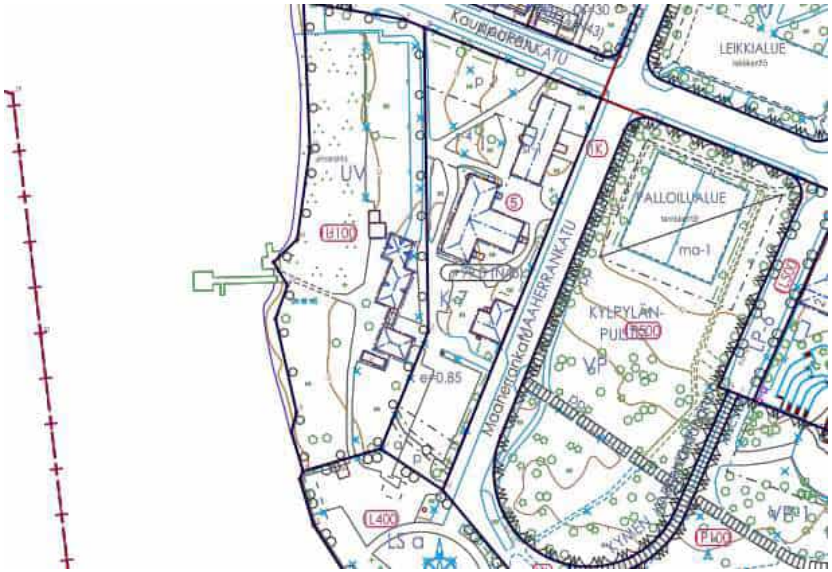

Kuva: Ote strategisesta yleiskaavasta. Heinolan kaupunki.

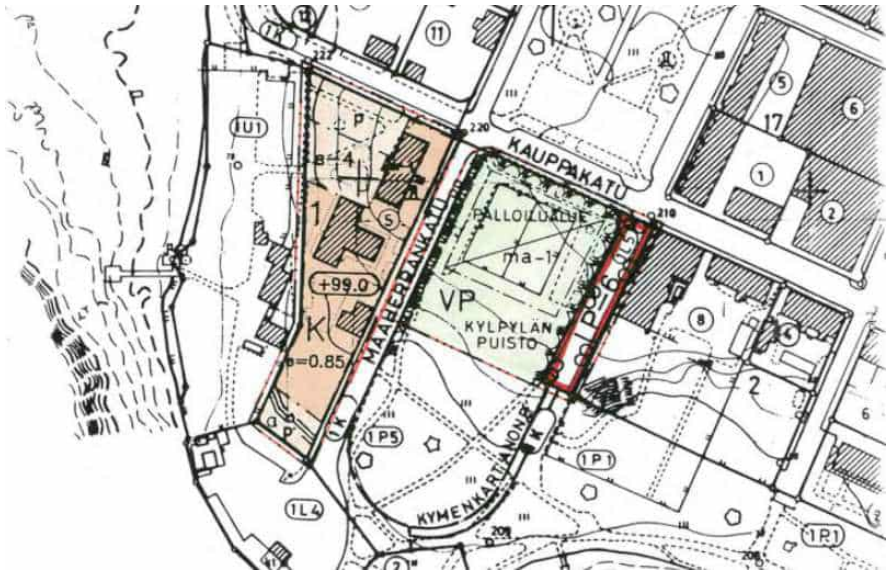
Voimassa oleva asemakaava

Kylpylärakennusten tonttia koskee asemakaavan muutos 548 (hyv. Hämeen ympäristökeskus 26.11.1998). Tontti 5 sijaitsee korttelissa 1, joka on osoitettu liike- ja toimistorakennusten korttelialueeksi (K). Lisäksi tontin luoteiskulmalle on merkitty pysäköimispaikka (p). Tontin tehokkuusluku eli kerrosalan suhde tontin pinta-alaan on 0.85. Rakennuksen julkisivupinnan ja vesikaton leikkauskohdan ylin korkeusasema on + 99.0

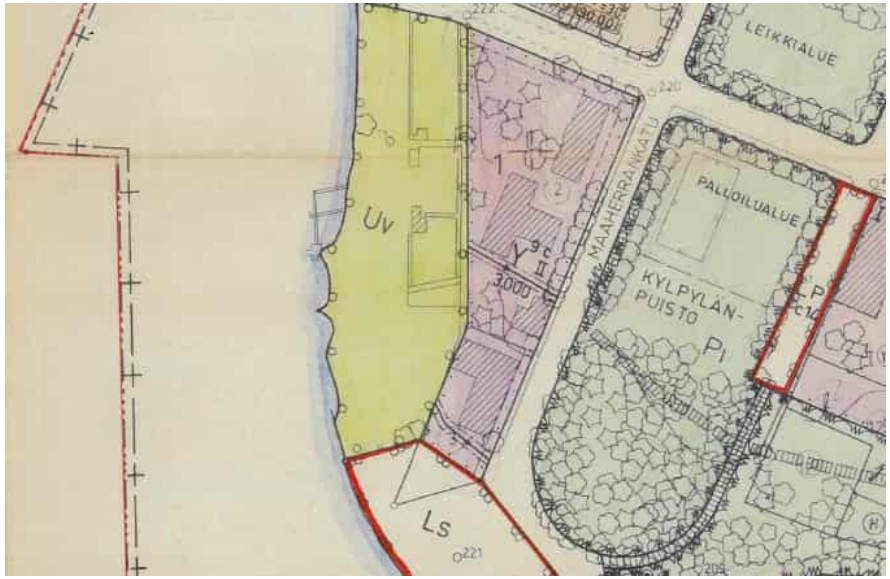
Entinen kylpylän päärakennus on osoitettu *rakennustaiteellisesti arvokkaaksi tai kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeäksi rakennukseksi* (sr-1), *jota ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennustaiteellisesti arvokas tai kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy.* Tontin luoteiskulmalla olevasta puistopihasta puolet on osoitettu suojeltavaksi alueeksi (s-4), *jolla alueen puusto ja maastonmuodot tulee säilyttää siten ettei maiseman luonne muutu.*

Kuva: Pohjakartta ja voimassa olevat asemakaavamerkinnät. Kylpylän tontti nro 1 ulottuu satamakorttelista Kauppakadulle (viitattu 19.2.2021). Tontille merkityt rakennusalat noudattelevat olemassa olevien rakennusten pinta-aloja. / Heinolan kaupunki

Kuva: Voimassa oleva asemakaava vuodelta **1998**. Kortteli 1, tontti 5.

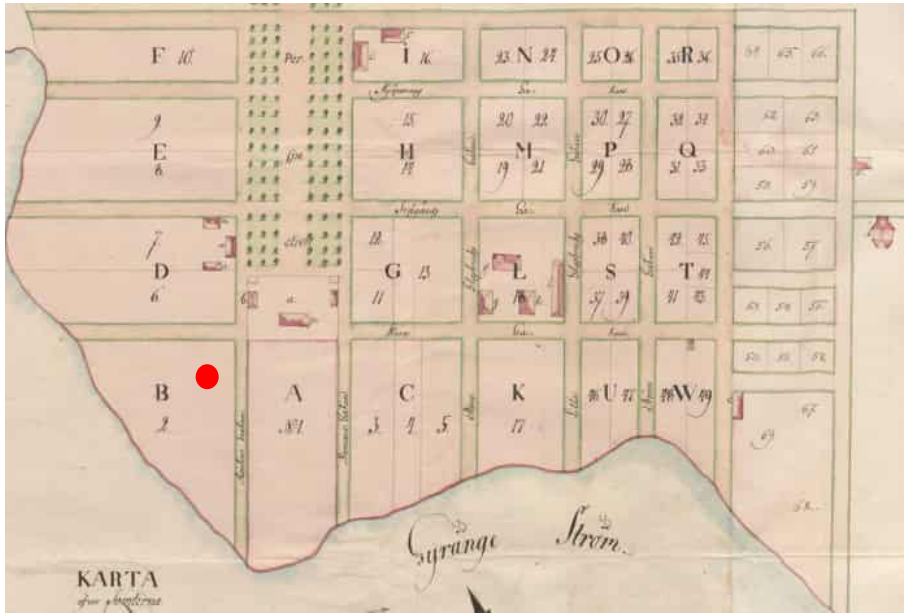

Kuva: Edellisen eli vuoden **1978** asemakaavamuutoksen voimaantulon aikaan kylpylätontin (nro 2) eteläosa oli erillistä tonttia (nro 3) ja siellä sijaitsi Lomaliiton rakennuttama Kipulinna. Kylpylän tontti on merkitty yleisten rakennusten korttelialueeksi (Y9c), jossa rakennusten suurin sallittu kerrosluku oli kaksi.

4 Kaupunkiympäristön kehitys

Entiset kylpylärakennukset sijaitsevat Heinolan residenssiajan ruutukaavakeskustassa. Vuonna 1785 maaherraksi vakinaistettu vapaaherra Otto Wilhelm de Geer laaditutti ensi töikseen uuden tonttisuunnitelman eli nk. maaherra de Geerin asemakaavan.

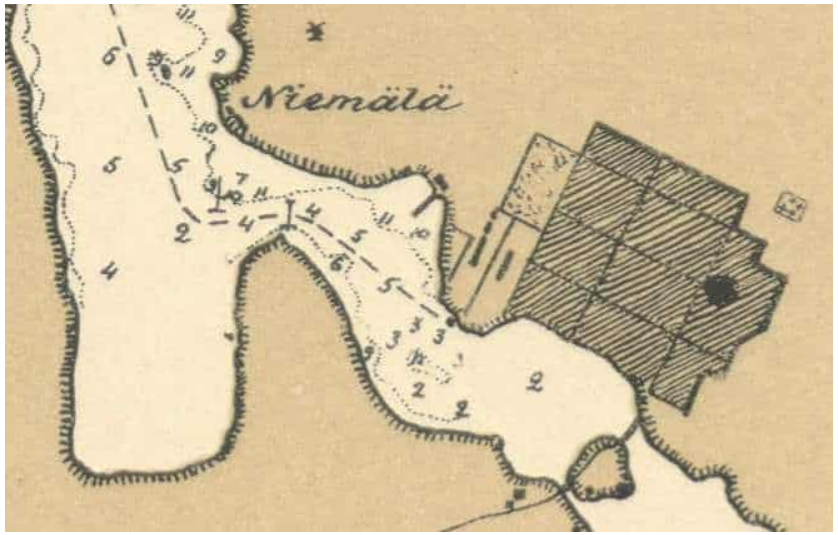
Nykyinen kortteli 1, jossa kylpylän tontti sijaitsee, vastaa karttaan merkittyä korttelia 2 Ränteri[1]gatanin (Maaherrankadun) ja Storagatanin (Kauppakadun) risteyksessä. Tuolloin vielä rakentamaton kortteli nimettiin Triangel- eli Kolmiokortteliksi ja varattiin istutettavaksi puistokortteliksi.[2]

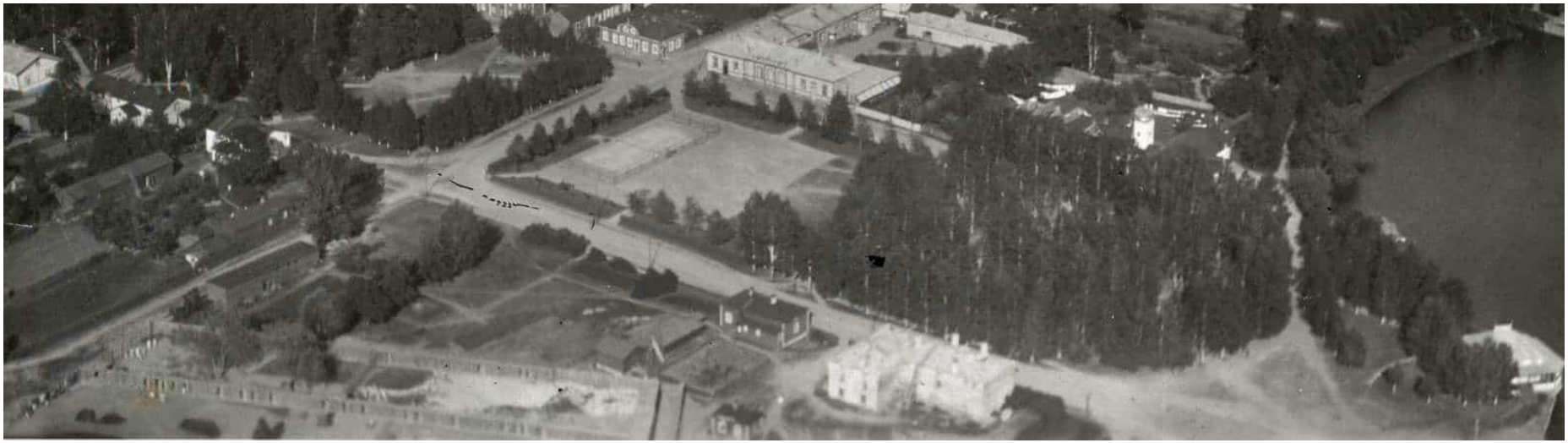
Kuva: Perspektiivin perustamisen aikaan yleinen maantie saapui Savosta ja kulki Heinolassa Sepänniemen kautta etelään. Tältä tieltä rakennettiin suora yhteys residenssin hallintopaikalle, maaherrantalolle. Makasiininmäen eteläpuolella tiestä tehtiin juhlava esplanadi. / Tonttikartta vuodelta 1785, J. J. Jandolin ja C.P. Hagström (vanhaan pohjaan lisätty itäreunan korttelit, 26.6.1818 J.F. Winter.)

Kuva: Asemakartta kertoo Perspektiiviä reunustavien tonttien olevan pitkälti käyttöönotettuja, myös kortteli 2:n kulma. Useimmilla tonteilla oli isot puutarha- tai kotiviljelmät. / Asemakartta 1838, C.W.Gyldén.

Kuva: Heinolan nykyisen sataman luota lähti merkitty laivaväylä Kalkkisiin. / Ruotsalainen, eversti C. Maksimoff 1886/ Oy F. Tilgmann Helsinki

Kuva: Valokuva on otettu 1926, ennen uuden kylpylän rakentamista. Yläalkeiskouluna ja orpokotina toiminut puutalo kortteli 1:n koilliskulmalta on purettu, mutta pihapiirin vanha ulkorakennus on vielä pystyssä Kauppakadun varressa. Rantaan aidatulle rantakylpylälle johtaa polku kortteli 1:n poikki. Tämän kolmiokorttelin kapeassa osassa on vanha olutpanimo, kookas vaalea vinkkelirakennus. Sen vieressä oleva pieni aumakattoinen asuinrakennus on säilynyt näihin päiviin. Kuvaushetkellä rakennuksen julkisivuissa on saattanut olla puna-valkoinen väritys. Pihan pohjoisreunalla näkyy olleen talousrakennuksia, aitta ja iso kellari, ja keskemmällä pihaa marjatarha ja ehkä kotiviljelmäpalsta.

Kuva: Kylpyläpuisto ja vanha kylpylaitos 1929. Olutpanimorakennus on pystyssä. Satamalaiturin vieressä on kylpylaitoksen rakentama rantasali.

Kuva: Uusi kylpylaitos on valmistunut. Olutpanimo on purettu. Ranta- ja laitoksen ilmakylpylää rajaavat uudet aitamaiset pukuhuonerakennukset. Kauppakadun päässä oli seminaari laisten oma uimahuone, joka paloi 1940-luvun lopulla.

Sivun kuvat: / Puolustuslaitoksen viistokuvat, kuvaus 15.7.1926, 29.6.1929 ja 18.8.1931.

1

Karttasarja

Kaupunkikuvan kehitys keskustassa ja korttelissa 1

Kuva: Heinolan keskusta 1920–30-lukujen vaihteen tienoilla. Kortteliin 1 on valmistunut uusi kylpylaitoksen päärakennus, korttelin eteläosassa näkyy panimo.

2

Kuva: Heinolan keskusta 1960-luvun alussa. Korttelissa 1 on nykyiset kolme rakennusta sekä Lomaliiton rakennuttama ”Kipulinna” panimon paikalla. /Peruskartta 1965. MML

3

Kuva: Kipulinna purettu, uusi Kylpylän rannan pukuhuone- ja huoltorakennus rakennettu, ja satamaa uudistettu. / Taustakarttarasteri 2010-luku. MML

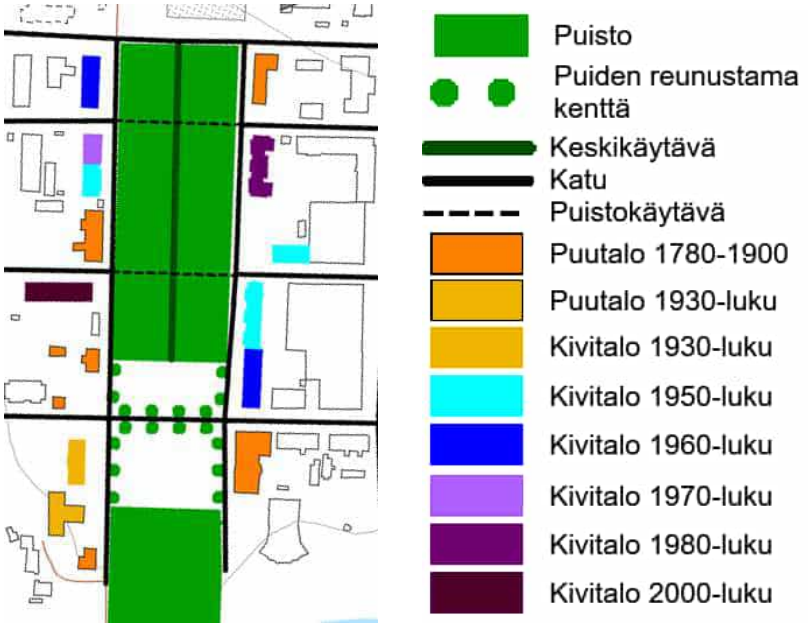
4

Kuva: Satama-aluetta avartaneet P-alueet. / Ortokuva 2014. Heinolan kaupunki.

Rakennuskannaltaan kerroksellinen kaupunkiympäristö

Maaherranpuistoon ja Kylpyläpuistoon rajautuvien kortteleiden rakennuskannassa on tyylillistä ja ajallista vaihtelevuutta. Katujulkisivuissa vuorottelevat puutalot ja kivikerrostalot. Entistä kylpylän päärakennusta lukuun ottamatta kivitalot ovat asuntokerrostaloja. Puutaloissa löytyy entinen koulutalo, VPK-talo, lastentalo-päiväkoti sekä kylpylaitoksen kuivahoitola.

Vanhinta kaupunkikerrostumaa edustaa Maaherrankadun varrella sijaitseva lääninkivalteri (poliisimestari) L. A. Aschanin entinen asuinrakennus 1780-luvulta. Perspektiivin reunakatujen tontit oli varattu residenssin virkamiesten virka- ja asuinrakennuksille. Heinolan kaupunginmuseo avasi Kivalterin talon rakennusten ja pihapiirin entisöinnin jälkeen 1989. Kokonaisuus sisältää asuintalon, pienemmän asuintalon sekä talli-aitta -rakennuksen. Maaherrankatu 7:n puutalossa vanhin osa palautunee sekin 1700-luvun lopulle.

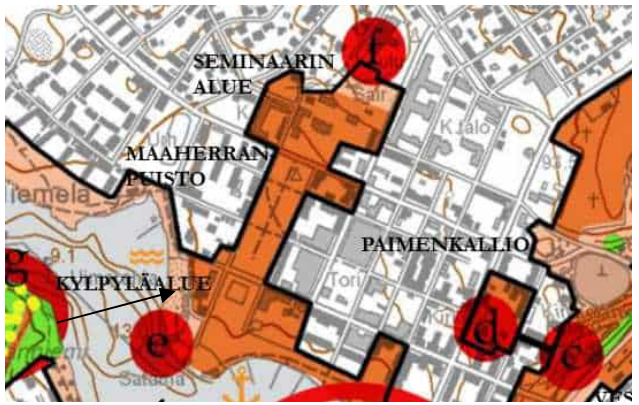

Kuva: Rakennuskannan ikäjakauma Maaherranpuiston ympäristössä. /Rakennus- ja huoneistorekisteri. Maastotietokanta © MML

Kansallisessa kaupunkipuistossa

Maaherrankadun varrella toimineen Heinolan kylpylaitoksen tontti, Kylpylän uimaranta ja Kylpyläpuisto sisältyvät Heinolan kansallisen kaupunkipuiston alueeseen. Kansalliseen kaupunkipuistoon on valittu eri aikoina perustettuja puistoja, jotka heijastelevat aikakautensa puistorakentamisen ihanteita. Puistoista vanhin ja tunnetuin on Kylpyläpuiston pohjoispuolella sijaitseva Maaherran puisto, johon liittyy olennaisesti Seminaarin alue, Kylpyläpuisto ja kylpyläkortteli uimarantoineen sekä Rantapuiston länsiosat.

Puistot ovat olleet aina oleellinen osa Heinolan kaupunkikuvaa, ja Heinolan kansallisen kaupunkipuiston ominaisluonnetta kuvataan seuraavasti: ”*Heinolan kansallinen kaupunkipuisto on edustava näyte veden äärelle, hyvien kulkuyhteyksien äärelle syntyneestä sisämaan hallinto-, koulu- ja kylpyläkaupungista. Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon sisältyy luonnonkauniita saaria ja laajoja, virkistys- ja luonnonsuojelukäytössä olevia metsäalueita. Saarten ja metsien luonto on erittäin monimuotoista. alueella on mm. erämaisia kallioseutuja, salomaalampia, rikaslajisia puronvarsikorpia ja laajoja lehmusmetsiköitä.*”

Alueella on Kulttuurihistoriallisesti, historiallisesti tai rakennustaiteellisesti merkittäviä kohteita.

Maamerkki
f = Lyseonmäen koulu
e = Satamamakasiini

Kuva: Heinolan kansallinen kaupunkipuisto, hoito- ja käyttösuunnitelma 2005.

Maaherranpuisto, historiallinen esplanadi

Kuva: Entiset kylpylärakennukset ovat valtakunnallisesti merkittävän puiston kaupunkikuvaa rikastuttavia tekijöitä, kaupunkikuvan muodostajia.

Kuva: Satamasta alkava Maaherrankatu muodostaa Perspektiiville sen läntisen puistokadun. Kylpyläkorttelin vanha asuinrakennus on kadun alkupään ensimmäinen rakennus.

Kylpyläpuisto, esplanadin jatke ja keskustan virkistysalue

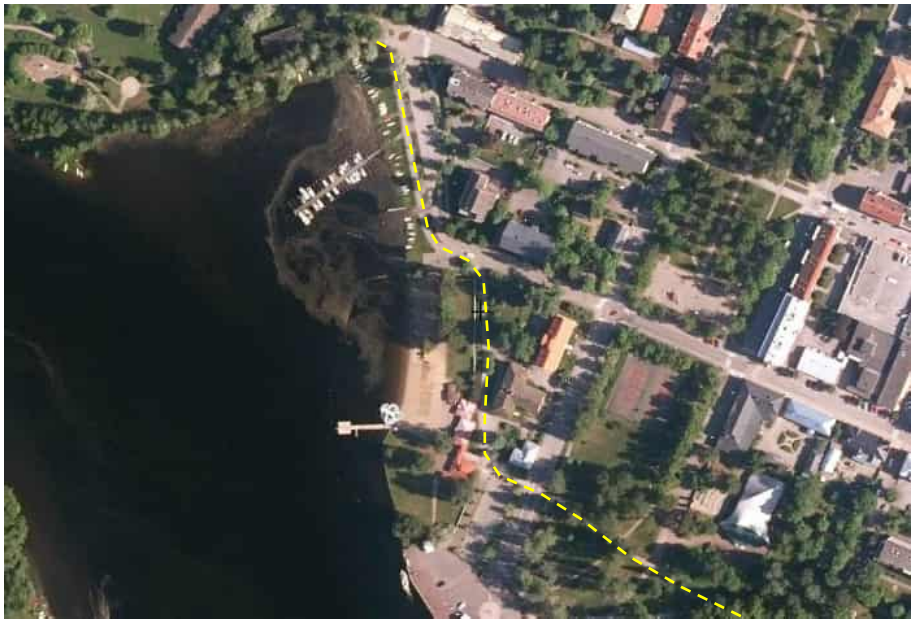
Kuva: Kylpyläpuistossa on pääasiassa rauduskoivuja ja kuusia. Puita on paljon vähemmän kuin vuosisata sitten, mutta puistosuunnitelma pohjaa väljästi alkuperäiseen lyyran muotoon ja koivupuihin.

Kuva: Tenniskentän ympärillä on puistolehmuksia.

Kuva: Kylpyläpuistoa talvella.

Kuva: Vanhan kylpyläkorttelin kautta kulkee kaunis rantareitti aina Niemelästä Sahaniemeen.

Kylpylän uimaranta, järviluonnon ja kaupunkiympäristön kohtaaminen

Kuva: Kylpylän uimarannan nykyinen 1980-luvulla rakennettu porttirakennus (kioski ja pukuhuoneet) mukailee vanhan rakennuksen tyyliä, mutta on kooltaan ja massoittelultaan erilainen.

Kuva: Kylpylän ranta. / Nina Könönen, Kukuse-hanke, 2004.

Satama, vesistömaiseman kiintopiste

Kuva: Kylpylaitoksen sivurakennukseksi 1895 valmistunut rantakasino (rantasali) purettiin vuonna 1975. Nykyinen RantaCasino rakennettiin samalle paikalle vuonna 1990. Kylpylätoiminta on vaikuttanut Heinolan kaupunkikuvaan, erityisesti puistojen määrään keskustassa kuin myös koristeellisina puistorakennuksina.

Kuva: Satamamakasiini (1893[3]) muutettiin kahvilaksi vuonna 1984 ja sitä laajennettiin 2004. Satama-aukio kunnostettiin vuonna 2004 ja makasiinin eduspihassa olevassa kompassissa on graniittilaatta kertomassa Heinolan kansallisen kaupunkipuistonimityksestä (6.5.2002).

Kauppakatu, ajoväylä torilta Kymen virran rantaan

Perspektiivi eli Maaherranpuisto on tasamaalle perustettu geometrinen puistosommitelma Maaherrankadun ja Kymenkartanonkadun välissä. Etelässä Perspektiivi päättyy Kauppakatuun, mutta puistovyöhyke jatkuu Kylpyläpuistona aina satamaan saakka.

Kauppakatu on nimensä mukaisesti ollut kaupungin liike-elämän keskus ja edelleenkin sen kivijalkakaupoissa on elämää. Kadun varrelta löytyy myös kaupungin museot, kirjasto ja elokuvateatteri sekä ravitsemusliikkeitä. Aikoinaan tien rannan puoleisessa päässä oli rakennuksella varustettu laituri, nykyäänkin rannassa on soutuvenepaikkoja.

Kuva: Kuvaan on merkitty Kauppakatu keltaisella, kylpylän päärakennus sinisellä ja tulipalossa tuhoutuneen kylpylän paikka oranssilla / Ortokuva © MML (käytetty 12.2.2021).

4.1 Kortteli 1 ennen kylpylaitoksen rakentamista

Korttelin maankäyttö ennen vuotta 1930, jolloin Heinolan kylpylaitoksen toiminta siirtyi korttelista 2 kortteliin 1. Tontilla on säilynyt puutalo, joka on vähintään yli 70 vuotta varsinaisia kylpylaitosta varten rakennettuja rakennuksia vanhempi.

Heinolan residenssin ensimmäisessä virallisessa asemakaavassa vuodelta 1785 oli kortteli nro 2 (eli nykyinen kylpyläkortteli) nimetty muotonsa mukaan Triangel- eli Kolmiokortteliksi ja varattu istutettavaksi puistokortteliksi.[4] Maanmittari J. J. Jandolin asemakaavassa klassismin skemaattinen ruutukaava rakentui suorakulmaisen katuverkon varaan. Maasto-olosuhteiden huomioon ottaminen näkyi lähinnä monumentaalisen puistokadun länsipuolelle jäävien tonttien muodossa, kuten niemeen sijoittuvassa Kolmiokorttelissa.

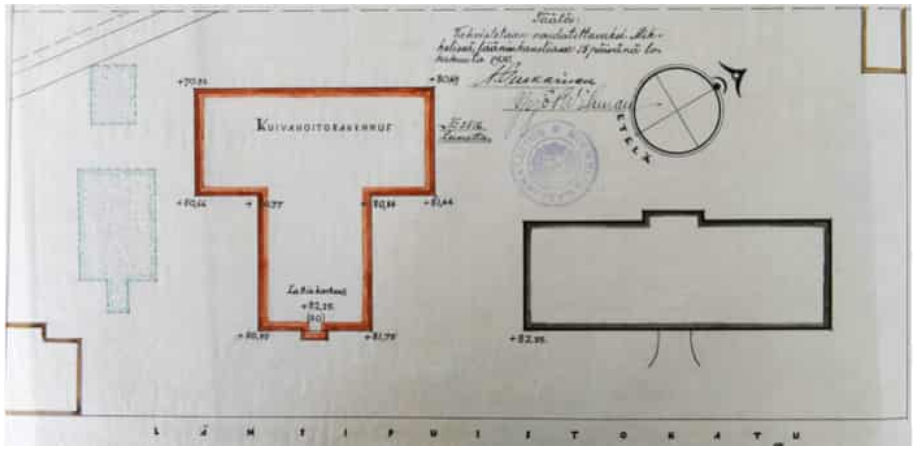
Kolmiokortteliin perustettu puisto oli hävinnyt kokonaan 1800-luvun alkupuoliskon aikana, kun kortteli oli luovutettu tavalliseksi rakennusmaaksi. Korttelin koilliskulmalle perustettiin rakennustontti ennen residenssikauden päättymistä 1843. Tontti on merkitty C. W. Gyldénin laatimaan asemakarttaan vuodelta 1838. Kaupunginoikeudet saaneen Heinolan seuraava virallinen asemakaava vahvistettiin 1843. Alkuperäinen residenssitontti Perspektiivin eteläpäässä oli jätetty kaavasta pois, minkä johdosta vanha Kolmiokortteli sai numeron 1.[5]

Heinolan residenssistä 1830-luvulla tehdyissä asemakartoissa Kolmiokorttelin koilliskulmalle on merkitty Maaherrankadun suuntainen pitkä asuinrakennus ja Kauppakatua reunustava pienempi ulkorakennus. Kyseinen kaupunkitalo oli nähtävästi sama, jossa Heinolan yläalkeiskoulu toimi vuodesta 1853. Rakennusta omisti tuolloin kihlakunnantuomari D. von Fieandt.[6] Yläalkeiskoulu oli neliluokkainen, ruotsinkielinen, oppilaitos, joka lähinnä vastasi myöhempää keskikoulua. Yläalkeiskoulun läpikäyneet pääsivät jatkamaan opintojaan kymnaasissa. Vuosittain oli koulussa keskimäärin 60–70 oppilasta. Koulu toimi kevääseen 1877. B. E. H. Schildt toimi yläalkeiskoulun rehtorina vuodesta 1848. Hänen omistuksessaan oli asuinrakennus yläalkeiskoulun eteläpuolella.

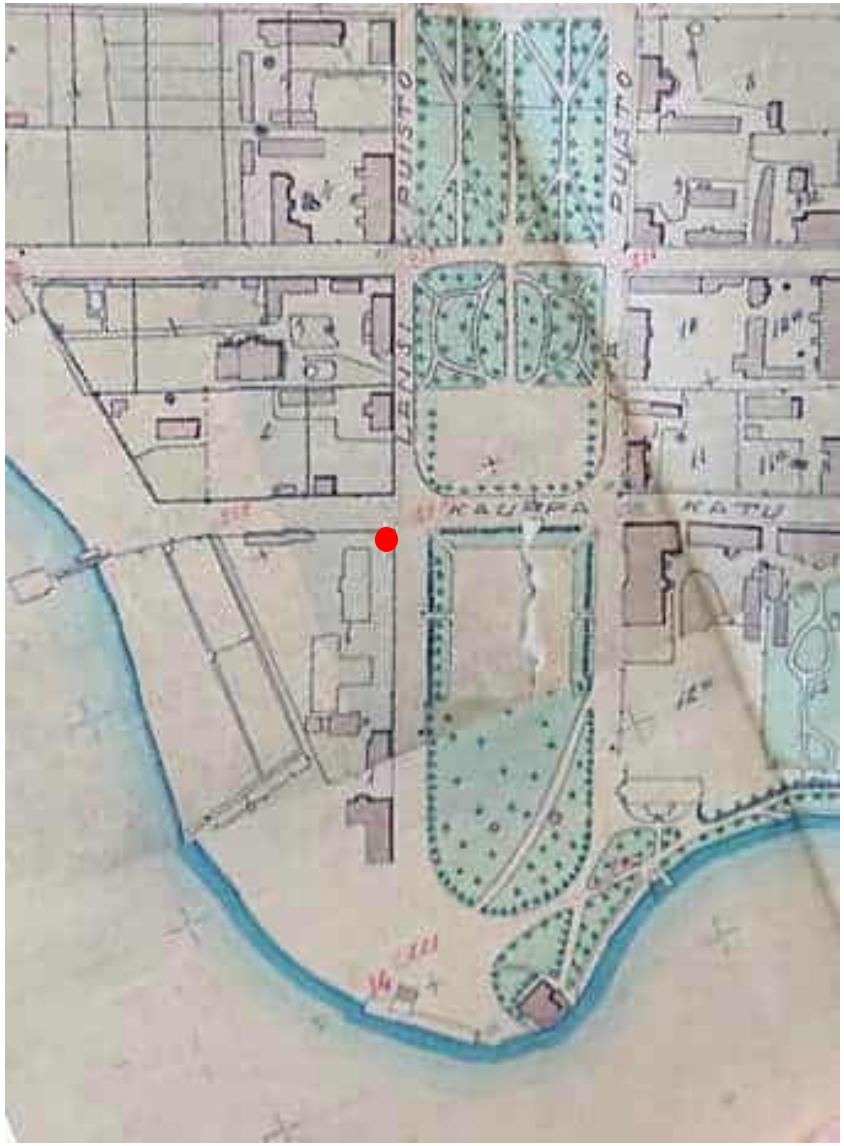
Kuva: 1830-luvulla Kolmiokorttelista oli rakennettu sen koillinen kulma. Pitkä asuinrakennus reunusti pitkää puistokatua ja ulkorakennus poikkikatua eli Storagatania. Tontin yhteyteen ei liittynyt käytävin jäsenneltyä kotiviljelmäpalstaa. / Heinolan residenssin asemakartta (n. 1830). Tie- ja vesirakennushallituksen arkisto. Heinolan kaupunki.

Bror Ernst Hannibal Schildt *(s. Lammi 1817, k. Valkeala 1880)*[7] *syntyi 1817 Lammilla kapteeni Ernst Kristoffer Schildtin ja Charlotta Sofia Wadenstjernan perheeseen. Puolisona vuodesta 1845 Ida Eleonora Ottelin, jonka kanssa sai 13 lasta. Schildt valmistui Helsingissä filosofian maisteriksi 1840, vihittiin papiksi 1854 ja suoritti pastoraalitutkinnon 1855. Aloitti 1840 vt. kollegana Helsingin triviaalikoulussa, josta siirtyi Kuopion yläalkeiskoulun vt. venäjänopettajaksi 1841, sai konrehtorin viran 1843. Schildt valittiin Heinolan yläalkeiskoulun rehtoriksi 1848 ja hoiti virkaansa lähes 30 vuotta, minkä jälkeen lakkautuspalkalle 1877. Schildt toimi myös Heinolaan 1858 perustetun yksityisen tyttökoulun opettajana.*

Kuva: Vanha Schildtin asuntona ollut puutalo näkyy asemapiirroksen vasemmassa kulmassa. Talon edustalla ollut iso kellari ja aitta saattavat olla panimon rakennuttamia (sinivihreä katkoviiva). Ne purettiin kylpylän päärakennuksen viereen rakennetun kuivahoitorakennuksen tieltä. / MA, kortteli 1, 1930.

Korttelissa on ollut myös teollisuutta. Lemströmin & Lindholmin olutpanimo aloitti toimintansa 1860 vastavalmistuneessa tehdasrakennuksessa korttelin sataman puoleisessa päässä. Tonttimaa oli ostettu yläalkeiskoulun rehtorilta B. E. H. Schildtiltä 750 ruplan hinnasta 1850-luvun loppuvuosina.[8] Schildtin asuinrakennus säilyi paikoillaan. Vuoden 1896 lopussa F. Lemström nuor. rekisteröi tehtaan nimiinsä. Tehtailija Fritz Bauer osti olutpanimon 1910; seuraavana vuonna Bauerin omistukseen siirtyi myös Lemströmin rakennuttama asuinrakennus Maaherrankadun ja Kauppakadun kulmalta. Ensimmäisen maailmansodan aikana panimo lakkautettiin.

Kuva: Noin 100 vuotta myöhemmin, 1930-luvun alussa, kolmiokortteli on saamassa uudenlaisen järjestyksen. Korttelin eteläpäässä pieni asuinrakennus ulkorakennuksineen sekä entinen panimo. Pohjakarttaan on merkitty reunaviivapiirroksina tontille rakenteilla olleet kylpylärakennukset. Kauppakadun päässä Kymin virran rannalla on rakennuksella varustettu laituri. / Asemakartta, maanmittausinsinööri K. A. Jylhä 1930.

Kaupungin sataman rakentaminen käynnistyi 1870-luvulla, kun Heinola pääsi laivaliikenteen piiriin Vesijärven ja Kalkkisten kanavien valmistuttua. Ensimmäiset satamalaiturit rakennettiin puusta kauppiaiden F. Lemström ja U. Lindholmin toimesta. Kaupunki otti vastatakseen satamatoiminnoista 1892 ja ensimmäinen kivilaituri otettiin käyttöön 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. [9]

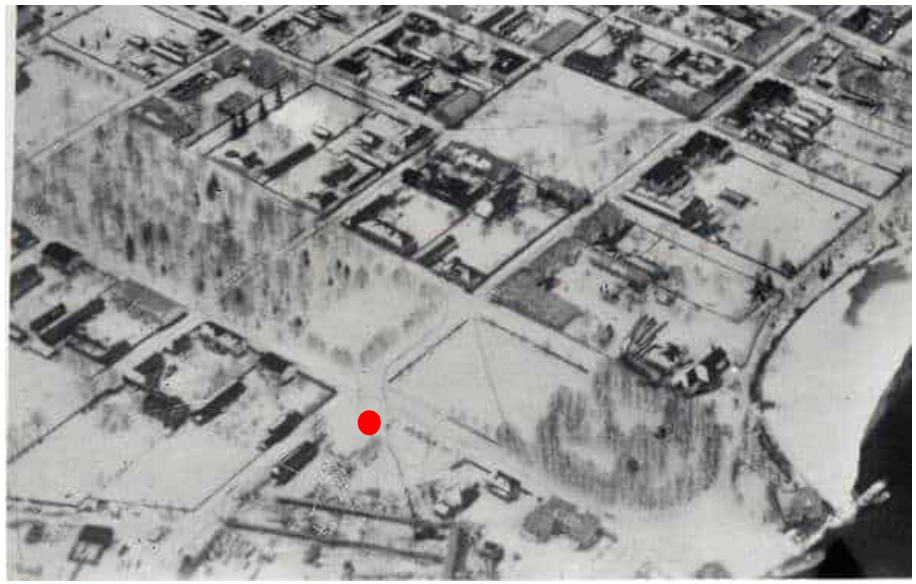
Perspektiivin eteläpään tyhjää residenssitonttia käytettiin kaupungin markkinatorina ja maalaiskaupan paikkana, nk. Esplanaditorina, aina 1860-luvun alkuvuosiin saakka.[10] Puistorakentaminen alkoi 1879, kun piirilääkäri F. Flodinin suunnitelman pohjalta rantalaiturin pohjoispuolelle istutettiin lehtipuita lyyran muotoon. Kylpyläpuistoksi aluetta alettiin kutsua puistikon itäpuolelle 1892 valmistuneen kylpylaitoksen myötä. Vuonna 1905 otettiin tyhjästä alueesta osa pallokentäksi, joka ympäröitiin istutuksilla.[11] Tälle ”Pallotorille” tehtiin 1920-luvun jälkipuolella aidatut tenniskentät. Perspektiivin eteläpäähän Kauppakadun varteen tehtiin leikkikenttä.[12]

Kolmiokortteliin rajautuva ranta siirtyi 1892 toimintansa aloittaneen Heinolan kylpylaitokseen käyttöön rantakylpyläksi. Varsinainen kylpylaitos sijaitsi tuolloin idempänä vapaapalokunnan talon kanssa samassa korttelissa. Paimenkalliolle perustettu ilmakylpylä hytteineen ja makuuhalleineen osoittautui epäkäytännölliseksi.

Vuoden 1915 aikana valmistui nykyisen rantakylpylän rinnalle uusi ilma- ja aurinkokylpylä.[13] Yli kaksi metriä korkean lauta-aidan rajaamalle alueelle rakennettiin erilliset pukukopit miehille ja naisille. Samana vuonna valmistui puinen vesikelkkamäki. Kesällä 1926 aluetta laajennettiin niin, että se oli 110 m pitkä ja 60 metriä leveä ja käsitti kaikkiaan 170 pukuhyttiä.[14] Aitamaisen pukukoppirakennuksen puoliväliin sijoitetun kulkuaukon yläpuolelle tuli soittajille musiikkilehteri.

Rantakylpylä oli yhteinen miehille ja naisille. Sen sijaan ilmakylpylä oli jaettu miesten ja naisten alueisiin omine pukuhytteineen. Ilmakylpylässä järjestettiin joka päivä ohjattua ulkoilmavoimistelua. Rantakylpylän yhteydessä oli lisäksi naisten ja miesten makuuhallit, joissa järjestettiin ulkoilmamakuuta. Kesäksi 1931 valmistui rantakylpylään kahvilakioski. Vuonna 1929 kylpylaitoksesta Kymeen johdettua jätevesiputkea jatkettiin virtaan useammalla metrillä, jotta kylpyvieraille ei aiheutuisi toiminnasta haittaa.[15]

Kylpylän ranta oli aina vuoteen 1944 saakka vain kylpylän vieraiden käytössä. Heinolan kaupunki toimitti uimarannan uudisrakentamisen 1980-luvun puolivälissä, ja tässä yhteydessä huonoon kuntoon pääsyt vanha puinen vesikelkkamäki purettiin.[16]

Kuva: 1920-luvun ilmakuvassa erottuu hyvin kylpyläpuiston eteläosan erikoinen puuistutuskuvio ja pohjoisosan pallokenttä. Puistikon yläpuolella näkyy vanha kylpylaitos ja alapuolella entinen oluttehdas (orpokotina 1919– 1930) sekä Schildtin talo, iso kellari ja pieni aitta. Maaherrankadun ja Kauppakadun kulmatontilla ollut varatuomari F. Lemströmin rakennuttama asuinrakennus[17] (rakennettu 1899) paloi 1918, sitä ennen paikalla oli ollut kihlakunnantuomari D. von Fieandtin talo, jossa yläalkeiskoulu oli vuokralla vuoteen 1877. Tuleva uuden kylpylaitoksen tontti siirtyi Heinolan kaupungin omistukseen 1917-18. Rannassa on puuaidan ympäröimä ranta- ja ilmakylpylä. / Kuva 14.4.1926, HKA

4.2 Heinola Badhus Aktiebolag

Heinolan kylpylaitos perustetaan kortteliin 2

Heinolan kylpylaitoksen rakentamiseen ryhtyvän Heinola Badhus Aktiebolag -yhtiö perustava kokous pidettiin huhtikuussa 1891. Senaatti vahvisti yhtiösäännön saman vuoden heinäkuussa. Kylpylähankkeen alkuunpanijoina olivat piirilääkäri F. Flodin, kauppias Abel Malin, kaupunginlääkäri Mortimer Nykopp, insinööri G. A. Appelberg, eläinlääkäri K. J. Nygård ja kauppias Niilo Helander.

Yhtiön kylpylaitos (321 m^2) oli valmistunut kesäksi 1892 Heinolan VPK:lta vuokratulle tontille, jonka yhtiö osti kaupungilta 1897. Puisen kylpylärakennuksen piirsi arkkitehti Richard C. Rosenberg. Kylpylätoimintaa laajennettiin vuosi vuodelta: 1895 valmistui savikylpyosasto, 1899 tiilestä muurattu pannuhuone ja 1902 sen päälle torni vesisäiliöineen. Ensimmäinen ilma- ja aurinkokylpylä valmistui 1897 yhtiön ostamalle tontille Lampi- ja Maaherrankatujen kulmalle (myöh. koulutontti) ja seuraava 1900 Paimenkalliolle.

Niilo Helanderin suunnittelema rantasali valmistui sataman rantaan 1895 ja rantapaviljonki 1898 kylpyläpuistoon, jonne rakennettiin myös pari kioskia. Kaupunki rakensi keväällä 1900 Harjupuistoon kylpylaitostoimintaa tukevan kahvilapaviljongin. Kylpylä vuokrasi myös viereisellä tontilla sijaitsevasta VPK:n talosta ravintola- ja muita tiloja.

Heinolan kylpylaitos toimi lähes 20 vuotta, vuoteen 1910 saakka, yksityisenä osakeyhtiönä. Vuodesta 1911 lähtien kylpylaitos jatkoi toimintaansa kunnallisena yrityksenä. Heinolan kaupunki osti 6.5.1911 päivätyllä kauppakirjalla Heinolan Kylpylaitos Oy:ltä rakennukset, tontit ja irtaimiston 24 750 markan kauppahinnasta.

4.3 Kunnallinen Heinolan Kylpylaitos

Kylpylän toiminnoille lisätiloja korttelista 1

Kolmiokorttelin siirtyminen Heinolan kylpylaitoksen käyttöön alkoi 1917 Heinolan kaupungin päätöksestä ostaa korttelissa 1 sijaitsevan olutpanimon käytössä olleet molemmat tontit rakennuksineen, myös entinen Schildtin puutalo. Panimon suuri päärakennus kunnostettiin ja tiloihin sijoitettiin kylpylän hieromaosastot henkilökunnan asuntoineen sekä lääkärin vastaanottotilat.[18]

Kuva: Aumakattoinen Schildtin talo, olutpanimorakennus, rantakylpylän aita ja vesikelkkamäki n. 1916. / Heinolan kaupungin kuvat.

Kuva: Heinolan kylpylaitoksen lähiympäristön puistot rakennuksineen muutama vuosi kylpylän perustamisen jälkeen. Kartassa näkyvistä rakennuksista tai rakennelmista on jossain muodossa edelleen olemassa makasiini (m, laajennettuna) ja sataman kivilaituri (L). / Heinolan kaupungin asemakartta. Tehnyt vuonna 1896 John Sarlin, varamaamittari. HKM

Kuva: Harjupaviljonki.

Kuva: WPK-talo.

	valm.v.		
1. Kylpylaitoksen päärakennus	1892	8. Myyntikojut	
2. Uusi päärakennus	1931	9. VPK:n talo	1891
3. Kuivahoitola	1931	– siirtyi 1916 kaupungille, myöhemmin Seurahuone ja Kaupunginhotelli	
4. Rantapaviljonki – rantakasino	1895	10. Puistoravintola	
5. Harjupaviljonki	1900	11. Vanha Seurahuone	
6. a Aurinkokylpylä	1897–1900	– toimi tällä paikalla 1910-luvun lopulle, jonka jälkeen rakennuksessa jatkoi Aron kauppaliike.	
b. ”	1901–1914		
c. ”	1914		
7. Soittajien paviljonki	1898		

Kuva: Heinolan kylpylaitos ja siihen läheisesti liittyneet rakennukset, joista näihin päiviin säilyneet on väritetty sinisiksi. Kuvaan on lisätty nro 8 eli Kylpylän uimarannan pieni pyöreä kioskirakennus. / Karttakuva julkaisusta Heinolan kylpylaitos 1892–1944 (s. 116).

TIETOTAULU: Suomalaista kylpylähistoriaa

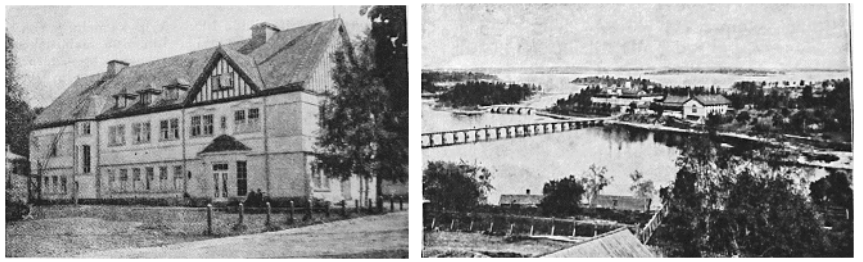
Suomen kylpylähistoria[19] alkaa 1700-luvulta. Iisalmen Runnin lähde houkutteli sairaita ja terveydestään huolehtivia eri puolilta Suomea 1700-luvun alusta asti eli paljon aikaisemmin varsinaisen Runnin kylpylaitoksen perustamista. Naantalin kylpylä lienee ollut silloin ensimmäinen varsinainen terveyskylpylä. Järviseudulla kylpylätoiminta käynnistyi Lappeenrannassa 1836.

Heinolan kylpylaitoksen perustamisen aikaan uskomukset veden, ilman ja auringon parantavaan voimaan elivät vahvana. Heinola poikkesi muista kylpylaitoksista siinä, että sitä ei perustettu terveyslähteen ympärille. Heinolan kylpylaitoksen tarjoamiin hoitomenetelmiin kuului mitä erilaisempia kylpyjä, kääreitä ja suihkuja, joita kuluneen vuosisadan aikana kylpylaitoksissa oli kehitetty vedenjuonnin rinnalle terveyden lähteeksi. Heinolan erikoisuutena oli ylilääkäri Nykoppin Saksasta kesäksi 1897 tuoma aurinkosauna eli ilmakylpylä; auringon säteilyn ja ilmakylpyjen uskottiin parantavan monia sairauksia. Heinolassa oli myös alusta lähtien ollut uimista ja voimistelua varten aidattu rantakylpylä. Terveyden edistämisestä tulikin kylpylöissä johtoteema 1900-luvun alkupuolella. Kylpylävieraat voimistelivat, pelasivat verkkopalloa ja tennistä, keilasivat, ratsastivat, purjehtivat ja uivat kunkin kylpylän tarjoamien mahdollisuuksien ja oman kiinnostuksen mukaisesti.

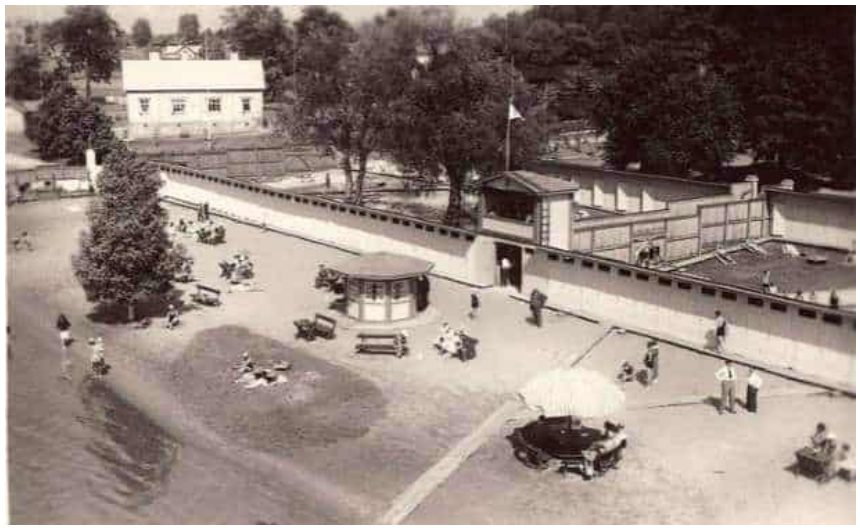
1800-luvun puolivälin jälkeen kylpylaitoksia perustettiin eri puolille Suomea, Heinolan kylpylaitoksen ollessa järjestyksessään maan seitsemäs kylpylä Helsingin Ullanlinnan, Hangon, Lappeenrannan, Naantalin, Loviisan ja Maarianhaminan kylpylöiden jälkeen. Heinolan jälkeen perustettiin Savonlinnan, Käkisalmen, Terijoen, Haminan, Mikkelin, Kuopion ja Iisalmen kylpylät. Kylpylöitä suunnittelivat nimekkäät arkkitehdit ja niiden viihtyisyyttä lisäsivät muun muassa rakennetut kylpyläpuistot.

Suomalaisten kylpylöiden ensimmäinen kultakausi kesti 1830-luvulta aina toiseen maailmansotaan saakka. Kylpylät olivat tuolloin olennainen osa ylempien yhteiskuntaluokkien elämäntapaa, mutta myös alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvia oli kylpylöiden asiakkaina, sillä valtion tukia oli kirjallisin sopimuksin jyvitetty vähävaraisille; senaatti antoi kylpylöille rahallista tukea, jota vastaan piti olla esimerkiksi 15 vapaapaikkaa köyhille.

1800-luvun lopulta 1930-luvulle kukoistuskauttaan eläneet kylpylät välittivät terveydenhoidon, kaupunkisuunnittelun, arkkitehtuurin ja muodin kansainvälisiä vaikutteita ympäri Suomea. Kylpylät olivat paikkakuntiensa sosiaalisia keskuksia ja tunnettuja nähtävyyksiä. Kylpylä lisäsi myös Heinolan tunnettavuutta, ja sen vaikutuksesta kaupunkiin syntyi matkailualan yrityksiä, kuten majataloja ja kahviloita.

Kuva: Heinolaa vastaavia rantakylpylällä varustettuja kylpylaitoksia olivat mm. Lappeenrannan ja Savonlinnan kylpylät Saimaan rannalla (kuvissa), Iisalmen Runnin kylpylän erikoisuutena olivat koskiryöppykylvyt, muut 1920-luvun lopulla toimineista kylpylaitoksista sijaitsivat meren rannalla tai harjuilla. / Kuvat mainoskirjasesta Suomen Kylpylaitokset ja Parantolat 1927. Suomen matkailijayhdistys.

Kuva: Heinolan kylpylaitoksen ympäristöön kuului olennaisesti ranta- ja ilmakylpylät. Kuvassa näkyvä kahvikioski on edelleen olemassa. / Kylpyläpuiston ideakilpailu. Heinolan kylpylänpuiston historiaa -esite.

5 Pieni kaupunkitalo

5.1 Rakennuskortti

Osoite Maaherrankatu 1A
Rakennus 102015616A
Kiinteistö 111-1-1-5
Selite Heinola, 1. kaupunginosa, kortteli 1, tontti 5
Valmistui Ei varmaan tietoa, oletettavasti rakennettu aikavälillä 1832 – 1852[20]
Suunnittelija Ei tiedossa; Muutos 1931 rkm Jaakko Simanainen
Pystyrakenne Hirsi, nurkkasalvoksilla; Laajennusosassa rankorakenne.
Vaakarakenne Puurakenne
Kerrosluku 1
Pinta-ala 120 m^2
Tilavuus 400 m^2
Katto Vanha puoli: aumakatto, räystäissä aluslaudoitus
Laajennus: harjakatto, räystäissä aluslaudoitus
Vesikate Konesaumattu pelti, maalaamaton.
Julkisivut Vanha puoli: avosaumainen vaakalaudoitus, kahta eri paneelileveyttä: kapea lauta tasakerran tasolle ja siitä ylöspäin leveä lauta; nurkkalaudat; vesilauta kivijalkaa vasten.
Laajennus: vaakalaudoitus helmipaneelia ja keilaponttia, päätykolmiossa pystylaudoitus
Sokkeli Vanha puoli: luonnonkivi, karkeasti lohkottu; rapattu jälkeenpäin; kadun pintaa korotettu
Laajennus: betoni, lautamuottivalu, peittomaalaus
Talotekniikka Painovoimainen ilmanvaihto
Suora sähkölämmitys, seinäpatterit
Vesi- ja viemäriverkostossa
Käyttö Yksityisasunto
Asuntola, 2 huoneistoa (Olutehtaan, ehkä orpokodin, kylpylaitoksen, Reumaparantolan käytössä mm.)
Kerhohuoneisto (AA-ryhmä)
Väliaikainen majoitus (mm. kesäteatteri, keikkatyömiehet)

Puutalon ulkoarkkitehtuurin peruspiirteet 2021

Muodonanto: Suorakaiteen muotoinen aumakattoinen päämassa, joka on säilynyt eheänä kadun puolella, pihanpuolelle tehty vinkkelilaajennus.
Julkisivujen rytmiikka: Vaakasuuntainen, aukkofasadi (alun perin säännölliset ikkuna-akselit: pystyikkuna – haukkaikkuna)
Seinäpintojen struktuuri: Kaksiulotteinen, vähäistä matalaa listakoristelua
Tyylinä empire: Aumakatto, ikkunamallit, symmetriahakuisuus
Julkisivuväritys: Vaihdellut, nykyään vaalean harmaa – valkoinen
Kerroksellisuus: Laajennusosa sovitettu alkuperäiseen tyyliin

5.2 Korjaushistoriaa

Korjaushistorian selvittämistä varten käytiin läpi Heinolan kaupungin pääarkiston, rakennusvalvonnan ja tilakeskuksen arkistot sekä Heinolan kaupunginmuseossa säilytettävä maistraatin arkisto. Tietoja haettiin myös kirjallisuudesta, sanomalehdistä, kartoista ja vanhoista valokuvista.

1931
Mikkelin lääninhallituksen päätös 24.8.1931. Laajennus ja julkisivumuutos. Heinolassa heinäkuussa 1931 Jaakko Simanainen, kaupungin rakennusmestari.
Kaksi sisäänkäyntiä, eteiset, huoneen ja komeroita sekä vintinportaat ja kellarit käsittävä laajennusosa rakennettiin vanhan osan korkuisena vinkkelinä länsisivulle.
Samalla vanhan kolmihuoneisen rakennuksen tilajakoa muutettiin ja tulisijoja uusittiin, kahteen huoneeseen vedettiin vesijohto ja asennettiin kaatoallas (kylmävesi). Kadun puoleinen sisäänkäynti säilyi muutospiirustuksen mukaan vielä paikoillaan, mutta sataman puoleisessa päädyssä alkuperäinen ikkuna-aukko suljettiin ja sen molemmille puolille avattiin uusi ikkuna.

[1930 – 2000]
Sisätilojen korjauksia on tehty tarpeen vaatiessa enemmänkin huone- tai asuntokohtaisesti, kuin kokonaisvaltaisina perusparannuksina. Korjaustapa

on ollut täydentävä eli uutta materiaalia tai rakenteita vanhojen päälle, mikä ilmenee alapohjarakenteissa ja sisäseinissä. On liitetty rakennus kunnalliseen vesi- ja viemäriverkostoon, ja kumpaankin huoneistoon on rakennettu WC (vessojen rakentaminen tapahtui 1958, yksi kumpaankin asuntoon, Kunnalliskertomus 1958). Lämmitystapa on vaihdettu uunilämmityksestä suoraksi sähkölämmitykseksi. Toisesta keittiöstä on purettu hella ja leivinuuni, ja keittiöihin on rakennettu tiskipöydälliset keittiökaapistot. Sähköasennuksissa, johdotuksissa ja kytkimissä, on eri-ikäisyyttä, mutta useamman vuosikymmenen takaa.

1959

Kunnalliskertomus 1959.

Rakennuksen pohjoispäässä olevasta asunnosta puretaan vanhat eteiskomerot ja tilalle rakennetaan uudet. Lisäksi WC:lle tehdään tuulikaappi. Eteisen seinät päällystetään kovalevyllä.

1989

Ulkomaalauksen työtapaselitys, Maaherrankatu 1 asuinrakennus. Esko Ruusuvirta 10.5.1989.

Rakennuksen ulkomaalaus ja vuorilistojen uusiminen tarvittavilta osin. Pohjamaalaus tehdään ulkolateksimaalilla, rakojen täyttö esim. elastisella kitillä. Pintamaalaus tehdään ulkolateksilla.

Väritys: karmit, puitteet ja räystäs SUPER-PANU 649 maalarinvalkoinen; seinät, vuori- ja nurkkalaudat SUPER-PANU 650 harmaa; ovi ÖLJY-WINTEX WINTOL 182 okra.

1990-luku

Pohjoispäädyn asunnossa tehdään pientä pintaremonttia.[21] [Ehkä tässä yhteydessä uusitaan keittiön sisäkatto ja WC:n kalusteita.] Huoneisto oli kulttuuritoimiston käytössä; kesäteatterinäyttelijälle asuntona.

2004

Maaherrankatu 1 B, rakennus 3, kuntotutkimus.

Ulkoverhouslautoja uusitaan kadun puoleiselta seinältä ja samalla julkisivut maalataan. Väritys: vuori- ja nurkkalaudat, karmit, puitteet TEHO valkoinen; seinät TEHO 9637 vaalean harmaa; ovet TEHO 9669 vaalean ruskea; sokkeli Yki 9644. Suunnitelmissa on myös koko rakennukseen laudoituksen alareunalla, kivijalkaa vasten, olevan vinon vesilaudan uusiminen.

Tehdään taloon peltikatto,[22] myös piiput pellitetään, mutta jätettään ilman piipunhattuja. Katteen kanssa samanaikaisesti uusitaan sadevesijärjestelmää.

Kuva: Vuonna 2003 rakennuksessa oli tiilikatto ja sadevesijärjestelmä: räystäskourut, syöksytorvet ja suppilot. / Kuva Nina Könönen.

Kuva: Vuonna 2014 otetussa kuvassa kate on konesaumattua rullapeltiä. Räystäskourut ja syöksytorvet on uusittu. Luonnonkivijalan pintaa on rapattu.

5.3 Rakenteet

Rakennuksen alkuperäisiä julkisivu-, pohja- ja leikkauspiirustuksia ei löytynyt Heinolan kaupungin maistraatin arkistosta.

Pystyrakenteet

Rakennuksen vanhat kantavat pystyrakenteet ovat vaakasalvosrakenteisia hirsiseiniä, ulko- ja väliseiniä. Sisäpuolella seinistä löytyy pinkopahvia, paikoin huokoista puukuitulevyä, ja useita tapettikerroksia, ulkoseinien sisäpinnoissa on hirttä vasten tervapaperi ja kovalevy 5 mm. Julkisivuissa vaakalautavuoraus on asennettu suoraan hirsiseinään ilman tuuletusväliä.[23] Aumakaton räystään alapuolinen kolmen leveän ponttilaudan korkuinen vaakalaudoitus (tasakerrasta ylöspäin) on todennäköisesti vanhempi, kuin nykyinen hirsiseiniä verhoava kapea vaakapaneeli. Kuntokartoituksen yhteydessä (2017) on alimpien hirsien ja ikkunoiden alaosien kohdilla hirsirungossa havaittu lahovaurioita.

Piirustusten mukaan 1930-luvun alun lisärakennuksessa seinät ovat rankorakenteiset ja vanhalle puolelle tehdyt väliseinät ovat kevyitä lautaseiniä.

Kuva: Pohjoispäädyn pellavariveellä ja sammaleella tilkittyä hirsiseinää ja muutamia pahvi- ja tapettikerroksia.

Kuva: Ikkunattoman pohjoispäätyseinän tueksi, lähelle ulkonurkkia, on pultattu följärit, jotka erottuvat myös huoneen seinäpinnasta.

Kuvat: Entisen leivintuvan hirsiseinien raot ovat olleet kuitupitoisella savilaastilla tasoitetut ja kalkkimaalatut. Väliovi on tehty jälkeenpäin. 1930-luvun väliseinät tehtiin lautarunkoisina. Tapetteja on vähintäänkin kuusi kerrosta.

Perustus, alapohja ja kellarin välipohja

Vanhan puolen perustus on tehty karkeasti lohkotuista luonnonkivistä. Nykyinen alapohjarakenne on tuulettuva rossipohja. Ryömintätilan tuuletusaukkoja on muutamia, nekin hyvin lähellä maantasoa. Ilma vaihtuu myös luonnonkivisessä sokkelissa olevien rakojen kautta.

Kuntotutkimusraportin mukaan alapohjaeristeinä on alkuperäisiä orgaanisia eristeitä, turvetta/sammalta. Kadun korkotason muutokset ovat jättäneet alapohjan maanpinnan tason katutason alapuolelle, ja myös pihalla ylärinteen nurmialue on noussut lähelle seinälaudoitusta.

Laajennusosan kellarihuoneissa on maanvarainen betonilattia. Sokkeli on näkyvältä osin valettu säästöbetonista. Kellarin eteistilassa puista välipohjaa kannattelevat käytetyistä veistohirsistä tehdyt vasat, jotka tukeutuvat korokepalojen välityksellä betoniperustuksen päällä lepäävään sidepuuhun. Pohjoispuoleisen kellarin eteishuoneen sivulla, vanhan ulkoseinän kohdalla, olevassa kannatinhirressä on lahovaurioita.

Laajennusosan kellarin eteistilan kautta näkee pienen alan 1800-luvulla rakennetun vanhan puolen puista alapohjarakennetta. Näkyvältä osin tila on matala, ja täynnä jälkeenpäin kertynyttä jätettä ja orgaanista ainesta. Alimmaisina ovat kannatinhirret, niiden päällä vasat, jotka ovat joko suoraksi veistettyjä tai haljispuolikkaita, jälkimmäisissä on kannatinhirren kohdalla loveus. Vasat kannattelevat vuorostaan tiivistä lankkukerrosta (paikoin väriltään musta). Alapohjaan avautuvan pienen aukon kohdalla kannatinhirret kulkevat sivuseinän suunnassa.

Kuva: Laajennusosan kellarikerros. Veistohirret ovat kierrätystavaraa.

Kuva: Laajennusosan kellarikerros.

Vesikatto ja yläpohja

Vanhan kadunsuuntaisen rakennuksen auma- eli valmikatto on ollut yleinen kattotyyppi Heinolan kaupunkitaloissa oletettuna rakennusaikana 1840–50-lukujen vaihteessa. Rakennuksen länsijulkisivulle tehty 1930-luvun lisärakennus muodostaa harjakattoisen vinkkelin. Vanhassa aumakattoisessa rakennuksessa vesikaton kantavana rakenteena on selkäpuut (n. 140 x 150 mm), jotka tukeutuvat keskiosassa, kahden muurin välillä, kulkevaan orteen (150 x 160 mm) ja räystään tasolla kiertävään sidepuuhun (parru n. 120 x 120 mm), jota kannattelevat seinähirrellä lepäävät tolppahirret (n. 140 x 150 mm). Orsi on kolmen pystypuun (n. 130 x 150 mm) ja osittain myös tiilimuurien varassa. Kattorakennetta on pyritty vahvistamaan jälkikäteen naulatutuin sidoslaudoin. Rakennepuita on korjausten yhteydessä vaihdettu, lisäksi selkä- ja pystypuissa sekä katon aluslaudoituksessa (leveys vaihtelee, 250-280 mm) näkyy kosteusvauroita.

Lisärakennuksessa käytetty samaa rakenneperiaatetta, mutta kevytrakenteisempana; on myös käytetty vanhoja hirsiä, joissa näkyy entisten rakenteiden jälkiä. Selkäpuiden alaosan sivuun on naulattu vahvikelaudat, samoin on tehty osassa vanhan puolen pohjoispään selkäpuita, joita on myös uusittu (käytettyä puutavaraa). Laajennuspuolella selkäpuut tukeutuvat lappeen puolivälin paikkeilla pystytukien varassa kulkeviin orsiin ja harjahirteen, jota vuorostaan kannattelee päätyseinän keskellä oleva harjatolppa. Lisäksi vanhan ja uuden osan leikkauskohdassa on vaakalankulla vahvistettu pukkimainen tukirakenne sekä muurin nurkalla oleva orren pystytuki.

Rakennuksen edellinen vesikate oli tehty betonitiilestä, mahdollisesti 30-luvulla laajennuksen yhteydessä. Nykyisen peltikatteen laiton yhteydessä (2004) on asennettu myös lumiesteet, lapetikkaat ja kulkusilta, myös sadevesijärjestelmä on uusittu. Räystään suuntaisesti ladottu aluslaudoitus on umpinainen vanhalla puolella ja vain hieman harvempi uudella puolella.

Räystäät ovat umpinaiset, mikä kattotyypin kohdalla huonontaa entisestään yläpohjan ja kylmäullakon tuulettuvuutta.

Puurakenteisessa yläpohjassa on osittainen lautalattia ja sen alla puru- ja kutterilastueriste noin 200 mm ja tervapaperi.

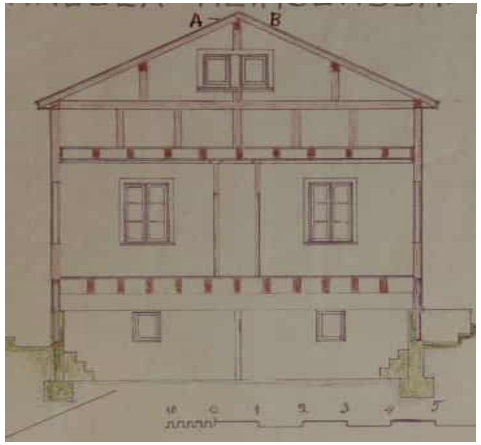
Kuva: Rakennuksen eteläpäässä on liitetty kaksi hormia samaan piippuun. Neljä selkäpuuta tukeutuu hormin nurkalla seisovaan pystytukeen ja sen kannattelemaan orteen. Muurin takana näkyy yläpohjan vahvistukseksi pultattu hirsi.

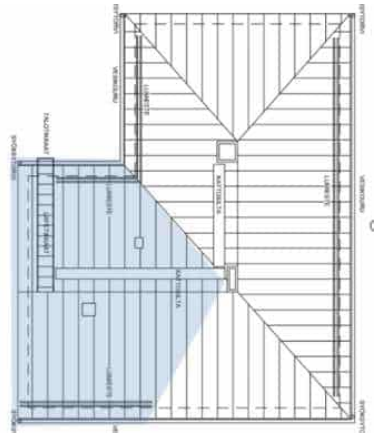
Kuva: Vanhan puolen vesikattorakennetta eteläpäädyssä. Räystäille jatkuvat selkäpuut ja jiiripuut.

Kuva: Hirttä on lovettu ikkunan kohdalta. Seinä on kolmen 240 mm leveän ponttilankun korkuinen. Rakenteissa on maasepän takomia rautanauloja.

Kuva: 1930-luvun alussa rakennettuun lisärakennukseen tehtiin yläpohjan yläpuolelle samanlainen hirsitolppa-paneeli -seinä kuin vanhalla puolella.

Kuva: Vesikatto. Merkitty sinisellä alue, jolle jää 30-luvun alun lisärakennus sekä vanhan katon tukirakenteiden muutosalue. / Heinolan Tekninen palvelukeskus. 5.3.2004.

Kuva: 1930-luvun laajennusosassa on käytetty kierrätettyä rakennustavaraa, mm. selkäpuissa, aluslaudoituksessa ja lattialankuissa (mm. vesiurallista kattolautaa) Seinässä käytetty paneelilauta on 110 mm leveää.

5.4 Ulkoasu

Vaatimatonta puuempireä

Kylpylärakennusten kanssa samalla tontilla sijaitseva aumakattoinen asuinrakennus on lähdeaineiston perusteella ajoitettavissa 1800-luvun keskivaiheille, ja ajoitusta tukevia tekijöitä itse rakennuksessa ovat sen tyyli, mittasuhteet ja alkuperäinen kolmihuoneinen pohjakaava. Mikäli talo on rakennettu 1840-luvulla, ajoittuu se arkkitehtuurityylien historiassa uusklassismin (empire) myöhäiskaudelle. Puuempiretyylin tunnuspiirteisiin voi lukea talon loivan aumakaton, yhtenäisesti verhoillut seinäpinnat (vaikkakin ohut vaakapaneeli 1900-luvulta), leveän vaakalaudoituksen seinien yläreunassa, pilastereilla ja ikkunoilla symmetrisesti jaetun katujulkisivu (poistettu yksi ikkuna).

Sekin, että rakennuksesta ei ole alkuperäisiä rakennuspiirustuksia Heinolan maistraatin arkistosta, viittaa rakentamisen tapahtuneen ennen rakennusvalvonnan tiukentumista, joka Heinolassa tapahtui harvakseltaan uusittujen rakennusjärjestysten myötä. Jo ensimmäisessä 1846 voimaantulleessa rakennusjärjestyksessä edellytettiin rakennussuunnitelmille kuvernöörin vahvistusta, mutta menettelyn vakiintuminen otti vuosikymmeniä. Vuodesta 1874 rakennussuunnitelmien hyväksyminen siirtyi Heinolan maistraatille, mutta edelleen 1913 voimaan tulleessa kaupungin rakennusjärjestyksessä oli menettelyä vahvistettava vaatimalla kaikille kaupunkialueelle rakennettavaksi aiotuille taloille maistraatin käsittely.

Rakennusjärjestyksissä oli paljon yksityiskohtaisiakin määräyksiä rakennustavoista, esimerkiksi 1846 jälkeen yhtä kerrosta korkeammat puurakennukset ja tulisijalla varustetut ullakkohuoneet olivat kiellettyjä, samoin taite- eli mansardikatot. Vuoden 1874 rakennusjärjestys kielsi lauta- ja pärekatot keskustan asuinrakennuksissa ja vuoden 1913 rakennusjärjestys määräsi, että talojen kadunpuoleisten seinien tuli olla laudoitettuja ja maalattuja.

Kylpylän asuinrakennuksen laajennuksen aikaan, 1930-luvun alussa, oli luontevaa pitäytyä vanhan osan yksinkertaisessa klassismissa, koska tontille samanaikaisesti rakennetut kylpylärakennukset, etenkin päärakennus, edustivat 1920-luvulla suosittua nk. pohjoismaista klassismia, jossa palattiin klassismin koristeaiheisiin, mutta vapaammin käytettynä kuin ennen. [24]

Kuva: Asuinrakennuksen katujulkisivua rytmittävät pysty- ja haukkaikkunat. Luonnonkivijalka ja pohjoissivun ikkunattomuus ovat viitteitä rakennuksen iästä.

Kuva: Pienen asuinrakennuksen edustama aumakattoinen rakennustyyppi oli tavallinen vanhassa puu-Heinolassa. / Kuvassa Kivisen talo. Cederberg 1948, 99.

Kansanomaisessakin klassismissa tavoiteltiin julkisivujen jäsentelyssä symmetriaa. Asuinrakennuksen katufasadista pistääkin silmään yhden haukkaikkunan alta puuttuva ikkuna. Todennäköisesti paikalla on ollutkin alun pitäen ikkuna, mutta jo ennen 1930-luvun alkua ikkunan paikalle oli tehty peltilipalla suojattu sisäänkäynti ja sille sivukäyntinen ulkoporras. Tämä sisäänkäynti on myöhemmin poistettu ja oviaukko tukittu. Nykyään eteläpäädyn huoneiston sisäänkäynnin yläpuolella on samantyyppinen koristeellinen peltilippa.

Rakennuksen pohjoispäädyssä on säilynyt alkuperäinen ikkunattomuus, mutta eteläpäädyssä on nykyään kaksi ikkunaa alkuperäisen keskiakselille sijoittuneen ikkunan sijaan. Muutos tehtiin 1930-luvun alussa, kun päätyhuone jaettiin väliseinällä kahtia.

Kuva: Eteläjulkisivu. Muutokset merkitty julkisivuihin vihreällä katkoviivalla. / Piirustus asuinrakennuksen korjausta varten tontilla nro 1 Länsipuistokadun varrella Heinolassa. Heinolassa kesäkuulla 1931. J. Simanainen. HMA

Kuva: Eteläpäädyssä olevan 1930-luvun peilioven yläpuolella on kolmiruutuinen kamanaikkuna. Oven suojana on peltinen lippa koristeellisilla kannatinraudoilla ja kuvioleikatulla peltilistalla.

Kuva: Katujulkisivu. Ikkunarivin katkoksen kohdalta on poistettu siinä viimeksi, jo ennen 1930-lukua, ollut sisäänkäynti ja ulkoporras. Ikkunoiden koko on saattanut jossakin vaiheessa suurentua alkuperäisestä.

Kuva: Pohjoispäädyn huoneistoon avautuvista ikkunoista yksi on vaihdettu, ehkä jo 1940-50-luvulla, ruutujaoltaan muita yksinkertaisempaan ikkunaan.

Kuva: Ikkunoita tuskin on ollut alun perinkään pohjoisseinällä, koska luonnonvaloa oli saatavilla enemmän muihin ilmansuuntiin avautuvilta julkisivuilta.

Kuva: 1930-luvun laajennus tehtiin vanhan matalan umpikuistin paikalle talon länsijulkisivulle. Lisärakennus on jaettu puoliksi kahdelle asunnolle ja sisäänkäynnit on sijoitettu vinkkelin vastakkaisille seinille, kuten aikakauden työväen asuinrakennuksissa oli tapana.

Julkisivuverhouksessa on käytetty ainakin kolmea eri paneelikokoa. Niistä Levein ja vanhin ponttipaneelimalli (n. 32 x 240 mm) löytyy räystään alta, jossa kolmen laudan korkuinen vaakalaudoitus asettuu tasakerran yläpuolelle. Varsinaiset hirsiseinät on verhoiltu kapeahkolla avosaumaisella ponttilaudalla (keilapontti). Lisärakennuksen lautarunkoisissa seinissä on käytetty sekä keilaponttia että helmiponttia.

Kuva: Asuinrakennus vuonna 1926. Rakennuksen julkisivujen maalaustapa antaa olettaa, että nurkkalaudat ja jalkalankku ovat olleet empiretyyliin nykyistä leveämmät. Talo maalattiin lisärakentamisen yhteydessä vaaleaksi. / Osasuurennos Puolustuslaitoksen viistokuvasta vuodelta 1926; väritysmuutos viistokuvasta 1931. Heinolan kaupunki.

Kuva: Vasemmalla vanha osa ja oikealla 30-luvun lisäsiipi.

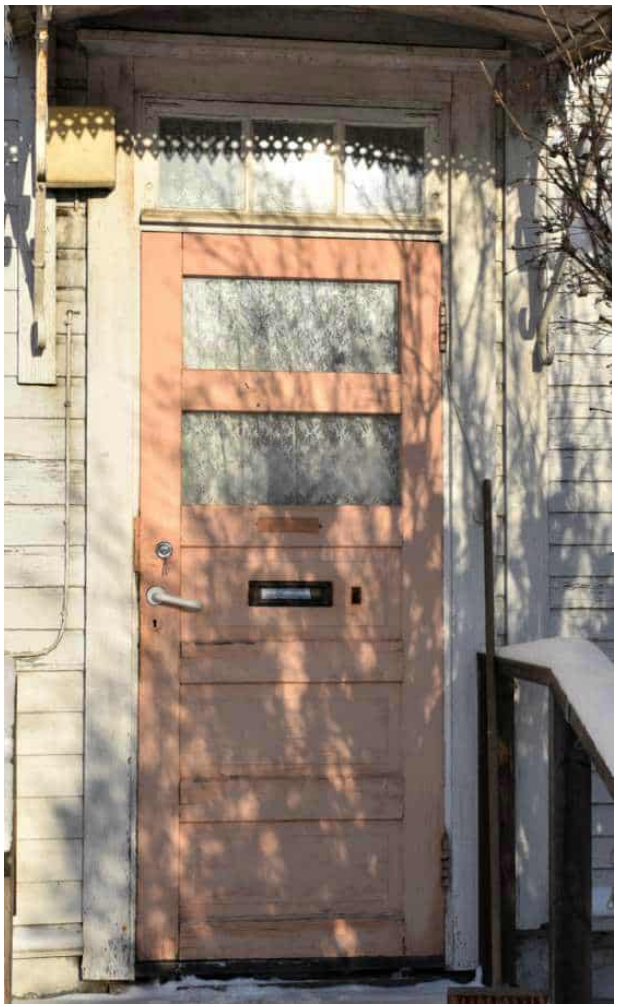
Kuva: Katujulkisivun lautavuorausta ja kadun nimikyltti.

Kuva: Laajennusosan leveää helmipaneeliverhousta.

Ulko-ovet

Ulko-ovet ovat puurakenteisia ja yksilehtisiä. Eteläsivulla on vaatimaton lasiaukollinen peiliovi ja pohjoissivulla peiliovi, jonka ulkopinta on verhoiltu sormipaneelilla. Molempiin on vaihdettu jälkeenpäin Abloy-pintalukko avainkilvellisen lukon yläpuolelle (mustakoppa sisäpuolella). Paneelioven puupintainen vedin on ehkä 50-luvulta.

Kuva: Lasiaukollinen peiliovi on 1931 tehdyn lisärakennuksen etelä-julkisivussa, samoilla kohdin kuin oli sisäänkäynti paikalta puretussa umpikuistissa. Kuuteen vaakapeiliin jaettu ovi oli suosittu malli lisärakentamisen aikaan. Tässä kaksi ylintä peiliä on korvattu lasiruuduilla. Sisäänkäynnin ylävuori-lautaan on liitetty koristelistan kannattelema vesilauta.

Kuvat:
Asunnon ja kahden kellarin oviaukkoihin on asennettu samanlaiset suorat leveät vuorilaudat.

Kuva: Puupintanen metallivedin ja oven sormipaneelipinta.

Ikkunat

Rakennuksen kaikki 1. kerroksen ikkunat ovat sisään-ulosaukeavia kaksipuitteisia puuikkunoita nostosaranoilla. Pystyvälikarmin molemmin puolin on kolmiruutuiset ulko- ja sisäpuitteet. Ulkopuitteet on vahvistettu kulmaraudoin. Lasituksia on tehty pääasiassa kittaamalla, parissa ikkunassa lasilistalla. Ikkunat ovat julkisivun tasossa. Kadun puolella Ikkunoiden vuorilautojen sivu- ja ylälaudat on tehty jiiriin ja siro lista kannattelee vesilautaa. Pihajulkisivuissa liitos on suora ja lista vesilaudan alla on hieman leveämpi. Ikkunoissa on kokoeroja; kapeimmat ikkuna-aukot ovat katujulkisivussa.

Kuva: Ikkuna katujulkisivussa. Jiiriin tehdyt ylä- ja sivuvuorilaudat.

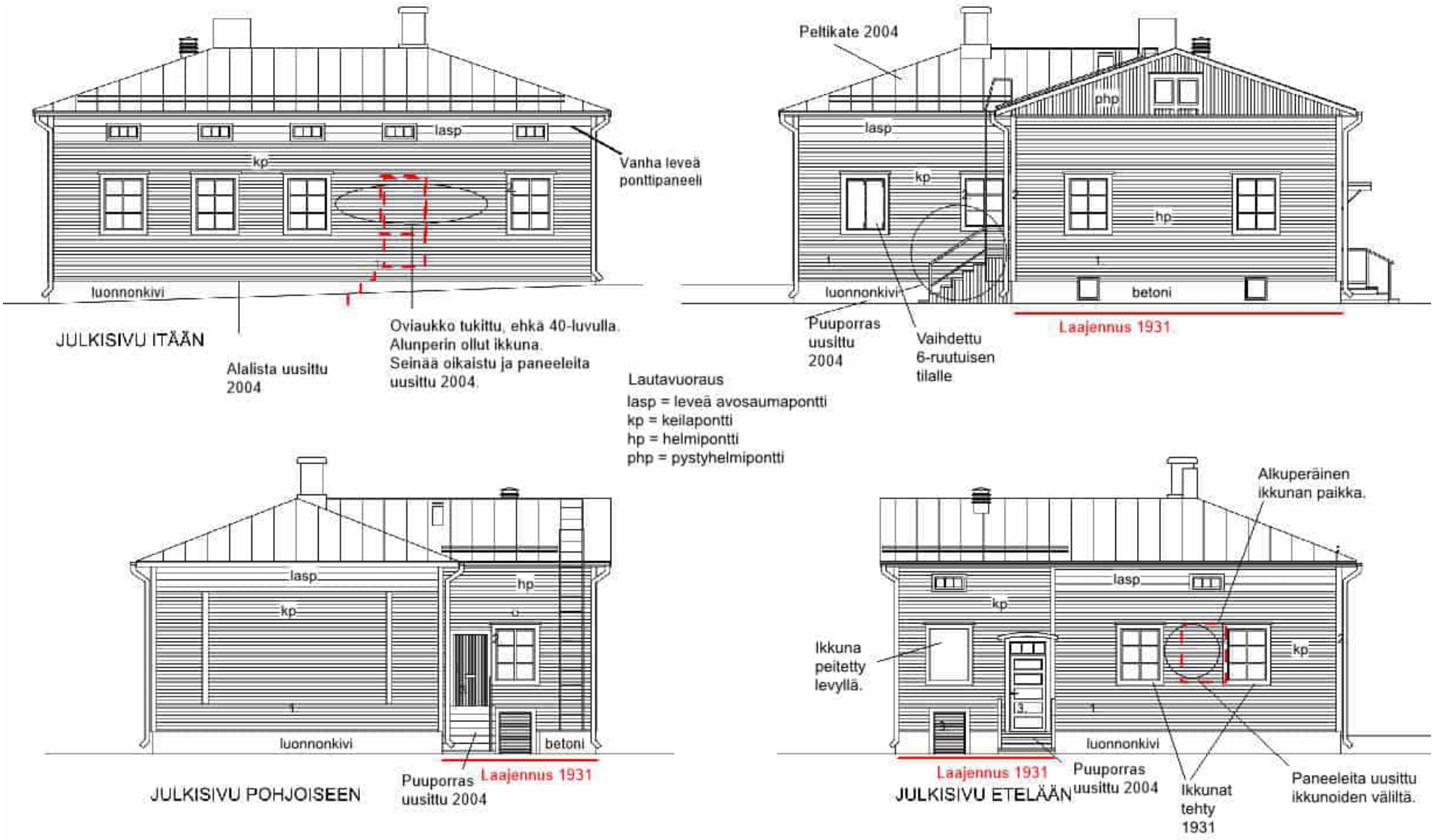

Kuva: Länsiseinä. Yksi vanhan puolen ikkunoista on uusittu ruutujaoltaan alkuperäistä mallia yksinkertaisempana. Puitteen korkeus on 138 cm. Samalla seinällä olevassa 6-ruutuisessa ikkunassa puitteen korkeus on 124 cm

Kuva: Haukkaikkunat antavat valoa kylmä-ullakotilaan. Ainakin osassa haukkaikkunoista on yläsaranointi. Lasitus on tehty kittaamalla. Puitteet on koottu puutapein. Vuorilautojen reunat on kruusattu. Kuvassa näkyy myös seinän ja räystään välisen raon peittävä muotoon höylätty lista.

J U L K I S I V U T 2 0 2 1

Kaavion pohjana: Julkisivupiirustus. Asuinrakennuksen muutostyö. Heinolan Tekninen palvelukeskus. 5.3.2004. / Lisämerkinnät ja tekstit: Teija Ahola 2021.

5.5 Sisätilat

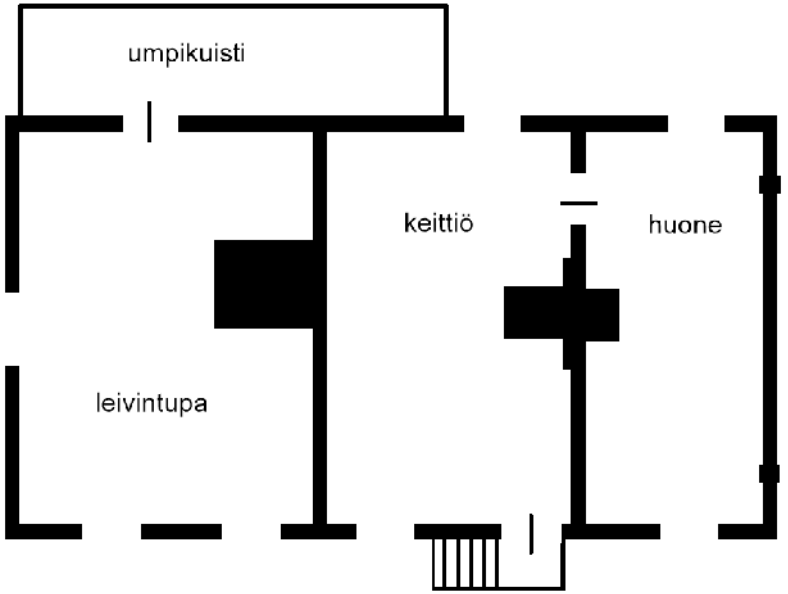
Rakennuksen sisätiloista saatavilla olleet tiedot perustuvat vuonna 1931 tehtyyn muutospiirustukseen, dokumentaation yhteydessä kerättyyn havaintoaineistoon ja sen rinnalla käytettyyn kuntotutkimukseen (2017). Rakenneavauksia ei tehty lisää. Arkistoista, internetistä ja Heinolaa koskevista valokuvakirjoista ei löytynyt vanhoja valokuvia rakennuksen sisätiloista.

Kolmihuoneinen asuinrakennus

Vanhin maistraatin arkistosta löytyvä asuinrakennuksen piirustus on tehty 1931 talon länsisivulle suunniteltua laajennusta ja vanhan puolen huonetilamuutoksia varten. Piirustuksesta selviää, että ennen muutoksia suorakaiteen muotoisessa talossa on kaksi hirsistä väliseinää, jotka muodostavat kolme peräkkäistä hieman erikokoista huonetta. Keskimmäinen huone oli mahdollisesti jo ennen 1930-lukua jaettu lautarunkoisella väliseinällä kahtia. Pulpettikattoisen umpikuistin kautta kuljettiin talon isoimpaan leivinuunilla varustettuun huoneeseen ja kadun puolelta oli sisäänkäynti kahden huoneen asuntoon, jossa oli hella ja pönttöuunit.

Muutosajankohdan perusteella talo on viimeistään tuolloin otettu kylpylaitoksen käyttöön, ehkä enemminkin henkilökunnan asunnoiksi kuin kesävieraille tarkoitetuksi majoitustiloiksi, koska laajennusosaan tehtiin kaksi tilavaa juureskellaria eteistiloineen ja molempiin asuntoihin tuli hellauunit.

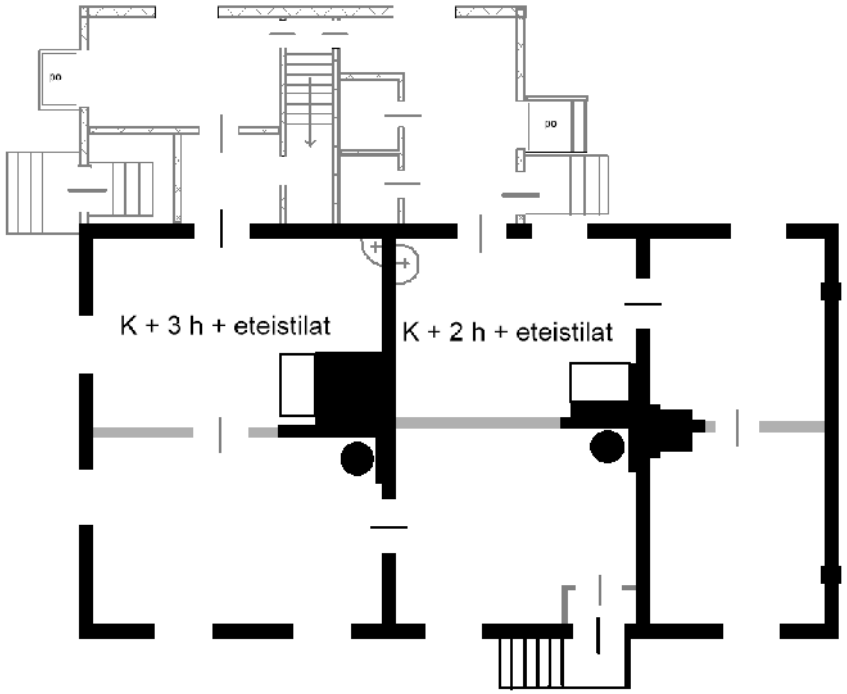
Kuva oikealla: Pieni asuinrakennus vuonna 1926. Talon aumakatolla on kaksi piippua, kuten edelleen, yksi ikkuna eteläpäädyssä ja pulpettikattoinen umpieteinen sivuseinällä.

Kuva: Ennen 1930-luvun muutoksia on talossa ollut vähintäänkin kolme huonetta ja molempien väliseinien kohdalla, talon keskilinjalla, tulisijat. Pitkässä pulpettikattoisessa umpikuistissa lienee ollut varastotiloja ja ovet molemmissa päädyissä. /Piirros Teija Ahola 2021

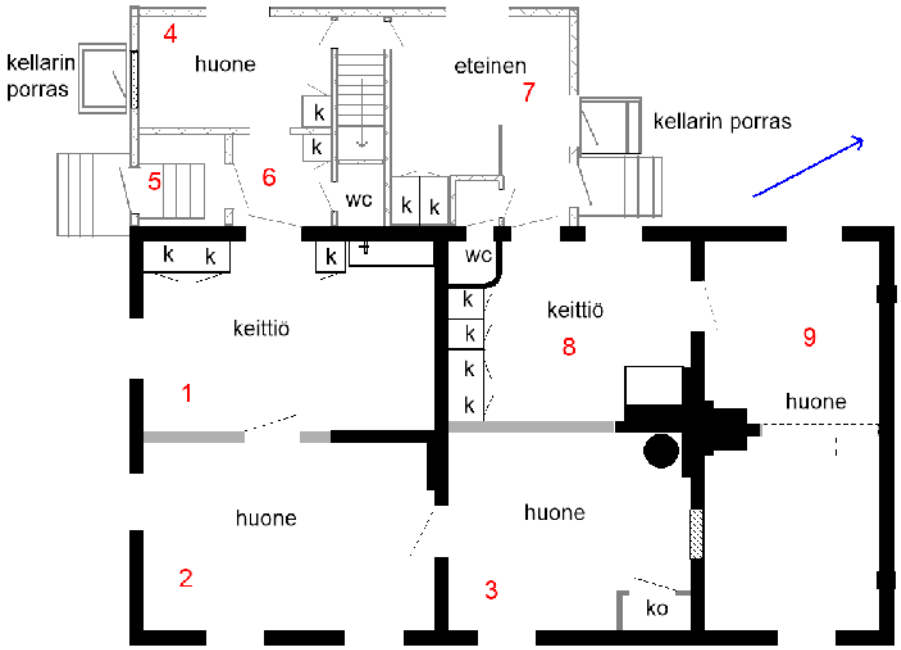

Kahden asunnon talo

Kuva: Kahden asuinhuoneiston pohjakaava 1931. /Piirros Teija Ahola 2021

Tilanne 2021

Kuva: Kahden asunnon pohjakaava 2021. Osa piirroksen merkityistä komeroista on tehty 1930-50-luvuilla. Lautarunkoisen laajennusosan tiloissa on uusittu osa komeroista 1950-luvulla. WC:et on tehty 1950-luvulla. Huonetilojen väliovet eivät ole paikoillaan. /Piirros Teija Ahola 2021

Vuonna 2021 rakennuksessa on kaksi huoneistoa, joista toista on vuokrattu väliaikaismajoitukseen ja toinen on ollut viimeksi yhdistystoiminnan käytössä.

- Pohjoispäädyssä k + 1 h, wc, eteinen ja kellari.
- Eteläpäädyssä k + 3 h, wc, eteinen ja kellari.

Vuonna 1931 uusittu huonejärjestys on säilynyt pari muutosta lukuun ottamatta näihin päiviin, mutta toinen hellauuni on purettu ja rakennettu nykyaikaiset keittiökaapistot teräsaltailla. Alkuperäisestä tilajaosta kertovat hirsiset väliseinät ovat säilyneet suuremmitta vaurioitta; yksi oviaukko on tehty lisää.

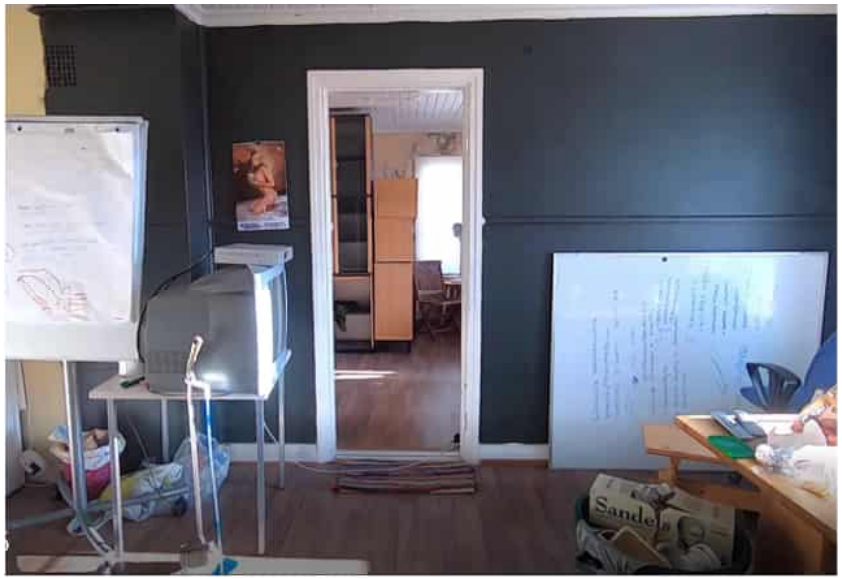
Kuva: Huone 8. Keittiönurkalla on 50-luvulla tehty kaarevakulmainen WC. Lasiaukollinen peiliovi aukeaa 30-luvulla rakennettuun eteiseen. Sisäkaton sisustuslevyt ovat nuorinta kerrostumaa, muut pinnat ovat vanhoja, pinkopahvia ja puulattia.

Kuva: Huone 8. Keittiössä on peltikuorinen hella, sähköhella ja puurunkoinen keittiökaapisto (ovet ehkä kimpilevyä), johon asennettu teräsallas.

Kuva: Huone 9. Väliseinän ovi on korvattu suurella aukolla. Seinä oli tehty 1931. Tuolloin muurattu peltikuorinen pystyuuni lämmitti kumpaakin huonetta.

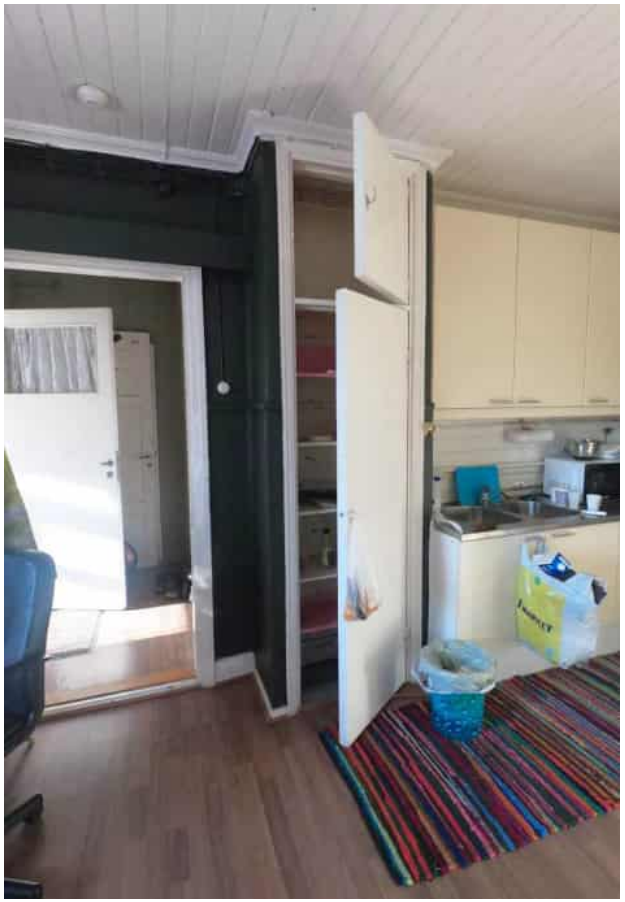
Kuva: Huone 1 ja väliovi huone 2:een. Seinät on maalattu.

Pintamateriaalit ja kiinteä sisustus

Rakennuksen sisätilojen kiinteässä sisustuksessa on näkyvissä 1900-luvulla ja tämän vuosituhannen puolella tehtyjen korjausten jäljet, viimeisimpinä muutamien huoneiden seiniin maalatut voimakkaat värit ja lattioita peittävät laminaatit. Vanhalla puolellakin säilyneet puumateriaalit ovat todennäköisesti suurimmaksi osaksi 30-luvun remontista, jolloin huonetiloja jaettiin väliseinin ja uuneja uusittiin.

Seinissä on enimmäkseen pinkopahvia, joka oli yleinen seinien ja kattojen päällyste aina 1800-luvun jälkipuolelta 1950-luvun alkuun saakka. Pohjoispäädyn huoneissa on maalattu lautalattia, eteläpäädyssä on muovimattoja ja laminaattia.

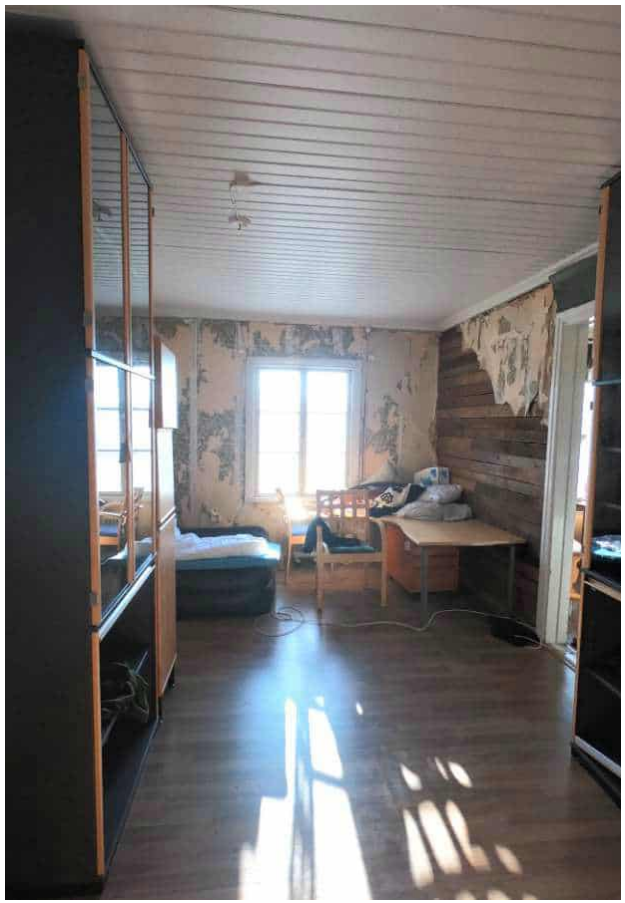
Kahden huoneen seinästä oli revitty irti tapettia. Entisessä leivintuvassa, useiden tapettikerrosten ja pahvin alta paljastuneessa hirsiseinässä, oli hirsien raot tasoitettu kuituja sisältävällä savilaastilla, minkä jälkeen pinta oli kalkkimaalattu.

Kuva: Huone 1. Eteiseen vievä oviaukko.

Kuva: Huone 2. Väliovi huone 3:een. Hirsinen väliseinä.

Kuva: Seinät ovat tapettien osittaisen poiston jäljiltä.

Seinävalaisimen ja tiskipöydän perusteella keittiö voisi olla perustettu 1960–70-lukujen vaihteen tienoilla. Kaapisto nuorempi. Kaikissa huoneissa maalatut puupaneelikatot ja holkkalistat. Laminaattilattiat.

Seinäpinnat
Pinkopahvi + tapetti/maalaus
Puukuitulevy + välilista, peittomaalaus

Kuva: Huone 9 (kadunpuoleinen). Pahvikerrokset + 3 tapettikerrosta + maali.

Kuva: Huone 2. Osa tapettikerroksista (6). Vanhin alimpana.

Sisäkatot
Puupaneeli, avosauma, peittomaalattu (valkoinen)
Puupaneeli helmipontti, peittomaalattu
Halltex-laatta, maalattu
Verhouslevy, pinnoitettu
Kattolistana holkkalista, kruusattuna ja ilman, peittomaalattu

Kuva: Huone 2. Avosaumainen paneelikatto ja holkkalista 1930-luvun alusta.

Kuva: Huone 7. Laajennusosassa olevan eteisen sisäkaton helmiponttiverhousta ja vanha opaalinen pallovalaisin.

Kuva: Huone 9. Halltex-kattolevyt. Maalattu pahvi-tapettipinta.

Kuva: Huoneen 8 kulmalla oleva WC, jonka hirsiseinän puolella on säilynyt vanhaa keittiön holkkalistaa.

Kuva: Huone 8. Keittiön kiinteän komeron sisälle jäänyttä kattolistaa.

Lattiapinnat
Lautalattia, peittomaalattu
Muovimatto (parkettikuviointi)
Laminaatti (alla vinyylilaatta, ponttilautalattia)
Kovalevy, maalattu
Puinen lattialista, yläreunassa keilaus tai porrastus, peittomaalaus
Puinen lattialista, suora, matala, peittomaalaus
Puinen mattolista

Kuva: Huone 9. Lautalattia. Puretun väliseinän kohdalla oli ollut kiinteä komero.

Kuva: Huone 8. Maalattu lautalattia ja profiloitu lattialista.

Kuva: Huone 3, entinen tuulikaappi. Puukynnys ja korkki- tai muovimatto.

Kuva: Huone 3. Muovimatto. Yläreunastaan pyöristetty lattialista ja mattolista.

Kuva: Huone 1 ja 2. Laminaatti ja leveä viistetty lattialista ja mattolista.

Sisäovet
Peiliovi, yksilehtinen, peittomaalaus, nostosarana
(lasiaukollisia
Laakaovi, huullettu, peittomaalattu (WC), pukinsarvipainike, kartiopäinen nostosarana
Lasiaukollinen laakaovi, peittomaalaus
Ovilista, puinen, suora, kapea, peittomaalattu
Ovilista, puinen, leveä, yksinkertainen profiili, peittomaalattu

Kuva: Pohjoispäädyn asuntopuolen ulko-oven sisäpinnassa on näkyvissä peilirakenne, mutta ulkopinta on verhoiltu myöhemmin kapealla puupaneelilla. Vedin ja Abloy-pintalukko ovat myöhempiä asennuksia.

Kuva: Lasiaukollinen peiliovi eteisestä keittiöön, laajennusosasta vanhalle puolelle.

Kuva: Huone 2. 1930-luvulla tehdyn välioven peitelista.

Kuva: Ullakolla oleva täysranskalainen peiliovi.

Kuva: Eteistilan laakaovi ja niklattu pukinsarvipainike

.

Kuva: Peilioven uusittu painike.

Kuva vas.: WC:en lukko ja suora ovilista laakaovessa.

Ikkunat ja heloitus

Ikkunapuitteita on sekä kiviprofiililla eli suoralla viistepinnalla olevia sekä kruusattua mallia. Ikkunalistat ovat pääasiassa kapeita ja suorapintaisia, mutta vanhalla puolella on myös yksinkertaisella profiililla olevia peitelistoja. Ulkopuitteen heloitus muodostuu tehdasvalmisteisista sormi- ja pyrstökoukuista sekä lankahaoista. Sisäpuitteissa on pintasulkimina kääntösalpoja, mutta myös pukinsarvipainikkeita.

Kuvat: Huone 9 itäseinä. Ikkunapenkin profiili – Huone 7. Ikkunapenkin profiili.

Kuva: Huone 1. Ikkunapenkki ja peitelista. Samaa listamallia on käytetty ovilistana. Vanhan puolen itä- ja eteläjulkisivun ikkunoissa on käytetty viistopintaisia puitteita.

Kuva: Huone 7. Koristehöyläyksin somistetut ulkopuitteet ja postipuu 1930-luvulla rakennetussa eteistilassa.

Kuva: Huone 9 pihajulkisivu. Pukinsarvipainikkeet ja sormihaka.

Kuva: Kääntösuljin.

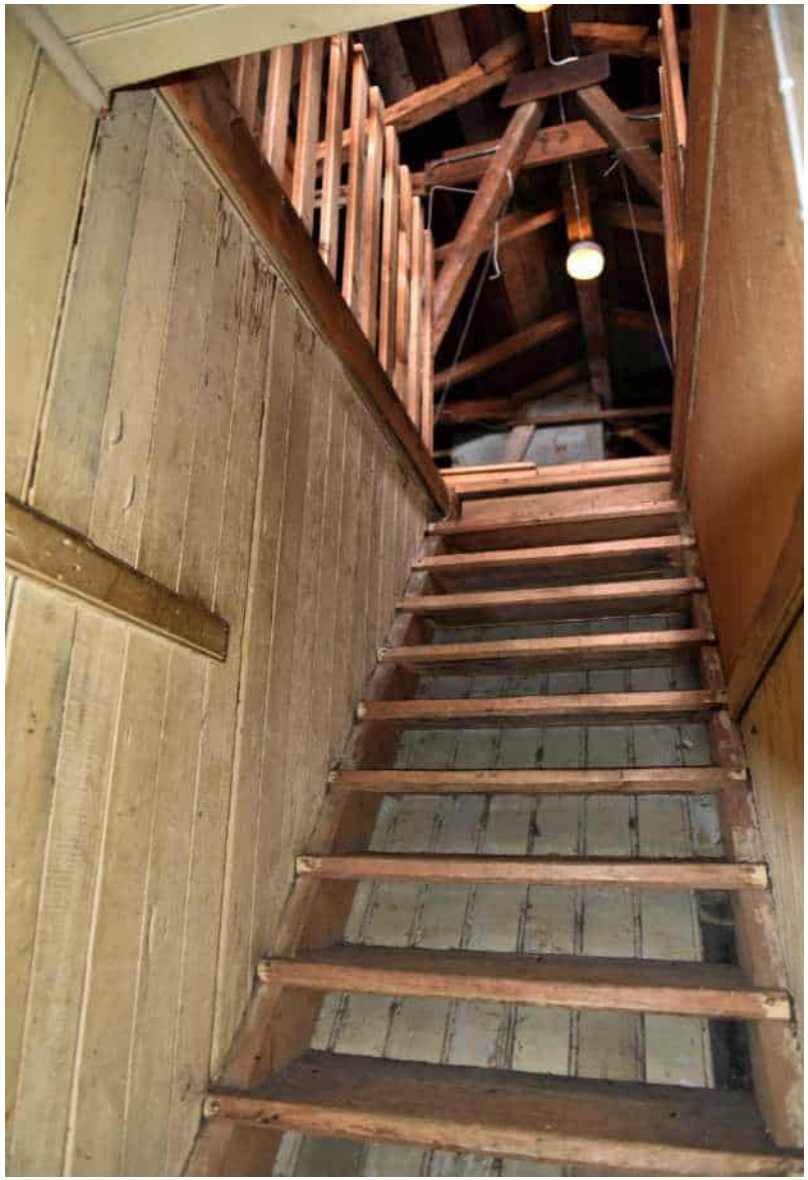
Portaat (uusi puoli)
Tuulikaapin puiset sisäportaat, lautalattia, peittomaalattu
Ullakon puuportaat

Kuva: 1930-luvulla rakennettu tuulikaappi sisäportaalla. Porrassyvennyksen seinät ja tilan katto on verhoiltu helmipontilla. Seinät on levytetty.

Kuva: Väliovi eteisestä ullakon portaikkoon. Helmiponttia. Metallivedin.

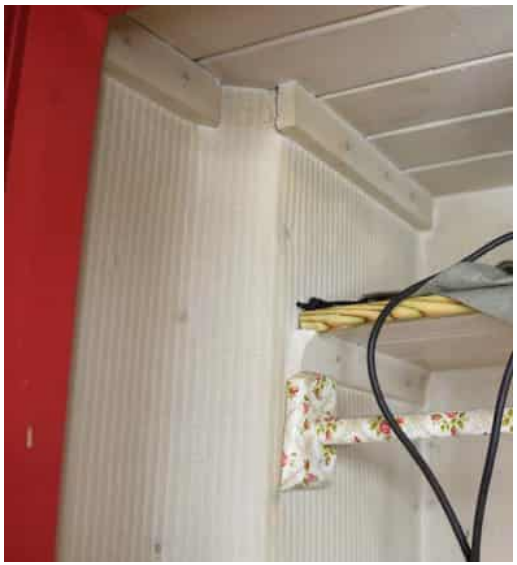

Kuva: 1930-luvulla rakennettu ullakonporras.

Komerot
Lautalattia, peittomaalattu
Katoissa puupaneeli, peittomaalaus
Seinissä mm. pinkopahvia, Ensotapettia, helmiponttia
Laakavaneriovi, peittomaalaus, nostosaranat
Kääntö-, Leea- ja Ticka-salpoja[25], pintalukkoja
Ovilistamallina karniisi tai suora, peittomaalattu

Kuva: Huone 1:n komero.

Kuva: Huone 4:n komero sisältä.

Asuinrakennuksen laajennusosa valmistui samana vuonna, kun kauppoihin tuli rullatavarana valmistettavaa Ensotapetiksi kutsuttua sisustuspahvia.

Kuva: Leea-salpa

Kuva: Kääntösuljin.

Kuva: Ticka-salpa.

Kuva: Komeron lukko ja avainkilpi.

Uunit

Peltikuorinen pystyuuni (pönttöuuni), peittomaalaus.
Peltikuorinen pystyuuni, peittomaalaus
Rautahella, peltikuorinen.

Kuva: Huone 3. Ennen 1930-lukua tehty peltikuorinen pönttöuuni.

Kuva: Huone 9: Peltilevyin verhoiltu pystyuuni 1930-luvun alusta. Takaosa on toisen huoneen puolella.

Kuva: Huone 8. Peltipintainen rautahella ja poisto-ilmaventtiili muurissa.

Peltikuoriuunit yleistyivät 1800–1900-lukujen vaihteessa, etenkin työväen asuinnoissa niiden edullisuuden vuoksi.

Talotekniikka

Rakennuksessa on seinäpattereilla järjestetty suora sähkölämmitys. Kiinteistö on liitetty kunnalliseen vesi- ja viemäriverkostoon. Vesijohtoverkosto on tehty kupariputkesta ja kylmän veden osalta sinkitystä teräsputkesta. Jätevesiviemärit ovat muoviviemäreitä ja pohjaviemäri rautaviemäri. Lämmin käyttövesi tuotetaan kahdella lämminvesivaraajalla. Saniteettitilojen kalusteet, pytyt ja altaat, ovat arviolta 1960-70-luvulta. Allashana on vaihdettu 1-otehanaksi.

Rakennuksessa ei ole suunniteltua ilmanvaihtojärjestelmää. Luonnollinen ilmanvaihto on vanhassa talossa tapahtunut tyypillisesti sisään päin ikkunoiden ja ovien kautta sekä ulkoseinien pienistä raoista, ja ulos savuhormien ja sittemmin erillisten poistoilmahormien kautta. Keittiöiden muureissa on poistoilmaventtiili ja ulkoseinästä löytyy yksi korvausilmaventtiili, joka on tehty keittiön ruokakomeron kohdalle. Sähköasennukset ovat vanhat. Johdon on vedetty pinta-asennuksina, muoviset pintakytkimet ovat eri-ikäisiä, jäljellä on myös tummia ja valkoisia bakeliittisia kytkimiä ja pistorasioita.

Kuva: Pohjoispäädyn asunnossa oleva WC rakennettiin 1950-luvulla. Kalusteita ja pintoja on sittemmin uusittu. WC:lle otettiin tilaa keittiön kulmalta ja pieni eteishuone rakennettiin kylmäeteisen puolelle.

Kuva: Huone 7. Puhelinpistoke ja maadoittamattomia pistorasioita.

Kuva: Eteinen. Valokatkaisija, pinta-asennettu, vipukytkin.

Kuva: Huone 9. Vipukytkin.

Kuva: Huone 7. Keinukytkin.

Kuva: Huone 2. Keinukytkin.

VIITTEET

[1] Ränteri = Verokamari; Kassalaitos keskus- tai paikallishallinnossa ja yliopistossa. Nimitystä käytettiin 1700-1800-luvulla erityisesti lääninrahastosta, jonka tehtävänä oli huolehtia lääninhallituksen veronkannosta ja maksuista. Förvaltningshistorisk ordbok.

[2] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 42; Heinolan kaupungin tonttikartta, Carl P Hagström 1875.

[3] Endén 1989, 235.

[4] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 42; Heinolan kaupungin tonttikartta, Carl P Hagström 1875.

[5] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 141.

[6] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 454.

[7] Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852: https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15189; Adelsvapen -Wiki, Schildt nro 282: https://www.adelsvapen.com/genealogi/Schildt_nr_282#TAB_56; Kansallisbiografia, Schildt, Bror Ernst. https://kansallisbiografia.fi/papisto/henkilo/2496.; GENI. com https://www.geni.com/people/Bror-Schildt/5545224449830135449

[8] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 224-225;

[9] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 159.

[10] Endén 1989, 57.

[11] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 152.

[12] Kunnostettiin 1911, joten perustettu jo sitä ennen. Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 165.

[13] Ollila, Leena 1960, 11.

[14] Ollila, Leena 1960, 11.

[15] Torikka 1982, 31.

[16] Herranen 1998, 302.

[17] Pohjoismaiden Osakepankin konttori toimi talosta vuokratussa huoneistossa 1900-luvun alussa. Endén 1989,117.

[18] Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948, 225;

[19] Suvikumpu 2014; Sivonen, 2014. https://agricolaverkko.fi/review/terveysvetta-ja-mannynhavukylpyja/

[20] Ei rakennusta n. 1830 tehdyissä asemakartoissa; mutta taloa koskeva tieto 1850-luvun lopulta, jolloin myyty olutpanimolle.

[21] Muistitieto Eveliina Pirhonen, sähköposti 9.3.2021.

[22] Nina Könösen valokuva 13.11.2004. Kuvasta näkyy, että talossa on uusi maalaamaton peltikatto. 10.10.2003 otetussa kuvassa talossa on vielä vanha betonitiilikatto, myös julkisivulaudoitus on rapistunut ja huonossa maalissa.

[23] WSP 2018, kuntotutkimus.

[24] Yksinkertainen klassismi säilyi suosittuna ja lainattuna tyylinä maaseudulla pidempään kuin kaupungeissa, ja oikeastaan koko puurakentamisen kultakauden, kertaustyylien ajan, klassismin piirteitä esiintyy niin puu- kuin kivirakennuksissa.

[25] Leea-salvan suunnitteli pietarsaarelainen konepiirtäjä ja keksijä Salomon Lillkvist, joka haki keksinnölleen patentin vuonna 1952. Salpaa valmistettiin Pietarsaaressa 1970-luvulle saakka, ja uudistuotantoa ollut 2010-luvulla Somerolla. Ticka-salvaksi nimettyä salpaa on tehty 1930-luvulta lähtien.
Ticka-standard-mallin kehittäjä ja valmistaja oli ruotsalainen Albert Karlsson Metallfabriksbolag

Heinolan kylpylä

Rakennushistoriaselvitys **Osa II** **Kylpylän päärakennus ja kuivahoitola**

RAPORTTI 26.4.2021 Selvitystyö Ahola, Mikkeli Tilaaja: Heinolan kaupunki, Kaavoitus

SISÄLLYSLUETTELO

1 Uuden kylpylän suunnittelu ja rakentaminen 4
1.1 Kaksi rakennusta yhden tilalle 4
1.2 Rakennusvaiheet....7
1.3 Päärakennuksen ja kuivahoitolan tilaohjelma 9
1.4 Tilaratkaisut 10
1.5 Aikalaiskuvaus uudesta kylpylästä 11
1.6 Kylpyvieraiden terveydeksi ja viihdytykseksi 12
1.7 Viimeinen kesäkausi....13
1.8 Kylpylaitoksen jälkeinen toiminta 13
2 Kylpylätontti ennen ja nyt....16
3 Kylpylän päärakennus....19
3.1 Rakennuskortti....19
3.2 Korjaushistoria....19
3.3 Rakenteet ja rakennusosat....21
3.3.1 Perusmuuri ja sokkeli 21
3.3.2 Vaakarakenteet....21
3.3.3 Pystyrakenteet....24
3.3.4 Portaat ja kaiteet....26
3.3.5 Ikkunat....29
3.3.6 Ulko-ovet 31
3.3.7 Talotekniikka....33
3.4 Ulkoasu....36
3.4.1 Ulkoarkkitehtuurin peruspiirteet 36
3.4.2 Julkisivujen säilyneisyys....36
3.5 Sisätilat....42
3.5.1 Muutokset tilajaossa 42
3.5.2 Pintamateriaalit 1931 46
3.5.3 Pintamateriaalit 2021....48
3.5.4 Sisäovet 1931 ja 2021....52
4 Kuivahoitola 55
4.1 Rakennuskortti....55
4.2 Korjaushistoria....55
4.3 Rakenteet ja rakennusosat....57
4.3.1 Perustus ja alapohja 57
4.3.2 Välipohja....58
4.3.3 Pystyrakenteet....58
4.3.4 Vesikatto ja yläpohja 59
4.3.5 Portaat....61
4.3.6 Ikkunat....61
4.3.7 Ulko-ovet....63
4.3.8 Talotekniikka 65
4.4 Ulkoasu....66
4.4.1 Ulkoarkkitehtuurin peruspiirteet....66
4.4.2 Julkisivujen säilyneisyys 66
4.5 Sisätilat 69
4.5.1 Muutokset tilajaossa....70
4.5.2 Pintamateriaalit 1931 75
4.5.3 Pintamateriaalit 2021 76
4.5.4 Sisäovet 1931 ja 2021....78
5 Kulttuurihistorialliset arvot 80
6 Lähteet....82

Liitteet
Viitteet

Kansikuva: Maaherrankadun puoleinen fasadi.
Teija Ahola 2021

Kohde on osoitettu punaisella renkaalla. / Heinolan karttapalvelu, opaskartta.

HANKKEEN PERUSTIEDOT

Nimi	**Heinolan Kylpylä**
Osoite	Maaherrankatu 1A-C
Kiinteistö	111– 1–1–5 (tontti)
Pinta-ala	6 471 m^2
Ympäristö	Kaupunkikeskustan rantakortteli, historiallisen puiston reuna, satamaympäristö.
Asemakaava	548 (hyv. 1998) ja 250 (hyv. 1978): K-7, liike- ja toimistorakennusten korttelialue
Rakennusoikeus	5 500 k–m^2 , josta käytetty 2 411 k–m^2
Suojelutavoite	Esitetty maakuntakaavassa ja yleiskaavassa (RKY 2009)
Muu	Heinolan kansallinen kaupunkipuisto

Rakennus 1	**Kylpylän päärakennus, vesihoitorakennus**
Kerrosala	1 581 k-m^2
Kerrosluku	3 + kylmäullakko
Rakennusvuosi	1931
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, tiili ja betoni
Asemakaava	sr-1-merkintä
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Rakennus 2	**Kylpylän kuivahoitorakennus**
Kerrosala	715 k-m^2
Kerrosluku	2 + kylmäullakko
Rakennusvuosi	1931
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, hirsi, tiili ja betoni
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Rakennus 3	Puinen asuinrakennus
Kerrosala	115 k-m^2
Kerrosluku	1 + kellari ja kylmäullakko
Rakennusvuosi	1800-luku, laajennettu 1900-luvulla
Rakentamistapa	Paikalla rakennettu, hirsi ja lauta
Tutkimukset	Rakennuksen kuntotutkimus 2018

Työ	Rakennushistoriaselvitys (asemakaavataso)
Käyttö	Rakennusten uudiskäytön suunnittelu ja asemakaavan muutos
Tilaaja	Heinolan kaupunki, Tilakeskus
Yhteyshenkilöt	Kaavoitusarkkitehti Irene Översti
Pääkonsultti	Selvitystyö Ahola, Mikkeli FM Teija Ahola
Ajankohta	Kevät 2021
Aineistot	Raportti 26.4.2021 (pdf.) Valokuvat (jpg.)

Valokuvien käyttöoikeudet

Valokuvien käyttö tilaajan omissa julkaisuissa ja raporteissa.
Selvitystyö Ahola 2021

Kuva: Kuivahoitorakennus.

1 Uuden kylpylän suunnittelu ja rakentaminen

1.1 Kaksi rakennusta yhden tilalle

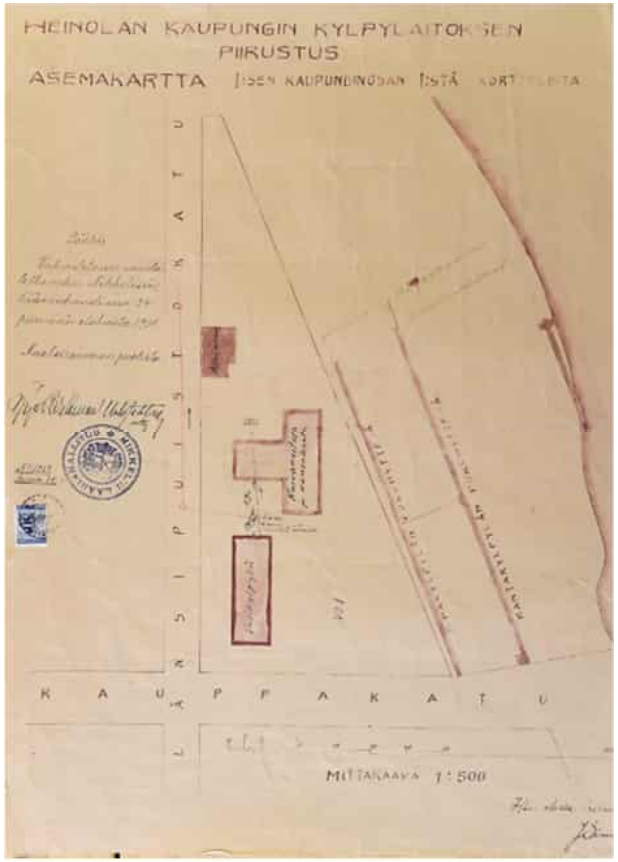
Vanhan puisen kylpylärakennuksen korvaaminen uudella rakennuksella tuli ajankohtaiseksi 1920-luvulle tultaessa. Valmistelu alkoikin, kun sodanjälkeinen inflaatio helpotti otettaan ja talouselämä alkoi virkistyä. Kaupunginvaltuusto valitsi uuden kylpylaitoksen rakennushanketta[1] varten toimikunnan elokuussa 1922 ja jo samana vuonna järjestettiin arkkitehtikilpailu, jonka voitti viipurilainen arkkitehtitoimisto Ullberg–Lankinen.[2] Suurta, nelikerroksista ja kattoilmakylpylällä varustettua kylpylaitosta suunniteltiin rakennettavaksi kaupunginhotellin ja virran väliin, mutta hanke raukesi valtuustossa rahan puutteeseen (kustannusarvio n 1,6 miljoonaa markkaa).

Seuraavan kylpylaitossuunnitelman[3] laati kylpylän ylilääkäriksi palkattu Yrjö Kajava lokakuussa 1925 ja aloite johti uuden rakennustoimikunnan perustamiseen saman vuoden lopussa. Tällä kertaa toimikunta kääntyi rakennussuunnittelun osalta helsinkiläisen arkkitehti W. G. Palmqvistin puoleen, joka oli ollut vuoden 1922 suunnittelukilpailun arvostelulautakunnan jäsenenä. Arkkitehti Palmqvist saikin kylpylän rakennuspiirustukset melko saman tien toimikunnan käytettäväksi. Palmqvist, jolla oli kokemusta maankäytön suunnittelusta, antoi lausuntonsa myös uutta kylpylaitosta varten ehdolla olevista rakennuspaikoista.

Uuden kylpylaitoksen rakennuspaikaksi valittiin kortteli 1:n Kauppa- ja Maaherrankadun (silloinen Läntinen Rantakatu) kulma, lähinnä hyvän maaperän ansiosta. Arkkitehti Palmqvist oli suunnitellut uudisrakennuksen tiilestä muurattavana, pohjaltaan H-kirjaimen muotoisena, kolmikerroksisena, 41 m pitkänä ja 18,5 m leveänä kolossina. Kaupunki teetti tarkat piirustukset ja järjesti urakkatarjouskilpailun, mutta kustannusarvioltaan 2,3 miljoonan markan hankkeen etenemisen torppasi kaupunginvaltuusto syyskuussa 1927.

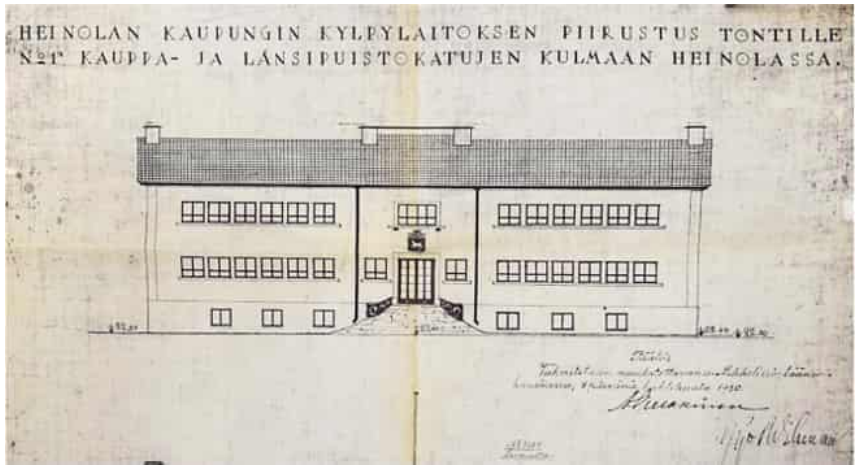
Yllättäen toukokuussa 1929, vain puolitoista vuotta valtuuston edellisestä päätöksestä, kylpylaitoksen rakennushankkeelle myönnettiin 1,5 miljoonan markan määräraha.[4] Uuteen rakennustoimikuntaan valittiin lehtori J. Kinnunen, pankinjohtaja A. Syrjäläinen ja leipuri E. Eklund sekä rahatoimikamarista tehtailijat V. E. Suominen ja K. F. Stockus, kauppias A. Huuskonen ja kamreeri K. Ojala. Arkkitehti Palmqvistia pyydettiin tekemään uudet suunnitelmat.

Helmikuussa 1930 valmistuivat rakennuspiirustukset edellistä vaatimattomampaan, mutta edelleen tiilestä muurattavaan, 30 m pitkään ja 11 m leveään, kylpylärakennukseen, joka supistetun tilaohjelman myötä nimettiin vesihoitolaitokseksi. Tässä vaiheessa vanhan kylpylärakennuksen käyttöä oli tarkoitus jatkaa kuivahoitolana eli sähkö- ja hieromaosastona.

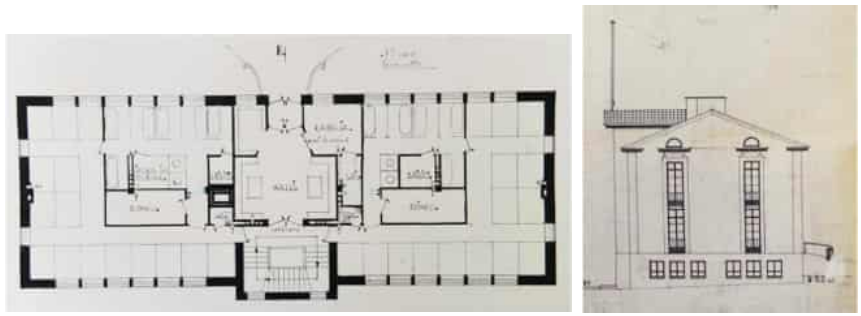

Kuva: Vuonna 1929 valittiin uuden kylpylaitoksen rakennuspaikaksi kortteli 1 Kauppakadun ja Läntisen Puistokadun kulmasta, josta puinen kaupunkitalo oli palanut 1918.
Vuoden 1931 helmikuulta olevaan asemakarttaan on piirretty vesihoitolaitos eli kylpylän päärakennus, kuivahoitola- ja kansakoulu-rakennus sekä kolmiokorttelin eteläpäässä ennestään oleva vanha puinen asuinrakennus. Korttelin tai silloisen tontin nro 1 länsipuolelle on piirretty ilmakylpylän ja rantakylpylän pitkät pukuhuonerakennukset.
/Asemakartta, J. Simanainen helmikuu 1931. HKM, maistraatin arkisto.

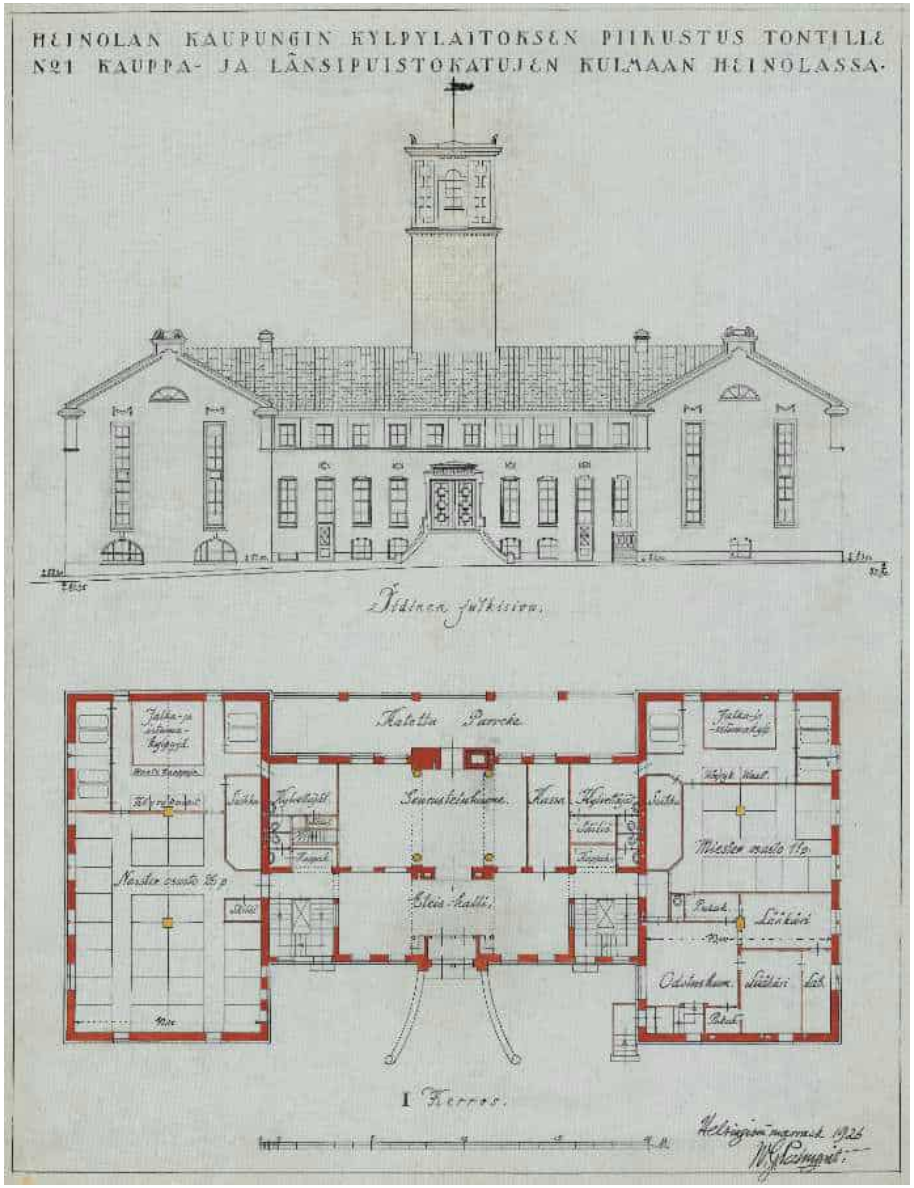
Arkkitehti Palmqvistin vuosina 1925–26 tekemässä suunnitelmassa oli kyse suuresta vesi- ja kuivahoitorakennuksesta, mutta toisella kertaa, helmikuussa 1930, valmistui suunnitelma yksinomaa vesihoitorakennusta varten. Ensimmäisessä suunnitelmassa näkyy hänelle tyypillinen barokkivaikutteinen klassisismi, jälkimmäinen suunnitelma on hillitympi. Tornillisen monumentaalirakennuksen julkisivuja luonnehtiva pystylinjaisuus ja yksityiskohtien runsaus oli pienemmässä rakennuksessa vaihtunut keskitetympään dekoraatioon ja pitkillä julkisivuilla keskiakseliin nähden symmetriseen vaakalinjaisuuteen. Päädyissä säilyivät korkeat kapeat ikkunat, mutta sommittelua oli uudistettu ja harjakaton jyrkkyyttä vähennetty.

Kuva: Kylpylärakennuksen pääfasadi itään, Kylpyläpuistoon. / Julkisivupiirustus, W. G. Palmqvist Helsingissä helmikuussa 1930. HKM, maistraatin arkisto.

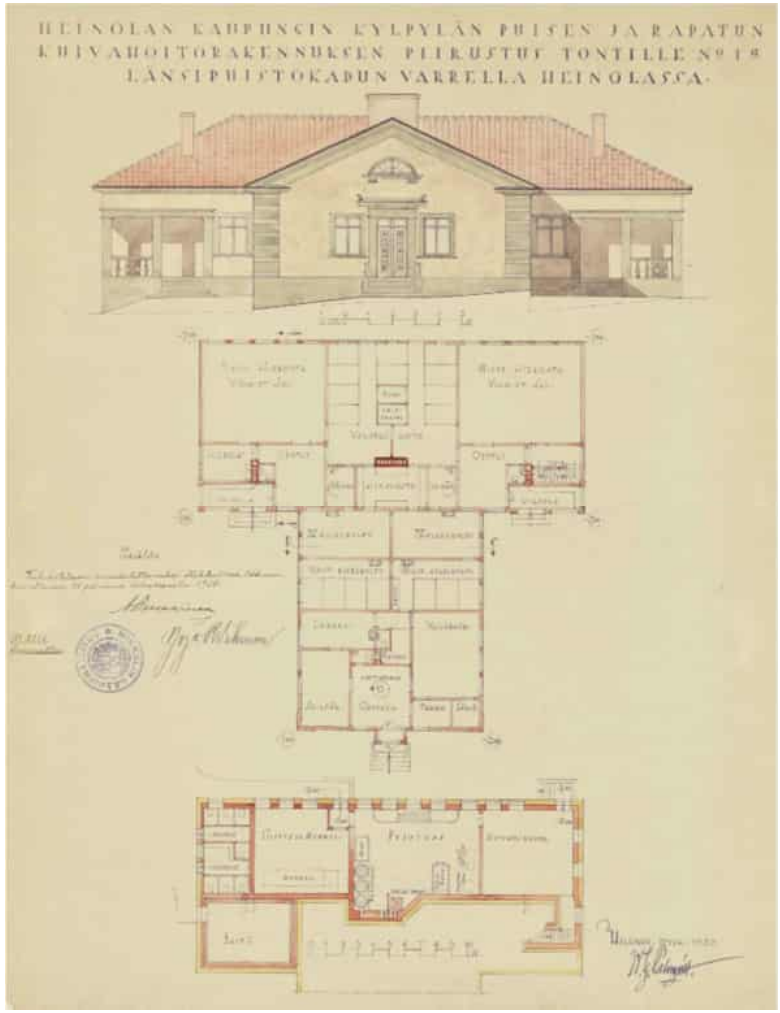

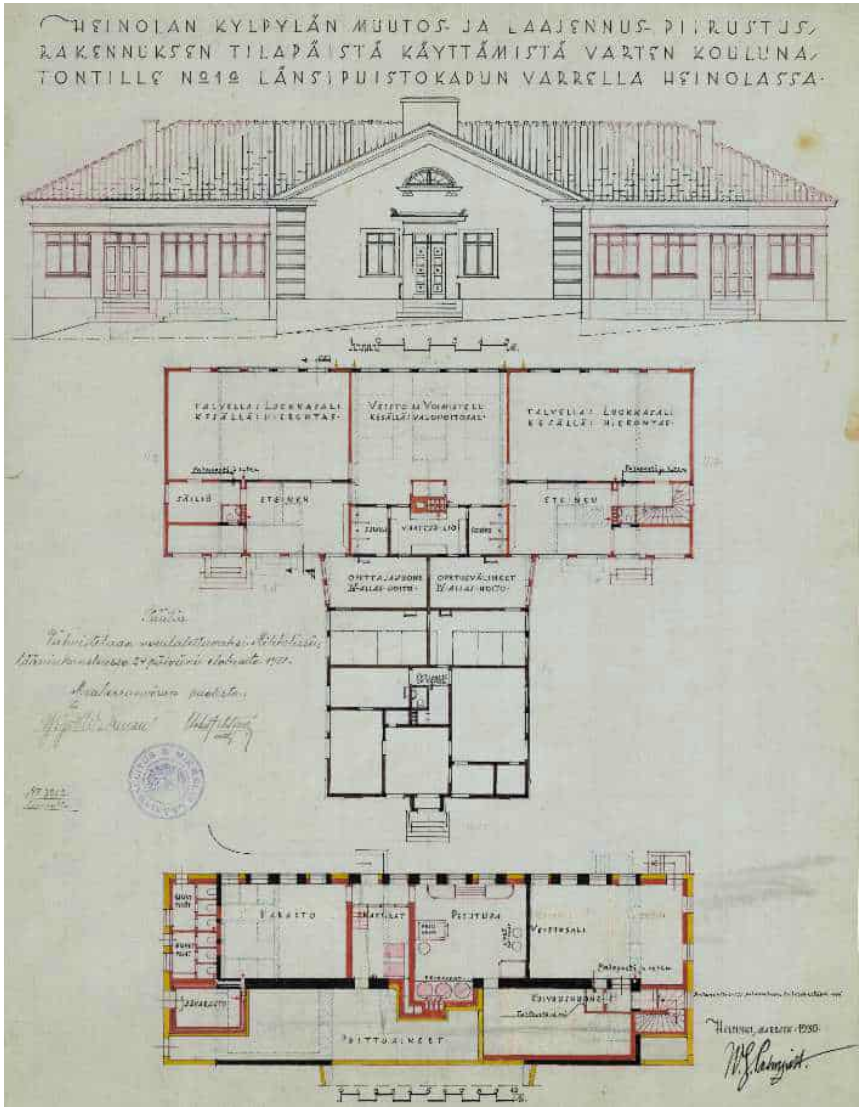
Kuvat vasemmalla: Kylpylärakennuksen 1. kerros ja eteläpääty. / W. G. Palmqvist Helsingissä helmikuussa 1930. HKM, maistraatin arkisto.

Kuva: Arkkitehti W. G. Palmqvistin ensimmäinen suunnitelma Heinolan uudeksi kylpylaitokseksi jäi toteuttamatta. / Helsingissä marraskuussa 1926. HKM, maistraatti.

Alkuperäinen uuteen vesihoitorakennukseen ja vanhaan puukylpylään perustuva kokonaissuunnitelma meni uusiksi puukylpylän tuhouduttua tulipalossa toukokuun lopulla 1930. Kaupunki käynnisti heti uuden kuivahoitorakennuksen suunnittelun. Rahoitus lisärakentamiseen saatiin vanhan kylpylän vakuutuskorvauksista ja korjausmäärärahoista sekä sivistysmäärärahoista, sillä syksyn aikana valtuusto päätti, että rakennukseen sijoitetaan talvikaudeksi kaupungin alakansakoulun I–II-luokat, myöhemmin yläluokkia.[5] Kuivahoitolan rakentaminen tuli maksamaan 557 667 markkaa.[6]

Kuva: Arkkitehti W. G. Palmqvistin marraskuussa 1930 valmistuneet piirustukset. Heinolan kylpylaitoksen kuivahoitorakennusta tultiin kesäkauden ulkopuolella käyttämään alakouluna. Rakentamisvaiheessa suunnitelmiin tehtiin vielä muutoksia.

Kuva vasemmalla: Arkkitehti W. G. Palmqvistin syyskuussa 1930 laatima suunnitelma Heinolan uudeksi kuivahoitorakennukseksi. Rakennus toteutettiin marraskuussa tehtyjen muutos- ja laajennuspiirustusten mukaan. / HKM, maistraatin arkisto.

1.2 Rakennusvaiheet

Uuden kylpylaitoksen päärakennuksen rakentamisesta allekirjoitettiin huhtikuussa 1930 urakkasopimus Uudenkaupungin Sementtivalimo Oy:n kanssa.[7] Urakkasumma oli 1, 27 miljoonaa markkaa. Rakennustyöt aloitettiin toukokuun alussa ja kaupungin puolelta töitä valvoi aluksi taloudenhoitaja J. Vesanen, sittemmin rakennusmestari J. Simanainen.

Kesken päärakennuksen rakennustyömaan käynnistyi uuden kuivahoitorakennuksen suunnittelu. Sen rakentamisen kaupunki päätti teettää itse rakennusmestari Simanaisen valvomana. Rakennukseen käytettiin tulipalossa säästyneet vanhan kylpylän hirret, lisäksi puuta saatiin olutpanimosta ja makasiineista, jotka purettiin korttelin eteläpäästä. [8]

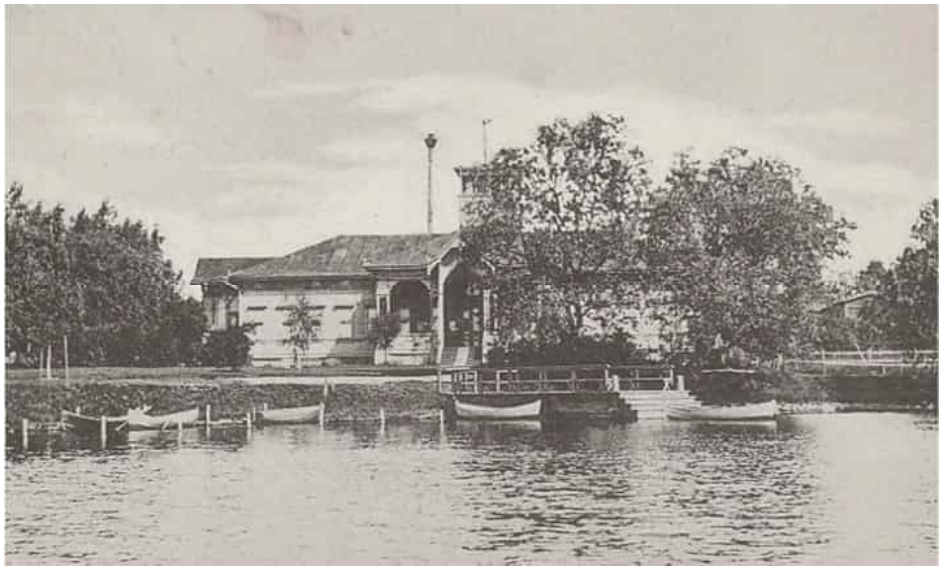
Päärakennuksen urakoitsijaksi valitun Uudenkaupungin Sementtivalimo Oy:n taloudelliset vaikeudet aiheuttivat ongelmia työmaalla ja ne jopa muuttivat rakennuksen ulkoasua suunnitellusta. Kesäkuussa 1930 todettiin fasaditiilet niin huonolaatuisiksi, että rakennuksen julkisivuja ei voinut jättää tiilipinnalle vaan ne päätettiin rapata.[9] Yhtiön joutuminen suoritustilaan pysäytti työmaan lokakuussa.

Helmikuussa 1931 jatkoi rakentamista mv. Frans Koskinen, urakoitsijan pyhärantalainen takausmies. Hänen johdollaan rakennus valmistui lähes ajallaan. Toukokuussa tehtiin vielä julkisivu- ja pintatöitä, mutta lopputarkastus voitiin pitää saman kuun 23. päivänä, vain pari kuukautta myöhässä sovitusta aikataulusta.[10] Toimitusjohtaja Alli Heinämaa vastasi kylpylaitoksen sisutuksen ja tekstiilien valinnasta. Syksyllä jouduttiin vielä uusimaan ensimmäisen kesäkauden aikana huonoksi todetut ja alimitoitetut vesipumput.

Heinolan kylpylaitos aloitti kesäkauden 1931 uusissa vastavalmistuneissa rakennuksissaan.

Kuva: Heinolan vastavalmistuneet kylpylärakennukset sekä ranta- ja ilmakylpylän pukusuojarakennukset. Etualalla olevan kuivahoitorakennuksen julkisivut ovat arkkitehti Palmqvistin suunnittelemassa asussa, ilman rappausta. / Valokuva 1930-luvulta. HKM.

Kuva: Vanha postikortti Heinolan ensimmäisestä kylpylaitoksesta.

TIETOTAULU

Arkkitehti W. G. Palmqvist[11]

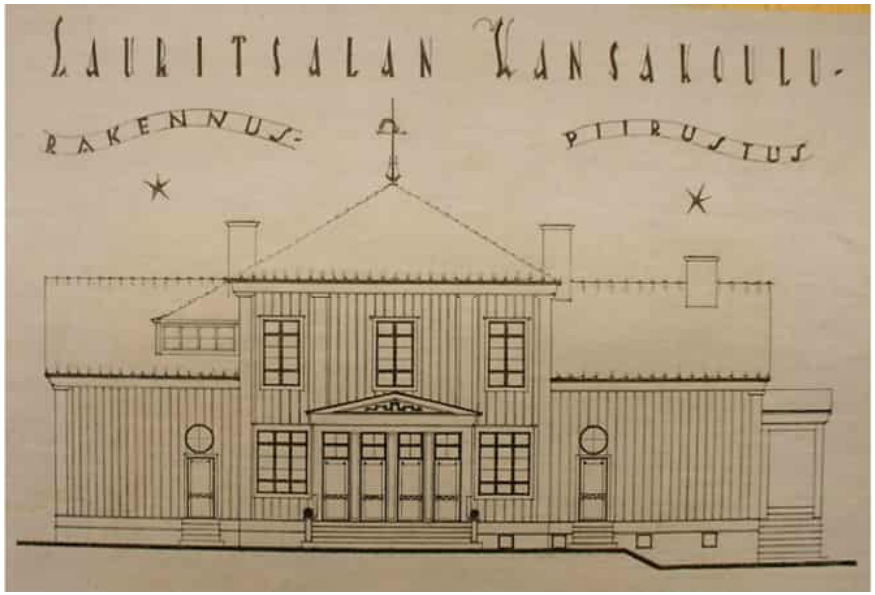
Wäinö Gustaf Palmqvist syntyi Kalajoella 16.1.1881, kuoli Helsingissä 16.6.1964. Hän kirjoitti ylioppilaaksi Jyväskylän lyseosta 1900 ja valmistui arkkitehdiksi Suomen Polyteknillisestä opistosta (nyk. Teknillinen korkeakoulu) 1905. Palmqvist työskenteli Gustaf Nyströmin, Armas Lindgrenin sekä Lars Sonckin toimistoissa sekä 1906–07 yhdessä Birger Brunilan kanssa.

Vuonna 1907 Palmqvist sai valtion arkkitehtistipendin, jonka turvin hän teki opintomatkan Saksaan, Baijerin ja Ruhrin asutuskeskuksiin sekä Lontooseen ja sen ympäristöön ja tutki tehdastyöväestön asunto-oloja. Matkan aikana hän kävi myös Pietarissa, Varsovassa, Budapestissa ja Pohjois-Italiassa.

Palmqvistilla oli vuodesta 1908 arkkitehtitoimisto kurssitoverinsa Einar Sjöströmin kanssa, kunnes hän 1919 perusti oman toimiston. Tuottelias arkkitehti piirsi kaiken tyyppisiä rakennuksia; arkkitehtuuri edusti massiivista, barokkivaikutteista klassisismia. Rakennustyyli soveltui hyvin liike- ja teollisuusrakennuksiin, joista arkkitehti Palmqvist erityisesti tunnetaan. Etenkin tanskalainen 1910-luvun tiiliarkkitehtuuri vaikutti hänen töidensä muotokieleen. Vuosina 1908–11 Palmqvist toimi Taideteollisuuskoulun tyyliopin ja sommittelupiirustuksen opettajana.[12]

Tunnetuimpia Palmqvistin suunnittelemia kokonaisuuksia ovat Kaukaan Tehdas Oy Lauritsalassa, Serlachius Oy:n rakennukset Mäntässä, Kankaan paperitehdas Jyväskylässä, Yhtyneiden paperitehtaiden tehdasalue Myllykoskella ja Outokumpu Oy Outokummussa. Samanluontoisia tehtäviä Palmqvist teki Vaasan höyrymyllyn tehtaissa Vaasassa ja Oulussa, Suomen kumitehtaalla Nokialla sekä Waldhofin tehdaslaitoksessa Käkisalmessa. Tehdasyhdyskuntien suunnittelu oli 1920- ja 1930-luvuilla kokonaisvaltaista. Tuotantolaitosten lisäksi sama arkkitehti saattoi suunnitella asemakaavan, koulut, sairaalat, urheilurakennukset, yhdistystalot, asuinrakennukset ym.

Muista Palmqvistin suunnittelemista kohteista mainittakoon mm. Hufvudstadsbladetin talo, Tilgmanin kirjapaino ja sairaaloista Duodecim-Seuran sairaala Helsingissä ja lasten tuberkuloosiparantola Nastolassa. Palmqvistin suunnittelemia kirkkoja ovat Jämsänkosken, Padasjoen ja Mäntän kirkot sekä hänen syntymäpitäjänsä Kalajoen kirkko, johon Palmqvist suunnitteli betoniset sisärakenteet entisten tiiliseinien varaan.

Kuva: Arkkitehti W. G. Palmqvistin laatima Lauritsalan kansakoulun julkisivu-piirustus vuodelta 1927. Koulu on yksi arkkitehti Palmqvistin Kaukaan tehtaalle suunnittelemista rakennuksista.

Kuva: Kaukas Oy:n Virkailijakerho. Arkkitehti Palmqvist 1939. / Finna: Lappeenrannan museot, kuvaaja Albin Aaltonen.

Kuva: Arkkitehti W. G. Palmqvist. Arkkitehti 1.1.1932 nro 1, s. 1.

1.3 Päärakennuksen ja kuivahoitolan tilaohjelma

Kylpylässä tarjottavat hoitomenetelmät
Heinolan uusi kylpylaitos tarjosi avautuessaan 1931 ultramoderneja hoitoja. Mainoslehtisten[13] mukaan kylpylaitoksen hoidot soveltuivat seuraavien tautien parantamiseen.
Reumaattiset vaivat, kuten lihas- ja nivelreumatismi.
Hermotaudit, esim. hermosärky ja halvaukset.
Hengityselimien taudit, kuten katarrit keuhkoissa ja ilmatorvessa, hengenahdistus, keuhkopussin tulehduksen ja keuhkokuumeen jälkitilat sekä taipumus kylmettymiseen.

Samoja vaivoja korostivat parantavansa muutkin suomalaiset kylpylät, ja pitkälti samoilla hoitomenetelmillä:[14]
Vesikylvyt: koko- tai istuma-amme, uinti rantakylpylässä
Vesisuihkut: paineistettu sirkkeli/kehä/luuranko-suihkuna
Lääkekylvyt: kylpyvedessä erilaisia suoloja tai happea, tärpättiä, männynneulasia, hiilihappoa
Mutakylvyt: savikääre, savikylpy
Sähkö- ja valohoito: faradien, nelialtaiden ja aurinkolamppujen täyttämät kopit
Hieronta
Sairasvoimistelu
Sauna
Ilmakylpy eli aurinkosauna

Vesihoitorakennus eli päärakennus
Kylpylän uuteen päärakennukseen tulivat varsinaiset vesi- ja savihoidot. Vesihoitorakennuksessa, kuten myös kuivahoitolassa, tilat järjestettiin kiinteän pohjaratkaisumallin mukaan, ts. jokaiselle toiminnolle tai toimintoryhmälle oli varattu omat huoneet, joista muodostui osastoja. Kaikilla osastoilla oli samat tilat erikseen miehille ja naisille, poikkeuksena kuivahoitolan sähkö- ja valohoito-osasto sekä lääkärien vastaanotto.

Vesihoitorakennuksen pohjapiirustukset on päivätty helmikuulle 1930, ja niissä esitelty tilaohjelma käsitti seuraavat pääryhmät huonetiloineen.

Hallinto ja vastaanotto: sisääntulohalli ja vaatesäilö, kanslia ja vaatesäilö
Lääkekylpyosasto: 2 hoitohuonetta (suihkuhuone, vaatesäilö), 2 pukeutumissalia (pukuhytit), 2 WC:tä.
Vesikylpyosasto: kylvettäjän huone, 4 komeroa, 2 vaatesäilöä, 2 hoitohuonetta (suihkuhuone), 2 pukeutumissalia (pukuhytit), 2 WC:tä.
Suomalainen sauna: 2 odotushuonetta, 2 WC:tä, 2 löylyhuonetta (suomalainen sauna), 6 hoitohuonetta pukeutumishytein
Savi- ja hierontaosasto: 4 huonetta
Hiilihappo-osasto: 2 huonetta
Tekninen: pannuhuone (keskuslämmitys), polttoainevarasto

Henkilökunnalle oli oma keittiö toisessa kerroksessa. Henkilöhissiä ei rakennettu, mutta siihen varauduttiin eli tehtiin syvennys kellariin, hissikonekammio portaan alle pohjakerrokseen ja ullakolla kattoholvinvahvistus hissipyörien painoa varten.[15]

Kuivahoitorakennus
Kuivahoitorakennuksen pohjapiirustukset on päivätty marraskuulle 1930, ja niissä esitelty tilaohjelma käsitti seuraavat pääryhmät huonetiloineen:

Lääkärien vastaanotto: 2 vastaanottohuonetta, odotushalli, laboratorio, suihkuhuone, 2 WC:tä, pukuhuone ja varastohuone
Kääre/kapalo-osasto (kiede): 2 huonetta
Neliallasosasto: 2 huonetta
Voimistelu- ja hieronta: 2 voimistelu- ja hierontasalia, 2 odotushuonetta, 2 WC:tä ja hoitajien huone naisten puolella
Valo- eli sähköhoito (yhteinen): sali, 2 suihkua, liinavaatevarasto
Huolto: pesutupa, kuivaushuone, mankelihuone
Käymälät: 2 WC-huonetta (ranta- ja ilmakylpylälle, käynti ulkokautta)
Kellari: jääkellari (käynti ulkokautta) [ei rakennettu]

1.4 Tilaratkaisut

Vesihoitorakennus on pohjaltaan suorakaide, jossa yksinkertaiseen perusmuotoon liittyy rungosta ulkoneva porrastorni, jossa portaat nousevat pohjakerroksesta ullakkokerrokseen. Rakennuksen ulkoseinät ja pääportaikon seinät ovat paksua tiilimuurirakennetta.[16] Sivuseinien suunnassa kulkee yksi harva pilaririvi ja välipohjia kannattelevat betonipalkit.

Pääsisäänkäynti ja sitä vastapäätä oleva porrashuone sijoitettiin rakennuksen keskiakselille, naisten ja miesten erillisten hoito-osastot keskilinjan eri puolille. Kolmivartinen porras muodosti sisätiloihin liikennekeskuksen. Talossa ei ollut hissiä eikä sivuportaita. Rakennuksen pääkerroksessa huoneiden korkeus oli 310 cm, pohjakerroksessa 300 cm ja 2. kerroksessa 270 cm.

Tilajakoa ohjasi vaatimus osoittaa miehille ja naisille erilliset tilat. Keskellä rakennusta, porrashuonetta vastapäätä, sijaitsivat yhteistilat eli halli ja kerrostasanteet, sekä henkilökunnan tilat, kuten kylvettäjien huone ja kellarissa lämpökeskus. Naisten ja miesten erilliset osastot olivat toistensa peilikuvia.

Kahdessa ylimmässä kerroksessa oli osastot järjestetty kaksoiskäytäväperiaatteen mukaan siten, että koppien rajaamat kapeat kulkuväylät pukeutumissaleista hoitohuoneeseen tai porrashuoneen kerrostasanteelle asettuivat linjaan rakennuksen päätyseinillä olleiden ranskalaisten parvekkeiden kanssa. Henkilökunnalle nämä käytävät muodostivat ylimmässä kerroksessa rengasreitin.

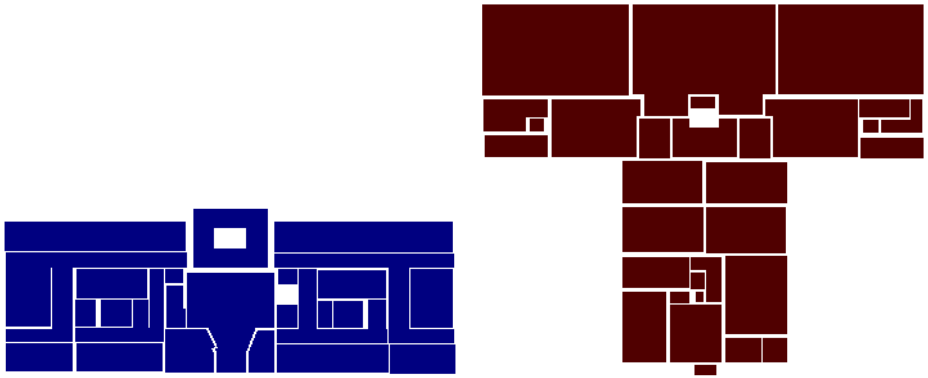
Kolmikerroksisessa (pohja-, 1. ja 2. krs) vesihoitorakennuksessa pääsisäänkäynti, kanslia, asiakkaiden vastaanotto sijaitsivat keskikerroksen keskiosassa. Hallin yhteydessä oli myös asiakkaiden päällysvaatesäilö. Hallin molemmin puolin oli lääkekylpyosaston tiloja. Varsinainen vesikylpyosasto oli tehty ylimpään kerrokseen, kun taas sauna ja hieromaosasto sijaitsivat pohjakerroksessa.

Kuivahoitorakennuksen tilat sijoitettiin T-pohjamuotoon. Hoito-osastot muodostivat rinnakkain olevia suorakaiteita. Osastojen välinen sisäinen liikenne oli järjestetty väliovien kautta, talossa ei ollut käytäviä. Ratkaisu on luonteva rakennuksessa, jonka kantavana rakenteena ovat salvotut hirsiseinät; myös kevyet väliseinät oli tehty suoralinjaisina. Rakennuksen poikkisiiven suurissa saleissa oli huonekorkeutta 330 (tai 350) cm, muissa yläkerroksen tiloissa 300 cm ja alakerroksessa 240 (tai 300) cm.

Osittain kaksikerroksisessa (alakerros, 1. eli yläkerros) kuivahoitorakennuksessa kaikki kylpylän hoitoihin liittyvät osastot sijoitettiin ylimpään kerrokseen, lääkärien vastaanottohuoneistot tulivat keskisiiven päähän. Alempi kerros käsitti vain taloushuoneet sekä omilla sisäänkäynneillä varustetut käymälät.

T-pohja palveli hyvin vaatimusta osoittaa miehille ja naisille erilliset tilat. Sukupuolen mukaan jaettuihin poikkisiiven osastoihin oli omat sisäänkäynnit keskisiiven eri puolilta, kun taas yhteiselle vastaanottopuolelle oli vain yksi sisäänkäynti keskisiiven päädystä. Osastot olivat toistensa peilikuvat. Ensimmäisessä suunnitelmassa myös keskelle jäävä sähkö- ja valohoitosali oli jaettu kahtia, mutta lopullisessa suunnitelmassa salista jätettiin väliseinä pois.

Alakerroksen huoltotilojen ryhmittely lähti toiminnan käytännöllisyydestä, koska tilat oli käymälöitä lukuun ottamatta tarkoitettu työntekijöille. Käymälät oli eritelty miesten ja naisten puoleen.

1.5 Aikalaiskuvaus uudesta kylpylästä

Lahden Sanomat 20.6.1931.
Itse vesikylpylärakennus on tiilestä rakennettu 3-kerroksinen palatsi, jonka pääportaat johtavat rakennuksen toisessa kerroksessa olevaan värikkääseen, funktionalistiseen halliin, jonka yhteydessä on laitoksen konttori puhelinkeskuksineen, josta on yhteys kylpylaitoksen kaikkiin osastoihin. Hallista laskeudumme rakennuksen ensimaiseen kerrokseen. Tässä rautabetonista rakennetussa kerroksessa sijaitsevat suomalaiset saunat vihtoineen ja suihkuineen. Tavallisen uusinta mallia olevan kehäsuihkun lisäksi on laitoksen eri osastoilla skotlantilaiset suihkut ja mobile-suihkut.

Ensimmäisessä kerroksessa ovat myöskin savikylpyosastot, joilla käytetään pääasiassa kaupungin lähistöltä Kymivirran pohjasta otettua savea, joka v. 1929 suoritettujen tutkimusten mukaan sisältää radiumia huomattavasti enemmän kuin monien tunnettujen ulkomaisten kylpypaikkojen savet. Kuitenkin on laitoksessa tämän ohella saatavana alkuperäisiä Pistyan-kylpyjä, joita varten savi tuodaan tästä kuuluisasta tshekkoslovakialaisesta kylpypaikasta. Hiilihappokylvyt annetaan niinikään ensimmäisessä kerroksessa ja on niissäkin käytännössä kokonaan uusi menettelytapa, sama, jota käytetään Nauheimin suurkylpylässä ja lienee maassamme käytännössä vain Heinolassa. Edelleen ovat laitoksen keskuslämmityslaitteet tässä kerroksessa.

Toisessa kerroksessa on laitoksen lääkekylpyosasto monine kymmenine eri amme- ja pukusuojilleen ja hyvänhajuisille esansseilleen ja öljyineen. Kolmannessa kerroksessa on varsinainen ammekylpyosasto höyrykaappeineen. Rakennuksen keskellä oleva portaikko, jossa punertavat portaat johtavat kerroksesta toiseen, jakaa päärakennuksen naisten ja miesten osastoihin.

Samalla tontilla sijaitsee sitten laitoksen lisärakennus, vastaanotto-, hieroma- ja sähköhoitorakennus, mittasuhteiltaan varsin mahtava sekin. Se' on 2-kerroksinen ja on siihen sijoitettu laitoksen koko fysikaalinen hoitopuoli sekä lääkärin vastaanottohuoneet. Eri hoito-osastoista mainittakoon kiede- ja neliallasosastot, hieronta- ja voimistelusalit sekä lukuisat sähkö- ja valohoitokojeet, ollen laitoksessa käytännössä kaikki maassamme tunnetut valo- ja sähköhoitomenetelmät. Tämäkin rakennus jakautuu naisten ja miesten osastoihin. Laitosalueen välittömässä läheisyydessä on laaja hiekkaranta.

Kansan kuvalehti 17.7.1931
Vesikylpylän mielenkiintoisin osasto on oikea ja väärentämätön suomalainen sauna, josta käytävä johtaa suoraan rantakylpylään ja järveen, joten tuiman löylyn jälkeen voi heti pistäytyä virkistäytymässä vilpoisissa vesissä. Uutuuttaan hohtavat monipuolinen vesikylpyosasto pukuhytteineen ja erikoisine lepohytteineen, suihkuhuone uudenaikaisine suihkulaitteineen sekä höyrykaapit ja hiilihappo-, hiekkakylpy-, ja savihierontaosastot.

Kuva: Suomen Kuvalehti 20, 16. 5.1931.

Kuva: Kylpylävieraita uuden vesihoitorakennuksen pääoven edessä. Markiisi asennettu kahteen ikkunaan. Pieni metallinen ulkovalaisin pääoven yläpuolella. Julkisivuissa sileä rappaus. / Valokuva 1930-luvulta. HKM.

1.6 Kylpyvieraiden terveydeksi ja viihdytykseksi

Heinolan kylpylä tarjosi vierailleen urheilun ja liikunnan mahdollisuuksia, huvitusta ja viihdykettä.[17]

1890-luvulta	Uiminen ja ohjattu voimistelu rantakylpylässä
	Vuorattavat soutuveneet
1910-luku	Tenniskenttä ja krokettipeli puistossa
1915	Vesikelkkamäki rantakylpylässä
1925	Toinen tenniskenttä
1930-luku	Renkaan heitto -liikuntapeli

Edellä mainituista on näihin päiviin säilynyt rakennuksiltaan uusittu Kylpylän uimaranta sekä Kylpyläpuiston pelikenttäalue.

Uuden kylpylaitoksen markkinointia varten laadittiin selvästi aikaisempia prospekteja monisivuisempi mainoslehtinen. Siinä kerrottiin kylpylän huveihin kuuluvan kamariorkesterin ja torvisoittokunnan soittoa rantasalissa ja Harjupaviljongissa; myös rantakylpylän yhteydessä oli soittoparveke portin yläpuolella. Rantasalia eli kasinoa kuvaillaan huvittelu- ja seurustelupaikaksi, jossa järjestetään myös tanssiaisia. Rantakylpylässä oli kahvikioski. Lisäksi rantasalissa on sanomalehtiä, seurapelejä ym. Kylpylaitos järjesti huvimatkoja luonnonihaniin paikkoihin. Kylpykauden huomattavin huvitilaisuus oli kylvettäjättärien iltama, mutta muistakin konsertti- ym. taidetilaisuuksia luvattiin olevan usein.

Edellä mainituista rakennuksista on säilynyt Harjupaviljonki ja rantakylpylän pieni kekokattoinen kahvikioski. Uusi RantaCasino valmistui 1990 paikalta puretun Rantasalin tilalle. – Aumakattoinen pumppaamorakennus on nuorempi, 1950–60-lukujen vaihteen tienoilta.

Kuva: Pallopeliä Heinolan kylpylaitoksen rantakylpylässä. /Kuvaaja Pietinen 1936. MV, Historian kuvakokoelma, Pietisen kokoelma. CC BY 4.0

1.7 Viimeinen kesäkausi

Uudelle kylpylaitokselle 1930-luku oli toiminnan tuloksen kannalta vakaa ja hyvä vuosikymmen; kylpylä tarjosi kesäisin 30–40 kaupungin asukkaalle ansiontyön. Edellinen kultakaudeksi määriteltävä ajanjakso oli ollut 1912–1917, tuolloin venäläiset olivat muodostaneet merkittävän kylpyvierasryhmän. Asiakkaista ei ole säilynyt täysin luotettavia tilastoja,[18] mutta kun kylpijöiden määrä vaihteli kylpylaitoksen 52 toimintavuoden aikana noin 150–750 välillä, niin 1930-luvulla kävijämäärät olivat keskitasoa, sillä ne nousivat joka kesä 300–400 henkeen. Kylpylävieraista valtaosa oli kotimaasta.

Toinen maailmansota[19] nosti kylpylaitoksen asiakasmääriä hetkellisesti, mutta toiminta ei ollut normaalia kylpylätoimintaa. Kesällä 1940 kuntoutettiin ts. annettiin vesihoitorakennuksessa puhdistuskylpyjä evakkomatkalla oleville sekä sotilaille, kuivahoitorakennus toimi majapaikkana. Kesän 1941 toiminnan katkaisi venäläisten pommitushyökkäykset. Vuosina 1942–43, asemasotavaiheen aikana, päärakennuksen ylin kerros oli sairaalana ja kuivahoitorakennus joko majapaikkana tai kaupungin synnytyslaitoksena; elokuusta 1940 kesäkuulle 1941 kylpylaitokselle oli sijoitettuna Suomen Vapaan Huollon keskuksen ylläpitämä synnytystupa.[20] Näinä kesinä osittainen kylpylätoiminta jatkui vesihoitorakennuksen alimmissa kerroksissa, rantakylpylässä ja rantasalissa. Kesällä 1943 oli kirjattuja kylpyvieraita 322.

Varsinaisen Heinolan Kylpylaitoksen vaiheet päättyivät tammikuussa 1944, kun kaupunginvaltuusto päätti vuokrata kylpylärakennukset Lomankäytön keskusliitto ry:lle ja päätti myydä irtaimiston samalla.[21] Valtakunnallinen erikoisjärjestö vaihtoi maaliskuussa uudeksi nimekseen Lomaliitto. Vuokrasopimus allekirjoitettiin huhtikuun 1. päivänä.

1.8 Kylpylaitoksen jälkeinen toiminta

Heinolan kaupungin omistaman kylpylaitoksen toiminta loppui 1944.

<u>Lomaliiton reumaparantolana</u>

1944 Heinolan kaupunki vuokraa kylpylaitoksen rakennukset ja Harjupaviljongin, rantapaviljongin eli kasinon sekä entisen seurahuoneen 10 vuodeksi Lomaliito r.y:lle (entinen Lomankäytön Keskusliitto). Lomaliitto avaa paikan kesäksi 1944, mutta kesäkuun sotatapahtumien vuoksi otetaan kylpylaitos, Lomaliiton muiden toimipisteiden tavoin, sotasairaalakäyttöön. Laitos palautetaan takaisin liitolle vuoden loppuun mennessä.[22]

1945–1946 Lomaliiton hallinnassa muodostetaan Heinolan kylpylaitoksesta maamme ensimmäinen reumaparantola, jonka avajaiset pidetään 1.1.1946.[23] Entisestä kesäkylpylästä tulee ympärivuotinen parantola. – Vuonna 1945 on luonnosteltu rakennuksen korottamista kahdella kerroksella (V. O. Itkonen 25.5.1945). Alin korotuskerros suunniteltiin ruokasaliksi ja lääkärin vastaanotoksi, ylin majoituskerrokseksi, johon olisi tullut 4-, 5- ja 6-hengen makuusaleja. Vanhan vesihoitorakennuksen korottamisen sijaan Lomaliitto rakennuttaa kortteliin erillisin majoitusrakennuksen, Kipulinnan.

Ajatus reumasairaiden omasta yhdistyksestä[24] syntyi Lomaliiton Heinolan reumaparantolassa potilaiden keskusteluissa heti sodan jälkeen. Virallisen aloitteen teki Invalidijärjestöjen Keskusliitto 29.8.1945. Ensimmäisenä reumayhdistyksenä perustettiin Helsingin Reumayhdistys-Reumatismförening ry. 1.9.1946, sitä seurasivat seuraavana vuonna yhdistykset Heinolaan, Tampereen seudulle, Hollolaan ja Hämeenlinnaan. Valtakunnallisen Reumaliitto-Reumaförbundetin perustamispäivä oli 28.9.1947. Reumaliitto aloitti kesäpäivien järjestämisen yhdessä paikallisyhdistysten kanssa jo vuonna 1949. Ensimmäiset Reumaliiton Kesäpäivät pidettiin Heinolassa. Reumasäätiö, jonka osakkaiksi tulivat valtiovalta, kansaneläkelaitos sekä eri järjestöt ja laitokset perustettiin vuoden 1946 lopulla. Säätiön tehtäväksi tuli rakentaa maamme ensimmäinen reumasairaala. Sairaalan sijoituspaikaksi valittiin lämpimän ja vähäsateisen ilmaston vuoksi Heinola.

1951 Lomaliitto sulkee kylpylaitoksessa toimineen parantolan ja irtisanoo vuokrasopimuksen, koska Heinolaan valmistui valtion rakennuttama uusi ja ajanmukainen reumasairaala.[25] Vuosina 1946–51 Lomaliiton 75-paikkaisessa reumaparantolassa ehdittiin hoitaa yli 8000 potilasta, suurin osa potilaspaikoista Kansaneläkelaitoksen varaamia.[26] Lomaliiton ja Heinolan kaupungin väliset neuvottelut kylpylän kehittämisestä ympärivuotiseksi kylpylaitokseksi ja lomahotelliksi kaatuvat erimielisyyksiin kustannusten jakamisesta. – Kylpylaitoksen kortteliin, puretun olutpanimon paikalle, rakennuttamansa Kipulinna-nimisen majoitusrakennuksen käyttöä Lomaliitto jatkaa muihin tarkoituksiin, mutta lopullisesti liiton kausi Heinolassa päättyy, kun rakennus myydään Heinolan kaupungille 1955.[27]

Kuivahoitorakennus kaupungin alakouluna nk. kylpyläkouluna

1952 Rakennus otetaan kansakoulun käyttöön ja siihen siirretään myös kouluhammashoitola.[28] – Koulukäyttö päättyy vuoden 1968 aikana, koska kaupungin uusi keskuskansakoulu otetaan kokonaisuudessaan käyttöön.[29]

Heinolan ammattikoulu kylpylaitoksen tiloissa

1952 Heinolan kaupunginvaltuusto hyväksyy ammatillisen oppilaitoksen perustamissuunnitelman kustannusarvioineen.[30]

1953 Heinolan ammattikoulu aloittaa toimintansa syyskuussa käsittäen metalli- ja puutyöosastot. Koulussa järjestetään myös ammattikursseja.[31] – Päärakennuksen alakerrassa viimeksi toiminnassa ollut yleinen sauna suljetaan.

1959 Ammattikoulussa aloittaa sähkötyöosasto ja sitä varten kuivahoitolan alakertaan tehdään pieniä tilamuutoksia, tai ainakin muutoksia varten on 16.3.1960 laadittu muutospiirustus.[32]

1960 Lakimuutoksesta johtuen ammattikoulu siirretään kaupungilta Heinolan ammattikoulutuksen kuntainliitolle, johon liittyvät Heinolan maalaiskunta sekä useat Heinolan ympäristökunnat. Kuntainliitto aloittaa uuden koulukiinteistön suunnittelun. Näihin aikoihin koulussa on 120 oppilasta.

1965 Ammattikoulun toiminta on hajasijoitettu viiteen eri toimipisteeseen, joista yhtenä on entinen kylpylaitos. Tyttöjen ammattiopetus alkaa 1965 teollisuusompelijan peruslinjalla.

1969 Ammattikoululle valmistuu uusi koulurakennus Viitostien ja Rajakadun väliseen maastoon. Koulutoiminta päättyy entisen kylpylaitoksen tiloissa.

* Kipulinnan käyttö ammattikoulun oppilasasuntolana jatkui edelleen.

Kuivahoitorakennuksessa maidontarkastamo ja ammattikurssin oppilasasuntola

1970 Heinolan kaupungin maidontarkastamo ja laboratorio muuttaa rakennuksen saneerattuun pohjakerrokseen.

Kaupungissa myytävän maidon tarkastustoimintaa oli tehty maan kaupungeissa jo 1800-luvun lopulla. Ensimmäisen maailmansodan aikana maidontarkastus oli hallinnollisesti osa elintarvesäännöstelyä. Maidontarkastus muuttui kuntien lakisääteiseksi velvoitteeksi vuoden 1947 maidontarkastuslain myötä.

1973 Rakennuksen yläkerros otetaan ammattikurssin asuntolaksi.

Päärakennus Heinolan kaupunginkirjastona

1969 Heinolan kaupunginvaltuusto tekee periaatepäätöksen kirjaston sijoittamisesta entiseen kylpylärakennukseen. – Heinolaan oli perustettu ruotsinkielinen lainakirjasto 1863, suomenkielinen 1867.
Lukuisissa erityyppisissä rakennuksissa toiminut kirjasto muuttaa kylpylärakennukseen Lampikatu 19:stä, joka oli entinen putka ja palokalustovaja.[33]

1972 Opetusministeriö myöntää Heinolan kirjastolle rakentamisluvan 15.3.1972. Kirjastoksi muuttuva entinen kylpylärakennus on tilavuudeltaan 3330 m^3. Kerrosalaa on 720 m^2 1.–2. kerroksissa ja 360 m^2 kellarikerroksessa.

1974 Kirjasto muuttaa peruskorjattuihin tiloihin entisen kylpylaitoksen päärakennukseen. Samalla kirjaston toimintaa täydennetään sanomalehtisalilla, musiikkiosastolla kuuntelulaitteineen ja opintosalilla käsikirjastoineen. Kirjaston yhteyteen tulevat myös Heinolan ensimmäiset kuvataiteen näyttelytilat.[34] Uusi kirjasto vihitään käyttöön 5.–6. toukokuuta.

1999 Kaupunginkirjasto muuttaa Kauppakadulle entisestä Säästöpankista saneerattuihin tiloihin. Kirjaston muuton jälkeen vanha kylpylärakennus jää ilman vakituista käyttöä.

Kuivahoitorakennus kulttuuritoimien tiloiksi

1996 Jyränkölän Musiikki-instituutti ja Kuvataidekoulu.
Alakerran tiloja vuokrataan yhdistyksille, kuvataitelijoille, käsityöläisille, kameraseuralla ja urheilukalastajille.

Päärakennus koulujen väistötilana ja käsityöpajana

mm. 2007
Sunhole oy/Taidekeskus Ihana kesävuokralaisena.

–2013
Rakennus on kaupungin kouluremonttien väistötilana vuoteen 2013 asti. Rakennuksessa on myös käsityöpaja Kätsylä.

2014 Kaupungin Aitta-verstaaseen kuuluva käsityöpaja Kätsylä muuttaa pois vanhan kirjaston kellarista tilojen sisäilmaongelmien vuoksi.

Nykytilanne

2015 –
Päärakennus on tyhjillään.
Kuivahoitolan yläkerroksen eteläpäädyn huoneisto on AA-ryhmän käytössä ja pohjoispäädyn tiloissa toimii vähävaraisille ja apua tarvitseville tarkoitettu Kämmen-elintarvikejakelu, järjestäjinä Jyränkölän Setlementti ry. Alakerroksen tiloissa on vuokralaisena Heinolan Kuvataiteilijat ry ja Heinolan Kameraseura.

2019
Vuoden 2019 huhtikuusta syyskuuhun kestäneen Kylpylänpuiston ja -rannan ideakilpailun aikana kilpailuraati saa vajaat kymmenen kehitysideaa. Parhaana ideana palkitaan Heinolan kesäasukkaan Jatta Jämsenin ehdotus vanhan kylpyläperinteen herättämiseksi henkiin. Kehitysidea sisältää vanhan kylpylärakennuksen kunnostamisen kylpyläksi ja hotelliksi. Alueelle hän ehdottaa toteutettavaksi järvikylpylää, saunoja sekä kylpylään liittyviä hoitopalveluja ravintoloineen.

Kuva: Uusi vesikylpylaitos 1930-luvun alusta. / HKM.

Kuva: Yksittäinen puusta tehty ja raudoin vahvistettu lepopenkki kylpylän pukuhytistä (ks. kuva s. 47)

2 Kylpylätontti ennen ja nyt

Kuva: Kylpylaitoksen päärakennuksen ja aidatun ilma- ja rantakylpylän väliin istutettiin heti 1930-luvun alussa puistopiha. Rantakylpylän pääportilta haarautui käytäviä tontin eri osiin ja rakennuksille. / HKM.

Kuva: Kylpylärakennusten ja Maaherrankadun väliin istutettiin syreenipensaita. / Pietinen 1936. Museovirasto, Historian kuvakokoelma. CC BY 4.0

Kuva: Päärakennuksen takapihan puistolehmukset ovat säilyneet kylpylaitosta edeltäneestä pihapiiristä. / HKM.

Kuva: Maaherrankadun varrella on säilynyt vanhoja syreenipensaita.

Kuva: Sisäpihalle perustettiin puistopiha, johon tuli nurmialueita ja hiekkakäytäviä sekä istutusympyrä. Syreeneitä käytävän varrella. Tontilla edelleen yleisten syreenien lisäksi on säilynyt yksi vanha jasmikepensas.[35] /Postikortti 1930-luvulta.

Kuva: Sisäpihan puistoalue 2021. Kauppakadun varrella on kaksi vanhaa puistolehmusta. Nurmettuneet puistokäytävät ja ympyrä erottuvat maastosta painanteina. Perennat ja hiekkakäytävät poistettiin koulujen väistötila-aikana.[36]

Kuva: Käytäväverkosto on supistunut ja rinne on nykyään yhtenäisenä nurmialueena. Uimarannan portti on siirtynyt etelämmäksi. Kuvaan merkitty uimarannan vanha ja nykyinen portin paikka sekä mustavalkokuvassa näkyvän istutusympyrän paikka. / Heinolan karttapalvelu, ortokuva 2014.

Kuva: Takapihalla on vanhoja metsälehmuksia. Alapihalta on jouduttu kaatamaan saarni ja vaahtera. Viime vuosikymmeninä korttelipihaan ei ole tullut uusia vaan pikemminkin on poistunut erilaisia vanhoja puistoelementtejä. [37]

Kuva: Kylpylärakennukset ovat rinnetontin yläreunassa.

Kuva: Kevyenliikenteenväylä uimarannan ja kylpylätontin rajalla.

Kuva: Ajotie kuivahoitolan pihalle.

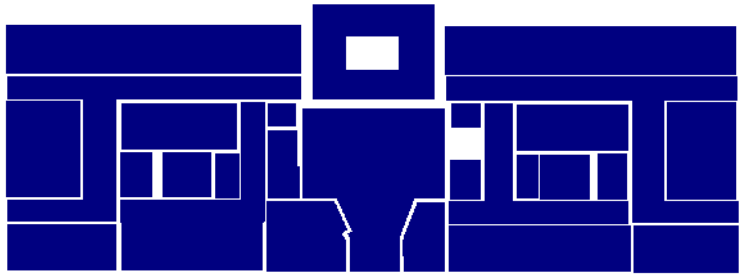

Kuva: Portti Kylpylän uimarannalle. Vasemmalle puolelle jää korttelin pysäköintialue, joka rakennettiin 2003 palvelemaan kylpylätontin lisäksi satama-aluetta ja kesäteatteria.[38] Yli 30 vuotta käytössä ollut vesiliukumäki purettiin 2017.[39]

3 Kylpylän päärakennus

3.1 Rakennuskortti

Nimi	KYLPYLÄN PÄÄRAKENNUS, vesihoitorakennus
Osoite	Maaherrankatu 1 C
Rakennus	1020156145
Kiinteistö	111-1-1-5
Selite	Heinola, 1. kaupunginosa, kortteli 1, tontti 5
Valmistui	1931
Rakennuttaja	Heinolan kaupunki
Suunnittelija	Arkkitehti W. G. Palmqvist 1930
Rakentaja	Pääurakoitsijana Uudenkaupungin Sementtivalimo Oy, jolta työt marraskuussa 1930 siirtyivät pyhärantalaiselle Frans Koskiselle; Vesijohtoliike P. Nieminen
Runko	Tiilimuuri (600 mm), betonipilaririviä keskiosassa
Vaakarakenne	Betoni; alalaatta/ylälaattapalkisto
Kerrosluku	3 (kellari, pohjakerros, 1. ja 2. kerros + kylmäullakko)
Katto	Harjakatto, umpiräystäät
Vesikate	Poltettu savitiili
Julkisivut	Karkea roiskerappaus
Sokkeli	Betoni, tasoitettu
Väritys	Lämminsävyinen okra – ruskea – valkoinen; värityksessä on 1920-luvun klassismissa suosittu vahva värimaailma; tumma räystäslinja, koristeet valkoisia.
Käyttö	Heinolan Kylpylaitoksen päärakennus, vesihoitorakennus
Myöhemmin	Lomaliiton reumaparantola Ammattikoulu Heinolan kaupungin pääkirjasto Korjauksessa olevien koulujen väistötila 2021 rakennus on tyhjillään.

Kuva: Vesihoitorakennuksen 1. eli pääkerroksen pohjakaava 1931.

3.2 Korjaushistoria

Korjaustyöluettelon lähteenä on käytetty ensisijaisesti rakennuslupa-asiakirjoja sekä kaupungin päätearkiston ja tilakeskuksen asiakirjoja. Muutostöiden ajoitusta on tehty myös valokuvien ja haastattelutietojen pohjalta.

1931 Heinolan uusi kylpylän päärakennus eli vesihoitorakennus otetaan käyttöön.

1944-45
Rakennus korjataan perustettavaa reumaparantolatoimintaa varten.
Rakennuttaja: Lomaliitto.

1952-53 Heinolan ammattikoulu aloitti toimintansa syyskuussa käsittäen metalli- ja puutyöosastot (pohjakerrokseen valimo, paja ja pukuhuone). Tältä ajalta ei ole säilynyt korjaussuunnitelmia, mutta opetustoimintaa varten on täytynyt tehdä tilamuutoksia ja pintaremonttia. Viimeistään tässä yhteydessä on poistettu pääovi katujulkisivusta.

1958
Heinolan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1958.
Ammattikoulun sähköosastoa varten erotetaan metalliosaston konehallista väliseinällä eri tilat, samoin metalliosastolla eristetään väliseinällä huone karkaisu-uunia varten. Rakennuksen eteläpään ullakkokerrokseen valetaan palopermanto betonista ja tämä osa ullakkoa tehdään panssariverkkoseinäisiksi varastotiloiksi. Kaikkien työhuoneiden lattiat

sivellään kyllästysaineella. Yhteen luokkahuoneeseen muurataan peltikuorinen uuni.

1965

Maistraatin päätös 30.12.1965, vähäinen tilamuutos. Heinolan kaupungin rakennustoimisto, arkkitehtiosasto, 2.12.1965.

Rakennuksen ylimmäisessä kerroksessa olevan puutyökokoomon varasto muutetaan ruiskumaalaamoksi. Huoneen ikkunaan asennetaan poistoilmaimuri, viereiseen käsinmaalaushuoneeseen tulee ruiskumaalaamon kompressori ja huoneiden välioven kohdalle alipaineventtiili.

1971

Heinolan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1971.

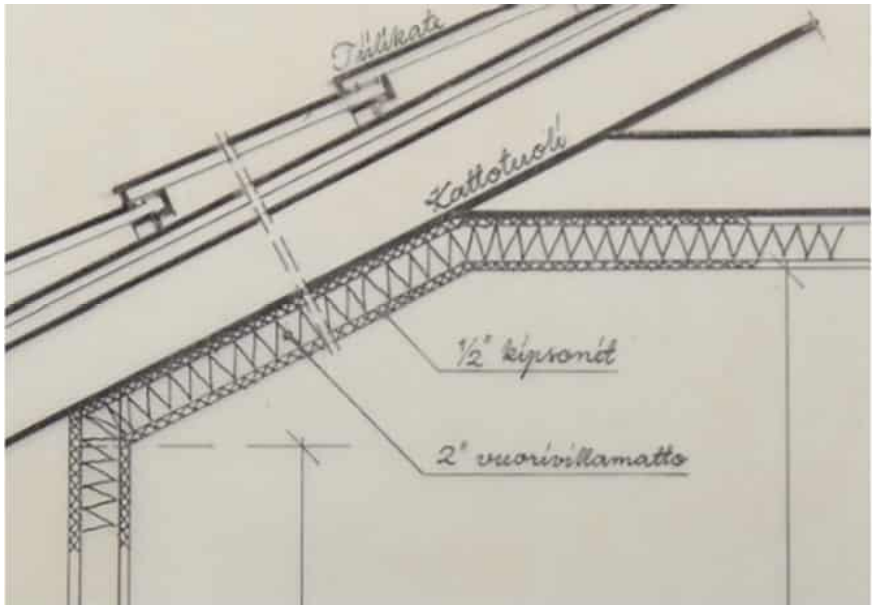
Entisen ammattikoulun kellaritiloihin tehdään varastotilat VSS-tarvikkeille. Kuivaamo ja lautavarasto kunnostetaan alkoholistien asunnoksi.

1972–1975

Maistraatin päätös 22.2.1972, käyttötarkoituksen muutos sekä tilamuutoksia kaikissa kerroksissa. Heinolan kaupungin rakennustoimisto, arkkitehtiosasto, 3.6.1970, täydennetty 19.2.1971. Kaupunginarkkitehti Jukka Salokari. Tarkistettu työselitys 16.10.1972 uusi kaupunginarkkitehti Unto Tupala. LVI-laitteiden muutostyöselitys, 20.3.1972, teknikko Matti Vuori. Ulkoväritys. Arkkitehtiosasto 13.5.1975. – Muutostyöt valmistuivat 3.5.1974.

Rakennus peruskorjataan kaupunginkirjaston käyttöön. 1. ja 2. kerroksesta puretaan sinne edellisissä muutoskorjauksissa rakennettuja väliseiniä. 1. kerrokseen tehdään tiili- ja puurakenteisilla väliseinillä muutama uusi huone ja varastotila. 2. kerroksessa tiloja jaetaan lasiseinin ja paljeovin. Molemmissa kerroksissa tehdään sisäkattoon levyrakenteita. Rakennuksen katujulkisivuun palautetaan pääsisäänkäynti, mutta modernein ovin, samalla aukon kokoa kavennetaan hieman. Pohjakerroksen entisiin suihku- ja pukuhuonetiloihin tehdään varastotiloja, ja tiloja jaetaan muutamin uusin tiilisin väliseinin. Palomuurin vieressä olleisiin WC-tiloihin sijoitetaan kirjahissi.

Remonttiin sisältyy talotekniikan perusparantaminen. Vanhat vesijohtokalusteet vaihdetaan uusiin, vanhat putket jätetään rakenteisiin, mutta näkyviltä osin uusitaan kylmävesijohdot ja viemärit. Asennetaan uudet lämminkäyttövesijohdot ja uusitaan kiertopumppu. Lämmitysjärjestelmää modernisoidaan, asennetaan lisäpattereita. Lämmönlähteenä säilyy öljy. Rakennus varustetaan koneellisella poistoilmanvaihdolla ja korvausilmaa varten asennetaan raitisilmaventtiileitä ja päätyihin säädeltävällä säleiköllä varustetut ilmanlämmityspatterit, jotka yhdistetään keskuslämmitysverkostoon. Katolle asennetaan kolme huippuimuria. Poistoilman pystykanavina käytetään jo käytössä olleita tiilihormeja.

Kuva: Ullakon pohjoispäässä on eristetty varasto, mutta 1954 suunniteltiin varastohuoneet sekä etelä- että pohjoispään ullakkoihin. Rakenne aiottiin tehdä kotimaisista kipsilevyistä vuorivillaeristeellä, jälkimmäisen valmistus oli aloitettu Suomessa 1950-luvun alussa. / Leikkaus Heinolassa 28.12.1954. HKM

Ulkoseinien rappausta paikataan ja paikkamaalataan. Ulkomaalaukseen valitut värisävyt:

- seinät PIKA-TEHO/MC 184
- pilasterit ja ikkunasyvennykset maalarinvalkoinen

- räystäät ym. puuosat PIKA-TEHO/MC 169
- sokkeli SAKU 697, peltipinnat Kirjo 240.

1991
Heinolan kaupungin tekninen virasto, kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto, 30.9.1991 suunnittelurakennusmestari Esko Ruusuvirta.
Lattiapäällysteen uusiminen (Linoleumi 2 FORBO MARMOLEUM 2,5 mm NR 2971). Samalla uusitaan jalkalistoja (45x12 mm mänty, käsittely Valtti Color Extra 59).

2004
Ulkona paikkamaalauksia. Seinäpinnoille ei tehdä mitään. Valkoisten ovipielien ja syvennysten maalaus: Kivisil julkisivumaali 3123 vaalea. Betonisokkelin maalaus: Yki Sokkelimaali 9686 rusehtava.[40]

2006
Vesikatteen uusiminen. Vanhan kirjaston katon urakkatarjous 31.3.2006 ja työselitys. Heinolan kaupungin tekninen palvelukeskus.
Vanha Keramia-savitiilikate ja alusrakenteet (ei aluslaudoitusta) poistetaan ja tilalle asennetaan Vittinge-savitiilikate (tiili, ruode, tuuletusrima ja aluskatehuopa Span-flex). Kaikki otsa- ja päätylaudat uusitaan.
Räystäskourut ja syöksytorvet korjataan tarvittavilta osin ja huoltomaalataan. Asennetaan talotikas.

2007
Toimenpidelupa 303/ 07 Huoneistojärjestely, Vanhan kirjastorakennuksen 1. ja 2. kerroksen muuttaminen väliaikaisiksi opetustiloiksi. Heinolan kaupungin talo-osasto, suunnittelija Riitta Halkomäki. LK 15.8.2007.
Rakennuksessa tehdään pintaremonttia tilojen ottamiseksi koulun väistötiloiksi. Isoja saleja 1. ja 2. kerroksessa jaetaan muutamin uusin väliseinin.

2010-luku
Toimenpidelupa 190/10 Rakennuksen 1. ja 2. kerroksen käyttötarkoituksen jatkuminen väliaikaisina opetustiloina, neljäksi vuodeksi. Heinolan kaupungin talo-osasto, 16.6.2010, suunnittelija RI Riitta Halkomäki.
Rakennuskorjauksien vuoksi tyhjennettyjen koulujen toiminta jatkuu väistötiloissa. Lisätään rakennuksen sisätiloihin turva- ja merkkivaloja.

Sisäpuolia maalattu viimeksi 2000-luvulla maalarin valkoisella sävyllä ja vesiohenteisilla maaleilla.[41]

Vanhan kylpylaitoksen päärakennus on jäänyt tyhjilleen talossa todettujen kosteusongelmien vuoksi. Huonoimmassa kunnossa on talon alin kerros, vanha hiili- ja halkokellari, totesi kiinteistöpäällikkö Ilpo Hyytiä 2015 julkaistussa lehtiartikkelissa.

3.3 Rakenteet ja rakennusosat

3.3.1 Perusmuuri ja sokkeli

Rakennuspaikka on maatyypiltään hiekkaharjannetta. Perusmuurit valettiin kiviaineista sisältävästä betonista (sementin, hiekan ja kivien sekoitussuhde 1:3:5) ja ne tehtiin alaspäin levenevinä alaosastaan maaperän kantavuuden mukaan. Kellarin lattiatasosta ylöspäin maapinnan tasoon muurin paksuudesta 30 cm on betonia ja 30 cm savitiilimuurausta, jälkimmäinen eristettiin perusmuurista ja päälle tulevasta sokkelista kuumalla asfalttisivelyllä. Muuratun ja asfalttitervatun sokkelin ulkopintaan valetun betonikerroksen paksuus sai olla 8–10 cm.[42]

3.3.2 Vaakarakenteet

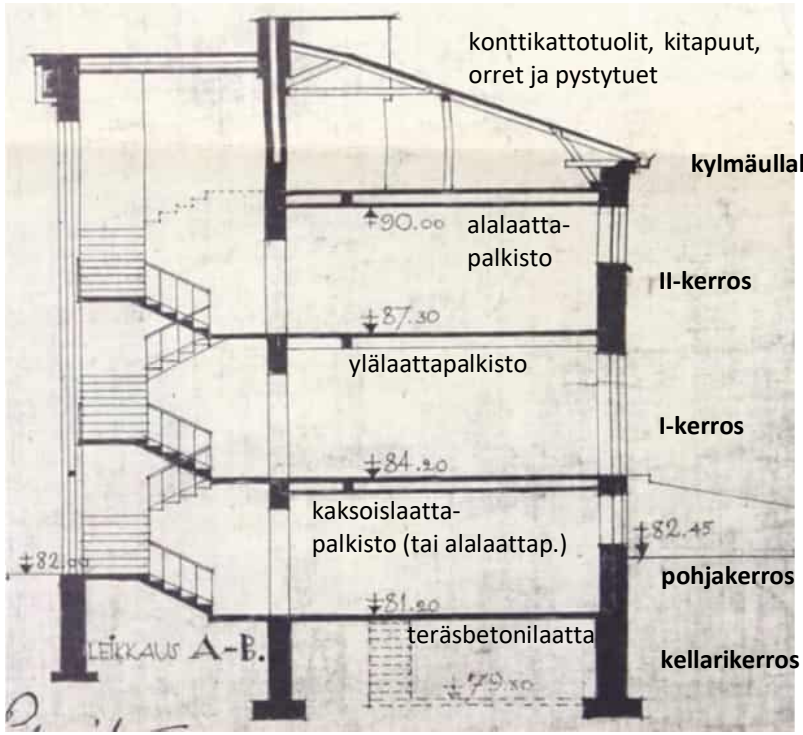
Alimman kellarikerroksen betonilattiat tehtiin maavaraisina[43] sorapohjalle ja eristettiin maasta ja peruspilareista, lisäksi niiden alle tehtiin salaojat, jotta pintavesi ei pääse rinteeseen sijoitetun rakennuksen seinien sisäpuolelle.

Välipohjat on tehty betonipalkki-pilari -rakenteella. Palkit tukeutuvat joko yksinomaan keskiosan teräsbetonipilareihin tai ovat sekä yhteen riviin asettuvien pilarien ja tiiliseinien kannatuksessa.

Alimmassa **kellarikerroksessa** on sisäkatto valettu palkkien yläreunaan. Pilareissa on primääripalkin suuntainen levennys, sekundääripalkkeja on noin 120 cm välein. **Pohjakerroksen** sisäkatto toteutettiin vuoden 1930 rakennustyöselityksen ja vuoden 1970 rakennustapaselostuksen mukaan kaksinkertaisella teräsbetonilaatalla; kyseinen nk. laatikkoholvi oli käytössä etenkin 1920–30-luvuilla. Välieristeeksi esitettiin Silenda-kuutioita.[44] Vuonna 2018 tehdyssä kuntotutkimuksessa on välipohjarakenne pistemäisen avauskohdan perusteella määritetty alalaattapalkistoksi. Rakenteissa on paljon

yhteisiä piirteitä: molemmat rakenteet liittyvät kantavaan ulkoseinään kuormantasauspalkeilla, palkkivälit täytettiin orgaanisilla eristemateriaaleilla ja yleensä muottilaudat jätettiin paikoilleen.[45]

Ylälaattapalkistorakennetta käytettiin rakennuksen **ensimmäinen** ja **toisen kerroksen** välissä, ja alalaattapalkistorakennetta yläpohjassa **ullakkoa** vasten. Yläpohjassa laatan ja palkkien ullakon puoleiset pinnat eristettiin asfalttisivelyllä ja sen päälle tulevalla muulla eristeellä (puru- ja kutterilastua). Päällimmäiseksi valettiin betonista palolattia (60 mm). Rakennuksen saneerauksen yhteydessä 1970-luvun alkuvuosina 1. ja 2. kerrokseen valettiin vanhan kantavan laatan päälle uusi 60 mm teräsbetonilaatta (alle äänieristeeksi karhuhuopa),[46] joka päällystettiin vinyylilaatoilla.

Kuva: Leikkauskuvaan on lisätty tiedot käytetyistä vaakarakenteista. / Piirustus W. G. Palmqvist helmikuu 1930. HKM

Kuva: 1. kerros. Näkyville jätetty ylälaattapalkisto oli osa vuonna 1931 valmistuneen uudenaikaisen kylpylaitoksen modernia ilmettä. Rakennetta korostivat leveät rapatut kattolistat. /Osasuurennos 1930-luvun valokuvasta. HKM

Kuva: 1. kerros: Tiloihin on rakennettu alakatot, mutta sekundääripalkit ovat edelleen näkyvissä, paikoin myös pilarit ja primääripalkki.

Kuva: Alimmassa kellarikerroksessa on näkyvillä pilari-palkkirakenne.

Kuva: Pohjakerroksessa olleen auditorion katosta on poistettu verholevy, näkyvissä betoni.

Kuva: Ullakkokerros. Poikkipäädyksi ulkonevan porrashuoneen on kiinnitetty rautapalkki (ehkä kattoholvinvahvistus hissipyörien painoa varten, hissiä ei koskaan rakennettu).

Kuva: Porrashuone: Tasanteiden kannatinpalkkeja.

3.3.3 Pystyrakenteet

Rakennuksen pystyrunkona on kantavat tiilimuurirakenteiset ulkoseinät sekä teräsbetonista tehdyt pilarit; myös porrashuoneen sisäseinät ovat massiivitiilirakenteisia. Poltetuista savitiilistä muuratun ulkoseinän vahvuudeksi tuli 600 mm joko umpinaisena tai ilmaraollisena muurina. Vuonna 2018 kuntotutkimuksen yhteydessä tehdyillä pistemäisillä rakenneavauksilla selvisi, että pohjakerroksen ulkoseinät ovat osittaisin maanvaraisia seinärakenteita, joissa rakenteet sisältä ulospäin lueteltuna ovat: maalattu betoni, pikisively, tiilimuuraus 270 mm, tasoite + maali. Ensimmäisen ja toisen kerroksen seinärakenteesta määritettiin aineskerrokset: maalattu rappaus, tiilimuuraus 550 mm, tasoite 20 mm + maali.

Vankimmissa sisäseinissä voitiin käyttää savitiilen ohella myös betonitiiliä tai kuonatiiliä. Ohuet sisäseinät eri osastojen välille suunniteltiin tehväksi muuraamalla kuonatiilestä (slakitiili, jota valmistettiin raudanvalmistuksessa syntyvästä jäännösaineesta) tai valettuina samankaltaisesta massasta; mahdollisesti tuona aikana hyvin yleisesti käytetystä Luginomassasta.[47] Pohjakerroksessa sisäseinät tuli muurata savitiilestä. Seinämuurien sisään tehtiin lämpö- ja vesijohtokanavat.

Tilamuutoksia tehtiin 1950- ja 70-luvulla sekä viimeksi 2007–10. Jäljellä olevissa 1970-luvun väliseinissä on puurunko: 2”x4” + lujalevy 75 mm tai kivirunko: ½ k tiili + rappaus. Poikkeuksen tekee palautetun pääsisäänkäynnin seinät, joiden rakenne ulkoa sisälle on seuraava: rappaus, ¼ tiili, vuorivilla 100 mm, ½ keltatiili puhtaaksi muurattuna.

Vesikattorakenteet ja hormit

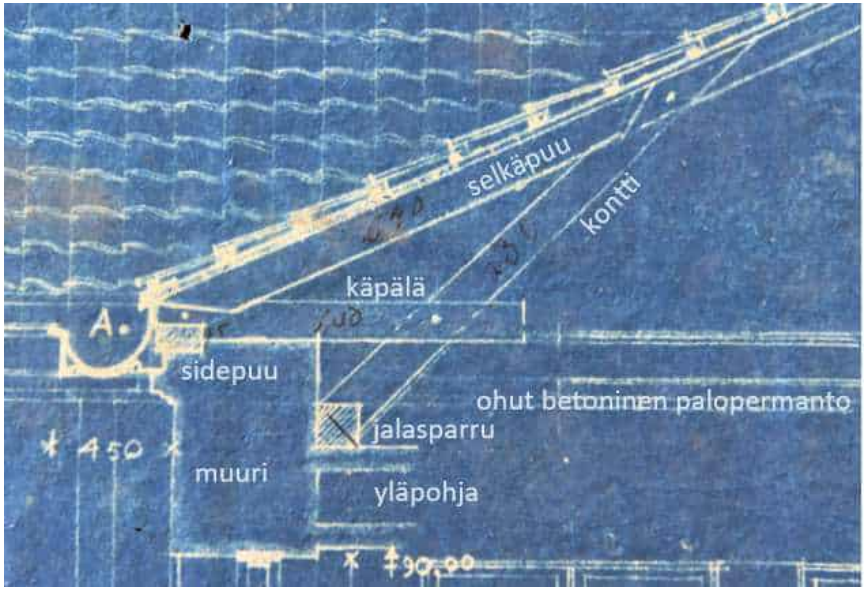
Harjakattoisessa rakennuksessa vesikaton kantavana rakenteena on konttikattotuoli kitapuilla. Puutavara on enimmäkseen veistohirttä, mukana paljon vajaasärmäistä. Puuliitokset on vahvistettu heti naulaamalla. Kattotuolien, kuten muiden tukirakenteiden, mitoituksessa on pientä vaihtelua: konteissa ja käpälissä koko vaihtelee 110 – 130 mm:iin, samoin selkäpuissa (pääasiassa mitta 130 x 130 mm). Lisätukena ovat orret, jotka tukeutuvat päätyjen tiilimuuriin sekä pystypiiruihin. Kontit tukeutuvat muurien vieressä välikaton päällä kulkevaan jalasparruun kynsiliitoksella. Seinämuurin ulkoreunalla on muuriorret, joihin liittyvät puuliitoksella käpälät ja niihin vuorostaan selkäpuut.

Vesikaton harjan suuntainen, raamisahatuista laudoista (lev. 90 mm) tehty, aluslaudoitus on umpinainen. Savitiilikate on uusittu. Alkuperäisiä Keramia-kattotiiliä on otettu talteen ja säilytetään ullakolla. Päätymuurit ja kattolista peitettiin ensi alkuun galvanoidulla 4 ½ kg rautalevyllä, joka maalattiin mustaksi.

Päätyjen tiiliseinissä vuorottelevat ristilimityksen tapaan juoksu- ja sidetiilikerrokset. Lattialla kiertävän korokekanavan seinät on tehty harjatusta punatiilestä syrjälleen muurattuna. Kanavan päällinen on betonia, johon tehty merkintä K. Kiuru 1973 ja Uno Suomi. Vuosiluku viitannee 1972–74 tehtyyn talotekniikan perusparannusremonttiin.

Kuva: Eteläpääty. Pystytukien ja päätymuurien varassa olevat orret kannattelevat selkäpuita läheltä kitapuun liitoskohtaa. Punatiilestä muurattu ilmanvaihtohormi (juoksulimitystä ½ tiilen siirtymällä, tehty 1950-luvun jälkipuolella) ja lattialla näkyvät vaakakanaalit (1970-luvulta).

Kuva: Konttikattotuoli. / Fasadispesiaali W. G. Palmqvist 1930. HKM

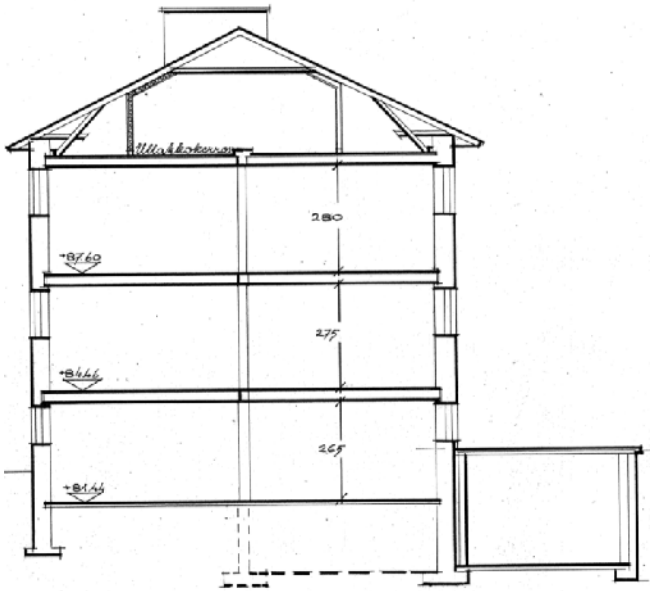
Kuva: Konttikattotuolin käpälä ja selkäpuu yhtyvät muuriorren kohdalla.

Kuva: Kattotuolit (kontit, käpälät, selkäpuut) ovat veistohirttä. Osat on yhdistetty puuliitoksella (lapa ja vino pyrstö) ja naulauksella.

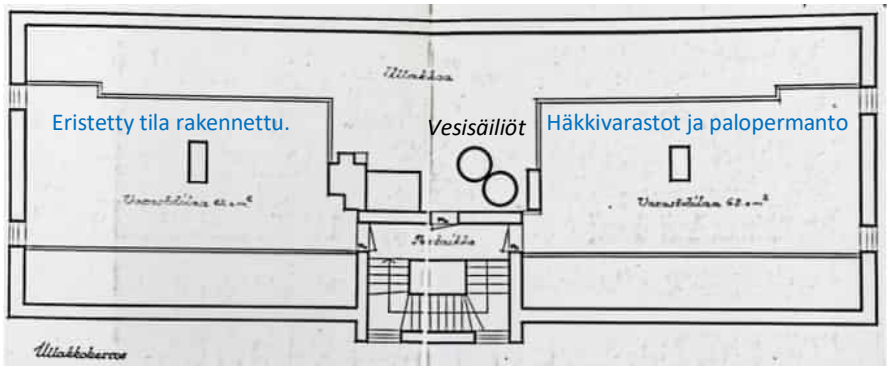
Kuva: Ullakolla on alkuperäiset 4000 litran vesisäiliöt. Molemmat on tehty rautabetonista. Säiliöt on eristetty jäätymisen estämiseksi. Vasemmalla näkyvän ilmanvaihtohormin pinta näyttää Luginomassalaatoilta.

Kuva: Pohjoispäädyn ullakkotilaan suunniteltu varasto. /Leikkaus 3.6.1970. HKA

Kuva: Pohjoispäädyn eristetty tila häkkivarastoilla on tehty 50-luvun lopulla, vasemmalla näkyvä tiilinen poistoilmahormi on 1970-luvulta. Kuntotutkimuksen mukaan ohutrappauksen alla on sementtilastuvillalevyt, joiden valmistus Suomessa alkoi 1940-luvun alkupuolella. Katonkannattajan tukena on rivi metallipylväitä.

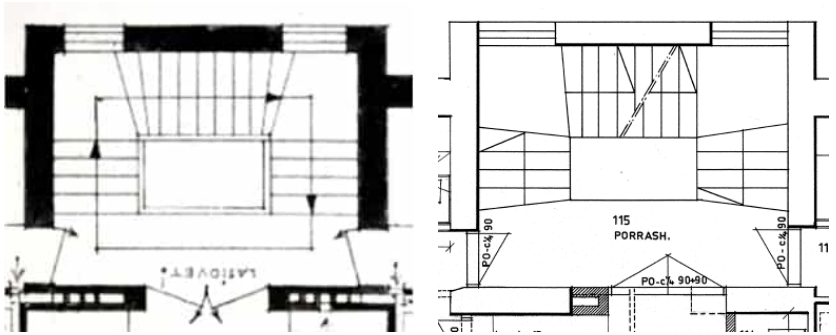

Kuva: Ullakkokerroksen muutossuunnitelma. / Piirustus 28.12.1954. HKM

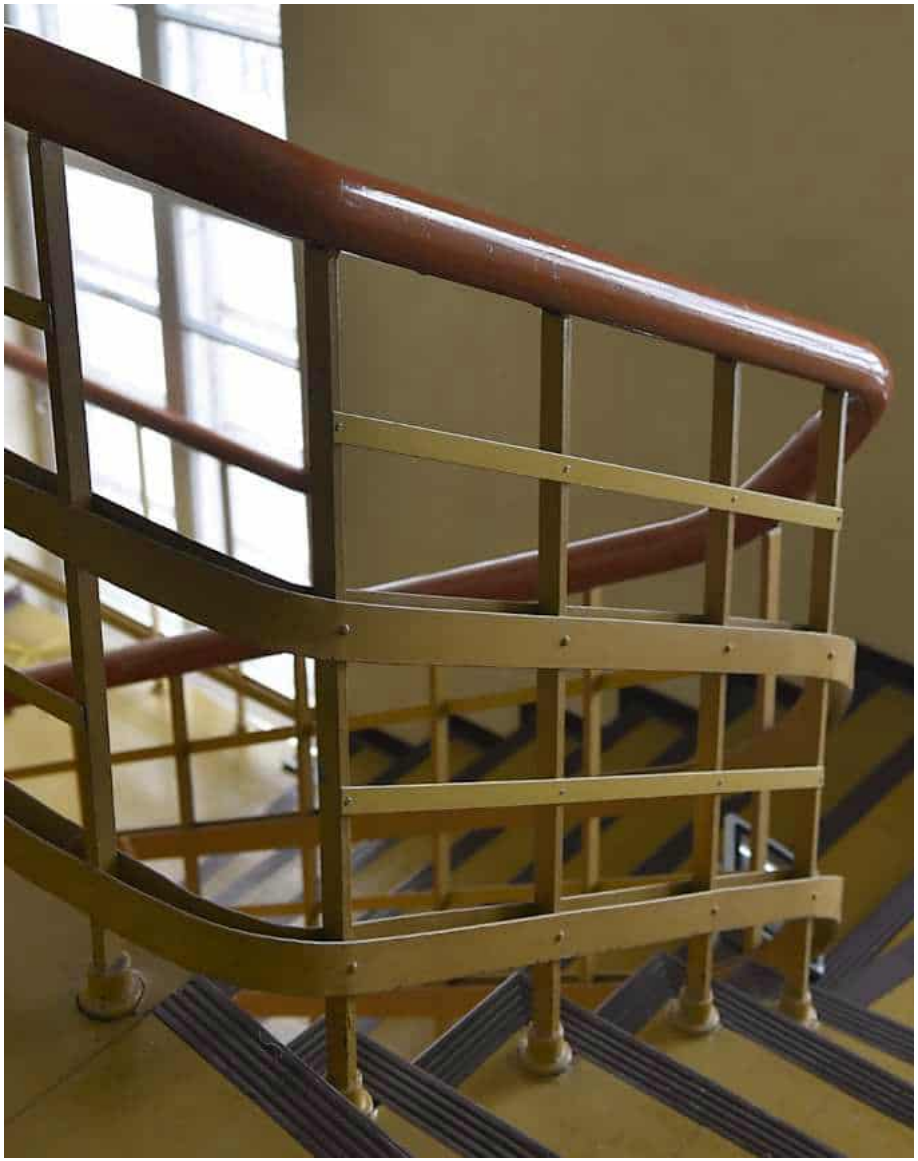
3.3.4 Portaat ja kaiteet

Rakennuksen eri kerroksia yhdistää suora kolmivartinen kiertoporras, joka on toteutettu betonista umpiaskelmaisena. Julkisivusta ulkonevan pääportaikon seinämät ovat kantavia massiivitiiliseiniä, kuten yleisesti esimerkiksi samanikäisissä kerrostaloissa. Ajalle tavanomaista oli myös avara avokuilu sekä alkuperäinen tasoitettujen kiviseinien alaosien maalaus tilan muita pintoja tummemmaksi väripaneeliksi. Seinän korkeista ikkunoista saatiin porrashuoneeseen runsaasti luonnonvaloa. Askelmat sekä lepo- ja kerrostasot tehtiin värillisestä teräshiotusta betonista. Runko porraskaiteissa, samoin kuin ikkunoiden eduskaiteissa, on takorautaa. Koivupuinen käsijohde oli ensi alkuun puleerattu, nykyään peittomaalattu kiiltävällä maalilla.

Ulkoportaat ja ulko-ovien kynnyskivet tehtiin graniitista, karkea pinta ristipäällä hakattuna.

Kuva vas.: Osasuurennos 1. kerroksen pohjapiirustuksesta, W. G. Palmqvist 1930.
Kuva oik.: Osasuurennos 1. kerroksen pohjapiirustuksesta, Unto Tupala 30.3.1972

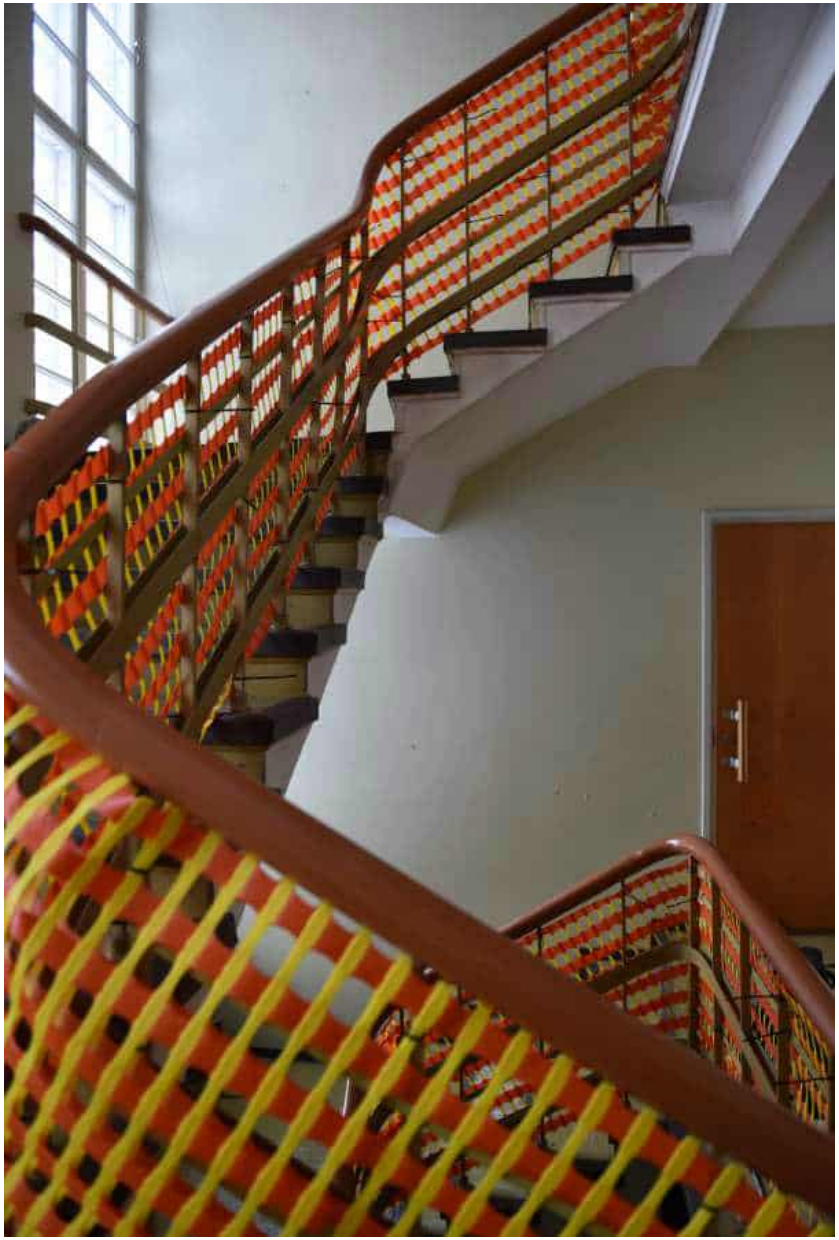
Kuva: Pääportaikon geometrinen kuvio on tehty neliöprofiiliteräksestä ja lattateräksestä. Teräsosat on peittomaalattu, samoin kiiltopintainen puinen käsijohde.

Kuva: Pystytangot on kiinnitetty suoraan askelmiin. Askelmien reunoja on korostettu puolisauvaprofiililla.

Kuva: Porrashuoneen ikkunoiden suojana on samanlainen metallikaide kuin portaissa ja käytävätasanteilla.

Kuva: Avokuilu.

Kuva: Betoniporras pohjakerroksesta kellarikerrokseen. Alkuperäiset kattilanhuoneen portaat korvannut betoniporras on ovista päätellen tehty 1940–50-luvulla.

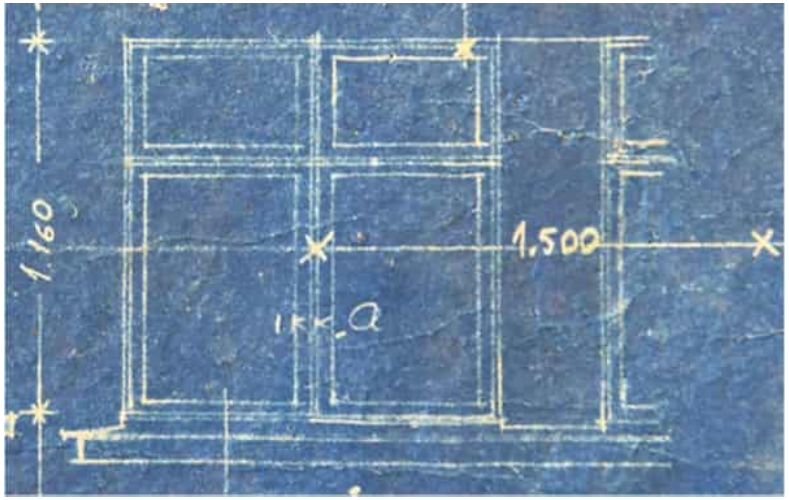
3.3.5 Ikkunat

Rakennuksen ikkunat ovat ristikarmillisia sisään-ulosaukeavia kaksinkertaisia puuikkunoita. Ainoan julkisivudetaljeista löytyneen piirustuksen (sinikopio) sekä vanhojen valokuvien perusteella on selvää, että rakennusvaiheessa ikkunamallin osalta poikettiin alkuperäisestä suunnitelmasta eli pitäydyttiin perinteisessä ristikarmissa eikä käytetty 1930-luvulla suosittua mallia, jossa ikkunoiden pysty- ja vaakavälikarmien leikkauskohta on ikkunan alaosassa.

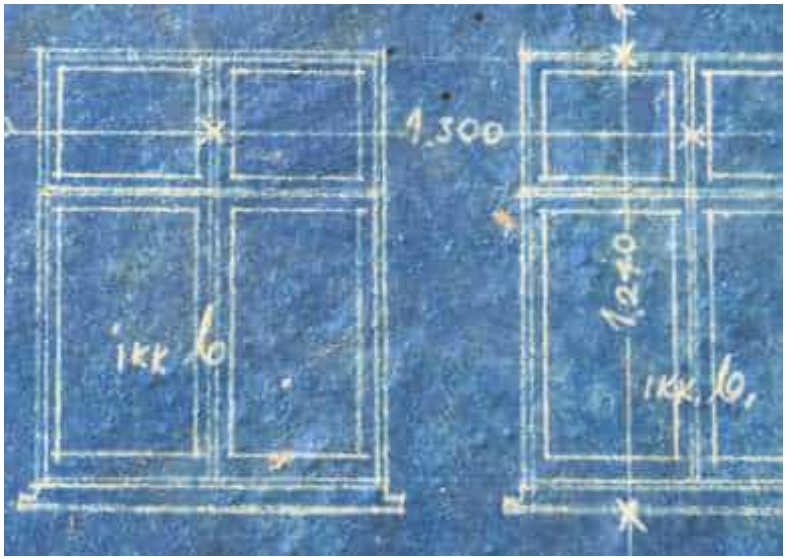
Ikkunakarmien kiinnittämistä varten käytettiin muurauksessa ohuita tervattuja puutiiliä, ja myös karmien ulkosyrjät käsiteltiin tervalla. Lasiruutujen alkuperäisenä kiinnitystapana oli kittaus, mutta myöhemmin on yksittäisiä ruutuja kiinnitetty myös lasituslistalla. Työselityksessä todetaan, että ikkunat varustetaan saranoilla, lukoilla, spagnoletoilla (tankosulkija) yms. salvoilla.

Ensisijaisesti vain alapuitteet on saranoitu, nostosaranoilla, mutta pohjakerroksen ikkunoissa näkee myös yksittäisiä yläsaranoituja ulkopuitteita. Ulkopuitteissa on sormi- ja tuulihakoja ja sisäpuitteissa nivelsiipisäppejä; saranoimattomien puitteiden kiinnityksessä lienee käytetty myös tappeja. Kulmaraudat ovat ikkunoiden ulkopinnassa, ala- että yläpuitteet on varustettu vesinokilla. Ikkunapenkit on tehty betonista pinnoiltaan teräshierrettynä ja maalattuna. Ulkopuolella ikkunoihin tuli vesipellit.

Kuva: 1. ja 2. kerroksen ikkunamalli. /Sinikopio fasadispesiaalit 1930.

Kuva: Pohjakerroksen päätyikkuna. /Sinikopio fasadispesiaalit 1930.

Kuva vasemmalla: 1. j 2. kerroksen ikkunat ovat syvennyksissä. Saranointi on tehty vain alapuitteisiin.

Kuva: Pohjakerros: Ikkunat ovat pääasiassa ristikarmillisia, mutta pohjakerroksessa on myös neliruutuista saranoitua puitetta, jota ei ole jaettu pysty- eikä vaakavälikarmeilla. Niissä ruudut on kiinnitetty lasituslistoilla.

Kuva: Ikkunoiden alapuitteiden lukot painikkeineen uusittiin 1970-luvun alussa. Kuvassa näkyy myös kapea ikkunapenkki.

Kuva: Kaikissa vanhoissa puuikkunoissa on sama kruusattu puitemalli, Ikkunoissa on myös vanhaa heloitusta: nostosaranat, sormihaat ja yläpuitteen nivelsiipisäpit.

3.3.6 Ulko-ovet

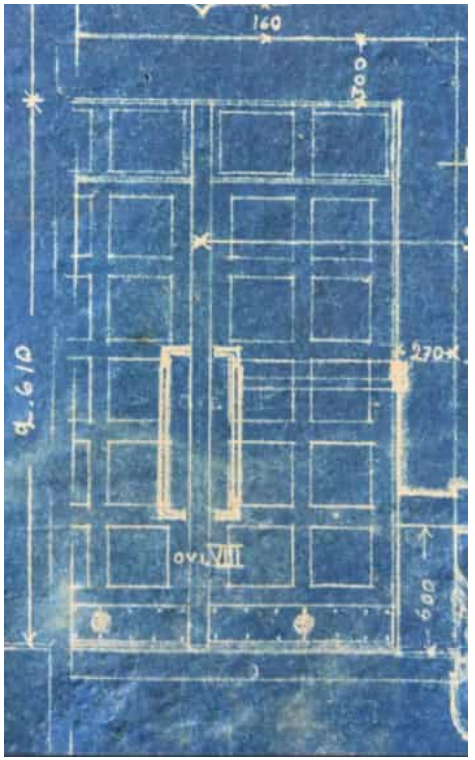
Pääsisäänkäynnin nykyiset yksilehtiset tammipuiset pariovet ovat 1970-luvun alkupuolelta. Ovien malli muuttui uusimisen yhteydessä, samalla oviaukkoa kavennettiin. Uusissa ovissa on kolme leveää lasiaukkoa sekä potkulevyä korvaava rimoitus. Kamanaikkunoiden puitejako on sovitettu uusiin oviin.

Kuva: Pääsisäänkäynnin ovi teetetty 1970-luvulla.

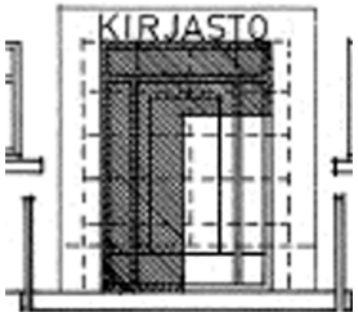
Kuva: Muovinen vedin, 70-luku.

Kuva: Pääsisäänkäynti: Alun perin pariovien molemmissa ovissa oli 10 tasasuuruista lasiruutua ja matala potkupelti sekä pitkät suorat vetimet. Mallin mukaiset ovet ovat säilyneet ranskalaisten parvekkeiden yhteydessä (oik.puol. kuva). /Sinikopio fasadispesiaalit 1930.

Kuva: Ammattikoulun aikana pääovi oli korvattu isolla ruutuikkunalla. /Heinola 1966. Piirroksessa on katkoviivalla vanha aukko, jota 70-luvulla hieman kavennettiin.

Takajulkisivun vasikkaovellinen ulko-ovi on maalattua puuta, mahdollisesti mäntyä. Ovessa on neljä lasiaukkoa, potkupelti ja suora puuvedin metallikiinnikkein.

Sisäänkäynnin suojana on peltikatteinen lippa, jonka reunassa on kuparinen poimulevy. Sivuseinäkkeet on verhoiltu liuskekivilaatoin. Arkistoasiakirjoista ei lipan rakentamisesta löydy mainintaa, mutta ilmeisesti se on tehty korostamaan uutta pääsisäänkäyntiä, kun vanha katujulkisivun pääovi poistettiin käytöstä 1950-luvun lopulla. Näin ollen rakennelma liittyy aikaan, jolloin rakennus toimi ammattikouluna.

Kuva: Takasisäänkäynti, kuva vuodelta 2014.
Vuonna 2021 lasitus oli suojattu levyllä.

Kuva: Sisäpuolelta ovi on maalattu vaaleaksi.

Kuva: Alkuperäinen ovimalli/ Sinikopio 1930.

3.3.7 Talotekniikka

Rakennuksen alkuperäisiin varusteisiin kuului sähkö, vesijohto ja viemäri, lämminvesi, vesikiertoinen keskuslämmitys, WC ja painovoimainen ilmanvaihto. Lisäksi kylpylaitos oli varustettu monin suihkuhuonein, kylpyammein (15) ja kahdella saunalla.

Kylpylaitos liitettiin heti kaupungin **sähköverkkoon**. Pääkeskus sijoitettiin pannuhuoneeseen. Sähköjohdot vedettiin eri osastoille rappauksen alla kulkevissa Bergman-putkissa, paitsi pannuhuoneessa, saunoissa sekä erilaisissa märissä tiloissa. Niihin kosteutta kestävät johdot tulivat pinta-asennuksina erikoisilla kiinnitysnappuloilla, joista vesi poistuu johtoja kastelematta. Katkaisijat ja seinäkoskettimet asetettiin rappauksen päälle ja niiltä edellytettiin kosteuskestävyyttä.[48]

Vuonna 2021 on nähtävissä, että sähköjärjestelmät ovat eri aikakausilta. Pääkeskus ja jakokeskukset samoin kuin rasiakojeet ovat pääosin saneerausvaiheesta 1970-luvun lopulta (1978). Kouruasennuksissa on jonkin verran uudempaakin varustelua. Sisävalaisimet ovat pääosin 1970-luvulta ja myöhemmistä vaiheista. Aputiloissa ja ullakolla on rakentamisvaiheen valaisimia sekä rakennuksen rakentamisajalta johtoja ja varusteita, mm. lyijyvaippakaapelein tehtyjä asennuksia sekä vanha IV-keskus.[49]

Vesi otettiin alkuun virrasta, josta se pumpattiin putkea myöten ullakolla sijaitsevaan kahteen vesisäiliöön. Käytössä oli kaksi automaattista centrifugaali sähköpumppua, joista toinen oli varapumppuna. Lämmin käyttövesi tuotettiin höyrykattiloilla kellarin pannuhuoneessa, kahdessa kuparisessa lämminvesisäiliössä. Niistä lähtevät lämminvesiputket olivat kuparia. Kylpylaitoksen rakentamisen aikaa Heinolan kaupungin viemäriverkosto oli edelleen suppea. Kylpylaitoksen jätevesihuolto järjestettiin siten, että viemärivedet johdettiin laitoksen alapuolelle rakennetun 2-lokeroisen hajoituskaivon kautta edelleen virtaan.

Kiinteistö on sittemmin liitetty kunnalliseen vesi- ja viemäriverkostoon. Rakennuksen vesijohtoverkosto on osin kupariputkea ja osin sinkittyä teräsputkea.[50] Vesikalusteet ovat eri ikäisiä ja niitä on uusittu tarpeen mukaan, vanhimmat ovat 1960-luvulta. WC-tiloissa on edelleen mm. 2-otehanoja ja 1-toimisia WC-istuimia.

Kylpylaitoksen **lämmitysjärjestelmäksi** valittiin matalapainehöyrylämmitys.[51] Hankittavien höyrykattiloiden tuli olla tarpeeksi pitkiä metrihaloilla lämmittämistä varten. Höyryvesisäiliö tehtiin maahan. Lämpöpattereiksi valittiin jalallisia sekä konsoleilla seinään kiinnitettyjä valurautaisia radiaattoreita asennettuina ensisijaisesti ikkunoiden alle syvennyksiin.

Lämmitystapa on edelleen sama sekä tilojen että käyttöveden lämmityksen osalta, mutta lämmönlähteenä oli välillä öljy[52] ja nykyään kaukolämpö; jonka alajakokeskus on kuntotutkimusraportissa ajoitettu 1970-luvulle. Keskuksesta lähtee jakolinjat tekniikkakanaalia myöten viereiseen rakennukseen, entiseen kuivahoitolaan. Rakennuksessa on säilynyt alkuperäisiä valurautaisia radiaattoreita sekä myöhemmin asennettuja Högforsin poimupintaisia levypattereita (PUKO C-malli). Patteriventtiilit ovat käsisäätöisiä.

Kuva: Suorakulmaisissa syvennyksissä olevat valurautaiset 30-luvun radiaattorit ovat Högforsin tuotantoa (H-logo). Vasemmalla olevaa SIRO-patteria on rakennuksessa eniten, toista TEHO-mallia on yksittäisiä kappaleita.

Kuva: 1970-luvulla asennettuja levypattereita (PUKO C matalapainepatteri) on ensisijaisesti huoneissa, jotka on erotettu kevyin väliseinin 1970-luvun saneerauksessa.

Rakennuksessa ei enää ole yhtään **tulisijaa.** Alun perin oli kaksi puulämmitteistä saunaa pohjakerroksessa. Lisäksi rakennustöiden selityksen mukaan muurattiin kylvettäjän huoneeseen tavallinen puilla lämmitettävä hella (Högfors n:o 3).

Ilmanvaihto on ollut painovoimainen. Ilmanvirtaukseen parantamiseksi esitettiin rakennustöiden selityksessä ikkuna- ja ovituuletusta sekä mahdollisesti sähköventtilaattoreita. Poistoilmaventtiileiksi hankittiin valurautaventtiilejä; ja työselityksessä esitettiin käytettäväksi raitisilmaventtiilien asemasta terveysikkunalaitteistoja. Terveysikkunoita ei ehkä asennettu tai niissä käytettyjä avausmekanismeja ei ainakaan enää näy ikkunoissa, jotka ovat edelleen vanhoja sisään-ulosaukeavia puuikkunoita. Tosin yksittäisissä ikkunoissa on toinen ulkopuitteen pikkuruuduista yläsaranoitu, kuten terveysikkunoissa (niissä sisäpuite oli alasaranoitu)

Sittemmin ilmanvaihtoa on parannettu lisätyillä poistoilmakanavilla ja -hormeilla, vesikatolle asennetuilla huippuimureilla. Viimeksi 2010-luvulla on rakennukseen asennettu tilakohtaisia tulo- ja poistoilmakoneita, joissa on sähköinen tuloilman lämmitys.[53] Sisätiloissa näkyvät ilmanvaihtokanavat – kierresaumatut peltikanavat ja kanttikanavat – ja venttiilit (lautas- ja kartio) ovat eri vuosikymmeniltä.

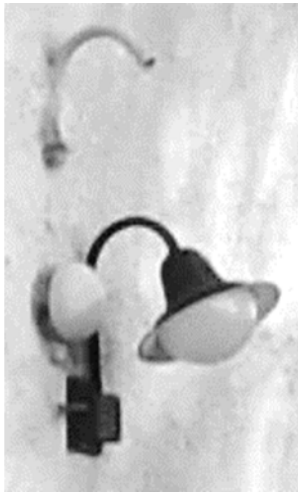

Kuva: Pohjoispäädyn varastohuone. Päätyseinän keskellä näkyy matalana ulonteena hormimuuri, jossa on poistoilmakanava sekä saunan savukanava.

Kuva: 1. kerros: Ilmanvaihtokanava (kanttikanava) ja lautasventtiili.

Kuva: Ullakon varastotilan vanhoja sähköasennuksia ja kattovalaisin.[54]

Kuva vasemmalla:
Vanha metallinen opaalilasinen ulkoseinävalaisin. Metalliosat samankaltaiset kuin 30-luvulla, mutta lasiosa erimallinen. Mahdollisesti Idmanin mallistoa. Alkuperäinen teline yläpuolella. Samanlainen valaisin poistettu pääoven yläpuolelta ja korvattu syvennykseen asennetulla kuutionmuotoisella rappuvalolla.

Kuva: Perällä näkyy käytöstä poistettujen tuloilmalämmittimien kaappi. Ikkunan kohdalla 2010-luvulla asennettu tilakohtainen tulo-poistoilmalaite.

Kuvat: 1: Kellarikerros: valokytkin. **2**: Kaikki kerrokset: 1970-luvun valokytkin. **3**: Pohjakerros: Ilmeisesti entinen saunan kiukaan savuhormi luukulla suljettuna.

Kuva: Puutikkaat nousevat katolle lämmitys- ja ilmanvaihtohormien vieressä. Ahtaan tilan seinissä on näkyvissä erilaisia materiaaleja, myös sementtilastu-villalevyä (Toja) sekä mahdollisesti Lugino-massasta valettuja laattoja.

Kuva: WC:n kalustus on pääosin 1970-luvulta, tai sitä nuorempaa.

Kuva: Talon entisessä kattilahuoneessa on kaukolämmön alajakokeskus.

Kuva: Tuloilmaventtiili 70-luvulta.

3.4 Ulkoasu

Entisessä kylpylaitoksessa on säilynyt kohtuullisen eheänä sen alkuperäinen arkkitehtoninen tyyli. Siitä hieman poikkeavia uudistuksia on tehty sisäänkäynteihin.

3.4.1 Ulkoarkkitehtuurin peruspiirteet

Muodonanto: Suorakaiteen muotoinen harjakattoinen päämassa, johon liittyy rungosta ulkoneva poikkipäätymäinen porrastorni.
Julkisivujen rytmiikka: Selväpiirteinen jaottelu; suosittu aksiaalista symmetriaa ja horisontaalista linjaa, jolle vahvan vastakkaisen elementin muodostaa takajulkisivussa ulkoneva porrastorni; katujulkisivussa pääsisäänkäynti on korostettu kolmen ikkunan ryhmällä ja vaakunalla sekä sommitelman molemmin puolin sijoitetuilla vesiränneillä.
Seinäpintojen struktuuri: Syvälle upotetut ikkunat ja ovet; aukkojen ja pintojen ääriviivojen vahvat korostukset; seinissä roiskerappaus ja kellarikerroksessa sileä [seinärappauskin ollut alun perin sileäksi hierretty].
Tyylinä 1920-luvun klassismi: Rikas värien käyttö; sileän pinnan osuus suuri suhteessa koristeluun; klassisten koristeaiheiden vapaa eklektinen käyttö.
Dekoraatio: Modifioituja klassiseen aiheistoon kuuluvia koriste- ja listamuotoja; myös rakennuksen käyttötarkoitukseen (figuurit) ja sijaintiin (Heinolan kaupungin vaakuna) liittyviä koristeita.
Tarkoituksenmukaisuus: Pitkien sivujen ikkunasijoittelu on sovitettu 1. ja 2. kerroksen kapeisiin puku- ja kylpyhytteihin; ikkunoiden sijoittaminen syvälle paksuihin tiilimuuriseiniin vähensi suoran auringon paisteen määrää; päätyihin sijoitetut ranskalaiset parvekkeet lisäsivät kylpyosastoilla ilmanvaihdon ja tuuletuksen tehokkuutta.

3.4.2 Julkisivujen säilyneisyys

Entisen vesikylpylaitoksen julkisivuissa on säilynyt autenttisuutta eli alkuperäisiä muotoja ja materiaaleja: julkisivurappaus detaljeineen, sisään-ulosaukeavat ikkunapuitteet, ranskalaisten parvekkeiden metallirakenteet ja ovet sekä uusittu savitiilikatto.

Katujulkisivun vanhat moniruutuiset pariovet on korvattu nykyisillä kolmiruutuisilla puuovilla. Ovelle johtanut betonikaiteen reunustama maasilta on korvattu portailla ja metallikaiteella. Pihajulkisivussa olevan sivuoven suojaksi on tehty betonilippa, jonka alla on liuskekivipintaiset posket. Alkuperäisen suunnitelman mukainen ovi oli viisipeilinen ilman ikkunoita. Nykyinen lasiaukoilla ja vasikkaovella varustettu puuovi ovi ajoittunee viime sotien jälkeiseen aikaan.

Arkkitehti Palmqvist lienee, tyylilleen ominaisesti, harkinnut rakennuksen jättämistä tiilipinnalle, mutta muutti suunnitelmia sen jälkeen, kun työmaalta oli saatu tietoa hankittujen fasaditiilien heikosta laadusta. Seuraavana suunnitelmana oli sivellä julkisivujen tiilipinnat värillisellä kalkkauksella, jota paksunnetaan hienolla hiekkaseoksella siinä määrin, että pinnasta tulee täysin tasainen ja peittävä.[55] Vanhan valokuvan perusteella ulkoseinissä näyttääkin olevan sileä pinta (ks. valokuva s. 12), nykyinen karkea roiskerappaus on tehty myöhemmin, ollen enemmänkin sotien jälkeistä tyyliä.

Korkea sokkeli eli pohjakerroksen seinät ovat edelleen sileät, ennallaan ovat myös alkuperäiseen dekoraatioon kuuluvat katto- ja seinälistat, porrastornin yläosan koristevedot ja ikkunoiden listavedot kuin myös muutamat pintakoristeet ja pääsisäänkäynnin ympäryskehys.[56]

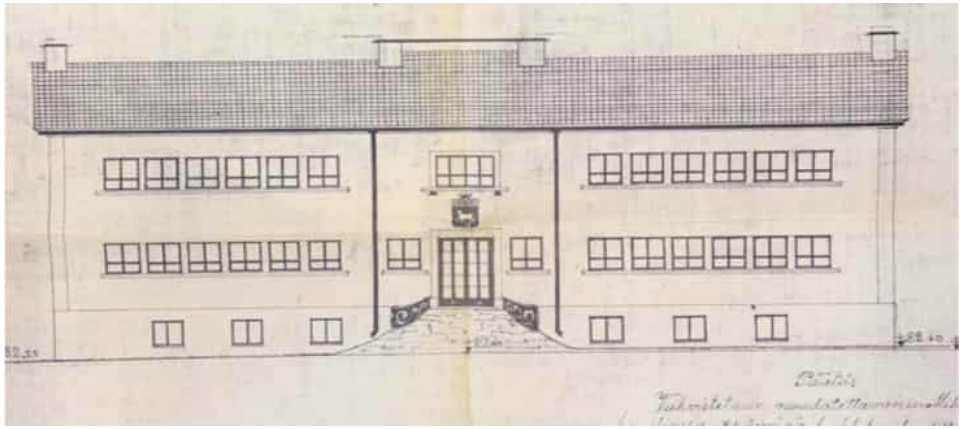
Rakennuksen nykyinen vesikate on savitiiltä, kuten ensimmäinenkin kate. Piiput ovat entiseen tapaan pellitettyjä, mutta ilmanvaihtokanavien piippuja on aikaisempaa enemmän. Rakennus varustettiin heti vesijärjestelmällä, joka käsitti vesikourut ja neljä syöksytorvea. Uusimisen yhteydessä ei ole lisätty osien määrää. Ränni/sadevesikaivoja on vain takapihan puolella. Rakennuksen pihajulkisivun puolella on alkuperäinen katolle vievä paloporras (betoniraudasta taivutetut).

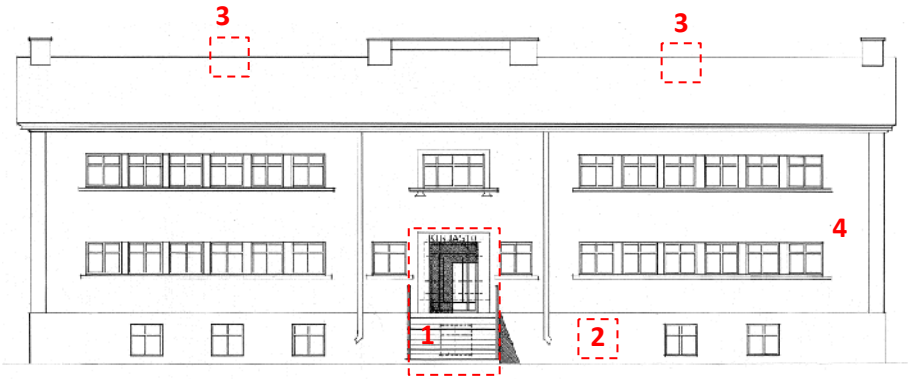
Kuva: Vesikylpylaitos tehtiin tarkasti arkkitehti Palmqvistin suunnitelmaa noudattaen. Pääovelle nousevaa maasiltaa reunustava kaide oli tehty betonista ja koristeltu yksipuolisella meanderinauhaornamentilla. / Pietinen 1936. MV CCBY4.0

Kuva: Rakennus vuonna 2021. Vesikatolla on enemmän piippuja. Pääovelle johtanut maasilta on korvattu portaikolla.

Kuva: Vesikylpylaitos / Piirustus W. G. Palmqvist helmikuu 1930. HKM

Muutokset

1) Pääsisäänkäynnin tammiovet ja metallikaiteinen ulkoporras ovat vuodelta 1974. Tuolloin pääsisäänkäynti, joka oli poistettu käytöstä 1950-luvun lopulla, palautettiin alkuperäiselle paikalleen. Uudentyylisten pariovien myötä myös ovisyvennystä kavennettiin hieman. Ovelle johtanut betonikaiteen reunustama maasilta korvattiin portailla ja metallikaiteella.

2) Ikkuna on muurattu umpeen.

3) Poistoilmahormit huippuimureilla tehty viimeistään 1950-luvulla.

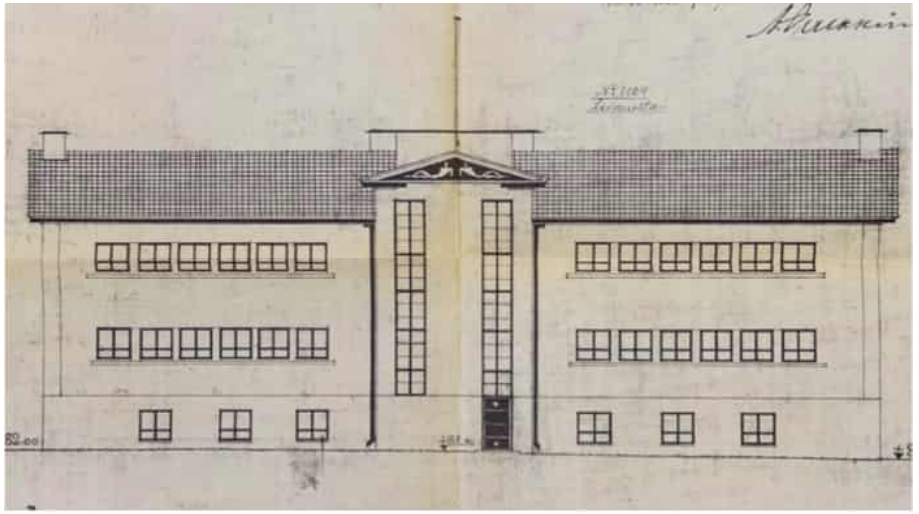
4) Sileä rappaus uusittu roiskerappauksena.

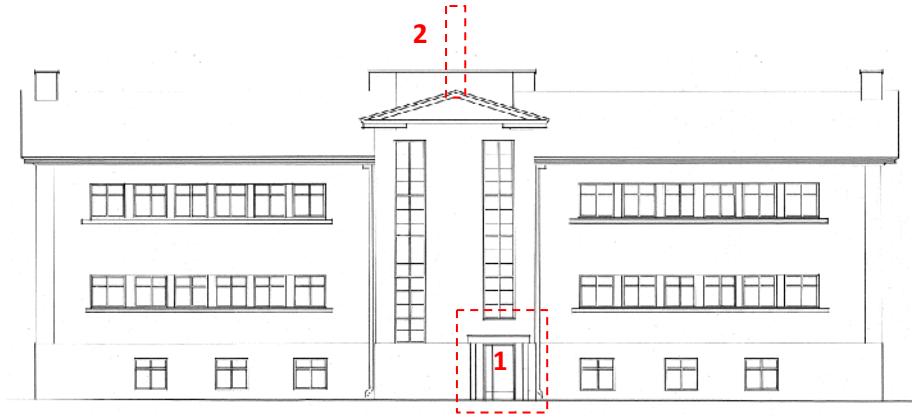
Kuva: Vesikylpylaitoksen pihajulkisivu. /Rautatiekirjakauppa Oy:n postikortti.

Kuva: Rakennus vuonna 2021. Lipputanko on poistettu. Muutamien ikkunoiden kohdalla näkyvät putket liittyvät sisäpuolelle asennettuihin tulo-poistoilmalaitteisiin. Asennukset on tehty 2010-luvulla.

Kuva: Vesikylpylaitos. /Piirustus W. G. Palmqvist helmikuu 1930. HKM

1) Takajulkisivun sisäänkäynti sai nykyisen ulkoasun – oven, lipan ja posket – arviolta 1950-luvulla, jolloin siitä tehtiin ammattikouluna toimivan rakennuksen pääsisäänkäynti. Tässä yhteydessä on oven yläpuolisesta porrashuoneen ikkunasta poistettu alimmainen neliruutuinen ikkuna.

2) Lipputanko on poistettu poikkipäädyn harjalta.

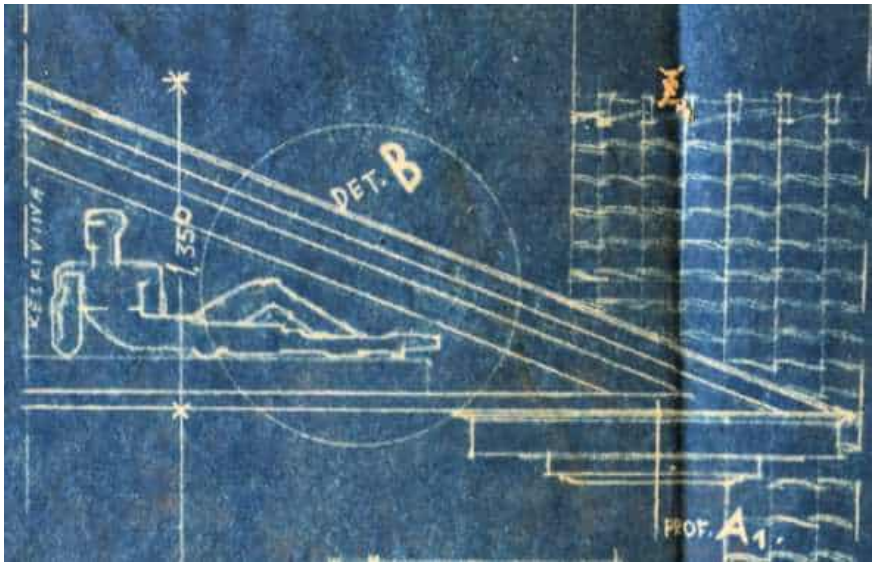
Päädyt: Ranskalaisten parvekkeiden kaiteisiin on kiinnitetty hätäuloskäyntitikkaat (maalattua teräsputkea). Ensimmäiset viimeistään 1970-luvulla, uusimmat 2000-luvulla.

Dekoraatio

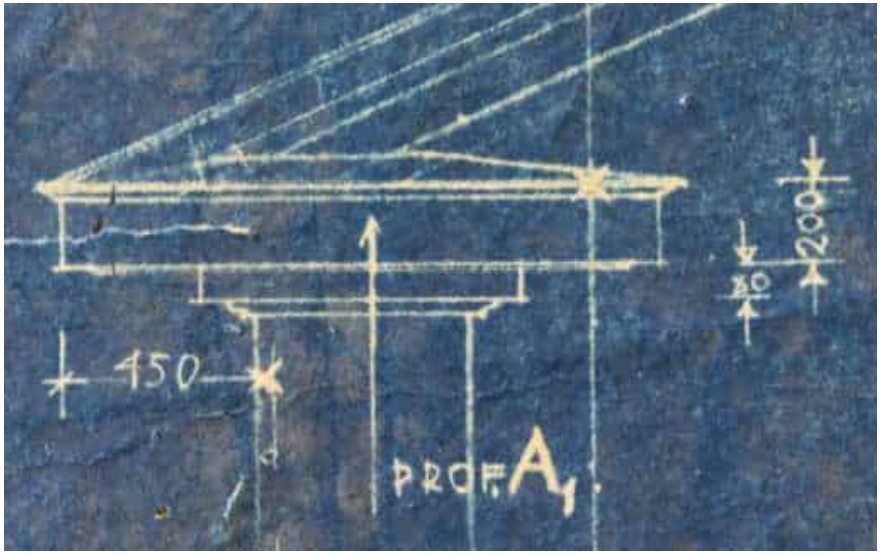
Kylpylaitoksen julkisivuissa on modifioituja klassiseen aiheistoon kuuluvia koriste- ja listamuotoja.

Kuva: Rakennuksen käyttötarkoitusta ilmentävät figuurireliefit sinisellä pohjalla. Korostetun voimakkain listoin rajattu avokantainen päätykolmio.

Kuva: Sinikopio fasadispesiaalit 1930. HKM

Kuva: Sinikopio fasadispesiaalit 1930. HKM

Kuva: ”Kissanpenkiksi” kutsuttu päätyseinän puolelle taittuva räystäs eli katkaistu korniisi. Sen alapuolella on nurkkalista ja kapiteelimainen koristelista, joka jatkuu umpiräystään alla sivuseinän puolelle.

Kuva: Kylpylaitoksen pääoven yläpuolella on Heinolan kaupungin vanha vaakuna. Nykyinen vaakuna on otettu käyttöön 1958.
Ilves viittaa Hämeen vaakunaan ja 1843 vuoteen, jolloin Heinola sai kaupunginoikeudet, vaikka perustamiskirja oli vahvistettu hieman aikaisemmin 1839.
/ Sinikopio fasadispesiaalit 1930. HKM

Kuva alh. vasemmalla: Kirjastokäyttöön otetun rakennuksen pääsisäänkäynti palautettiin entiselle paikalleen katujulkisivuun 1974. Alkuperäistä maasiltaa ei palautettu, vaan tilalle tehtiin teräsbetoninen ulkoporras, jonka askelmat päällystettiin graniittilaatoilla. Jalkaritilä ja kaiteet tehtiin teräksestä, käsijohde on mahdollisesti pronssia.

Kuva: Vaakunareliefi. Sen alapuolelta on poistettu seinään kiinnitetty ulkovalaisin.

Kuva: Kiviset porrasaskelmat ja metallirunkoinen porraskaide 1970-luvulta.

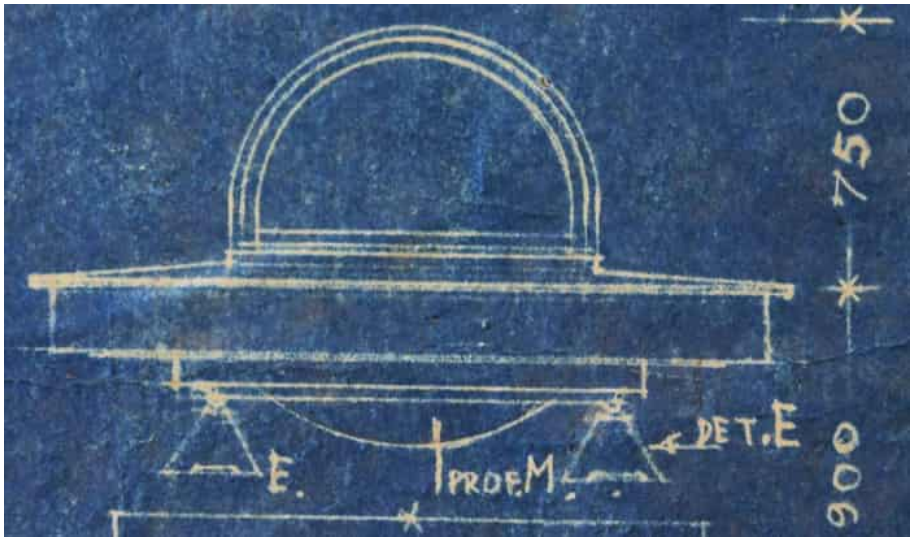
Kuva: Pääsisäänkäynti alkuperäisessä asussaan. / Osasuurennos kuvasta Pietinen 1936. MV CCBY4.0.

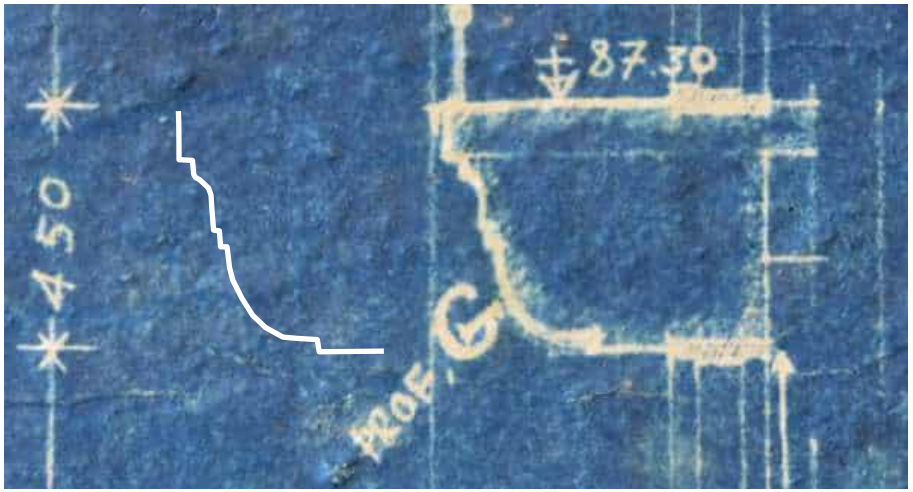
Kuva: Ranskalaisten parvekkeiden yläpuolinen lippa ja tyylitelty lambrekiini-lista.

Kuva: Ranskalaisten parvekkeiden välilistoitus.

Kuva: Lunetti-ikkunan alapuolinen lippa ja rapattu lista./ Sinikopio fasadispesiaalit 1930. HKM

Kuva: Sinikopio fasadispesiaalit 1930. HKM

3.5 Sisätilat

3.5.1 Muutokset tilajaossa

Seinien ikärakenne

- 1931
- n. 1953
- 1974
- 1974
- 2007 - 2010

Puretut seinät

- seinät vuodelta 1931
- hormi vuodelta 1931
- seinäkkeet vuodelta 1931
- seinät vuodelta n. 1953

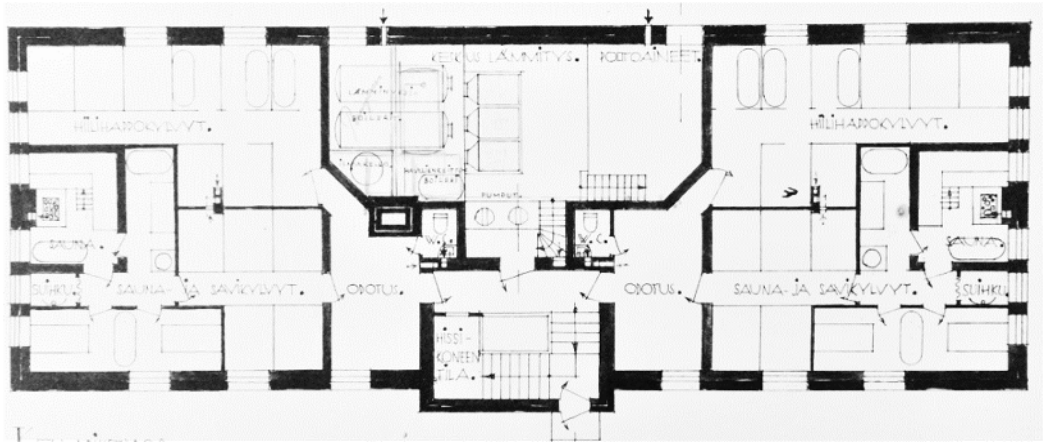
POHJAKERROS

Jykevät tiilimuuriseinät sekä kantavat pilarit ovat alkuperäisiä rakenteita. Lisäksi pohjakerroksessa on säilynyt entistä pannuhuonetta ja WC-tiloja rajaavia kivirakenteisia väliseiniä. Sen sijaan muut alkuperäiset väliseinät ja seinäkkeet on purettu jo 1950-luvulla, jolloin rakennus saneerattiin ammattikoulua varten. Nähtävästi jo tässä yhteydessä kavennettiin porrashuoneen kohdalla olleita hormimuureja.

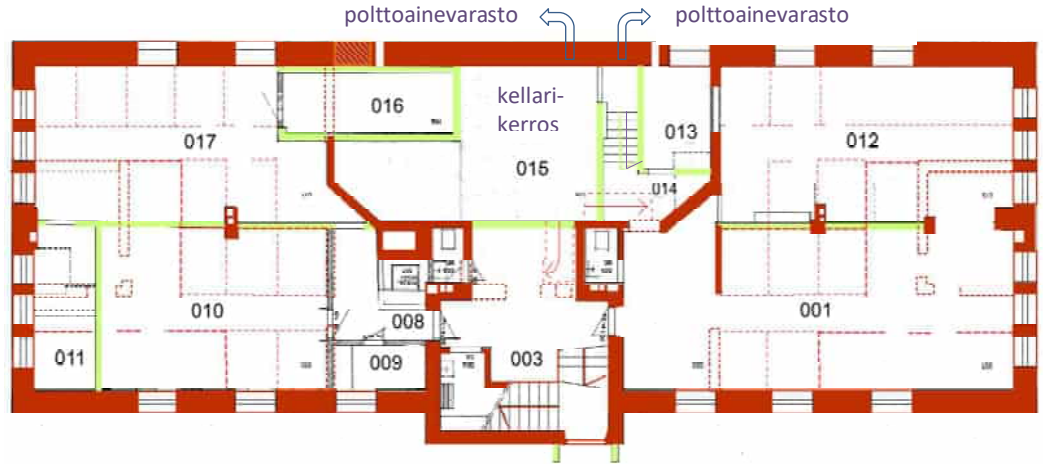
Toimenpiteet hävittivät päädyissä olleet puukiukaalliset saunat, joista jäi muistuttamaan päätyseinissä näkyvä matala hormiulonne. Porrashuoneeseen ei tehty muutoksia.

Rakennuksen saneeraus kaupunginkirjastoksi 1970-luvulla ei tuonut merkittäviä lisämuutoksia pohjakerroksen tilajakoon. Muutama pienempi huone muodostetiin kivirakenteisilla väliseinillä kirjahissin viereen. Lämmönlähteen vaihtuminen on vaikuttanut lämpökeskuksen tilankäyttöön.

Pohjakerroksesta on kulku kellarikerrokseen, josta ei ollut pohjapiirustusta. Seinät, lattiat ja katot ovat betonipinnalla.

Pohja 1931

Pohja 2021

Kuva: Pohjakerroksen alapuolella on entinen kattilahuone ja polttoainevarastot.

Kuva: Pohjakerros 017: Tilana palautuu 1950-luvulle ammattikoulun aikaan.

Kuva: Pohjakerros 001: Tilana palautuu ammattikoulun aikaan.

Kuva: Pohjakerros 017: Ulkoseinärakenteissa kulkevissa lämmitysputkissa olleen vuotovahingon vuoksi tiiliseinän tasoitekerrokset on pääosin poistettu.

Kuva: 1. kerros 110: Vanhasta hallista ei ole jäljellä kuin kulkuaukkojen paikat eli tuulikaapillinen pääovi ja pariovet porrashuoneeseen, molemmat uudistettuina.

1. KERROS

Tiilimuuriseinät sekä kantavat pilarit ja palkit ovat alkuperäisiä rakenteita. Kaikki alkuperäiset kevyet väliseinät ja seinäkkeet on purettu jo 1950-luvulla, jolloin rakennus saneerattiin ammattikoulua varten. Samassa yhteydessä pääsisäänkäynti muutettiin pihan puolelle ja vanha pääovi korvattiin ikkunalla katujulkisivussa.

Toimenpiteet hävittivät mm. kerroksen keskustilan eli alkuperäisen sisäänkäyntihallin sekä kapeat käytävät päätyjen ranskalaisille parvekkeille. Porrashuoneeseen ei tehty muutoksia, ja myös kerrostasanne säilyi entisissä mitoissaan, koska se rajautui säilytettäviin hormimuureihin.

Seuraavan kerran tilajakoa uudistettiin 1970-luvulla kirjastotoimintaa varten, tuolloin rakennettiin uusia kivi- tai puurakenteisia väliseiniä ja purettiin suurin osa 1950-luvulla tehdyistä väliseinistä. Katujulkisivuun palautettiin pääsisäänkäynti, sisätiloihin sisäänkäynnin ja porrashuoneen välinen aulamainen tila.

Kuva: Huone 119a: Kirjastolle tehty avara tila on 2000-luvulla jaettu kahtia. Väliseinä on rakennettu pilarien kannatteleman primääripalkin kohdalle.

Viimeisimmät tilamuutokset on tehty 2007–10, kun rakennusta tarvittiin korjaukseen menneiden koulujen väistötilaksi.

Pohja 1931

Pohja 2021

2. KERROS

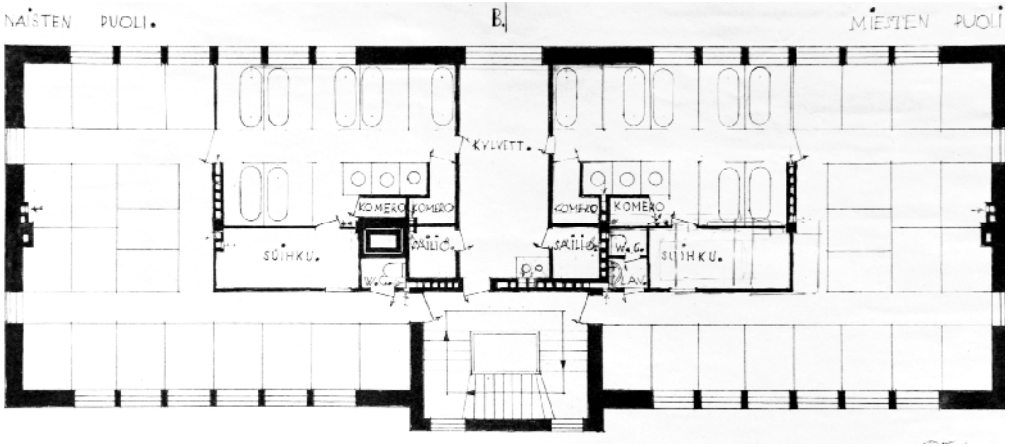
Tiilimuuriseinät sekä kantavat pilarit ovat alkuperäisiä rakenteita. Kaikki alkuperäiset kevyet väliseinät ja seinäkkeet on purettu jo 1950-luvulla. Porrashuoneeseen ei tehty muutoksia, ja myös kerrostasanne säilyi entisissä mitoissaan.

Seuraavan kerran tilajakoa uudistettiin 1970-luvulla kirjastotoimintaa varten. Uusia avaria tiloja varten purettiin käytännössä kaikki 1950-luvun väliseinät. Uusia huonetiloja muodostettiin puurakenteisilla väliseinillä ja paljeovilla, vähemmän kivirakenteisilla väliseinillä. Porrashuonetta rajaavaa hormimuuria purettiin hieman leveää pariovea varten.

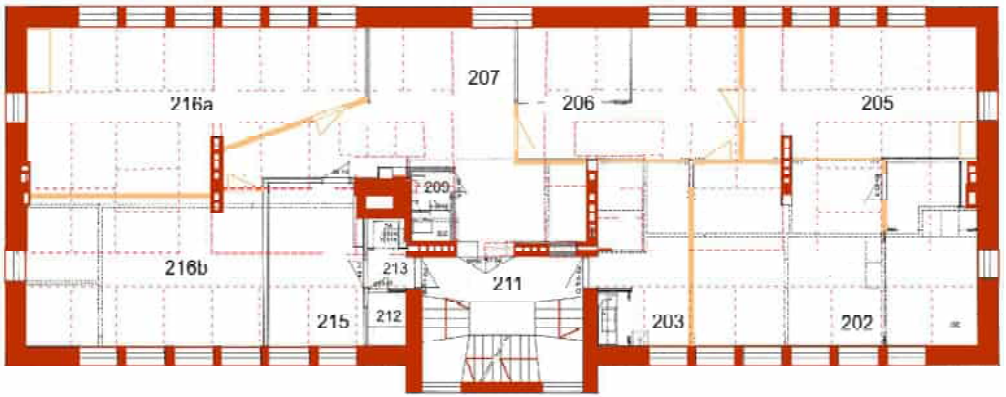
Viimeisimmät tilamuutokset on tehty 2007–10, kun rakennusta tarvittiin korjaukseen menneiden koulujen väistötilaksi.

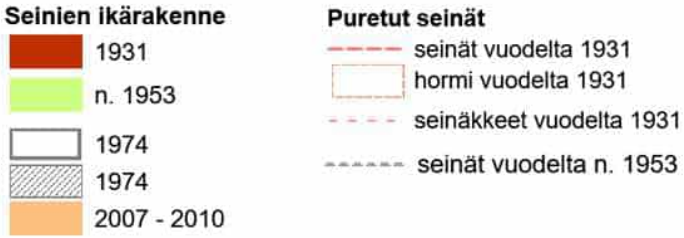
Kuva: Huone 206: Kirjaston entinen lehtilukusali on jaettu uusin väliseinin pienempiin huoneisiin 2000-luvulla.

Pohja 1931

Pohja 2021

3.5.2 Pintamateriaalit 1931

Seinät
Alkuperäisen suunnitelman[57] mukaan 1. ja 2. kerroksen tiloissa rapattiin kaikki sisäseinät ja pohjakerroksesta samoin, paitsi polttoainevarastosta ja pannuhuoneesta, joissa tiiliseinät vain kalkittiin. Eteishalliin tehtiin 40 cm levyiset rapatut kattolistat.

Katot
Betonisista kattopinnoista hierrettiin lauttamuottivalun jäljiltä jääneet epätasaisuudet.

Lattiat
Lattioissa pintakäsittelyn määräsi tilojen käyttö. Asfalttieristetylle pohjalle teräshierretty betonilattia tehtiin kaikkiin märkiin tiloihin – kylpyosastoihin, suihku- ja WC-tiloihin sekä myös vaatesäilöihin. Pukuosastojen ja konttoritilan lattiat päällystettiin erikoismassalla (Pyrofugen, Fama tai kemmalinit) ja eteishalli sai monivärisen kuvioidun mosaiikkibetonilattian. Lattioiden betoni- ja massalattioissa samasta materiaaleista tehdään myös 70 mm jalkalistat. – 1. ja 2. kerroksessa on ollut myös puulattioita, joiden purkamisesta löytyy maininta vuoden 1970 työselityksestä.

Maalaustyöt
Vuoden 1930 rakennustöiden selityksen mukaan kaikki sisätiloissa näkyvät **puuosat** maalattiin öljyvärillä. Suomalaisissa saunoissa ja savikylpytiloissa puuosat vernissattiin.
Rapattujen kattojen ja seinien maalaustöitä todettiin seuraavaa:
Kalkkivärillä maalattiin porrashuoneen katot ja seinien yläosat, pohjakerroksen saunojen ja kylpyosastojen katot sekä kylpyosastoista myös seinien yläosat, 1. kerroksesta eteishallin, kappahuoneen ja kanslian katot, säiliöiden ja komerojen katot, pukuosastoilla katot ja seinien yläosat ja 2. kerroksessa vastaavat osat kuin 1. kerroksessa sekä lisäksi kylvettäjäin huoneen katto, säiliöiden katot ja seinät.
Öljyvärillä maalattiin pohjakerroksesta saunojen rapatut seinät, puku- ja pesuhyttien puuseinät, WC-tilojen katot ja seinät, porrashuoneen seiniin 1,5 m korkea ”väripaneeli” ja vastaava kylpyosastojen seiniin 2 m korkeana, 1. kerroksesta kaikkien muiden huoneiden seinät paitsi pukuosastolta vain seinien alaosa 2 m korkeudelta, ammekylpyosastolta myös katto, 2. kerroksesta vastaavat osat kuin 1. kerroksessa sekä lisäksi kylvettäjäin huoneen seinät sekä WC-tiloista seinät ja katot.

Kuva: Arkkitehti nro 7, 1.7.1929.

Kuva: Pääkerroksen sisäänkäynti- eli eteishalli, jossa lattian graafinen kuviointi, 10-ruutuiset puuovet, välipohjan näkyville jätetty ylälaattapalkisto ja leveät rapatut kattolistat loivat eteishalliin art deco -henkistä ilmettä, sama tyyli jatkui porrashuoneessa. / Heinolan kaupungin valokuva-arkisto.

Kuva: 1. kerroksen pukeutumishyttejä, joiden väliseinät olivat noin kaksi metriä korkeita lankkurunkoisia seiniä, joissa joko pystypaneeli- tai vaneripinta, oli myös kattoon ulottuvia seiniä, joiden yläosassa ikkunat. Ullakolla on säilynyt yksi kuvassa näkyvä lepopenkki. Graafinen tyyli ulottui tekstiileihin, kuten käytävämattoon. / HKM

Kuva: 1. kerroksen suihkuhuone. / HKM

Kuva: Sauna päärakennuksen pohjakerroksessa. Peiliovi/ HKM

3.5.3 Pintamateriaalit 2021

Entisen kylpylän päärakennuksen interiöörit ilmentävät nykyasussaan rakennuksen myöhempää käyttöä kaupunginkirjastona ja viimeksi koululuokkina. Vanhimmat pintamateriaalit ovat peräisin 1972-74 tehdystä saneerauksesta. Uusimmat lattiapäällysteet, vaalea väritys ja levypintaiset seinät valkoisin laakaovin ovat 2007–2010 tehdyistä korjauksista.

Seinät
Rappaus, tasoite, peittomaalaus (lateksi): kiviseinät (tiiliseinät)
Lasikuitutapetti: kiviseinät
Keltatiili, puhtaaksimuuraus (tuulikaappi)
Luja /kipsi /lastulevy, peittomaalaus: kevyet väliseinät
Lasi (yläosa) ja lujalevy (alaosa), peittomaalaus: kevyet väliseinät
Laatta (WC, keittiö, osa seinästä)

Katot
Betoni, maali (pohjakerros 70-l)
Levyt palkkien väleissä, maalaus (alakatto 1. krs)
Reikälevy (alakatto 2. krs)
Akustokarhu KA-1 levyt (pohjakerros)
Mäntylauta (tuulikaappi)

Lattiat
Vinyylilaatta, kellanvihreä (pohjakerros, 1. ja 2. krs, porrashuone ja -askelmat)
Linoleumimatto (1. ja 2. krs)
Muovimatto (pohjakerros, 2.krs, WC, siivouskomero)
Muovilaatat, harmaat (2. krs)
Klinkkerilaatta, 6-kulmainen (WC)
Betoni, maalattu (pohjakerros)
Betoni (ullakko, kellari)

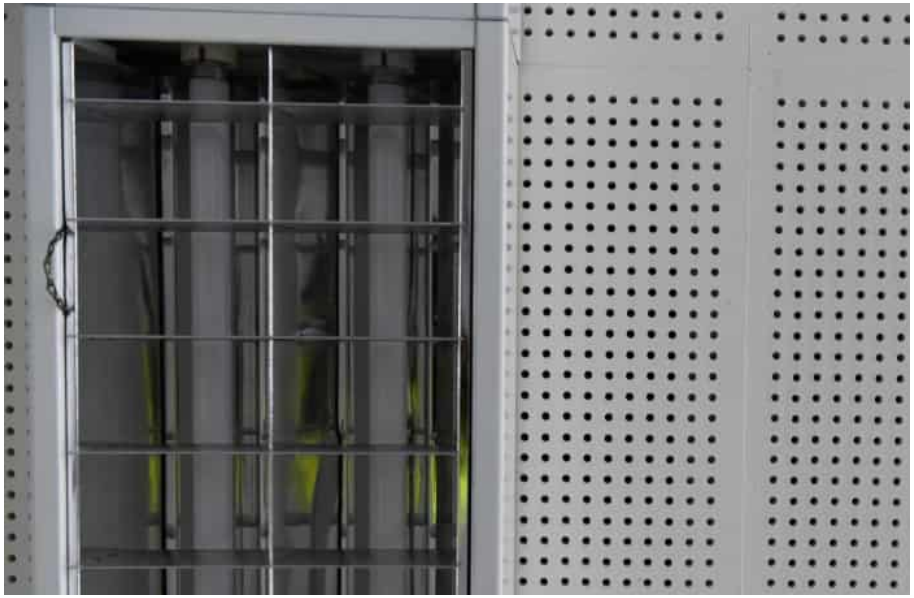
Listat
Muovi: askelmien reunalistat jalkalistat
Klinkkerilaatta: laattalattioiden yhteydessä
Puu, suora ja kapea, peittomaalaus: jalkalistat, ovilistat

Kuva: 1970-luvulla tehtyjen väliseinien tavallisin pintamateriaali on lujalevy.

Kuva: Ullakkokerros: Seinissä ja katossa on 1950-luvun lopun rappaus. Pohjoispäädyn lunetti-ikkunan puitteessa on samanlainen profiili kuin talon muissakin ikkunoissa.

Kuva: Reikälevyä on käytetty 2. kerroksen alakatoissa.

Kuva: Pohjakerroksen ja 1. kerroksen sisäkatoissa on käytetty myös akustiikkalevyjä.

Kuva: Keltatiiltä, tammilistoja ja sisäkaton lautaverhousta on käytetty vain 1970-luvulla rakennetussa tuulikaapissa.

Kuva: Vinyylilaatta, puukynnys messinkisko ja linoleumimatto.

Kuva: Ullakkokerros. Maalaamaton betonilattia, metallikynnys ja vinyylilaattalattia .

Kuva: Pohjakerros. Maalattu betonilattia.

Kuva: 1. kerros, WC ja eteinen. Pukkilan 6-kulmaisia klinkkerilaattoja 70-luvulta, puukynnys ja linoleumimattoa 1990-luvulta

Kuva: 2. kerros. Linoleumimatto, liukuverhon ura ja uudempia muovilaattoja.

Kuva: Pääportaikon askelmien pinnat ja rinnat on päällystetty vinyylilaatoilla, etu- ja sisäsärmät kumilistalla. Leveä avokuilu.

Kuva: Muovimattoja ja metallikynnys.

Kuva: Puiset listat ovat kapeita ja suoria (n. 40-45 mm).

3.5.4 Sisäovet 1931 ja 2021

Sisäovista ei löytynyt piirustuksia, mutta valokuvista selvisi, että ainakin porraskäytävän ovet olivat samanlaisia 10-ruutuisia puuovia kuin ranskalaisille parvekkeille avautuvat ovet. Saunassa oli kolmipeiliset puuovet, ja vastaavanlaisia on myös edelleen jäljellä pohjakerroksessa, siivouskomeroiden ovina.

Kuva: Pohjakerros: Kolmipeilinen puuovi. Suunniteltu hissikonehuoneeksi.

Kuva: 1.-2. krs: 2-lehtinen ovi 30-luvulta. Yläsaranoitu kamanaikkuna.

Käytäväovet ja muut päähuonetilojen väliovet uusittiin 1970-luvun alkupuolella, ja viimeisimmät väliovet ovat 2000-luvun puolelta, tuolloin rakennettujen väliseinien oviaukoissa.
Lasiaukollinen tammiovi (tuulikaapin ovet, myös karmit tammea)
Lasiaukollinen mäntyovi, peittomaalaus (takaulko-ovi)
Laakaovi, tammiviilu, huullettu (porraskäytävät)
Laakaovi, peittomaalaus, huullettu (väliovet 1. ja 2. krs)
Laakaovi huullettu (uusimmat väliovet 2. krs)
Paljeovet (2. krs)
Metalliovi (arkistoholvi, 1. krs)

Kuva: Alkuperäinen ranskalaiselle parvekkeelle avautuva lasiaukollinen puuovi näkyy huoneen perällä. Huulletut laakaovet ovat myöhemmistä remonteista.

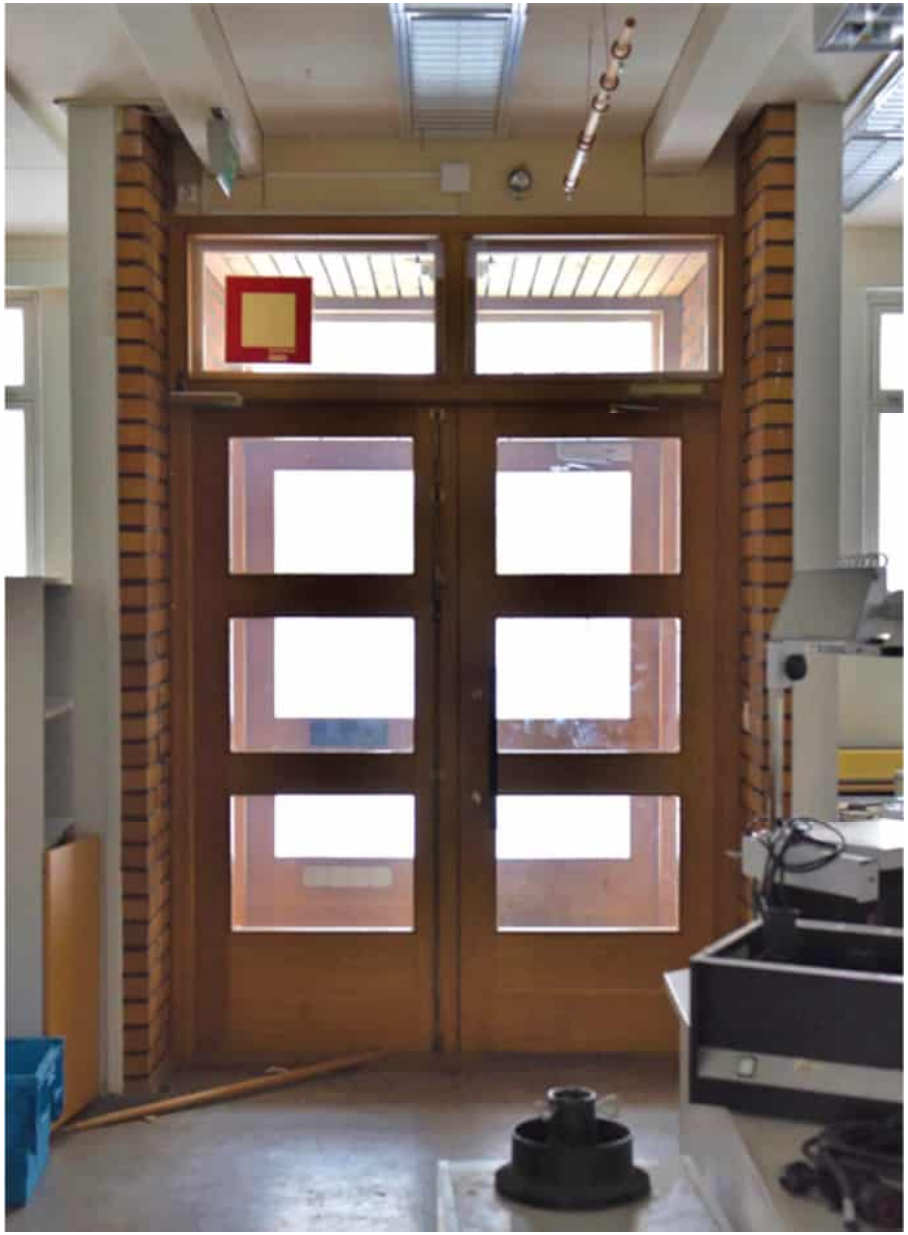

Kuva: Alkuperäinen peiliovi (sama peiliovimalli oli käytössä kuivahoitolan puolella) ja 1950-luvun lasiaukollinen laakaovi.

Päätyovet: Pukinsarvipainike. **Ullakon palo-ovi:** Vedin ja metallikoppainen Abloy-lukko.

Kuva: Pääsisäänkäynnin tuulikaapin tammiovet ovat 70-luvulta.

Kuva: Porraskäytävän tammipintaiset laakaovet 1970-luvulta.
Kuva: Käytäväoven puinen suora vedin ja metallilevy lukkoineen 1970-luvulta.

Kuva: Luukullinen teräsovi kellarikerroksessa.

Kuva: Kirjahissi.

Komerot

Kiinteästi asennettuja komeroita on keittiöissä. Teräksinen tiskipöytä ja keltaiset puuovet metallilankavetimin ovat 1970-luvun alun standardikalusteita. Samanlaisilla ovilla on varustettu muutamat samalta vuosikymmeneltä säilyneet kaapit. Vaatenaulakot on tehty yhdestä laudasta ja siihen kiinnitetyistä metallisista koukuista.

Kuva: Keittiökaapisto ja teräksinen tiskipöytä 70-luvulta.

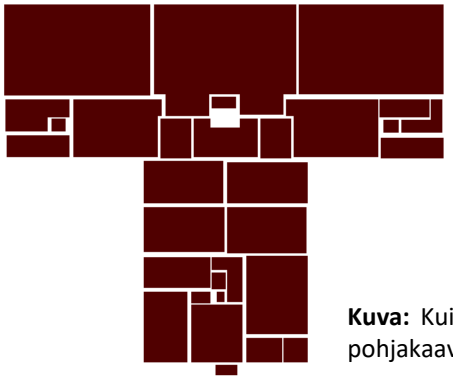
4 Kuivahoitola

4.1 Rakennuskortti

Nimi	KUIVAHOITOLA, kuivahoitorakennus, fysikaalinen hoitola
Osoite	Maaherrankatu 1 B
Rakennus	[1020156159, epävarma]
Kiinteistö	111-1-1-5
Selite	Heinola, 1. kaupunginosa, kortteli 1, tontti 5
Valmistui	1931
Suunnittelija	Arkkitehti W. G. Palmqvist
Runko	Sekarunko: puu (hirsi), savitiili ja betoni
Vaakarakenne	Puu ja betoni (alalaattapalkisto)
Kerrosluku	Alakerros ja ylä- eli 1. kerros
Katto	Aumakatto, harjakatto
Vesikate	Savitiili
Julkisivut	Karkea roiskerappaus
Sokkeli	Betoni (alakerros)
Alkup. käyttö	Kylpylaitoksen kuivahoitola ja kunnallinen alakoulu
Myöhemmät	Alakerroksessa maidontarkastamo, laboratoriot Yläkerroksessa ammattikurssien majoitustiloja Alakerroksessa vuokralla kädentaitajia Eläinlääkärin ja hammasklinikan väistötilat Kulttuuritoimen toimisto
Nykyinen	AA-yhdistyksen huoneisto ja Jyränkölän Setlementin ruokajakelu

4.2 Korjaushistoria

Heinolan uuden kylpylärakennukset avautuivata kesäkaudeksi **1931.** Talvikaudella kuivahoitorakennus oli kaupungin alakansakoulun tiloina.
Arkkitehti W. G. Palmqvistin muutos- ja laajennuspiirustus ja työpiirustus marraskuu 1930. Mikkelin lääninhallituksen päätös 24.8.1931.

Kuva: Kuivahoitorakennuksen 1. eli pääkerroksen pohjakaava 1931.

Kuva: Kuivahoitola 2021.

1944-45
Rakennuttaja: Lomaliitto.
Rakennus korjataan perustettavaa reumaparantolatoimintaa varten.

1958
Heinolan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1958.
Kylpylän kansakoulun hammashoitolassa suoritetaan loppuun edellisenä vuonna aloitetut muutos- ja korjaustyöt. Luokkahuoneissa tehdään

maalaustöitä. Ulkoportaiden edustat päällystettiin liuskekivillä. Entisen kattilahuoneen lattia tehtiin uudelleen ja sitä korotettiin samalla noin 30 cm.

1960

Heinolan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1960.

Kylpylän kansakoulun kellarikerroksen entisistä pesu- ja mankelihuoneista tehdään ammattikoulun sähköosastoa varten opetustilat: kaksi verstashuonetta, opettajan huone, varastotiloja sekä WC ja yhdistetty vaate- ja pesuhuone.

1968–69

Heinolan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1968 ja 1969.

Kunnostetaan entisen kylpyläkoulun kouluhammashoitolan huoneistosta tilat kotitalouslautakunnalle. Vuonna 1969 poistetaan edellä mainitusta tilasta väliseinä luentosalin saamiseksi.

1970

Maistraatin päätös 17.2.1970, käyttötarkoituksen muutos ja huonetilamuutoksia alakerroksessa. Heinolan kaupungin rakennustoimisto, arkkitehtiosasto. Veikko Pystynen 10.3.1969; Heinolan kaupungin kunnalliskertomus 1970.

Rakennuksen pohja- eli kellarikerros korjataan kaupungin maidontarkastamon ja vesilaboratorion käyttöön: eläinlääkärin ja maidontarkastamon toimistot, erilaisia laboratorioita, sosiaaliset tilat, kylmähuone ja varasto (= 170 m2). Rakennuksesta uusitaan vesi- ja viemärijohdot sekä asennetaan ilmanvaihtojärjestelmä. Lattiat päällystetään erikoismuovimatolla ja seinärakenteissa käytetään lastu- ja lujalevyä (kuitusementti).

1973

Maistraatin päätös 13.2.1973, käyttötarkoitusmuutos ja merkittäviä tilamuutoksia 1. kerroksessa. Heinolan kaupungin rakennustoimisto, arkkitehtiosasto. Unto Tupala 29.12.1972. LK 15.11.1975.

Rakennuksen 1. kerrokseen (yläkerros) tehdään ammattikurssien majoitustiloja 32 hengelle. Poikkisiiven isot salit jaetaan kukin väliseinillä kolmeksi 2–3 hengen huoneeksi ja kahden salin kohdalla rajataan väliseinin keskikäytävä. Keskisiivessä tilamuutoksilla rajataan päätyovelta poikkisiipeen ulottuva keskikäytävä, lisäksi tehdään muutamia pienempiä huonekohtaisia tilamuutoksia.

1976

Maaherrankadun varrella olevien kaupungin omistamien kiinteistöjen värimallit 2.9.1976. Heinolan kaupungin Tilakeskuksen arkisto.

1970-luvulla on kuivahoitolalle suunniteltu seuraavanlainen ulkoväritys (eivät toistu todenmukaisina):

Seinät (2815)

Ikkunapuitteet,
tuulilaudat,
listoituksen yms.
(351)

Katto (489)

1988

Rakennuslupa 5/88, majoitustilaan liittyvän päätyasunnon muutostyö. Heinolan kaupungin tekninen virasto, kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. 19.1.1988 suunnittelija Esko Ruusuvirta. LK 4.9.1991.

Yläkerroksen keskisiiven päätyasunnon (kaakkoispääty) eli valvojan asunnon laajennus siten, että yksi ammattikurssien asuntolahuone liitetään asuinhuoneistoon.

Rakennuslupa 160/88, majoitustilojen käyttötarkoituksen muutos. Heinolan kaupungin tekninen virasto, kaavoitus- ja talonsuunnitteluosasto. 31.8.1988 kaupunginarkkitehti Hartti Hämäläinen. LK 4.9.1991.

Poikkisiiven eteläpäädyn 105 m^2 suuruisen huoneiston muutos majoitustilasta AA-ryhmän tilaksi ja eteisen 6 m^2 muuttaminen keittokomeroksi.

1996

Rakennuslupa 94/96, majoitustilojen käyttötarkoituksen muutos ja huonetilamuutoksia. Heinolan kaupungin tekninen virasto, kaavoitus- ja

talonsuunnitteluosasto. 15.8.1996, kaupunginarkkitehti Hartti Hämäläinen. LK 3.8.2000.
Yläkerroksen poikkisiiven ja keskisiiven entiset majoitustilat muutetaan opetustiloiksi, joihin muuttaa Jyränkölän Musiikki-instituutti ja Kuvataidekoulu. Keskisiipeen suunniteltu kolmen huoneen yhdistäminen väliseinien purkamisella. Poikkisiivestä puretaan kolme 1973 rakennettua väliseinää.

2003
Toimenpidelupa 62/03, väliaikainen käyttötarkoituksen muutos, huonetilan muutos, käsityöpaja hammashoitolaksi. Heinolan kaupungin suunnitteluosasto, 13.2.2003 pääsuunnittelija Jurkka Väätäinen. LK 2.7.2003.
Rakennus otetaan väliaikaisesti käyttöön hammashoito- ja eläinlääkäritiloina. Eläinlääkäritilat varustetaan asianmukaisella siivouskomerolla.

2004
RL 206/2004 käyttötarkoituksen muutos 1. kerroksessa (eli yläkerroksessa). Heinolan kaupungin Tekninen palvelukeskus, suunnitteluosasto, 30.8.2004, pääsuunnittelija Jurkka Väätäinen. LK 11.1.2007.
Tilat kunnostetaan Heinolan kaupungin kulttuuritoimen käyttöön. Asunto ja käsityötilat muutetaan toimistotiloiksi ja yhdeksi majoitushuoneistoksi.

* * *

Alakerroksessa on jossain vaiheessa ollut isompi vesivahinko. Siinä yhteydessä todennäköisesti vaihdettiin/uusittiin lattiamateriaalit ja maalattiin seinät. Isompi maalaus- ja ym. muu remontti tehtiin ennen kuin Kuvataiteilijat ja Kameraseura joutuivat pois Koskensaaren tiloista ja muuttivat Maaherrankatu 1b:n alakertaan. Sen sijaan oville, ikkunoille, katolle tai ulkoseinille ei ole mitään suurempaa tehty vuosikausiin.[58]

Vuonna **2021** on entisen kuivahoitorakennuksen ylä- ja alakerrokset ovat edelleen yhdistysten käytössä.

4.3 Rakenteet ja rakennusosat

4.3.1 Perustus ja alapohja

Rakennuksen poikkisiiven alapohja on toteutettu maanvastaisena betonirakenteena kevytsorapohjalle. WSP:n kuntotutkimuksen yhteydessä tehdyn rakennetarkastuksen mukaan poikkisiiven huoneen 35 (veistoluokka, toimisto) alapohjassa on seuraavanlaisia aineskerroksia:
— Lattiapinnoite
— Betoni noin 60 mm
— Valupaperi
— Kevytsora noin 400…500 mm
— Hiekka
Keskiosassa olevan huoneen 33 (entinen pesutupa, laboratorio) alapohja erosi edellisestä pintabetonilaatan vahvuuden osalta, lisäksi rakenteessa ei havaittu eristettä.
— Lattiapinnoite
— Betoni noin 100 mm
— Betoni noin 250 mm
— Hiekka
Edellisestä poikkeava lienee myös entisen kattilahuoneen (huone 32) alapohja, sillä alun perin huoneen lattia oli osittain alempana ja sieltä nousi portaat nykyisen lattian tasolle. Lisäksi sisustettuja tiloja on laajennettu tekniikkakanaalin suuntaan. Näistä ei ole rakenneavaustietoja.
Keskisiiven kohdalla alapohja on puurakenteinen ja ryömintätilainen. Rakennetyyppiin liittyvä tuulettuvuus on heikkoa, koska sokkelirakenteisiin ei ole asennettu rakenteen tuuletusaukkoja. WSP:n kuntotutkimuksen yhteydessä tehdyn rakennetarkastuksen mukaan huoneiden 19 ja 25 kohdalla alapohjassa on seuraavanlaisia aineskerroksia:
— Sisälattian pinnoite
— Kovalevy 10 mm
— Kovalevy 3 mm
— Huopa 2 mm
— Ponttilautalattia 21 mm
— Puru- ja kutterilastu n. 370 mm
Pohjalaudoitus 22 mm

4.3.2 Välipohja

Välipohjarakenteena on betoninen alalaattapalkisto.[59] Tiili- ja betonirakenteisiin ulkoseiniin ja sydänmuuriin tukeutuvien alalaattapalkistojen päälle on asennettu lattian puurakenteet ja ponttilautalattia. WSP:n kuntotutkimuksen yhteydessä tehdyn rakennetarkastuksen mukaan poikkisiiven huoneiden 11 ja 3 kohdalla välipohjassa on seuraavanlaisia aineskerroksia:

— Lattiapinnoite
— Magnesiamassalattia noin 15 mm
— Ponttilautalattia 33 mm
— Puru- ja kutterilastueriste noin 380 mm
— Pikisively
— Betoni (alalaattapalkisto)

4.3.3 Pystyrakenteet

Kantava runko on alakerroksessa kivirakenteinen (tiili ja betoni) ja yläkerroksessa puurakenteinen (hirsi). Pystyhirsiseinän, ala- ja yläpuolisella vaakahirsirakenteella, vahvuudeksi on piirustuksissa ilmoitettu noin 150 mm, tiili- ja betonirakenteisen allakerroksen seinälle vastaava arvo 300 mm.

WSP:n kuntotutkimuksen mukaan poikkisiiven alakerroksen ulkoseinässä on seuraavanlaisia aineskerroksia:

— Betoni
— Pikisively
— Tiilimuuraus 270 mm
— Tasoite noin 20 mm ja maalipinnoite

Yläkerroksen osalta julkisivut ovat rappauspintaisia. Rappaus on tehty 1930-luvun lopulla tai vasta 40-luvulla, rakennuksen siirryttyä Lomaliiton reumaparantolaksi.

Kuva: WSP:n kuntotutkimusraportin kuva on otettu seinän alaosasta, jossa on vaaka-hirsirakennetta. Rappausverkon alla on-todennäköisesti korokerimoitus.

Kuva: Karkea roiskerappaus 2021.

Kuva: Ullakon portaan tuulikaapin vastaista pystyhirsiseinää.

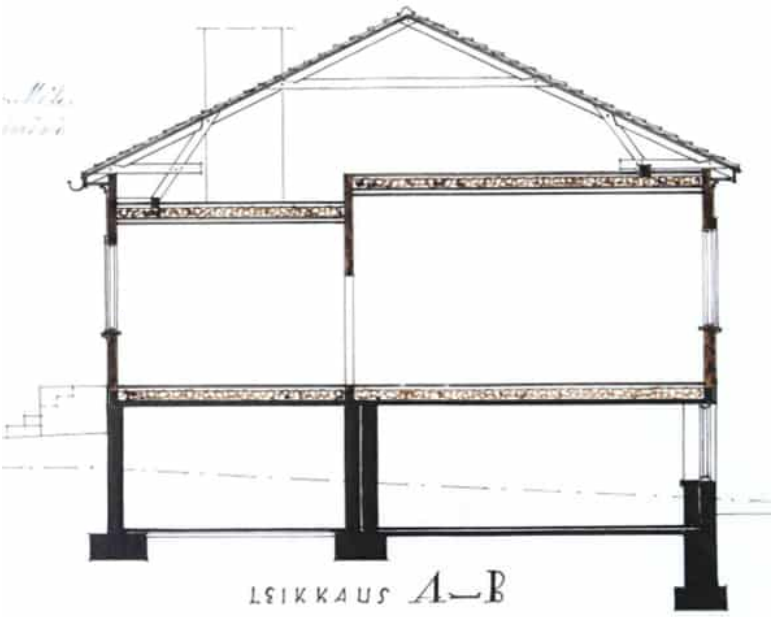
WSP:n kuntotutkimuksen mukaan poikkisiiven ylä- eli 1. kerroksen ulkoseinässä on seuraavanlaisia aineskerroksia:

— Julkisivun rappaus noin 30 mm
— Teräsverkko ja vinolaudoitus
— Tervapaperi
— Hirsirunko 100 mm
— Tervapaperi
— Paneeli ja maalipinnoite

Rappausverkon alla on pikemminkin vino rimoitus. Seinähirsissä löytyy myös jykevää 200 mm hirsiä.
Rakenneavaus oli tehty alimpien seinähirsien korkeudelta, pystyhirsi-seinä alkaa vasta kahden hirsivarvin jälkeen. Räystään alla ulkoseinä muuttuu jälleen lamasalvos-rakenteiseksi ja vain vaakahirret näkyvät ullakolla. Poikkeuksen tekee portaikon seinä.

Kuva: Tekniikkakanavaa tiilestä muuratun sydänmuurin kohdalla.

Kuva: Leikkauskuva, jossa erottuvat konttikattotuolit ja kitapuu (ei ole piirretty pystytukia eikä kannatinorsia) sekä poikkisiiven salien kohdalta korotettu yläpohja. Talon runkoratkaisuna on sekarunko. Betonirakenteita on käytetty ala- ja välipohjissa, mutta alakerroksen pystyrakenteet ovat pääasiassa tiiltä ja välipohjasta ylöspäin talo on puurakenteinen.

4.3.4 Vesikatto ja yläpohja

Vesikaton kantavana rakenteena on konttikattotuolit, lisäksi kitapuu ja pystytukien varaan nostettu kannatinorsi. Puutavara on vaihtelevaa, sillä osa siitä saatiin purkutaloista. Enimmäkseen on veistohirttä, mukana myös vajaasärmäistä. Puuliitokset on vahvistettu heti naulaamalla. Kattotuolien, kuten muiden tukirakenteiden, mitoituksessa on pientä vaihtelua, mutta kontit, selkäpuut ja kitapuut olivat jykevimpiä, enimmillään 150 x1 50 mm, sen sijaan kitapuiden alapuoliset kannatinorret ja pystytuet olivat tavallisesti piiruja (110 x 110 mm).

Vesikaton aluslaudoitus on umpinainen ja harjan suuntainen. Ullakolla oli varastoituna Kupittaan Savi Oy:n poltettuja kattotiiliä.

Rakennuksessa ei ole sadevesijärjestelmää. Kattosadevedet johdetaan räystäiltä suoraan maahan. Piha-alueella on ritiläkansin varustettuja sadevesikaivoja.

Kuva: Vesikaton tiilet olivat munkki-nunna -mallia ja piiput pellitetty. Kuvassa rakennus on rappausta edeltäneessä asussaan. / Kuvaaja Pietinen 1936. MV, Pietisen kokoelma, Historian kuvakokoelma. CC BY4.0.

WSP:n kuntotutkimuksen yhteydessä tarkasteltiin ullakon puolelta yläpohjarakenteita ja todettiin rakenteessa olevan mm. seuraavat aineskerrokset:

— Puiset yläpohjarakenteet
— Puru- ja kutterilastueriste noin 200…300 mm
— Tervapaperi
— Verhouslevy ja sisäkaton maalipinnoite

Kuva: Laudoitettu poistoilmahormi.

Kuva: Korokkeen reuna ja kattotuolit.

Kuva: Poikkisiiven ullakko. Salien kohdalla korotettu yläpohja. Punatiilestä muurattu alkuperäinen savu- ja poistoilmahormi, vieressä myöhemmin tehty peltinen poistoilmahormi. Yläpohjassa on päällimmäisenä eristeenä sahanpuru.

Kuva: Länsisivulla olevan korotetun yläpohjan vuoksi kattotuolien jalasparru kulkee ylempänä kuin muualla, ja se on jouduttu korokkeen ulkopuolella tukemaan tolpilla.

4.3.5 Portaat

Puiset kiertoportaat nousevat pääkerroksesta kylmäullakolle ja betoniset kiertoportaat laskeutuvat alakerrokseen, jossa keskikäytävän varrella on muutaman askelman porras.

Kuva: Kellarin paikallavaletut betoniportaat. Metallinen ovi on portaan alaosassa.

Kuva: Ullakolle nouseva puinen umpiporras. Portaan puolivälissä on peiliovi, jonka huoneen puoleinen pinta on levytetty.

4.3.6 Ikkunat

Rakennuksen ikkunat ovat rakenteeltaan samanlaisia kuin päärakennuksessa: ristikarmillisia sisään-ulosaukeavia kaksinkertaisia puuikkunoita. Sen sijaan eroja on ikkunoiden koossa ja saranointitavassa. Kuivahoitolassa ikkunat ovat hieman korkeampia, ja osa myös leveämpiä, jolloin mallina on nk. kaksois-risti-ikkuna. Kuivahoitolassa on lisäksi 4-, 6- ja 8-ruutuisia ikkunoita, jotka avautuvat alakerroksen tiloihin. Kuivahoitolan ristikarmi-ikkunoiden yläosan ulkopuitteet on pääsääntöisesti sivusaranoitu, myös osa vastaavista sisäpuitteista.

Kuva: Ristikarmi-ikkunat kapealla vuorilaudalla. Puitteissa kulmaraudat, vesinokat ja -pellit.

Lasiruutujen alkuperäisenä kiinnitystapana oli kittaus, mutta myöhemmin on yksittäisiä ruutuja kiinnitetty myös lasituslistalla. Kulmaraudat ovat ikkunoiden ulkopinnassa, vesinokat sekä ala- että yläpuitteissa. Heloitukseen kuuluu sormi- ja tuulihakoja sekä nivelsiipisäppejä ja kääntösulkimia.

Ulkopuolella ikkunoissa on vesipellit. Karmin ja seinän välistä rakoa peittää ikkunalle kehystä luova kapea rima. Alakerroksen ikkunat ovat vedetty mataliin syvennyksiin.

Kuva: Alakerroksen eteläpäädyn WC-tilojen ikkunat ovat neliruutuisia. Sisäpuolella ikkunapenkki on 380 mm syvä, sisäreuna ulkonee seinän tasosta 40 mm. Patterisyvennys on n. 210 mm syvä. Vanha pyöreä kattovalaisin.

Kuva: Ikkunapuitteet ovat samanlaiset, kruusatut, kuin päärakennuksessa. Sormihaka ja nivelsiipisäppi.

Kuva: Korvasalpa.

Kuva: Kääntösuljin ja vastakoukku.

Kuva: Lukonpainike, 1970-luku.

Kuva: Yläkerroksen ikkunoissa on kapeat puiset ikkunapenkit ja kapeat profiloidut vuorilaudat.

4.3.7 Ulko-ovet

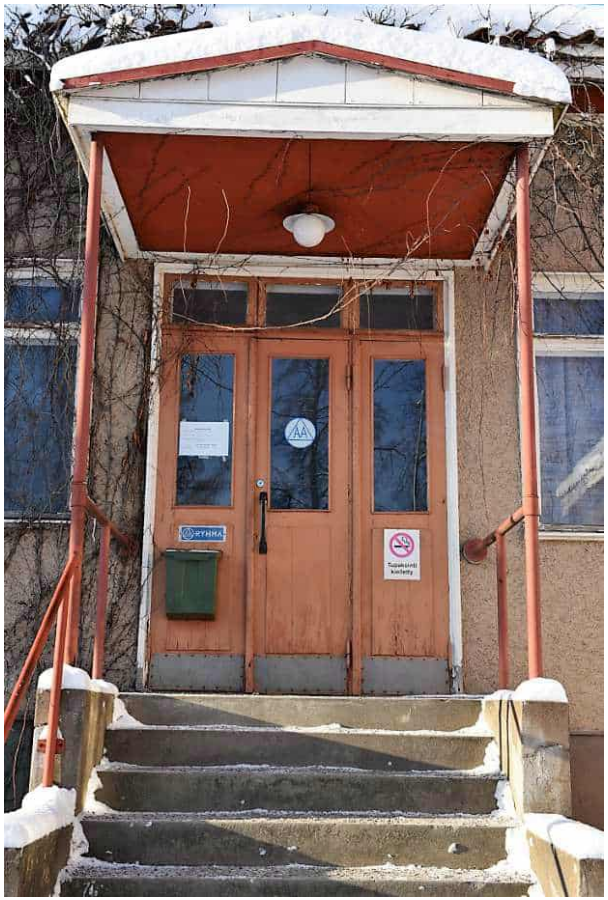
Pääsisäänkäynnin pariovet kamanaikkunoin ovat alkuperäiset, myös betoniportaiden malli ja metalliputkikaiteet ovat samanlaiset kuin 1930-luvun valokuvissa. Poikkisiiven **sivuovet** ovat vasikkaovellisia lasiaukollisia pariovia, ja todennäköisesti nekin ovat alkuperäiset. Ovien lukot on vaihdettu Abloyn mustaa muovia oleviin pintalukkoihin (60-70-l). Tankosulkijat on lisätty jälkeenpäin. Katujulkisivujen sisäänkäyntien ulko-ovissa sekä tuulikaappien ovissa on samanlaiset metalliset, messinkiset, vetimet. Ovissa on vanhat avainkilvet, pääovessa on nuppipäiset sokkasaranat, sivuovissa norjalaiset nostosaranat.

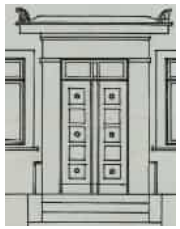
Kuva: Keskisiiven pääovi katujulkisivussa.

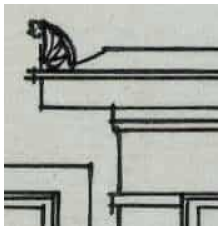

Kuva: Poikkisiiven ulko-ovi pohjoispäädyn tiloihin.

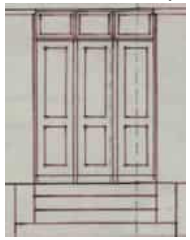

Kuva: Poikkisiiven ulko-ovi eteläpäädyn tiloihin.

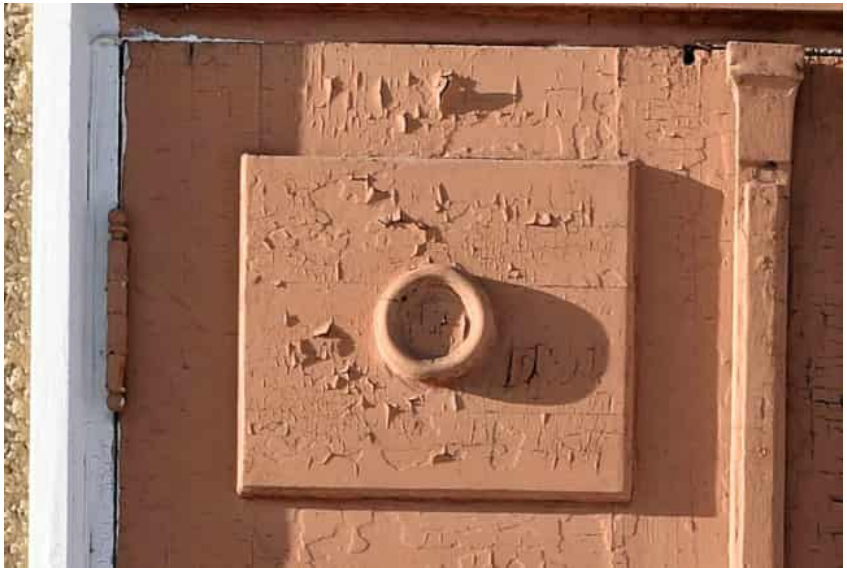

Pääovi vuoden 1930 rakennuspiirustuksessa. Katoksen kulmakoristeita ei toteutettu. Julkisivurappaus tehtiin jälkeenpäin ilman listoituskoristelua.

Sivuovet vuoden 1930 rakennuspiirustuksessa ja 1930-luvun alussa otetussa valokuvassa (HKA). Lasiaukollisten peiliovien lisäksi myös betoniportaiden mallit ovat säilyneet. Samoin metalliputkikaiteet. Sivuovien katokset ja niiden pystytuet ovat myöhempiä lisäyksiä. Portaiden edessä on liuskekivilaatoitusta.

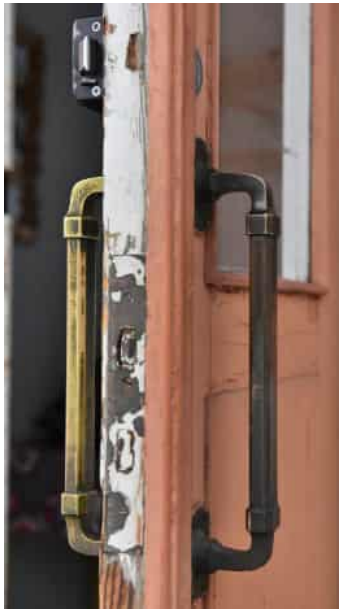

Kuva: Pääoven renkaalla koristeltu pintapeli, sokkasarana ja lyöntilista.

Kuva: Eteläpäädyn ovet.

Kuvat: Ulko-ovet vedinmalli.

Kuva: Vanhaa putkikaidetta on jatkettu hitsaamalla ja välikappaleella.

Kuva: Jälkeenpäin tehty sadekatos.

Kuvat: Länsijulkisivun ovet. Ne, samoin kuin eteläpäädyn ovet, on uusittu/kunnostettu pystypaneloituna, arviolta 50-luvulla. Ovien sisäpinnan yhtenäinen panelointi on tehty kapeista paneeleista.

4.3.8 Talotekniikka

Rakennuksen alkuperäisiin varusteisiin kuului sähkö, vesijohto ja viemäri, lämminvesi, WC, suihku, vesikiertoinen keskuslämmitys ja painovoimainen ilmanvaihto.

Kiinteistön lämmöntuotantoa palveleva kaukolämmön alajakokeskus sijaitsee viereisen päärakennuksen kellarikerroksessa, josta tulee jakolinjat kanaalia myöten kuivahoitorakennukseen. Rakennuksessa on edelleen jäljellä samoja Högforsin valurautaisia radiaattoreita (SIRO ja TEHO) sekä myöhemmin asennettuja poimupintaisia levypattereita (PUKO C-malli), kuin päärakennuksessa. Patteriventtiilit ovat käsisäätöisiä.

Rakennuksessa on 70-luvulta lähtien ollut koneellinen poistoilmanvaihtojärjestelmä. Vesikatolla on huippuimurit. Sisällä on näkyvissä peltisiä kanttikanavia ja osin rakenneaineisia hormeja, poistoilmaventtiilit ovat kartio- ja lautasmalleja. Korvausilmaventtiileitä ei havaittu. Länsijulkisivussa näkyvät korvausilmaventtiilit on sisäpuolelta peitetty pintaremonteissa.

Vuonna 2021 on nähtävissä, että sähköjärjestelmät ovat enimmäkseen yli 30 vuotta vanhoja. Rakennusaikaistakin sähköistystä on merkittävässä määrin. Päävalaisimia on uusittu eri aikoina.

Kuvat: Rakennuksesta löytyviä eri-ikäisiä valokytkimiä.

Vesikalusteet ovat eri ikäisiä ja niitä on uusittu tarpeen mukaan, vanhimmat ovat 1960-70-luvulta. WC-tiloissa on edelleen mm. 2-otehanoja ja 1-toimisia WC-istuimia. Vesijohtoverkoston lämminvesijohdot on tehty kupariputkesta ja kylmävesijohdot pääosin sinkitystä teräsputkesta. Kiinteistö on liitetty kunnalliseen vesi- ja viemäriverkostoon.

Kuva: Karkeatekoinen ilmanvaihtoasennus.

Kuva: Vanhat seinävalaisimet ovat kuupaltaan pitkänomaisia.

Kuva: Valohoito-osaston kohdalla muurissa oli poistoilmaventtiilit. / Valokuva 1930-luvulta. HKM

Kuva: Huone 8: Pesuhuone 70-l alusta.

4.4 Ulkoasu

4.4.1 Ulkoarkkitehtuurin peruspiirteet

Muodonanto: Pohjaltaan T-muotoinen päämassa, jossa osittainen kaksikerroksisuus on toteutettu rinneratkaisuna; harjakattoinen keskisiipi ja aumakattoinen poikkisiipi.
Julkisivujen rytmiikka: Selväpiirteinen jaottelu; suosittu aksiaalista symmetriaa; päätyyn sijoitettu pääsisäänkäynti on korostettu lipalla ja kolmen ikkunan ryhmällä; muissa julkisivuissa sommittelu on horisontaalista.
Seinäpintojen struktuuri: Yläkerroksen karkea roiskerappaus, alakerroksen betoni, alakerroksen ikkunat seinäpinnan tasossa, nunna-munkkitiilikatto.
Tyyli: Klassismin henkeä – poikkipääty, lunetti-ikkuna, pääoven geometrinen kuviointi, voimakas räystäslinja, – mutta julkisivuissa ollut listakoristelu on hävinnyt julkisivujen rappaamisen yhteydessä.
Julkisivuväritys: Erityispiirteenä voimakkaan räystäslinjan puna-valkoinen -väritys.
Tarkoituksenmukaisuus: Rakennuksen massoittelussa yhdistetty tilavaatimukset ja klassinen pyrkimys symmetriaan; luonnonvalon saanti hoitosaleihin ja eteistiloihin on varmistettu isojen ikkunoiden ryhmittelyllä.

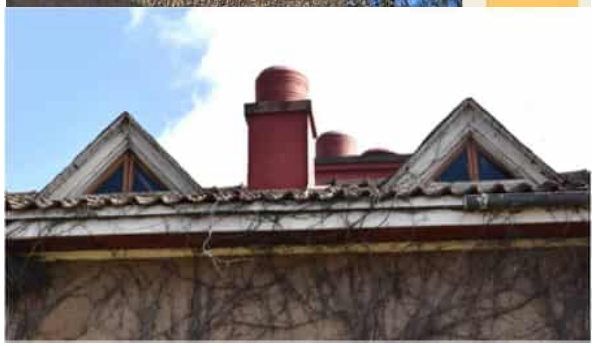
Kuva: Julkisivu itään.

4.4.2 Julkisivujen säilyneisyys

Kuivahoitorakennus on kylpylän päärakennuksen tavoin säilyttänyt entisen hahmonsa ja klassistiset tyylipiirteet, lukuun ottamatta julkisivujen alkuperäistä puista listakoristelua, jonka tilalla on varhaisessa vaiheessa tehty rappaus.

Valokuvien perusteella rakennus oli vuosia valmistumisen jälkeen puupinnalla (ks. valokuva s. 12). Nykyinen karkea roiskerappaus on tehty mahdollisesti vasta sotien jälkeen 40-luvulla, vaikka julkisivujen rappaaminen oli jo 1931 saadun poikkeusluvan edellytys. / Sisäasiainministeriön kirje 1.7.1931 Mikkelin läänin maaherralle.

Kuva ylhäällä: Lunetti-ikkunan molemmat puitteet on sivusaranoitu avattaviksi.

Kuva: Keskisiiven avokantaisen päätykolmion listoitus on puuta ja voimakkain sävyin peittomaalattu, myös umpiräystään alla kulkeva koristelista on puuta.

Kuva: Rakennuksessa on säilynyt savitiilikatto. Katonlappeella olevat kolmioikkunat liittyivät alkuperäisessä suunnitelmassa alapuolisen seinän pysty- ja pyöröikkunoista tehtyyn sommitelmaan, joka jätettiin lopullisista piirustuksista pois.

Julkisivu itään 1931

Kuva: Kuivahoitolan piirustuksia muutettiin ennen rakennustöiden aloittamista. Rakennusta jatkettiin pohjoisen ja etelän suuntaan, samalla julkisivukoristelua vähennettiin. / Muutospiirustus. W. F. Palmqvist marraskuu 1930. Punaisella piirretty muutokset, vihreällä ennallaan pysyvät, katkoviivalla muuttuvat.

Julkisivu itään 2021

Kuva: Vuonna 1967 tehtiin muutossuunnitelma, jota ei kuitenkaan toteutettu kaikilta osin / Heinolan kaupungin rakennustoimisto, 6.2.1967 / VP; piirustuksesta on poistettu toteuttamatta jäänyt keskisiiven sivusisäänkäynti.

Muutokset

1) Julkisivujen puupinnat (hirsipinta, listat ja päädyn paneeli) ovat saaneet yhtenäisen karkean roiskerappauksen.

2) Leveät nurkkaharkotukset (lautaa) jätettiin pois, kun julkisivut rapattiin.

3) Listakoristelu jätettiin pois, kun julkisivut rapattiin.

4 ja 5) Rakennettu sadekatos.

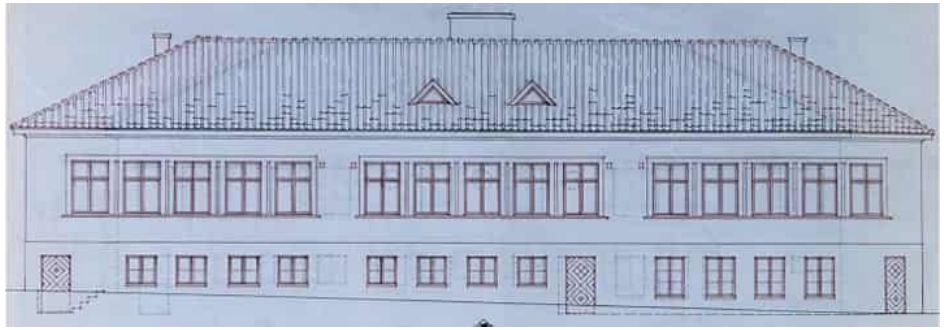

Kuva: Puupinnalla oleva kuivahoitorakennus eli fysikaalinen hoitola. HKA, Kaavoitus.

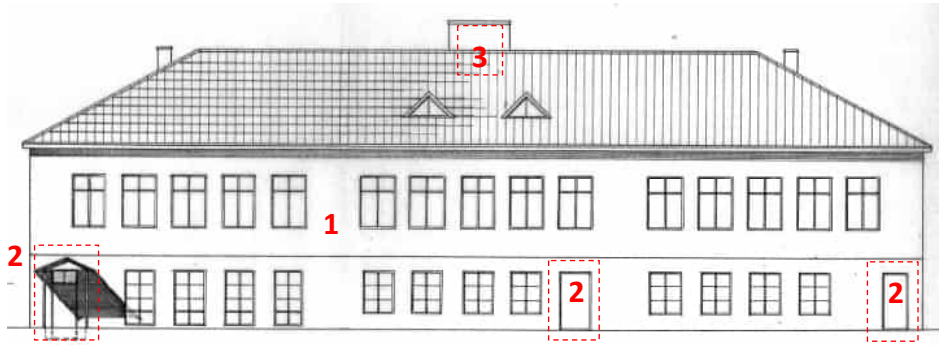
Kuva: Rakennuksen päätykolmiossa on pystypaneeli, alapuolella vaakahirsiseinää, sitten pystyhirttä ja pari hirsivarvia. / Kuvaaja Pietinen 1936, MV, Historian kuvakokoelma. Pietisen kokoelma. CC BY 4.0.

Julkisivu länteen 1931

Kuva: Muutospiirustus. Punaisella piirretty muutokset, vihreällä ennallaan pysyvät, katkoviivalla muuttuvat./ W. F. Palmqvist marraskuu 1930.

Julkisivu länteen 2021

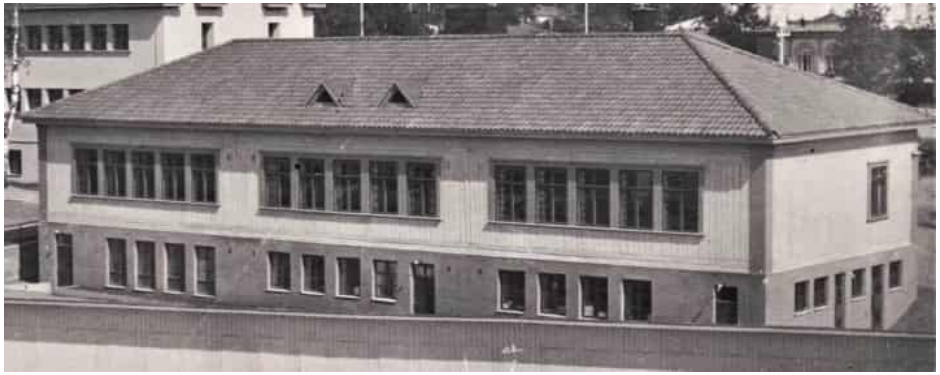
Kuva: / ”Kylpylän” kansakoulu, Heinolan kaupungin rakennustoimisto 12.9.1960. HKA

Muutokset

1) Julkisivujen puupinnat ovat saaneet yhtenäisen karkean roiskerappauksen. Samalla hävisivät leveät nurkkalistat ja ikkunoiden vuorilaudat.

2) Ulko-ovet uusittu, pinnassa leveä pystypaneeli ja potkupelti, ennen vinoneliöpaneeli. Muutamista oviaukoista on poistettu alkuperäinen kamanaikkuna. Yhden oven eteen on rakennettu suojakatos.

3) Katolle on tullut muutama poistoilmahormi huippuimurilla.

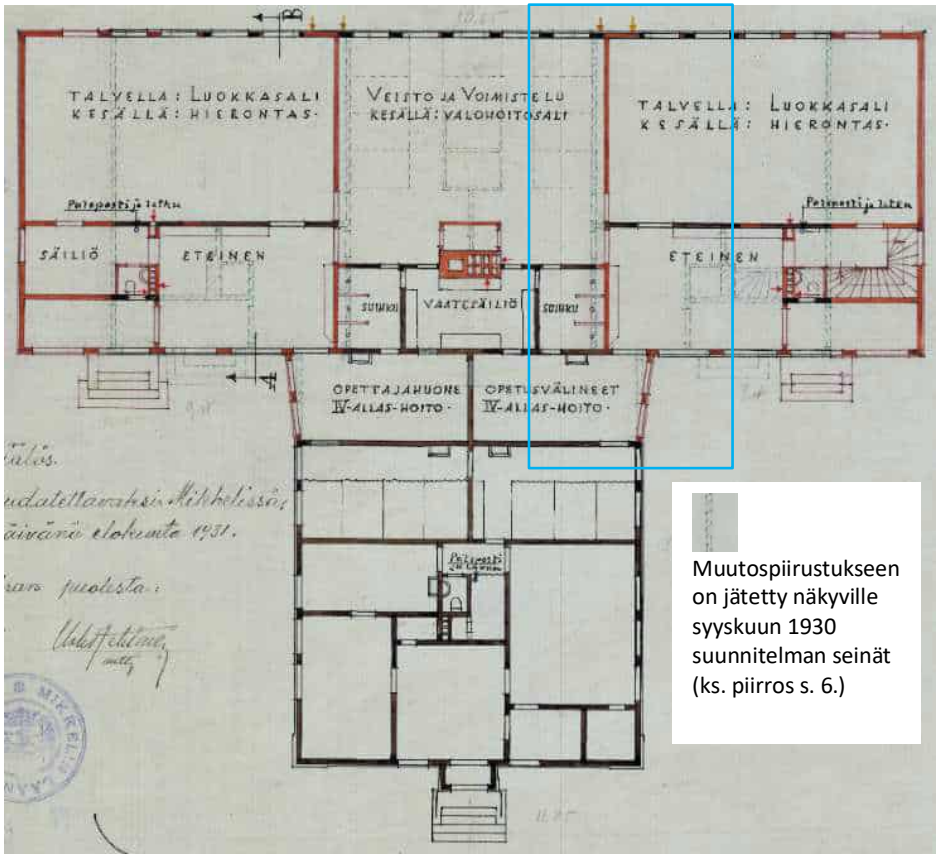
Kuva: Kuivahoitorakennuksen alakerroksen ikkunoiden kohdalla poikettiin rakennuspiirustuksesta: pitkällä sivulla ikkunat tehtiin heti 6- tai 8-ruutuisina eli pieniä 4-ruutuisia ikkunoita tuli vain päätyyn. Oviin on tehty piirustusten mukaisesti vinoneliöpanelointi, mutta kuvio on suunniteltua yksinkertaisempi. Kamanaikkunat on lisätty rakennusvaiheessa. /HKM.

Kuva: Länsijulkisivu 2021.

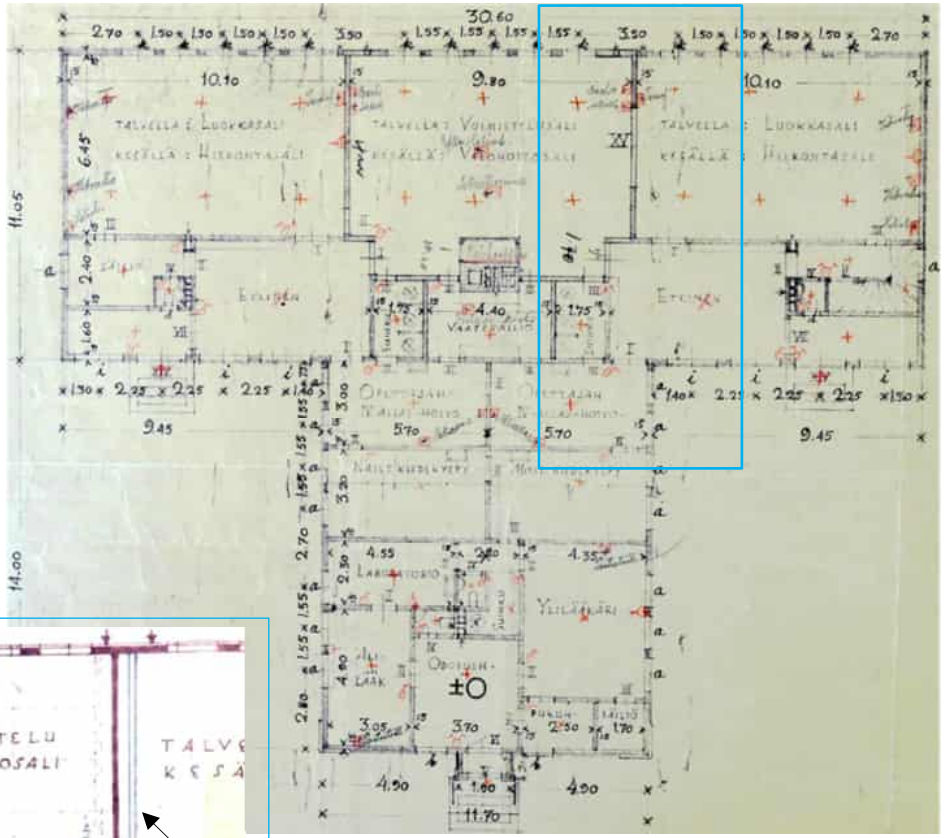
4.5 Sisätilat

Mikkelin lääninkanslian lokakuussa 1930 vahvistamat piirustukset oli suunniteltu puisen ja rapatun kylpylän kuivahoitorakennuksen rakentamiseksi. Kun kaupunki päättikin sijoittaa 2-vuotisen alakansakoulun talvikaudeksi kuivahoitolan tiloihin, tilattiin arkkitehti Palmqvistiltä muutos- ja laajennuspiirustukset. Ne valmistuivat jo saman vuoden marraskuussa, rakennus valmistui kesäkaudeksi 1931, mutta muutospiirustukset vahvistettiin noudatettavaksi Mikkelin lääninkansliassa vasta elokuussa 1931. Valmiin rakennuksen pohjakaava oli Palmqvistin laatiman työpiirustuksen mukainen.

Muutospiirustukseen on jätetty näkyville syyskuun 1930 suunnitelman seinät (ks. piirros s. 6.)

Kuva: Pohjapiirustus, W. G. Palmqvist, marraskuu 1930. HKM, maistraatin arkisto. Rakennus ei kaikelta osin noudattanut lupakuvia.

Kuva ylhäällä: Pohjapiirustus, työpiirustus. W. G. Palmqvist, marraskuussa 1930. HKM, maistraatin arkisto.

Kuva vasemmalla: Pohjapiirustukseen on merkitty mustekynällä (sinivihreä) toteutettu ratkaisu. HKM, maistraatin arkisto.

4.5.1 Muutokset tilajaossa

YLÄKERROS eli 1. kerros

Tilajakoa on muutettu pääasiassa uusia väliseiniä rakentamalla, mutta myös purkamalla vanhoja puuseiniä keskisiiven päätyhuoneistosta. Nykyinen pohjakaava luotiin 1973–75, jolloin yläkerros otettiin ammattikurssien majoitustiloja. Poikkisiiven isot salit jaettiin kukin väliseinillä kolmeksi 2–3 hengen huoneeksi ja kahden salin kohdalla tiloista erotettiin väliseinin keskikäytävä.

Saniteettitiloja rakennettiin lisää poikki- ja keskisiiven yhtymäkohtaan. Keskisiivessä väliseinillä erotettiin päätyovelta poikkisiipeen ulottuva keskikäytävä, lisäksi tehtiin muutamia huonekohtaisia tilamuutoksia.

Majoitustoiminnan päättymisen jälkeen on saleja jälleen avarrettu purkamalla 70-luvun väliseiniä. Keskisiiven päätyhuoneeseen on tehty uudet väliseinät.

Pohjapiirros: Heinolan Tekninen Palvelukeskus 2004. Lisäykset Selvitystyö Ahola.

Seinät

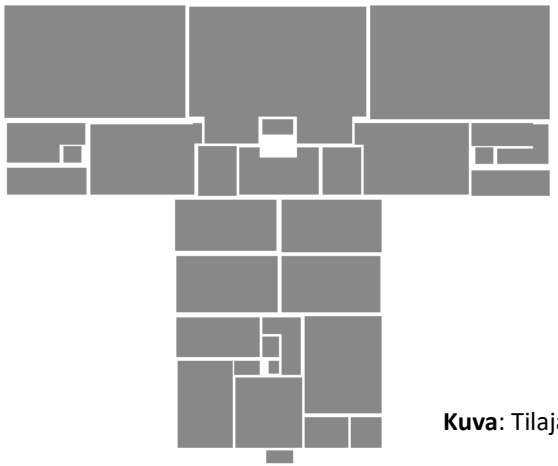
- Pääasiassa 30-luvulta
- Myöhäisempi
- Purettu 1930-luvun seinä
- Purettu myöhäisempi seinä

Märkätilat

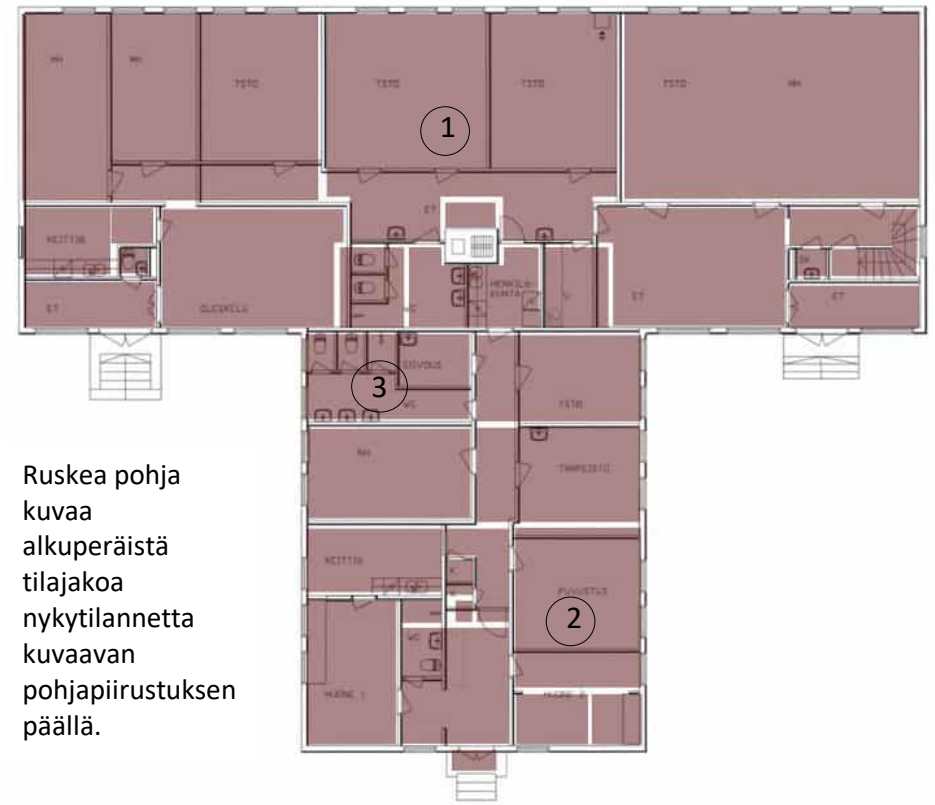
- Vesipiste 1930-luvulla
- WC tai suihku 1930-luvulla
- Myöhäisempi vesipiste

Ilmanvaihto 1930-luku

- Korvausilmaventtiili
- Poistoilmahormi
- Savuhormi

Kuva: Tilajako 1931.

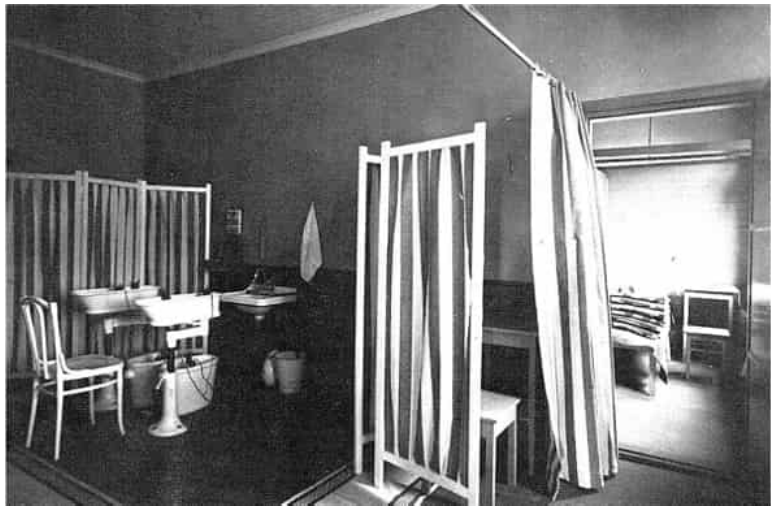
Ruskea pohja kuvaa alkuperäistä tilajakoa nykytilannetta kuvaavan pohjapiirustuksen päällä.

Kuva 1: Sähkö- ja hieromaosasto (valohoitosali) rakennuksen keskiosassa oli yläkerroksen suurin huone. Sähköhoito-osaston kliinisyys muistutti lähes sairaalaa uudenaikaisine latteineen. Huoneeseen tuli paljon valoa ulkoseinän täyttävistä ikkunoista. HKM.

Kuva 2: Ylilääkärin vastaanottohuone oli keskisiiven suurin huone. Torikka 1982.

Kuva 3: Neliallashuone. Välioven päällä kamanaikkunat.

Neliallas- ja kiede-osastot sijaitsivat vierekkäin keskisiivessä. / Torikka 1982, 64.

Alun perin hoitolaitoksessa osastojen välinen sisäinen liikenne oli järjestetty väliovien kautta, talossa ei ollut käytäviä. Nykyään sisäinen liikenne tapahtuu keskikäytäviltä huoneisiin. Pääkerroksen kaikki kolme sisäänkäyntiä ovat säilyneet. Tilamuutokset on tehty kevyillä seinäratkaisuilla.

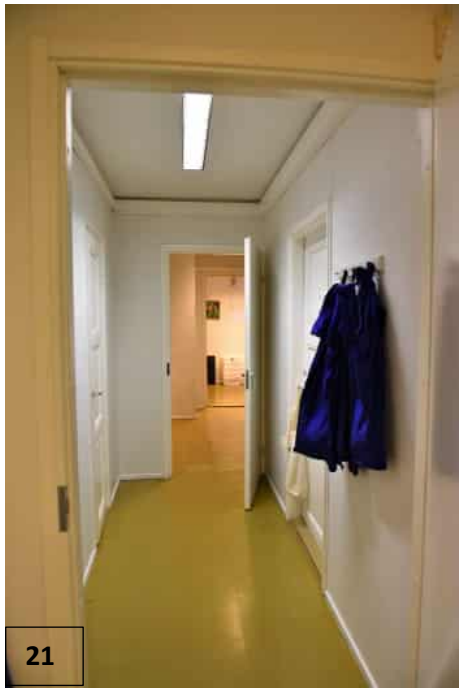
Kuva: Huone 3: Pohjoispäädyn salista on purettu pois myöhemmin tehdyt väliseinät. Entisiin hoitosaleihin tehdyissä huoneissa on edelleen korkeutta.

Kuva: Huone 2: Alkuperäisiä tiloja ovat tilavat valoisat tuulikaapit ja odotusaulat. Perällä näkyy ullakon portaikkoon nousevat askelmat.

Kuva: Huone 17: Keskipäädyn alkuperäisiä huonetiloja, entinen alilääkärin huone ja ovi laboratorioon.

Yläkerros

Kuva: Huone 21: Keskisiiven keskikäytävä. Tila on ikkunaton.

Kuva: Huone 6: Poikkisiiven keskikäytävä, joka on erotettu isoista saleista.

Kuva: Huone 20: Entisen neliallasosaston paikalla on 1970-luvulla sisustettu pesuhuone WC- ja suihkutiloineen sekä erillinen kuivaushuone. Seinien pintamateriaali PVC-muovia.

Kuva: Huone 14: Eteläpäädyn toimistohuone: yksi kolmesta entisen salin tiloihin tehdystä kapeasta huoneesta.

Pohjakerros

Kuva: Huone 31: Entinen mankelihuone on lähes entisessä koossaan. Jälkeenpäin rakennettu lasiseinä on suurelta osin purettu pois. Syvät smyygit rytmittävät ulkoseinää.

Kuva: Huone 38: Keskikäytävä, jota varten on purettu käytävän leveydeltä vanhoja väliseiniä ja rakennettu umpi- ja lasiseiniä.

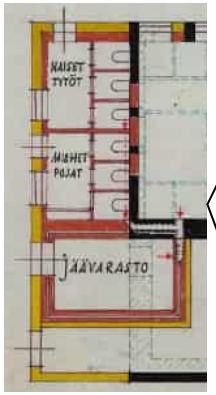

ALAKERROS

Alakerrosta uudistettiin 1960–70-lukujen vaihteessa, kun tiloja tarvittiin kaupungin maidon-tarkastamon ja vesilaboratorion käyttöön. Yläkerroksen tapaan täälläkin yksi isoista huoneista jaettiin väliseinillä kolmeksi huoneeksi ja lähes koko poikkisiiven mittainen keskikäytävä muodostettiin väli- ja lasiseinillä.
Lisäksi tiilestä muuratun sydänseinän tekniikkakanaalin puoleiselle sivulle tehtiin saniteettitiloja.

Kuva: Eteläpäädyn aukotus on säilynyt alkuperäisenä. / Kuva 30-luvu alusta. HKM.

Kuva: Pohjapiirustus. W. G. Palmqvist 11/1930. HKM, Maistraatti.

Alakerroksen tilajako ei alun perinkään noudattanut kaikilta osin vahvistettavaksi lähetettyjä rakennuspiirustuksia. Eteläpäädyn tilojen ja aukotuksen osalta noudatettiin Palmqvistin laatimia työpiirustuksia, jotkin nekin olivat marraskuulta 1930.
Lopullisen ratkaisun voi todentaa valokuvasta, joka on otettu 1930-luvun alussa. Alakerroksen aukotus noudattaa työpiirustuksessa esitettyä.

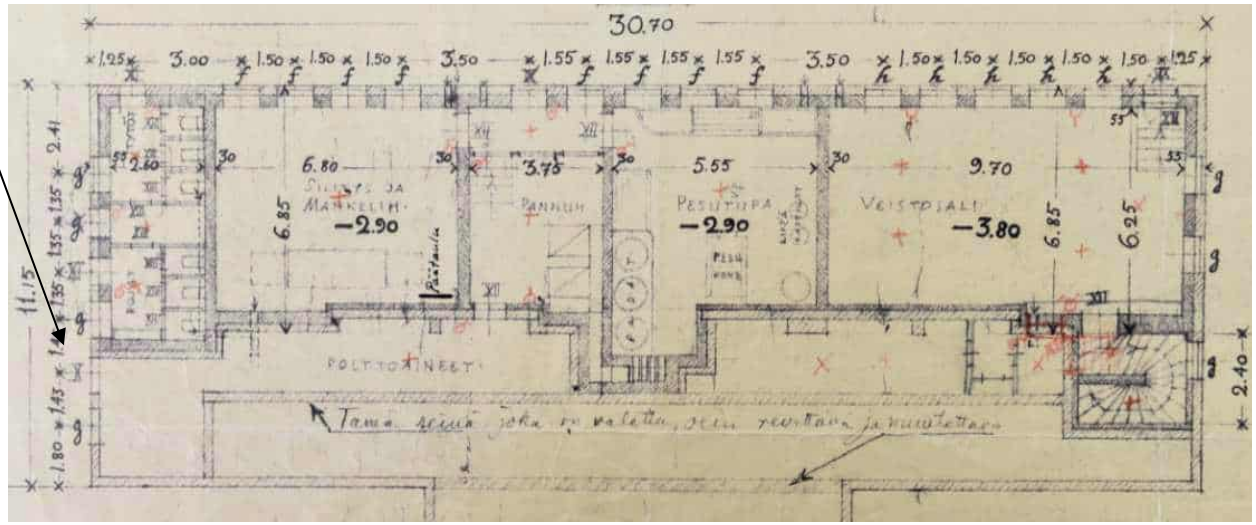
Seinät
Pääosin 1930-luvulta
Puretut 1930-luvun seinät

Myöhemmin rakennetut seinät
Väliseinä
Lasiseinä

Märkätilat
1930-luvulla
Myöhempi vesipiste

Ilmanvaihto 1930-luvulla
Korvausilmaventtiili
Poistoilmahormi
Savuhormi

Pohjapiirros: Heinolan Tekninen Palvelukeskus 2004. Lisäykset Selvitystyö Ahola.

Kuva: Kuivahoitolarakennuksen alakerroksessa oli WC:eet, koulun puutyötilat ja kylpylaitoksen huoltotiloja eli pesutupa, pannuhuone (padat) ja mankelihuone. Näiden sivussa oli polttoainevarasto ja huoltotunneli. / W. G. Palmqvist, työpiirustus, marraskuu 1930.

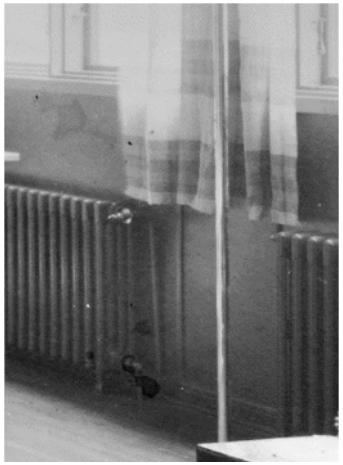
4.5.2 Pintamateriaalit 1931

Kuivahoitorakennuksen alkuvaiheista ei ollut käytettävissä työ- tai rakennusaineselityksiä eikä detaljipiirustuksia, mutta muutamia mustavalkokuvia sekä leikkauskuvat, joihin oli piirretty väliovia. Lisäksi oli käytettävissä 2018 tehty kuntotutkimus, tosin rakenneavaukset eivät antaneet paljoa lisätietoa seinämateriaaleista.

Käytettävissä olleet valokuvat oli otettu valohoitosalista, neliallasosastolta ja ylilääkärin huoneesta.

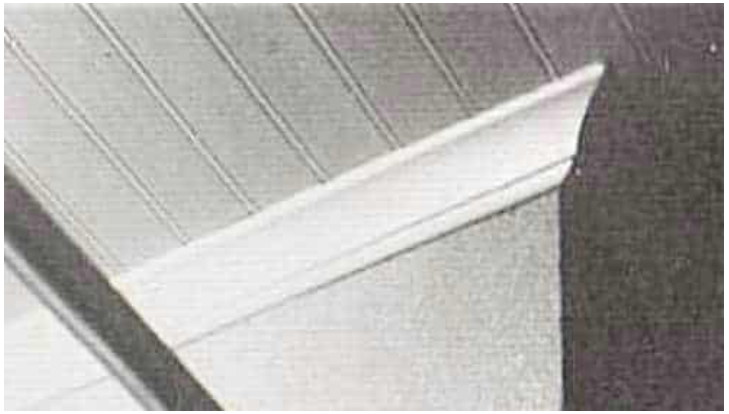
Kuvatuissa huoneissa on helmiponttikatot leveähköllä holkkalistalla. Kattopaneelit on maalattu seinää vaaleammalla sävyllä, todennäköisesti valkoisiksi. Myös seinissä on käytetty helmiponttia, joko vain seinän alaosassa tai koko seinässä. Sileäpintaiset seinät ovat oletettavasti maalattua pinkopahvia, ja ainakin valohoitosalissa ja ylilääkärin vastaanottohuoneessa oli värisävyllä ja kahdella vaakalistalla rajattu seinien tummasävyinen alaosa nk. väripaneeliksi.[60] Valohoitohuoneen seinien yläosien levyt ovat mahdollisesti ootrattuja vanerilevyjä. Kuvissa erottuvat lattiat ovat lautalattioita.

Seinissä käytetyt kapeat peitelistat olivat pyöristettyjä, mutta eivät kovin kruusattuja niin kuin eivät mitkään muutkaan puiset osat kiinteässä sisustuksessa. Piirustuksissa ja kuvissa olevat puuovet ovat peiliovia.

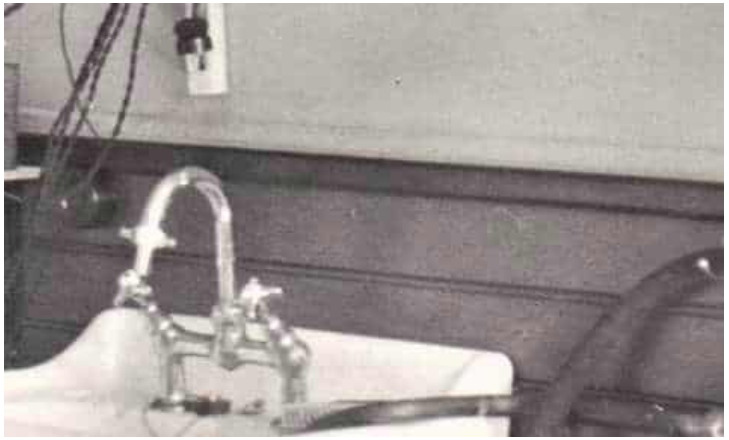

Kuvat vasemmalla:
Lautalattioiden kanssa on käytetty puisia koristehöylättyjä lattialistoja (jäljellä tuulikaapissa lev. 75 mm). Ikkunapenkit ovat kapeat, kuten edelleenkin. Väliovet ovat kolmipeilisiä eli samanlaisia kuin oli leikkauspiirustuksissa esitetty.
/ Valokuvat HKM

Kuva: Helmiponttipaneeli + puinen holkkalista, peittomaalaus.

Kuva: Helmipontilla verhoiltu seinän alaosan väripaneeli. Reunalistat.

Kuva: Lautalattia.

4.5.3 Pintamateriaalit 2021

Entisen fysikaalisen hoitolaitoksen eteläpään tuulikaapissa on säilynyt vanhaa helmiponttia seinissä ja katossa. Yleisesti talossa on myös vanhoja, kapeita, ovilistoja ja ikkunoidenvuorilautoja ja ikkunapenkkejä. Muulta osin pintamateriaalit ovat 1970-luvun alussa tai sitä myöhemmin tehdyistä remonteista. Uusimmat lattiapäällysteet ovat 2000-luvulla tehdyistä paikallisista korjauksista, esim. alakerroksen muovimatot.

Seinät
Helmiponttipaneeli, peittomaalaus (eteläpään tuulikaappi)
Luja-, kipsi- tai kuitulevy, peittomaalaus
Ravenna-paneeli, PVC-muovinen verhouslevy (saniteettitiloissa)
Betoni, peittomaalaus (vain alakerroksessa)
Lasi-tiiliseinä, peittomaalaus (vain alakerroksessa)
Laatta, valkoinen (mm. WC, keittiö)
Lasikuitutapetti (WC)

Katot
Kipsilevy, peittomaalaus
Helmiponttti + holkkalista, peittomaalaus (alkuperäinen, etelätuulikaappi)
Betoni (lautamuottivalu), peittomaalaus

Lattiat
Vinyylilaatta 250 x 250 mm, kellanvihreä/sininen /ruskea
Muovimatto
Märkätilan matto
Betoni, maalattu

Listat
Jalkalista, puu, suorapinta 25 x 45 mm, peittomaalaus
Jalkalista, puu, kruusattu 25 x 65 mm, peittomaalaus
Jalkalista, muovi/kumilista
Kattolista, puu, holkka, peittomaalaus (eteläpään tuulikaappi)
Ovilista, puu, mm. fascia n. 65 mm lev., peittomaalaus
Ovilista, puu, suora, 42–45 mm lev., peittomaalaus

Kuva: Yläkerroksen katot ovat pääsääntöisesti levytetty. Osaan huoneista on lisätty akustiikkalevyjä. Tavallisin kattovalaisin on loisteputkivalaisin.

Kuva: Huone 33: Alakerroksen lasiseinäinen huone. Betonikatossa näkyy valumuotin jälki.

Kuva: Huone 6: Vinyylilaatta ja puunkynnys.

Kuva: Huone 11 WC: Muovimatto ja vinyylilaatta.

Kuva: Huone 37: Muovimatto ja -lista käytävän askelmissa.

Kuva: Huone 39: Muovimatto ja -listat. Alakerroksen sydänseinämuuri

Kuva: Huone 14: Seinissä maalatut lujalevyt (8 mm). Ei kattolistoja.

Kuva: Huone 37. Ikkuna kiviseinän syvennyksessä. Vastapäinen seinä levypintainen. Muovimatto. Tasoitettu ja maalattu betonilaipio. Laakaovi.

Kuva: Eteläpäädyn tuulikaappi. Helmiponttia seinät ja katto. Holkkalista.

4.5.4 Sisäovet 1931 ja 2021

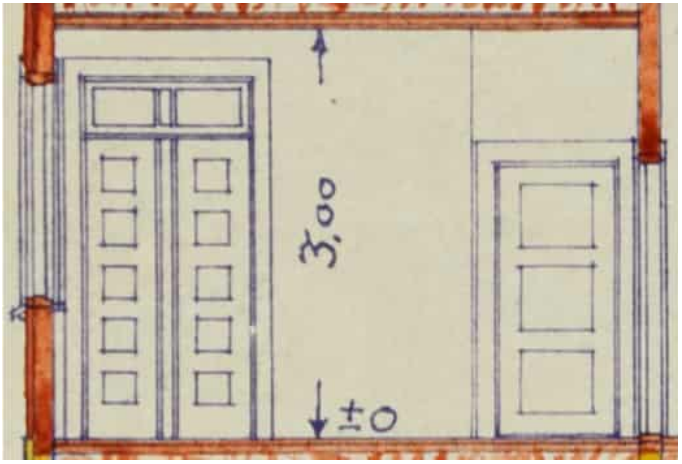
Rakennuksen eteistilojen peilipariovet ovat vanhoja. Kummassakin ovessa on viisi pientä peiliä ja yhdessä ne muodostavat eräänlaisen variaation päärakennuksen sisäoville, joissa on 10 neliömäistä lasiaukkoa. Muut alkuperäiset väliovet ovat samanlaisia kuin päärakennuksessa, vaatimattomia kolmipeilisiä huultamattomia puuovia. Uusimmat ovet ovat huullettuja laakaovia 1970-luvulta sekä myöhemmistä remonteista.

Kuva: Huone 16: Alkuperäiset tuulikaapin peiliovet.

Kuva: Huone 22. Kolmipeiliset ovet.

Kuva: W.G.P. Syyskuussa 1930. HKM, maistraatti.

Kuva: Metallivedin.

Kuva: Huone 2: Alkuperäiset peiliovet.

Kuva: Ovilistat.

Kuva: Huone 46: Peiliovi.

Kuva: Huone 28: Kehysovia WC-päädyssä. Betonilattia.

Kuvat: Abloyn musta muovikuorinen pintalukko. Laakaovi 70-luvulta.

Kuva: 1950-luvun vedin.

Kuva: WC-oven vedin. Alakerros.

Kuva: WC:n oven lukonpainike. WC on tehty 1970-luvun alussa.

Kuva: Huone 45: Alakerrokseen vievän portaan metallinen palo-ovi ja sen lukko.

Kuvat: Huone 38: Alakerroksen laakaovia 1970-luvulta, huoneiden ovista uusittu lukot.

5 Kulttuurihistorialliset arvot

Luvussa esitetään asiantuntijan tulkinta Heinolan kylpylän tontin ja sen rakennusten rakennushistoriallisista ja ympäristöllisistä arvoista ja niiden merkityksestä kulttuuriympäristön dokumentti- ja elämysarvojen näkökulmasta.

Kaupunkihistoriallinen ja -kuvallinen luonne

Kauniin luonnonympäristön ja seudun runsaan vapaa-ajanasutuksen vuoksi Heinola tunnetaan myös kesä- ja matkailukaupunkina, vaikka kaupungilla on vahva teollinen perinne. Heinolan tärkeimmät ja laajasti hyväksytyt identiteettitekijät ovat pikkukaupunkimaisuus ja vesistöjen runsaus. Liiaksi ei korosteta sitä, että ruutukaavakeskustan lisäksi kaupungin satama ja puistot ovat Heinolan kaupunkirakenteen sielu.

Heinolan kylpylaitoskauden 1892–1943 vaikutukset näkyvät keskustan kaupunkiympäristössä laajemmalti kuin vain varsinaisella kylpylätontilla. Kylpylän uimaranta on entistä ranta- ja ilmakylpylän aluetta, Kylpyläpuiston pallopelikentät ovat kylpylän ajoilta ja Rantapuisto huvimajoineen kylpylävieraita varten rakennettua Jyrängön ranta-aluetta. Harjupuiston Harjupaviljonki rakennettiin näköalapaikaksi ja kävelyretkien kohteeksi. Sataman kunnostus alkoi samanaikaisesti kylpylätoiminnan kanssa, 1906–07 valmistui kivilaituri ja makasiini; sisävesiliikenne oli 1890-luvulta 1930-luvun alkuun hallitsevin kylpylävieraiden kuljetusmuoto. Sataman RantaCasino jatkaa ravintolatoimintaa kylpylaitoksen rantasalin paikalla. Vanha vapaapalokunnantalo jatkaa juhlatilaisuuksien ja kulttuuritapahtumien tilana Kylpyläpuiston reunalla.

- Perspektiivin eli monumentaalisen puistokadun molemmissa päissä on säilynyt kaupunkihistoriallisesti arvokkaita puu- ja kivirakennuksia: pohjoispäässä Seminaarin rakennukset ja etelässä Kylpyläpuistoon rajautuvan kylpyläkorttelin rakennukset sekä WPK-talo.
- Maaherrankadun alkupään rakennukset ovat olennainen osa kaupungin satamamiljöötä sekä rakennettua siluettia vesistön suuntaan.
- Kylpylaitoksen rakennukset, uimaranta ja Kylpyläpuisto muistuttavat Heinolan kaupungin elinkeino- ja taloushistorialle merkittävästä aikakaudesta, residenssikauden jälkeisestä toisesta nousukaudesta, jonka aikana kaupungin elinkeino- ja kulttuurielämä monipuolistui, rakennettiin Jyrängön ranta-alue ja istutettiin puistoja. Kylpylaitos toi Heinolalle tunnettuutta kesämatkailukaupunkina.
- Pikkukaupungin kaupunkikuvalle luonteenomainen vehreys on perustunut sekä puistoihin että yksityisten asuntotontteihin. Kaupungin ensimmäisessä asemakaavassa puistoksi varatun kylpyläkorttelin nykyiset istutetut alueet juontavat kylpylaitoksen rakentamisen ajoilta, 30-luvulta, muutamien lehmusten ollessa tätä vanhempia.
- Kylpylaitoksen päärakennuksen arkkitehtuuri, sen monumentaalirakennuksen luonne, antaa persoonallisella tavalla arvokkuutta Heinolan Maaherranpuiston kaupunkikuvaan, ja vihjeen residenssikeskustan alkuperäisestä alueellisesta hierarkiasta, puistomaisen kaupunkitilan historiallisesta tarkoituksesta (jota tosin ei täysin toteutettu).

Kulttuuriympäristöarvoiltaan valtakunnallisen Perspektiivin ja siihen rajautuvien tonttien maankäytössä ja rakentamisessa on otettava huomioon myös Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksessä sekä hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyt tavoitteet.

Rakennushistoriallinen ja esteettinen luonne

Selvityksen kohteena olevat kylpylärakennukset valmistuivat 1931. Niistä pää- eli vesihoitolaitos on tiili- ja betonirakenteinen ja kuivahoitolaitos puu- ja betonirakenteinen. Heinolan Kylpylaitos Oy:n ensimmäinen, kesäksi 1892 avattu kylpylärakennus oli puurakenteinen.

Suomalaiset kylpylät -julkaisussa esitellään suomalaisten kylpylöiden kultakaudella, 1830-luvulta toiseen maailmansotaan, perustetut suomalaiset kylpylaitokset 27 paikkakunnalla. Tässä historiallisten kylpylöiden joukossa Heinolan kylpylaitos nousee esille rakennustensa iän puolesta. Ne olivat Ikaalisten 1928 valmistuneen hoitolaitoksen lisäksi ainoat 1910-luvun jälkeen rakennetut kylpylärakennukset. Suurin osa kylpylöistä oli rakennettu 1880–

1910-luvulla. Kylpylärakennus oli tyypillisesti nikkarityylinen puurakennus, jossa oli luonnonläheisyyttä korostavat avoverannat, lasikuistit ja parvekkeet. Heinolan uusi kylpylaitosarkkitehtuuri edusti suoraviivaista massoittelua ja riisuttua klassismia, lisäksi päärakennus toteutettiin kivirakennuksena. Tämä ei ollut aivan poikkeuksellista, sillä kivitaloja oli rakennettu jo 1910-luvun alkupuolella Hyvinkäälle, Kauniaisiin, Lappeenrantaan ja Hämeenlinnaan. Ulkoasultaan ja hoitotekniikoiltaan moderni Heinolan kylpylä oli edeltäjiensä tavoin hoitolaitos ilman omia majoitustiloja.

Heinolan kylpylaitosrakennusten suunnittelija W. G. Palmqvist kuului 1920–30-luvuilla metsäteollisuuden patruunoiden luottoarkkitehteihin. Hänen suunnitelmiensa mukaan rakennettiin useita teollisuuspaikkakuntia, osaa jopa kolmen vuosikymmenen ajan. Palmqvistilla oli selkeä oma tyyli, jota on luonnehdittu konservatiiviseksi, jykeväksi ja barokkivaikutteiseksi klassismiksi. Hän pelkisti 1930-luvun lopulla klassistista arkkitehtuuriaan varsin pitkälle, mutta ei koskaan päätynyt funktionalismiin. Palmqvist näki julkisivujen merkityksen olennaisena osana arkkitehtuuria, ja hän hallitsi tehdasrakennusten suunnittelijana myös ajan modernit rakennejärjestelmät.

Oluttehtaan ja kylpylaitoksen omistuksessa ollut pieni yksityisen rakennuttama puurakennus edustaa Heinolan kaupungin puutalohistoriaa. Nykyasussaan aumakattoinen talo on 1800-luvun keskivaiheille tyypillistä asuntoarkkitehtuuria sekä hahmoltaan että yksityiskohdiltaan. Kylpylätoiminnan aikana tehty laajennusosa ja julkisivujen korjaukset ovat vaikuttaneet pienen vaatimattoman empiretalon tyylilliseen eheyteen.

- Heinolan Kylpylaitoksen 1931 valmistuneet rakennukset jäivät viimeisiksi suomalaisen kylpyläkulttuurin kultakaudella valmistuneista kylpylärakennuksista.
- Käsityövaltaisen rakentamisen jälki on korjausten tuomasta kerroksellisuudesta huolimatta edelleen vahva kaikkien kylpylätontilla säilyneiden rakennusten julkisivuissa, kuten päärakennuksen alkuperäisessä dekoraatiossa ja toisaalta kuivahoitolassa sotien jälkeiselle ajalle tyypillisenä karkeana roiskerappauksena.
- Rakennustyylinä on yksinkertainen klassismi, joka kylpylaitoksen rakennuksissa näyttäytyy modifioituina koristemuotoina ja aksiaalisen symmetrian suosimisena, sekä päärakennuksessa vahvana värien käyttönä. Puisessa asuinrakennuksessa on jäljellä 1800-luvulle palautuvaa empiren selkeäpiirteisyyttä.
- Päärakennuksen runkoratkaisuna on tiilimuurirakenteisten ulkoseinien lisäksi teräsbetoninen pilari-palkkirakenne, myös vaakarakenteet olivat betonia. Ratkaisu mahdollisti kevyempien rakenteiden käytön vesihoitolaitoksen tilaohjelman toteuttamisessa, ja myöhemmin tilojen muuntamisen uusiin käyttötarkoituksiin, kuten opetustoiminnan käyttöön.
- Kuivahoitolarakennuksen hirsiseinät rakennettiin käyttäen sekä lamasalvos- että pystyhirsirakennetta. Melko harvinaista ratkaisua selittänee osin kiire ja rakentaminen purkuhirsistä, joista osa saatiin vanhasta pystyhirsirunkoisesta kylpylaitoksesta.[61]
- Kylpylaitosrakennusten ulkoasusta voi päätellä niiden keskinäisen hierarkian; pää- eli vesihoitolaitoksessa on edustuksellisuutta, kun taas kuivahoitorakennus on ulkoasultaan arkisempi, arkkitehtuuria määrittää käyttötarkoitusvaatimukset.
- Kylpylaitosrakennukset ajoittuvat arkkitehti W. G. Palmqvistin uran keskivaiheeseen ja olivat teollisuusarkkitehtina profiloituneen Palmqvistin työuralla ainutkertaisia suunnittelukohteita.
- Pieni hirsinen asuinrakennus on viimeisiä 1800-luvun keskivaiheen kaupunkitaloja Heinolan kaupungin vanhassa ruutukaavakeskustassa.

6 Lähteet

ARKISTOT

HKA HEINOLAN KAUPUNGIN ARKISTOT
Rakennusvalvonta, rakennusluvat
Päärakennus 30.12.1965, 22.2.1972, Tpl 303/2007, Tpl 190/2010
Kuivahoitola 17.2.1970, 13.2.1973, RL 5/1988, RL 160 /1988, RL 94/1996, Tpl 62/2003, RL 206/2004.
Päätearkisto
Heinolan kaupungin kunnalliskertomukset vuodelta 1958–1979
Kylpylaitoksen historiikki. Kirjoittanut Leena Ollila 1960.
Kylpylaitoksen kuntoarvio 28.3.2008.
Vanhan kirjaston rakennustyöselitys 1.3.2006.
Heinolan kylpylaitos. Mainoskirjanen 1931.
Entinen kylpylaitos 1-1-5 Maaherrankatu 1C:
rakennustöiden selitys Heinolan kylpylaitos 1930
rakennekuvat välipohjan betonipalkit 1930
pohjapiirustus 1966
leikkauspiirustus 1954
kaupungin kirjasto, rakennustapaselostus 17.6.1970, työselitys 16.10.1972, LVI-laitteiden muutostöiden selitys 1972
kaupungin kirjasto, kustannusarvio 1970, tarkistettu kustannusarvio 1973
Entinen kylpylän kansakoulu (kulttuuritoimi) 1-1-5 Maaherrankatu 1B: pohjapiirustukset 1962, 1986
ammattikurssien majoitustilat, kustannusarvio 1970, 1972, 1973
Maidon- ja lihantarkastamo, vesilaboratorio, kustannusarvio 1967, 1969 ja työselitys 12.1.1970

HKT HEINOLAN KAUPUNGIN TEKNINEN TOIMI, Tilakeskus
Kylpylärakennusten korjausasiakirjoja
Heinolan rakennusperinnön päivitysinventointi. Selvitystyö Ahola, Teija Ahola 2014.
Sähköpostit: Eveliina Pirhoselta 9., 15., 17.3.2021

HKM HEINOLAN KAUPUNGINMUSEO
Valokuva-arkisto
Heinolan kaupungin valokuva-albumit
Heinolan maistraatin arkisto
Kylpylaitoskortteli 1-1-5, päärakennuksen rakennuspiirustuksia (julkisivut, leikkaus ja pohja) vuosilta 1930, 1931, myös suunnitelma vuodelta 1926;
kuivahoitorakennuksen piirustuksia vuosilta 1930 ja 1931, myös 1. suunnitelma vuodelta 1930;
asuinrakennuksen korjauspiirustus vuodelta 1931.
Heinolan kaupungin asemakartta 1896, John Sarlin.

WWW-SIVUT

Adelsvapen -Wiki, Schildt nro 282:
<https://www.adelsvapen.com/genealogi/Schildt_nr_282#TAB_56> Haettu 1.3.2021.

Ahtola, Aleksi & Åbeg, Veijo 2007: Pois reumapeikon kynsistä. Suomen Reumaliitto 1947–2007.
<https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/reuma-prod/inline-files/60%20vuotta%20el%C3%A4m%C3%A4ns%C3%A4%20vedossa_0.pdf> Haettu 17.4.2021.

Arkkitehtuurimuseo, arkkitehtiesittely: *W. G. Palmqvist*
<https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/w-g-palmqvist/>
Haettu 4.3.2021

Bergman, Anna; Hokkanen, Mervi; Seppälä, Sirkka-Liisa; Siltanen, Satu. *Heinolan kansallinen kaupunkipuisto. historia, nykytila ja kehittämissuunnitelma – keskustan puistot ja rannat.* Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma. Kulttuurimaiseman suojelu ja hoito ma-94.344. Helsinki <http://www.heinola.fi/NR/rdonlyres/C00CC88C-B9F0-46F4-B287-81FBFAD30FA1/0/Keskusta_pieni.pdf Haettu 3.5.2020> Haettu 8.2.2021

Forsius Arno, 2006. *Heinolassa kunnallista terveydenhuoltoa 125 vuotta.*
<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/heinola.htm> Haettu 11.3.2021

Förvaltningshistorisk ordbok. <https://fho.sls.fi/> Haettu 1.3.2021.

GENI.com, https://www.geni.com/people/Bror-Schildt/5545224449830135449> Haettu 1.3.2021.

Heinolan karttapalvelu, < https://kartta.heinola.fi/ims> Haettu 15.2.2021 Asemakaavayhdistelmä; Ilmakuvat.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852: <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15189> Haettu 1.3.2021.

Itä-Häme. Liukumäen purkaminen aloitettiin kylpylässä. <https://www.itahame.fi/paikalliset/790360>

Kansallisbiografia, Schildt, Bror Ernst. https://kansallisbiografia.fi/papisto/henkilo/2496> Haettu 1.3.2021.

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot <Digi.kansalliskirjasto.fi> Haettu 1.3.2021. Heinolan kylpylaitoksen arkkitehtikilpailu 1922. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1104983?term=Heinolan%20kylpylaitoksen&page=20>

Kirjastovirma. Pohjoispohjalaista kulttuuriperintöä. *V. G. Palmqvist.* <http://www.kirjastovirma.fi/henkilogalleria/Palmqvist_V_G> Haettu 4.3.2021

Päijät-Häme Wiki: *Heinolan kaupunginkirjasto.* http://www.paijat-<hamewiki.fi/wiki/Heinolan_kaupunginkirjasto> Haettu 5.3.2021.

Sivonen, Seppo 2014. *Terveysvettä ja männynhavukylpylä.* <https://agricolaverkko.fi/review/terveysvetta-ja-mannynhavukylpyja/> Haettu 6.3.2021.

KIRJALLISET LÄHTEET

Aalto, Matti & Ihamäki, Pauli 2009: *Rakkaudesta Heinolaan. Postikorttien kertomaa.* [Heinola]: Matti Aalto, Pauli Ihamäki, Heinola-Seura Oy. Heinolan Postimerkkikerho ry.

Björkman, Johanna 2019: *Metsäteollisuuden menestyksen jälki arkkitehtuurissa. Arkkitehti W.G. Palmqvistin ja yhtiöiden yhteistyö tehdasyhdyskunnissa 1920- ja 1930-luvuilla.* Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Cederberg A. R. & Ojala Veikko 1948: *Heinolan kaupungin historia*. Heinola: Heinolan kaupunki.

Endén, Rauno 1989: *Heinolan kaupungin historia 2.* Heinola: Heinolan kaupunki.

Heinola. Toim. Ensio Harni. Heinola 1966: Itä-Hämeen Kirjapaino Oy.

Herranen, Timo 1998: *Heinolan kaupungin historia 3.* Heinola: Heinolan kaupunki.

Hyvästit puukaupunki Heinolalle. Toim. Matti Aalto. Heinola: Heinola-Seura 2019.

Kaila, Panu 1997: *Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen.* Helsinki: WSOY.

Krohn Aarni, 1991: *Elämän lomassa. Suomalaisen loman historiaa.* Lomaliitto.

Mäkiö, Erkki 1990: *Kerrostalot 1940 – 1960.* Helsinki: Rakennuskirja Oy.

Suvikumpu, Liisa 2014: *Suomalaiset kylpylät. Kotimaisen kylpyläkulttuurin historiaa.* Helsinki: SKS.

Torikka, Pertti: *Heinolan kylpylaitos 1892–1944.* Heinola: Heinolan kaupunki.

Wager, Henrik 2006: *Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö.* Päijät-Hämeen liitto.

Heinolan kylpylaitos: perustettu 1891. Lomaliitto 1944. Esite. [Meilahden kirjasto, yliopisto]

WSP 2018: *Maaherrankatu 1 B, rakennus 1, Heinolan kaupunki. Kuntotutkimus*. Raportti 14.8.1918.

WSP 2018: *Maaherrankatu 1 B, rakennus 2, Heinolan kaupunki. Kuntotutkimus*. Raportti 14.8.1918.

WSP 2018: *Maaherrankatu 1 B, rakennus 3, Heinolan kaupunki. Kuntotutkimus*. Raportti 14.8.1918.

Liitteet

1. Kuvaliite

---

[1] Torikka 1982, 31.
[2] Heinolan kylpylaitoksen uudisrakennusta varten järjestettiin arkkitehtikilpailu 1922. Kansalliskirjaston DIGI-arkisto.
[3] Torikka 1982, 32.
[4] Torikka 1982, 35.
[5] Endén 1989, 8; Ollila 1960, 15.
[6] Torikka 1982, 36–37.
[7] Torikka 1982, 36.
[8] Torikka 1982, 36–37.
[9] Torikka 1982, 37.
[10] Ollila 1960, 16.
[11] Arkkitehtuurimuseo: W. G. Palmqvist; Kirjastovirma, V. G. Palmqvist.
[12] Björkman 2019, Liite 1. Palmqvistin työluettelo.
[13] Heinolan kylpylaitoksen mainoskirjanen 1931; Torikka 1982, 63, 68.
[14] Torikka 1982, 63–66.
[15] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[16] Leikkauspiirustusten (1930) mukaan tiilimuuriseinä olisi tehty ilmaraollisena.
[17] Torikka 1982, 74.

VIITTEET Osa II

[18] Torikka 1982, 113.
[19] Torikka 1982, 41; Ollila 1960, 17.
[20] Forsius, 2006.
[21] Herranen 1998, 321.
[22] Krohn 1991, 149.
[23] Herranen 1998, 257; Heinola-Seura: Reuma sai rinnalleen Valon [Veikko Laine, Itä-Hämeen kirja 1959]
[24] Ahtola, Aleksi & Åbeg, Veijo 2007: 9-11.
[25] Herranen 1998, 151-153; Krohn 1991, 150.
[26] Herranen 1998, 257.
[27] Krohn 1991, 150.
[28] Ollila 1960.
[29] Kunnalliskertomus vuodelta 1968.
[30] Herranen 1998, 271.
[31] Herranen 1998, 271.
[32] Herranen 1998, 271; Ammattikoulun sähköosaston pohjapiirustus, Kylpylän kansakoulu, Heinolan kaupunki pohjapiirustus 16.3.1960 HKA.

[33] Päijät-Häme Wiki: Heinolan kaupunginkirjasto. http://www.paijat-hamewiki.fi/wiki/Heinolan_kaupunginkirjasto (Haettu 5.3.2021).
[34] Herranen 1998, 321.
[35] Heinolan kaupunginpuutarhuri Eve Vanne, puh.keskustelu 23.4.2021.
[36] Heinolan kaupunginpuutarhuri Eve Vanne, puh.keskustelu 23.4.2021; mm. Kuunliljoja istutusympyrässä.
[37] Heinolan kaupunginpuutarhuri Eve Vanne, puh.keskustelu 23.4.2021.
[38] Toimenpidehakemus 299/02. Paikoitusalueen rakentaminen Maaherrankatu 1/Satama-alue. LT 18.6.2004.
[39] Liukumäen purkaminen aloitettiin kylpylässä. https://www.itahame.fi/paikalliset/790360
[40] Eveliina Pirhonen, sähköposti 9.3.2021.
[41] Eveliina Pirhonen, sähköposti 9.3.2021.
[42] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[43] WSP 2018, kuntotutkimus.
[44] Kaila 1997, 519–52: betoni- ja tiilirakennuksissa käytettäväksi tarkoitettu eriste patentoitiin 1920, kyseessä oli pahvikoteloon survottu ja asfalttilevyllä kyllästetty turvepehku.
[45] Mäkiö 1990, 122.
[46] Kirjaston työselitys 16.10.1972. HKA
[47] Luginomassan perusainesosat ovat kipsi, koksikuona, hiekka ja liima.
[48] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[49] WSP 2018, kuntotutkimus.
[50] WSP 2018, kuntotutkimus.
[51] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[52] Maininta öljykeskuslämmityksestä, Rakennustapaselostus 17.6.1970, Heinolan kaupunginkirjasto. HKA
[53] Kuntotutkimus 2018.
[54] Valaisinmalli esiintyy jo Idmanin 1930-luvun katalogeissa, mm. Idman Lighting Catalogue 123 – 1937. https://vintageinfo.be/idman-lighting-catalogue-123-1937/#page/51
[55] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[56] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[57] Rakennustöiden selitys: Heinolan kylpylaitos, 1930.
[58] Eveliina Pirhonen, sähköposti 9.3.2021.
[59] WSP 2018, kuntotutkimus.
[60] Kotimainen huokoinen kuitulevy tuli Suomessa myyntiin 1931.
[61] Torikka 1982, 19.

Kuva: Kylpyläpuiston käytävä ja vanha puinen asuinrakennus.

Kuva: Kylpyläpuiston pelikenttä, vanha kylpylaitoksen päärakennus ja Lääninkivalteri Aschanin talo.

Kuva: Kortteli 1:n rakennukset: vanha puinen asuinrakennus, kuivahoitorakennus ja vesihoitorakennus eli päärakennus.

Kuva: Korttelin sisäpiha, kevyenliikenteenväylä ja uimarannan aita.

Kuva: Vanha pumppaamo.

Kuva: Kauppakatuun rajautuva nurmipiha.

Kuva: Kylpylän uimaranta ja vanha kahvikioski.

Kuva: Rantakylpylän vanhan pääsisäänkäynnin kohdilla on huoltoportti.

Kuva: Näkymä kahvikioskilta kylpylälle päin.

Kuvat: Kahvikioski on pohjaltaan 8-kulmio, kuten vanhat Kylpyläpuiston kioskit ja huvimajat. Kioskin räystään alapinnassa on listakoristelua.

Kuva: Rakennusten rajaamaa tilaa takapihalla.

Kuva: Rantakylpylän portin ja päärakennuksen välinen hiekkakäytävä.

Kuva: Vesikylpyrakennuksen poikkipäätyä koristavat figuurireliefit.

Kuvat: Vanhan puisen asuinrakennuksen sisäänkäynnit.

Kuva: Vanhan puisen asuinrakennuksen piha-alueen istutukset ovat kylpylaitoksen tai sitä myöhemmältä ajalta. Jalokuusen ja talon välissä on vanha hedelmäpuu (kriikuna tai muu luumu).

ARVOLUOKITUKSEN SELITYS

Historiallinen

RH	rakennushistoriallinen
H	esim. aate-, sosiaali- tai elinkeino-historiallinen

Ympäristöllinen

M	maisemallinen /kyläkuvallinen/kaupunkikuvallinen

Suluissa:

(RH)	merkittävyyttä osana aluetta, yhtenäisyyteen tai lähiympäristöön liittyvä piirre
(M)	arvojen merkittävyyttä heikentää jokin sijaintiin, yhtenäisyyteen tai lähiympäristöön liittyvä muutos/piirre
(tyhjä)	ei erityistä merkittävyyttä; saatetaan esittää perusteita tai nostaa esille muita huomioita kohteesta

Merkittävyysluokitus (ohjeellinen)

I	Kohde/alue on kulttuurihistoriallisesti arvokas
II	Kohteella/alueella on arvoja
III	Kohde/alue on täyttänyt historiallisilta ja/tai maisemallisilta ominaispiirteiltään rakennusinventoinnin kriteerit
IV	Kohde/alue, jossa edellisen inventoinnin jälkeen on tapahtunut kulttuurihistoriallisten ja/tai ympäristöllisten erityispiirteiden laadullista heikkenemistä tai tuhoutuminen

INVENTOINTILOMAKE

Selvitystyö Ahola

ALUETIEDOT

Yksikkö_id	27	**Tunnus:**	**6**			
Kunta	HEINOLA	**Kunta nro**	111	**Kaup.osa**	**1**	111-1-1-5
Peruskartta						
NIMI	**HEINOLAN KYLPYLÄ**					
Tyyppi	vapaa-aika			**Tarkenne:**	matkailu, kylpylä	
Asemakaava	26.11.1998: K liike- ja toimistorakennusten korttelialue; kylpylän päärakennus sr-1, takapihan puisto s-4 - suojeltava alue, puusto ja maastonmuodot tulee säilyttää siten ettei maiseman luonne muutu					

Historia:

2005, 2014

Heinola Badhus Aktiebolag perustettiin vuonna 1891. Vuotta myöhemmin valmistui pystyhirsiseinäisenä ensimmäinen kylpylän päärakennus Heinolan Vapaaehtoisen Palokunnan lahjoittamalle tontille, vapaapalokunnan talon ja virran väliselle alueelle. Tiilinen konehuone rakennettiin 1899 ja osittain sen päälle torni vesisäiliöineen 1902. Kylpylävieraiden viihtymiseksi rakennettiin rantapaviljonki/rantakasino vuonna 1895 ja harjupaviljonki vuonna 1900. Kylpylärakennuksen viereen pystytettiin myös pieniä koristeellisia rantamyymälöitä (kioskeja). Uimarannalla suoritettiin täyttö- ja siistimistöitä vuonna 1909. Kylpylän viereen istutettiin koivuja. Vuonna 1914 nykyinen uimaranta aidattiin aurinkokylpyjä varten ja sinne rakennettiin vuonna 1915 vesikelkkamäki. Vanha kylpylaitos paloi vuonna 1930 ja uudet rakennukset valmistuivat panimon tontille vuonna 1931. Kylpylaitoksen (kuivahoitorakennuksen) tiloissa toimi talviaikana kansakoulu. Kylpylärakennusten ja sataman välisellä alueella sijaitsi olutpanimorakennus, joka purettiin kylpylän rakentamisen yhteydessä. Kylpylaitoksen toiminta loppui vuonna 1944 ja tilat vuokrattiin Lomaliitolle reumaparantolaksi (1946-51). Jatkosodan aikana kylpylä oli ollut puolustusvoimien käytössä. Lomaliiton jälkeen rakennuksissa on toiminut ammattikoulu ja sen jälkeen päärakennuksessa mm. kaupunginkirjasto vuosina 1974-1999. Kuivahoitolana toimineessa rakennuksessa on ollut kansalaisopiston tiloja ja työpajoja sekä kaupungin kulttuuritoimisto.

2014

Kylpylän viereisellä tontilla oli 1800-luvun puolimaissa rehtori H. Shildtin talo nro 1. Tontille rakennettiin olutpanimo 1860-luvun alussa, joka vuoden 1936 asemakaavassa näkyy nykyisen pienen puutalon eteläpuolella. Oletettavasti jäljellä oleva puutalo on rehtori Schildtin entinen asuinrakennus. Panimon omistajan asuinrakennus sijaitsi kylpylän päärakennuksen tontilla. Viime sotien jälkeen rakennettu nk. Kipulinna (kuva s. 23, Rakkaudesta Heinolaan...) on purettu kylpylän ja sataman välissä sijaitsevan paikoitusalueen paikalta.

2014

Kylpylä teki Heinolasta tunnetun, ja sen vaikutuksesta kaupunkiin syntyi matkailualan yrityksiä, kuten majataloja, kahviloita. Venäläiset vieraat löysivät Heinolan 1910-luvulla. Huippusesonki koettiin 1917, jolloin yli 500 venäläistä kylpyvierasta vieraili Heinolassa. Suomalaisten kylpylöiden ensimmäinen kultakausi kesti 1830-luvulta aina toiseen maailmansotaan saakka. Kylpylät olivat tuolloin olennainen osa ylempien yhteiskuntaluokkien elämäntapaa. Kylpylöissä kävi köyhiäkin, sillä valtion tukia oli kirjallisin sopimuksin jyvitetty vähävaraisille; senaatti antoi kylpylöille rahallista tukea, jota vastaan piti olla esimerkiksi 15 vapaapaikkaa köyhille.

Kuvaus:

2005, 2014

Kaupungin rantoja jaksottavat puistot ja venevalkamat sekä ydinkeskustan osalta myös satama ja vanhan kylpylän uimaranta, joka on vanhaan tapaan puuaidan rajaama (uudentyyppinen). Alue on peruskorjattu vuonna 1986. Heinolan entisen kylpylaitoksen rakennukset - päärakennus ja kuivahoitolana toiminut rakennus - sijaitsevat Kauppakadun ja satamaan johtavan Maaherrankadun kulmauksessa. Ensimmäisen kylpylaitoksen rakennuspaikalla, WPK:n talon rannan puoleisella tontinosalla, on moderni esiintymislava ja katsomo. Entisen kuivahoitolarakennuksen vieressä on pieni, nähtävästi 1800-luvun asuinrakennus. Kylpylänpuistossa sijaitsevat vanhat tenniskentät.

KARTTA

ALUEKOKONAISUUDEN KANNALTA TÄRKEÄT YKSITTÄISET KOHTEET TAI RAKENNUKSET

Nimi KOHDE/rakennus	Tunnus	Nro	id
Kylpylä -rakennus_1	111-1-1-5-1	6	026
Kylpylä -rakennus_2	111-1-1-5-2	6	027
Asuinrakennus	111-1-1-5-3	6	052

RAKENNUSTIEDOT

	I päärakennus	II hoitola	III asuinrakennus
Nyk. käyttö	väistökoulu?	työpaja	
Alkup.käyttö	kylpylän päärakennus	kuivahoitorakennus	asuinrakennus (rehtori Schildt?)
Rakennusaika	1931	1931	1800-l
Suunnittelija	arkkitehti V. G. Palmqvist	arkkitehti V. G. Palmqvist	0
Laajennukset	0	0	n. 1930-l
Näkyvä perustus	lohkokivi	betoni	luonnonkivi
Runko	tiilimuuraus	hirsi	hirsi
Julkisivut	rappaus	rappaus	vaakalaudoitus
Pohjamuoto	T-muoto	T-muoto	vinkkeli
Kattomuoto	aumakatto	harja/aumakatto	aumakatto
Kate	profiilipelti?	tiili	pelti
Erityispiirteet	*Erityispiirteet ovat rakennuksen kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta merkittäviä ulkoasullisia piirteitä, joko tietystä aikavaiheesta säilyneitä tai tiettyä rakentamisen tapaa noudattavia.*		

I: klassistinen rakennus; seinien rappaus keltainen, nurkkien korosteet, ikkunoiden välit ja pääoven ympärys valkoiset; rannan puolella portaikko ulokkeena, jossa harjakattoinen poikkipääty; pääikkunat muodostavat funkisvaikutteisen nauhan; päädyissä ja portaikossa ikkunat pystyaiheena; ullakolle päädyssä lunetti-ikkunat; 4-ruutuiset ikkunat ovat syvällä muurauksessa; ne ja betonisokkeli ovat ruskeat; rannan puoleinen sisäänkäynti on ympäröity liuskekivillä.

II: rannan puoleinen osa on aumakattoinen ja tielle suuntaava keskisakara harjakattoinen; roiskerappaus; mm 4-ruutuiset ikkunat, risti-karmilliset ikkunat (SU); harjakattoisessa päädyssä on pieni aumakattoinen umpikuisti, jonka yllä on säteittäinen lunetti-ikkuna; aumakattoisessa osassa on toiseen kerrokseen kaksi ja pohjakerrokseen yksi harjakattoinen avokuisti

	III: vanhan osan katto on aumakatto; laajennuksen pääty on harjakattoinen; rakennuksessa on yhtenäinen vaakalaudoitus; vanhassa osassa räystään alla on mahdollisesti alkuperäistä leveää vaakalaudoitusta; ikkunat ovat 6-ruutuiset (SU); haukkaikkunat; rannan puolella on koristeellinen kaareva metallinen katos sisäänkäynnin yllä
Muutoshistoria	*Tiedossa olevat, ulkoasun arvioinnin kannalta olennaiset korjaukset*
2005	II: Rakennuksen puuosiin on käytetty palaneen kylpylärakennuksen säästyneitä hirsiä. Toisen lähteen mukaan rakennus rakennettiin vierestä puretun olutpanimon hirsistä.
	III: Rakennusta on laajennettu 1900-luvulla, mahdollisesti samoihin aikoihin kun uusi kylpylaitos rakennettiin. Rakennuksen alkuperäinen massa on kadun suuntainen suorakaide; vanha osa on perustettu luonnonkivimuurille, laajennusosassa on betoniperustus osittaisella kellarilla
2014	II: vanhassa kuvassa (epätarkka, Rakkaudesta Heinolaan, s. 22) kuivahoitorakennus näyttäisi olevan hirsipinnalla, ja tehty ikkunoiden yläosaan saakka pystyhirsirunkolla ja siitä ylöspäin lamasalvosrakenteella tai sitten rakennuksessa oli alkuun melko erikoinen lautavuoraus; joka tapauksessa tyyli jäljitteli klassista kivirakentamista voimakkailla nurkkaharkotuksilla, päätykolmion kissanpenkeillä sekä kolmiopäädyn räystäslinjaa korostavalla listalla, myös lähes tasakattoinen päätykuisti on alkuperäinen ulko-ovineen; muut sadekatokset ovat myöhempiä lisäyksiä.
	I: vesikatto uusittu peltisenä?; III: vesikatto uusittu peltisenä, kevyt ulkomaalaus

LÄHTEET

Raportit	0
Kirjalliset	Pertti Torikka, Heinolan kylpylaitos 1892 - 1944, Heinolan kaupunki, K. J. Gummerrus Oy:n kirjapaino, Jyväskylä, 1982; A. R. Cederberg, Vikko Ojala, Heinolan kaupungin historia, Heinolan kaupunki, Tampereen kirjapaino Oy, 1948, s. 225; Endén, Rauno. Heinolan kaupungin historia 2, Heinolan kaupunki, Jyväskylä, 1989; Rakkaudesta Heinolaan, Heinola-seura ry, 2009; Suvikumpu, Liisa, 2014. Suomalaiset kylpylät (SKS),
Arkistot	[ei käyty läpi rakennuspiirustusarkistoa]
www	RKY (2009). Museovirasto: http://www.rky.fi/
Suulliset	0
Inventoija	Nina Könönen **Pvm:** 7.10.2005
Päivittäjä	Teija Ahola, Selvitystyö Ahola **Pvm:** .2014
Tallentaja	Teija Ahola, Selvitystyö Ahola **Pvm:** .2014
Muu aineisto	Digitaaliset valokuvat luovutettu tilaajalle.

INVENTOINTIPERUSTE

RKY	Heinolan Perspektiivi;
2005	*Kylpylärakennusten muodostama kokonaisuus 1930-luvulta. Liittyy kiinteästi Heinolan kulttuuri- ja liike-elämän historiaan. Osana kokonaisuutta on myös rakennus 1800-luvun puolivälin tienoilta. Hyvin alkuperäiset tyylipiirteensä säilyttäneiden kylpylärakennusten muodostama kokonaisuus on osa valtakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä ja se on myös osa kansallisen kaupunkipuiston miljöötä./ H, RH tyypillisyys, harvinaisuus, M itsenäinen ja osana kokonaisuutta*
Teema	vapaa-aika; matkailu, kylpylät; Kansallinen kaupunkipuisto

A R V O T E K I J Ä T 2014

Historialliset *RH, H*	Heinola lukeutuu maamme kylpyläkaupunkeihin, joskaan ei aivan vanhimpiin, mutta 1892 perustettu kylpylä teki kaupungista tunnetun ja suositun matkustuskohteen. Toiminnan loppupuolella valmistunut kylpylärakennus on tyyliltään 1920-luvun klassisismia ja se edusti valmistuessaan uutta ajattelua ja tekniikkaa kylpylärakentamisessa. Kylpylätoimintaan viittaavat reliefit ovat rannanpuoleisessa poikkipäädyssä, myös julkisivujen ikkunasommittelu poikkeaa tavanomaisesta, mutta sen erityisemmin rakennuksen alkuperäinen käyttötarkoitus ei ilmene tyylipiirteiltään hyvin säilyneessä rakennuksessa. Kylpylän vieressä on puurunkoinen, jälkeenpäin julkisivurappauksen saanut kuivahoitorakennus sekä näitä vanhempi asuintalo. - korttelin pohjoisosa, päärakennuksen kohdalla, on otettu käyttöön ainakin jo 1838.
Ympäristölliset *M*	Kylpylärakennukset ja vanha puinen kaupunkilaistalo rajaavat satamaan johtavaa katua valtakunnallisesti arvokkaan Maaherranpuiston eteläpäässä. Kylpylän uimaranta on edelleen puuaidan rajaama. Korttelipihan ja uimarannan muodostama kokonaisuus muodostaa sataman ja kaupungin keskuspuiston reunalla kaupunkikuvaa rikastuttavan, ja sen kehityshistoriasta kertovat kokonaisuuden.

tiedostomuunnos Excel > PDF aiheuttaa kuvien venymistä vaakasuunnassa

VALOKUVIA T. Ahola 2014

asuintalo ja kylpylä Maaherrankadulla

kylpylän päärakennus

päärakennuksen julkisivureliefi

päärakennus
(kuva 2009
Google str.View)

kylpylän
kuivahoito-
rakennus

Asiakirjan ovat allekirjoittaneet

Nimi	Tunnistautuminen	Aika
Eija Launia	Suomi.fi	17.02.2026 14:52:49 UTC+02:00

OTE PÖYTÄKIRJASTA

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

valtuusto

Aika **02.02.2026 klo 17:00 - 19:06**

Paikka **valtuuston istuntosali**

Osallistujat

	Nimi	Tehtävä
Läsnä	Salminen Sami	puheenjohtaja
	Mäentalo Mika	2. varapuheenjohtaja
	Anttonen Tarja	jäsen
	Arifullen Teppo	jäsen
	Auvinen Risto	jäsen
	Bonden Aimo	jäsen
	Endén Hanna-Liisa	jäsen
	Erkkilä Timo	jäsen
	Huvinen Kimmo	jäsen
	Häll Heidi	jäsen
	Ijäs Paula	jäsen
	Jaakkola Ilkka	jäsen
	Järvinen Kaija	jäsen
	Järvinen Mikko	jäsen
	Kalmi Venla	jäsen
	Kasurinen Seija	jäsen
	Lehmusvuori Taisto	jäsen
	Lehtimäki Kirsi	jäsen
	Leppälä Mika	jäsen
	Lindfelt Jarkko	jäsen
	Mäkilä Heikki	jäsen
	Niemelä Sari	jäsen
	Nieminen Matti	jäsen
	Pynnönen Kai	jäsen
	Rajajärvi Jouko	jäsen
	Rautkoski Mikko	jäsen
	Riikonen Pirjo	jäsen
	Ruuth Jarmo	jäsen
	Saari Henri	jäsen
	Seppälä Kuisma	jäsen
	Simpanen Sallamaari	jäsen
	Tiainen Erika	jäsen
	Tukonen Mikko	jäsen
	Vadelmakoski Krista	jäsen
	Vastamäki Jari	jäsen
	Virtanen Jari	jäsen
	Väli-Torala Tapio	varajäsen
	Ratilainen Matleena	nuorisovaltuuston edustaja
Muu	Parkkonen Jari	kaupunginjohtaja
	Hurmola-Remmi Hanna	pöytäkirjanpitäjä

OTE PÖYTÄKIRJASTA

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Houhala Keijo	kaupunkiympäristöjohtaja
Koski-Lukkari Liisa	hyvinvointijohtaja
Kujala Timo	IT-suunnittelija
Launia Eija	toimialasihteeri

Laillisuus ja päätösvaltaisuus

Päätös: Kokous todettiin laillisesti koolle kutsutuksi ja päätösvaltaiseksi.

Käsitellyt asiat

1 - 1

Pöytäkirjan tarkastus

Päätös: Pöytäkirjantarkastajiksi valittiin Kaija Järvinen ja Mikko Järvinen.

Pöytäkirja yleisesti nähtävillä

Pöytäkirja on julkaistu Heinolan kaupungin verkkosivuilla www.heinola.fi viimeistä allekirjoitusta seuraavana päivänä.
(kts. allekirjoitusten yhteenvetosivu > https://www.heinola.fi/heinola-ja-hallinto/paatoksenteko-ja-paattajat/esityslistat-ja-poytakirjat/muutoksenhakuajan-nahtavana-olevat-sahkoisesti-allekirjoitetut-poytakirjat/

§ 1 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta

valt 02.02.2026 § 1
264/10.02.03/2025

Päätös

Valtuusto päätti hyväksyä asemakaavan muutoksen 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostuksen liitteineen.

Kokouksen kulku

Keskustelun kuluessa valtuutettu Simpanen teki asiaa koskevan palautusesityksen, jonka kuitenkin veti pois kokouksen aikana.

Keskustelun kuluessa valtuutettu Erkkilä teki asiaa koskevan seuraavan palautusesityksen: Asia palautetaan uudelleen valmisteluun ja kylpylän rannan asemakaavaan lisätään Kylpylän

kuivahoitorakennus pakottavalla suojelumerkinnällä kuten Museoviraston valtuuksilla Lahden museo on lausunnossaan tiukasti vaatinut. Muutoin noudatetaan Lahden museon lausuntoa, joka edustaa Museoviraston kantaa. Asia raukesi kannattamattomana.

Valtuutettu Erkkilä ilmoitti jättävänsä asiasta eriävän mielipiteen, joka on pöytäkirjan liitteenä.

Päätösehdotus

Kaupunginhallitus ehdottaa valtuustolle, että se hyväksyy asemakaavan muutoksen 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostuksen liitteineen.

Toimivalta

Heinolan kaupungin hallintosääntö 2 luku 7 §

Valmistelija

kaupunginarkkitehti Harri Kuivalainen
p. 044 769 4370, etunimi.sukunimi@heinola.fi

Valmistelu

Esityslistan liitteenä asemakaavan muutos 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostus liitteineen.

Tiedoksianto

virallinen ote
sähköposti

muistutusten tekijät
kaupunginarkkitehti
asemakaava-arkkitehti
kaavoituskoordinaattori

khall 12.01.2026 § 2

Päätös

Kaupunginhallitus päätti ehdottaa valtuustolle, että se hyväksyy asemakaavan muutoksen 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostuksen liitteineen.

Keskustelun kuluessa jäsen Erkkilä teki asiaa koskien palautusesityksen: Palautetaan asia uuteen valmisteluun, kuivahoitorakennus merkitään SR: 2 -suojelumerkinnällä ja muutoinkin noudatetaan Lahden museoiden lausunnossaan 9.10.2025 esittämiä linjauksia. Perusteluna: Alue on historiallista arvoiltaan erityisen merkittävää kulttuurihistoriallisilta arvoiltaan ja on tärkeä osa Heinolan kansallista kaupunkipuistohistoriaa, Esitykseen liittyy Lahden kaupungin museoiden lausunto. Palautusesitys raukesi kannattamattomana.

Kaupunginjohtaja teki päätösehdotukseen korjausesityksen, että valtuusto hyväksyy asemakaavan muutoksen 694/Akm

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Kylpylänranta ja kaavaselostuksen liitteineen.

Asiantuntijana asian käsittelyn ajan toimi kaupunginarkkitehti Harri Kuivalainen klo 15.14-15.46
Kesku

Esittelijä — kaupunginjohtaja Parkkonen, Jari

Päätösehdotus — Kaupunginhallitus päättää ehdottaa valtuustolle, että se hyväksyy asemakaavan muutoksen 694 Tähtiniementien kauppa-alue.

Toimivalta — Heinolan kaupungin hallintosääntö 5 luku 22 §

Valmistelija — kaupunginarkkitehti Harri Kuivalainen
p. 044 769 4370, etunimi.sukunimi@heinola.fi

Valmistelu — Esityslistan liitteenä on 27.11.2025 päivätty asemakaavan muutos 694/Akm Kylpylänranta ja kaavaselostus liitteineen.

Kokouksessa asiantuntijana paikalla keskustelun ajan kaupunginarkkitehti Harri Kuivalainen.

Jatkokäsittely — valtuusto

kaympltk 04.12.2025 § 98

Päätös — Päätösehdotus hyväksyttiin.

Kokouksen kulku:
Metsänhoitaja poistui kokouksesta asian käsittelyn aikana klo 19.31.

Esittelijä — kaupunkiympäristöjohtaja Houhala, Keijo

Päätösehdotus — Kaupunkiympäristölautakunta päättää

1. antaa liitteenä olevat vastineet 2. kaavaehdotuksesta saatuihin lausuntoihin ja muistutuksiin sekä

2. ehdottaa kaupunginhallitukselle ja edelleen valtuustolle, että valtuusto hyväksyy asemakaavan muutoksen 694 Kylpylänranta.

Toimivalta — Heinolan kaupungin hallintosääntö 5 luku 23.3 §

OTE PÖYTÄKIRJASTA

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Valmistelija

asemakaava-arkkitehti Katri Kuivalainen, p.044 769 4370
etunimi.sukunimi@heinola.fi

Valmistelu

Kylpylänrannan asemakaavamuutoksen tavoitteena on päivittää nykyinen, vuonna 1998 laadittu kylpyläkorttelia (kortteli 1) ja Kylpylänpuiston tenniskenttäaluetta koskeva asemakaava. Kaavamuutos koskee myös Kylpylän uimarantaa, Vanhan sahanrannan puistoaluetta, satama-aluetta, Kylpylänpuistoa sekä näitä ympäröiviä katualueita ja vesialuetta. Nykyinen asemakaava oli laadittu uuden kylpylärakennuksen sijoittamiseksi kortteliin 1 ja se on tavoitteiltaan vanhentunut. Nyt tehtävän kaavamuutoksen tavoitteena on mahdollistaa alueen nykyisten rakennusten joustava käyttö sekä vähäinen lisärakentaminen alueelle.

Kylpylänrannan asemakaavan muutos on laitettu vireille elinvoimalautakunnan päätöksellä 21.6.2022. Elinvoimalautakunta päätti 16.8.2023 liittää Rantakasinon asemakaavahankkeen osaksi Kylpylänrannan asemakaavamuutosta.

Asemakaavan valmisteluvaiheen kaavaluonnos oli nähtävillä 4.11.-5.12.2023. Kaavaehdotus oli nähtävillä 6.3.-6.4.2024 ja 2. kaavaehdotus oli nähtävillä 13.9.-14.10.2025.

2. kaavaehdotuksesta saatiin 5 lausuntoa ja 6 muistutusta. Lausunnon antoivat Ympäristöministeriö, Väylävirasto, Hämeen ELY-keskus ja Lahden museot/Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo sekä Päijät-Hämeen Ympäristöterveys. Lausunnot ja muistutukset on referoitu ja niihin on annettu vastineet (kaavaselostuksen liiteaineisto).

Lausuntojen ja muistutusten perusteella kaavaehdotukseen on tehty seuraavat tarkennukset:
ALY-25/s1 aluemerkintää on täsmennetty. Tarkennettu määräys on muotoiltu seuraavasti:
ALY-2/s1, Asuin-, liike-, toimisto ja yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristön ominaispiirteet tulee säilyttää. Alueelle voi rakentaa myös majoitustiloja. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009, Heinola Perspektiivi). Alueella olevia, säilytettäviä rakennuksia ei saa muuttaa niin, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikkenee. Korjaustöiden sekä käyttötarkoitus- ja muiden muutosten suunnitelmista on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa ennen rakennus- tai toimenpidelupaa koskevan päätöksen antamista. Uudisrakennukset, laajennukset tai rakennusten muutostyöt tulee arkkitehtuuriltaan, materiaaleiltaan, väreiltään ja ulkoasultaan sovittaa olemassa olevaan vanhaan rakennuskantaan. Uudisrakentamisen julkisivujen tulee olla suojeltuihin rakennuksiin sovitettua puuta tai sileää rappausta. Julkisivun lasiosien tulee olla kirkasta tai valkoista lasia. Näkyviä elementtisaumoja ei sallita. Rakennuksissa tulee olla aumakatto. Mahdollinen ullakon tekninen tila tulee sulauttaa rakennuksen

kokonaismassaan, erillistä vesikaton yläpuolista teknistä tilaa ei sallita. Muut kuin ranskalaiset parvekkeet on pääasiassa lasitettava. Rakennusalan ylittävät parvekkeet sallitaan siten, että niitä ei tueta maanvaraisesti, ylitys voi olla enintään 1 metrin. Merkityn rakennusoikeuden lisäksi saa toteuttaa asuntoihin liittyvät yhteistilat, irtaimistovarastot, auto- ja polkupyöräsuojat, jätetilat, talotekniset tilat ja väestönsuojatilat. Rakennusoikeuden lisäksi sallituille tiloille ei tarvitse varata autopaikkoja. Ympäristön ominaispiirteet tulee huomioida sijoitettaessa pihatoimintoja ja autopaikkoja alueelle. Piha-alueiden istutusten ja rakenteiden tulee olla alueen ominaispiirteisiin soveltuvia ja mahdollisuuksien mukaan nykyistä säilyttäviä/uudistavia. Tontteja ei saa aidata.

Nähtävillä olleessa kaavaehdotuksessa määräys oli: Asuin-, liike-, toimisto- ja yleisten rakennusten korttelialue, jossa rakennetun ympäristön ominaispiirteet tulee säilyttää. Alue kuuluu kansalliseen kaupunkipuistoon ja on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009, Heinola Perspektiivi). Korttelialueelle voi rakentaa myös majoitustiloja. Uudisrakennukset…

Sataman aluemerkintää on täsmennetty ja siihen lisätty /s1 määräys: *LS-1/s1, Satama-alue, jota rakennuksineen ja ulkoalueineen tulee käyttää ja hoitaa siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY2009, Heinolan Perspektiivi). Alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastoja, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia, polttoaineen jakeluaseman sekä ravitsemukseen ja veneilyyn liittyviä liiketiloja.*

Nähtävillä olleessa kaavaehdotuksessa sataman määräys oli: Satama-alue. Alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastoja, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia, polttoaineen jakeluaseman sekä ravitsemukseen ja veneilyyn liittyviä liiketiloja.

Vanhan sahan rannan käyttötarkoitusmerkintään (LV-2 Venesatama/venevalkama) on listätty määräys koskien alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä: *Venesatama/venevalkama. Alueelle saa rakentaa veneilyyn liittyviä pienimuotoisia rakennuksia ja rakennelmia. Alueen puistomainen luonne tulee säilyttää. Alueen puusto tulee pääosin säilyttää, jos puita on poistettava, on tilalle istutettava uusia. Alueella ei sallita pysäköintiä eikä isojen veneiden talvisäilytystä.*

Nähtävillä olleessa kaavaehdotuksessa määräys oli: Venesatama/venevalkama. Alueelle saa rakentaa veneilyyn liittyviä pienimuotoisia rakennuksia ja rakennelmia.

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Venevalkama-alueen rakennusoikeus 40 kerros-m2 on osoitettu ohjeellisella rakennusalalla määräävän rajan sijaan, jolloin rakennus voidaan sijoittaa tarkoituksenmukaisesti ja kaupunkikuvaan sopivalla tavalla.

Kylpylänpuiston entiseltä tenniskenttäalueelta on poistettu mahdollisuus alueen käyttämiseen tilapäisenä pysäköintialueena. Alue on osoitettu palloilualueeksi ja leikkipuistoksi varatuksi ohjeelliseksi alueen osaksi. Muutos on korjattu myös selostuksen lukuihin 5.2. ja 5.3.2.

Maakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus on poistettu kaavakartalta, koska uusi maakuntakaava ei ole vielä vahvistanut rajauksia. Maisema-alueen kuvausta on tarkennettu kaavaselostukseen.

Kaavan yleisiin määräyksiin on lisätty määräys: Kaava-alue on lähes kokonaisuudessaan valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY2009, Heinolan Perspektiivi). Alueen arvot tulee huomioida alueelle kohdistuvissa toimenpiteissä.

Muita pieniä korjausluontoisia tarkennuksia on tehty kaavakartalle ja määräyksiin sekä kaavaselostukseen ja asemakaavan seurantalomakkeeseen.

Muutokset kaavaehdotukseen eivät ole vaikutukseltaan merkittäviä. Asemakaavan muutosehdotusta ei ole tarpeen asettaa uudelleen nähtäville.

Jatkokäsittely kaupunginhallitus, valtuusto

Tiedoksianto

virallinen ote	muistutusten tekijät
sähköposti	kaupunginarkkitehti
	asemakaava-arkkitehti
	kaavoituskoordinaattori

Liitteet

1 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta, kaavakartta 27.11.2025
2 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta selostus liitteineen 27.11.2025
3 Timo Erkkilä eriävä mielipide 1 §

OTE PÖYTÄKIRJASTA

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Sähköisesti allekirjoitetusta ja tarkastetusta pöytäkirjasta otteen oikeaksi todistaa allekirjoittaja

Eija Launia
toimialasihteeri

Tämä asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu.

Tiedoksianto asianosaiselle

17.2.2026 sähköpostitse

OTE PÖYTÄKIRJASTA

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Muutoksenhakuohje koskee pykäliä: § 1

Heinolan kaupunki

Valitusosoitus, kunnallisvalitus

Valitusoikeus ja valitusperusteet

Kunnallisvalituksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen. Oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen saa hakea muutosta kunnallisvalituksin vain se, joka on tehnyt oikaisuvaatimuksen. Mikäli päätös on oikaisuvaatimuksen johdosta muuttunut, saa päätökseen hakea muutosta kunnallisvalituksin myös asianosainen sekä kunnan jäsen.

Valituksen saa tehdä sillä perusteella, että päätös on syntynyt virheellisessä järjestyksessä, päätöksen tehnyt viranomainen on ylittänyt toimivaltansa tai päätös on muuten lainvastainen.

Valitusviranomainen ja valitusaika

Hämeenlinnan hallinto-oikeus
Raatihuoneenkatu 1, 13100 Hämeenlinna
sähköposti: hameenlinna.hao@oikeus.fi
fax: 029 56 42269
puh. (vaihde): 029 56 42210

Valitus tehdään ensisijaisesti hallinto- ja erityistuomioistuinten asiointipalvelussa osoitteessa https://asiointi.oikeus.fi/hallintotuomioistuimet tai käyttämällä oheista QR-koodia:

Kunnallisvalitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän (7) päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, kolmen (3) päivän kuluttua sähköpostin lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kaavan tai rakennusjärjestyksen hyväksymistä koskevan päätöksen katsotaan kuitenkin tulleen asianosaisten tietoon silloin, kun päätös on kuntalain 140 §:n mukaisesti julkaistu yleisessä tietoverkossa.
Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon 7 päivän kuluttua siitä, kun päätös on julkaistu yleisessä tietoverkossa.

kaupunginhallitus	§ 2	12.01.2026
valtuusto	§ 1	02.02.2026

Valituskirjelmä

Valitus tehdään kirjallisesti. Valituskirjelmässä, joka on osoitettava valitusviranomaiselle, on ilmoitettava
- päätös, johon haetaan muutosta
- miltä kohdin päätökseen haetaan muutosta ja mitä muutoksia siihen vaaditaan tehtäväksi sekä
- perusteet, joilla muutosta vaaditaan.

Valituskirjelmässä on ilmoitettava valittajan tai kirjelmän muun laatijan nimi ja kotikunta sekä postiosoite ja puhelinnumero, joihin asiaa koskevat ilmoitukset valittajalle voidaan toimittaa.

Valittajan, laillisen edustajan tai asiamiehen on allekirjoitettava valituskirjelmä.

Valituskirjelmään on liitettävä
- päätös, johon haetaan muutosta, alkuperäisenä tai jäljennöksenä
- todistus siitä, minä päivänä päätös on annettu tiedoksi tai muu selvitys valitusajan alkamisen ajankohdasta
- asiakirjat, joihin valittaja vetoaa vaatimuksensa tueksi, jollei niitä ole jo aikaisemmin toimitettu viranomaiselle.

Asiamiehen on tarvittaessa liitettävä valtakirja (HLL 21 §).

Valitusasiakirjojen toimittaminen

Valitusasiakirjat on toimitettava valitusviranomaiselle valitusajan kuluessa ennen sen viimeisen päivän virka-ajan päättymistä. Jos valitusajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, joulu- tai juhannusaatto tai arkilauantai, saa valitusasiakirjat toimittaa ensimmäisenä sen jälkeisenä arkipäivänä.

Omalla vastuulla valitusasiakirjat voi lähettää postitse tai lähetin välityksellä. Postiin valitusasiakirjat on jätettävä niin ajoissa, että ne ehtivät perille valitusajan kuluessa.

Lisätietoja

Muutoksenhakuasian vireille panijalta peritään oikeudenkäyntimaksu sen mukaan kuin tuomioistuinmaksulaissa (1455/2015) säädetään. Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos hallinto-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi, eli hyväksyy valittajan vaatimukset.
Lisätietoa oikeudenkäyntimaksuista hallinto-oikeudessa:
https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiointijajulkisuus/maksut/oikeudenkayntimaksuthallinto-oikeudessa.html

Subject: Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta (#27831)
Sent: 18.2.2026, 9.52.01
From: kirjaamo@heinola.fi<kirjaamo@heinola.fi>
To: Kirjaamo_Lahti
Attachments: Valtuusto 2.2.2026 Pöytäkirjanote §1.pdf
Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta, kaavakartta 27.11.2025.PDF
Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta selostus liitteineen 27.11.2025.pdf
Timo Erkkilä eriävä mielipide 1 §.pdf

Hei,

tiedoksi oheinen päätös. Pahoittelut, että eilisestä jakelusta on jäänyt Lahden museot puuttumaan. Päätöksiä on päästy jakelemaan eilen, kun kaupunginhallitus on tehnyt päätöksen ”Toimeenpanomääräysten antaminen valtuuston 2.2.2026 kokouksessa tekemistä päätöksistä”.

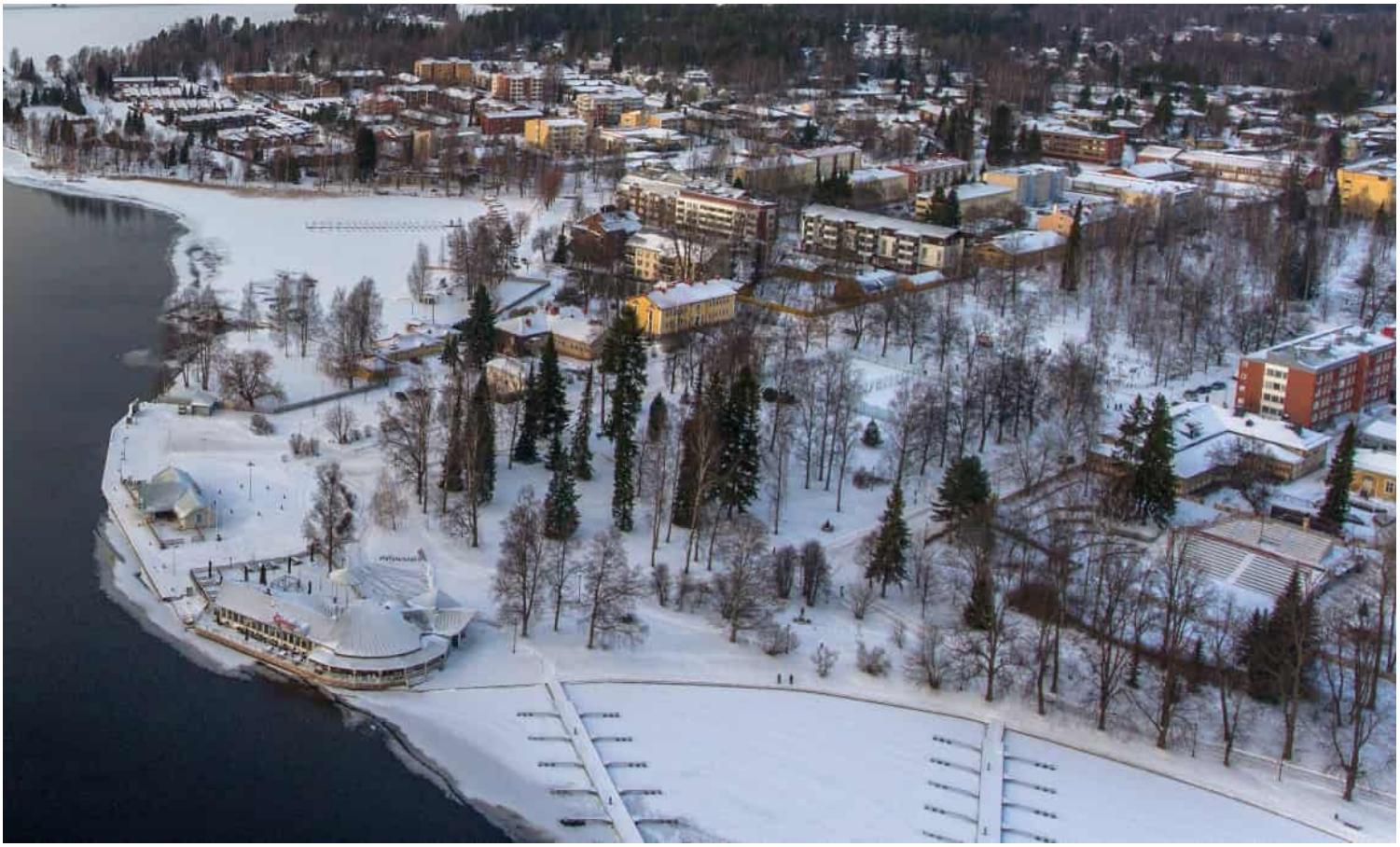
Viestin lähettäjänä on automaattisesti Heinolan kaupungin kirjaamo, mutta kommentit pyydetään lähettämään allekirjoittaneen tai valmistelijan sähköpostiin (nimi löytyy päätöksestä). Sähköpostit ovat etunimi.sukunimi@heinola.fi muodossa.

Ystävällisin terveisin,

Maria Laakkonen
toimialasihteeri
Hallintopalvelut
puhelin: 044 769 4241

Heinolan kaupunki
PL 1001
18101 Heinola

Asianumero 65/10.02.03/2023
264/10.02.03/2025

Asemakaavan muutos

694/AKM Kylpylänranta

Asemakaavan selostus
11.8.2025 tark.27.11.2025 päivättyyn
asemakaavan 2. muutosehdotukseen

Selostuksen päiväyshistoria:

Kaavaluonnos 25.10.2023

Kaavaehdotus 12.2.2024

2. kaavaehdotus 11.8.2025

Valtuusto on hyväksynyt
asemakaavan muutoksen xx.xx.202x.

Kaava on tullut voimaan xx.xx.202x.

PIENI KAUPUNKI, ISO ELÄMÄ

Heinola

SISÄLLYS

1 PERUS- JA TUNNISTETIEDOT 5
1.1 Tunnistetiedot 5
1.2 Kaava-alueen sijainti 5
1.3 Kaavan tarkoitus 5
2 TIIVISTELMÄ 6
2.1 Kaava-alue 6
2.2 Tavoitteet 6
2.3 Tiivistelmä asemakaavaehdotuksesta 6
2.4 Kaavaprosessin vaiheet 7
3 SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHDAT 8
3.1 Selvitys suunnittelualueen oloista 8
3.1.1 Alueen yleiskuvaus 8
3.1.2 Maankäytön vaiheita 9
3.1.3 Luonnonympäristö 11
3.1.4 Rakennettu ympäristö 13
3.1.5 Maanomistus 22
3.2 Suunnittelutilanne 23
3.2.1 Kaava-aluetta koskevat suunnitelmat, päätökset ja sopimukset 23
3.2.2 Kaava-aluetta koskevat selvitykset 27
4 ASEMAKAAVAN SUUNNITTELUN VAIHEET 34
4.1 Asemakaavan suunnittelun tarve 34
4.2 Suunnittelun käynnistäminen ja sitä koskevat sopimukset ja suunnitelmat 35
4.3 Asemakaavan tavoitteet 35
4.3.1 Lähtökohta-aineiston antamat tavoitteet 35
4.3.2 Prosessin aikana syntyneet tavoitteet, tavoitteiden tarkentuminen 37
4.4 Osallistuminen ja yhteistyö 37
4.4.1 Osalliset 37
4.4.2 Vireilletulo, osallistuminen ja vuorovaikutusmenettelyt 37
4.5 Aloitusvaihe 37
4.5.1 Aloitusvaiheen palaute 37
4.5.2 Viranomaisyhteistyö 38
4.6 Luonnosvaihe 39
4.6.1 Kaavaluonnoksen valmistelu 39
4.6.2 Vaihtoehtotarkastelu 40

4.6.3 Luonnosvaihtoehtojen vaikutusten selvittäminen, arviointi ja vertailu 42
4.6.4 Kaavaluonnos 45
4.7 Yleisen pysäköinnin järjestäminen satama-alueella 46
4.8 Tarkastelu kuivahoitorakennuksen korjattavuudesta ja käyttötarkoituksen muuttamisesta: 47
4.9 Asemakaavaehdotuksen valmistelu 50
Luonnosvaiheen palaute ja sen huomioiminen 50
4.10 2. Asemakaavaehdotuksen valmistelu 52
Ehdotusvaiheen palaute ja sen huomioiminen 52
4.11 Muutokset 2. Asemakaavaehdotukseen / Kaavan hyväksymisvaihe 54
5 ASEMAKAAVAN KUVAUS 55
5.1 Kaavan mukainen rakennettu ympäristö 55
5.2 Pysäköinti 58
5.2.1 Mitoitus 59
5.2.2 Ympäristön häiriötekijät 61
5.3 Aluevaraukset 61
5.3.1 Korttelialueet 61
5.3.2 Yleiset alueet 61
5.3.3 Yhdyskuntatekninen huolto 62
5.3.4 Tonttijako 62
5.4 Kaavaratkaisun perustelut 62
5.5 Vaikutusten arviointi 64
5.5.1 Ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön kohdistuvat vaikutukset 64
5.5.2 Maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon kohdistuvat vaikutukset 65
5.5.3 Taloudelliset vaikutukset 67
5.5.4 Kasvillisuuteen, eläimistöön, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin kohdistuvat vaikutukset 67
5.5.5 Alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen kohdistuvat vaikutukset 68
5.5.6 Kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset 68
5.6 Kaavamerkinnät ja –määräykset 74
5.7 Nimistö 74
6 Asemakaavan toteutus 74
6.1 Toteutusta ohjaavat ja havainnollistavat suunnitelmat 74
6.2 Toteuttaminen ja ajoitus 74
6.3 Toteutuksen seuranta 74

Luettelo selostuksen liiteasiakirjoista

Liite 1:	Osallistumis- ja arviointisuunnitelma
Liite 2:	Asemakaavan seurantalomake
Liite 3:	Havainnekuva
Liite 4:	Luonnosvaiheen lausunnot ja mielipiteet, sekä niiden vastineet
Liite 5:	Ehdotusvaiheen lausunnot ja muistutukset, sekä niiden vastineet
Liite 6.	2. Ehdotusvaiheen lausunnot ja muistutukset, sekä niiden vastineet
Liite 7:	Asemakaavakartta ja -määräykset 1:2000

Luettelo muista kaavaa koskevista asiakirjoista, taustaselvityksistä ja lähdemateriaalista

Heinolan kylpylä, Rakennushistoriaselvitys, Selvitystyö Ahola, 2021

Maaherrankatu 1B, Rakennus 1, Kuntotutkimus, WSP 2018

Maaherrankatu 1B, Rakennus 2, Kuntotutkimus, WSP 2018

Maaherrankatu 1B, Rakennus 3, Kuntotutkimus, WSP 2018

Heinolan kylpylänrannan asemakaavan lepakkotarkastukset, Timo Metsänen 2023

Entinen Heinolan Olut- ja virvoitusjuomatehdas
Maaperän pilaantuneisuustutkimus, Ramboll 2024

Heinolan kaupunki, Kylpylänranta, Hulevesiselvitys, Ramboll 2024

Kylpylänrannan asemakaavan muutosalueen rakennettavuusselvitys, Ramboll 2024

Heinolan kylpylän alueen lepakkoselvitys, Enviro 2024

Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perusselvitykset, 2006

Heinolan kansallinen kaupunkipuisto, hoito-, ja käyttösuunnitelma, 2007

Heinolan keskusta-alueen puistoselvitys, puistokortit, Loci Maisema-arkkitehdit, 2021

KUKUSE Heinolan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2005 sekä päivitys- ja täydennysselvitys 2015

MARY Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö, 2006

RKY Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2009

1 PERUS- JA TUNNISTETIEDOT

1.1 Tunnistetiedot

694 Akm Kylpylänranta, asemakaavan muutos. Tämä selostus koskee 11.8.2025 päivättyä 2. vaiheen asemakaavaehdotusta.

Asemakaavan muutos koskee Keskustan (1.) kaupunginosan korttelin 1 tonttia 5, korttelin 35 tontteja 2 ja 3 ja seuraavia yleisiä alueita: Satama 1L400, Kylpylänpuisto 1P500, Kylpylän uimaranta-alue 1u100, Vanhan sahan ranta -puistoaluetta 1P400, Ojakadun katualuetta, osia Kauppakadun ja Maaherrankadun katualueista, Kymenkartanonkadun jatkeena sijaitsevaa pysäköintialuetta 1L500 sekä osaa Rantapuiston puistoalueesta 1P100 sekä kiinteistöä 111-1-35-2, joka on osa kaavan mukaista Rantapuistoa ja vesialuetta. Lisäksi kaavamuutos koskee Niemelän (10.) kaupunginosan kiinteistöä 21:23.

Asemakaavan muutoksella muodostuu Keskustan (1.) kaupunginosan korttelin 1 tontit 6–9, korttelin 35 tontti 4, korttelin 38 tontti 1, satama-aluetta, uimaranta-aluetta, venevalkama-aluetta, vesialuetta, puistoaluetta sekä pysäköinti- ja katualueita.

Kaavan laatija: Asemakaava-arkkitehti Katri Kuivalainen

1.2 Kaava-alueen sijainti

Asemakaavan muutosalue sijaitsee Heinolan keskustassa.

1.3 Kaavan tarkoitus

Kaavan tarkoituksena on mahdollistaa täydennysrakentaminen sekä ratkaista rakennetun kulttuuriympäristön suojelukysymykset. Tarkoituksena on mahdollistaa monipuoleisesti erilaisia, alueelle sopivia käyttötarkoituksia ml. asumista entisen kylpylän korttelissa. Uimaranta-alueelle osoitetaan rakennusoikeutta saunoille ja pienimuotoiselle myymälä- ja ravintolatoiminnalle. Satama-alueella sijaitsevan ravintolan korttelialueen rakennusoikeus on tarkoitus täsmentää ja satama-alueen liikennöintiä selkeyttää. Nykyisellä pysäköintialueella mahdollistetaan pienimuotoinen matkailuautoille tarkoitettu matkaparkki. Vanhan sahan rannan käyttöä ja asemakaavan määräyksiä tarkastellaan siten, että paikan luonne säilyy, mutta toiminnan kehittäminen ja teknisten järjestelmien, kuten hulevesien käsittelyn vaatimien ratkaisujen rakentaminen kuitenkin mahdollistuu. Yleisillä alueilla mahdollistetaan pienimuotoinen liiketoiminta.

2 TIIVISTELMÄ

2.1 Kaava-alue

Asemakaavan muutosalue sijaitsee Maaherranpuiston eteläpäässä kaupungin keskustassa. Kaava-alue muodostuu Kylpylänpuistosta, Heinolan satamasta, Kylpylän uimaranta-alueesta sekä entisen kylpylän korttelialueesta. Kaava-alueessa on mukana myös uimarannan pohjoispuolella sijaitseva veneranta-alue. Kaava-alueella on kaksi ravintolaa ja uimaranta, jossa on yrityksen omistama tilaussauna.

Entisen kylpylän rakennuksissa on tilapäisluonteista käyttöä. Alueella on myös kokonaan ja osittain tyhjillään olevaa rakennuskantaa.

Lähes koko kaava-alue on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Kylpylänpuiston pohjoispuolella on Heinolan merkittävin historiallinen puisto, Perspektiivi eli Maaherranpuisto.

Lähiympäristössä on eri aikakauden asuinkerrostaloja sekä WPK-talo, taidemuseo ja kesäteatteri.

2.2 Tavoitteet

Kaupungin tavoitteena on tukea kaavaratkaisulla elävän kulttuuriympäristön ja vetovoimaisen kaupunkiympäristön kehittämistä alueen arvokkaimmat ominaispiirteet säilyttäen. Kaavamuutoksella mahdollistetaan kylpyläkortteliin uutta käyttöä ja tuetaan siten rakennusten säilymistä. Lisärakentamisen mahdollisuudet ja reunaehdot tutkitaan. Aluetta ja rakennuksia koskevat suojelumääräykset tarkistetaan.

2.3 Tiivistelmä asemakaavaehdotuksesta

Kaavamuutoksella suojellaan kulttuurihistoriallisesti, arkkitehtonisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokasta rakennuskantaa, monipuolistetaan rakennusten käyttömahdollisuuksia ja mahdollistetaan lisärakentaminen. Kaavamuutos perustuu kaava-alueelta laadittuihin selvityksiin ja tähtää kylpyläkorttelin aktiiviseen käyttöön ja siten alueen elinvoiman ja viihtyvyyden vahvistamiseen.

Kaava-alueeseen kuuluvien tonttien voimassa olevat asemakaavat ovat 1970–1990-luvuilta. Rantakasinon tontti ja Kylpylän tontti ovat voimassa olevassa kaavassa liikerakennusten korttelialuetta (KL). Voimassa olevassa asemakaavassa kylpylän päärakennus on suojeltu (sr).

Nykyinen kylpylän kortteli, jossa on nyt yksi tontti, jaetaan kahteen osaan.

Kylpyläkorttelin käyttötarkoitukseksi osoitetaan asuin-, liike-, toimisto- ja yleisten rakennusten korttelialue (ALY-2), joka mahdollistaa joustavasti erilaisia käyttötarkoituksia. Korttelin eteläpään nykyiselle pysäköintialueelle osoitetaan uusi liikerakennusten korttelialue (KL-25).

Vanhojen rakennusten säilyttämismahdollisuuksia on tutkittu ja ns. kuivahoitorakennuksen mahdollisen purkamisen vaikutuksia valtakunnallisesti merkittävällä kulttuuriympäristöalueella arvioitu. Selvitysten, viranomaisyhteistyön ja kaupunkilaisilta saadun palautteen perusteella Kylpylän päärakennus ja korttelissa sijaitseva puurakenteinen asuinrakennus suojellaan. Kuivahoitorakennuksen säilyttämistä tavoitellaan osoittamalla rakennusala kaavaan nykyisen rakennuksen mukaisena. Rakennukseen ei kuitenkaan osoiteta suojelumerkintää, koska rakennukselle on ollut vaikea löytää käyttötarkoitusta. Kaava-alueelle osoitetaan kahdelle uudelle rakennukselle rakennusoikeus. Vanhojen rakennusten kaikkien tilojen käyttö mahdollistetaan joustavasti ja puista asuintaloa voi vähäisesti laajentaa. Rakentamista ohjataan kaavamääräyksillä ympäristöön soveltuvaksi.

Vanhan sahan rannan veneranta osoitetaan asemakaavaan venesataman käyttötarkoitusmerkinnällä ja alueelle osoitetaan vähäisesti rakennusoikeutta sekä uusien laitureiden rakentamismahdollisuus.

Satamaan ja uimaranta-alueelle osoitetaan rakennusoikeutta ja Rantacasinon rakennusoikeuden määrä korjataan. Rantacasinon tonttiin liitetään yrityksen vuokraama pieni osa satama-alueesta. Satamamakasiinissa toimivan kahvilan laajentaminen mahdollistetaan.

2.4 Kaavaprosessin vaiheet

Elinvoimalautakunta päätti aloittaa kaavan laatimisen 21.6.2022 ja asemakaavoituksen vireille tulosta ilmoitettiin kuulutuksella 14.7.2022.

Asemakaavan aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu järjestettiin 9.12.2022.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma asetettiin nähtäville. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma on nähtävillä kaupungintalon maankäyttöosaston kaupunkisuunnitteluyksikön ilmoitustaululla ja Kirkonkylän Kyläpirtillä sekä kaupungin internet-sivulla 29.7.2022 alkaen ehdotuksen nähtävillä oloon saakka.

16.8.2023 elinvoimalautakunta päätti liittää viereisen asemakaavan muutoksen 681/Akm Rantakasin tähän Kylpylänrannan asemakaavan muutokseen. Samalla lopetettiin asemakaavan muutoksen 681 Rantakasino laadinta.

Asemakaavan valmisteluvaiheen kaavaluonnos oli MRA 30 §:n mukaisesti nähtävillä 4.11.-5.12.2023 välisen ajan.

Elinvoimalautakunta päätti asettaa kaavaehdotuksen nähtäville 21.2.2024. Asemakaavan muutosehdotus oli nähtävillä 6.3.-6.4.2024.

2. Kaavaehdotus oli nähtävillä 13.9.-14.10.2025

3 SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Selvitys suunnittelualueen oloista

3.1.1 Alueen yleiskuvaus

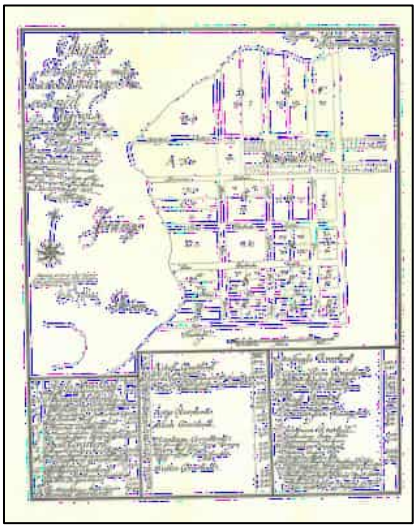
Suunnittelualue sijaitsee Heinolan keskustassa Kymenvirran rannalla.

Kaavoitettava alue käsittää Heinolan keskustan satama- ja uimaranta-alueen sekä entisen kylpyläkorttelin ja Kylpylänpuiston pallokenttäalueineen ja Vanhan sahan rannan puistoalueen. Kaavoitettavan alueen vieressä on WPK-talo, taidemuseo ja kesäteatteri. Myös lääninkivalteri L.A.Aschanin entinen asuinrakennus vuodelta 1780 sijoittuu kaava-alueeseen rajautuen Kauppakadun pohjoispuolelle.

Kaava-alueella on tyhjillään tai vajaakäytöllä olevat, kaupungin omistamat entisen kylpylaitoksen rakennukset sekä vanha asuintalo. Satamassa on kahvilarakennus, Rantacasinon ravintolarakennus ja sataman huoltorakennus. Veneilijöitä palveleva polttoaineen jakeluasema sijoittuu satama-alueelle. Uimaranta-alueella on pukuhuonerakennus, entinen pumppaamorakennus, kioski sekä rantasauna.

3.1.2 Maankäytön vaiheita

Asemakaavan muutos käsittää ns. Kolmiokorttelin, joka on osoitettu 1785 tonttikarttaan ja kortteli 1 on merkitty myös Heinolan asemakaavaan vuodelta 1843. Kortteli varattiin istutettavaksi puistokortteliksi.

Yleinen maantie kulki Sepänniemen ja Heinolan sataman välillä lauttayhteytenä.

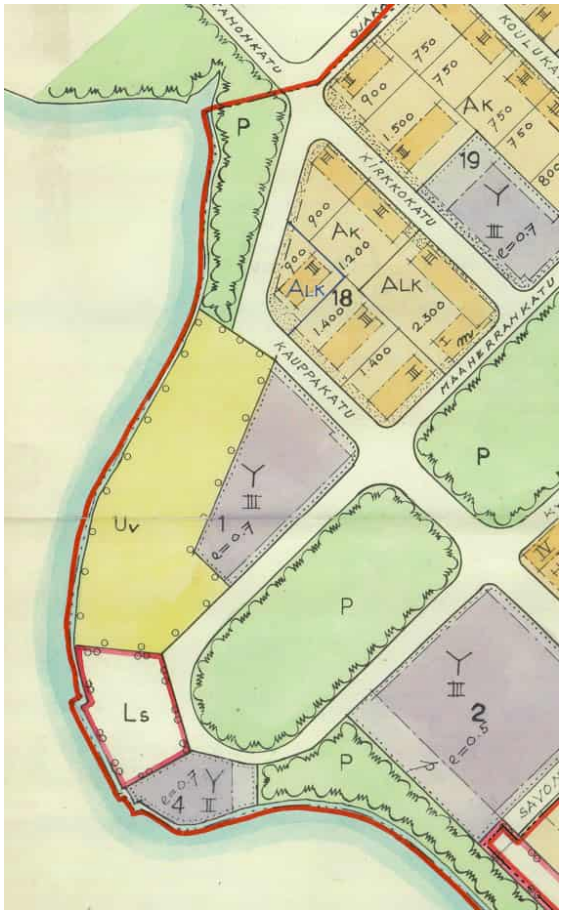
Kylpyläkorttelissa sijaitsi aluksi yläalkeiskoulu, joka toimi myöhemmin orpokotina. Sataman puoleisessa osassa korttelia oli olutpanimo.

Perspektiivin rannan puoleisessa päässä sijaitsevan Kylpylänpuiston rakentaminen alkoi 1879. Puiston päätteenä oleva Heinolan satama perustettiin 1860. Heinolan kylpylä perustettiin 1891 ja alkuperäisen kylpylän korvanneet kivirakenteinen kylpylärakennus ja puurakenteinen kuivahoitorakennus valmistuivat 1931. Kylpylän perustamiseen liittyi seuraavana vuonna alkanut Rantapuiston rakentaminen. Kylpylän ollessa Lomaliiton omistuksessa rakennettiin olutpanimon paikalle ”Kipulinna”. Kauppakadun päässä on ollut seminaarilaisten oma uimahuone 1940-luvulle saakka.

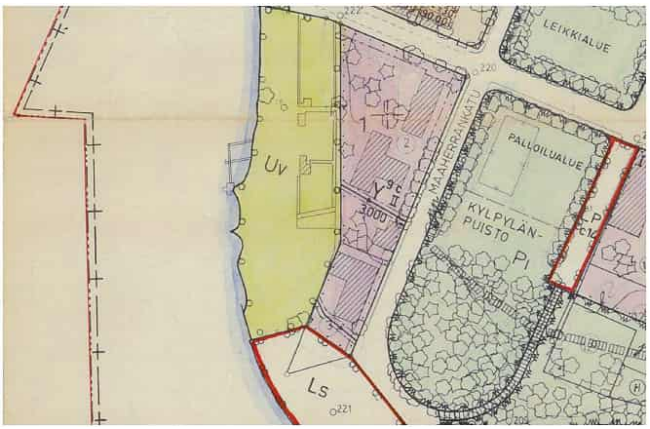

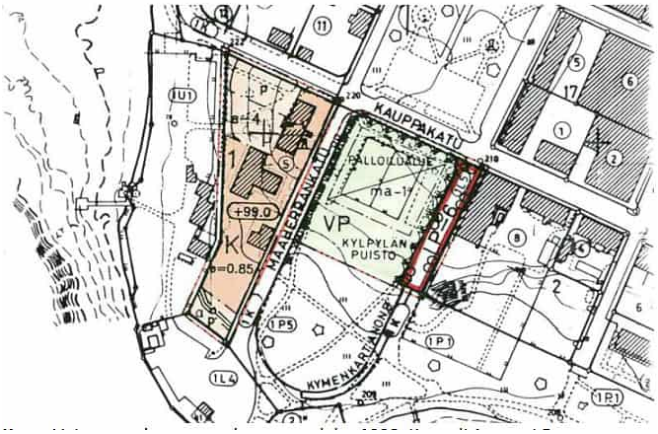
Vuoden 1945 asemakaava- ja tonttijakokartassa on näkyvissä mm. rannassa vielä-kin oleva pumppuasema ilmakylpylän kulmalla.

Vuoden 1962 asemakaavassa uimaranta-alue oli osoitettuna laajana ja myös Ran-takasinon tontti oli yleisten rakennusten korttelialuetta.

Vuoden 1978 asemakaavamuutoksen voimaantulon aikaan kylpylätontin eteläosa oli erillistä tonttia ja siellä sijaitsi Lomaliiton rakennuttama Kipulinna.

Voimassa oleva asemakaava on vuodelta 1998. Kaavamuutoksella mahdollistettiin uuden kylpylähotellin rakentaminen. Hanke, joka olisi edellyttänyt kuivahoitorakennuksen ja puutalon purkamista, ei toteutunut.

3.1.3 Luonnonympäristö

Suunnittelualueella on rakennettua puistoympäristöä sekä tavanomaista pihaympäristöä sekä vesistöä.

Asemakaavan muutosta varten on teetetty lepakkoselvitys kesäkaudella 2023. Selvitys tarkentaa aiempaa talvella 2023 tehtyä kuivahoitorakennuksen lepakkotarkastusta. Talvella 2023 tehdyssä tarkastuksessa kuivahoitorakennuksesta löydettiin lepakoiden papanoita. Kesäkaudella 2023 suoritetussa seurannassa selvitysalueella havaittiin kaksi lepakkolajia, pohjanlepakko ja vesisiippa, mahdollisesti myös viiksisiippa. Havaintomäärät olivat kuitenkin erittäin pienet ja saattavat hyvinkin olla peräisin yhden lepakkoyksilön hetkittäisestä saalistuksesta. Kylpylän kuivahoitorakennuksen ullakolle asennettu detektori ei tallentanut havaintoja lepakoista. Lepakot eivät käyneet rakennuksen ullakolla kesän 2023 aikana. Päärakennuksesta ja

asuinrakennuksesta löytyi hyvin pieni määrä vanhoja papanoita. Muissa alueen rakennuksissa ei ole havaittu jälkiä lepakoiden oleskelusta. Alueen arvo lepakoille arvioitiin varsin pieneksi. Maaherranpuisto vaikuttaa toimivan pohjanlepakoiden siirtymäreittinä Seminaarin alueelta etelään. Selvityksessä ei rajattu lepakoille tärkeitä luokkien II ja III alueita.

Maaperä ja maastonmuodot

Suunnittelualueen maanpinnan korkeudet vaihtelevat välillä +78…+84 (N2000). Maasto laskee rantaa kohden mentäessä. Maaperä on GTK:n maaperäkartan perusteella karkeaa hietaa.

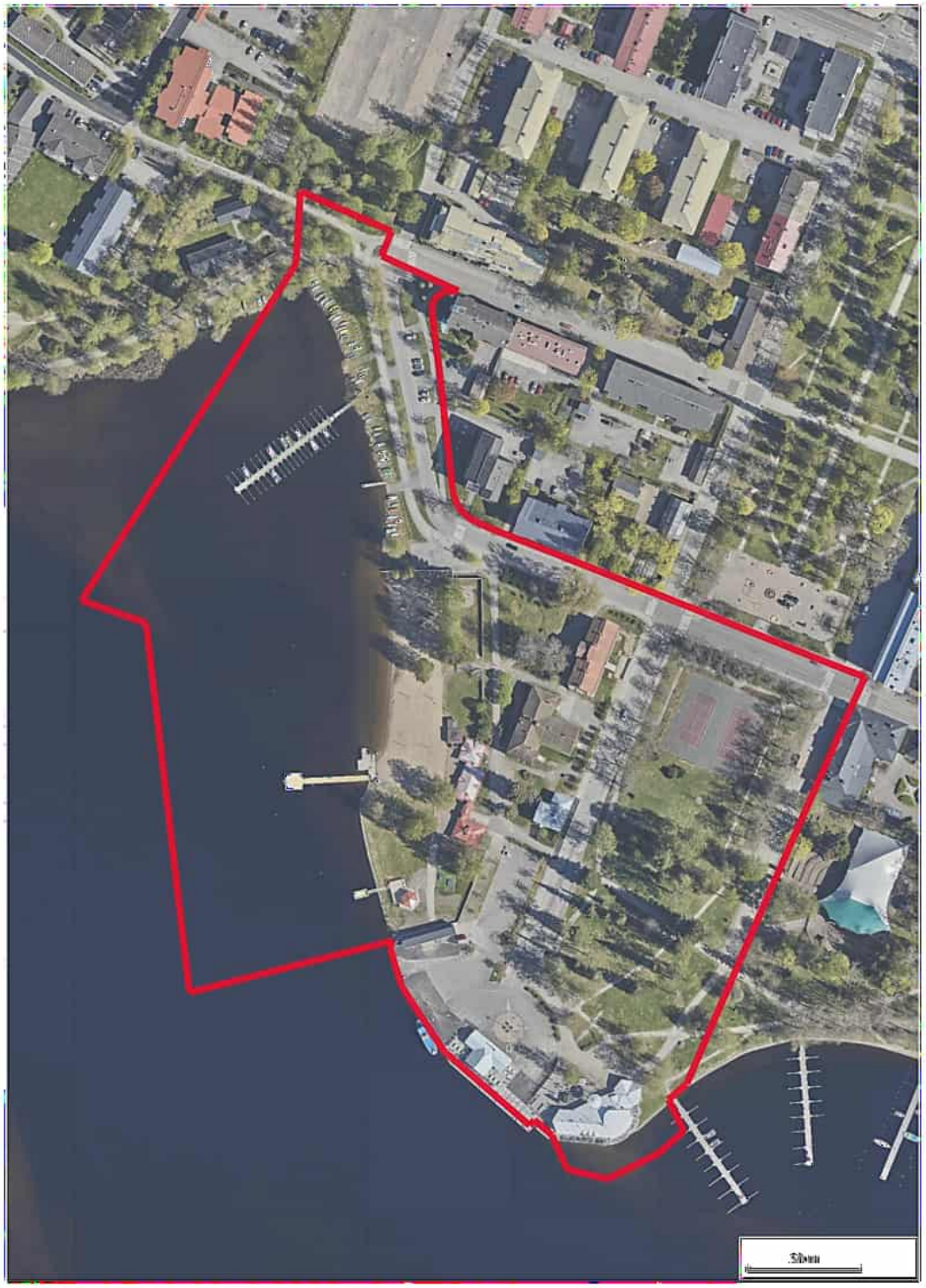
Kylpylärakennusten korttelialueen maanpinta on tasolla noin +79.3…+82.6 (N2000). Kairausten mukaan ylimmäisenä maanpinnan kerroksena on noin 0,3…2 m paksu täyttömaakerros. Tämän alla on hiekkakerros. Noin 6...7 m syvyydellä on havaittavissa ohut, noin 1 m paksu löyhempi maakerros, joka voi olla ohut savikerros. Moreeni alkaa noin 6…12 m syvyydellä maanpinnasta. Moreenikerroksen paksuus on vähintään noin 0,5…3,2 m.

Pohjavesi

Suunnittelualue ei ole pohjavesialuetta. Yleispiirteisiin pohjatutkimuksiin liittyen asennettiin alueelle pohjaveden havainnointiputki. Putken havaintojen perusteella ylin pohjavedenpinta oli + 78.00 mpy. Nykyisen pysäköintialueen kohdalla kairauspisteessä havaittiin pohjavettä korkeudella +78.55.

3.1.4 Rakennettu ympäristö

Kaava-alueen rakennettu ympäristö on kerroksellista ja alueella on rakennustypologialtaan erilaisia rakennuksia. Rakennuskanta on melko matalaa ja ympäristö vehreää.

Alueen vanhin rakennus on osittain 1800-luvulla rakennettu puinen vaalea asuinrakennus. Kylpylän kaksi rakennusta, päärakennus eli vesihoitorakennus sekä kuivahoitorakennus on molemmat rakennettu 1931.

Sataman laiturirakennelmat ja makasiinirakennus rakennettiin 1906–07. Satamamakasiini muutettiin kahvilaksi vuonna 1984 ja sitä laajennettiin v. 2004. Satama-aukio kunnostettiin vuonna 2004 ja alueella olevassa kompassin muotoisessa kiveyksessä on ollut Heinolan kansallisen kaupunkipuistonimityksen (6.5.2002) merkkinä graniittilaatta. Satama-alue on päällystetty ja jaettu osiin erilaisilla pinnoitteilla ja pienillä korkoeroilla.

Kylpyläaikaan puistossa oli jo Rantapaviljonki (rak.1895). Vanha rantapaviljonki purettiin vuonna 1975. Nykyinen RantaCasino rakennettiin samalle paikalle vuonna 1990.

Kaava-alueen rakennuksia ja rakennettua ympäristöä on esitelty kattavammin rakennusinventoinnissa ja rakennushistoriallisessa selvityksessä sekä Heinolan puistoselvityksessä.

Kylpylänpuisto

Kylpylänpuiston, tenniskenttien ja sataman paikalla on aiemmin ollut markkina-aukio. Puiston rakentaminen alkoi kylpylän rakentamisen yhteydessä ja aluetta alettiin kutsua Kylpyläpuistoksi kylpylän valmistuttua 1892. Vuonna 1905 osa tyhjästä markkina-alueesta osoitettiin pallokentäksi. Tenniskentät rakennettiin 1920. Tenniskentillä ei ole enää aitoja eikä verkkorakenteita ja kentän pinta on huonokuntoinen.

Kylpylänpuistokin on nykyään välttävässä kunnossa. Puiston puusto on ajan myötä harventunut. Rantapuiston reunalla on kaupungin vierasvenelaiturit.

Uimaranta

Uimaranta-alueella on paljon historiallisia ominaispiirteitä. Alue on uimarannan perustamisesta saakka ollut aidattu. Nykyisin alueella on pukuhuonerakennus ja rantasauna, leikkialueen välineistöä ja kuntoilulaitteita sekä laituri. Vesiliukumäkeä ei enää ole. Uimarannan alkuperäinen, vuonna 1931 rakennettu kahvikioski on edelleen olemassa, joskin se on huonokuntoinen. Pukuhuonerakennus on rakennettu 1987 ja pumppaamorakennus ennen vuotta 1945. Pumppaamorakennus on melko huonossa kunnossa.

Palvelut

Suunnittelualue on keskustan kaupallisen alueen välittömässä läheisyydessä. Kaava-alueella on satamapalveluita, kaksi ravintolatilaa sekä rantasauna.

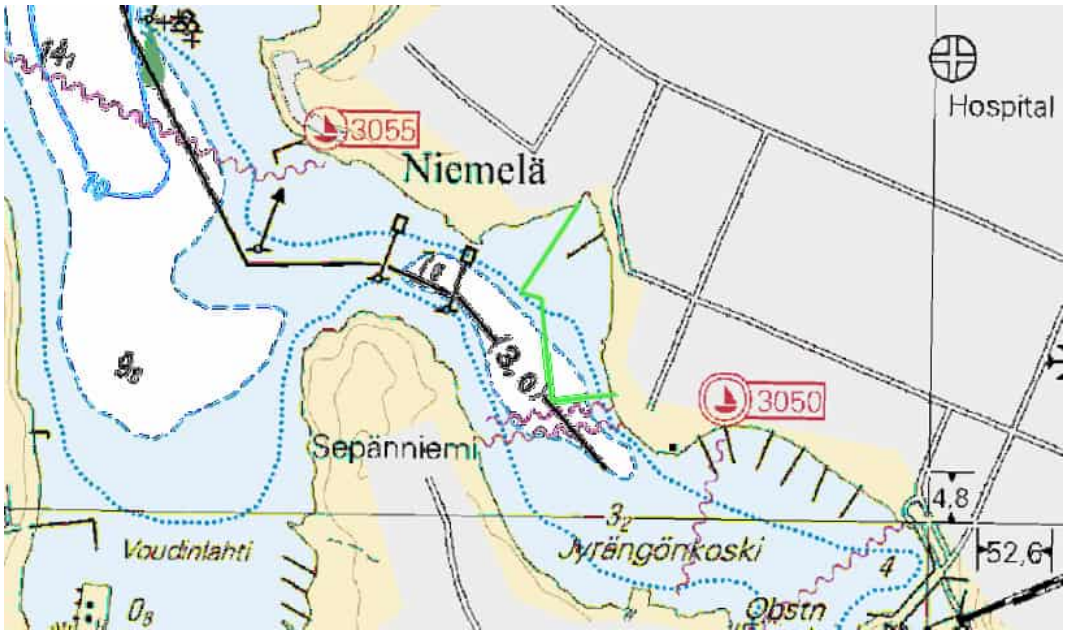
Työpaikat ja elinkeinotoiminta

Kaava-alueella on kaksi ravintolatilaa (joista toisen toiminta on nyt keskeytynyt) sekä yrityspohjalta toimiva rantasauna. Alueen yritykset työllistävät sesonkiaikaan muutaman henkilön. Alueen välittömässä läheisyydessä kaupungin keskustassa on runsaasti työpaikkoja.

Liikenne

Kaava-alueella ja sen välittömässä läheisyydessä on toimintoja ja palveluita, jotka tuottavat kesäisin jonkin verran liikennettä. Kesäteatteriin saapuvat linja-autot pysäköivät Kymenkartanonkadulla ja Kauppakadun varressa tenniskenttien kohdalla. Linja-autot käyvät usein myös satama-alueella kääntymässä ympäri. Maaherrankatu syöttää liikennettä satamaan ja uimarannan pysäköintialueelle. Uimarannan huolto-liikennöinti tapahtuu kävely- ja pyörätietä pitkin Maaherrankadulta.

Sataman ja uimarannan yleinen pysäköintialue sijoittuu kylpylän tontille ja satama-alueelle. Rantacasinon tontin autopaikat on kaavalla osoitettu satama-alueelle. Kylpylän tontin eteläpäässä on tällä hetkellä yleisessä käytössä olevia pysäköintipaikkoja 30 kpl tiukalla mitoituksella. Satamassa on 9 ollut pysäköintipaikkaa ennen uuden pysäköintialueen rakentamista. Uudelle, keväällä 2024 toteutetulle pysäköinti-alueelle sijoittuu 29 pysäköintipaikkaa.

Kaava-alueeseen rajautuu valtion ylläpitämä julkinen vesiväylä. Väylä on huomioitava toteutettaessa laitureita.

Heinolan kaupungin henkilöliikennesatama on kaava-alueella. Alueen rantaan, rantakasinon viereen sijoittuu kaupungin vierasvenelaituri. Satamassa on veneilijöitä palveleva polttoaineen jakeluasema, septitankin tyhjennysmahdollisuus sekä palvelurakennus, jossa on wc-, suihku- ja pyykinpesutilat.

Vanhan sahan rannassa on pienvenepaikkoja sekä kaupungin omistama venelaituri astetta isommille veneille. Rannassa on myös kaupungin keskusta-alueen ainut veneiden vesillelaskupaikka.

Rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaismuistot

Kylpylän alueen arvoja on käsitelty valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnissa sekä asiantuntija-arviona rakennushistoriallisessa selvityksessä. Puistoympäristön arvoja on lisäksi arvioitu Heinolan puistoselvityksessä.

Kylpylärakennuksilla on rakennushistoriallisia, kulttuurihistoriallisia ja arkkitehtonisia arvoja. Rakennukset ilmentävät Heinolan historiaa kylpyläkaupunkina. W.G. Palmqvistin suunnittelemat, vuonna 1931 valmistuneet kylpylän päärakennus ja nk. kuivahoitorakennus puistoympäristöineen ovat valtakunnallisesti harvinainen esimerkki aikakautensa kylpyläkulttuurista. Kylpylänpuiston Tenniskenttien alue muodostettiin pallokentäksi 1905, aidatut tenniskentät rakennettiin 1920-luvulla.

Tontilla vielä jäljellä oleva puurakennus edustaa Heinolan kaupungin puutalohistoriaa. Se oli alun perin yläalkeiskoulun rehtorin B.E.H. Schildtin asuintalo.

Kylpylänranta kuuluu valtakunnallisesti merkittävään Heinolan Perspektiivin rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY2009) sekä Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Pikkukaupungin kaupunkikuvalle luonteenomainen vehreys on perustunut sekä puistoihin että tonteilla olevaan viherrakenteeseen. Kylpyläkorttelin nykyiset istutetut alueet ovat osittain säilyneet 30-luvulta saakka.

Kylpyläkortteli sekä satama rakennuksineen on vesistömaiseman merkittävä kiintopiste.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY

Valtaosa suunnittelualueesta sijoittuu valtakunnallisesti merkittävälle rakennetun kulttuuriympäristön, Heinolan Perspektiivi, alueelle.

Kansallinen kaupunkipuisto KKP

Heinolan kansallinen kaupunkipuisto on perustettu 6.5.2002. Kaava-alue kuuluu lähes kokonaan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksessä (6.5.2002) on annettu kaksi Heinolan kaupunginhallituksen hyväksymää määräystä. Toinen niistä koskee kaavan muutosaluetta:

”Entisen kylpylän tontin (Keskusta-1–5) asemakaavaa muutettaessa kaavoituksen lähtökohdaksi otetaan tontilla olevien rakennusten säilyttäminen ja siinä yhteydessä määritetään kunkin rakennuksen suojeluaste ja -tavoitteet. Rakennusten säilyttämistä tukeva lisärakentaminen on mahdollista. Uudisrakentaminen sopeutetaan mittakaavaltaan sekä nykyiseen rakennuskantaan että viereisiin puistoalueisiin (Maaherranpuisto ja Kylpylänpuisto.”

Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt MARY

Kaava-alue kuuluu maankunnallisesti merkittäviin kulttuuriympäristöihin.

Maakunnallisesti merkittävä maisema-alue MAMA2024

Päijät-Hämeen maakuntakaavaa 2060 varten on laadittu maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitykset. Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo (Lahden museot) päivitti maisemaselvityksen aluekuvaukset niiden maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden osalta (MAMA 2024), jotka kytkeytyvät maakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Lisäksi Lahden museot määritteli neljä uutta maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta.

Heinolasta on MARY2/MAMA selvitykseen nostettu uusi maakunnallisesti merkittävä alue Jyrängönkosken kulttuurimaisema:

> Jyrängönkosken kulttuurimaisema edustaa Heinolan järviseudun maisematyyppiä. Alueelle sijoittuu osittain Heinolan Harjupuiston sekä Heinolan perspektiivin valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön alueet (RKY). Alueella on myös maakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä: Jyrängönkosken kulttuuriympäristö, Maaherranpuiston ja Rantapuiston kulttuuriympäristö sekä Harjupuisto. Jyrängönkosken maisemaa hallitsee vuonna 1932 rakennettu Lahti– Heinola-radan silta. Nykyisten siltojen paikalla on ollut vanha koskenylityspaikka. Siltasaaressa on 1920- luvulta peräisin oleva sauna, joka toimii maisemassa kiinnekohtana. Heinolan kylpyläajasta kertovat rantapuistot sekä pienellä niemellä sijaitseva satama liittävät Heinolan ruutukaavakeskustan veteen. Jyrängön virran molemmin puolin on toiminut muun muassa panimoteollisuutta. Koskensaaren huvilat sekä luonnonympäristö ovat merkittävässä osassa alueen maisemakuvaa. Jyrängönkosken maisema on leimallisin osa Heinolan kaupunkikuvaa.

Muinaismuistot
Suunnittelualueella ei ole tiedossa olevia muinaismuistoja.

Tekninen huolto ja erityistoiminnot, ympäristönsuojelu ja ympäristöhäiriöt
Alueella sijaitsee Heinolan kaupungin henkilöliikennesatama ja kaupungin vierasvenelaituri.

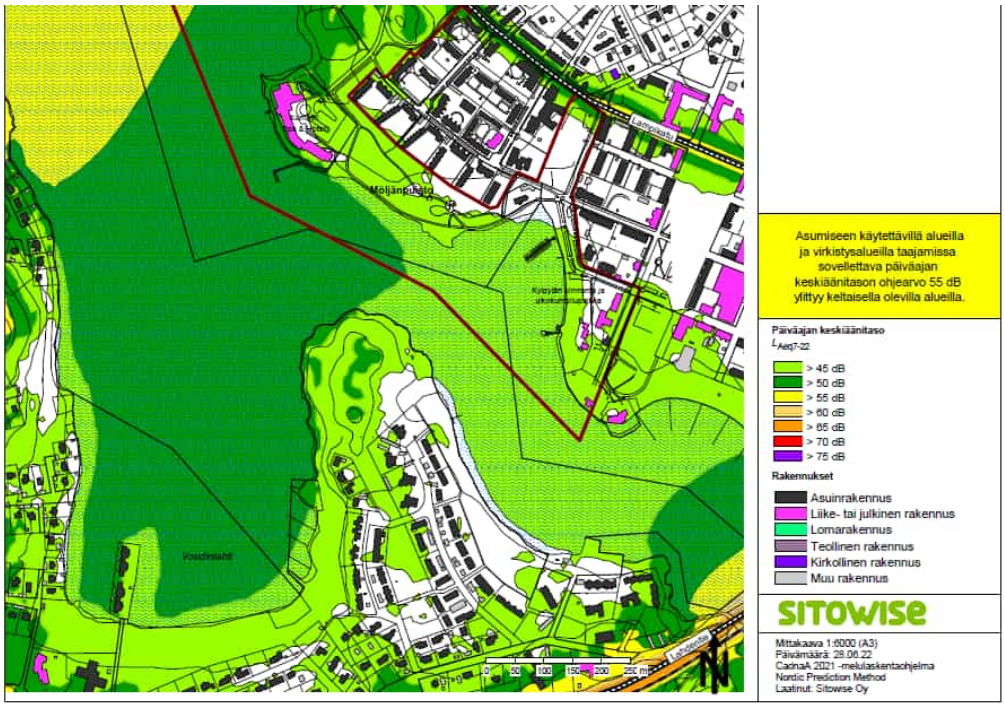
Suunnittelualue on liitetty kaupungin vesi- ja viemäriverkkoon, johon on liitetty myös sataman septitankin tyhjennyspisteet.

Sataman jakeluaseman polttoaine varastoidaan maanalaisessa säiliössä, ja jakelualueen ja täyttöpaikan pintavedet viemäröidään öljyn- ja bensiininerottimen kautta sadevesiviemäriin. Polttoaineen jakelupisteen hulevedet johdetaan erottimen kautta hulevesiviemäriin ja säiliön alueen hulevedet johdetaan erottimen kautta jätevesiviemäriin.

Säiliöauto käy veneilykauden aikana 3–4 kertaa kuukaudessa täyttämässä maanalaiset polttoainesäiliöt. Jakeluasema on rekisteröity, ja merkitty ympäristönsuojelun tietojärjestelmään pohjavesialueeseen kuulumattoman jakeluaseman vaatimusten mukaisesti.

Melua kaava-alueella aiheuttaa jonkin verran veneliikenne. Veneitä koskee kuitenkin nopeusrajoitus. Alueella järjestetään kesäteatterin lisäksi myös muita tapahtumia. Katujen liikennemäärät ovat pienehköjä, hieman vilkkaampaa on kesäaikaan, kun ravintolat ovat toiminnassa ja uimarannalle saavutaan myös autoilla.

Kesällä 2022 tehdyn meluselvityksen mukaan alueella eivät melun ohjearvot ylity vuoden 2050 ennustetilanteen mukaisestikaan (koskee sekä päivä-, että yöaikaista melua.

Alueella ei ole muita ympäristöhäiriöitä.

Sosiaalinen ympäristö
Alue on keskeistä kaupungin keskustan virkistys- ja tapahtuma-aluetta.

Yhdyskuntatekninen huolto
Suunnittelualueella on kattava yhdyskuntatekninen verkosto.

3.1.5 Maanomistus

Koko suunnittelualue on kaupungin maanomistuksessa.

Korttelin 35 tontti 3 on vuokrattu RantaCasinon rakennuksen omistajalle. Ravintolan ulkoterassialueen kevytrakenteinen laajennus on rakennettu osittain yleiselle alueelle 1L400. Tästä on tehty erillinen vuokrasopimus kiinteistön omistajan kanssa. Uimarannan saunan maa-ala on vuokrattu yrittäjälle.

Satama-alueella sijaitsevan polttoaineen jakeluaseman toimintaan liittyvät alueet (tankkaus ja säiliöiden täyttöpaikka) vuokrataan yrittäjälle vuosi kerrallaan. Myös muu veneilyä palveleva toiminta on sallittua.

Heinolan kaupunki omistaa satama-alueella olevan kahvila Tyyrpuurin maapohjan ja rakennuksen ja vuokraa sitä ravintolayrittäjälle. Rakennuksen kerrosala on 105 m².

3.2 Suunnittelutilanne

3.2.1 Kaava-aluetta koskevat suunnitelmat, päätökset ja sopimukset

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti pyritään edistämään elinympäristön toimivuutta ja taloudellisuutta hyödyntämällä olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta ja eheyttämällä taajamia. Yhdyskuntarakenteen kehittämisessä pyritään vähentämään liikennetarvetta ja edistämään joukkoliikenteen edellytyksiä. Edelleen tavoitteiden mukaisesti pyritään kehittämään keskusta-alueita monipuolisina palvelujen, asumisen ja vapaa-ajan alueina.

Kaava-aluetta koskee myös valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön tavoitteet siten, että sen arvot tulee turvata. Rakennetun ympäristön laadukkaalla kehittämisellä pyritään edistämään kulttuuriympäristön monimuotoisuutta ja ajallista kerroksellisuutta.

Päijät-Hämeen maakuntakaava

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 on tullut voimaan 10.3.2017. Maakuntakaavassa suunnittelualue on keskustatoimintojen aluetta (C), Heinolan seutukeskus. Alueella on kulttuuriympäristön arvoja.

Heinolan strateginen yleiskaava 2035

Asemakaavan muutosalue sijoittuu 23.8.2016 lainvoiman saaneen Heinolan strategisen yleiskaavan 2035 keskustatoimintojen ja intensiivisten palveluiden alueelle. Alueelle saa sijoittaa keskustaan soveltuvaa asumista sekä hallinto-, toimisto-, palvelu ja myymälätiloja.

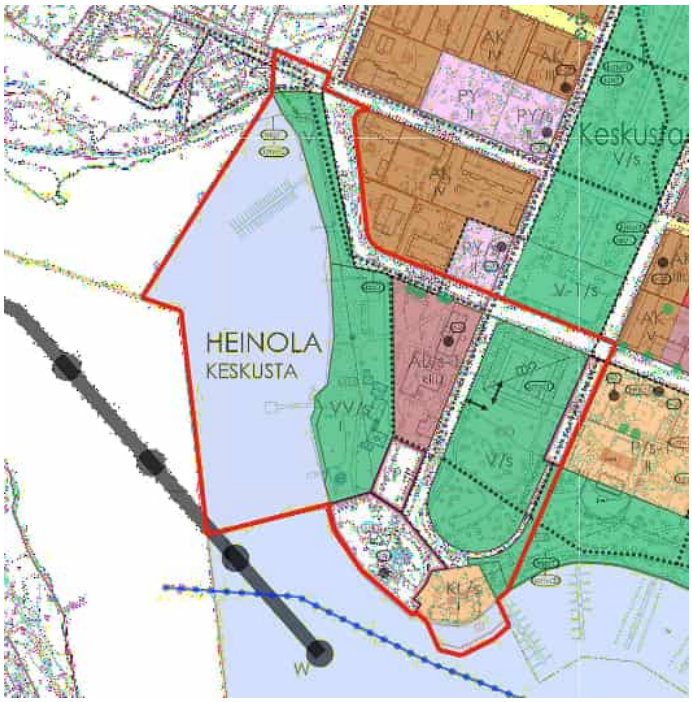
Heinolan ydinkeskustan osayleiskaava 2020

Osayleiskaavassa määrätyt alueiden käyttötarkoitukset ovat:

Kylpyläkortteli (AL/s-1), asuin-, liike- ja toimistorakennusten alue, jolla ympäristö säilytetään. Suunnittelumääräys: Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja että alueen puusto säilyy mahdollisimman hyvin. Satama-alueen rakentamismääräys: Alueelle voidaan rakentaa alueen käyttöön liittyviä rakennuksia ja rakennelmia.

Rantakasinon korttelialue on osoitettu liikerakennusten korttelialueeksi. Osayleiskaavassa on huomioitu r-merkinnällä (rakennushistoriallisesti merkittävä kohde) kylpylän päärakennus ja satamamakasiini. Tenniskenttäalueen alle on yleiskaavassa osoitettu maanalainen tila ja nykyinen pysäköintialue on osoitettu pysäköintiin.

Asemakaava

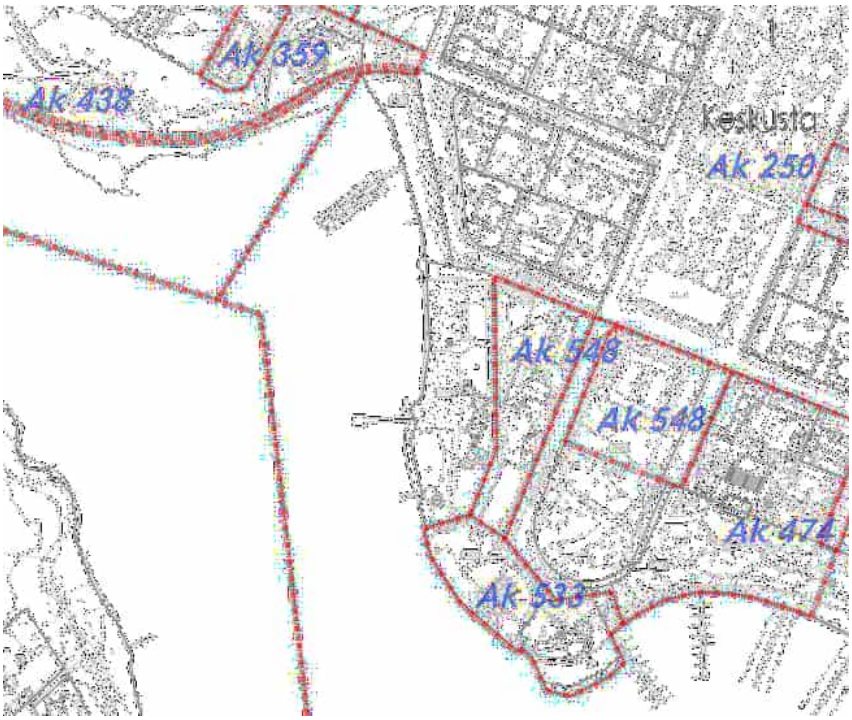

Entisen kylpylän tontilla voimassa oleva asemakaava Ak 548 on hyväksytty 26.11.1998. Tontin käyttötarkoitus on K-7, liike- ja toimistorakennusten korttelialue. Alueelle voidaan rakentaa majoitus-, ravitsemus- ja kuntoutustoimintaan kuuluvia tiloja sekä enintään kaksi asuinhuoneistoa sellaista henkilökuntaa varten, jonka jatkuva paikallaolo on välttämätöntä. Satama-alueella ja rantakasinon kiinteistöllä sekä osalla Rantapuistoa on voimassa asemakaava Ak533, joka on saanut lain voiman vuonna 2001. Rantakasinon tontti on osoitettu liikerakennusten korttelialueeksi (KL) ja satama satama-alueeksi (LS). Tontilla on rakennusoikeutta tehokkuusluvulla osoi-

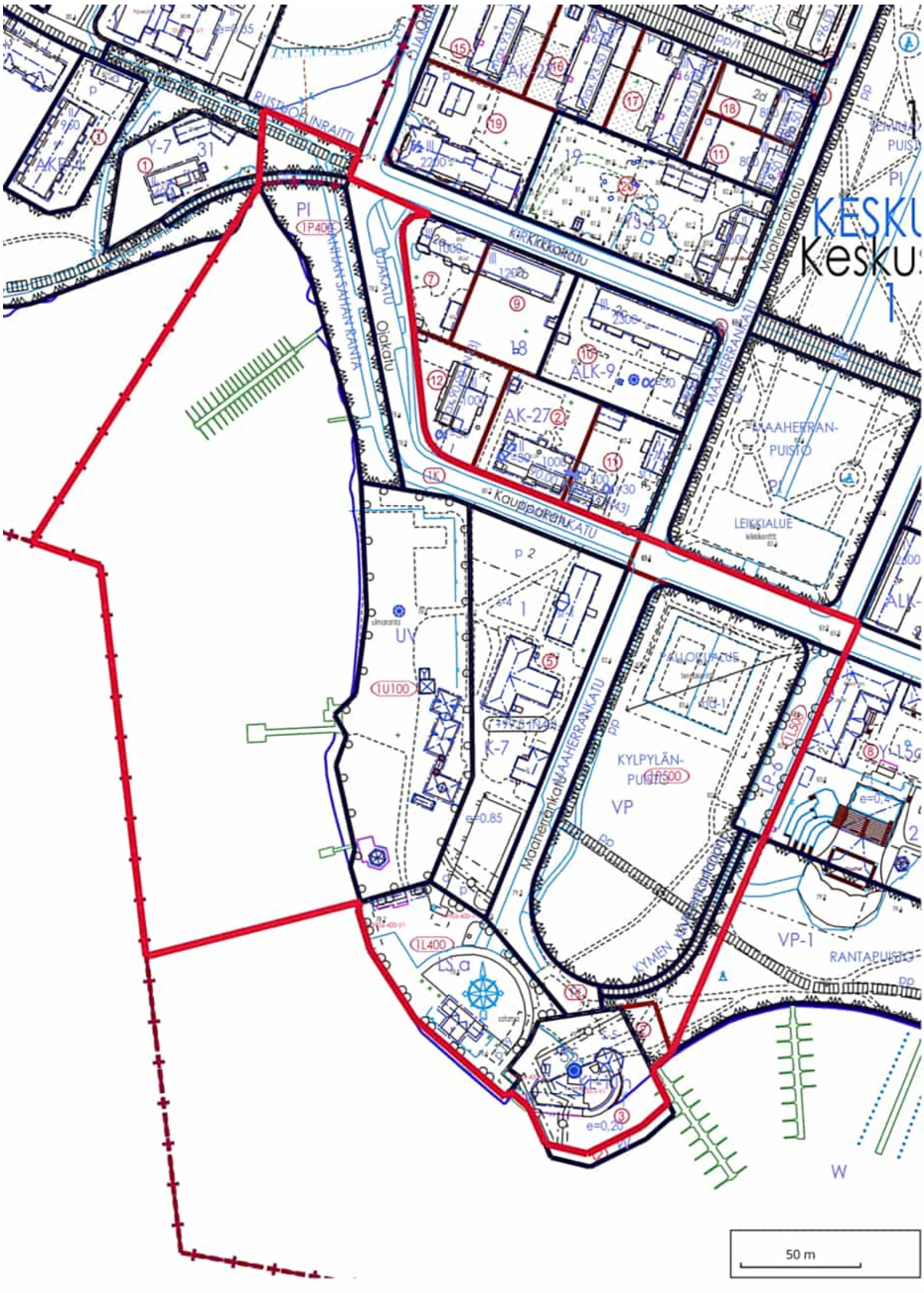
tettuna e=0.20. Tontin koko on 2700 m^2 eli rakennusoikeus on 540 kerros-m^2. Satama-alueelle ei ole osoitettu rakennusoikeutta, mutta kaavan yleisissä määräyksissä lukee, että alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastorakennuksia, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia sekä polttoainejakeluaseman.

Kylpylänpuiston alueella on voimassa vuonna 1989 hyväksytty asemakaava 474/Ak. Kylpyläkorttelin, tenniskenttien ja Kymenkartanonkadun alueella on voimassa vuonna 1998 hyväksytty asemakaava 548/Akm. Asemakaavalla on Kymenkartanonkadulle osoitettu 14 autopaikkaa korttelin 1 tontin 5 käyttöön (Kylpyläkortteli) ja mahdollistettu maanalaisen pysäköinnin rakentaminen tenniskenttien alle. Kylpyläkortteliin on osoitettu yksi tontti, jonka rakennusoikeus on määritelty tehokkuusluvulla e=0,85 eli rakennusoikeus on 5500 kerros-m^2. Kylpylän päärakennus (vesihoitorakennus) on suojeltu merkinnällä sr-1, *rakennustaiteellisesti arvokas tai kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus tai rakennelma. Rakennusta ei saa purkaa ilman pakottavaa syytä. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennustaiteellisesti arvokas tai kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy.* Uimaranta-alueella ja Vanhan sahan rannassa on voimassa asemakaava Ak 250 vuodelta 1978. Alueella ei ole rakennusoikeutta.

Karttaote alueella nykyisin voimassa olevien asemakaavojen aluerajauksista:

Ote voimassa olevista asemakaavoista:

Rakennusjärjestys
Heinolan kaupungin rakennusjärjestys on tullut voimaan 16.7.2019.

Pohjakartta
Pohjakarttana käytetään Heinolan kaupungin maankäyttöosaston kiinteistö- ja mittausyksikön ylläpitämää vektorimuotoista pohjakarttaa. Pohjakartta on alueidenkäyttölain 54 a § mukainen ja tarkistettu 15.05.2023.

Rakennuskiellot
Aluetta ei ole määrätty rakennuskieltoon kaavan laatimisen ajaksi.

Suojelupäätökset
Nykyisessä asemakaavassa kylpylän päärakennus on suojeltu. Osayleiskaavassa on kohdemerkintä kylpylän päärakennuksella. Alue kuuluu lisäksi valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön.

Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös
Kylpylän korttelia koskee Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös, jonka mukaan alueen asemakaavan muuttamisen lähtökohtana on oltava rakennusten säilyttäminen.

Maankäyttösopimukset
Suunnittelualue on kaupungin omistuksessa. Alueelle ei kohdistu asemakaavahankkeeseen liittyviä maankäyttösopimuksia.

Esisopimus
Kylpylän korttelia koskeva esisopimus maanvuokraoikeuden perustamisesta sekä rakennusten kaupasta hyväksyttiin kaupunginhallituksessa 30.1.2023 § 19. Esisopimusta on käsitelty selostuksen luvussa 4.2.

3.2.2 Kaava-aluetta koskevat selvitykset

- Heinolan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys KUKUSE, 2005
- Heinolan rakennusinventointi - päivitys ja täydennyssuunnitelma, Selvitystyö Ahola, 2014
- Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perusselvitykset, 2006
- Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, 2007
- Heinolan kylpylä, Rakennushistoriaselvitys, Selvitystyö Ahola, 2021
- Heinolan keskusta-alueen puistoselvitys, Loci Maisema-arkkitehdit, 2022
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 1, Kuntotutkimus, WSP 2018
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 2, Kuntotutkimus, WSP 2018
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 3, Kuntotutkimus, WSP 2018
- Heinolan kylpylänrannan asemakaavan lepakkotarkastukset, Timo Metsänen 2023
- Lepakkoselvitykset, Enviro Oy, 2024

- Kylpylänrannan asemakaavan muutosalueen rakennettavuusselvitys, Ramboll 2024
- Entinen Heinolan Olut- ja virvoitusjuomatehdas, Maaperän pilaantuneisuustutkimus, Ramboll 2024
- Heinolan kylpylänranta, Hulevesiselvitys, Ramboll 2024

Rakennushistoriaselvitys

Kylpylän alueen rakennushistoriaselvityksessä on esitetty asiantuntijan tulkinta Heinolan kylpylän tontin ja sen rakennusten rakennushistoriallisista ja ympäristöllisistä arvoista ja niiden merkityksestä kulttuuriympäristön dokumentti- ja elämysarvojen näkökulmasta. Selvitykseen voi tutustua Heinolan kaupungin kaupunkisuunnittelussa, tähän kaavaselostukseen on kirjattu arvojen määrittelyn ydinkohdat.

Kaupunkihistoriallinen ja -kuvallinen luonne

Heinolan kylpylaitoskauden 1892–1943 vaikutukset näkyvät keskustan kaupunkiympäristössä laajemmalti kuin vain varsinaisella kylpylätontilla. Perspektiivin molemmissa päissä on säilynyt kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia: pohjoispäässä Seminaarin rakennukset ja etelässä kylpyläkorttelin rakennukset sekä WPK-talo. Maaherrankadun alkupään rakennukset ovat olennainen osa kaupungin satamamiljöötä sekä rakennettua siluettia vesistön suuntaan. Alue rakennuksineen muistuttaa kaupungin elinkeino- ja taloushistorialle merkittävästä aikakaudesta, residenssikauden jälkeisestä toisesta nousukaudesta. Kylpylaitos toi Heinolalle tunnettuutta kesämatkailukaupunkina. Kaupungin ensimmäisessä asemakaavassa puistoksi varatun kylpyläkorttelin nykyiset istutetut alueet juontavat kylpylaitoksen rakentamisen ajoilta. Kylpylaitoksen päärakennuksen arkkitehtuuri antaa arvokkuutta Maaherranpuiston kaupunkikuvaan.

Rakennushistoriallinen ja esteettinen luonne

Kylpylärakennukset valmistuivat 1931. Heinolan Kylpylaitos Oy:n ensimmäinen, kesäksi 1892 avattu kylpylärakennus oli puurakenteinen. Historiallisten kylpylöiden joukossa Heinolan kylpylaitos nousee esille rakennustensa iän puolesta. Suurin osa kylpylöistä oli rakennettu 1880–1910-luvulla.

Heinolan uusi kylpylaitosarkkitehtuuri edusti suoraviivaista massoittelua ja riisuttua klassismia, lisäksi päärakennus toteutettiin kivirakennuksena. Kuivahoitorakennus on hirsirakenteinen, erikoisuutena pystyhirsirakenne. Ulkoasultaan ja hoitotekniikoiltaan moderni Heinolan kylpylä oli edeltäjiensä tavoin hoitolaitos ilman omia majoitustiloja. Suunnittelijana toimi W.G. Palmqvist.

Kylpyläalueen vanhin rakennus on pieni kaupunkitalo. Se on rakennettu aikavälillä 1832–1852. Oluttehtaan ja kylpylaitoksen omistuksessa ollut yksityisen rakennuttama puurakennus edustaa Heinolan kaupungin puutalohistoriaa. Nykyasussaan aumakattoinen talo on 1800-luvun keskivaiheille tyypillistä asuntoarkkitehtuuria sekä hahmoltaan että yksityiskohdiltaan. Kylpylätoiminnan aikana tehty laajennusosa ja julkisivujen korjaukset ovat vaikuttaneet pienen vaatimattoman empiretalon tyylilliseen eheyteen. Rakennus on viimeisiä 1800-luvun keskivaiheen kaupunkitaloja Heinolan kaupungin vanhassa ruutukaavakeskustassa.

Heinolan Kylpylaitoksen 1931 valmistuneet rakennukset jäivät viimeisiksi suomalaisen kylpyläkulttuurin kultakaudella valmistuneista kylpylärakennuksista. Käsityövaltaisen rakentamisen jälki on korjausten tuomasta kerroksellisuudesta huolimatta edelleen vahva julkisivuissa. Rakennustyylinä on yksinkertainen klassismi, joka kylpylaitoksen rakennuksissa näyttäytyy modifioituina koristemuotoina ja aksiaalisen symmetrian suosimisena, sekä päärakennuksessa vahvana värien käyttönä. Puisessa asuinrakennuksessa on jäljellä 1800-luvulle palautuvaa empiren selkeäpiirteisyyttä.

Päärakennuksen runkoratkaisuna on tiilimuurirakenteisten ulkoseinien lisäksi teräsbetoninen pilari-palkkirakenne, myös vaakarakenteet olivat betonia. Ratkaisu mahdollisti kevyempien rakenteiden käytön vesihoitolaitoksen tilaohjelman toteuttamisessa ja myöhemmin tilojen muuntamisen uusiin käyttötarkoituksiin, kuten opetustoiminnan käyttöön.

Kuivahoitorakennuksen hirsiseinät rakennettiin käyttäen sekä lamasalvos- että pystyhirsirakennetta. Melko harvinaista ratkaisua selittänee osin kiire ja rakentaminen purkuhirsistä, joista osa saatiin vanhasta pystyhirsirunkoisesta kylpylaitoksesta.

Kylpylaitosrakennusten ulkoasusta voi päätellä niiden keskinäisen hierarkian; pääeli vesihoitolaitoksessa on edustuksellisuutta, kun taas kuivahoitorakennus on ulkoasultaan arkisempi, arkkitehtuuria määrittää käyttötarkoitusvaatimukset.

Kylpylaitosrakennukset ajoittuva arkkitehti W.G.Palmqvistin uran keskivaiheeseen ja olivat teollisuusarkkitehtina profiloituneen Palmqvistin työuralla ainutkertaisia suunnittelukohteita.

Rakennettavuusselvitys

Yleispiirteisiin pohjatutkimuksiin liittyvät kenttätutkimukset on tehty joulukuussa 2023. Tutkimuksessa selvitettiin uudisrakennusten sekä pysäköintialueiden perustusolosuhteita.

Korttelialueen maanpinta on tasolla noin +79.3…+82.6 (N2000). Ylimmäisenä kerroksena on noin 0,3…2 m paksu täyttömaakerros. Tämän alla hiekkakerros 6…11,4 metriä. Noin 6…7 m syvyydellä on havaittavissa ohut, noin 1 m paksu löyhempi maakerros. Moreeni alkaa noin 6…12 m syvyydellä maanpinnasta. Moreenikerroksen paksuus on kairausten perusteella vähintään noin 0,5…3,2 m.

Pohjavesiputkesta mitattu vesipinta oli alueella noin tasolla +78.25…+78.55, mikä on noin 2,95…2,65 m syvyydellä maanpinnasta alaspäin. Pysäköintialueen kairareiän tutkimuspisteestä tehtiin myös vesipintahavainto, jossa vesipiste oli noin tasolla +78.0, eli noin 2 m syvyydellä maanpinnasta alaspäin.

Suuremmat ja raskaammat rakennukset alueella on paalutettava. Arvioitu paalujen tunkeutumissyvyys on noin 9,5…13,3 metriä. Pienemmät rakennukset voidaan perustaa maanvaraisesti hiekkakerroksen varaan.

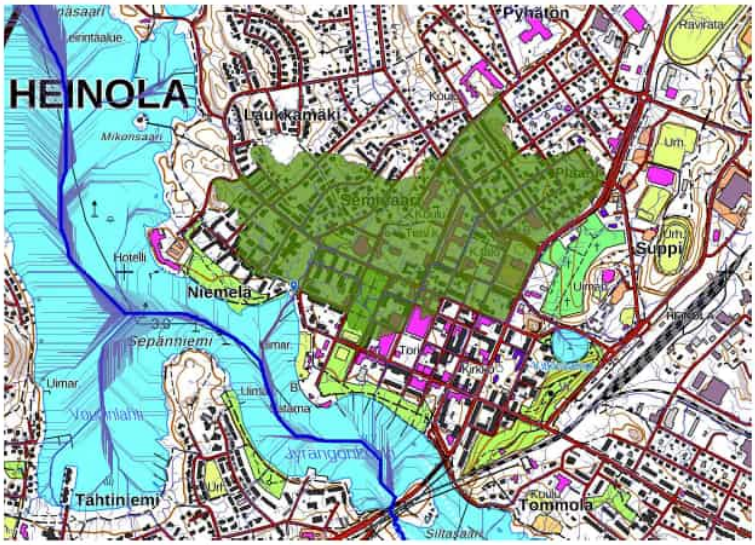
Alueella ei esiinny pintavesitulvia. Rakennusten perustukset on suositeltavaa suunnitella niin, että salaojat jäävät pohjavesipinnan yläpuolelle. Rakennusten alimmat lattiatasot tulee suunnitella korkeammalle kuin läheisten katujen pinnantasot. Kellareiden rakentamista alueelle ei lähtökohtaisesti suositella pohjaveden pinnan tasosta johtuen.

Säteilyturvakeskuksen radontutkimuksen perusteella Heinolan alueen radonpitoisuudet ovat yleisesti korkeita. Radonin poisto tulee suunnitella rakennuksen käyttötarpeen perusteella. Henkilöiden oleskeluun tarkoitettujen tilojen alapohjarakenteet tulee tiivistää ja maata vasten olevien lattioiden alle tulee suunnitella radoninpoistoputkisto, jossa tulee varautua koneelliseen ilmanpoistoon.

Tarkentavat pohjatutkimukset on syytä tehdä sen jälkeen, kun rakennusten lopullinen laajuus, korkeusasema ja perustusten paikat sekä kuormat ovat varmistuneet. Pohjamaan kantavuus- ja painuma-arviot tulee rakennussuunnitteluvaiheessa tehdä uusien kohdekohtaisten pohjatutkimusten perusteella.

Hulevesiselvitys

Alue on korkeusasemiltaan tasaista ja pääosin rakennettua, maaperä on karkeaa hietaa. Karkea hieta läpäisee vettä hyvin ja soveltuu hulevesien imeyttämiseen. Nykyinen hulevesiviemäri kulkee Ojakadulta uimarannan kautta Maaherrankadulle.

Maaherrankadulla on vuonna 1970 rakennettu betoninen hulevesiviemäri. Hulevedet purkautuvat kahdesta putkesta Ruotsalaiseen rantaravintolan vierestä. Nykyiseen verkostoon tulee vettä noin 30 ha kokoiselta osavaluma-alueelta (karttaotteessa vihreä alue).

Hulevesiselvityksen mukaan entisen kylpylän korttelialueen (ml. nykyinen parkkipaikka) asemakaavan mukaisen rakentamisen toteutuessa suunnitellussa laajuudessaan laskennalliset muutokset valumakertoimissa ja virtaamissa ovat vähäiset. Nykyinen keskimääräinen valumakerroin on 0.38, kaavan toteutuessa valumakeroin kasvaa 0.69:ään. Laskennoissa on huomioitu ilmastonmuutoslisä 20 %.

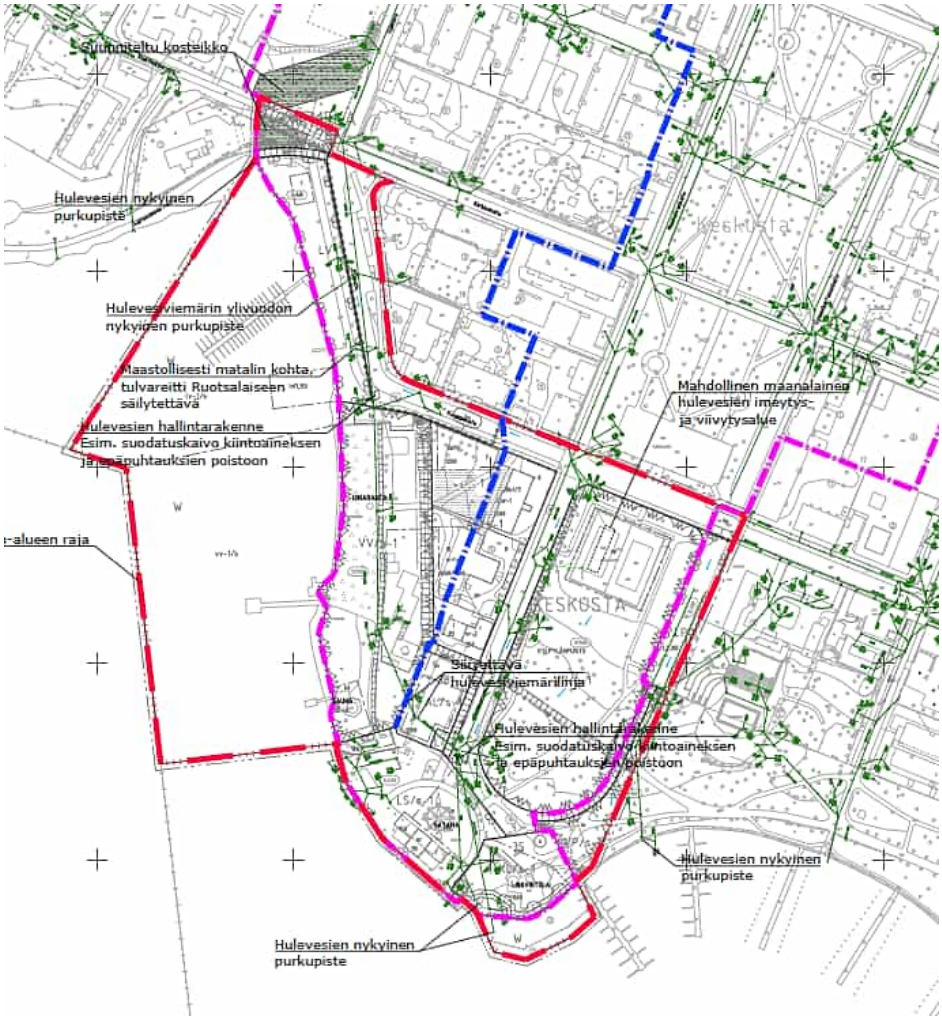
Kaava-alueella muutos tarkoittaa laskennallista viivytystilavuustarvetta noin 15 m^3. Alueen hulevesien virtaamamuutokset pystytään hallitsemaan alueelle toteutettavilla huleveden viivytysrakenteilla.

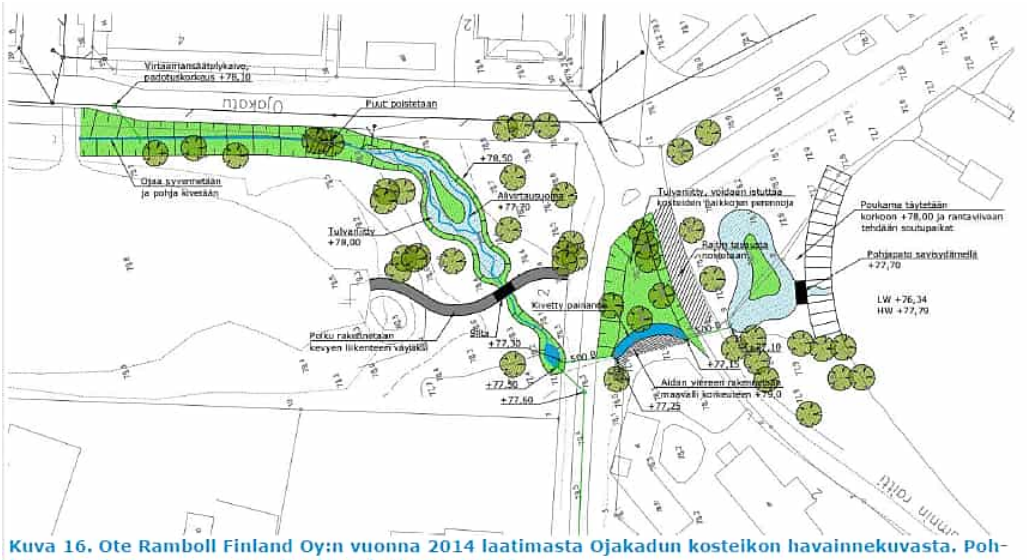
Selvitysalueella voidaan suositella käytettäväksi viivytysrakenteiden mitoitustilavuutta 1 m^3 jokaista sataa vettä läpäisemätöntä neliömetriä (100 m^2) kohti. Viherkattoja käytettäessä viivytystilavuuden on oltava 0,5 m^3 /100 m^2 viherkaton osuudelta. Täyttyneiden viivytysrakenteiden tyhjenemisen tulee kestää vähintään 2 ja korkeintaan 12 tuntia sateen päättymisestä tai ne voidaan kuivattaa salaojilla tarpeeksi pitkän viivytysajan saavuttamiseksi. Rakenteissa tulee olla suunnisteltu ylivuoto.

Suunnittelualueen maaperä on hyvin vettä läpäisevää, joten alueella syntyvät kattovedet ja puhtaat piha-alueen vedet voidaan myös imeyttää tonteilla. Imeytyksessä on kuitenkin huomioitava ja varmistettava, ettei imeytys aiheuta haittaa omalle tai viereisille kiinteistöille. Imeytyksessä on myös otettava huomioon korkea pohjaveden pinnan taso. Pelkän imeyttämisen varaan ei hulevesijärjestelmiä saa rakentaa, vaan rakennelmissa on oltava ylivuoto.

Asemakaavan muutoksen myötä nykyiseen hulevesiverkostoon tulee muutostarvetta.

Alueellisten hulevesirakenteiden alustavat sijainnit tulisi esittää ohjeellisella aluerajauksella asemakaavakartalla. Siirrettäville hulevesiviemärin runkolinjoille tulisi esittää johtorasitteet asemakaavakartalla, jos niitä pitää viedä korttelialueilla. Tenniskenttien alueella voisi osoittaa kaavamerkinnän sekä mahdollistaa Ojakadun suunnitellun hulevesikosteikon rakentaminen. Nykytilanteessa Ojakadun veneiden vesillelaskupaikan kohdalla kulkee tulvareitti Ruotsalaiseen, joka on säilytettävä.

Kuva 16. Ote Ramboll Finland Oy:n vuonna 2014 laatimasta Ojakadun kosteikon havainnekuvasta. Pohjoinen on kuvassa vasemmalla. [Ramboll 30.6.2014]

Maaperän pilaantuneisuustutkimus

Kylpylän tontilta on ollut panimo, joka on toiminut 1856-1914. Panimorakennus sijaitsi nykyisen pysäköintialueen kohdalla. Vuonna 2023 tehdyssä tutkimuksessa otettiin maanäytteitä neljästä tutkimuspisteestä. Otetuissa maanäytteissä ei havaittu aistinvaraisesti jätteitä, hajua tai muuta tavanomaisesta maa-aineksesta poikkeavaa. Laboratoriossa tehdyissä analyyseissä ei todettu Vna 214/2007 kynnysarvon ylittäviä haitta-ainepitoisuuksia. Maaperää voidaan pitää pilaantumattomana, eikä tarkemmalle pilaantuneisuuden ja puhdistustarpeen arvioinnille ole tarvetta.

Lepakkoselvitys

Täydentämään aiempaa lepakkotarkastusta kesällä 2023 tehtiin Kylpylän alueen lepakkoselvitys, joka käsitti koko asemakaavan muutosalueen sekä aktiiviseurantana Maaherranpuiston kokonaisuudessaan ja Kivalterin talon sekä Seminaarin alueen. Aktiivikartoitus tehtiin seitsemän 2 päivän maastokäyntijaksona. Aktiivikartoituksen tuloksia täydennettiin automaattisilla passiiviseurantadetektoreilla, joita oli kolmessa paikassa. Rakennukset myös tarkastettiin sisä- ja ulkopuolelta.

Kylpylän kuivahoitorakennuksen ullakolle asennettu detektori ei tallentanut lainkaan havaintoja lepakoista. Tuloksen perusteella lepakot eivät käyttäneet rakennusta piilopaikkana kesän 2023 aikana.

Mikään tarkastetuista rakennuksista ei vaikuttanut sopivalta lepakoiden talvehtimista ajatellen. Rakennuksista löytyi vain vähän selkeästi vanhoja papanoita. Uusia papanoita ei kesän aikana tullut.

Kuivahoitorakennus on mahdollinen lepakoiden lisääntymis- ja levähdyspaikka, vaikka viitteitä sen säännöllisestä käytöstä tai merkittävyydestä ei olekaan. Kohde suositellaan tulkittavan toistaiseksi lepakoiden levähdyspaikaksi ns. varovaisuusperiaatteen mukaisesti. Myös päärakennuksesta ja asuinrakennuksen ullakolta löytyi vanhoja, ei merkittäviä päiväpiiloja. Piilopaikat eivät olleet käytössä 2023 aikana. Kuivahoitorakennuksen statuksesta on syytä neuvotella ELY-keskuksen kanssa. Asuinrakennuksen vanhojen papanoiden havaintomäärä on pieni, mutta rakennus on lepakoiden kannalta sopiva.

Lähdeaineistoon ja tehtyihin selvityksiin on mahdollisuus tutustua Heinolan kaupungin kaupunkisuunnittelussa.

4 ASEMAKAAVAN SUUNNITTELUN VAIHEET

4.1 Asemakaavan suunnittelun tarve

Asemakaavan muutoksen tarkoitus on kaupungin omistaman alueen kehittämismahdollisuuksien tutkiminen ja uudisrakentamisen mahdollistaminen. Sataman ja rantakasinon osalta on ollut vireillä oma kaavamuutosprosessi, joka yhdistetään Kylpylänrannan kaavaan.

Alue kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY) ja Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon. Alueen rakennetun kulttuuriympäristön suojelu tulee ratkaista asemakaavalla. Voimassa olevat asemakaavat eivät ole kaikilta osin ajan tasalla.

Nykyisin ranta-alueen pysäköinti nojaa kylpylän tontilla sijaitsevaan pysäköintialueeseen. Jotta tontti voidaan ottaa rakentamiskäyttöön, tulee yleistä pysäköintiä mahdollisuuksien mukaan lisätä lähiympäristössä.

Satamaan ja uimarannalle rakennetut rakennukset ja rakenteet sekä mahdollinen uusi rakentaminen näille yleisille alueille mahdollistetaan asemakaavalla. Nyt esim. rantasauna on rakennettu viiden vuoden määräaikaisella luvalla vuonna 2020.

RantaCasinon tontin osalta on sovittu tehtävän korjaus voimassa olevan asemakaavan rakennusoikeuteen. Alueen kaavamuutoksessa vuonna 2001 pienennettiin tonttia. Samalla väheni rakennusoikeus, koska se oli määritelty tehokkuuslukuna suhteessa tontin pinta-alaan. Rakennusoikeuden määrää ei ollut tarkoitus pienentää. Voimassa olevan kaavan rakennusoikeus e=0,20 (540 kerros-m^2). Aiempi kaava isommalla tontilla e=0,20 (662 kerros-m^2).

4.2 Suunnittelun käynnistäminen ja sitä koskevat sopimukset ja suunnitelmat

Kylpyläkorttelin rakennukset ovat Heinolan kaupungin omistuksessa, mutta kaupunki on niistä luopumassa. Ennen rakennusten myyntiä tehdään asemakaavaan tarpeellisia muutoksia. Elinvoimalautakunta päätti Kylpylänrannan asemakaavan muutoksen aloittamisesta 21.6.2022 § 36.

Kaupunki ja rakennuksista käydyn julkisen tarjouskilpailun voittaja tekivät rakennusten kaupasta esisopimuksen, joka hyväksyttiin kaupunginhallituksessa 30.1.2023. Esisopimuksella kaupunki sitoutui sopimusalueen kehittämistä koskevan yhteistyön käynnistämiseen. Tavoitteena oli luoda edellytykset kaupan toteutumiselle, rakennusten käyttöönottoon johtavan hankkeen toteutumiselle sekä kaupungin strategian mukaiselle alueen kehittämiselle. Rakennuksista kiinnostunut on sittemmin vetäytynyt hankkeesta.

Korttelin 35 tontin numero 3 kiinteistön (Rantacasino) vuokraoikeuden haltija on tehnyt kaavamuutosanomuksen 3.9.2008, jossa hän pyytää oikaisemaan vuoden 2001 kaavamuutoksessa epähuomiossa tapahtuneen tontin rakennusoikeuden vähennyksen sekä samalla lisäämään rakennusoikeutta siten, että rakennukseen voidaan toteuttaa matkailijoita palveleva saunaosasto sekä terassin laajennus, jonka tulisi olla myös tarpeen mukaan rajattavissa ulkoilmasta.

Rantakasinon kaavamuutos oli päätetty aloittaa 6.8.2013 (Tekninen lautakunta). Kaavamuutos oli edennyt ehdotusvaiheeseen. Rantakasinon kaava yhdistettiin tähän Kylpylänrannan kaavahankkeeseen elinvoimalautakunnan päätöksellä 16.8.2023.

4.3 Asemakaavan tavoitteet

4.3.1 Lähtökohta-aineiston antamat tavoitteet

Kaava-alueen sijoittuminen pääosin valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön ja kansallisen kaupunkipuiston alueelle antaa tavoitteeksi kaupunkiympäristön arvojen säilyttämisen sekä täydennysrakentamisen sopeuttamisen ympäristön ominaisluonteeseen ja erityispiirteisiin.

Suunnittelualueella on voimassa oikeusvaikutteinen Heinolan strateginen yleiskaava 2035 sekä Heinolan ydinkeskustan osayleiskaava 2020.

Suunnittelualue sijoittuu strategisen yleiskaavan keskustatoimintojen ja intensiivisten palveluiden alueelle.

- Kylpyläkortteli on osoitettu yleiskaavassa Asuin-, liike- ja toimistorakennusten alueeksi, jolla ympäristö säilytetään (AL/s-1). Suunnittelumääräyksen mukaan suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne. Suurimmaksi sallituksi kerrosluvuksi on kortteliin osoitettu kIIu.
- Kylpylän päärakennukseen on osoitettu kohdemerkintä r-1, rakennushistoriallisesti merkittävä kohde. Suojelumääräys: Vanhan kylpylaitoksen päärakennus ympäristöineen tulee säilyttää.
- Nykyinen pysäköintialue on osoitettu yleiseksi pysäköintialueeksi, jolla ympäristö säilytetään (LP/s). Tenniskenttien alueelle on osoitettu maanalainen pysäköintialue.
- Ranta on osoitettu maisemallisesti arvokkaaksi alueeksi (ma/1). Suojelumääräys: Maakunnallisesti arvokas Jyrängönvirran kulttuuriympäristö ja maisemakokonaisuus tulee säilyttää.
- Ranta on osoitettu myös kaupunkikuvallisesti arvokkaaksi alueeksi (kmv/2). Suojelumääräys: Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö Jyrängön kulttuurimaisema tulee säilyttää (Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, valtioneuvoston päätös 30.11.2000).

Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksessä määrätään, että kylpylän korttelia koskeva asemakaava tulee päivittää ja lähtökohtana tulee olla pyrkimys rakennusten säilyttämiseen. Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmasta sekä Puistoselvityksestä nostettuja tavoitteita ja pohdittavia häiriötekijöitä:

- Entisen Heinolan Kylpylaitoksen korttelin kehittäminen ja alueen luonteen säilyttäminen.
- Kaupungin keskustan puistojen historiallisten ominaislaatujen korostaminen.
- Pysäköintialue sijaitsee rannassa hienolla paikalla entisen kasvitarhan päällä ja häiritsee rantanäkymiä.
- Uimarannan suljetut portit.
- Tenniskentät ovat poistettu käytöstä ja alue on huonokuntoinen.
- Kylpylänrannan puuaita on ränsistynyt.
- Kylpylänpuiston kasvillisuudelle tulisi laatia uusimissuunnitelma.

Kylpylän rakennusten kuntoselvitykset:

- Rakennuksissa on runsaasti kunnostustarpeita, mutta rakennukset ovat kuitenkin korjattavissa.

4.3.2 Prosessin aikana syntyneet tavoitteet, tavoitteiden tarkentuminen

Viranomaisten aloitusvaiheen ja valmisteluvaiheen tavoitteet on käyty läpi viranomaisyhteistyö -luvuissa. Rantakasinon osalta on Ympäristöministeriön puolesta toivottu, ettei ravintolan tontille mahdollistettaisi asumista. Toive liittyy kansallisen kaupunkipuiston tavoitteistoon. Kaavaprosessin aikana on nostettu esiin rakennetun ympäristön arvoja.

4.4 Osallistuminen ja yhteistyö

4.4.1 Osalliset

Osallistumis- ja arviointisuunnitelman mukaisesti kaavan osallisia ovat lähialueen maanomistajat, asukkaat ja yritykset. Kaavahankkeen osalliset käyvät ilmi osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta, joka on selostuksen liitteenä 1.

Viranomaisten välinen vuorovaikutus tapahtuu pääasiassa kokousten ja lausuntojen muodossa.

4.4.2 Vireilletulo, osallistuminen ja vuorovaikutusmenettelyt

Kaava on tullut virallisesti vireille kuulutuksella 14.7.2022 Itä-Häme -lehdessä ja kaupungin ilmoitustaululla. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa (OAS) on kuvattu kaavamuutoksen laatimisvaiheet sekä osallistumisen ja vuorovaikutuksen järjestäminen. Vireilletuloaineisto (OAS) on ollut nähtävänä 29.7.2022 alkaen. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma on lähetetty osallisille.

Rantakasinon lopetettu kaavahanke (681/Akm) oli tullut vireille 19.9.2013.

4.5 Aloitusvaihe

4.5.1 Aloitusvaiheen palaute

Kaavan vireilletulovaiheessa Alueellinen vastuumuseo, Lahden museot, lausui osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta. Lausunnossa nostettiin esiin seuraavia asiakokonaisuuksia:

Arkeologinen kulttuuriperintö:

- Muinaisjäännöksistä ei ole ajantasaista tietoa. Huomioiden alueen historian, on vedenalaisten muinaisjäännösten olemassaoloa pidettävä mahdollisena. Museo edellyttää muinaisjäännösten inventointia kaavamuutoksen ranta-alueella ja vesialueella, jos niille suunnitellaan nykyistä poikkeavaa maankäyttö /vesialueen käyttöä, kuten rakentamista.

Rakennettu kulttuuriympäristön ja maisema:

- Kylpylän päärakennus ja kuivahoitorakennus puistoympäristöineen ovat valtakunnallisesti harvinainen esimerkki aikakautensa kylpyläkulttuurista.
- Asemakaavoituksessa on otettava huomioon Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa puistolle asetetut toimenpiteet ja tavoitteet.
- Heinolan keskustan yleiskaava ohjaa rakennusten lisäksi ympäristön säilyttämiseen.
- Rakennuksista tehdyt kuntotutkimukset osoittavat, että rakennusten korjaustarve on osin laaja, mutta rakennuksia ei voi pitää korjauskelvottomina. Rakennukset voi lähtökohtaisesti korjata niin, että niiden ominaispiirteet säilyvät.

Kaavan vireilletulovaiheessa saatiin myös yksi mielipide. Mielipiteessä painotetaan sitä, että kaavan pitäisi edetä olemassa olevin toimijoiden toiveiden mukaisesti. Vierasveneilijöille toivotaan yöpymismahdollisuutta uimarannan pohjoispuolelle.

4.5.2 Viranomaisyhteistyö

Asemakaavasta on pidetty viranomaisneuvottelu kaavan vireilletulovaiheessa 9.12.2022, koska kaavan laadintaan liittyy sellaisia valtakunnallisia, seudullisia tai muita keskeisiä tavoitteita, joiden selvittämiseksi viranomaisneuvottelu kaupungin ja Hämeen ELY-keskuksen kesken tulee järjestää.

Rantakasinon asemakaavahankkeesta aloitusvaiheen viranomaisneuvottelu on pidetty 17.6.2014 ja ehdotusvaiheen neuvottelu 11.6.2015.

Kylpylänrannan neuvottelussa todettiin, että kaavoituksessa tulee huomioida:

- Kaava-alueella on oleellisinta kulttuuriympäristö
- Liikenteen järjestelyt ratkaistava, myös pysäköinti
- OAS:iin tehtäviä täydennyksiä:
- Kuvaus valtakunnallisista arvoista ja kaupunkipuiston perustamispäätöksen ohjausmerkityksestä.
- Liikenne, kaupunkikuva ja hulevedet
- Muutoksen kaupunkikuvalliset vaikutukset
- Aineistoa, jolla tarkastella eri vaihtoehtojen aiheuttamia vaikutuksia (erityisesti purkamisten vaikutukset)
- Kaavahankkeessa on erityisen ongelmallista, että investoritahon viitesuunnitelmassa on esitetty kylpylän kuivahoitorakennus purettavaksi. On arvioitava vaikutuksia sekä mitä arvojen häviämistä mahdollinen rakennuksen purkaminen aiheuttaisi.
- Keskustan osayleiskaavan ohjaa ympäristön säilyttämiseen.

- Kaupunkikuvallinen vaihtoehtojen tarkastelu on keskeistä.
- Kaavatyössä on alueen arvojen merkittävyyden vuoksi edellytettävä vaihtoehtoisten kaavaluonnosten laatimista ja arviointia.
- Vaihtoehtojen arviointi kaavoitusvaiheessa tuo turvaa myös rakennusten ostajalle (lainsäädännön velvoitteet toteutuvat ja hyväksyttävälle kaavaratkaisulle saadaan perusteet).
- Kulttuurihistoriallisesti merkittävän ympäristön säilyminen luonteeltaan väljänä on lähtökohtaisesti luontevaa.

Rantakasinon viranomaisneuvotteluissa on nostettu esiin seuraavat pääkohdat:

- Alueen kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilymiseen tulee kiinnittää huomiota. Ympäristöministeriön puolesta esitettiin toive, että asunnon rakentamismahdollisuutta ei osoitettaisi rantakasinon tontille.
- LS-1 alueelle tulee osoittaa rakennusoikeus.

Asemakaavasta pyydetään viranomaislausunnot kaavan luonnosvaiheessa ja ehdotusvaiheessa. Tarvittaessa järjestetään viranomaisneuvottelu myös kaavan ehdotusvaiheessa.

Asemakaavaratkaisusta on lisäksi keskusteltu useissa epämuodollisemmissa viranomaistapaamisissa.

4.6 Luonnosvaihe

4.6.1 Kaavaluonnoksen valmistelu

Rakennushistoriaselvitys, kuntoselvitykset, puistoselvitys ovat olleet pohjana alueen arvojen määrittelytyössä. Entisen kylpylän tonttia rakennuksineen ollaan myymässä ja tältä osin kaavassa huomioidaan ostajatahon toiveet säilytettävien rakennusten ja lisärakentamisen suhteen.

Asemakaavan ratkaisua on haettu kaavan luonnosvaiheessa laatimalla useita vaihtoehtoisia maankäyttöratkaisuja etenkin koskien kylpylän tonttia. Luonnosvaiheessa tavoitteena on ollut maanomistajan ja rakentajan toiveiden mukaisesti mahdollistaa kuivahoitorakennuksen tilalle ja tontin tyhjille osille uudisrakentamista. Uudisrakentaminen on ollut kylpylätontin ensimmäisissä viitesuunnitelmavaihtoehdoissa osittain liikerakentamista, mutta ajatukset ovat kehittyneet asuinkorttelikokonaisuuden muodostamisen suuntaan. Tutkituista suunnitteluvaihtoehdoista valittiin tämän tavoitteen mukainen kaavaratkaisu valmisteluvaiheessa nähtäville asetettavaksi.

4.6.2 Vaihtoehtotarkastelu

Kylpylän tontin kehityssuuntaa koskien muodostettiin kaavan valmisteluvaiheessa seuraavat alustavat vaihtoehdot. Vaihtoehdot eroavat toisistaan lähinnä rakennusten sijoittelun ja massoittelun osalta sekä kuivahoitorakennuksen säilymisen osalta.

Vaihtoehto 1

Kylpylätontilla suojellaan päärakennus, kuivahoitola ja asuintalo. Tontille mahdollistetaan kahden pienkerrostalon rakentaminen siten, että rakennusten suuntaus ja massoittelu noudattavat ruutukaavan suuntia. Yleinen pysäköinti siirretään satama-alueelle. Uudisrakennukset ovat kolmikerroksisia.

Vaihtoehto 2 (Valmisteluvaiheen kaavaratkaisun lähtökohta)

Kylpylätontilla suojellaan päärakennus ja asuintalo. Tontille mahdollistetaan kolmen kolmikerroksisen pienkerrostalon rakentaminen. Rakentamisen massoittelu sovitetaan tontin muotoihin siten, että alueelle muodostetaan mielenkiintoisia kaupunkitiloja. Yleinen pysäköinti siirretään satama-alueelle.

Vaihtoehto 3

Kylpylätontin maankäyttö ratkaistaan noudattaen tarkoin yleiskaavaa ja kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöstä. Kaikki rakennukset suojellaan ja nykyinen pysäköintialue kaavoitetaan yleiseksi pysäköintialueeksi. Tontille ei osoiteta rakennusoikeutta uudisrakentamiselle tai osoitetaan rakennusoikeus yhdelle pienkerrostalolle Kauppakadun varteen.

Vaihtoehto 4

Kylpylätontilla suojellaan päärakennus ja asuintalo. Kuivahoitorakennusta ei suojella, mutta kaavamääräyksillä osoitetaan rakennusoikeus ja rakennusala kuivahoitorakennuksen säilyttämistä suosivaksi. Kaavamääräys sallii kuivahoitorakennuksen

kohdalle vain pysäköinnin ja pihatoimintojen sijoittamista, jos nykyinen rakennus puretaan. Osoitetaan rakennusoikeus kahdelle uudisrakennukselle. Yleinen pysäköinti siirretään satama-alueelle.

4.6.3 Luonnosvaihtoehtojen vaikutusten selvittäminen, arviointi ja vertailu

Ihmisen elinoloihin ja elinympäristöön kohdistuvat vaikutukset:

Vaihtoehto 1
- Kylpylän päärakennus ja asuinrakennus kunnostetaan ja alueelle rakentuu vetovoimaisen asuinkortteli. Jos kuivahoitorakennusta ei kunnosteta ja saada käyttöön, on asuinympäristön keskellä autiotalo, jolla on negatiivinen vaikutus elinympäristöön. Jos taas kuivahoitolalle löytyy käyttöä ja se kunnostetaan. on alue jatkossa elävä.
- Kauppakadun varteen sijoittuva asuintalo peittää toisella puolella katua olevalta kerrostalolta avautuvia näkymiä.

Vaihtoehto 2
- Kylpylän päärakennus ja asuintalo kunnostetaan ja alueelle rakentuu vetovoimaista pienkerrostaloasutusta ja palveluita. Elinympäristö paranee nykyisestä.
- Kauppakadun varteen sijoittuva asuintalo peittää tässäkin vaihtoehdossa näkymiä.

Vaihtoehto 3
- Kaupunkiympäristö säilyy nykyisellään ja rapistuu hiljalleen. Kaupungin omistamat entisen kylpyläkorttelin rakennukset ovat jatkossa todennäköisesti tyhjillään ja rapistuvat entisestään, koska kaupungilla ei ole rakennuksille käyttöä ja niiden kunnostamiseen ei osoiteta rahaa. Elinympäristön laatu heikkenee.

Vaihtoehto 4
- Kaava mahdollistaa uuden asuinrakentamisen houkuttelevalle paikalle tiivistäen kaupungin keskustan kaupunkiympäristöä. Riskinä on, että kuivahoitorakennus jätetään rapistumaan ja tyhjilleen.

Maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon kohdistuvat vaikutukset:

Vaihtoehto 1
- Jos kaikki vanhat rakennukset saavat käyttötarkoituksen ja kunnostetaan, ovat ilmastovaikutukset positiiviset. Täydennysrakentaminen sijoittuu kaupungin keskustaan tiivistäen kaupunkirakennetta.
- Hulevesien määrä lisääntyy.

Vaihtoehto 2 ja vaihtoehto 4
- Purettavan rakennuksen osalta aiheutuu ilmastovaikutuksia.
- Hulevesien määrä lisääntyy. Uudisrakentamisen yhteydessä on kuitenkin mahdollista tehdä ratkaisuja hulevesikuormituksen tasaamiseksi.

Vaihtoehto 3
- Pinnoitetun alueen määrä kaava-alueella ei lisäänny. Hulevesien käsittelyä voidaan parantaa pysäköintialueella tai satama-alueella.

- Uusi asuminen toteutuu Heinolassa mahdollisesti muualle. Muiden mahdollisten alueiden toteuttamisella voi olla merkittävämmät vaikutukset, jos esim. rakentaminen toteutuu luontoalueille.
- Purkamisen aiheuttamaa ilmastovaikutusta ei synny.

Taloudelliset vaikutukset:

Vaihtoehto 1
- Kaavaratkaisu nojautuu suuresti nykyisten rakennusten käyttöön myös taloudellisesti.

Vaihtoehto 2
- Kaavaratkaisu tukee korttelin uudistamista ja houkuttelee investointeja. Kaava mahdollistaa kuivahoitorakennuksen purkamisen. Rakennukseen ei tarvitse keinotekoisesti etsiä sopivaa käyttötarkoitusta.
- Kustannuksia syntyy kaupungille satama-alueen pysäköintialueen rakentamisesta.

Vaihtoehto 3
- Kaupunki joutuu ylläpitämään tyhjillään olevia rakennuksia tai toteuttamaan rakennusten korjaukset ja sijoittamaan rakennuksiin omia toimintojaan. Toimintojen siirtäminen aiheuttaa mahdollisesti muualla tyhjilleen jäävien rakennusten purkamista.

Vaihtoehto 4
- Uudisrakentamisen rakennusoikeus voi jäädä niin vähäiseksi, ettei kiinteistö kiinnosta sijoittajia.
- Kustannuksia syntyy kaupungille satama-alueen pysäköintialueen rakentamisesta.

Kasvillisuuteen, eläimistöön, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin kohdistuvat vaikutukset:

Vaihtoehdot 1 ja 2
- Kylpyläkortteliin jää viheraluetta jonkin verran nykyistä vähemmän.
- Vaihtoehdossa 1 kuivahoitorakennus säilyy.

Vaihtoehto 3
- Nykyinen kasvillisuus alueella voidaan pääosin säilyttää.
- Alueen mahdolliset lepakoiden levähdyspaikat säilyvät, mikäli niiden pääsy rakennuksiin mahdollistetaan myös jatkossa.

Vaihtoehto 4
- Alueen viherrakenne supistuu jonkin verran, mutta sitä voidaan korvata lisäämällä kasvillisuutta purettavan kuivahoitorakennuksen kohdalle.
- Jos kuivahoitorakennus puretaan, menetetään mahdollisesti rakennuksessa sijaitsevat lepakoiden piilopaikat.

Alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen kohdistuvat vaikutukset

- Satama-alueen liikennöintiä on mahdollista parantaa kaikissa alustavissa luonnosvaihtoehdoissa. Kaavan myötä liikenteen määrä lisääntyy nykyiseen verrattuna, jos tyhjillään oleviin rakennuksiin tulee toimintoja ja alueelle toteutuu myös uudisrakentamista.

Kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset

- Vaihtoehdot, joissa kuivahoitorakennus puretaan vaikuttavat negatiivisesti kulttuuriperintöön. Myönteinen vaikutus on sillä, että kylpylän päärakennus ja asuinrakennus otetaan käyttöön ja kunnostetaan.
- Uudisrakentamisen vaihtoehdot 1 ja 2 täydentävät alueen rakennuskantaa runsaalla uudisrakentamisella. Vaihtoehdossa 2 rakennukset ovat kompaktimpia ja jättävät rakennusten väliin enemmän tilaa siten, että näkymiä säilyy. Samalla muodostuu vinojen suuntien ansiosta mielenkiintoisia kaupunkitiloja ja uusi näkymärajauksia. Vaihtoehto 1 istuu ruutukaavakaupungin suuntiin paremmin, mutta sulkee enemmän maisemia. Vaihtoehto 1 kuitenkin säilyttää molemmat kylpylärakennukset, joten kulttuuriympäristön arvot säilyvät paremmin.
- Jos kortteliin rakentuu vain yksi uusi asuintalo, kuten vaihtoehdossa 3, on uudisrakennuksen sijoittuminen Kauppakadun varteen epäluontevaa. Kulttuuriympäristön suojelemisen ja kaupunkinäkymien kannalta nykyinen pysäköintialue olisi parempi uudisrakentamisen paikka.
- Jos kuivahoitorakennus puretaan, kuten vaihtoehto 4 mahdollistaa, eikä sille kohtaa rakenneta uutta rakennusta, jää korttelirakenteeseen tyhjä kohta. Uudisrakennukset olisivat tässä tapauksessa Kauppakadun varressa ja nykyisellä pysäköintialueella ristiriitaisessa sijainnissa kaupunkiympäristön laadun kannalta.

Kaavaluonnos pohjautui alustavaan vaihtoehtoon 2, jossa mahdollistetaan entisen kylpylän tontille kolmen uuden pienkerrostalon rakentaminen. Alustavaan vaihtoehtoon oli kuitenkin lisätty määräys, jonka mukaan kuivahoitorakennus osoitetaan kaavamääräyksellä sr/ur eli rakennuksen saa purkaa vasta, kun tilalle toteuttavalle uudisrakennukselle on rakennuslupa.

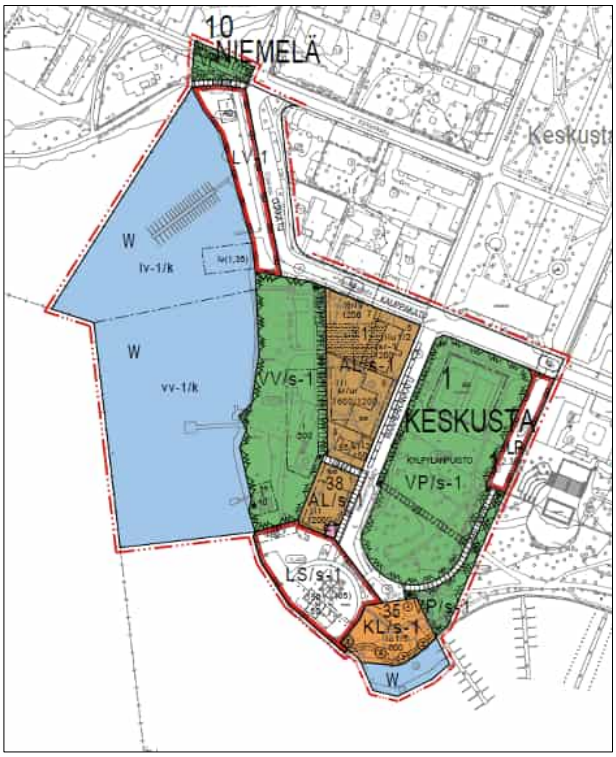
Määräyksen ajatus oli, että sillä pystyttäisiin estämään rakennuksen purkaminen vain siitä syystä, ettei sillä tällä hetkellä ole käyttöä. Määräys mahdollistaa myös, että myöhemmin rakennukselle löytyykin käyttöä.

Näkymä Möljänpuistosta kaava-alueelle, luonnosvaiheen vaihtoehto 2

4.6.4 Kaavaluonnos

Kaavaluonnos perustui uudisrakentamisen osalta houkuttelevan ja yhtenäisen kokonaisuuden muodostamiseen. Kaavaluonnoksessa osoitettiin mahdollisuus kolmen uuden pienkerrostalon rakentamiseen kylpylän korttelialueelle. Yksi näistä olisi ollut mahdollista rakentaa kuivahoitorakennuksen tilalle purkavana uudisrakentamisena.

Asemakaavan muutosluonnos oli nähtävillä 4.11.-5.12.2023. Kaavaluonnoksesta järjestettiin asukastilaisuus 23.11.2023. Osallisille oli annettu mahdollisuus esittää mielipiteensä kaavaluonnoksesta ennen nähtävilläoloajan päättymistä

Asemakaavaluonnoksesta pyydettiin viranomasilta lausunnot.

Lausuntoihin ja mielipiteisiin on annettu vastineet selostuksen liitteenä olevassa asiakirjassa.

4.7 Yleisen pysäköinnin järjestäminen satama-alueella

Liikenteen toimivuus ja pysäköinnin järjestäminen on yksi kaavan keskeisistä suunnittelukysymyksistä. Rannassa on monenlaisia toimijoita ja käyttötarkoituksia, joten alueelle pitää järjestää sekä kaavan mukaista velvoitepysäköintiä että yleistä pysäköintiä uimarantaa varten. Kaavan suunnitteluvaiheessa tarkasteltiin erilaisia vaihtoehtoja satama-alueelle sijoittuvasta pysäköinnistä. Vaihtoehdoissa huomioitiin myös maisemallisia ja kaupunkikuvallisia näkökulmia.

Ve A: Satamaan sijoitetaan pysäköintiä säilyttäen kaupunkikuvalliset näkemäakselit ilman, että autot hallitsevat maisemaa, sekä sataman kompassirakennelma. Autopaikkoja 15, mutta satamaan ei jää juurikaan tilaa muulle liikennöinnille.

Ve B: Satamaan sijoitetaan pysäköintiä säilyttäen sataman kompassirakennelman pyöreä muoto. Kompassi kuitenkin siirretään. Autopaikkoja 27, mutta satamaan ei jää tilaa muulle liikennöinnille. Kävely on vaihtoehdossa hyvin huomioitu.

Ve C: Satamaan sijoitetaan pysäköintiä kompassirakennelman tilalle. Autopaikkoja 30, sataman toinen puoli säilyy tapahtuma-aukiona ja sataman yleisenä liikennöinti-alueena. Kävely on vaihtoehdossa hyvin huomioitu.

Tässä vaihtoehdossa tutkittiin korttelialueen velvoitepaikoituksen sijoittamista kadun varteen katuun nähden kohtisuorana pysäköintinä. Tämä aiheuttaisi kävelyn ja pyöräilyn olosuhteiden heikkenemistä sekä vähentäisi yleisessä käytössä olevaa kadunvarsipaikoitusta merkittävästi.

Yleiskaavassa on nykyiselle kylpylän tontille osoitettu yleinen pysäköintialue. Yleinen pysäköinti osoitetaan kuitenkin katujen varsiin, satama-alueelle uudella järjestelyllä sekä läheiselle Ojakadun kentälle ja uimarannan pohjoiselle rajalle. Pysäköintipaikkojen määrä ei olennaisesti vähene.

4.8 Tarkastelu kuivahoitorakennuksen korjattavuudesta ja käyttötarkoituksen muuttamisesta:

Asemakaavan muutoksen yhteydessä on pohdittu nk. kuivahoitorakennuksen suojelukysymystä. Rakennus ei ole ollut voimassa olevassa asemakaavassa suojeltu.

Kylpylän kuivahoitorakennus on rakennettu saman vuonna kuin kylpylän päärakennus. Se kuitenkin lisättiin kylpyläkorttelin suunnitelmaan vasta, kun kylpylän uusi päärakennus oli jo rakenteilla. Syynä tähän oli vanhan kylpylärakennuksen tulipalo. Vuonna 1931 rakennetun, arkkitehti W.G. Palmqvistin suunnitteleman kuivahoitorakennuksen sekarungossa on käytetty puuta, savitiiltä ja betonia. Vesikate on savitiiltä ja julkisivu karkeaa roiskerappausta. Rakennuksessa on pystyhirret, jotka on osittain toteutettu vanhemman, palaneen kylpylärakennuksen säästyneistä hirsistä, lisäksi puuta saatiin olutpanimosta ja makasiineista, jotka purettiin korttelin eteläpäästä. Alinna on kaksi vaakahirsikertaa, jotka ovat osittain pehmenneet. Julkisivut on rapattu hirsien päällä olevan laudoituksen päälle. Alkuperäisissä julkisivuissa ei ollut rappauspintaa.

Runkoratkaisun, tilarakenteen ja runkosyvyytensä puolesta rakennus olisi muutettavissa asunnoiksi, toimistotiloiksi, muuhun yrityskäyttöön tai vaikka yhdistystaloksi. Rakennuksen ollessa puurakenteinen voi haasteeksi muodostua mm. palo-osastoinnin vaatimat rakenteet esim. rakennuksen siipien nurkkien kohdalla.

Kellarikerros on vain osittain maanpinnan yläpuolella ja maanvarainen seinä on kosteusvaurioitunut. Ikkunoita on kellarissa vain yhdellä seinällä ja tällä kohtaa yleinen ja kesällä vilkas kevyen liikenteen väylä kulkee lähellä rakennusta. Kellarissa lattian korko on alemmalla tasolla kuin kevyen liikenteen väylä. Maastoa rakennuksen lähellä pitäisi muokata siten, että hulevedet johtuvat pois rakennuksesta.

Ulkoarkkitehtuurissa on jäljellä paljon rakennuksen alkuperäisiä peruspiirteitä. Rakennuksen käyttötarkoituksen muutos aiheuttaisi todennäköisesti muutoksia sisätilojen lisäksi myös rakennuksen julkisivuun. Muutokset tulisi sovittaa huolella rakennuksen arkkitehtuuriin.

Vuonna 2018 tehdyn kuntotutkimuksen mukaan kuivahoitorakennuksessa on jo tuolloin ollut runsaasti korjattavaa. Seuraavat rakenteelliset ongelmat edellyttävät korjauksia/uudelleen rakentamista:

- maaperän kosteuden johtuminen alapohjan ja maanvaraisten seinien rakenteisiin, mikrobivauriot
- betonirakenteisten ulkoseinien sisäpuolisen lämmöneristeen mikrobikasvusto, orgaaniset korkkieristeet
- välipohjarakenteen kosteusvauriot
- yläpohjan kosteusvauriot sekä puutteellinen lämmöneristys
- perusmuurin puutteellinen kosteuseristys ja salaojitus, maanpinnan korkeusasema ja kallistusten ongelmat

- lattiarakenteiden bitumieristeet, jotka sisältävä suuria määriä PAH-yhdisteitä

Ongelmana on löytää rakennukselle käyttöä. Rakennuksen korjaaminen ilman käyttötarkoitusta on suunnittelullisesti vaikeaa ja taloudellisesti raskasta. Rakennuksessa on vajaakäyttöistä, hankalasti käyttöön otettavaa tilaa mm. kellarissa ja rakennuksen energiatehokkuus on heikko, mm. kellarikerroksen alapohjasta puuttuu eristeet. Keskisiiven ryömintätilaisesta alapohjarakenteesta puuttuu tällä hetkellä tuuletus.

Korjauksella tulisi pystyä säilyttämään rakennuksen merkittävimpiä kulttuurihistoriallisia ja arkkitehtonisia arvoja. Villiviini peittää suuren osan julkisivusta ja tunkeutuu myös kattorakenteisiin. Julkisivujen osalta rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria on jo aiemmin vähän muutettu, kun rappauspinnalla on peitetty julkisivujen yksityiskohdat. Rakennukseen on lisätty rappaus, koska se on ollut rakentamisen luvan saamisen ehtona.

Rakennuksen pinta-ala on 520 kerros-m^2 (ilman kellarin tiloja) ja rakennusvuosi 1931.

Rakennuksen alkuperäinen käytön jatkumona olisi luontevaa muuttaa se esimerkiksi ikääntyneiden yhteisöllisen asumisen yksiköksi. Rakennuksessa on isohkoja huoneita. Huonekohtaiset märkätilat olisi mahdollista toteuttaa samaan linjaan. Asuntokokominimi yhteisöllisen asumisen yksikössä on 30 m^2. Rakennuksen sisätilojen seinälinja kulkee n. 4,5 metrin päässä ikkunaseinästä. 30 m^2 asunto vaatii lähes 7 metriä ikkunaseinää tällä mitoituksella. Kuivahoitorakennukseen voisi toteuttaa 5-7 asuntoa käsittävän yhteisöllisen asumisen yksikön. Käytävätilat eivät nykyisellään kuitenkaan ole riittävän leveitä esteettömyyden näkökulmasta, joten myös väliseinien uudelleen rakentaminen olisi ainakin osittain välttämätöntä. Erityisryhmien asunnoissa on myös asumismukavuuteen, kuten sisälämpötiloihin ja vedottomuuteen kiinnitettävä erityistä huomiota.

Rakennuksen muuttaminen tavanomaisiksi vuokra-asunnoiksi ei olisi tilakonseptiltaan niin rajattu kuin erityisryhmien asuminen.

Rakennuksen sijainti kaupungin keskustassa ja sekä kaupunkilaisten että matkailijoiden käyttämän puistokokonaisuuden äärellä mahdollistaisi myös kaupalliset palvelut. Etenkin kuivahoitorakennuksen kellariin raitin varrelle voisi olla mahdollista sijoittaa pieniä liiketiloja.

Rakennuksessa voisi olla myös muita vuokrattavia toimitiloja yhdistyksille, harrastusryhmille ja yrityksille. Jo nykyinenkin asemakaava mahdollistaa majoitustoiminnan. Rakennuksen muuttaminen hotelliksi tai esim. viikko-osakkeiksi lomakäyttöön on kaavamuutoksen jälkeenkin mahdollista.

4.9 Asemakaavaehdotuksen valmistelu

Luonnosvaiheen palaute ja sen huomioiminen

Asemakaavaluonnoksesta saatiin kolme lausuntoa ja 10 kirjallista mielipidettä.

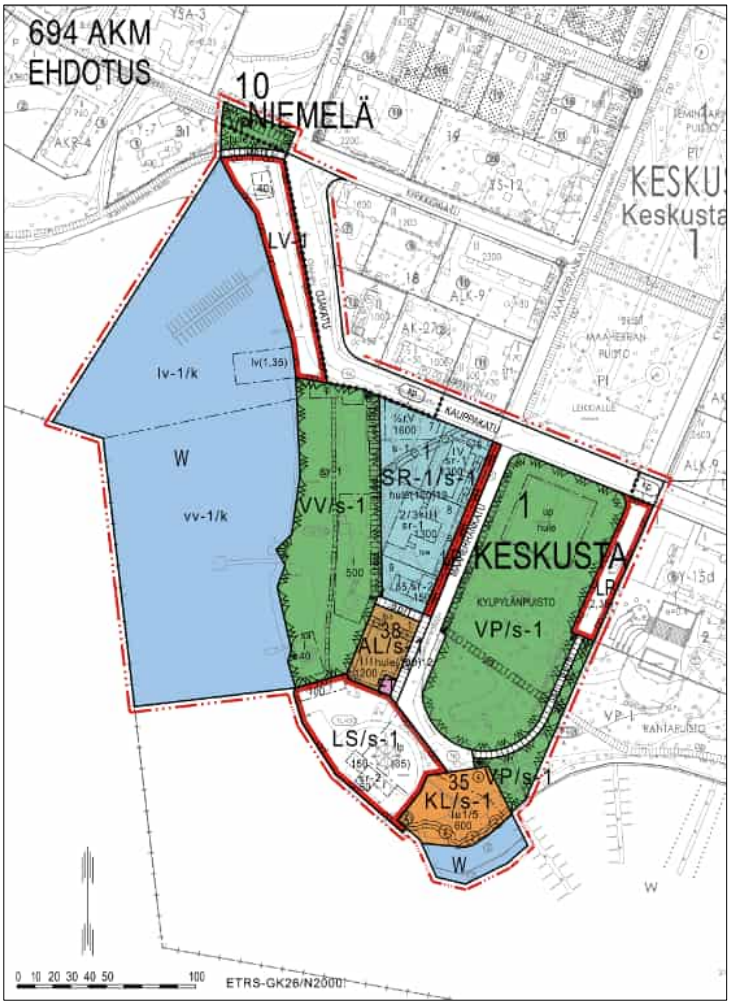
ELY-keskus ja Lahden museot ovat lausunnoissaan edellyttäneet, että kylpyläkorttelin kaikki olemassa olevan rakennukset suojellaan. Lisäksi ELY-keskus esittää hulevesien tarkempaa suunnittelua, alueen rakennettavuuden tarkastelua ja liikennejärjestelyjen toimivuuden varmistamista. Viranomaiset pitävät kuitenkin täydennysrakentamista kaavaluonnoksessa esitetyllä tavalla alueelle mahdollisena ja kulttuuriympäristöön sopivana.

Mielipiteissä sekä puollettiin että vastustettiin kaavaratkaisua. Kylpylänkorttelin säilyminen nykyisellään oli monessa mielipiteessä toiveena. Maisemaan avoimena säilymistä ja pysäköintialueen säilymistä nykyisessä käytössä toivottiin myös. Kookas puusto nähtiin arvokkaana ja kaavaluonnosta arvosteltiin ylimitoituksesta.

Lausunnot ja mielipiteet olivat perustana muokattaessa kaavaluonnosta kaavaehdotukseksi. Vaatimus kaikkien rakennusten suojelusta huomioitiin ja alueelle osoitettiin vähemmän uudisrakentamisen rakennusoikeutta. Alueen täysin ennallaan säilyttäminen siten, että mitään uutta ei saisi rakentaa ei kuitenkaan katsottu edistävän suojeltavien rakennusten säilyttämistä.

Kooste luonnosvaiheen lausunnoista ja mielipiteistä sekä kaavoituksen vastineista niihin on selostuksen liitteenä.

Asemakaavaehdotuksessa esitettiin kylpylärakennusten korttelialueelle käyttötarkoitusmerkintää SR-1.

Kaavaehdotus, joka oli nähtävillä 6.3. – 6.4.2024.

4.10 2. Asemakaavaehdotuksen valmistelu

Ehdotusvaiheen palaute ja sen huomioiminen

Asemakaavaehdotuksesta saatiin 4 lausuntoa ja 10 muistutusta.

Lausunnon antoivat Ympäristöministeriö, Väylävirasto, Hämeen ELY-keskus ja Lahden museot/Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo. Lausuntojen keskeinen sisältö oli, että kaavaehdotuksen vaikutukset maisemakuvaan, kulttuuriympäristöön ja kansalliseen kaupunkipuistoon ovat myönteiset. Suunnittelussa on huomioitu alueen keskeinen sijainti keskustassa ja alueen kehittämistarpeet. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota mm. korttelialueen SR-käyttötarkoitusmerkintään ja toivottiin, että kulttuuriympäristön suojelukysymykset huomioitaisiin muulla tapaa kuin osoittamalla koko alue suojeltujen rakennusten korttelialueeksi. Tämä olisi ristiriidassa kehittämistarpeiden kanssa. Lausunnoissa myös esitettiin, että Kauppakadun uudisrakennus olisi matalampi. Suojelumerkintöihin esitettiin joitakin tarkennustarpeita.

Kaavaehdotuksesta jätettiin 10 muistutusta. Muistutuksissa vastustettiin uudisrakentamista sekä Kauppakadun varteen että nykyiselle pysäköintialueelle. Alueen väljyyden, viihtyisyyden ja vehreyden säilyttäminen nähtiin tärkeäksi ja pysäköintialueiden riittävyydestä kannettiin huolta. Toive Kauppakadun isojen puiden suojelemisesta oli esitetty useammassa muistutuksessa.

Lausunnot ja muistutukset on referoitu ja niihin on annettu vastineet (liite 5).

Palautteen perusteella ja suunnittelun tarkentuessa on kaavaehdotusta joiltakin osin muutettu:

Korttelialueiden käyttötarkoitus on palautettu luonnosvaiheen asuin- ja liikerakennusten korttelialueeseen. Käyttötarkoitusmerkintään on lisätty yleisten rakennusten rakentamismahdollisuus, jotta rakennusten elinkaari mahdollistaisi myös monipuolisten palveluiden sijoittumisen alueelle.

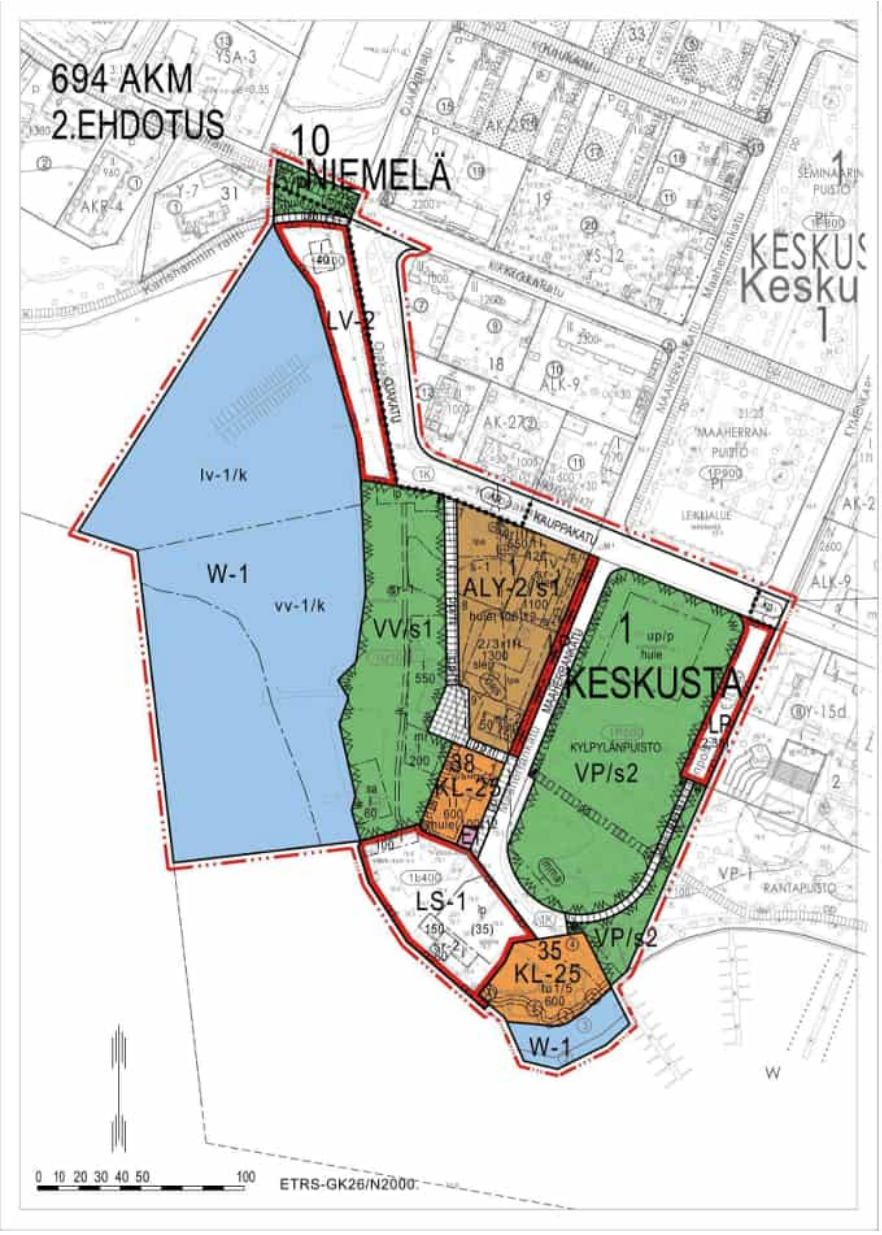
Kauppakadun varteen sijoittuvaa uudisrakennusta madalletaan yhdellä kerroksella ja rakennusalaa pienennetään rannan puolella. Lisäksi rakennusalaa muutetaan siten, että uudisrakennus on mahdollista kytkeä pienellä rakennusosalla vanhaan päärakennukseen. Tämä mahdollistaa esim. hotellin tilojen luontevan sijoittumisen kortteliin. Uudisrakentamista ohjataan tarkemmin kaavamääräyksillä.

Kuivahoitorakennusta ei suojella sr-merkinnällä, mutta rakennusoikeus ja rakennusala osoitetaan nykyisen rakennuksen mukaisina.

Nykyiselle pysäköintialueelle ei osoiteta asuinrakentamista vaan liikerakennusten korttelialue, rakennusoikeus 600 ja kerrosluku enintään II.

Kaavasta poistetaan varaus korttelialueen käyttöön tarkoitetun venelaiturin rakentamiseen.

Kävely- ja pyörätie osoitetaan katualuemerkinnällä ja uimarannan porttirakennuksen eteen muodostetaan katuaukio, joka mahdollistaa myös muutaman pysäköintipaikan sijoittumisen uimarantaa varten (ml. invapysäköinti).

2. Kaavaehdotus, joka oli nähtävillä 13.9. – 14.10.2025.

4.11 Muutokset 2. Asemakaavaehdotukseen / Kaavan hyväksymisvaihe

2. Asemakaavaehdotuksesta saatiin 5 lausuntoa ja 6 muistutusta.

Lausunnon antoivat Ympäristöministeriö, Väylävirasto, Hämeen ELY-keskus ja Lahden museot/Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo sekä Päijät-Hämeen Ympäristöterveys. Lausunnot ja muistutukset on referoitu ja niihin on annettu vastineet (kaavaselostuksen liite 7).

Lausuntojen ja muistutusten perusteella kaavaehdotukseen on tehty seuraavat tarkennukset:

- ALy-25/s1 aluemerkintää on täsmennetty. Tarkennettu määräys on muotoiltu seuraavasti: ALY-2/s1, Asuin-, liike-, toimisto ja yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristön ominaispiirteet tulee säilyttää. Alueelle voi rakentaa myös majoitustiloja. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009, Heinola Perspektiivi). Alueella olevia, säilytettäviä rakennuksia ei saa muuttaa niin, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikkenee. Korjaustöiden sekä käyttötarkoitus- ja muiden muutosten suunnitelmista on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa ennen rakennus- tai toimenpidelupaa koskevan päätöksen antamista. Uudisrakennukset laajennukset tai rakennusten muutostyöt tulee arkkitehtuuriltaan, materiaaleiltaan, väreiltään ja ulkoasultaan sovittaa olemassa olevaan vanhaan rakennuskantaan. Uudisrakentamisen julkisivujen tulee olla suojeltuihin rakennuksiin sovitettua puuta tai sileää rappausta. Julkisivun lasiosien tulee olla kirkasta tai valkoista lasia. Näkyviä elementtisaumoja ei sallita. Rakennuksissa tulee olla aumakatto. Mahdollinen ullakon tekninen tila tulee sulauttaa rakennuksen kokonaismassaan, erillistä vesikaton yläpuolista teknistä tilaa ei sallita. Muut kuin ranskalaiset parvekkeet on pääasiassa lasitettava. Rakennusalan ylittävät parvekkeet sallitaan siten, että niitä ei tueta maanvaraisesti, ylitys voi olla enintään 1 metrin. Merkityn rakennusoikeuden lisäksi saa toteuttaa asuntoihin liittyvät yhteistilat, irtaimistovarastot, auto- ja polkupyöräsuojat, jätetilat, talotekniset tilat ja väestönsuojatilat. Rakennusoikeuden lisäksi sallituille tiloille ei tarvitse varata autopaikkoja. Ympäristön ominaispiirteet tulee huomioida sijoitettaessa pihatoimintoja ja autopaikkoja alueelle. Piha-alueiden istutusten ja rakenteiden tulee olla alueen ominaispiirteisiin soveltuvia ja mahdollisuuksien mukaan nykyistä säilyttäviä/uudistavia. Tontteja ei saa aidata.

- Sataman aluemerkintää on täsmennetty ja siihen on lisätty /s1 määräys: LS-1/s1, Satama-alue, jota rakennuksineen ja ulkoalueineen tulee käyttää ja hoitaa si-

ten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY2009, Heinolan Perspektiivi). Alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastoja, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia, polttoaineen jakeluaseman sekä ravitsemukseen ja veneilyyn liittyviä liiketiloja.

- Vanhan sahan rannan käyttötarkoitusmerkintään (LV-2 Venesatama/venevalkama) on lisätty määräys koskien alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä: Venesatama/venevalkama. Alueelle saa rakentaa veneilyyn liittyviä pienimuotoisia rakennuksia ja rakennelmia. Alueen puistomainen luonne tulee säilyttää. Alueen puusto tulee pääosin säilyttää, jos puita on poistettava, on tilalle istutettava uusia. Alueella ei sallita pysäköintiä eikä isojen veneiden talvisäilytystä.

- Venevalkama-alueen rakennusoikeus 40 kerros-m2 on osoitettu ohjeellisella rakennusalalla määräävän rajan sijaan, jolloin rakennus voidaan sijoittaa tarkoituksenmukaisesti ja kaupunkikuvaan sopivalla tavalla.

- Kylpylänpuiston entiseltä tenniskenttäalueelta on poistettu mahdollisuus alueen käyttämiseen tilapäisenä pysäköintialueena. Alue osoitetaan palloilualueeksi ja leikkipuistoksi varatuksi ohjeelliseksi alueen osaksi. Muutos on korjattu myös selostuksen lukuihin 5.2. ja 5.3.2.

- Maakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus on poistettu kaavakartalta, koska uusi maakuntakaava ei ole vielä vahvistanut rajauksia.

- Yleisiin määräyksiin on lisätty huomio kaava-alueen kuulumisesta valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön.

- Muita pieniä korjausluontoisia tarkennuksia on tehty kaavakartalle ja määräyksiin sekä kaavaselostukseen.

5 ASEMAKAAVAN KUVAUS

5.1 Kaavan mukainen rakennettu ympäristö

Entisen kylpylän alueelle muodostetaan tontti/tontteja asuinrakennuksille ja liikerakennuksille. Alueelle voi sijoittua myös muita paikkaan ja vanhoihin rakennuksiin sopivia toimintoja. Korttelialueelle mahdollistetaan uudisrakentaminen siten, että ko-

konaisuudesta voi muodostua esim. hotellikokonaisuus tai yhteisöllisen palveluasumisen korttelialue. Kylpylän korttelissa rakennukset ovat yhdistettävissä toisiinsa lukuun ottamatta puutaloa.

Vanhan sahan rannan puistoalue muutetaan asemakaavassa venevalkama-alueeksi ja mahdollistetaan myös pienen huolto-/palvelurakennuksen rakentaminen sekä uudet laiturit.

Uimarannalle ja satama-alueelle osoitetaan tarvittava rakennusoikeus. Nykyisten rakennusten lisäksi on rakennettavissa vähäisesti tilaa myös uusia toimintoja varten.

Rantakasinon tonttia laajennetaan nykyisen vuokra-alueen suuruiseksi ja rakennusoikeus tarkistetaan siten, että ravintolaa on mahdollisuus vähäisesti laajentaa.

Satama-alueelle osoitetaan pysäköintialue.

Keskusta
Koulukatu
Kirkkokatu
Maahenkatu
Ojakatu
Kauppakatu
Rantahammintie
Kanishammintie
21:23

5.2 Pysäköinti

Korttelialueille (korttelit 1, 38 ja 35) voidaan toteuttaa yhteensä 47 autopaikkaa. Maaherrankadun LP-alueelle mahtuu yhteensä 15 autopaikka. Yleisillä alueilla Maaherrankadun varren lisäksi on koko kaava-alueella 74 autopaikkaa. Näiden pysäköintiin merkittyjen paikkojen lisäksi voi kaikkien katujen varsille pysäköidä

lukuun ottamatta Kauppakadun eteläreunaa Maaherranpuiston kohdalla. Myös Ojakadun kenttäalueella on sallittu pysäköinti.

5.2.1 Mitoitus

Kaavamuutoksella osoitettavien kortteleiden ja muiden aluevarausten pinta-alat ja rakennusoikeudet jakautuvat seuraavassa suhteessa:

ALY-2/s1 -korttelialue:
Kylpylän päärakennuksen kahdessa kerroksessa on nykyisellään käytetty noin 700 kerros-m^2. Päärakennuksen alin kerros lasketaan kerrokseksi ja kerrosalaan, kun siitä on enemmän kuin puolet maanpinnan yläpuolella. Kaavamuutoksessa päärakennuksen rakennusoikeudeksi osoitetaan **1100 kerros-m^2** ja kerrosluvuksi IV, jotta kellarikerrokseen ja rakennuksen ullakolle on mahdollista rakentaa rakennuksen pääkäyttötarkoituksen mukaisia, kerrosalaan laskettavia tiloja.

Kylpylän kuivahoitorakennuksen pääkerroksen kerrosala on noin 500 kerros-m^2. Kellarikerroksen koko on noin 300 m^2, todennäköisesti kellariin sijoittuisi myös pääkäyttötarkoituksen mukaisia tiloja ja se on alarinteen puolelta laskettavissa kerrokseksi. Kaavamuutoksella mahdollistetaan myös kuivahoitorakennuksen ullakkotilojen käyttöönotto pääkäyttötarkoituksen mukaisina, kerrosalaan laskettavina tiloina. Rakennusoikeudeksi osoitetaan **1300 kem^2** ja kerrosluvuksi 2/3rIII.

Puinen asuinrakennus, huoneistoala 120 m^2, kerrosala n.150 kem^2. Mahdollistetaan rakennuksen laajentaminen, osoitetaan laajennusosan rakennusoikeudeksi 50 kerros-m^2. Rakennusoikeudeksi osoitetaan yhteensä **200 kerros-m^2**.

Uusi rakennus **550 kerros-m^2**+liitososa vanhaan päärakennukseen **120 kerros-m^2**, kerrosluku ½rIII, eli rinteeseen sijoittuva ensimmäinen kerros ja kaksi varsinaista kerrosta.

Kokonaisrakennusoikeus korttelissa 1 on **3270 kerros-m^2.**

Kylpylärakennusten korttelialueen pinta-ala on yhteensä **4836 m^2** ja kaikkien nykyisten rakennusten kerrosala on noin 1620 eli korttelitehokkuus on e=0,33, Jos vanhojen rakennusten kellari- ja ullakkotiloja otetaan käyttöön tai kuivahoitorakennus korvataan uudisrakennuksella ja kaikki kaavalla mahdollistettava rakennusoikeus (3270) käytetään, nousee tehokkuus e=0,68.

Pysäköintialueelle sijoittuvan korttelin pinta-ala on 1152m^2 ja kerrosala **600 m^2** eli korttelitehokkuus on e=0,52.

Kaavamuutos mahdollistaa uusien asukkaiden sijoittumisen kylpylän kortteliin. Uusia asuntoja voi tulla kaavan toteuttamisen myötä enintään noin 60 hengelle.

Autopaikkojen tarve kylpyläkorttelissa on 9-26 autopaikkaa, riippuen rakennusten käyttötarkoituksesta. Jos suojeltavat rakennukset otetaan pääkerroksien osalta asuinkäyttöön ja rakennetaan uudisrakennukset ja puutalon laajennus on velvoiteautopaikkojen tarve asuinrakentamisessa 20 autopaikkaa ja esim. majoituspalveluita rakennettaessa 10 autopaikkaa. Korttelialueelle voidaan toteuttaa 27 autopaikkaa. Kaava mahdollistaa myös Maaherrankadun varresta osoitettavia autopaikkoja.

Jos kaikki nykyiset rakennukset ullakko- ja kellaritilat mukaan lukien sekä uudisrakentaminen toteutuu liikerakentamisena, tarvitaan autopaikkoja 40. Tontille joudutaan tällöin rakentamaan asuinrakentamisesimerkkiä enemmän rakenteellista autopaikoitusta uudisrakennusten pohjakerroksiin tai sijoittamaan autopaikkoja myös katualueille tai kaava-alueen ulkopuolelle.

LS-1/s1-alue:
Satama-alueen rajoihin tulee pieniä muutoksia. Uusi pinta-ala on 3837 m^2. Rakennusoikeus alueella yhteensä **310** kerros-m^2.

KL-25/s1 -korttelialueet:
Kortteliin 38 muodostetaan yksi tontti, jonka pinta-ala on 1152 m^2. Rakennusoikeudeksi osoitetaan **600** kem^2. Korttelitehokkuus on e=0,52. Autopaikkojen tarve on 9. Ne sijoittuvat tontille.

Korttelissa 35 on yksi tontti, jonka pinta-ala on 1969 m^2. Ravintolarakennus, 494 kerros-m^2 rakennettu kerrosala, rakennusoikeudeksi osoitetaan **600** kerros-m^2. Korttelitehokkuus on e=0,3. Nykyisen kerrosala mukainen rakennus tarvitsee 7 autopaikkaa ja jos käytetään kaikki rakennusoikeus, on velvoiteautopaikkojen määrä 9. Tontille voi sijoittaa 4 autopaikkaa ja loput sijoittuvat sataman pysäköintialueelle.

VV/s1 -alue:
Uimarannan kaavan mukaisen alueen koko pienenee, kun aidan takainen alue osoitetaan katualueeksi. Uusi pinta-ala on 6950 m^2. Uimarannan nykyisten rakennusten yhteen laskettu kerrosala on 407 k-m^2, rakennusoikeudeksi osoitetaan **810** kerros-m2.

LV-2-alue:
Uusi rakennusoikeus **40** kerros-m^2.

5.2.2 Ympäristön häiriötekijät

Alueella ei ole ympäristön häiriötekijöitä.

5.3 Aluevaraukset

5.3.1 Korttelialueet

Asuin-, liike-, toimisto- ja yleisten rakennusten korttelialueet ALY-2/s1
Korttelin 1 kehittämisen tärkein asia on mahdollistaa sellaisia käyttötarkoituksia, jotka edesauttavat kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuskannan säilymistä. Eri käyttötarkoituksia ei rajata merkittävästi pois, mutta niiden pitää olla kuitenkin paikkaan sopivia siten, että käytöstä ei synny merkittäviä vaikutuksia ympäristöön.

Osa rakennuksista ja ympäristöä suojellaan kohdemerkinnöillä.

Liikerakennusten korttelialueet KL-25/s1
Korttelit 35 ja 38 osoitetaan liikerakennusten korttelialueiksi. Kortteliin 38 saa sijoittaa matkaparkin enintään 6 matkailuautolle.

5.3.2 Yleiset alueet

Satama-alue LS-1/s1
Satama-alueen rajaa korttelialueen suuntaan oikaistaan ja ravintolan vuokra-alue liitetään liikerakennusten korttelialueeseen.

Alueelle osoitetaan rakennusoikeutta yhteensä 310 kerrosneliömetriä. Vanha satamamakasiini, joka on osa nykyistä kahvilarakennusta, suojellaan (sr).

Satama-alueen itäosaan osoitetaan pysäköintialue (lp), jolle voi sijoittaa yleisen pysäköinnin lisäksi korttelin 35 velvoiteautopaikkoja (ja satama-alueen kahvilan velvoiteautopaikkoja).

Puisto VP/s2
Kylpylänpuisto ja kaava-alueella oleva osa Rantapuistoa osoitetaan puistoalueeksi, jolla ympäristön ominaispiirteet säilytetään. Tenniskenttien alue osoitetaan palloiluaja leikkialueeksi (up/le). Tenniskenttäalueella mahdollistetaan alueellisen hulevesien käsittelyalueen toteuttaminen esim. kenttien alle sijoitettavalla rakenteella.

Venesatama/venevalkama-alue LV-2
Vanhan sahan rannan nykyinen veneranta osoitetaan venesatama/venevalkama-alueena.

Puisto VP

Ojakadun kentän eteläpuolella oleva puistikko osoitetaan puistoalueena, jolle voi sijoittaa hulevesirakenteita. Ojakadun varteen on suunniteltu hulevesiviemärin ylivuotopaikkaa. Ylivuoto ohjataan hulevesikosteikon kautta vesistöön.

Katualueet
Katualueisiin tulee vain vähäisiä muutoksia. Maaherrankadun rannan puoleista päätä laajennetaan aavistus puistoon päin kadunvarsipysäköinnin mahdollistamiseksi. Maaherrankadun varteen osoitetaan myös kadunvarsipysäköintiä varten LP-1 alue.

WW-alueet:
Vesialueita osoitetaan asemakaavaan samassa laajuudessa kuin niitä on ollut voimassa olevassa asemakaavassakin. Vesialueelle saa rakentaa laitureita. Alueet on varattu kunnan käyttöön. Laitureiden rakentamista rajoittaa kuitenkin alueen lounaisreunan käsittävä vesiliikenneväylä.

5.3.3 Yhdyskuntatekninen huolto

Kaava-alueen nykyisiin kaupungin toteuttamiin yhdyskuntateknisiin järjestelmiin joudutaan kylpyläkorttelin rakentumisen vuoksi tekemään joitakin muutoksia. Korttelin kulmalla olevalle pumppaamolle varataan alue nykyisellä sijainnillaan. Korttelialueen läpi kulkeville johdoille osoitetaan rasitteet.

5.3.4 Tonttijako

Tällä asemakaava-alueella on osittain ohjeellinen ja osittain sitova tonttijako. Tonttijako ei liity asemakaavaan, vaan on erillinen.

5.4 Kaavaratkaisun perustelut

Voimassa oleva asemakaava osoittaa entisen kylpylän korttelin liikerakennusten korttelialueeksi. Rakennukset ovat olleet vuosikausia tyhjillään ilman tilapäiskäyttöä merkittävämpää käyttötarkoitusta. Kaupunki on myymässä korttelialueen rakennukset, ja jotta ne voidaan ottaa käyttöön, täytyy asemakaava päivittää. Kaavaratkaisulla pyritään löytämään tasapaino säilyttämisen ja uudistamisen välillä siten, että alue kiinnostaisi toimijoita. Kaupungilla ei ole rakennuksille käyttöä.

Kylpyläkortteli kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön sekä Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon. Lisäksi uudessa selvityksessä kirjattu maakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi osoittava alue, joka kattaa osittain kaava-alueen. Alueen arvojen turvaaminen on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT), maakuntakaavan ja yleiskaavan mukainen tavoite.

Kaavaratkaisu on Heinolan kaupungin strategian sekä Lahden seudun MAL-sopimuksen mukainen lisäten mahdollisesti asumista kaupungin keskustaan. Kaavaratkaisu on yleisen pysäköinnin sijoittumista ja vähäistä kerrosluvun korkeuden muutosta (ullakkokerros normaaliksi kerrokseksi) lukuun ottamatta voimassa olevan yleiskaavan mukainen ja uusi asuminen ja muut toiminnot sijoittuvat pääosin olemassa oleviin rakennuksiin ja alue tukeutuu olemassa olevaan kunnallistekniikkaan.

Kaavaratkaisua voidaan perustella myös kävelyn ja pyöräilyn kehittämisohjelman tavoitteilla. Uusi asuminen ja palvelut sijoittuvat keskustaan, jolloin kävely ja pyöräily on todennäköisesti asukkaiden keskeinen liikkumismuoto. Kaupunkiympäristön kokemuksellisuus, sosiaalisuus ja kokonaislaatu kehittyy.

Kansallisen kaupunkipuiston näkökulmasta kaavaratkaisun perustelut liittyvät autioituneen alueen hyödyntämisasteen nostoon. Heinolan kansallisen kaupunkipuiston roolia Suomen kaupunkipuistoverkostossa on kuvailtu siten, että Heinolan puiston on edustava näyte veden äärelle, hyvien kulkuyhteyksien äärelle syntyneestä sisämaan hallinto-, koulu- ja kylpyläkaupungista. Kaupunkipuiston perustamispäätöksen mukainen tavoite kaikkien rakennusten säilyttämisestä on osittain huomioitu. Korttelissa mahdollistetaan pienet laajennukset sekä kuivahoitorakennuksen korottaminen tai korvaaminen samanmuotoisella uudisrakennuksella. Alue mahdollisesti toteutuu matkailua palvelevana majoituskompleksina, mikä on sekä kylpylätoiminnan jatkumona luontevaa, että sopivaa kansallisen kaupunkipuiston periaatteisiin. Nykyisen parkkipaikan kohdalle sekä uimarannan nykyiseen rakennukseen sitä laajentaen voi toteuttaa liikerakentamista esim. ravintola- ja myymälätiloja.

Autopaikkavaatimukset on sopeutettu kulttuuriympäristöön. Autopaikkatarpeen ei myöskään katsota olevan keskusta-alueella aivan niin korkea kuin muissa osissa kaupunkia.

Kylpylaitoksen rakennukset, uimaranta ja Kylpyläpuisto muistuttavat Heinolan kaupungin elinkeino- ja taloushistorialle merkittävästä aikakaudesta, residenssikauden jälkeisestä toisesta nousukaudesta, jonka aikana kaupungin elinkeino- ja kulttuurielämä monipuolistui, rakennettiin Jyrängön ranta-alue ja istutettiin puistoja. Kylpylaitos toi Heinolalle tunnettuutta kesämatkailukaupunkina. Kylpylänrakennusten nykyinen kunto ja olematon käyttö vaikuttavat tällä hetkellä päinvastaisesti kaupungin vetovoimaan ja elinkeinoelämään. Jo tämän vuoksi on kulttuurihistorian säilyttämiseksi tärkeää saada alue käyttöön ja kohenemaan.

Pysäköintialueelle sijoittuva uudisrakennus olisi enintään kaksikerroksinen.

5.5 Vaikutusten arviointi

5.5.1 Ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön kohdistuvat vaikutukset

Alueella säilyvät hienot rantojen ja puistoalueiden virkistyskäyttömahdollisuudet.

Asemakaavassa osoitettu käyttötarkoituksen muutosmahdollisuus ja rakentaminen tarjoavat uudenlaisia mahdollisuuksia keskusta-asumiseen ja yrittämiseen.

Kauppakadun uudisrakennuksella on jonkin verran negatiivinen vaikutus vastapäisen kerrostalon ikkunoista ja parvekkeilta avautuviin näkymiin. Katutilan leveys on kuitenkin tavanomainen, rakennusten etäisyys toisistaan 17,5 metriä. Nykyisistä asunnoista säilyy pääosin suorat ja viistonäkymät vesistöön.

Tehdyn mallinnuksen mukaan Kauppakadun uudisrakennuksen varjostusvaikutus kadun toisella puolella olevaan kerrostaloon on vain vähäinen. Alla ikkunanäkymä nyt ja uudisrakennuksen toteuttamisen jälkeen.

5.5.2 Maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon kohdistuvat vaikutukset

Kaavamuutoksella ei ole merkittäviä vaikutuksia maa- ja kallioperään eikä pohjaveteen.

Vaikka kaava-alue sijoittuu aivan vesistön rantaan ja on osittain hyvinkin tasaista ja alavaa, ei alueella ole merkittävää tulvariskiä. Kymijoen vesistöön kuuluvan Ruotsalaisen maksimivedenkorkeus on keskimäärin 77.63 m. Maksimivedenkorkeus on 90 % todennäköisyydellä välillä 77.62 - 77.64 m. Kuivahoitorakennuksen kellarin lattian

korko on +79.80. Kevyen liikenteen reitti tällä kohdin on korossa +79.76. Uimarannan rakennuksen lattiakorko on + 79.99. Nykyinen pysäköintialue on keskimäärin korkotasolla +79, kuten myös uimarantaa rajaava aita. Satamalaiturin korko on +78.7.

Vanhan sahan rannan pienvenesataman alueella ja uimaranta-alueella tulee välttää vesi- ja maanrakennustöitä alueen kulttuurihistoriallisen arvon vuoksi. Alue on tarkoitus säilyttää lähinnä pienveneiden rantana. Mikäli alueelle tulee rakennettavaksi uusia isompien veneiden venelaitureita ja alueella tehdään vesi- ja maanrakennustöitä, tulee olla yhteydessä alueelliseen vastuumuseoon sen selvittämiseksi, onko alueella tehtävä arkeologinen vedenalaisinventointi.

Kaavamuutoksella ei ole merkittäviä vaikutuksia ilmanlaatuun.

Asemakaavan muutos tukee Heinolan kaupungin ilmastotyön tavoitteita siitä näkökulmasta, että yhdyskuntarakenteen täydennysrakentaminen mahdollistaa kaupunki-infran ja palveluverkon hyödyntämisen. Sijaintinsa puolesta kortteliin mahdollisesti sijoittuva asuminen mahdollistaa myös autoriippumattomuuden. Kaavalla mahdollistetaan rakennuskannan säilyminen ja käyttö, mikä on ilmaston kannalta parempi vaihtoehto kuin purkava uudisrakentaminen.

Kaavaehdotuksessa on huomioitu ilmastonmuutokseen sopeutuminen. Lisääntyviin sateisiin on varauduttu säilyttämällä puistot sekä pihoilla viheralueita. Tavoitteena on viivyttää hulevesiä hyödyntämällä niitä syntypaikoilla. Alueen tasaisuuden vuoksi tulee kiinnittää myös huomiota siihen, että huleveden painovoimainen johtaminen vesistöön onnistuu. Kaavalla määrätään suunnittelemaan hulevesien hallinta tarkemmin rakennushankkeiden yhteydessä.

Voimassa olevassa kaavassa hulevesien hallinnalle ei ole annettu erillisiä kaavamääräyksiä eikä asetettu viivytystavoitteita. Asemakaavan muutoksen myötä alueen hulevesien hallinta paranee verrattuna voimassa olevaan kaavaan, koska osana alueen kaavoitusta myös alueen hulevesien hallintaa pyritään parantamaan. Lisäksi uudessa kaavassa asetetaan kaavamääräyksiä ja viivytysvelvoitteita hulevesille. Asemakaavan mukaisen rakentamisen toteutuessa laskennalliset muutokset valumakertoimissa ja virtaamissa ovat vähäiset. Virtaaman kasvun vaikutukset voidaan minimoida viivyttämällä ja osittain myös imeyttämällä hulevesiä tonteilla (hyötykäyttöratkaisut). Vaikka maaperä onkin hyvin vettä läpäisevää, ei hulevesien käsittelyä voi perustaa vain imeyttämiseen, koska pohjaveden pinta on alueella korkealla ja lisäksi alueen suojelluissa rakennuksissa on kellareita, joiden kosteusrasitusta ei pidä lisätä imeyttämällä hulevesiä tontilla.

Olemassa olevaa rakennuskantaa pääosin säilytetään ja kaavaratkaisu on tältä osin kestävä.

5.5.3 Taloudelliset vaikutukset

Uudisrakentamisen mahdollistaminen kylpylän tontille on todennäköisesti ainut taloudellisesti realistinen vaihtoehto, jotta suojeltavien rakennusten käyttöönotto ja korjaaminen on mahdollista. Korttelissa mahdollistetaan voimassa olevan kaavan mukaisen liiketoiminnan lisäksi asuminen ja yleiset toiminnot, mikä nostaa kiinteistön käytön mahdollisuuksia. Käyttötarkoituksen laajennus siten kompensoi alueen suojelun aiheuttamia rajoitteita.

Hulevesiviemärin siirto aiheuttaa kustannuksia kaupungille. Jätevesipumppaamo pystytään säilyttämään nykyisellä paikallaan.

5.5.4 Kasvillisuuteen, eläimistöön, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin kohdistuvat vaikutukset

Kaavamuutoksella ei ole merkittäviä vaikutuksia kasvillisuuteen, eläimistöön, luonnon monimuotoisuuteen tai luonnonvaroihin.

Kaava-alueelta on teetetty lepakkoselvitys, koska alustavien tarkistusten perusteella oli mahdollista, että rakennuksissa on lepakoiden lisääntymis- ja levähdyspaikkoja. Selvitysten tulokset eivät viittaa ainakaan merkittävään lepakoiden elinympäristöön. Kaavaan osoitetaan määräys: ”Rakennuksessa olevaa lepakoiden mahdollista lisääntymis- ja levähdyspaikkaa ei saa hävittää. Korjaustoimenpiteillä ei saa heikentää lepakoiden elinoloja. Mikäli rakennus on tarpeen purkaa tai rakennuksessa on tarpeen tehdä merkittäviä muutostöitä, on luonnonsuojelulain mukaisen poikkeusluvan tarve selvitettävä.” Vaikka rakennuksen säilytettäisiinkin, rakennusten kattorakenteet on pystyttävä kunnostamaan. Ennen toimenpiteitä on tarvittaessa tehtävä rakennuksissa lepakkotarkastus.

Alueelta ei rakentamisen vuoksi ole tarpeen juurikaan kaataa puustoa. Kylpyläkorttelissa on muutama vanha puistolehmus sekä kaksi poppelia Kauppakadun varressa. Puut ovat säilyneet kylpylaitoksen edeltäneestä pihapiiristä ja olivat kylpylän rakentamisen aikaan jo isoja. Puistolehmukset elävät enintään noin 170 vuotta ja poppelit 70–90 vuotta, lajin mukaan, joten alueen isoilla puilla ei ole odotettavissa enää välttämättä pitkää ikää. Poppeleita ei ole tarkoituksenmukaista suojella, vaikka ne ovatkin kaupunkikuvassa näkyviä. Kylpylän takapihalla on myös kaksi metsälehmusta. Metsälehmukset elävät selvästi pitempään kuin puistolehmukset. Kaavaratkaisu mahdollistaa metsälehmusten säilyttämisen.

5.5.5 Alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen kohdistuvat vaikutukset

Kaava-alueelta on lyhyet etäisyydet kaikkiin palveluihin myös jalan ja pyörällä.

Alueen rakentaminen aiheuttaa liikennejärjestelyihin joitakin muutoksia. Kaavan mukainen rakentaminen ja nyt tyhjillään olevien rakennusten ottaminen käyttöön lisäävät vähäisesti liikennettä Kauppakadulla ja Maaherrankadulla. Uimarantaa palveleva pysäköintialue poistuu rakentamisen myötä. Satama-alueelle on toteutettu uudella järjestelyllä sama määrä pysäköintipaikkoja, jotka palvelevat myös alueen ravintoloita. Kadunvarsipaikoitusta pystytään jonkin verran lisäämään toteuttamalla paikoin vinopysäköintiratkaisuja ja läheinen Ojakadun kenttä on käytettävissä yleiseen pysäköintiin. Korttelin 1 eteläpään nykyisellä pysäköintialueella on 30 autopaikkaa. Satama-alueelle sijoitetulla uudella pysäköintialueella on 29 uutta pysäköintipaikkaa (tällä alueella oli aiemmin 4 autopaikkaa). Tämän lisäksi kaavan katualueen laajennus Maaherrankadun päässä mahdollistaa 8 uutta vinopysäköintipaikkaa yleiseen pysäköintiin.

Etäisyys joukkoliikenteen keskusterminaaliin on alle 0,5 km, joten kaavalla tuetaan joukkoliikenteen kysyntää.

Heinolan asukkaille Kylpylänrannassa säilyvät erinomaiset rantojen ja puistoalueiden virkistyskäyttömahdollisuudet. Uimarannan luonne hieman muuttuu, jos rannan läheisyyteen sijoittuu uusia palveluita ja mahdollisesti myös asumista.

Vanhan sahan rannan veneilypalveluiden säilyminen ja kehittäminen mahdollistetaan kaavalla.

Monipuoliset vapaa-ajan alueet ja virkistysreitit ovat hyvin saavutettavissa.

5.5.6 Kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset

Asemakaavan muutoksella turvataan kerroksellisen ja arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. Heinolan kansallisen kaupunkipuiston sisältö siltä osin, kun se liittyy Heinolan historialliseen arvoon sisämaan kylpyläkaupunkina, on pyritty säilyttämään, kun rakennusten käytön mahdollisuuksia laajennetaan ja sitä kautta pyritään saamaan tyhjillään olevat rakennukset käyttöön. Asemakaavalla suojellaan myös muuta kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokasta viherympäristöä.

Kaavalla ohjataan nykyistä kaavaa täsmällisemmin uudisrakentamisen rakennusoikeuden sijoittumista alueelle. Voimassa oleva kaava sallii kortteliin 1 rakennettavan

yhteensä 5 500 kerros-m^2. Kaavamuutos pienentää rakennusoikeutta siten, että se on kyseisellä alueella enintään 3 925 kerros-m^2 jakautuen muodostettaviin korttelei-hin 1 ja 38. Kaava turvaa väljyyden säilymisen korttelialueille sekä lähiympäristön yleisillä alueilla.

Maaherrankadun alkupään rakennukset ovat olennainen osa kaupungin satamamil-jöötä sekä rakennettua siluettia vesistön suunnalta. Uudisrakennukset lisäävät ra-kennetun ympäristön painoarvoa maisemassa sijoittuessaan nykyisten rakennusten ja rannan väliin. Rakentamisen korkeus säilyy matalana.

Kylpylän kuivahoitola on sekä ulkoasultaan että sisätiloiltaan kokenut enemmän muutoksia kuin kylpylän päärakennus. Kylpylaitosrakennusten ulkoasusta voi pää-tellä niiden keskinäisen hierarkian; pää- eli vesihoitolaitoksessa on edustukselli-suutta, kun taas kuivahoitorakennus on ulkoasultaan arkisempi, rakennuksessa ark-kitehtuuria määrittää käyttötarkoitusvaatimukset. Asemaltaan kuivahoitorakennus on kylpylän lisä-/ sivurakennus. Kaava mahdollistaa myös kuivahoitorakennuksen ul-lakkotiloihin sijoittuvat toiminnot siten, että rakennusta voi vähäisesti korottaa. Mikäli ullakko otetaan käyttöön, kattomaisema muuttuu. Hyvin suunnitellut kattolyhdyt so-veltuvat kuitenkin alueen kattomaisemaan hyvin. Kaava mahdollistaa kuivahoitora-kennuksen korvaamisen vastaavalla uudisrakennuksella. Kuitenkin, mikäli rakennus puretaan, menetetään osa kulttuuriympäristön arvoista.

Viherrakenteen säilyminen on huomioitu kaavalla osoittamalla kaava-alueen ton-teille ympäristöä ja yleisille alueille säilyttäviä merkintöjä.

Kuivahoitorakennus valmistuttuaan ja vuonna 2023.

Puisen asuinrakennuksen suojelu säilyttää yhden viimeisimmistä 1800-luvun keskivaiheen kaupunkitaloista Heinolan kaupungin vanhassa ruutukaavakeskustassa. Rakennus edustaa alueen kylpylätoimintaa varhaisempaa käyttöä.

Kylpylärakennukset ovat olleet jo vuosia tyhjillään. Kaavamuutoksen toiminnalliset ja kaupunkikuvalliset vaikutukset ovat kaupunkirakennetta eheyttäviä ja myönteisiä, kun tyhjillään olevat rakennukset kunnostetaan ja otetaan käyttöön ja korttelirakennetta täydennetään uudisrakentamisella. Rakentamisen korkeutta, uusien rakennusten kokoa sekä pihojen rakentamista ja käyttöä ohjataan kulttuuriympäristökokonaisuuteen sopeutuvaksi. Hyvin suunniteltuna lisärakentaminen voi parantaa ympäristöä, lisätä alueen käytettävyyttä ja edesauttaa kaupunkimiljöökokonaisuuden säilymistä.

Kaavalla on pyritty turvaamaan kaupunkipuiston arvojen säilymistä. Lisärakentaminen kylpyläkorttelissa on sovitettu kansallisen kaupunkipuiston arvoihin ja mahdollistaa päärakennuksen kunnostamisen.

Maaherranpuistosta katsottuna kylpylän päärakennuksen asema kaupunkikuvassa säilyy.

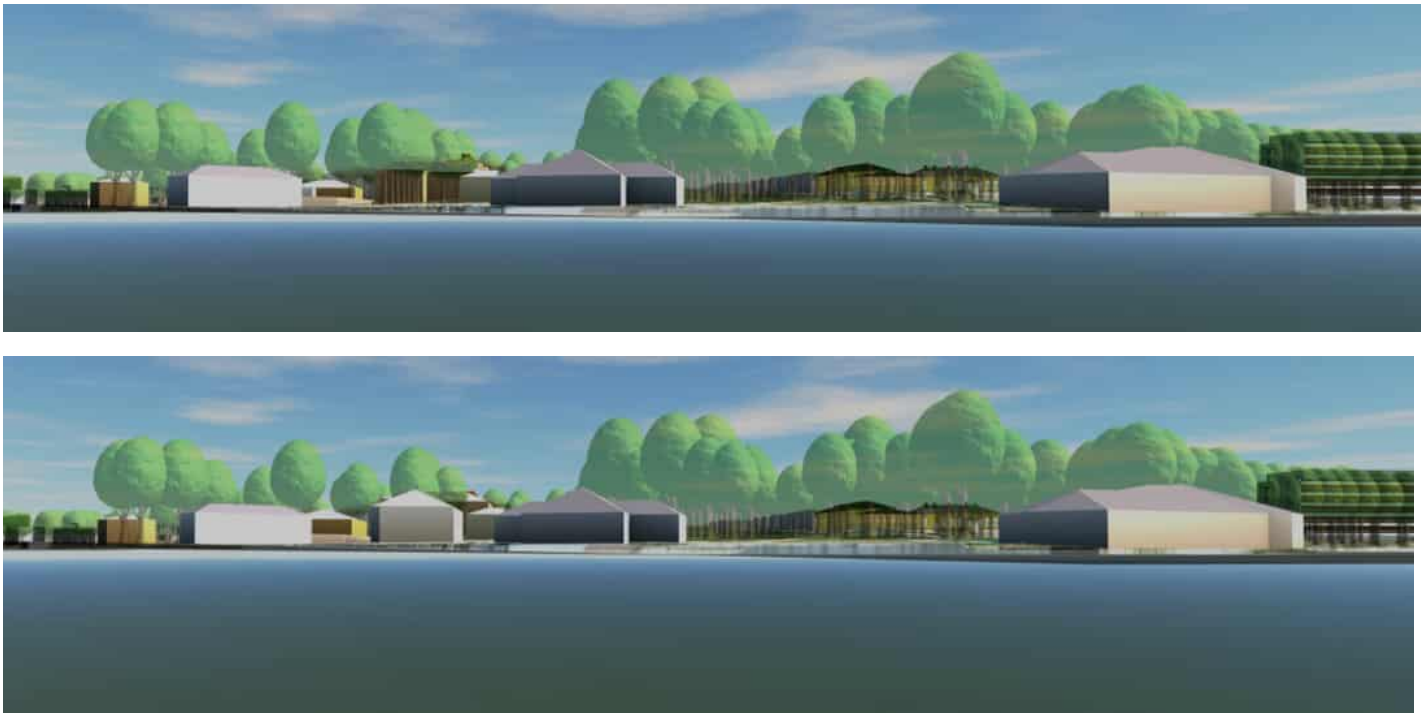

Merkittävin muutos kaupunkikuvaan muodostuu todennäköisesti saavuttaessa Kauppakadulle lännen suunnasta.

Näkymä Möljänpuistosta vesistön yli kaava-alueelle nykytilanteessa ja kaavan toteuduttua. Kylpylän päärakennuksen asema vesistömaisemassa hieman heikkenee, mutta alueen luonteeseen ei tule suurta muutosta, kun uimaranta ja nykyinen veneranta säilyvät.

Näkymä vesiltä satamaan saavuttaessa nykytilanteessa ja kaavan toteuduttua. RantaCasino on edelleen merkittävin rakennus maisemassa. Uusi rakennus nykyisellä pysäköintialueella erottuu vesistönäkymässä, mutta myös muut rakennukset näkyvät edelleen. Uuden rakennuksen katto ei nouse kylpylän päärakennusta korkeammalle.

5.6 Kaavamerkinnät ja –määräykset

Kaavamerkinnät ja –määräykset LIITE 6

5.7 Nimistö

Kaavamuutoksella ei muodostu uutta nimistöä.

6 Asemakaavan toteutus

6.1 Toteutusta ohjaavat ja havainnollistavat suunnitelmat

Toteutusta ohjaa kaavaehdotusta havainnollistava aineisto.

6.2 Toteuttaminen ja ajoitus

Kaavan toteuttaminen on mahdollista aloittaa kaavan saatua lainvoiman. Tonttijako on tällä asemakaava-alueella erillinen ja se tulee tehdä ennen asemakaavan toteuttamista.

6.3 Toteutuksen seuranta

Asemakaavan toteutumista seurataan tiiviissä yhteistyössä Heinolan kaupungin kaupunkisuunnittelun ja rakennusvalvonnan sekä asiassa oleellisten viranomaisten kanssa.

Asemakaavan toteutuksen seurannassa on erityisesti kiinnitettävä huomiota:
- rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilymiseen
- yhteistyöhön museoviranomaisen kanssa
- suunnittelun ja rakentamisen korkealaatuisuuteen, mukaan lukien piha-alueet

Heinolassa 27.11.2025
Katri Kuivalainen
Asemakaava-arkkitehti
044 769 4370

etunimi.sukunimi@heinola.fi
Heinolan kaupunki
Kaupunkiympäristö / Kaupunkisuunnittelu
PL 1001, 18101 Heinola
Puh. (03) 849 30 (vaihde), kirjaamo@heinola.fi
Y-tunnus 1068892-9
www.heinola.fi

Asianumero 5420/10.02.03/2020

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS)

Asemakaavan muutos

Kylpylänranta

694/AKM

21.7.2022, 27.7.2023, 25.10.2023, 12.2.2024

PIENI KAUPUNKI, ISO ELÄMÄ

Heinola

1 Asemakaavan muutoksen suunnittelu- ja vaikutusalue

Asemakaavan muutos koskee Keskustan (1.) kaupunginosan korttelin 1 tonttia 5, korttelin 35 tonttia 3 sekä seuraavia yleisiä alueita: Kylpylänrannan uimaranta-alue 1U100, puistoalueita 1P400 ja 1P500, osaa puistoalueesta 1P100 sekä osaa Möljänpuiston puistoalueesta, liikennealuetta 1L500, kiinteistöä 111-1-35-2 sekä osia Ojakadun, Kauppakadun ja Maaherrankadun katualueista ja osaa Kymenvirran vesialueesta.

Kaavamuutoksen vaikutusalue sisältää lähiympäristön kortteli-, katu- ja puisto- ja vesialueet. Esimerkiksi liikenteelliset, taloudelliset sekä Heinolan elinvoimaan ja kaupunkimaisemaan kohdistuvat vaikutukset voivat kuitenkin ulottua laajemmallekin alueelle.

Asemakaavan muutokseen 694/Akm yhdistetään Rantakasinon kaavamuutoksen suunnittelualue. Rantakasinon kaavamuutos 681/Akm on aiemmin edennyt ehdotusvaiheeseen vuonna 2014. Kaavamuutosalueet on järkevä yhdistää samaan suunnittelukokonaisuuteen.

Suunnittelualueen sijainti ja rajaus. Akm 694 aiemmin vireille tullut rajaus ja Akm 681 kaava-alueeseen yhdistetty rajaus.

Heinolan kaupungin omistamalla kaava-alueella sijaitsee Kylpylänrannan uimaranta, Kylpylänpuisto, Ojakadun veneranta sekä entisen kylpylän rakennuskantaa. Myös sataman ja rantakasinon maa-alueen omistaa kaupunki.

2 Suunnittelun tarve ja tavoitteet

Asemakaavan muutoksen tarkoitus on mahdollistaa entisen kylpylän rakennusten joustava käyttö sekä kortteliin sijoittuva täydennysrakentaminen. Suunnittelualue on arvokasta kulttuuriympäristöä, joten asemakaavalla osoitetaan myös suojeltava rakennuskanta sekä yleisten alueiden kehittämisen linjaukset kulttuuriympäristön arvot huomioiden.

Kylpylän uimaranta-alueen rakennusalat ja rakennusoikeus tarkistetaan. Sahan rannan veneilypalveluiden kehittäminen mahdollistetaan. Kävelyn ja pyöräilyn olosuhteiden parantaminen sekä alueen pysäköintiratkaisut ovat myös asemakaavan muutoksen keskeisiä suunnittelukysymyksiä.

Satama-alueen liikenne- ja pysäköintijärjestelyjä kehitetään ja alueelle osoitetaan tarpeelliset rakennusalat ja rakennusoikeus.

Korttelin 35 rakennusalat, rakennusoikeus ja pysäköintijärjestelyt tarkistetaan.

Kaupungin strategian mukaisesti kaupungin päämääränä on mm. hyvinvoinnin kasvu sekä uudistuva työ ja asuminen. Tavoitteisiin sisältyy mm. keskustan tiivistäminen, Heinolan monipaikkaisuus, hyvä asuminen sekä dynaaminen ja uudistuva elinkeinoelämä.

Lahden kaupunkiseudun maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimus (MAL) vuosille 2021–2031 määrittelee tavoitteet lähivuosien maankäytön ja liikenneverkon kehittämiselle sekä asuntotuotannolle. Sopimuksen mukaisesti kaupungin tulee huolehtia riittävästä asemakaavavarannosta monipuolisen ja laadukkaan asuntotuotannon varmistamiseksi. Myös erityisryhmien tarpeet tulee huomioida. Asuntokantaa uudistetaan edistämällä kestävää rakentamista sekä parantamalla täydennysrakentamisen edellytyksiä ja kehittämällä olemassa olevaa asuntokantaa. Asuntotuotantoa uudistetaan paikoin myös purkavalla uudisrakentamisella. Puurakentamista edistetään.

Maanomistajien ja kaupungin välille laaditaan tarvittaessa maankäyttösopimus.

3 Suunnittelun lähtökohdat

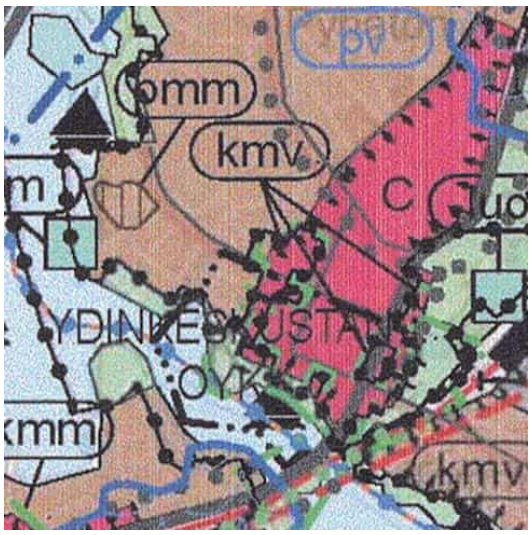
3.1 Aluetta koskevat kaavat ja suunnitelmat:

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 (hyväksytty 2.12.2016)

- Maakuntakaavassa alue on keskustatoimintojen aluetta (C).
- Alueelle on merkitty valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristörajaus sekä kansallisen kaupunkipuiston rajaus.
- Alue on maakunnallisesti merkittävää Maaherranpuiston ja Rantapuiston kulttuuriympäristöä.

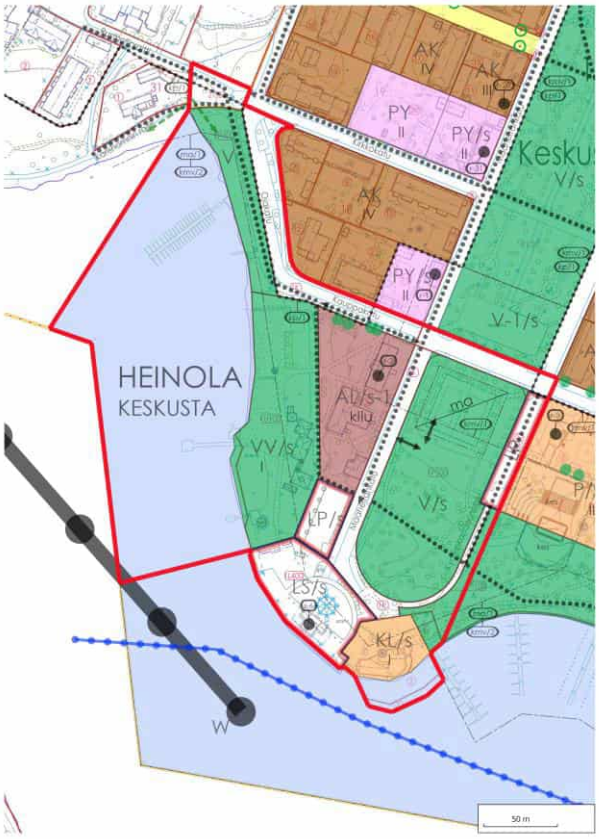
Heinolan strateginen yleiskaava 2035 (hyväksytty 14.4.2014)

- Suunnittelualue sijoittuu pääosin virkistysalueelle. Alueelle saa sijoittaa virkistystä ja matkailua palvelevia toimintoja.

Ote strategisesta yleiskaavasta.

Ydinkeskustan osayleiskaava 2020 (hyväksytty 15.12.2008)

Ote Heinolan ydinkeskustan osayleiskaavasta.

Kylpyläkortteli on osoitettu yleiskaavassa Asuin-, liike- ja toimistorakennusten alueeksi, jolla ympäristö säilytetään (AL/s-1). Suunnittelumääräyksen mukaan suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne. Suurimmaksi sallituksi kerrosluvuksi on kortteliin osoitettu kIIu.

Kylpylän päärakennukseen on osoitettu kohdemerkintä r-1, rakennushistoriallisesti merkittävä kohde. *Suojelumääräys:* Vanhan kylpylaitoksen päärakennus ympäristöineen tulee säilyttää.

Nykyinen pysäköintialue on osoitettu yleiseksi pysäköintialueeksi, jolla ympäristö säilytetään (LP/s). Tenniskenttien alueelle on osoitettu maanalainen pysäköintialue.

Ranta on osoitettu maisemallisesti arvokkaaksi alueeksi (ma/1). *Suojelumääräys:* Maakunnallisesti arvokas Jyrängönvirran kulttuuriympäristö ja maisemakokonaisuus tulee säilyttää.

Ranta on osoitettu myös kaupunkikuvallisesti arvokkaaksi alueeksi (kmv/2). *Suojelumääräys:* Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö Jyrängön kulttuurimaisema tulee säilyttää (Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, valtioneuvoston päätös 30.11.2000).

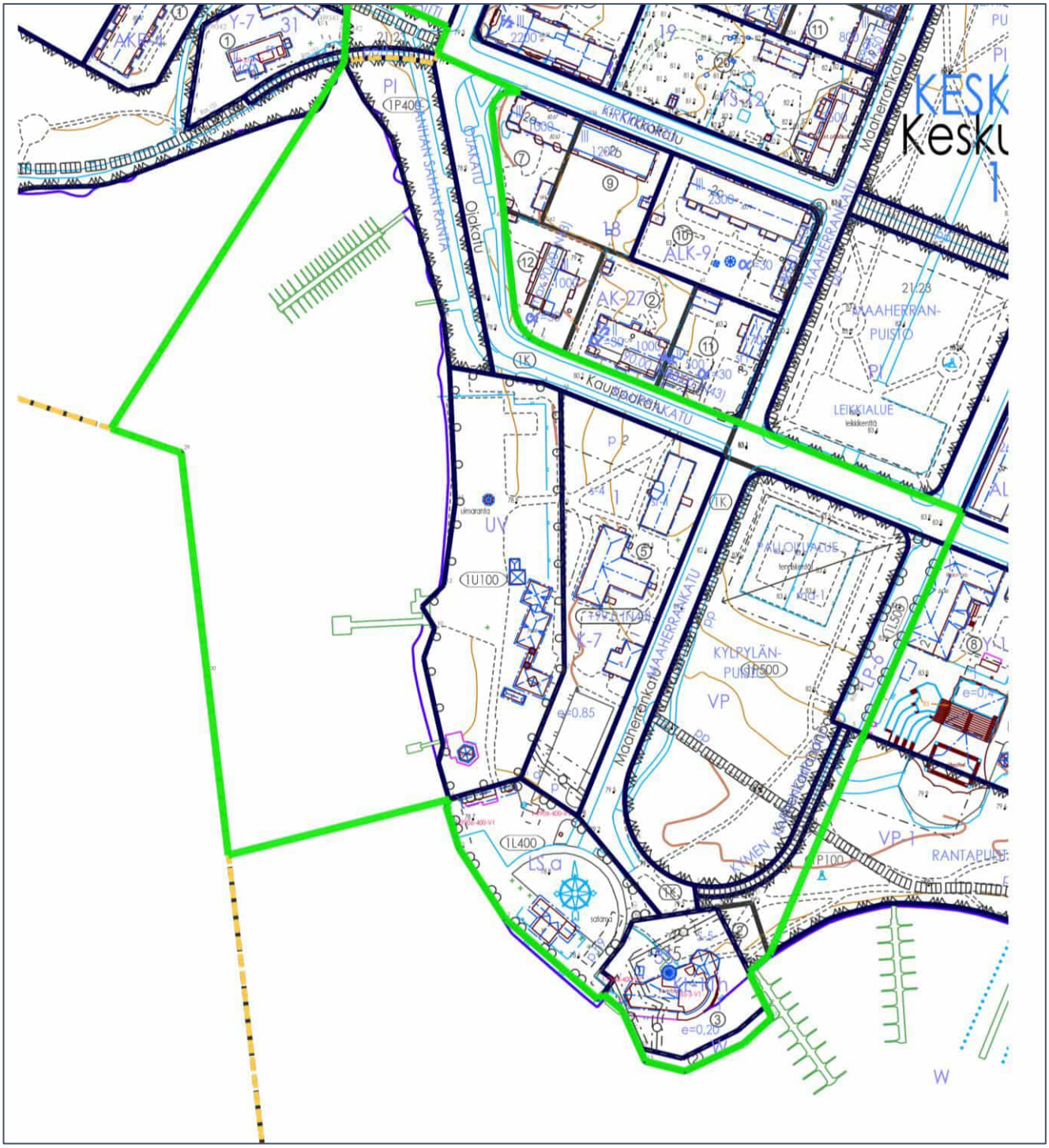
Aluetta koskevat asemakaavat:

Uimaranta-alueella, Ojakadulla ja Sahanrannassa sekä Kauppakadulla on voimassa 19.10.1978 vahvistettu asemakaava Ak 250. Uimaranta on asemakaavan mukaista Uimalaitos- tai -ranta –aluetta (UV). Uimarannalle ei ole osoitettu voimassa olevassa asemakaavassa rakennusoikeutta. Sahan ranta on osoitettu istutettavaksi puistoalueeksi (PI).

Satama-alueella ja korttelissa 35 sekä RantaCasinon itäpuolisella ranta-alueella on voimassa 14.4.2001 lainvoiman saanut asemakaava Ak 533. RantaCasinon tontti on liikerakennusten korttelialuetta (KL-11h) ja itäosan alue on puistoaluetta (VP-1). Kaavaan kuuluu myös vesialuetta (W).

Kylpylänpuiston alueella ja Maaherrankadulla on voimassa 30.10.1989 lainvoiman saanut asemakaava Ak 474. Puisto on kaavan mukaista puistoaluetta (VP). Puistoon on osoitettu kaaren muotoinen Kymenkartanonpolun jalankululle varattu katu, jota ei ole toteutettu.

Entisen kylpylälaitoksen korttelissa ja tenniskenttien alueella on voimassa 27.12.1998 lainvoiman saanut asemakaava Ak 548. Asemakaavassa kortteli on osoitettu liike- ja toimistorakennusten korttelialueeksi (K). Myös pysäköintialue on osa korttelialuetta. Rakennusoikeus on osoitettu tehokkuusluvulla e=0,85. Kylpylän päärakennus on suojeltu (sr-1). Tenniskenttäalueelle on osoitettu maanalainen tila, jonne saa sijoittaa vain henkilöautojen pysäköintipaikkoja. Kymenkartanonkadun katualue on osoitettu yleiseksi pysäköintialueeksi (LP-6). Alueen autopaikoista saadaan enintään 14 kpl käyttää korttelin 1 tontin N:o 5 autopaikkoina.

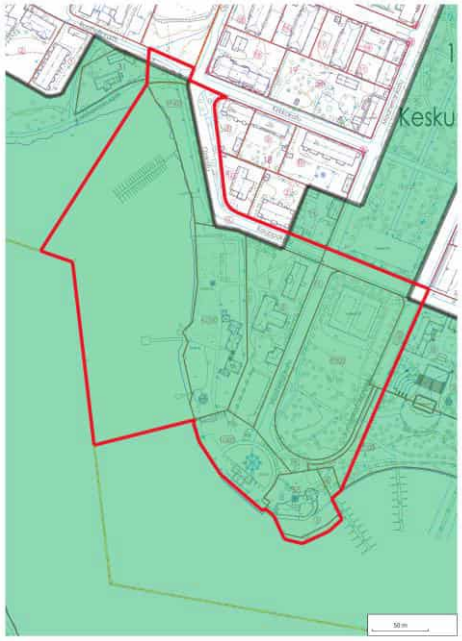

Ote ajantasa-asemakaavasta ja kaavan muutosalueen rajaus.

Aluetta koskevat muut suunnitelmat ja päätökset:

- Suunnittelualue kuuluu Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon. Aluetta koskee Ympäristöministeriön Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös, joka on annettu 6.5.2002. Päätöksen mukaisesti

alueen hoidon ja käytön kannalta muut tarpeelliset määräykset on annettu hoito- ja käyttösuunnitelmassa.

Heinolan kansallisen kaupunkipuiston aluerajaus

- Suunnittelualue kuuluu Heinolan Perspektiivin valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY), joten suunnittelualuetta koskevat myös valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

3.2 Selvitykset

Laaditut selvitykset, jotka koskevat suunnittelualuetta:

- Heinolan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys KUKUSE, 2005
- Heinolan rakennusinventointi - päivitys ja täydennyssuunnitelma, Selvitystyö Ahola, 2014

- Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perusselvitykset, 2006
- Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, 2007
- Heinolan kylpylä, Rakennushistoriaselvitys, Selvitystyö Ahola, 2021
- Heinolan keskusta-alueen puistoselvitys, Loci Maisema-arkkitehdit, 2022
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 1, Kuntotutkimus, WSP 2018
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 2, Kuntotutkimus, WSP 2018
- Maaherrankatu 1B, Rakennus 3, Kuntotutkimus, WSP 2018

Muiden selvitysten tarvetta arvioidaan kaavoituksen edetessä yhteistyössä viranomaisten kanssa.

4 Asemakaavan vaikutusten arviointi

Asemakaavan toteuttamisen välittömiä ja välillisiä vaikutuksia arvioidaan Maankäyttö- ja rakennuslain 9 §:n sekä Maankäyttö- ja rakennusasetuksen 1 §:n mukaisella tavalla.

Kaavan vaikutuksia arvioidaan lähtötietojen pohjalta asiantuntijatyönä. Vaikutusarvioinnissa hyödynnetään myös osallisten mielipiteitä ja kommentteja. Vaikutusarviointi esitetään kaavaselostuksessa.

Arvioitavia vaikutuksia ovat:

1. Ihmisen elinoloihin ja elinympäristöön kohdistuvat vaikutukset
2. Maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon kohdistuvat vaikutukset
3. Taloudelliset vaikutukset
4. Kasvillisuuteen, eläimistöön, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin kohdistuvat vaikutukset
5. Alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen kohdistuvat vaikutukset
6. Kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset

5 Osallistuminen ja vuorovaikutus

5.1 Osalliset

Kaavan osallisia ovat ne, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa sekä viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään.

Osalliset alustavan tarkastelun perusteella:
Viranomaiset:
- Ympäristöministeriö (Kansallinen kaupunkipuisto)
- Liikennevirasto (satama-alue)
- Hämeen ELY-keskus
- Uudenmaan ELY-keskus (satama-alue)

- Päijät-Hämeen liitto
- Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo
- Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä, ympäristöterveyskeskus
- Päijät-Hämeen pelastuslaitos

Kaava-alue ja sen ympäristö:
- Kaava-alueen maanomistajat, asukkaat ja yritykset
- Kaava-alueeseen rajoittuvien kiinteistöjen maanomistajat, asukkaat ja yritykset

Muut:
- Vuokramies/Ostaja, esisopimus maanvuokraoikeuden perustamisesta sekä rakennusten kaupasta
- Heinolan kaupungin tekniikkatoimiala
- Heinolan kaupungin lupa- ja valvontatoimiala
- Heinolan kaupungin hyvinvointitoimiala, virikkeellinen elämä
- Heinolan elinvoimalautakunta, kulttuuri ja tapahtumat sekä museo
- Jyränkölän Setlementti ry, Kämmen
- Kaukolämpöverkkoyhtiöt
- Sähköverkkoyhtiöt
- Tietoliikenneverkkoyhtiöt

Osallisten luetteloa täydennetään tarvittaessa kaavatyön aikana.

5.2 Osallistumisen ja vuorovaikutuksen järjestäminen

Osallisille ja kunnan jäsenille varataan mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun, arvioida kaavan vaikutuksia sekä lausua kirjallisesti ja suullisesti mielipiteensä asiasta.

Asemakaavoituksen lähtökohdat, tavoitteet sekä kaavoituksen aikataulu on esitetty tässä osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa (OAS). OAS on nähtävillä koko kaavahankkeen ajan ja siihen voidaan tehdä työn kuluessa tarvittaessa muutoksia ja täydennyksiä.

Kaavamuutoksen osallisille lähetetään osallistumis- ja arviointisuunnitelma sekä kaavaluonnos kaavan luonnosvaiheessa. **Tämän jälkeen kaavaa koskevat tiedotteet lähetetään kirjeitse vain ulkopaikkakuntalaisille.**

Asemakaavaa koskevat kuulutukset julkaistaan kaupungin verkkosivuilla/sähköinen ilmoitustaulu ja Itä-Häme -lehdessä.

Asiakirjat (osallistumis- ja arviointisuunnitelma, kaavaluonnos ja kaavaehdotus) ovat valmistuttuaan nähtävinä Kaupungintalolla Kaupunkisuunnittelussa, Rauhankatu 3, 2. kerros. **2.8.2022** alkaen ne ovat nähtävillä Asiakaspalvelupiste Spotissa, Torikatu 3. Kaava-asiakirjat ovat myös nähtävillä Kirkonkylän Kyläpirtillä, Vanhatie 34 sekä kaupungin verkkosivuilla.

https://www.heinola.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkisuunnittelu/nahtavilla/

Nähtävilläoloajan ulkopuolella:

https://www.heinola.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkisuunnittelu/vireilla-olevat-asemakaavat/

5.3 Viranomaisyhteistyö

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma lähetetään tiedoksi Hämeen ELY-keskukseen ja sen riittävyydestä keskustellaan tarvittaessa ELY:n edustajien kanssa kuukausikokouksessa.

Viranomaisneuvottelu järjestetään kaavahankkeen vireilletulovaiheessa sekä tarvittaessa ehdotusvaiheessa.

Asemakaavan muutosluonnoksesta sekä kaavaehdotuksesta pyydetään lausunnot asianosaisilta viranomaisilta.

6 Kaavoituksen eteneminen ja aikataulu

Vaihe		Laadittavat asiakirjat	Ajankohta	Osallistuminen
Aloitusvaihe	Elinvoimalautakunta käsittelee kaavahanketta	Kaavoitus-päätös	kesäkuu 2022	
	Laaditaan osallistumis- ja arviointisuunnitelma.	OAS / nähtävillä ehdotukseen asti	heinäkuu 2022, päivitys elokuu 2023	Mielipiteen esittäminen
Valmistelu-vaihe (luonnos-vaihe)	Laaditaan idealuonnoksia ja selvityksiä sekä arvioidaan luonnoksen tai luonnosvaihtoehtojen vaikutuksia. Lisäksi käydään neuvotteluja osallisten kanssa. OAS ja kaavaluonnos lähetetään osallisille.	Kaavaluonnos / nähtävillä 30 pv	marraskuu 2023	Mielipiteen esittäminen Esittelytilaisuus
Ehdotus-vaihe	Laaditaan kaavaehdotus. Suunnittelussa huomioidaan ennakkokuulemisessa esitetyt mielipiteet. Kaavaehdotuksen nähtäville asettamisesta päättää elinvoimalautakunta.	Kaavaehdotus / nähtävillä 30 pv	maaliskuu 2024	Muistutuksen esittäminen*
Hyväksymis-vaihe	Elinvoimalautakunta käsittelee kaavaehdotuksen ja mahdolliset muistutukset vastineineen sekä esittää kaupunginhallitukselle ja edelleen valtuustolle kaavan hyväksymistä.	Valtuuston hyväksymis-päätös	toukokuu 2024	Osalliset ja kunnan jäsenet voivat valittaa kaavan hyväksymispäätök-sestä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen 30 päivän valitusaikana.
Voimaantulo	Kaava saa lainvoiman 1,5-2 kuukauden kuluttua valtuuston päätöksestä, mikäli kaavasta ei valiteta.	Kuulutus kaavan voimaantulosta	kesäkuu 2024	

*Muistutukset tulee toimittaa kaavaehdotuksen nähtävillä olon aikana osoitteella:

Heinolan kaupunki
PL 1001, 18100 Heinola

tai sähköpostilla:

kirjaamo@heinola.fi.

7 Yhteystiedot

Asemakaavan laatija

Asemakaava-arkkitehti Katri Kuivalainen

puh. 044 769 4370
katri.kuivalainen@heinola.fi

Heinolan kaupunki
Elinvoima / Kaupunkisuunnittelu
PL 1001, 18101 Heinola
Käyntiosoite ajanvarauksella: Rauhankatu 3
Puh. (03) 849 30 (vaihde), kirjaamo@heinola.fi
Y-tunnus 1068892-9
www.heinola.fi

Heinolassa 12.2.2024
Katri Kuivalainen, asemakaava-arkkitehti

Asemakaavan seurantalomake
Asemakaavan perustiedot ja yhteenveto

Kunta	Heinola	**Täyttämispvm**	24.11.2025
Kaavan nimi	694 AKM Kylpylänranta		
Hyväksymispvm		**Ehdotuspvm**	11.8.2025
Hyväksyjä	V - kunnanvaltuusto	**Vireilletulosta ilm. pvm**	14.7.2022
Pysyvä kaavatunnus		**Kunnan kaavatunnus**	111 694 AKM
Kaava-alueen pinta-ala [ha]	7,6445	**Uusi asemakaavan pinta-ala [ha]**	
Maanalaisten tilojen pinta-ala [ha]		**Asemakaavan muutoksen pinta-ala [ha]**	7,6445

Ranta-asemakaava

Rantaviivan pituus [km]			
Rakennuspaikat [lkm]	**Omarantaiset**	**Ei-omarantaiset**	
Lomarakennuspaikat [lkm]	**Omarantaiset**	**Ei-omarantaiset**	

Aluevaraukset	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Tehokkuus [e]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	**7,6445**	**100,00**	**5530**	**0,07**	**0,7850**	**-510**
A yhteensä	0,4836	6,3	3270	0,68	0,4836	3270
P yhteensä						
Y yhteensä						
C yhteensä						
K yhteensä	0,3121	4,1	1200	0,38	-0,6052	-4840
T yhteensä						
V yhteensä	1,9819	25,9	810	0,04	-0,3483	810
R yhteensä						
L yhteensä	2,1033	27,5	250	0,01	1,1703	250
E yhteensä	0,0070	0,1	0	0,00	0,0070	0
S yhteensä						
M yhteensä						
W yhteensä	2,7566	36,1	0	0,00	0,0776	0

Maanalaiset tilat	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	**0,0000**	**0,00**	**0**	**-0,2527**	**0**

Rakennussuojelut	Suojellut rakennukset		Suojeltujen rakennusten muutos	
	[lkm]	[k-m²]	[lkm ±]	[k-m² ±]
Yhteensä	**4**	**1310**	**3**	**210**

Alamääräykset tai -merkinnät

Aluevaraukset	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Tehokkuus [e]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	**7,6445**	**100,00**	**5530**	**0,07**	**0,7850**	**-510**
A yhteensä	0,4836	6,3	3270	0,68	0,4836	3270
ALY-2/s1	0,4836	100,0	3270	0,68	0,4836	3270
P yhteensä						
Y yhteensä						
C yhteensä						
K yhteensä	0,3121	4,1	1200	0,38	-0,6052	-4840
K-7	0,0000	0,0	0		-0,6472	-5500
KL-11h	0,0000	0,0	0		-0,2701	-540
KL-25	0,3121	100,0	1200	0,38	0,3121	1200
T yhteensä						
V yhteensä	1,9819	25,9	810	0,04	-0,3483	810
PI	0,0000	0,0	0		-0,2705	0
VU	0,0000	0,0	0		-0,7611	0
VP	0,0733	3,7	0	0,00	-1,1076	0
VP/s-1	1,2136	61,2	0	0,00	1,2136	0
VV/s1	0,6950	35,1	810	0,12	0,6950	810
VP-1	0,0000	0,0	0		-0,1177	0
R yhteensä						
L yhteensä	2,1033	27,5	250	0,01	1,1703	250
Kev.liik.kadut (jk/pp)	0,5481	26,1			0,4939	
Katuauk./torit	0,0427	2,0			0,0427	
Kadut	0,6882	32,7			-0,0726	
LP	0,1701	8,1			0,0521	
LS-1	0,3837	18,2	210	0,05	0,3837	210
LV-1	0,2705	12,9	40	0,01	0,2705	40
E yhteensä	0,0070	0,1	0	0,00	0,0070	0
ET	0,0070	100,0	0	0,00	0,0070	0
S yhteensä						
M yhteensä						
W yhteensä	2,7566	36,1	0	0,00	0,0776	0
W	0,0000	0,0	0		-2,6790	0
W-1	2,7566	100,0	0	0,00	2,7566	0

Maanalaiset tilat	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	**0,0000**	**0,00**	**0**	**-0,2527**	**0**
ma-1	0,0000	0,0	0	-0,2527	0

Rakennussuojelut	Suojellut rakennukset		Suojeltujen rakennusten muutos	
	[lkm]	[k-m²]	[lkm ±]	[k-m² ±]
Yhteensä	**4**	**1310**	**3**	**210**
Asemakaava	4	1310	3	210

Asemakaavan muutos 694akm Kylpylänranta

2. kaavaehdotus 11.8.2025

Liite 3. Havainnekuva

ASEMAKAAVAN MUUTOS 694 KYLPYLÄNRANTA, KAAVAEHDOTUS, SELOSTUKSEN LIITE 4

LUONNOSVAIHEEN LAUSUNNOT JA MIELIPITEET, SEKÄ NIIDEN VASTINEET 12.2.2024

	Lausunnot	Vastine	Kaavaehdotus
1.1.	Hämeen ELY-keskus		
1.1.1	Luonto: Kaavaehdotuksessa voi olla tarpeen osoittaa kaavakartalle lepakoiden elinympäristöjä ja kulkuyhteyksiä turvaavia merkintöjä erillisselvityksen tuloksista riippuen.	Lepakkoselvityksen mukaan ei ole tulkittavissa, että kaava-alueella olisi lepakoiden levähdys- ja lisääntymispaikkoja. ELY-keskuksen kannanotto pyydetään ennen kaavan hyväksymiskäsittelyä..	Kaavaehdotukseen yleismääräys poikkeamisluvan tarpeen selvittämisestä.
1.1.2	Hulevedet: Kaava-aineistossa tulee esitellä valuma-alue sekä suunnitelmat alueen osalle, jolle saa sijoittaa hulevesirakenteita. Hulemerkintää koskevaa kaavamääräystä voisi tarkentaa esim. seur: hulevesirakenteille varattu alueen osa. Selostuksessa tulee tuoda ilmi keinoja, joilla ilmastonmuutoksen vaikutuksiin pyritään varautumaan, kun sademäärät lisääntyvät ja tulvariskit kasvavat.	Kaava-alueella vesistöön purkavaan hulevesiverkostoon tulee vettä noin 30 ha kokoiselta osavaluma-alueelta. Asemakaavan mukaisen rakentamisen toteutuessa laskennalliset muutokset valumakertoimissa ja virtaamissa ovat vähäiset. Virtaamamuutokset pystytään hallitsemaan alueelle toteutettavilla huleveden viivystysrakenteilla.	Kaavaselostusta täydennetään hulevesiselvityksen tuloksien osalta. Muutetaan hulemerkintä ehdotuksen mukaiseksi. Täydennetään kaavamääräyksiä ja kaavaselostusta hulevesien huomioimisesta.
1.1.3	Alin rakentamiskorkeus on syytä määrätä.	Rakennettavuusselvityksen mukaisesti alueella ei esiinny pintavesitulvia. Pohjaveden pinnan tasoa on mitattu kylpyläkorttelin pohjoisosaan asennetusta pohjavesiputkesta sekä havainnoitu pysäköintialueen kairareiästä. Pohjavesi on noin korttelialueella korkeimmillaan noin 3-2 metrin syvyydellä maanpinnasta alaspäin.	Kaavaluonnoksessa ollutta määräystä tarkennetaan. Kaavakarttaan lisätään määräys alimmasta rakentamiskorkeudesta.
1.1.4	Liikennejärjestelyt: Asemakaavaluonnoksessa on ristiriita yleiskaavan kanssa koskien pysäköintialuetta. Myös nykyisessä asemakaavassa satama-alueen läheisyyteen on osoitettu pysäköintialue, jolla ympäristö säilytetään (LP/s). Pysäköintipaikkojen riittävyys on syytä varmistaa ja arvioida osana kaavatyötä.	Nykyisessä asemakaavassa ei ole osoitettu pysäköintialuetta. Yleiskaavassa pysäköintialue on osoitettu nyt kaavoituksen kohteena olevalle liike- ja toimistorakennusten korttelialueen tontille ilman, että on huomioitu ao. korttelin pysäköintitarvetta.	Täydennetään kaavaselostukseen arviota pysäköintipaikkojen riittävyydestä.

1.1.5	Kuivahoitorakennuksen kunnon osalta asiassa ei ole esitetty sellaisia tietoja, joiden perusteella rakennus pitäisi määritellä purkukuntoiseksi. Kuivahoitorakennuksen säilyttämistä edistävän kaavaratkaisun valinta jatkosuunnittelun pohjaksi olisi perusteltu rakennuksen sijoittuessa kansalliseen kaupunkipuistoon sekä valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun ympäristöön (RKY).	Rakennus suojellaan.	Käyttötarkoitus SR ja kaikille rakennuksille lisäksi sr-merkintä.
1.1.6	Kuivahoitorakennusta koskeva suojelumääräys tulee pyrkiä laatimaan yksiselitteisenä.	Rakennus suojellaan.	sr-merkintä
1.1.7	Arvokkaiden rakennusten lisäksi kaava-alueen keskeisiä osia ovat myös Kylpylänpuisto ja Heinolan satama. Kaavassa voitaisiin esittää säilytettäväksi myös alueella sijaitsevia rakennelmia kuten kylpyläalueeseen kuulunut aita ja pumppaamo.	Nykyinen aita ei ole alkuperäinen eikä samanlainenkaan kuin se on kylpyläaikaan ollut, joten sitä ei katsota järkeväksi suojella. Voidaan kuitenkin lisätä kaavamääräys, jossa määrätään uimaranta aidattavan. Pumppaamorakennuksen kunto on huono eikä se ole kylpylän toimintaan kuulunutta, alkuperäistä rakennuskantaa. Sitä ei katsota tarpeelliseksi suojella.	Lisätään VV/s-1 alueelle määräys: uimaranta on aidattava.
1.1.8	Hankealueen kulttuurihistoriallisesti ja rakennustaiteellisesti merkittävien arvojen vuoksi kaavatyön yhteydessä esitetään laadittavaksi rakentamistapaohjeet, joiden avulla varmistetaan, että mahdollinen uudisrakentaminen saadaan onnistuneesti sovitettua alueen yleisilmeeseen.	Alue on pieni ja vaatii hienovaraista rakennusten arkkitehtisuunnittelua. Kaupunki ei katso tarkoituksenmukaiseksi sitä, että kaavoittaja määrittelee tarkkaan uudisrakentamisen arkkitehtuuria. Käytännössä alueelle tulevaa rakentamista voidaan ohjata rakennuslupavaiheessa. Korjausrakentamisen suhteen on myös vaikea määrittää tiettyjä ehtoja noudatettavaksi, koska rakennuksen tuleva käyttötarkoitus vaikuttaa korjaustapaan. Myös korjausrakentaminen suojelluissa rakennuksissa käy läpi lausuntomenettelyn lupavaiheessa. Joitakin oleellisia määräyksiä voidaan rakentamistavasta kuitenkin kaavaan lisätä.	Lisätään kaavan yleisiin määräyksiin rakentamistapaa koskevia määräyksiä.
1.1.9	Kaavatyön yhteydessä on syytä arvioida vaihtoehtoisten kaavaratkaisujen ilmastovaikutuksia. Tärkeää on verrata olemassa olevien rakennusten korjaamisen	Vähähiilisyys tai purkamisen ilmastovaikutukset eivät pitäisi olla rakennuksen suojelun peruste. Jos rakennus suojellaan, tulisi se tehdä sen	Tarkennetaan kaavaselostukseen ilmastovaikutusten arviointia.

	ilmastovaikutuksia uudisrakentamiseen. Vertailun tulokset tulee pyrkiä ottamaan huomioon jatkosuunnittelussa.	kulttuurihistoriallisten, arkkitehtonisten tai kaupunkikuvallisten arvojen vuoksi. Korjausrakentamisen tuote- ja rakentamisvaiheen hiilijalanjälki on pienempi kuin uudisrakentamisen, mutta käyttövaiheen hiilijalanjälki on isompi etenkin, kun rakennuksen käyttötarkoitusta muutetaan. Yksittäisillä korjaustoimenpiteillä ei pystytä saavuttamaan merkittävää vähennystä käytön aikaiseen hiilijalanjälkeen etenkään, jos rakennus on suojeltu. Mikäli olemassa oleva rakennus korjauksen jälkeenkin kuluttaa enemmän energiaa kuin uudisrakennus, kohtaa korjatun rakennuksen päästökertymä ennen pitkään uudisrakennuksen päästökertymän ja lopulta ylittää sen. Tarkkoja laskelmia ei ole mahdollista kaavatyön puitteissa tehdä.	
1.1.10	Kaavaselostukseen sisältyvän lyhyen selvityksen perusteella ei käy ilmi, onko kuivahoitorakennuksen korjaustarve niin merkittävä, että vaurioiden korjaaminen edellyttäisi niin laajaa rakenteiden purkamista, että toimenpiteet rinnastuisivat uudisrakentamiseen. Rakennuksen soveltuvuus myös muihin käyttöihin kuin asuinkäyttöön tulee arvioida. Mikäli kaavamuutoksella mahdollistetaan rakennusten purkaminen, tulee kaavaa laadittaessa selvittää MRL:n 139 mukaiset purkamisen edellytykset ja perustella ne kaavaselostuksessa.	Arvioinnissa on käytettävissä kuntoselvitykset. Niitä ei ole tarkoituksenmukaista kokonaisuudessaan kirjata kaavaselostukseen. Vaurioiden korjaaminen ei sinänsä ole niin laajaa, että se rinnastuisi uudisrakentamiseen, mutta mikäli rakennus pyritään saamaan käyttöön, tulee siihen voida tehdä mittaviakin muutoksia käyttötarkoituksen muuttuessa. Nämä toimenpiteet rinnastunevat uudisrakentamiseen. Käyttötarkoituksia haarukoitaessa muodostaa haasteen rakenteita, asumisterveyttä sekä paloturvallisuutta koskevat määräykset, joissa nykytasoisista määräyksistä poikkeaminen on ongelmallista. Purkamista ei mahdollisteta.	Sr-merkintä kuivahoitorakennukseen.
1.2.	Lahden museot		
1.2.1	Arkeologinen kulttuuriperintö: Suunnittelualueen muinaisjäännöstiedot ovat puutteelliset, alueen muinaisjäännöksiä ei ole koskaan selvitetty. Suunnittelualue, niille osin kuin sille suunnitellaan muuttuvaa maankäyttöä,	Entuudestaan muokattua aluetta.	Ei tarvetta muutoksiin.

	on entuudestaan rakennettua tai maankäytössä muokattua. Vesialueille ei ole suunniteltu rakentamista/muuttuvaa vesialueen käyttöä. Museolla ei ole huomautettavaa arkeologisen kulttuuriperinnön osalta.		
1.2.2	Asemakaavassa on otettava huomioon Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa puistolle asetetut toimenpiteet ja tavoitteet, johon on kirjattu että ”kaavoituksen lähtökohdaksi otetaan tontilla olevien rakennusten säilyttäminen ja siinä yhteydessä määritetään kunkin rakennuksen suojeluaste ja -tavoitteet. Rakennusten säilyttämistä tukeva lisärakentaminen on mahdollista. Uudisrakentaminen sopeutetaan mittakaavaltaan sekä nykyiseen rakennuskantaan että viereisiin puistoalueisiin.”	Kirjaus kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa kaavoituksen lähtökohdasta ei ole tarkka, vaan se jättää sanamuodossaan jouston varaa. Kaupungilla on oikeus painottaa kaavan erilaisia sisältövaatimuksia haluamallaan tavalla, kunhan kaikki sisältövaatimukset otetaan punninnassa laissa edellytetyllä asianmukaisella painoarvolla huomioon. Entisen kylpylaitoksen tontilla sijaitsevat kaikki rakennukset kuitenkin suojellaan.	Käyttötarkoitus SR ja kaikille rakennuksille lisäksi sr-merkintä.
1.2.3	Heinolan keskusta-alueen puistoselvityksen kehittämisohjeet on otettava huomioon kaavaa laadittaessa.	Puistoselvityksen kehittämisohjeilla ei ole suurta ohjausvaikutusta. Ohjeet on muilta osin pystytty huomioimaan, mutta rantaraitin näkymän päätepisteeksi Niemelän suunnalta tultaessa muuttuu: kahvilarakennuksen sijaan näkymän päätepisteenä on jatkossa asuinrakennus eikä kahvilarakennus.	Ei tarvetta muutoksiin.
1.2.4	Kylpylän alueen yleiskaavamääräykset AL/s-1 ja päärakennuksen erillismerkintä r-2 ohjaavat alueen erityispiirteiden säilyttämiseen. Kylpylän rakennuksista tehdyissä kuntotutkimuksissa on todettu, että rakennusten korjaustarve on osin laaja, mutta ei ole todettu sellaisia tekijöitä, joiden perusteella rakennuksia voisi pitää korjauskelvottomina. Rakennukset voi siis lähtökohtaisesti korjata niin, että niiden ominaispiirteet säilyvät.	Yleiskaava ohjaa rakennuksista vain päärakennuksen säilyttämiseen.	Lisätään sr- merkintä kuivahoitorakennukseen.
1.2.5	Lähtökohtana tulee olla kaikkien rakennusten säilyttäminen.	Kaikki kylpylän rakennuksen suojellaan.	Lisätään sr- merkintä kuivahoitorakennukseen.

1.2.6	Hallittu, hyvin suunniteltu uudisrakentaminen on mahdollista, mutta sen täytyy tapahtua olemassa olevan rakennuskannan ehdoilla. Uudisrakentaminen tulee sovittaa kaavamääräyksillä ympäristöönsä. Museo ehdottaa rakennus- ja korjaustapaohjeen laatimista kaavan yhteyteen.	Kaupunki ei katso tarkoituksenmukaiseksi sitä, että kaavoittaja määrittelee tarkkaan uudisrakentamisen arkkitehtuuria. Käytännössä alueelle tulevaa rakentamista voidaan ohjata rakennuslupavaiheessa. Korjausrakentamisen suhteen on myös vaikea määrittää tiettyjä ehtoja noudatettavaksi rakennuksen käyttötarkoituksen muuttuessa. Myös korjausrakentaminen suojelluissa rakennuksissa käy läpi lausuntomenettelyn lupavaiheessa. Joitakin oleellisia määräyksiä voidaan rakentamistavasta kuitenkin kaavaan lisätä.	Lisätään kaavan yleisiin määräyksiin rakentamistapaa koskevia määräyksiä.
1.2.7	Kuivahoitorakennuksessa on korjaustarvetta erityisesti alapohjarakenteissa ja kellarikerroksen seinärakenteissa sekä talotekniikassa. Todetut vauriot ja korjaustarpeet ovat kyseisen kaltaisille rakenteille tyypillisiä, jolloin niiden korjaaminen on osa normaalia kiinteistön ylläpitoa. Tarvittavien korjaustoimenpiteiden toteuttaminen ei tulisi heikentämään rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa ja rakennuksen erityispiirteet ovat korjauksissa mahdollista säilyttää.	Rakennus on korjattavissa. Haastavampaa on löytää rakennukseen siihen sopivaa käyttöä.	Tarkistetaan kaavaselostuksen kirjausta kuivahoitorakennuksen korjaustarpeesta.
1.2.8	Kuivahoitorakennuksen rungossa on käytetty melko harvinaista pystyhirsirakennetta, mikä lisää sen rakennushistoriallista arvoa. Rakennus on säilyttänyt hyvin klassistiset erityispiirteensä. Rakennus on suunnittelut hierarkisesti alempiarvoiseksi kylpylän päärakennukseen nähden, mutta se ei tee siitä arvoiltaan vähempiarvoista. Rakennukset on suunniteltu kokonaisuudeksi, jossa klassistiset rakennukset tukevat toisiaan. Kuivahoitorakennus on rakennustyyppinä erittäin harvinainen ja edustaa päärakennuksen kanssa myöhempää, 1800-luvun lopulta toisen maailmasodan alkuun jatkunutta kylpyläkulttuuria Suomessa.	Kuivahoitorakennuksen suojeluarvot todetaan selostukseen.	Lisätään sr- merkintä kuivahoitorakennukseen.

1.2.9	Rakennusten säilyttäminen edellyttää aktiivisia toimia ja tahtotilaa niiden omistajalta. Käyttötarkoituksia on etsittävissä useita, rakennuksia voi muokata ja korjata niiden käytön mukaan.	Rakennukselle ei ole investori löytänyt konseptiinsa sopivaa käyttötarkoitusta. Eri vaihtoehtoja haarukoidaan kaavatyön kuluessa vielä.	Tarvittaessa täydennetään kaavaselostusta. SR - käyttötarkoitusmerkintä kylpyläkortteliin.
1.2.10	Purkavissa kaavavaihtoehdoissa ei ole otettu huomioon purkamisen negatiivisia ilmastovaikutuksia.	Rakennusten purkamista ei sallita.	Lisätään sr-merkintä kuivahoitorakennukseen.
1.2.11	Vaikutusten arviointia on tarkennettava ehdotusvaiheessa.	Kaavaratkaisu elää vielä ehdotusvaiheeseen saakka. Lopullisen kaavaratkaisun vaikutuksia voidaan arvioida vasta ehdotusvaiheessa.	Täydennetään kaavan vaikutusten arviointia.
1.2.12	Museo esittää uimarannan alueelta suojeltavaksi kioskirakennuksen sr-merkinnällä.	Sr-merkintä voidaan lisätä. Kioski on osa alkuperäistä kylpylän rakennuskantaa.	Lisätään sr-merkintä uimarannan kioskille.
1.2.13	is-rasterin ala on tarkistettava kylpylän rakennusten ympäristössä.	Kylpylän päärakennuksen kadun puoleisille tontin osille ei ole laitettu istutettavan alueen rasteria, koska tässä kohtaa voi olla tarpeen mahdollistaa pysäköinti, riippuen rakennuksen tulevasta käyttötarkoituksesta, esim. asiakaspysäköinti yrityksiin. Kaavan käyttötarkoitusmerkinnäksi ehdotusvaiheessa SR-1/s-1, jolloin myös tontin piha-alueen käyttöä koskee tiukemmin suojeluperiaatteet ja rakennuslupahakemuksen yhteydessä voidaan pihan viheralueiden rajauksia ohjata siten, että kulttuuriympäristön arvot säilyvät.	SR-käyttötarkoitusmerkintä kylpyläkortteliin.
1.2.14	Tehdyt selvitykset eivät osoita kuivahoitorakennuksesta mitään sellaista tietoa, jonka perusteella rakennuksen purkamista voitaisiin puoltaa. MRL:n 139 §:n mukaiset purkamisluvan edellytykset eivät tule täyttymään. Laki määrää myös kaavan sisältövaatimuksista siten, että ”rakennettua ympäristöä—tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.” Kaavaratkaisut, joissa kuivahoitorakennus puretaan, hävittävät näitä erityisiä arvoja. Kuivahoitorakennus on tärkeä osa kylpylän rakennusten kokonaisuutta, joka ei ole enää	Rakennusten suojeluasioista on sovittu työneuvottelussa museon ja ELY-keskuksen kanssa. Kuivahoitorakennuksen merkitys kokonaisuuden osana on merkittävä ja rakennus on siten syytä suojella.	Lisätään sr-merkintä kuivahoitorakennukseen.

	entisensä, jos rakennus hävitetään. Museo ei puolla kaavaratkaisuja, joissa kuivahoitorakennuksen purkaminen sallitaan.		
1.3.	Terveydensuojeluviranomainen		
1.3.1	Hulevesien osalta parkkipaikkojen hulevesien käsittelyä ja hallintaa olisi hyvä tarkentaa, koska alueet sijoittuvat keskeisille paikoille, niiden läheisyydessä on varsin niukasti tilaa hulevesirakenteille ja ne sijaitseva lähellä kohdevesistöä.	Kaavan valmisteluvaiheen jälkeen on tehty rakennettavuus- ja hulevesiselvitys. Hulevesimääräyksiä tarkennetaan selvityksen mukaan.	Hulevesimääräyksiin tarkennuksia.
1.3.2	Kaavahankkeessa tulisi terveydensuojelun näkökulmasta tehdä paikallinen melumallinnus ja tarkastelu rakennusten ulkovaippaan kohdistuvasta melukuormasta päivä- ja yöaikaan. Liikennemelu ei todennäköisesti aiheuta melutasojen ylityksiä rakennusten sisällä, mutta saattaa edellyttää meluntorjuntaratkaisuja uusiin rakennuksiin suunniteltujen parvekkeiden osalta.	Kaavoitettavan alueen kadut ovat vähäliikenteisiä ja ajonopeus pieni, rajoitus 40 km/h. Piha-alueille on mahdollista sijoittaa ulko-oleskelu siten, että rakennukset suojaavat kadulta tulevaa melua. Moottoritien melu ei kantaudu alueelle siten, että melun ohjearvot ylittyisivät. Tämä on selvitetty Niemelänrannan yleissuunnittelun yhteydessä vuonna 2022. Katualueen suuntaan sijoittuvat parvekkeet voidaan lasittaa. Kaavassa on myös määräys, että muut kuin ranskalaiset parvekkeet on pääasiassa lasitettava. Kaupunki ei katso erillisen meluselvityksen tekemistä tarpeelliseksi.	Ei tarvetta muutoksiin.
1.3.3	Uudisrakentamisen alueelle olisi perusteltua tehdä rakennettavuusselvitys, missä samalla selvitettäisiin pohjaveden korkeus. Tämän perusteella voisi antaa pohjaveden huomioisen osalta tarvittavat kaavamääräykset.	Kaavan valmisteluvaiheen jälkeen on tehty rakennettavuus- ja hulevesiselvitys.	Lisätään tarvittavat pohjavesimääräykset sekä määräys alimmasta rakentamiskorkeudesta.
2	MIELIPITEET	Vastine	Kaavaehdotus
2.1	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		
2.1.1	Liikennejärjestelyt eivät ratkaise turvallisuus- ja meluongelmaa näin tehtynä. Ehdotetaan yksisuuntaista ajoa Maaherrankadulta puiston kautta Kymenkartanonkadulle.	Kaupungin puistoalueiden käytettävyyden, turvallisuuden ja historiallisen sisällön vuoksi ei katsota mahdolliseksi tuoda uutta ajoyhteyttä puiston läpi. Puisto on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.	Ei tarvetta muutoksiin.

2.1.2	Avoin rantamaisema uhataan viedä kaupunkilaisilta ja turisteilta, jos iso kerrostalo rakennetaan parkkipaikalle. Aukion pitäisi olla tapahtumien ja pysäköinnin paikka. Parkkipaikat mahdollistavat yritystoiminnan.	Yleiset pysäköintialueet järjestetään uudelleen. Satamassa on edelleen mahdollisuus järjestää tapahtumia. Myös avoimia järvinäkymiä on keskustan puistoalueilla edelleen runsaasti.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.1.3	Toivotaan vesiliukumäkeä.	Liukumäki ei ole kaavalla ratkaistava asia.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.1.4	Toivotaan hiljaista yöpymislaituria matkailijoille Kauppakadun päähän.	Venelaituripaikkoja on runsaasti.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.1.5	Pumppaamorakennusta voisi kehittää kilpailun kautta.	Idea voidaan ottaa harkintaan. Tämä ei kuitenkaan vaikuta asemakaavan muutokseen.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.2	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		
2.2.1	Kaava-alueelle rakennettavat kerrostalot voisivat muistuttaa vanhaa kirjastotaloa ulkonäöltään, jolla saataisiin alue yhtenäisen näköiseksi ja maisemaan sopeutuvaksi. Ehdotukset 1 ja 2 aiheuttavat sekasotkun.	Usein katsotaan, että paras tapa sovittaa uusi rakentaminen vanhaan on kerroksisuuden hyväksyminen. Uudisrakentamisen on hyvä olla alisteista kylpylärakennuksille, uusien rakennusten sovittaminen tehdään ottamalla vanhoista joitakin piirteitä mukaan myös uuteen rakentamiseen. Kaupunkisuunnittelu ei kuitenkaan pidä tärkeänä sitä, että rakennukset tehtäisiin vanhojen rakennusten näköisiksi.	Lisätään kaavaan määräyksiä koskien rakentamistapaa.
2.2.2	Miten aiotaan estää autoilla ja mopoilla ajo kasinon rannan kautta, josta on puhuttu jo muutama vuosikymmen. Talojen uudet asukkaat tulevat kuitenkin valittamaan siitä.	Kaupunkiympäristössä on liikennettä, eikä sitä ole mahdollista estää ilman, että kadut muutetaan kävelykaduiksi. Saman aikaisesti, kun halutaan estää liikenne, pidetään tärkeänä, että yritysten asiakkaiden ei tarvitse liikkua kävellen. Kaavoituksella pyritään sovittamaan ristiriitaisia tavoitteita. Yksi keino tähän on nähty siirtämällä pysäköinti lähemmäs yrityksiä, jolloin aiheutuva liikennehäiriö on vain ohi kulkeva liikenne, ei pysäköintialueen tyhjäkäynti ja autojen käynnistely.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.3	Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys ry		
2.3.1	Kaavasta on pyydettävä kaikki tarpeelliset selvitykset jo luonnosvaiheessa. Lausunnot on otettava riittävästi huomioon kaavaluonnosta tehtäessä. Lepakkoselvitys on huomioitava.	Kaavasta on pyydetty kattavasti lausunnot luonnosvaiheessa. Lepakkoselvitys huomioidaan ELY:n edellyttämällä tavalla.	Lepakkoselvityksen mukaiset ELY:n vaatimat tarkennukset asemakaavamääräyksiin.

2.3.2	Onko tarkoitus osoittaa uusille asukkaille kadunvarsipysäköintiä, mistä on Heinolassa huonoja kokemuksia? Myös muiden toimijoiden ja yritysten paikoitustarpeet pitää huomioida nyt suunniteltua paremmin.	Pysäköintipaikkojen tuleva määrä kompassin tilalle sijoittuen on 30 autopaikkaa ja lisäksi uusi vinoparkkialue Maaherrankadun päässä 8 uutta autopaikkaa. Poistuvalla pysäköintialueella on tällä hetkellä 32 autopaikkaa. Uudet autopaikat sijoittuvat lisäksi lähemmäs ravintoloita kuin nykyiset autopaikat.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.3.3	Investorin kanssa solmittu esisopimus on hyvä saattaa yleisön tietoon. Vaikutelmaksi tulee tukkoinen kokonaisuus, joka ei sovellu kansallisen kaupunkipuiston henkeen. Pitääkö esitetyt rakennusmassat toteuttaa kokonaisuudessaan? Rakennusten sijoittelussa on huomioitava rantareitin väljyys/häiriöttömyys. Nyt voisi olla korkean puurakentamisen paikka hissitaloille. Suunnitelmassa pitäisi esittää paremmin, miten rakennusmassat näkyvät Kymenvirralle.	Esisopimus on ollut koko ajan julkinen asiakirja, jonka on saanut pyydettäessä kaupungin kirjaamosta. Rantareitti on osoitettu kaavaluonnoksessa asemakaavamerkinnällä ja korttelialueen rajaa siirretään siten, että reitti ei ole enää korttelin sisällä. Voimassa olevassa asemakaavassa ei ole lainkaan rantareittiä. Rantareitti ei tarvitse nykyistä enemmän tilaa.	Havainnekuvia tarkennetaan kaavan ehdotusvaiheeseen.
2.3.4	Kaavassa pitäisi esittää paremmin, mihin säilytettäviä rakennuksia tullaan käyttämään. Etusijalla tulisi olla käyttö, joka tukisi alueen nykyistä toimintaa ja avoimuutta ravintoloineen ja uimarannan käyttöä.	Säilytettävien rakennusten osalta se, että rakennukset ylipäätään saadaan käyttöön, on katsottu kaavamuutoksen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Kaupungilla ei ole käyttöä rakennuksille eikä myöskään taloudellisia resursseja niitä korjata. Tämän vuoksi ei katsota järkeväksi rajata rakennusten käyttötarkoitusta.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.3.5	Alueen vanha arvokas puusto pitäisi säilyttää nykyisellään ja ottaa siitä riittävät määräykset kaavaan. Kaupunkikuvassa hyvin näkyvät poppelit pitää säilyttää. Poppeleilla on vielä vuosikymmeniä elinaikaa.	Kaavaratkaisu vaatii kokonaisharkintaa. Yksittäisten puiden merkitys kaupungin kokonaisuudessa puistomaisella alueella ei katsota olevan niin iso, että ne suojeltaisiin. Korttelialueen kaavamääräykseen voidaan kuitenkin sisällyttää yleismääräys puuston säilyttämisestä.	Kaavamääräys puuston säilyttämisestä mahdollisuuksien mukaan lisätään.
2.3.6	Rakennusten purusta pitäisi keskustella vastuumuseon kanssa riittävästi.	Keskustelu rakennusten suojelusta on jatkunut viranomaisten kanssa kaavaluonnoksen nähtävillä olon jälkeen.	Kuivahoitorakennuskin suojellaan.

2.3.7	Kaavamuutoksen pitäisi koskea myös viereistä Kivalterin talon tonttia ja sieltä poistaa tarpeeton kerrostalon rakennusoikeus.	Kivalterin talon on kaupungin omistuksessa ja museokäytössä. Tontilla olevien rakennusten säilyminen ei ole uhattuna, joten kaavan muuttaminen ei ole kiireellistä.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4	Pro Heinola ry		
2.4.1	Asemakaavan selostuksesta puuttuu seurantalomake. Seurantalomakkeessa on osoitettava muutokset Kylpylänrannan ja siihen mahdollisesti pilkottujen tonttien rakennusoikeuksien laadusta ja määrästä. Lomakkeen liittäminen on välttämätöntä kaavatilastoa varten ja myös siksi, jotta kuntalaiset voivat arvioida asemakaavoituksen sekä siihen liittyvän Kylpylänrannan rakennusten myynnin kannattavuutta.	Seurantalomake tehdään asemakaavan ehdotusvaiheessa. Kaavan luonnosvaiheessa esitetyt rakennusoikeudet näkyvät kaavakartalla ja voimassa olevan kaavan rakennusoikeus selostuksessa olevalla ajantasakaavaotteella.	Asemakaavan seurantalomake kaavaehdotuksesta.
2.4.2	Oliko huutokauppamenettelyssä ilmoitettu, että käyttötarkoitusta voidaan muuttaa ja rakennusoikeutta lisätä, ja että nämä ominaisuudet saa tarjoaja ”kaupan päälle”?	Ostajalle ei ole ilmoitettu, että käyttötarkoitusta voidaan muuttaa, eikä sitäkään, ettei sitä voitaisi muuttaa. Asemakaavan muutos on ollut vireillä jo vuodesta 2021 eli silloin kun tarjouskilpailu on käyty, on olut tiedossa kaavan muuttaminen. On luonnollista, että käyttötarkoitusta muutetaan, jotta vaikeasti myytäviä kohteita saadaan uusiokäyttöön. Ostaja ei saa uutta rakennusoikeutta kaupan päälle. Maanvuokra on markkinaehtoinen ja määräytyy tontin sijainnin, koon, käyttötarkoituksen ja rakennusoikeuden määrän mukaisesti. Markkinahinnan määrittämiseen kaupunki käyttää ulkopuolisia arvioitsijoita. Hinnoittelupäätöksen tekee kaupunginhallitus.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4.3	Nähtävillä oleva asemakaavaluonnos mahdollistaa epämääräisen rakennusoikeuden ja käyttötarkoituksen muutoksen ilman mitään rajoitusta ja vaikutusta kauppasummaan.	Suojeltavien rakennusten käyttötarkoitus voidaan ilmaista joustavasti, kun tarkoitus on turvata rakennusten elävää käyttöä osana yhdyskuntarakennetta. Rakennusoikeudesta maksetaan tontin vuokran kautta.	Rakennusoikeus tarkennetaan siten, että poistetaan ns. vaihtoehtoisen toteuttamistavan vaikutus rakennusoikeuteen.

2.4.4	Asemakaavan muutos yksityishenkilön toiveesta mahdollistaa sen, että kylpylän rantaan rakennetaan elementtirakennuksia ja maksimoidaan asuntojen lukumäärä tavalla, joka aiheuttaa Heinolan kaupungille merkittäviä lisäkustannuksia ja myös nykyisille asukkaille lisäkustannuksia mm. rakentamattomien rakennuspaikkojen korotetun kiinteistöveron takia.	Täydennysrakentaminen ei aiheuta kaupungille lisäkustannuksia. Rakentaminen sijoittuu olemassa olevaan infraan tukeutuen. Lisäkustannusten sijaan kaupunki vuokraa tontit ja saa tästä vuokratuloja. Rakentamattomia rakennuspaikkoja ei ole juurikaan keskusta-alueella.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4.5	Asemakaavan muutos on pysäytettävä ja annettava pätevien kaavoittajien tehtäväksi. Kaavamuutos on kutsumenettelyllä annettava visionääriselle suunnittelijalle, joka näkee ranta-alueen rakentamisessa muutakin kuin gryndauksen. Kaavamuutos voidaan antaa myös kilpailumenettelyllä pätevän suunnittelijan tehtäväksi.	Kylpyläalueesta on järjestetty idea- ja tarjouskilpailu vuonna 2019.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4.6	Heinolan kaupungin menettely asemakaavahankkeissa on jo pitkään ollut vaikutuksiltaan pelkästään negatiivinen kaupungin talouteen ja elinvoimaisuuteen. Hankkeet ovat olleet omiaan laskemaan kaupungin asukaslukua jo yli prosentin vuodessa ja aiheuttaneet infrastruktuurikustannuksia, joiden maksajiksi ei ole tullut uusia asukkaita ja yrityksiä, jotka olisivat maksaneet kustannukset liittymismaksuilla tai verotuloilla eikä maan myyntituloilla.	Mielipiteessä ei ole eritelty hankkeita, jotka ovat laskeneet kaupungin asukaslukua. Kommentti ei liity tekeillä olevaan kaavamuutokseen.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4.7	Saattamalla vuosien menettelytavat kaupungin keskeisimmän ja arvokkaimman ranta-alueen suunnitteluun ja realisoimiseen, aiheutetaan historialliselle Heinolan kaupungille korvaamatonta vahinkoa.	Nykytilanne, jossa kaupungin keskeisellä paikalla olevat rakennukset ovat vailla käyttöä, aiheuttaa kaupungille vahinkoa.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.4.8	Heinolan kaupunkiin on palautettava normaali ja asianmukainen sekä korruptiovapaa asemakaavamenettely. Tämä tapahtuu vain siten, että kaupunki päättää ensin, onko reaalista	Mielipiteessä ei ole perusteltu väitettä asemakaavamenettelyn korruptoitumisesta. Valtuusto on päättänyt myydä entisen Kylpylaitoksen tontilla olevat rakennukset.	Ei tarvetta muutoksiin.

	tarvetta kaavoittaa, mitkä ovat kustannukset ja mitkä hyödyt. Paniikinomainen maan myynti ja kaavoittaminen ostajan tahdon mukaisesti johtaa kaupungin elinvoimaisuuden syöksykierteeseen ja korruptioon tai vähintäänkin ”hyväveli”-järjestelmään.		
2.4.9	Heinolan kaupungin tulee tarkastella valtuuston päättämää maapoliittista ohjelmaansa ja siinä mainittuja periaatteita, ennen kuin kaavoitustoimeen ryhdytään.	Kommentti ei ole asemakaavan muutokseen liittyvä.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.5	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		
2.5.1	Vanha kuivahoitorakennus voitaisiin purkaa. Mutta sen tilalle en laittaisi uutta kerrostaloa, vaan tekisin näin, että kerrostalo, joka nyt on Kauppakadun viereen suunniteltu, siirrettäisiin hieman länteen ja pidennettäisiin hieman lännen suuntaan. Kuivarakennuksen tilalle voitaisiin tehdä uusi kaunis kulkureitti uimarantaan. Kerrostalo 3 voitaisiin tehdä suunnitelman mukaan. Ehdotus on jo nyt parempi kuin nykytilanne.	Kuivahoitorakennus on katsottu tarpeen suojella asemakaavassa. Kauppakadun rakennusta ei voi kovin paljoa siirtää, koska vastassa on kevyen liikenteen väylä ja uimarannan aita. Rakennuksen alimpaan, rinteeseen sijoittuvaan kerrokseen rakennetaan todennäköisesti autotalleja, jolloin riittävä väljyys on tarpeen. Tarkistetaan kuitenkin asia.	Tarkistetaan asemakaavassa osoitettavat rakennusalueiden rajat.
2.6	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		
2.6.1	Olen huolestunut siitä, että kaavoituksessa annettaisiin tonttien kehittämisen yksinoikeus jollekin. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa ei ole esisopimuksen mukaisia ostajia osallisissa.	Kaavatyötä on tarpeen tehdä yhteistyössä mahdollisen investorin kanssa, jotta nyt kaupungin omistamille suojeltaville rakennuksille löydetään käyttöä. Kaavasta päättää valtuusto.	Täydennetään osallisten luettelo.
2.6.2	Kaavan valmistamiseen annettava työrauha ammattilaisille, kunnon vaikuttamisaika kaikille osallisille ja kuntalaisille sekä tarvittava aika päättäjille. Esisopimuksen voi antaa raueta. Kaavan valmistuttua voi uudet tontit myydä eniten tarjoaville, jotka ostaessaan sitoutuvat rakentamaan tai korjaamaan ne kaupungin asettamassa aikataulussa. Varmaan saadaan parempi tulos ja kunnalle huomattavasti enemmän rahaa.	Rakennuksia on kaupattu jo kahteen otteeseen. Valtuusto on päättänyt huutokauppamenettelystä.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.7	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		

2.7.1	Lähtökohtana kaavoitukselle on huomioitava yleiskaava, alueen kulttuurihistoriallinen arvo, RKY alue, Heinolan kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma, Päijät-Hämeen maakuntakaava sekä Maankäyttö- ja rakennuslain (Alueidenkäyttölain) asemakaavan sisältövaatimukset.	Museoviraston RKY-alueista antaman ohjeen mukaan laajoissa kulttuuriympäristöissä suojelu ei koske jokaista RKY-rajauksen sisäpuolella olevaa rakennusta vaan kohdistuu alueen historiallisten ominaispiirteiden vaalimiseen. RKY-inventointi ohjaa yksityiskohtaista suunnittelua siten, että alueen säilyttäminen tulee olla kaavoituksen lähtökohtana. Kaavoituksen yhteydessä voidaan antaa suojelumääräyksiä ja harkita täydennysrakentamisen ja korvaavan uudisrakentamisen mahdollisuuksia. Valtioneuvoston RKY 2009 -suojelua koskevan päätöksen ja ympäristöministeriön ohjeiden mukaan Museovirasto tai sen alueellinen edustaja on kulttuuriympäristön suojelussa asiantuntija, joka arvioi suojelutavoitteiden toteutumista harkittaessa kaavan muuttamista RKY-alueella. Ohjeiden mukaan vajaakäytössä olevien rakennusten osalta tulee olla mahdollista harkita kaupunkimaista täydennysrakentamista. Päijät-Hämeen maakuntamuseo ei ole lausunnossaan vastustanut uudisrakentamista kylpylänkorttelissa.	Kuivahoitorakennukseen sr-merkintä.
2.7.2	Lisärakennukset olevien historiallisten rakennusten lisäksi saattaisi muuttaa merkityksellisesti alueen luonnetta. Puistoksi miellettyä Kylpylän pihaa eli aluetta, joka on Maaherrankadun ja uimarannan välissä tuoden avaruutta ja vihreyttä ko. tilaan, ei enää olisi.	Asemakaavalla luodaan uutta viihtyisää asuinympäristöä, jossa järvi ja palvelut ovat lähellä, tyhjillään ja käyttämättömänä olevaan kortteliin. Alue ei ole puistoa nykyisessäkään asemakaavassa. Puistomaista ympäristöä säilytettään mahdollisuuksien mukaan Osaltaan rakentamisen maisemallista vaikutusta vähentävät kaavamääräykset, jotka edellyttävät rakennuksen ulkoasun sopeuttamista arkkitehtuuriltaan, materiaaleiltaan ja väreiltään olemassa olevaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen rakennettuun ympäristöön. RKY-alueen sisällä rakennuskannan ja maisemakuvan	Yleisiin määräyksiin lisätään määräys: *Piha- ja oleskelualueet on rakennettava yhtenäisiksi tonteilla, jotka rajautuvat toisiinsa. Rakennuslupavaiheessa on esitettävä pihasuunnitelma, josta käy ilmi, miten piha-alueella on otettu huomioon alueen kulttuurihistorialliset arvot. Mahdolliset aidat on*

		yhtenäisyys säilyy uudisrakentamisesta riippumatta ennallaan. Rakentaminen kaventaa jonkin verran nykyisiä avoimia näkymiä. Maisemakuvan muuttuminen ei kuitenkaan merkitse rakennetun ympäristön erityisten arvojen häviämistä.	*toteutettava korkeatasoisina ja kulttuuriympöristöön sopivina. Pihasuunnittelussa on toteutettava ratkaisuja, jotka mahdollistavat alueen arvoille ominaisen puuston ja muun kasvillisuuden säilymisen.*
2.7.3	Noin 27 velvoiteautopaikkaa ei ole riittävä määrä. Autopaikkoja tarvitaan vähintäänkin yksi jokaista huoneistoa kohden. Niiden sijoittelu suunnittelualueen lähelle kaupungin katujen tai yleisten pysäköintipaikkojen kohdalle ei ole toimivaa liikenteen järjestelyä ja huonontaisi heinolalaisten ja varsinkin kesäaikaan tapahtumiin tulevien pysäköintimahdollisuuksia merkittävästi. Yleensä uudisrakennuksiin on velvoitettu sijoittamaan pysäköintipaikat omien rakennusten pihoille tai pysäköintihalleihin.	Kun rakennuksiin sallitaan useita käyttötarkoituksia, on järkevämpää sitoa autopaikkamäärä kerrosalaan kuin asuntojen määrään. Jos rakennuksessa tehdään myöhemmin käyttötarkoituksen muutoksia, ei autopaikkojen määrä muodostu niin todennäköisesti muutosten esteeksi. On tietysti mahdollista, että näin määrättynä jokaiselle asunnolle ei toteuteta autopaikkaa, mutta voi myös olettaa, että osaan pienistä, keskustaan sijoittuvista asunnoista muuttaa asumaan autottomia henkilöitä. Kaikki eivät myöskään ole valmiita maksamaan turhasta autopaikasta. Jos autopaikkoja määrättäisi rakennettavan yksi/asunto, on vaarana, että autopaikkojen vuoksi menetetään pihan viherympäristöä turhaan. Kaavaehdotuksen tarkennettu autopaikkamäärä, joka saadaan toteutettua tonteille on 41 autopaikkaa. Tämän lisäksi mahdollistetaan autopaikat Maaherrankadun varteen. Autopaikkamäärän katsotaan olevan riittävä.	Kaavaehdotuksen autopaikkavaatimusta ja pysäköintialueiden aluevarauksia tarkistetaan tarpeen mukaan.
2.7.4	Viihtyisyyttä koskeva lain vaatimus on vaativa. Yleensä pyritään varsinkin silloin, kun väestömäärä ei ole kasvussa, pikemminkin pitämään kiinni siitä, mikä jo on viihtyisää kaupunkilaisten silmissä. Kylpylänrannan	Viihtyisyyden vaatimus liittyy ensisijaisesti siihen, millaiseksi ihminen kokee elinympäristönsä ja viihtyisyys on myös läheisesti yhteydessä terveellisyyteen.	Kaavaehdotukseen lisätään määräyksiä koskien täydennysrakentamisen tapaa. Kylpylärakennus

	kohdalla se tarkoittaa mm. esteetöntä, laajaa näkymää virralle, niin lähestyttäessä rantaa Perspektiivin eteläpuolella olevaa Kauppakatua kuin katseen suuntautuessa uimarantaan Maaherrankadun suunnasta.	Kaupunkisuunnittelun näkemyksen mukaan uudisrakentaminen ei heikennä alueen viihtyisyyttä etenkään, jos sen avulla saadaan alue eläväksi. Tyhjillään olevat rakennukset eivät luo viihtyisää kaupunkiympäristöä. Uudisrakentaminen ei myöskään merkittävästi peitä näkymiä virralle, kun koko keskustan ranta-alue on kuitenkin julkista puistoaluetta.	suojellaan, mikä osaltaan säilyttää nykyistä miljöötä.
2.7.5	Poistettaessa Kolmiokorttelissa sen puistomaisuus, heikkenee ihmisten elinympäristön laatu merkittävästi. Tämä erityisesti juuri sen sijainnin vuoksi, minkä lisäksi erityistä merkitystä on sillä, että valtakunnallisesti aluetta on pidetty kulttuurihistoriallisesti merkittävänä. Kansallisen kaupunkipuiston osana alueelle on puistoa muodostettaessa annettu arvo osana Perspektiiviä.	Asemakaavoituksessa tulee huomioida, että kaavoitettavalla alueella tai sen lähiympäristössä on riittävästi puistoja tai muita lähivirkistykseen soveltuvia alueita. Kaava-alueella ja sen välittömässä lähiympäristössä Heinolan keskustassa on runsaasti puistoalueita, joten yhden korttelin puistomaisuuden väheneminen ei merkitse elinympäristön laadun merkittävää heikkenemistä, etenkään kun osa nyt rakentamiseen osoitetuista alueista on tähän saakka ollut pysäköintialuetta. Kyseinen säännös ei oikeuta vaatimaan elinympäristön muuttumattomuutta.	Lisätään kaavaan vaatimus puuston säilyttämisestä.
2.7.6	Kaavaluonnoksen mukainen rakentaminen aiheuttaisi sellaista kohtuutonta haittaa osoitteessa Kauppakatu 3 sijaitsevalle Asunto Oy Kylpylänkartanon asukkaille, joka kaavalle asetettavia tavoitteita tai vaatimuksia syrjäyttämättä olisi vältettävissä. Tämä olisi mahdollista välttää laatimalla kaava niin, että Kauppakadun varrelle ei tulisi rakennusoikeutta lainkaan ja mahdollinen rakennusoikeus tulisi vain Maaherrankadun varrelle ensisijaisesti kai pysäköintipaikalle ja ellei se riittäisi, kuivahoitolan kohdalle. Näin yksityisille kaupunkilaisille, joille muutoin aiheutuva haitta olisi merkittävä, kohtuuton ja sellainen, ettei sitä ole voinut aikanaan perustellusti pitää mahdollisena, olisi vältettävissä.	Asemakaavan tulee olla tarkoituksenmukainen yhteiskunnalliselta kannalta, vaikka tämä loukkaisikin jonkun yksityistä etua. Yhteiskunta on muuttunut huomattavasti viimeisinä vuosikymmeninä ja muutos tulee jatkumaan. Tämän vuoksi kaupungin on suunniteltava maankäyttö siten, että kaavoitus ei luo pysyviä rakenteita, vaan maankäytöllisten tarpeiden muuttuessa kaavoitusta on mahdollista muuttaa vastaamaan uusia tarpeita. Koska yleinen etu ja yhteiskunnan tarpeet muuttuvat, on omaisuuden suoja dynaaminen. Nyt tehtävä kaavamuutos ei estä kaavoitettavan alueen naapurissa sijaitsevan omaisuuden normaalia, kohtuullista ja järkevää käyttöä, vaikka uusi rakennus osittain ikkunasta avautuvaa maisemaa	Ei tarvetta muutoksiin.

		tulisikin peittämään. Yleinen etu kuitenkin vaatii, että alueen asemakaava tukee suojeltavien rakennusten säilyttämisen mahdollisuuksia. Lisärakennusoikeudella mahdollistetaan taloudellisesti vanhojen rakennusten korjaaminen.	
2.7.7	Mikäli kaavan tavoitteena on tukea elävän kulttuuriympäristön ja vetovoimaisen kaupunkiympäristön kehittämistä alueen arvokkaimmat ominaispiirteet säilyttäen, olisi Kolmiokorttelin luonnetta muutettava mahdollisimman vähän. Se voisi tarkoittaa sitä, että kaava sallisi nykyisten rakennusten käytön asumiseen. Tällöin maisema ja ympäristö pysyisivät viihtyisinä ja huomioon ottaen rakennusten sijainti Heinolan ehkä arvokkaimmalla paikalla takaisi sen, että ne olisi mahdollista restauroida/kunnostaa asianmukaisesti asumiseen käytettäviksi ilman mittavaa lisärakentamisoikeuttakin.	Suojeltavien rakennusten käyttötarkoitus voidaan ilmaista joustavasti, kun tarkoitus on turvata rakennusten elävää käyttöä osana yhdyskuntarakennetta.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.7.8	Mikäli tavoitteena olisi Heinolassa uudisrakentamisen tukeminen, kannattaisi aloittaa muualta kuin kaikkein arvokkaimmasta tontista.	Tavoitteena on saada entisen kylpylaitoksen kortteliin käyttöä ja rakennukset kuntoon. Tätä ei ratkaista kaavoittamalla uudisrakentamiselle tontteja muualle.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.8	Yksityishenkilö, yksi allekirjoitus		
2.8.1	Kaavaluonnos asettaa kyseenalaiseksi kaupungin uskottavuuden sopimuskumppanina (ympäristöministeriö, rakennusten huutokaupan voittaja). Kaupungin tulee olla tasapuolien kaikkia maanomistajia kohtaan. Seurakuntatalon kaavamuutoksen yhteydessä rakennusoikeus pienennettiin puoleen ja sallittiin vain kaksi 900 kerrosneliömetrin 2-kerroksista uudisrakennusta.	Seurakuntakeskuksen kaavamuutoksessa poistettiin kirkollisten rakennusten rakennusoikeus, kun seurakuntakeskusta haluttiin purkaa eikä seurakunnalla ollut tarvetta rakentaa uutta kirkollista rakennusta. Asuinrakentamiseen osoitettiin tontti, jolla yksi rakennus suojeltiin ja osoitettiin II½ -kerroksisille ja asuinrakennuksille rakennusoikeutta. Tämä ei merkittävästi poikkea kylpyläkorttelin kaavaluonnoksen uudisrakentamisen määrästä. Kutakin kaava-aluetta tarkastellaan erikseen niiden ominaisuuksien ja arvojen kautta. Kun	Ei tarvetta muutoksiin.

		kyseessä on RKY-alueet, on alueellisen vastuumuseon kanta myös huomioitava.	
2.8.2	Kaavaselostuksessa ja kaavakartassa on useita asioita, jotka vaativat muutoksia ja täydennyksiä.	Kaavan luonnosvaiheen materiaali täydentyy kaavaehdotukseen.	Tarkistetaan materiaali.
2.8.3	Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon liittyvät päätökset on jätetty täysin vaille huomiotta. KKP: hoito- ja käyttösuunnitelmassa asiat on kirjattu.	Entisen kylpylän rakennusten käyttö on tarkoitus mahdollistaa kaavaa muuttamalla, koska rakennukset ovat olleet tyhjillään jo vuodesta 1999. Rakennukset eivät ole menneet kaupaksi tai saatettu kaupungin toimesta käyttöön. Rakennusoikeuden myöntäminen parantanee nykytilannetta eikä ole siten ristiriidassa hoito- ja käyttösuunnitelman kirjausten kanssa.	HKS:ssä oleva kirjaus lisätään kaavaselostukseen. Kaupunkipuistopäätös huomioidaan kaavaehdotuksen valmistelussa.
2.8.4	Alueen suunnitteluhistoriasta voisi kertoa nykyisen asemakaavan historian: alueelle oli tulossa Etelä-Suomen hienoin ja komein kylpylaitos hotelleineen. Se ei toteutunut.	Nykyisen asemakaavan selostuksessa tai arkistoidussa materiaalissa vuodelta 1998 ei ole mitään mainintaa hankkeesta eikä minkäänlaisia havainnekuvia kaavan toteuttamisesta. Alueelle kaavoitettiin tuolloin lisää noin 4500 kerros-m2 liike- ja toimistorakentamista varten. Kokonaisrakennusoikeus 5500 kerros-m2 ja vain kylpylän päärakennus suojeltiin.	Lisätään maininta kylpylähankkeesta kaavaselostukseen.
2.8.5	Valtakunnallisesti merkittävä ympäristöministeriön ”kansallinen kaupunkipuisto”-päätös on asia, joka ei ole omistajasta riippuvainen, vaan se kulkee mukana, jos omistaja mahdollisesti muuttuu. Onko rakennusten huutokauppatilanteessa kaupunki ilmoittanut nämä asiat?	Rakennusten mahdollinen ostaja on tietoinen kansallisen kaupunkipuiston merkityksestä. Kaupunkipuistostatus on kerrottu huutokaupan yhteydessä. Ostajien oletetaan olevan tietoisia siitä, ettei yksityishenkilö tai yritys voi kaupunkipuistorajausta muuttaa.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.8.6	Rakennusten huutokaupan voittajan kanssa on tehty esisopimus, joka on kaavamuutoksen yksi perusta. Sitä ei mainita kaavaselostuksessa. Esisopimuksen sisältö on myös kertomatta. Kyllä kuntalaisten tulee saada tietää, mitä luottamus- ja virkahenkilöt ovat sopineet.	Esisopimus on julkinen asiakirja ja sen saa pyytämällä kaupungin kirjaamosta. Esisopimus ei ole kuitenkaan kaava-asiakirja.	Lisätään maininta esisopimuksesta kaavaselostukseen.
2.8.7	Esisopimuksen mukaista rakennusoikeutta on kaavaluonnoksessa lisätty vielä runsaasti. Lisäksi esitetyn rakennusoikeuden lisäksi voidaan	Kaavaratkaisu on kokonaisuus, jota on suunniteltu yhdessä kaupungin eri toimijoiden ja mahdollisen kiinteistön kehittäjän kanssa.	Rakennusoikeus tarkentuu kaavaehdotukseen, kun

	rakentaa muita tiloja, jotka normaalisti luetaan rakennusoikeuteen. Miksi? Kaavaluonnoksessa on myös esitetty ohjeelliset tontinrajat. Miksi?	Kaupungin tavoitteena on kylpylärakennusten myynti ja asukasmäärän lisääminen kaupungin keskustassa. Rakennusoikeuden lisäksi rakennettavaksi sallittavilla tiloilla pyritään kannustamaan laadukkaaseen rakentamiseen. Tämä tuskin aiheuttaa suurta lisäystä kokonaisrakennusoikeuteen. Rakentamisen paikat on hyvä suunnitella siten, että eri rakennukset on mahdollista rakentaa erillisille tonteille. Tällöin rakennuksista on helppo muodostaa erilliset asunto-osakeyhtiöt. Tonttien rajat osoitetaan kuitenkin ohjeellisina, jotta myös yhtenäinen tontti on mahdollinen.	kaikki esiin tulleet asiat huomioidaan.
2.8.8	Keskustan yleiskaavassa on sataman pysäköintialue, joka palvelee uimarantaa, satamaa, alueella olevia ravintoloita, kesäteatteria ja satunnaisia matkailijoita. Sen poistaminen ei ole perusteltua. Alue ei ole ollut huutokaupan kohteena.	On totta, että yleiskaavassa pysäköintialue on osoitettu yleiseksi pysäköintialueeksi. Yleiskaava on vuodelta 2008 ja nykyinen asemakaava vuodelta 1998. Yleiskaavaa laadittaessa ei ole huomioitu, että voimassa olevan asemakaavan mukaan pysäköintialue on osa tonttia, jolla kylpylärakennukset sijaitsevat. Voimassa olevankaan asemakaavan toteuttaminen ei olisi mahdollista, jos alue pitäisi muuttaa yleiseksi pysäköintialueeksi. Huutokaupan kohteena on ollut rakennukset voimassa olevan kaavan mukaisesti, joten pysäköintialue on osana tonttia ollut myös huutokaupan kohteena. (Tonttia ei ole kuitenkaan tarkoitus myydä vaan vuokrata.)	Ei tarvetta muutoksiin.
2.8.9	Kaavakartan määräykset AL/s-1, sr/ur, ½rIV ja autopaikkamääräykset tulee korjata/tarkistaa.	Suojeltavien rakennusten käyttötarkoitus voidaan ilmaista joustavasti, kun tarkoitus on turvata rakennusten elävää käyttöä osana yhdyskuntarakennetta. Vaikutusten arviointia esim. alueen kävijämääriin ja liikennöintitarpeisiin vaihtoehtoisten käyttötarkoitusten osalta täydennetään kaavaselostukseen.	sr/ur määräys poistetaan asemakaavaehdotuksesta

		Kaavan ehdotusvaiheessa on tarkoitus, että suojelumääräykset ovat täsmällisemmät kuin luonnosvaiheessa. Kerroslukumääräys ½rIV tarkoittaa, että ensimmäisestä kerroksesta on vain noin puolet maanpinnan yläpuolella. Rakennus sijoittuu rinteeseen, joten määräys on perusteltu. Rinteeseen sijoittuvan rakennuksen kerrosluku osoitetaan näin, koska alinta kerrosta ei voi laskea kellarikerrokseksi, jos se on enemmän kuin puolet maanpinnan tason yläpuolella. Kellariksi osoittaminen rajoittaisi turhaan rakennuksen suunnittelua tarkasti. Autopaikkamääräyksen tarkennuksesta ei ole mielipiteessä esitetty tarkemmin, mitä vaatimuksella tarkoitetaan. Autopaikkamääräys on vähimmäismääräys, jonka katsotaan olevan riittävä kaupungin keskustaan sijoittuvilla tonteilla. Enemmän autopaikkoja voi myös toteuttaa.	
2.8.10	Kaavaluonnoksesta tehdyt massoitteluillustraatiot näyttävät selkeästi ylimitoituksen.	Voimassa olevan kaavan rakennusoikeus on ilmaistu tehokkuusluvulla e=0,85. Kaavaluonnoksen tontin alueelle osoitettu rakennusoikeus on yht. 5031 m2, mikä tarkoittaa tehokkuutta e=0,78. Rakennusoikeus pienenee. Korttelin 18 (Kauppakadun pohjoispuolella) keskimääräinen toteutunut tonttitehokkuus on e=0,7, joten rakentaminen ei poikkea alueen muusta kaupunkirakenteesta.	Rakentamisen määrää tarkistetaan kaavaehdotuksessa.
2.9	Heinolan kaupunkisydän ry		
2.9.1	Onko Heinolalla varaa menettää vetovoimaansa muuttamalla kylpylän rantaa? Asuinkerrostalojen rakentaminen alueelle muuttaa koko alueen luonteen. Nyt nähtävillä oleva asemakaavan muutos mahdollistaa suuren rakennusoikeuden ja myös käyttötarkoituksen muutoksen ilman mitään rajoituksia.	Uusi rakentaminen jatkaa kaupunkikehitystä, jossa kaupunki mielletään historiallisen kehityksen tuloksena, jatkuvasti muuttuvana ja kehittyvänä alueena. Kaava ei suinkaan mahdollista muutoksia ilman mitään rajoituksia vaan ohjaa rakentamista ja rajaa käyttötarkoituksen alueelle ja rakennuksiin sopiviksi katsottuihin käyttöihin.	Kaavaehdotukseen tarkennetaan rakentamisen ohjausta.

		Osaltaan rakentamisen maisemallista vaikutusta vähentävät, jotka edellyttävät rakennuksen ulkoasun sopeuttamista arkkitehtuuriltaan, materiaaleiltaan ja väreiltään olemassa olevaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen rakennettuun ympäristöön. RKY-alueen sisällä rakennuskannan ja maisemakuvan yhtenäisyys säilyy uudisrakentamisesta riippumatta ennallaan. Rakentaminen kaventaa jonkin verran nykyisiä avoimia näkymiä. Maisemakuvan muuttuminen ei kuitenkaan merkitse rakennetun ympäristön erityisten arvojen häviämistä.	
2.9.2	Lisärakentaminen tuo tulleessaan myös muita vaatimuksia.	Mielipiteessä ei yksilöidä näitä mahdollisia muita vaatimuksia. Kaavassa osoitetaan rakentamiselle tontit, joiden alueelle voi rakentaa kaavan mukaisesti.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.9.3	Pysäköinti on jo nyt kesäisin ongelmana ko. alueella. Uusien parkkipaikkojen rakentaminen ei ole alueelle mahdollista rikkomatta puistomaista maisemaa.	Satama-alueelle sijoitettava uusi pysäköintialue ei riko puistomaista maisemaa.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.10	Asunto-osakeyhtiö		
2.10.1	Toteutuessaan kaava alentaa rakentamisen myötä huomattavasti jo nykyisten olemassa olevien huoneistojen arvoa.	Yhteiskunta on muuttunut huomattavasti viimeisinä vuosikymmeninä ja muutos tulee jatkumaan. Tämän vuoksi kaupungin on suunniteltava maankäyttö siten, että kaavoitus ei luo pysyviä rakenteita, vaan maankäytöllisten tarpeiden muuttuessa kaavoitusta on mahdollista muuttaa vastaamaan uusia tarpeita. Koska yleinen etu ja yhteiskunnan tarpeet muuttuvat, on omaisuuden suoja dynaaminen. Nyt tehtävä kaavamuutos ei estä kaavoitettavan alueen naapurissa sijaitsevan omaisuuden normaalia, kohtuullista ja järkevää käyttöä, vaikka uusi rakennus osittain ikkunasta avautuvaa maisemaa tulisikin peittämään.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.10.2	Meluhaitat asukkaille lisääntyvät.	Kaavoitettava alue sijaitsee kaupungin ydinkeskustassa. Jos keskustan katuja ei muuteta	Ei tarvetta muutoksiin.

		kävelykaduiksi, on niillä joka tapauksessa liikennettä. Kaavamuutos ei tuo alueelle tavanomaisesta asuinkorttelista poikkeavaa liikennetarvetta, joka siis merkittävästi lisäisi jo nyt olevaa meluhaittaa lähiympäristöön. Meluhaittaa voidaan tarvittaessa vähentää alentamalla ajonopeuksia.	
2.10.3	Asukaslaituri aivan uimarannan vieressä muodostaa terveysriskin, koska veneiden öljy- ja bensapäästöjä valahtaa väistämättä uimaveteen. Rannassa virran virtaus on vähäinen ja veden vaihtuminen hidasta. Tällä hetkellä polttonesteitä käsitellään uimarannan eteläpuolella turvallisen matkan päässä uimavedestä.	Uimaveden laadulle on asetettu lainsäädännössä laatunormit, jotka veden on täytettävä, jottei siitä aiheudu käyttäjille terveyshaittaa. Terveydensuojeluviranomaiset valvovat veden laatua. Heinolassa terveydensuojeluviranomaisena toimii Päijät-Soten Ympäristöterveyskeskus. Se on antanut lausunnon asemakaavan muutosluonnoksesta. Lausunnossa ei ole puututtu venelaiturin sijaintiin.	Ei tarvetta muutoksiin.
2.10.4	Kaavaehdotuksen mukainen massiivinen asuinrakentaminen ei sovellu kansalliseen kaupunkipuistoon ja valtakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön korttelialueeseen. Kaupungin paraatipaikka, yksi Heinolan vetovoimatekijöistä tulee säilyttää kaupunkilaisten ja matkailijoiden ilona.	Entisen kylpylaitoksen korttelin rakennuksille ei ole käyttöä eikä kaupungilla ole rahaa kunnostaa rakennuksia. Autio ja rapistuva alue ei jatkossa olisi Heinolan vetovoimatekijä tai ilo kaupunkilaisille eikä matkailijoille. Kaavamuutos mahdollistaisi alueelle sijoittuvaa toimintaa ml. asumista ja sen avulla myös vanhat rakennukset kunnostettaisiin. Tämän katsotaan olevan parempi tilanne, kuin nykytilanne sekä kaupunkilaisten että matkailijoiden kannalta. Viranomaiset ovat todenneet, että tämänkaltainen uudisrakentaminen sopii myös kansalliseen kaupunkipuistoon silloin kun sen avulla mahdollistetaan kulttuuriympäristön säilyminen.	Kuivahoitorakennus säilytetään.
2.10.5	Ehdotamme, että alueelle ei toteuteta asuinrakentamista. Avoin ja selkeän väljä kulku uimarannan palveluihin on turvattava, samoin veneenlaskuoikeus kaupunkilaisille ja matkailijoille.	Alueen lisärakentamismahdollisuus on todennäköisesti ainut keino saada olemassa oleva rakennuskanta pelastettua. Tämän vuoksi kaupunki katsoo lisärakentamisen mahdollistamisen yleisen edun mukaiseksi. Veneenlaskumahdollisuus on säilymässä.	Ei tarvetta muutoksiin.

Asianumero 65/10.02.03/2023
264/10.02.03/2025

Asemakaava ja
asemakaavan muutos

694 AKM

Kylpylänranta

VASTINEET KAAVAEHDOTUKSESTA SAATUUN PALAUTTEESEEN

Ehdotus nähtävillä 6.3. –6.4.2024

pvm. 11.8.2025

PIENI KAUPUNKI, ISO ELÄMÄ

Heinola

Sisällysluettelo

1 Lausunnot 3
1.1 Ympäristöministeriö 26.3.2024 3
1.2 Väylävirasto 25.3.2024 3
1.3 Hämeen ELY-keskuksen ympäristöyksikkö, 15.4.2024 4
1.4 Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, 5.4.2024 5
2 Muistutukset 7
2.1 Muistutus 1, Tmi sauna 1.0 /Rantakylpylä, 6.3.2024 7
2.2 Muistutus 2, yksityishenkilö, 18.3.2024 7
2.3 Muistutus 3, Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys ry, 4.4.2024 9
2.4 Muistutus 4, Helmi ja Hugo Oy, 5.4.2024 11
2.5 Muistutus 5, Asunto Oy Heinolan Kylpylänkartano, 5.4.2024 11
2.6 Muistutus 6, yksityishenkilö, 6.4.2024 15
2.7 Muistutus 7, yksityishenkilö, 8.4.2024 17
2.8 Muistutus 8, Pro Heinola ry, 8.4.2024 17
2.9 Muistutus 9, yksityishenkilö, 8.4.2024 20
2.10 Muistutus 10, Heinolan Talviuimarit ry, 15.4.2024 20

1 Lausunnot

1.1 Ympäristöministeriö 26.3.2024

1.1.1 Lausunnon pääkohdat

Ympäristöministeriö katsoo, että nyt lausunnolla olevan Kylpylänrannan asemakaavaehdotuksen vaikutukset maisemakuvaan, kulttuuriympäristöön ja Heinolan kansallisen kaupunkipuiston alueeseen ovat myönteiset ja mukailevat riittävästi sitä, mitä selvitysten, palautteen ja viranomaisyhteistyön pohjalta on esitetty. Suunnittelussa on huomioitu niin kaupunkipuiston sisältökysymykset kuin alueen keskeinen sijainti keskustassa ja alueen kehittämistarpeet. Ympäristönministeriö pitää ympäröivän yhdyskuntarakenteen ja kansallisen kaupunkipuiston ominaispiirteiden huomioimista erittäin tärkeänä alueen kehittämisessä, laajemman suunnittelun kannalta ja osana eheää rakennettua tai toisaalta avoimen luonteensa säilyttävää kokonaisuutta. Alueen suunnittelussa ja toteutuksessa on hyvin tärkeää jatkossakin huomioida kaava-alueen suhde Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

1.2 Väylävirasto 25.3.2024

1.2.1 Lausunnon pääkohdat

Kaava-alueen vesialueen vv-1/k lounaisreunalla kulkee Väyläviraston ylläpitämä Kalkkisten kanava – Heinolan väylä (VL3 hyötyliikenteen matalaväylä), joka on merkitty kelluvin merkein. Kaavamerkinnän mukaan vesialueen vv-1/k osalle saa sijoittaa kelluvia tai kiinteitä laisurita tai muita käyttötarkoitusta palvelevia laitteita tai rakennelmia. Mikäli alueelle tulee rakennettavaksi uusia isompien veneiden venelaitureita ja alueella tehdään vesi- ja maanrakennustöitä, tulee olla yhteydessä alueelliseen vastuumuseoon sen selvittämiseksi, onko alueella tehtävä arkeologinen vedenalaisinventointi. Vesilain mukaisen luvan tarve tulee varmistaa. Alue on varattu kunnan tarpeisiin. Mikäli vv-1/k alueelle suunnitellaan vesirakentamista vesiväylän läheisyyteen, tulee Väylävirastolta varmistaa, etteivät suunnitellut työt ulotu väylän alueelle saakka. Väylävirastolla ei ole muuta huomautettavaa kaavaehdotukseen.

1.2.2 Vastine

Lisätään tieto vesiväylästä kaavaselostukseen. Ja osoitetaan kaavakartalle alue, jolle voi toteuttaa laitureita pienempänä siten, että se ei ulotu vesiväylän alueelle.

1.3 Hämeen ELY-keskuksen ympäristöyksikkö, 15.4.2024

1.3.1 Lausunnon pääkohdat

ELY-keskus on valmisteluvaiheen lausunnossaan kiinnittänyt huomiota mm. kaava-alueen arvoihin, rakennusten suojelutavoitteisiin ja pysäköintijärjestelyihin. Kaavaratkaisua on kehitetty ilahduttavaan suuntaan ja laajennettu suojelumääräyksiä koskemaan myös kuivahoitorakennusta.

Asemakaavaehdotuksessa esitetään kylpyläalueen pääkäyttötarkoitukseksi suojelua (SR) ja erillisiä suojelumääräyksiä alueella oleville rakennuksille. ELY-keskus esittää vielä harkittavaksi, onko löydettävissä alueen ominaispiirteisiin sopiva, mutta joustavasti erilaisia käyttötarkoituksia mahdollistava ja alueen kehittämistä tukeva kaavamerkintä, jossa alueen pääkäyttötarkoitus olisi muu kuin rakennussuojelu.

SR-kortteliin osoitetun uudisrakentamisen sovittaminen alueen kulttuurihistoriallisiin ja kaupunkikuvallisiin arvoihin on haasteellista ja siten myös yleismääräys uudisrakennuksen alisteisesta asemasta on käytännössä mahdoton toteuttaa esitetyn kerrosalan ja kerroskorkeuden vuoksi. ELY-keskus huomauttaa myös, ettei uudisrakennusta ole perusteltua suojella tässä vaiheessa ja aluetta koskevaa käyttötarkoitusmerkintää olisi myös siksi perusteltua vielä miettiä uudelleen.

Kaavamääräyksissä /s-1 edellytetään alueen moninaisten arvojen säilyttämistä. ELY-keskus ehdottaa vielä kaavamääräyksissä tarkennettavaksi mihin arvoihin kyseinen säilyttämisvelvoite kohdistuu. Lisäksi tulee huomioida, että kaavaratkaisu ja alueen ominaispiirteiden kategorinen säilyttämisvelvoite ovat ristiriidassa keskenään.

ELY-keskus esittää lepakoiden mahdollisten lisääntymis- ja levähdyspaikkojen esittämistä erillismerkintänä kaavakartalle. ELY-keskus esittää edelleen pohtimaan lepakoiden elinympäristöjä ja kulkuyhteyksiä turvaavien merkintöjen käyttöä, mikä erillisselvitysten tulosten perusteella näin on tarpeellista.

Hämeen ELY-keskus on laskenut valmiin suosituksen alimmaksi rakentamiskorkeudeksi Ruotsalaisen rannalle (N2000 +78,85). Kaavamääräykseen kirjatulla kaavalla saadaan korkeus N2000 +79.01, mikä on riittävä korkeus. On suositeltavaa, että alin rakentamiskorkeus ilmoitetaan suoraan. Kaavaehdotuksessa määrätään ”Alin suositeltava rakennuskorkeus” kun siinä olisi syytä määrätä ”Alin rakentamiskorkeus”.

1.3.2 Vastine

SR-käyttötarkoituksen tarkoituksena on ollut pitää varsinainen käyttötarkoitus laajana. Kaavan tavoitteet huomioon ottaen ei ole kuitenkaan syytä liiaksi painottaa rakennussuojelua moninkertaisilla suojelumääräyksillä. Vajaakäytöllä olevan korttelialueen käyttöön saaminen on kaavan ensisijainen tavoite. Palautetaan kaavan kylpyläkorttelista muodostettavien uusien korttelialueiden käyttötarkoitukseksi AL ja lisätään tähän vielä yleisten

rakennusten rakentamisen mahdollisuus käyttötarkoitusmerkinnällä Y ja mahdollistetaan myös majoitustilojen sijoittaminen alueelle.

Kuivahoitorakennuksen suojelumerkintä kaavan ehdotusvaiheessa aiheutti sen, että korttelikokonaisuutta ei saatu kaupan esisopimuksesta huolimatta myytyä. Tämän vuoksi tarkistetussa kaavaehdotuksessa ei osoiteta ehdotonta suojelumerkintää kuivahoitorakennukselle, jolle on vaikea löytää käyttöä. Rakennuksen voi korvata uudella samankokoisella rakennuksella.

Madalletaan Kauppakadun varteen rakennettavan uudisrakennuksen korkeutta yhdellä kerroksella siten, että varsinaisia kerroksia on mahdollista rakentaa 2 ja tämän lisäksi rinteeseen sijoittuva osittainen kerros. Poistetaan ehdoton määräys uudisosan alisteisesta asemasta kylpylän päärakennuksen nähden.

Alueita koskeva /s-1 kaavamääräys rajataan koskemaan vain RKY-aluerajaukseen kuuluvia puistoalueita ja uimaranta-aluetta, joilla varsinaisesti on säilytettäviä ympäristöarvoja. Korttelialueille tarpeelliset säilyttävät kaavamerkinnät osoitetaan tarkemmilla määräyksillä.

Lepakoiden mahdolliset lisääntymis- ja levähdyspaikat esitetään rakennusaloihin liittyvällä kaavamääräyksellä *”slep, Rakennuksessa olevaa lepakoiden mahdollista lisääntymis- ja levähdyspaikkaa ei saa hävittää. Korjaustoimenpiteillä ei saa heikentää lepakoiden elinoloja. Mikäli rakennuksessa on tarpeen tehdä merkittäviä muutostöitä, on luonnonsuojelulain mukaisen poikkeusluvan tarve selvitettävä alueelliselta ELY-keskukselta.”* Tämän lisäksi osoitetaan *alueen osa, jolla lepakoiden elinolosuhteiden ja kulkureittien turvaamiseksi tulee tarvittaessa säilyttää ja istuttaa lepakoille suotuisaa puustoa.*

Osoitetaan alimmaksi rakentamiskorkeudeksi + 78,85 (N2000).

1.4 Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, 5.4.2024

1.4.1 Lausunnon pääkohdat

Museo katsoo, että kaavaehdotuksessa on otettu huomioon museon lausunnossa 8.12.2023 kaavan luonnosvaiheesta esiin tuomat puutteet. Museo esittää kuitenkin tarkennuksia kaavamääräyksiin, jotta rakennetun kulttuuriympäristön arvot tulevat paremmin huomioiduiksi valtakunnallisella rakennetun kulttuuriympäristön alueella ja kansallisessa kaupunkipuistossa:

- Määräykseen s-1 kylpylän piha-alueesta on lisättävä tarkennuksia liittyen pihan ominaispiirteisiin. Museo ehdottaa seuraavaa muotoilua: ”Suojeltava alueen osa, *jota tulee hoitaa puistomaisena sen kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ominaispiirteet säilyttäen. Olemassa olevia puita ja pensaita tulee mahdollisuuksien mukaan säilyttää ja tarvittaessa korvata uusilla*. Alueenosalle ei saa sijoittaa pysäköintiä.”

- Museo esittää kaavan SR-1/s-1 määräykseen lisättävän, että rakennusluvan yhteydessä on esitettävä piha- ja istutussuunnitelma.
- Museo katsoo, että uudisrakennuksen korkeus kylpylän päärakennuksen ja rannan välissä, Kauppakadun varrella on liian suuri. Tontin osaan sopii maksimissaan kolme maanpäällistä kerrosta sisältävä uudisrakentaminen, jotta kylpylän päärakennuksen kaupunkikuvallinen asema ei vaarannu. Museo ehdottaa, että mikäli rakennusoikeuden kokonaismäärän vähentäminen ei onnistu, korkeampi rakentaminen alueella osoitetaan nykyisen parkkipaikan kohdalle, ehdotuksen AL/s-1 alueelle. Uudisrakentamisen kattomuoto on määräyksin osoitettava aumakatoksi.

1.4.2 Vastine

Määräys s-1 kirjataan museon esittämällä tavalla.

Vaatimus pihasuunnitelman esittämisestä on ollut kirjattuna kaavan yleisiin määräyksiin.

Madalletaan Kauppakadun varren uudisrakennusta siten, että se käsittää maksimissaan kolme maanpäällistä kerrosta.

Osoitetaan määräyksiin kattomuodoksi aumakatto. Tämän lisäksi määrätään, että julkisivujen tulee olla suojeltuihin rakennuksiin sovitettua puuta tai sileää rappausta. Näkyviä elementtisaumoja ei sallita.

2 Muistutukset

2.1 Muistutus 1, Tmi sauna 1.0 /Rantakylpylä, 6.3.2024

2.1.1 Muistutuksen pääkohdat

Kylpylänrannan kaavaluonnos 494 ei ota huomioon yrityksiä.

Kaava on tehty rakennusoikeuden antamista varten. Kaavaluonnoksessa ei ole otettu huomioon Kylpylänrannan viihtyisyyteen ja liiketoimintaan vaikuttavia seikkoja.

Parkkipaikan rakentamisen kompensoimiseksi vähintä mitä kaupunki voi tehdä, on rakentaa uusi liukumäki.

Ruman aidan ja rantapromenadin yleisilmeen siistiminen, sekä historiallisen 8-kulmaisen vihreän rakennuksen kunnostaminen on tarpeen. Puiden harventaminen sekä yleisilmeen kirkastaminen on toivottavaa.

Kaavasta puuttuu tarkemmat rakennusten ulkoiseen asuun liittyvät tarkennukset. On täysin eri asia, onko rakennukset betonimöhkäleitä vai huoliteltuja puujulkisivuisia ilmeikkäitä rakennuksia. Näille pitää olla tarkemmat määräykset värejä myöten.

2.1.2 Vastine

Liukumäen rakentaminen ei ole asemakaavalla päätettävissä.

Rannan 8-kulmainen kioski on osoitettu suojelluksi rakennukseksi. Rakennus tulee pitää kunnossa.

Puiden harventaminen on mahdollista muilta alueilta paitsi vain vähäisesti slep-alueelta, jolla lepakoiden elinolosuhteiden ja kulkureittien turvaamiseksi tulee säilyttää puustoa. Kuumien kesien vuoksi on uimarannalla jatkossakin oltava myös varjoisia paikkoja ja alueen tulee säilyä puistomaisena, joten puiden poistoa pitäisi tehdä vain harkiten.

Lisätään kaavaan määräyksiä rakennusten julkisivuista ja vesikatosta.

2.2 Muistutus 2, yksityishenkilö, 18.3.2024

2.2.1 Muistutuksen pääkohdat

Kaava on laadittu Heinolan kauneimmalle puistoalueelle. Alue on eniten käytetty puistoalue tapahtumissa, ravintolapalveluiden käytössä, satamapalveluiden käytössä, kesäteatterin käytössä ja uimarannan käytössä niin kesällä kuin talvella.

Kauppakadun puolella on arvokkaita ja harvinaisia puita. Nämä on suojeltava.

Alue on eniten käytetty vapaa-ajan alue, jolta nyt ollaan viemässä pääosa parkkipaikoista pois. Samaan aikaan alueelle on tulossa lisää parkkipaikan tarvitsijoita.

Uimarannan siirto tulee ajankohtaiseksi, koska kukaan ei halua ottaa aurinkoa toisten parvekkeiden alla. Toisaalta ei käyttäjille löydy hellepäivinä parkkipaikkojakaan, kun niistä jo nyt on pula.

Mikäli kerrostalot rakennetaan, ei aluetta voi enää sen jälkeen kutsua puistoalueeksi ja vapaa-ajan käyttöön soveltuvaksi alueeksi.

Nykyaikaiset kerrostalot liian tiuhaan rakennettuina eivät sovellu historialliseen ja puistomaiseen miljööseen pilaamatta koko alueen näköä ja tunnelmaa.

Alueella jo nyt sijaitsevat rakennukset kunnostettuina ja uusiokäyttöön otettuina soveltuvat puistomaisemaan.

Heinolassa ei ole toista aluetta, joka korvaisi tämän alueen menetyksen.

Alueen päärakennus soveltuisi kaupungintaloksi.

2.2.2 Vastine

Kaupunkisuunnittelussa ei katsota tarpeelliseksi suojella yksittäisiä puita kokonaisuudessaan puistomaisella alueella. Yksittäisten puiden suojelu rajoittaa alueen kehittämistä ja vaikeuttaa merkittävästi suojeltujen rakennusten kellarikerrosten korjaamisessa ja käyttöön ottamisessa laajojen juuristoalueiden vuoksi. Kaavamääräysten katsotaan kuitenkin turvaavan sen, että alueella säilyy puita ja puistomaisuutta.

Kun satama-alueelle toteutetaan selkeä pysäköintialue, katsotaan alueen pysäköintipaikkojen riittävän. Tarkistetussa 2. kaavaehdotuksessa on tonteille mahdollisuus sijoittaa enemmän pysäköintiä kuin nähtävillä olleessa kaavaehdotuksessa. Tapahtumien aikaista pysäköintipaikkojen pulaa helpotetaan mahdollistamalla tilapäisen pysäköintialueen sijoittaminen entiselle tenniskentälle.

Uimaranta sijaitsee kaupungin keskustassa, joten täysin katseilta vapaata uimarantaa ei ole tarkoituksenmukaista edes tavoitella. Kaupungissa on monia muitakin uimarantoja väljemmästä uimapaikasta pitäville. Uimaranta säilyy aidattuna ja puustoa ym. kasvillisuutta tulee säilymään runsaasti, joten uimarannalla on myös suojaisia alueita.

Myös nykyisessä asemakaavassa kylpyläkortteli on osoitettu rakentamiseen tarkoitetuksi alueeksi lisärakennusoikeuksineen. Kaavamuutos ei siinä mielessä muuta tilannetta. Puistoaluetta tulee säilymään saman verran kuin nykyäänkin.

Nykyisten rakennusten lisäksi on katsottu tarpeelliseksi osoittaa alueelle lisärakennusoikeutta. Lisärakentaminen mahdollistaa toiminnallisesti sekä taloudellisesti alueen, myös vanhojen, suojeltavien rakennusten käytön. Uudisrakentaminen sovitetaan ympäristöön.

2.3 Muistutus 3, Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys ry, 4.4.2024

2.3.1 Muistutuksen pääkohdat

Asemakaavan pohjakartta ei ole riittävän tarkka.

Yhdistys pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Kauppakadun suuret poppelit merkitään kaavaan suojeltaviksi, sillä ne ovat olennainen osa keskeistä kaupunkikuvaa ja niillä on vielä vuosikymmeniä elinaikaa. Ne ovat yli 26 metriä korkeita ja näkyvät kauas kaupunkikuvassa. Kaupunki on aikaisemmin merkinnyt kaavoihinsa suojeltavia puita.

Esitetty lisärakentaminen tekee kaava-alueesta ahtaan ja tukkoisen. Erityisesti ihmettelemme kerrostalon sijoittamista nykyiselle parkkipaikalle. Ehdotamme, että tutkittaisiin kuivahoitorakennuksen käyttämistä asuintarkoitukseen ja kerroskorotuksen tekemistä rakennukseen.

Kauppakadun kerrostalon on istuttava kulttuuriympäristöön. Sen korkeuden ei pidä nousta vanhan kirjastotalon räystäskorkeuden yli. Rakennukselle on määrättävä ylin räystäskorkeus esim. +91.00. Yleisesti vanhat rakennukset on syytä ottaa asuntokäyttöön mahdollisimman tehokkaasti.

Parkkipaikat on määrättävä erikseen palvelemaan asukkaiden tarpeita ja yleiset paikat palvelemaan alueen läheistä liiketoimintaa ja sataman tarpeita. Vinopysäköinti katualueella aiheuttaa talvisia ongelmia esim. lumenajon suhteen. Parkkipaikkojen määrää on syytä tarkastella uudelleen. Kymenkartanonkadulle osoitetut parkkipaikat vievät WPK-talon käyttöön tarkoitetut paikat.

Yhdistys kyseenalaistaa Ojakadun venevalkama-alueen tarpeellisuuden, alue voitaisiin säilyttää puistona, ei Rantapuistossakaan ole yksityistä laituria.

Uimarannalle ei tulisi merkitä yleistä kävelytietä vaan rauhoittaa nykyiselleen ja turvata uimareiden rauha mahdollisimman hyvin. Nykyinen kävely/pyörätie tulisi merkitä katualueeksi eikä uimaranta-alueeksi.

Suunnittelun pitäisi aina lähteä kulttuuriympäristön arvoista ja kaupunkikuvanäkymistä. Kaavaluonnoksessa ei ole esitetty vesistönäkymää.

2.3.2 Vastine

Pohjakarttaan lisätään Kauppakadun varressa kasvavat poppelit, jotka on karttateknisistä syistä pudonneet vahingossa pohjakartasta pois. Pohjakartta hyväksytään ennen kaavaehdotuksen laittamista uudelleen nähtäville.

Kaupunkikuva ei ole eikä sen tarvitse olla stabiili vaan elävä ja muuttuva. Myös puusto muuttuu.

Kaupunkisuunnittelussa ei katsota tarpeelliseksi suojella yksittäisiä puita kokonaisuudessaan puistomaisella alueella. Yksittäisten puiden suojelu rajoittaa alueen kehittämistä ja todennäköisesti vaikeuttaa suojeltujen rakennusten kellarikerrosten korjaamista ja käyttöön ottamista laajojen

juuristoalueiden vuoksi. Kaavamääräysten katsotaan kuitenkin turvaavan sen, että alueella säilyy puita ja puistomaisuutta.

Poppelit eivät ole yleensä pitkäikäisiä puita. Niiden keskimääräinen elinikä on Suomessa tuoreen arvion mukaan 70 vuotta, isojen poppelilajien voi odottaa elävän Suomen kaupunkipuistoissa keskimäärin 90 vuotta ja pitempäänkin. Vuonna 1931 otetussa ilmakuvassa kylpylän alueelta kyseiset puut ovat jo isoja, joten niiden ikä on vähintään 100 vuotta. Jos ne suojeltaisiin, voisivat ne mahdollisesti lahotessaan olla vaarallisia tiheässä kaupunkiympäristössä. kaatumisvaaran vuoksi. Tämän lisäksi suojellun kylpylän päärakennuksen kellarissa on korjausta vaativia kosteusvaurioita, joten maankaivutyöt rakennuksen ympärillä vaurioittaisivat poppelien juuristoa, vaikka Kauppakadun varteen ei rakennettaisi uudisrakennusta. Poppelien juuristo on erittäin vahva, laaja ja syvä, joten niiden olisi hyvä kasvaa etäällä viemäreistä, rakennuksista ja päällystetyistä alueista. Asemakaavaehdotus kuitenkin mahdollistaa puiden säilyttämisen, mikäli tällainen valinta halutaan tehdä.

Kuivahoitorakennuksen tuleva käyttötarkoitus voi olla myös asuminen. Rakennuksen korottaminen voi olla kuitenkin erittäin haasteellista ja kallista. Nykyisen ullakon käyttöön ottaminen ja esim. kattolyhtyikkunoiden tekeminen on realistisempaa kuin kokonaan uuden kerroksen rakentaminen. Kaavaan osoitetaan rakennusoikeus ja kerrosluku, joka kuitenkin mahdollistaa myös rakennukseen rakennettava lisäkerroksen ullakkokerroksen tilalle.

Kauppakadun kerrostaloa madalletaan yhdellä kerroksella verrattuna kaavaehdotuksessa esitettyyn. Lisäksi määrätään ylin räystäskorkeus ja ylin harjakorkeus.

Vinopysäköintiä katualueelle on mahdollista sijoittaa vain vähäisesti Maaherrankadun päähän. Tämä katualueen laajennus on tehty varmuuden vuoksi, jos näyttää siltä, että yleisiä autopaikkoja ei ole jatkossa tarpeeksi. Kymenkartanonkadulle on jo nykyisessä kaavassa osoitettu Kylpyläkorttelin autopaikkoja 14 kpl. WPK-talon velvoiteautopaikat on osoitettu kaavalla Savontielle.

Käytännössä ei ole suurta merkitystä, osoitetaanko Ojakadun alue venevalkama-alueeksi vai puistoksi. Alueen nykyinen käyttö on kuitenkin veneranta ja näin on todennäköistä myös jatkossa. Oikea käyttötarkoitusmerkintä asemakaavassa mahdollistaa alueen parannustoimet. Rantapuisto on huomattavasti isompi puistoalue ja sen pääkäyttötarkoitus on puisto toisin kuin Ojakadun/Sahan rannan.

Osoitetaan nykyinen kävelytie selkeämmin katualueeksi ja muutetaan uimarannalle osoitettu kulkuväylä ohjeelliseksi alueen sisäiseksi jalankulkuväyläksi, jotta ei muodostu epäselvyyttä siitä, mistä kevyen liikenteen reitti myös jatkossa kulkee.

Kulttuuriympäristön arvot ja kaupunkikuvanäkymät ovat tärkeä osa suunnittelua, mutta kaavoituksella on kuitenkin myös ratkaistava monia

muitakin asioita. Tässä kaavahankkeessa tärkeimpänä tavoitteena on saada suunnittelualue eläväksi ja rakennukset käyttöön.

Lisätään vesistönäkymiä kaavaselostukseen.

2.4 Muistutus 4, Helmi ja Hugo Oy, 5.4.2024

2.4.1 Muistutuksen pääkohdat

Satama-alueella asioivien, kylpylän uimarannan kävijöiden ja alueen yrittäjien huolta parkkipaikkojen määrästä ei ole huomioitu riittävällä tavalla. Uimarannan käyttäjät ja alueen yritysten asiakkaat ovat kertoneet parkkipaikkojen riittämättömyydestä. On huomioitava myös uusien kerrostalojen asukkaat / heidän vieraansa.

Kaavaehdotuksessa ei ole selkeästi esitetty, miten kerrostalon paikalle jäävä parkkialue korvataan, saati parkkipaikkoja lisättäisiin.

Tulevan kaavan pitäisi sallia parkkipaikkojen sijoittaminen satama-alueelle (LS/s-1) Nyt niitä ei ole siellä ollenkaan.

Mahdollisesti kompassin paikalle tulevat parkkipaikat eivät yksin riitä palvelemaan kylpylän ja satama-alueen kävijöitä. Ihmiset hakeutuvat veden äärelle autoilla sekä moottoripyörillä.

Mikäli kylpylän uimarannan, sataman ja rantapuiston matkailullista vetovoimaa halutaan kehittää esitetyt parkkipaikat eivät tule missään tapauksessa riittämään.

2.4.2 Vastine

Lisätään kaavaselostukseen täsmällinen selvitys autopaikkojen määrästä ja sijoittumisesta.

Kaavaehdotuksessa on jo ollut satama-alueelle osoitettu pysäköintialue (lp).

Pienennetään puutalon tonttia siten, että uimarannan porttirakennuksen eteen saadaan muodostettua aukio, jolle voidaan sijoittaa uimarantaa palveleva invapaikoitus ja mahdollisesti muutama tavallinen autopaikka.

Mahdollistetaan entisen tenniskentän alueelle tilapäisen pysäköinnin sijoittaminen.

2.5 Muistutus 5, Asunto Oy Heinolan Kylpylänkartano, 5.4.2024

2.5.1 Muistutuksen pääkohdat

Se, että puistomaiseen ympäristöön tulisi kaksi lisärakennusta, joista Kauppakadun varteen esitetyn rakennuksen kokoa on kasvatettu kaavaluonnoksesta kaavaehdotukseen 1200 m2 koosta 1600 m2 kokoon toisen entiselle pysäköintipaikalle esitetyn rakennuksen koon pitämisenä

ennallaan, jo olevien historiallisten rakennusten lisäksi saattaisi muuttaa merkityksellisesti alueen luonnetta.

Velvoiteautopaikkojen määrä ei ole riittävä. Autopaikkoja todennäköisemmin tarvitaan vähintäänkin yksi jokaista huoneistoa kohden. Niiden sijoittelu suunnittelualueen lähelle kaupungin katujen tai yleisten pysäköintipaikkojen kohdalle ei ole toimivaa liikenteen järjestelyä ja huonontaisi heinolalaisten ja varsinkin kesäaikaan eri tapahtumiin tulevien pysäköintimahdollisuuksia. Kaavakarttaan ei ole merkitty autopaikkoja ja velvoiteautopaikkoja laisinkaan. Tarkkaa arviota ei voi tehdä siitä, paljonko on velvoiteautopaikkoja ja mikä niiden hinta tulisi olemaan kolmiokorttelin vuokraajalle.

Kyseessä olevalle alueelle ei liikenteellisesti ole mahdollista vakavaa haittaa tuottamatta varata huomattavaa määrää velvoiteautopaikkoja, sillä alueella tarvitaan runsaasti yleisiä pysäköintipaikkoja Rantakasinon ja Tyyrpuurin asiakkaita sekä uimarannan käyttäjiä varten ja vielä tulee huomioida WPK:n talon ja sen yhteydessä olevan kesäteatterin alueen käyttäjien tarve pysäköintiin.

Viihtyisyyttä koskevan lain vaatimus on vaativa. Kylpylänrannan kohdalla se tarkoittaa muun muassa esteetöntä, laajaa näkymää virralle, niin lähestyttäessä rantaa Kauppakatua samoin kuin katseen suuntautuessa uimarantaan Maaherrankadun suunnasta. Havainnekuva Kivalterin talon kulmalta olisi kuvaava.

Elinympäristön laadun heikkeneminen: Huomioon ottaen kaupunkikuva ja erityisesti kaupunkilaisten viihtyisyys, voidaan väittää, että poistettaessa Kolmiokorttelista sen puistomaisuus, heikkenee ihmisten elinympäristön laatu merkittävästi. Kansallisen kaupunkipuiston osana alueelle on puistoa muodostettaessa annettu arvo osana Perspektiiviä.

Rakentaminen kiistatta aiheuttaisi sellaista **kohtuutonta haittaa** osoitteessa Kauppakatu 3 sijaitsevalle Asunto Oy Heinolan Kylpylänkartanolle ja sen asukkaille, joka kaavalle asetettavia tavoitteita tai vaatimuksia syrjäyttämättä olisi vältettävissä. Voimassa olevassa asemakaavassa on varauduttu melko suuren kylpylän saamiseen kyseessä olevalle alueelle, mutta se olisi sijoitettu niin, että se ei olisi vaikuttanut Asunto Oy Kylpylänkartanon asukkaiden oikeuksia heikentävästi. Lisäys 400 m2 luonnokseen verrattuna on 35 %, minkä vuoksi rakennuksen peittävyys on myös lisääntynyt huomattavasti. Lahden museot on lausunnossaan edellyttänyt mahdolliselle lisärakentamiselle, että se tulee sopeuttaa sekä mittakaavaltaan nykyiseen rakennuskantaan että viereisiin puistoalueisiin. Voidaan kysyä perustellusti, onko nyt ehdotettu suurempi rakennus enää mittakaavaltaan sopiva kyseiseen paikkaan.

Asemakaava tulisi laatia niin, että ensisijaisesti Kauppakadun varteen ei annettaisi mahdollisuutta rakentamiseen lainkaan ja tarvittava rakennusoikeus vietäisiin nyt pysäköintialueena olevalle tontin osalle. Tuohon kohtaan voisi

rakentaa hieman korkeamman rakennuksen sen vuoksi, että se ei peitä maisemaa yhteään enempää korkeana kuin matalanakaan.

Mikäli jostain syystä ei edellä kerrotuin tavoin olisi mahdollista kaavaa laatia, tulisi haittaa minimoida niin, että Kauppakadun varrelle kaavoitettava rakennus olisi kuten muutkin rakennukset tuossa kohden Kauppakatua kolmekerroksisia ja että rakennuksen sijoittelu mietittäisiin niin, että rakennuksen varjostus ei tuottaisi haittaa Kylpylänkartanon asukkaille valoisuuden menetyksenä. Kerrosluvun alentaminen ei saa aiheuttaa sitä, että pysyttäisiin ehdotuksessa olevassa neliömäärässä.

Jättämällä Kauppakadun varteen kaavoittamatta rakennusoikeus saavutettaisiin paitsi se, että näkymä asukkaiden kannalta ei muuttuisi, se ei muuttuisi myöskään Kauppakatua torin suunnasta saapuvien muiden kaupunkilaisten ja matkailijoiden silmissä. Myös kylpylän pihasta saataisiin pelastettua suurempi osa.

Asukaslaituri ei ole tavanomainen asemakaavassa huomioitava seikka, ellei tällä tarkoiteta nyt laituria, josta on kaikkien kuntalaisten mahdollista vuokrata itselleen venepaikka, jolloin tasavertaisuutta ei rikottaisi. Mikäli tarkoitettaisiin laituria Kolmiokorttelia varten, tulisi sama mahdollistaa muillekin halukkaille asunto-osakeyhtiöille Heinolassa.

Tavoitteena suojeltavien rakennusten pelastaminen on ymmärrettävä ja hyväksyttävä kaikkien kannalta, mutta kompensaationa voisi rakennusoikeutta luovuttaa ostajalle muualtakin Heinolassa kuin Kolmiokorttelista, joka on tärkeä ympäristön ja kaupunkilaisten yleiselle hyvinvoinnille.

2.5.2 Vastine

Kaupunkikuva ei ole eikä sen tarvitse olla stabiili vaan elävä ja muuttuva. Kaavaratkaisu perustuu autioituneen alueen hyödyntämisasteet nostoon. Lisärakennusoikeus mahdollistaa toiminnallisesti ja taloudellisesti vanhojen rakennusten korjaamisen ja käyttötarkoituksen muuttamisen. Alue mahdollisesti toteutuu matkailua palvelevana suojeltujen rakennusten ja uudisosien kokonaisuutena, mikä on sekä kylpyläntoiminnon jatkumona luontevaa, että sopivaa kansallisen kaupunkipuiston periaatteisiin. Kaupunkisuunnittelussa on katsottu, että alueen luonne ei merkityksellisesti muuttuisi kaavaratkaisun myötä.

Kaavaehdotuksen selostuksen sivulla 50 on esitetty autopaikkojen toteutusmahdollisuus. Tonteille on nähtävillä olleessa kaavaehdotuksessa esitetty yhteensä 41 autopaikkaa, jotka voisivat riittää velvoiteautopaikoiksi riippuen kaavan toteutuksesta ja käyttötarkoituksesta. Paikkamäärä olisi edellyttänyt uudisrakennusten pohjakerroksiin rakennusten päätyihin toteutettavan yhdet rivit rakenteellisia autopaikkoja (autotalleja), mikä on ollut esitettynä selostuksen havainnekuvassa. Tämän lisäksi kaavaehdotuksessa esitettiin, että osan autopaikoista voisi toteuttaa Maaherrankadun varteen. Tarkistetussa kaavaehdotuksessa on rakennusoikeuden määrää pienennetty ja tarkasteltu uudelleen pysäköintipaikkojen sijoittumista tonteille. Kortteliin 1

voidaan sijoittaa 29 autopaikkaa tonteille. Korttelissa 38 voidaan sijoittaa 16 autopaikkaa tontille. Autopaikkojen tarve vaihtelee alueen käyttötarkoituksen mukaan 9-25 autopaikkaa korttelissa 1 ja 3-8 autopaikkaa korttelissa 38. Tarvetta Ojakadun kentän käyttämiseen velvoitepaikkoina ei ole.

Nykyinen yleinen pysäköintialue korvautuisi satamaan rakennetulla uudella pysäköintialueella, paikkoja lähes saman verran (30>29). Tämä lisäksi kaavaehdotuksessa on mahdollistettu Maaherrakadun eteläpäähän 8 uutta pysäköintipaikkaa leventämällä katualuetta.

Muistutuksessa vedotaan asemakaavamuutoksen aiheuttamaan kohtuuttomaan haittaan, kun uudisrakennus sijoittuu siten, että olemassa olevasta asuinrakennuksesta katsottuna maisema peittyy ja uusi rakennus aiheuttaa varjostusta.

Elinympäristön heikentämiskielto ja kohtuuttoman haitan aiheuttamista koskeva säännös ei oikeuta ketään vaatimaan elinympäristön pysymistä muuttumattomana.

Haitan kohtuullisuutta voidaan arvioida asemakaavalle asetettavien tavoitteiden sekä asemakaavan sisältövaatimusten kautta. Asemakaavalla on ensisijaisesti yhteiskunnallinen tehtävä. Ensin on kiinnitettävä huomio yhteiskunnan menestykseen ja sen jäsenten hyvinvoinnin kannalta tärkeisiin näkökohtiin ja vasta sen jälkeen yksityiselle maanomistajalle kohdistuviin rajoituksiin. Näin ollen yksityinen intressi väistyy kaavalle asetettujen tavoitteiden tieltä.

Asemakaavan muutoksen tavoitteena on mahdollistaa olemassa olevien rakennusten joustava käyttö siten, että rakennukset olisi mahdollista myydä ja niihin sijoittaa toimintaa. Rakennukset omistaa Heinolan kaupunki. Kaupungilla ei ole rakennuksille käyttöä, joten rakennuksiin investoiminen on kaupungin näkökulmasta turhaa. Rakennusten kunnostamisen kustannukset ovat mittavat ja alkuperäisestä poikkeavan käyttötarkoituksen sovittaminen suojeltaviin rakennuksiin tuo myös mukanaan haasteita. Toimivien tilojen aikaansaaminen esim. hotellitoimintaan ja hankkeen taloudellinen kannattavuus edellyttävät nykyisten rakennusten lisäksi uudisrakentamista.

Myös kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksen kirjaus mahdollistaa alueelle lisärakentamisen. Yhdessä viranomaisten kanssa on tutkittu, että paras paikka uudisrakentamisen toteuttamiselle on Kauppakadun varsi. Tähän sijoitettu rakennus vähiten haittaa kulttuuriympäristön arvojen säilymistä ja uudisrakennus on tilallisesti yhdistettävissä päärakennukseen.

Yhtä hyvää ratkaisua ei ole löydetty muulla tavoin pienen rakentamiseen tarkoitetun korttelialueen puitteissa. Maiseman menettämisestä aiheutuva haitta on vaikea välttää ilman, että syrjäytetään kaavamuutokselle asetetut tavoitteet ja vaatimukset

Asemakaavan sisältövaatimukset edellyttävät terveellisen, turvallisen ja viihtyisän elinympäristön suunnittelua. Palveluiden saatavuus ja liikenteen

järjestäminen tulee huomioida. Erityisiä arvoja ei saa hävittää. Kaavoitettavalla alueella tai sen lähiympäristössä on oltava riittävästi puistoja tai muita lähivirkistykseen soveltuvia alueita. Kaavaratkaisun myötä nämä sisältövaatimukset katsotaan täyttyvän eikä viranomaisilla ole ollut kaavaratkaisuun huomauttamista.

Yleiskaavan ohjausvaikutus tulee asemakaavassa huomioiduksi myös kerrosluvun osalta, kun uudisrakennusta madalletaan yhdellä kerroksella.

Asemakaavan muutos ei aiheuta asunto-osakeyhtiölle rajoituksia.

Tarkistettuun kaavaehdotukseen pienennetään asunto-osakeyhtiön asukkaiden kokemaa haittaa siten, että madalletaan rakennusta yhdellä kerroksella ja supistetaan rakennusalaa siten, että viistonäkymät paremmin avautuvat vesistölle.

Osoitetaan kaavaan myös ylimmät räystäs- ja harjakorkeudet Kauppakadun varrella. Asunto Oy Kylpylänkartanon nykyisen rakennuksen räystäskorkeus on +91.1 mpy ja harjakorkeus +95.8 mpy. Rakennuksen harjakorkeus on alarinteen puolelta yli 15 metriä. Korjataan kaavaehdotukseen uudisrakentamisen suurinta sallittua korkeutta siten, että se vastaa paremmin kadun toisella puolella olevan rakennuksen korkeutta eikä nouse merkittävästi korkeammaksi kuin kylpylän päärakennus. Suurimmaksi sallituksi räystäskorkeudeksi osoitetaan +91.0 ja harjakorkeudeksi +94,0.

Korjatun kaavaehdotuksen mahdollistama uudisrakennus varjostaa Kauppakadun asunto Oy Heinolan Kylpylänkartanon julkisivun alinta kerrosta vain aikavälillä 1.10.–10.3. (keskipäivän aurinkokulmalla mallinnettuna). Välillä 1.4.–15.9. julkisivu ei jää uudisrakennuksen varjoon minään vuorokauden aikana. Toiseen kerrokseen ei aiheudu varjostushaittaa lainkaan. Rakennusten välinen etäisyys on n. 21 metriä.

Poistetaan Ojakadun LV-alueelta korttelikohtainen aluevaraus venelaiturin rakentamiseen. Varataan alue kunnan tarpeisiin.

Asemakaavan ensisijaisena tavoitteena on löytää suojeltaville rakennuksille ja autiolle alueelle käyttöä. Käyttötarkoituksen löytymistä ja sopivan toiminnan sijoittumista siten, että sille saadaan tarpeelliset tilat kaava-alueelle ei helpota se, että rakennusoikeutta luovutetaan toisaalta Heinolasta.

2.6 Muistutus 6, yksityishenkilö, 6.4.2024

2.6.1 Muistutuksen pääkohdat

On valitettavaa, että kaavan laatija joutuu laatimaan kaavamuutosta ohjeenaan kaupunginhallituksen päättämä esisopimus.

Kaavaselostukseen tulee lisätä Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätökseen kirjattu määräys. Perustamispäätös ei ole

suojelupäätös. Puistoselvityksen huomiot tulisi olla erikseen, koska ne ovat painoarvoltaan erilaisia.

Esisopimuksen tavoitteita tulisi kirjata kaavaselostukseen.

Kauppakadun uusi kerrostalo on liian massiivinen eikä sovellu ympäristöönsä ja peittää liikaa näkymiä. Muotona suorakaide ja sen versiot olisi parempi. Uudisrakennus voisi olla kaksi kerrosta kuten yleiskaava linjaa, korkeintaan kolme. Uusi rakennus ei saisi tulla liian lähelle kylpylärakennusta, rakentamislinja voisi olla kuivahoitorakennuksen linjassa.

VV/s-1 kaavamääräyksen loppuosan voisi ottaa pois, jotta ei tule väärinkäsityksiä aidan sijainnista. Kävelytie tulisi merkitä katualueeksi.

Pohjakartalta puuttuvat suuret poppelit (latva n. +109). Yleiskaavassa ne on esitetty säilytettäviksi puiksi. Asemakaavassa tulee huomioida yleiskaavan linjaus, koska sille ei ole mitään estettä.

Kaavan havainnekuvat ovat vaikeasti tulkittavia ja rakennusten korkeussuhteet eivät vaikuta oikeilta.

2.6.2 Vastine

Tarkistettuun kaavaehdotukseen lisätään kaupunkipuiston perustamispäätöksen kirjaus kaavaselostukseen.

Esisopimuksen tavoitteet käsitellään selostuksen luvussa 3.2.1 Kaava-aluetta koskevat suunnitelmat, päätökset ja sopimukset. Tarkennetaan esisopimuksen tavoitteistoa selostukseen.

Kauppakadun kerrostalosta poistetaan yksi kerros. Yleiskaavassa esitetään kerrosluvuksi kIIu eli sekä kellarikerroksessa (kellariksi voidaan lukea kerros, joka on minimissään puolet maanpinnan alapuolella) että rakennuksen ullakolla voi olla rakennuksen pääkäyttötarkoitukseen luettavia tiloja (ullakon määritelmä on tila, joka sijaitsee ylimmän kerroksen yläpuolella ja pääasiallisesti julkisivun ja vesikaton leikkauslinjan tasoa ylempänä). Kun asemakaavan kerroslukua tarkistetaan yhdellä kerroksella, eli se osoitetaan tarkistettuun asemakaavaehdotukseen uudisrakentamisen kerrosluvuksi ½rIII on se yleiskaavan linjauksen mukainen, yhteensä 3 kerrostasoa, joista alin voi olla vain puolikas. Näkymien osittaisen peittymisen ei katsota olevan merkityksellistä laajalla vesistön ympäröimällä puistoaluekokonaisuudella.

Merkitään kävelytie katualueeksi ja poistetaan uimarannan aitaa koskevasta määräyksestä loppuosa.

Pohjakarttaan lisätään poppelit, jotka on karttateknisistä syistä pudonneet vahingossa pohjakartasta pois. Puita ei kuitenkaan suojella asemakaavalla, koska ne jo nyt iäkkäinä puuyksilöinä on tarvittaessa voitava poistaa jo turvallisuussyistä.

Kaavaehdotuksen havainnekuvassa rakennuksen korkeudet ovat oikeat. Pyritään siihen, että tarkistetun kaavaehdotuksen havainnekuviin ei jää epäselvyyksiä.

2.7 Muistutus 7, yksityishenkilö, 8.4.2024

2.7.1 Muistutuksen pääkohdat

Kaavaehdotus koskee Heinolan historian ehkä tärkeintä korttelia. Kulttuurihistorian suojelussa ei ole pelkästään kyse rakennusten seinien suojelusta vaan koko ympäristön. Viisikerroksinen asuinkerrostalo pilaisi koko tämän miljöön eikä fasadikaan olisi enää kaupunkilaisille näkyvissä. Tämä uusi kerrostalo pitää poistaa kaavasta.

Alueen yritykset tarvitsevat parkkipaikkansa. Kerrostalon rakentaminen parkkipaikalle haittaisi kaikkien alueiden yritysten toimintaa.

Kerrostalot pitää sijoittaa muualle kaupunkiin. Kaupungilla on omistuksessaan runsaasti kerrostalotontteja Heinolan keskustassa jopa vesistöpaikoilla. Ne on nyt syytä hyödyntää ensisijaisesti.

2.7.2 Vastine

Kaavaehdotuksen tärkeimpänä tavoitteena on korttelin rakennusten käyttöasteen nostaminen. Lisärakennusoikeus tukee tavoitetta siten, että korjattavien rakennusten toiminnallinen suunnittelu ja korjaamisen taloudellinen kannattavuus paranevat. Kerrostalorakentaminen muualle Heinolassa ei tue tätä tavoitetta.

Yleisiä parkkipaikkoja on jo lisätty merkittävästi satama-alueelle.

2.8 Muistutus 8, Pro Heinola ry, 8.4.2024

2.8.1 Muistutuksen pääkohdat

Asemakaavaselostuksen seurantalomakkeesta puuttuu suojeltavien rakennusten kerrosalat.

Asemakaavan pohjakartta pitää hyväksyä kaavoitustyötä aloitettaessa. Nähtävillä olevassa kaavaehdotuksessa on epäselvää, ovatko kaikki kaavarajausten kiinteistötunnukset pohjakartalla.

Asemakaavaehdotukseen on lisättävä merkinnät puustosta ja erityisesti merkinnät suojeltavista puista. Kantakartasta puuttuu suuri joukko kansallisen kaupunkipuiston hoitosuunnitelmaan liittyviä puistopuiden karttamerkintöjä. Kaavaehdotus ei täytä MRL 54 §:n määräyksiä.

Oliko huutokauppamenettelyssä ilmoitettu, että käyttötarkoitusta voidaan muuttaa ja rakennusoikeutta lisätä, ja että nämä ominaisuudet saa tarjoaja ”kaupan päälle”. Kaavaehdotuksessa ei tätä myyntipäätöstä ole käsitelty. On lain vastaista, että ensin päätetään myydä rakennuksen irtaimena omaisuutena ja sitten ryhdytään kaavoittamaan aluetta ilman, että ostaja osallistuu kaavoitukseen. Kaupunginhallituksen päätös on todettava rauenneeksi. Nähtävillä oleva asemakaavaluonnos mahdollistaa epämääräisen rakennusoikeuden ja käyttötarkoituksen muutoksen ilman mitään rajoitusta ja vaikutusta kauppasummaan.

Heinolan kaupungin tarve asemakaavan laatimiseen on perusteeton. Maankäytön ohjaustarvetta arvioitaessa on otettava huomion erityisesti asuntotuotannon tarve ja elinkeinoelämän toimivan kilpailun edistäminen. Heinolassa on asukasluku laskenut. Kaupungilla on lähes 500 rakentamatonta tonttia ja vuokrataloyhtiöllä tyhjiä asuntoja.

Asemakaavan muutos lisää kadunvarsipaikkojen lukumäärää ja mitätöi samalla kaava-alueen tulevien asuntojen ja liiketilojen velvoitepaikkojen rakentamisvelvoitetta. Asemakaavaehdotus on ristiriitainen niitä rakentajia kohtaan, jotka joutuvat toteuttamaan velvoiteautopaikat omalla kiinteistöllään.

Kaavaehdotuksessa tulee määrätä uudisrakentamisen toteuttaminen siten, että elementtisaumat eivät jää näkyviin.

Pro Heinola ry esittää asuntorakentamisen siirtämisen kokonaan ehdotusalueen ulkopuolelle ns. WPK:n tontille (kesäteatteritontille).

Alueelle on laadittava selkeä kustannus-hyötyanalyysi.

Kylpylänrannan kaavoitus on kilpailutettava siten, että maamme taitavimmat maankäytön ja rakentamisen suunnittelijat voivat ottaa tehtävän hoitaakseen.

Viittaamme myös 29.11.2023 kaavaluonnoksesta antamaamme mielipiteeseen.

2.8.2 Vastine

Lisätään asemakaavan seurantalomakkeeseen puuttuneet suojeltujen rakennusten kerrosalat.

Tarkistetaan ja hyväksytään pohjakartta ennen kaavaehdotuksen asettamista uudelleen nähtäville. Kaikkia puistoissa olevia puita ei ole tarpeen esittää pohjakartalla.

Muistutuksessa ei ole eritelty, miltä osin asemakaavaehdotus ei täyttäisi MRL 54 §:n määräyksiä. Voimassa olevassa yleiskaavassa alue on osoitettu asuin-liike- ja toimistorakennusten alueeksi. Alueen muuttaminen tähän käyttötarkoitukseen on perusteltua yleiskaavan ohjausvaikutus huomioon ottaen. Kun uudisrakentamista madalletaan yhdellä kerroksella, on kaavaratkaisu yleiskaavan mukainen lukuun ottamatta yleistä pysäköintialuetta ja maanalaista pysäköintitilaa tenniskenttäalueen alla. Yleiskaavaa laadittaessa ei ole huomioitu, että yleinen pysäköintialue on osoitettu voimassa olevan asemakaavan mukaiselle tontille. Tontin rakentumista asemakaavan mukaisesti ei ole huomioitu/mahdollistettu. Asemakaavan muutoksella pyritään löytämään yleiselle pysäköinnille muita ratkaisuja.

Asemakaavalle asetetut vaatimukset: terveellinen, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö saavutetaan/säilytetään asemakaavaratkaisulla. Mm. maaperän laadulliset ominaisuudet on selvitetty. Melun ohjearvot eivät

suunnittelualueella ylity. Asemakaavan muutoksella ei lisätä merkittävästi liikennettä. Alue sijaitsee nykyisten palveluiden lähellä. Kaavalla ei myöskään hävitetä rakennetun ympäristön tai luonnonympäristön erityisiä arvoja.

Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa on puista erikseen tuotu arvoina esille vain Rantapuistossa sijaitsevat Suomen suurimmat lajiensa edustajat: Albertan valkokuusi, palsamipoppeli, kirjovaahtera, riippaharmaaleppä ja punasaarni sekä kriminlehmus.

Huutokauppamenettely on käyty voimassa olevalla asemakaavalla, jossa on rakennusoikeutta käytännössä saman verran kuin oli asemakaavan muutosehdotuksessa. Kaava-alueen omistaa edelleen kaupunki, jolla on oikeus laatia omistamalleen alueelle asemakaavan muutos. Kaupungilla on myös velvollisuus asemakaavan muuttamiseen, koska aluetta koskee kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös. Muualla kaupungissa olevien rakentamattomien tonttien määrä ei vaikuta asemakaavan muuttamistarpeeseen.

Velvoiteautopaikkojen määrä on riippuvainen rakennusten käyttötarkoituksesta ja myös nykyisten rakennusten tulevasta käytöstä. Kaavassa on varauduttu siihen, että nykyisten rakennusten kaikki nykyisen rakennusmassan tilat ml. ullakot ja kellarit otetaan rakennusoikeuteen laskettaviksi tiloiksi. Jos lasketaan aivan maksimaalinen rakennusoikeuden määrä, on se tarkistetussa 2. kaavaehdotuksessa kortteleissa 1 ja 3870 kerros-m2. Jos tämä kokonaisuudessaan olisi liiketilakäytössä olisi autopaikkojen tarve 55 autopaikkaa. Todennäköisempi tarve on nykyinen kerrosala suojelurakennuksissa + uudisrakennukset. Käyttötarkoitus esim. puolet asumista ja puolet majoitusta. Tällöin autopaikkojen tarve olisi 29 autopaikkaa (2340 kerros-m2). Kortteliin 1 on 2. kaavaehdotuksessa laskettu sijoittuvan 27 autopaikkaa ja Maaherrankadun varteen voisi sijoittaa 15 velvoiteautopaikkaa. Tarkistetussa 2. kaavaehdotuksessa lasketaan rakennusoikeuden määrää, jolloin todennäköisesti, rakennusten tulevasta käyttötarkoitusjakaumasta riippuen, kaikki velvoiteautopaikat mahtuvat tonteille lukuun ottamatta korttelia 35, jonka autopaikat osoitetaan satama-alueelle.

Uudemmissa asemakaavoissa on Heinolan keskusta-alueella mahdollistettu autopaikkojen sijoittaminen myös muualle kuin omalle kiinteistölle.

Lisätään määräys elementtisaumoista.

WPK:n tontti ei ole asemakaavan muutosalueella.

Kaavamuutoksen osalta ei ole tarpeen tehdä kustannus-hyötyanalyysia.

Kaavamuutos tekeminen kaupungin omana työnä on nähty tarkoituksenmukaisena.

2.9 Muistutus 9, yksityishenkilö, 8.4.2024

2.9.1 Muistutuksen pääkohdat

Yrittäjien aamukahvilla kerrottiin, että satama-aukion kompassi puretaan. Onko tämä asemakaavan toteuttamista? Toivottavasti Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamisesta kertova graniittilaatta jää paikoilleen.

2.9.2 Vastine

Satama-aukion kompassirakennelma sijaitsee nykyisen kaavan satamatoimintojen alueella. Alueen pysäköintiä voidaan järjestellä nykyisen asemakaavan puitteissa.

2.10 Muistutus 10, Heinolan Talviuimarit ry, 15.4.2024

2.10.1 Muistutuksen pääkohdat

Toiminnallemme, uimarien turvalliselle ympärivuotiselle harrastukselle on välttämätöntä, että uimarannan alue säilyy nykyisen kokoisena ja toimivana. Myös rannalle pääsyn tulee sujua mutkattomasti, monella uimareista on liikuntaeste. Pysyvät tai tilapäisetkin muutokset muuttaisivat olosuhteita ratkaisevasti.

Karttaluonnoksesta ei värityksen vuoksi erota selvästi, säilyykö kevytliikenneväylä aidan takana nykyisellään. Se on vilkkaasti käytetty. Kävelijät, sauvakävelijät, rollaattoriin tukeutuvat, sähkö- ja muut pyörätuoliliikkujat, pyöräilijät (etenkin koululaiset) ja koirien ulkoiluttajat käyttävät väylää. Tätä liikennettä ei missään tapauksessa voida siirtää uimaranta-alueelle, edes tilapäisesti. Ranta muuttuisi vaaralliseksi, entistä epäsiistimmäksi, onnettomuuksille ja ilkivallalle alttiimmaksi.

Autoja varten tarvitaan lähellä porttia oleva, riittävän laaja parkkialue. Ruuhka-aikoina, 7.30 – 9.00 ja 16.00 – 17.30 autoja saattaa olla parkissa samaan aikaan 4 – 5. Matka autolta uimarannalle ei liikuntaesteiseille saa olla pitkä ja vaikeakulkuinen.

Kannatamme sinänsä alueen kehittämistä vanhoja kulttuuriarvoja kunnioittaen. Uudet asukkaat ovat tervetulleita uimaan ja yhdistykseemme, eipä olisi matkan pituus haittana!

2.10.2 Vastine

Kaavamuutoksen lähtökohtana on ollut kevyen liikenteen yhteyden säilyminen uimarannan aidan takana. Aidan paikkaa ei olla muuttamassa. Uimaranta-alueen raja on kaavaehdotuksessa osoitettu väylän taakse siten, että väylä jää kaavan mukaiselle uimaranta-alueelle. Voimassa olevassa kaavassa väylä on kylpylärakennusten korttelialueella. Tarkistettuun kaavaehdotukseen väylä kuitenkin osoitetaan kaavakartan selkeyttämisen vuoksi katualueeksi. Myös uimarannan porttirakennuksen edusta osoitetaan yleiseksi alueeksi (katuaukio), jotta siihen voidaan selkeästi osoittaa uimarannan käyttäjille muutama pysäköintipaikka. Aukiolle saadaan toteutettua yhteensä jopa 5

pysäköintipaikkaa, jos yksi paikoista osoitetaan ja mitoitetaan liikuntaesteisille.

Heinolassa 11.08.2025

Katri Kuivalainen
Asemakaava-arkkitehti

etunimi.sukunimi@heinola.fi

Heinolan kaupunki
Elinvoima / Kaupunkisuunnittelu
PL 1001, 18101 Heinola
Käyntiosoite ajanvarauksella: Rauhankatu 3
Puh. (03) 849 30 (vaihde), kirjaamo@heinola.fi
Y-tunnus 1068892-9
www.heinola.fi

Asianumero 65/10.02.03/2023
264/10.02.03/2025

Asemakaava ja
asemakaavan muutos

694 AKM

Kylpylänranta

VASTINEET
2. KAAVAEHDOTUKSESTA
SAATUUN PALAUTTEESEEN

2. Ehdotus nähtävillä 13.9. –14.10.2025

pvm. 27.11.2025

PIENI KAUPUNKI, ISO ELÄMÄ

Heinola

Sisällysluettelo

1 Lausunnot ... 3
1.1 Ympäristöministeriö 10.10.2025 ... 3
1.2 Väylävirasto 25.3.2024 ... 5
1.3 Hämeen ELY-keskuksen ympäristöyksikkö, 10.10.2025 ... 5
1.4 Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, 9.10.2025 ... 7
1.5 Päijät-Hämeen Ympäristöterveys, 6.10.2025 ... 11
2 Muistutukset ... 12
2.1 Muistutus 1, Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys ... 12
2.2 Muistutus 2, yksityishenkilö, 12.10.2025 ... 15
2.3 Muistutus 3, As. Oy Konsulinranta ... 19
2.4 Muistutus 4, Asunto Oy Heinolan Kylpylänkartano, 11.8.2025 ... 21
2.5 Muistutus 5, Pro Heinola ry ... 25
2.6 Muistutus 6, Yksityishenkilöt, 3 allekirjoitusta ... 29

1 Lausunnot

1.1 Ympäristöministeriö 10.10.2025

1.1.1 Lausunnon pääkohdat

1. Kaava-alueen luonne

Kylpylänrannan kaava-alue kuuluu kokonaisuudessaan valtakunnallisesti merkittävään Heinolan Perspektiivin rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY2009) sekä Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Alueella on merkittäviä kulttuurihistoriallisia ja maisemallisia arvoja: Uimaranta-alueella on paljon historiallisia ominaispiirteitä. Kylpylärakennuksilla on rakennushistoriallisia, kulttuurihistoriallisia ja arkkitehtonisia arvoja. Kylpylänpuiston Tenniskenttien alue muodostettiin pallokentäksi 1905. Puurakennus edustaa Heinolan kaupungin puutalohistoriaa.

2. Kaavamuutoksen sisältö

Tavoitteena on mahdollistaa täydennysrakentaminen ja ratkaista suojelukysymykset.

Päärakennus ja puutalo suojellaan sr-merkinnöillä.

Kuivahoitorakennuksen säilyttämistä tavoitellaan osoittamalla rakennusala ja rakennusoikeus nykyisen mukaisena, mutta kaava mahdollistaa myös purkamisen.

Kauppakadun uudisrakennusta on madallettu ja rakennusalaa pienennetty. Rakennusalaa on muutettu siten, että uudisrakennus on mahdollista kytkeä vanhaan päärakennukseen.

Nykyiselle pysäköintialueelle ei osoiteta asuinrakentamista, vaan liikerakennusten korttelialue (KL-25).

3. Ministeriön arvio

Ensimmäinen kaavaehdotus toteutti vahvemmin kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksen tavoitetta rakennusten säilyttämisestä.

Nykyinen ehdotus mahdollistaa kuivahoitorakennuksen purkamisen, mutta kokonaisuutena kaava toteuttaa perustamispäätöksen määräyksen riittävällä tavalla voimassa olevaan asemakaavaan ja yleiskaavaan nähden:

- Rakennusten säilyttäminen on lähtökohta.
- Lisärakentaminen on mahdollista ja ohjattu kaavamääräyksin.

Lisärakentaminen tukee suojeltujen rakennusten käyttöä ja säilymistä. Kaava säilyttää kansallisen kaupunkipuiston arvot ja luo edellytyksiä alueen kehittämiselle.

4. Yhteenveto

Ympäristöministeriö pitää tärkeänä kansallisen kaupunkipuiston ominaispiirteiden säilyttämistä ja vahvistamista kaavan toteutuksessa.

Alueidenkäyttölain mukaisuuteen ja yksityiskohtiin ottavat kantaa ELY-keskus ja alueellinen vastuumuseo.

1.1.2 Vastine Ympäristöministeriön lausuntoon

1. Kansallisen kaupunkipuiston arvot

Ministeriö toteaa, että ensimmäinen kaavaehdotus toteutti vahvemmin kaupunkipuiston perustamispäätöksen tavoitetta rakennusten säilyttämisestä, mutta katsoo nykyisen ehdotuksenkin täyttävän määräyksen riittävällä tavalla.
Vastine: Kaavaselostuksessa (luvut 4.3 ja 5.4) on kuvattu, että kaavaratkaisun lähtökohtana on rakennusten säilyttäminen. Päärakennus ja puutalo on suojeltu sr-merkinnöillä, ja kuivahoitorakennuksen säilyttämistä ohjataan osoittamalla rakennusala ja rakennusoikeus nykyisen mukaisena. Kaava mahdollistaa kuivahoitorakennuksen korvaamisen vain vastaavalla uudisrakennuksella, mikä turvaa korttelin ominaispiirteiden säilymisten ja mahdollistaa alueen elinvoimaisuuden. Uudisrakentaminen on sovitettu ympäristöön kaavamääräyksillä (kattomuoto, materiaalit, värit, piha-alueiden yhtenäisyys).

2. Lisärakentaminen

Ministeriö toteaa, että lisärakentaminen on mahdollista ja ohjattu kaavamääräyksin.
Vastine: Uudisrakentamisen määrää ja sijoittumista on tutkittu eri vaihtoehdoissa ja ohjattu tarkoin kaavamääräyksillä. Kauppakadun uudisrakennusta on madallettu kaavan 1. ehdotusvaiheeseen verrattuna yhdellä kerroksella ja rakennusalaa pienennetty rannan puolella. Lisäksi rakennusalaa on muutettu siten, että uudisrakennus voidaan kytkeä päärakennukseen, mikä tukee eri käyttötarkoituksia, kuten esim. hotellikonseptia ja säilyttää korttelin yhtenäisyyden.

3. Kulttuuriympäristön arvot

Ministeriö toteaa, että kaava säilyttää kansallisen kaupunkipuiston keskeisimmät arvot ja luo edellytyksiä alueen kehittämiselle.
Vastine: Kaavaselostuksessa (luvut 3.1.4 ja 5.5.6) on arvioitu kaavaratkaisun vaikutuksia kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön. Kaava turvaa kerroksellisen ja arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön arvoja, ohjaa uudisrakentamisen mittakaavaa ja säilyttää puistoalueet. Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätös ja hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteet on huomioitu.

4. Yhteenveto

Kaavaehdotus täyttää kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksen ja hoitosuunnitelman tavoitteet:

- Rakennusten säilyttäminen on lähtökohta.
- Lisärakentaminen on sovitettu ympäristöön ja tukee suojeltujen rakennusten käyttöä.
- Kulttuuriympäristön arvot turvataan kaavamääräyksillä ja suojelumerkinnöillä.

Kaava tasapainottaa suojelun ja kehittämisen tarpeet, mikä mahdollistaa rakennusten säilymisen ja alueen elinvoimaisuuden.

1.2 Väylävirasto 25.3.2024

1.2.1 Lausunnon pääkohdat

Väylävirasto toteaa, että kaavaselosteessa on huomioitu aiemmassa kaavoitusvaiheessa esitetyt huomiot.

Ei huomautettavaa 2. kaavaehdotukseen.

1.3 Hämeen ELY-keskuksen ympäristöyksikkö, 10.10.2025

1.3.1 Lausunnon pääkohdat

1. **Kulttuuriympäristön suojelu**

Positiivista:

- Kylpyläkorttelin käyttötarkoitus palautettu tarkoituksenmukaisesti ALY-2/s1 (asuin-, liike-, toimisto- ja yleisten rakennusten korttelialue, jossa ympäristön ominaispiirteet säilytetään).
- Kauppakadun uudisrakennuksen kerroskorkeus madallettu (2 kerrosta + osittainen rinteeseen sijoittuva kerros).
- KL-korttelin rakennusoikeutta ja kerroslukua pienennetty, mikä sovittaa uudisrakentamista paremmin arvokkaaseen kaupunkikuvaan.

Huomautukset:

- Kuivahoitorakennuksen sr-merkintä on poistettu – ELY pitää tätä valitettavana.
- RKY-aluerajaus kattaa myös LS- ja KL-alueet → suositellaan lisäämään yleismääräys, joka tuo esiin sijoittumisen RKY-alueelle.

2. **Luonto**

Lepakoiden osalta aiemmat vaatimukset on huomioitu:

- Rakennukset, joissa on todettu lepakoiden mahdollisia lisääntymis- ja levähdyspaikkoja, on merkitty slep-merkinnällä.

- Lähiympäristöön määräyksiä puuston säilyttämisestä ja valaistuksesta lepakoiden huomioimiseksi.

ELY toteaa, että luonnonympäristön osalta aiempi lausunto on huomioitu hyvin.

3. Tulvariskien hallinta

ELY:n vaatimus alimman rakentamiskorkeuden määräämisestä on toteutettu kaavaehdotuksessa.

4. Yhteenveto

Kaavaehdotus vastaa pääosin ELY:n tavoitteisiin. Kulttuuriympäristön suojelun osalta on voisi edelleen parantaa RKY-alueen yleismääräystä.

1.3.2 Vastine Hämeen ELY-keskuksen lausuntoon (10.10.2025)

1. Kulttuuriympäristön suojelu

ELY pitää valitettavana, että kuivahoitorakennuksen sr-merkintä on poistettu.
Vastine: Kaavaselostuksessa (luku 4.8 ja 5.4) todetaan, että kuivahoitorakennus on rakennettu 1931 ja sillä on kulttuurihistoriallista arvoa, mutta rakennukselle on ollut vaikea löytää käyttöä ja sen korjaustarve on laaja. Rakennus on kuitenkin pyritty säilyttämään osoittamalla kaavaan rakennusala nykyisen rakennuksen mukaisena ja sallimalla sen korottaminen tai korvaaminen vastaavalla uudisrakennuksella. Tämä ratkaisu turvaa alueen kulttuuriympäristön arvot ja mahdollistaa rakennuksen säilymisen, mutta ei estä sen korvaamista, mikäli käyttötarkoitusta ei löydy. Kaavaehdotukseen sisältyy määräyksiä, jotka ohjaavat uudisrakentamisen sovittamista ympäristöön (materiaalit, värit, piha-alueiden yhtenäisyys).

ELY suosittelee lisäämään RKY-alueen yleismääräyksen LS- ja KL-alueille.
Vastine: Kaavaehdotuksen määräyksiä täydennetään siten, että LS- ja KL-alueilla huomioidaan RKY-alueen arvot rakentamisessa ja ympäristön hoidossa. Lisätään yleisiin määräyksiin määräys RKY-alueen huomioimiseksi.

2. Luonto (lepakot)

ELY toteaa, että lepakoiden huomiointi on pääosin hoidettu hyvin.
Vastine: Kaavaan on lisätty slep-merkintä rakennuksille, joissa on todettu lepakoiden mahdollisia levähdyspaikkoja, sekä määräykset korjaus- ja purkutoimista. Lisäksi lähiympäristöön on osoitettu määräyksiä puuston säilyttämisestä ja valaistuksesta lepakoiden elinolojen turvaamiseksi. Tämä vastaa ELY:n aiempia vaatimuksia ja luonnonsuojelulain periaatteita.

3. Tulvariskien hallinta

ELY toteaa, että alin rakentamiskorkeus on lisätty kaavaan.
Vastine: Rakennettavuusselvityksen perusteella kaavassa on määräys alimman

rakentamiskorkeuden osalta. Alueella ei esiinny pintavesitulvia, mutta pohjaveden korkeus on huomioitu kaavamääräyksissä.

4. Yhteenveto

Kaavaehdotus huomioi ELY:n lausunnon pääkohdat:

- Kulttuuriympäristön arvot turvataan suojelumerkinnöillä ja kaavamääräyksillä.
- Lepakoiden elinolojen turvaaminen on sisällytetty kaavaan.
- Tulvariskien hallinta on ratkaistu alimman rakentamiskorkeuden määräyksellä.

Kuivahoitorakennuksen osalta kaava tasapainottaa suojelun ja kehittämisen tarpeet: rakennus pyritään säilyttämään, mutta sen korvaaminen on mahdollista, mikäli käyttöä ei löydy. Tämä ratkaisu tukee alueen elinvoimaisuutta ja kulttuuriympäristön säilymistä.

1.3.3 Lausunnon vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- LS ja KL -alueille lisätään /s1 merkintä ja sitä vastaava kaavamääräystarkennus.
- Yleisiin määräyksiin lisätään huomio kaava-alueen sijoittumisesta valtakunnallisesti merkittävälle rakennetun kulttuuriympäristön alueelle.

1.4 Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, 9.10.2025

1.4.1 Lausunnon pääkohdat

1. Arkeologinen kulttuuriperintö

Ei huomautettavaa arkeologisen kulttuuriperinnön osalta.

2. Rakennettu kulttuuriperintö ja maisema

Kaava-alue on lähes kokonaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä (RKY 2009, MARY 2024) sekä kansallista kaupunkipuistoa.

Kylpylän rakennukset (1931) ja vanha puutalo (1800-luvulta) ovat kulttuurihistoriallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaita.

Heinolan kylpylä on osa Suomen kylpyläkulttuurin historiaa ja kaupunkikuvan kehitystä.

3. Kaavaehdotuksen arviointi

Päärakennuksen sr-1 ja puutalon sr-2 merkinnät hyväksytään.

Satamamakasiinin sr-2 merkintä hyväksytään.

Korttelin aluemerkintä muutettu SR/s-1 → ALY-2/s1; museo vaatii tarkennusta suojelun osalta.

Kuivahoitorakennukselle ei ole esitetty suojelumerkintää → museo pitää tätä puutteena.

Satama-alueen merkintä LS-1 tulisi muuttaa LS/s-1, jotta kulttuuriympäristön arvojen säilyminen turvataan.

4. Museon vaatimukset

Kuivahoitorakennus suojeltava (esim. sr-2):

- Ei saa purkaa. Korjaukset ja muutokset mahdollistettava.
- Korjaus- ja muutostöistä pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Korttelin 1 aluemerkintä täsmennettävä:

- Rakennuksia ja ulkoalueita tulee hoitaa siten, että kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.
- Rakennuksia ei saa purkaa tai muuttaa niin, että arvo heikkenee.

Satama-alue varustettava suojelumerkinnällä (LS/s-1):

- Ympäristö ja rakennukset säilytetään.
- Rakentaminen sallittua vain vesiliikenteen ja veneilyn tarpeisiin.

5. Yhteenveto

- Nykyinen kaavaehdotus ei turvaa kulttuuriympäristön arvoja riittävästi alueidenkäyttölain ja valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti.
- Kaava on ristiriidassa Heinolan kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksen kanssa.

1.4.2 Vastine Lahden museoiden lausuntoon (9.10.2025)

1. Kuivahoitorakennuksen suojelu

Museo edellyttää suojelumerkintää (esim. sr-2) kuivahoitorakennukselle.
Vastine: Kaavaselostuksessa (luvut 4.8 ja 5.4) todetaan, että kuivahoitorakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas ja sen säilyttämistä tavoitellaan osoittamalla rakennusala nykyisen rakennuksen mukaisena. Rakennukselle ei ole annettu ehdotonta suojelumerkintää, koska käyttötarkoituksen löytäminen on ollut vaikeaa ja korjaustarve laaja. Kaava kuitenkin ohjaa rakennuksen säilyttämiseen ja sallii korvaamisen vain vastaavalla uudisrakennuksella, mikä turvaa korttelin kulttuuriympäristön arvot ja mahdollistaa alueen elinvoimaisuuden. Lisäksi kaavamääräyksillä ohjataan uudisrakentamisen sovittamista ympäristöön (materiaalit, värit, piha-alueiden yhtenäisyys).

Kuivahoitorakennusta ei ole voimassa olevassa asemakaavassa suojeltu. Voimassa oleva asemakaava on vuodelta 1998. Kylpylän kortteli oli jo tuolloin osa valtakunnallisesti merkittävää kulttuurihistoriallista ympäristöä (RKY 1993). Voimassa olevan asemakaavan on vahvistanut Hämeen Ympäristökeskus 26.11.1998. Kaavassa suojellaan vain kylpylän päärakennus.

Kuivahoitorakennusta ei ole osoitettu Heinolan ydinkeskustan osayleiskaavassa kohdemerkinnällä. Osayleiskaava on hyväksytty 15.12.2008, joten Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksen (2003) mukaisten määräysten huomioimiseksi on riittänyt kylpylän päärakennuksen huomioiminen suunnittelumääräyksellä. Heinolan Kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma on hyväksytty kaupunginvaltuuston osalta 29.10.2007 ja Ympäristöministeriö on hyväksynyt sen 5.11.2008, joten myös hoito- ja käyttösuunnitelma on myös tullut huomioida osayleiskaavaa laadittaessa. Osayleiskaavassa kylpyläkortteliin on osoitettu /s-1 merkintä: Alue, jolla ympäristö säilytetään. Suunnittelumääräys: Suunnittelussa tulee ottaa huomioon alueen kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne siten, että uudisrakentaminen rakennustavaltaan ja sijainniltaan liittyy olemassa olevaan rakennuskantaan ja että alueen puusto säilyy mahdollisimman hyvin. Kylpylän päärakennuksella on merkintä r-2, Rakennustaiteellisesti merkittävä kohde. Suojelumääräys: vanhan kylpylaitoksen päärakennus ympäristöineen tulee säilyttää.

Kuivahoitorakennuksen mahdollinen purkaminen heikentää jonkin verran rakennetun ympäristön suojelutavoitteiden toteutumista kaava-alueella. Maisema- ja kaupunkikuva eivät kuitenkaan merkittävästi muutu.

Asemakaavan 1. ehdotusvaiheessa oli esitetty sr-merkintää kuivahoitorakennukselle. Korttelialueen kehittäminen asumisen ja majoitustoiminnan alueeksi yksityisen tahon toimesta osoittautui taloudellisesti kannattamattomaksi. Suojeltavien rakennusten määrä suhteessa uudisrakentamiseen oli liian suuri.

Kuivahoitorakennuksen osalta kaava tasapainottaa suojelun ja kehittämisen tarpeet: rakennus pyritään säilyttämään, mutta sen korvaaminen on mahdollista, mikäli vanhalle rakennukselle ei löydy käyttöä ja kunnostajaa. Tämä ratkaisu tukee alueen elinvoimaisuutta ja kulttuuriympäristön säilymistä.

2. Korttelin 1 aluemerkintä (ALY-2/s1)

Museo vaatii täsmennystä suojelun osalta.
Vastine: Tarkennetaan kaavamääräystä pääpiirteissään lausunnossa ehdotetulla tavalla. Rakennusten suojelu määritellään kuitenkin yksiselitteisesti sr-merkinnöillä. Jos rakennusten purkaminen kiellettäisi korttelin käyttötarkoitusmerkinnällä, koskisi se jatkossa myös uudisrakennuksia ja vanhojen rakennusten laajennuksia ilman, että niillä olisi sr-merkintää. Muotoillaan kaavamääräys seuraavanlaiseksi:
ALY-2/s1, Asuin-, liike-, toimisto ja yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristön ominaispiirteet tulee säilyttää. Alueelle voi rakentaa myös majoitustiloja. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009, Heinola Perspektiivi). Alueella olevia, säilytettäviä rakennuksia ei saa muuttaa niin, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikkenee. Korjaustöiden sekä käyttötarkoitus- ja muiden

muutosten suunnitelmista on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa ennen rakennus- tai toimenpidelupaa koskevan päätöksen antamista. Uudisrakennukset…

3. Satama-alueen merkintä (LS-1)

Museo ehdottaa LS/s-1 merkintää kulttuuriympäristön arvojen turvaamiseksi.
Vastine: Kaavaselostuksessa (luku 5.3.2) todetaan, että satama-alue on osa RKY-aluetta ja kansallista kaupunkipuistoa. Kaavaan sisältyy määräyksiä, jotka ohjaavat rakentamista ja ympäristön hoitoa siten, että alueen arvot säilyvät. Satamamakasiini on suojeltu sr-merkinnällä. Lisätään /s1 merkintä satama-alueelle. Lisäksi kaavan yleismääräyksiä täydennetään siten, että LS-alueella huomioidaan kulttuuriympäristön arvot. Kaupunki pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että sataman toimintoja ja kaupunkikuvaa on mahdollista kehittää.

Osoitetaan satama-alueelle merkintä LS-1/s1, Satama-alue, jota rakennuksineen ja ulkoalueineen tulee käyttää ja hoitaa siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY2009, Heinolan Perspektiivi). Alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastoja, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia, polttoaineen jakeluaseman sekä ravitsemukseen ja veneilyyn liittyviä liiketiloja.

4. Yhteenveto

Kaavaehdotus turvaa kulttuuriympäristön arvot seuraavasti:

- Päärakennus, puutalo ja satamamakasiini suojellaan sr-merkinnöillä.
- Kuivahoitorakennuksen säilyttämistä ohjataan rakennusalan ja kaavamääräysten avulla.
- Uudisrakentaminen sovitetaan ympäristöön kaavamääräyksillä.
- Satama-alueen arvot huomioidaan yleismääräyksissä ja suojelumerkinnöissä.

Kaava tasapainottaa suojelun ja kehittämisen tarpeet, mikä mahdollistaa rakennusten säilymisen ja alueen elinvoimaisuuden.

1.4.3 Lausunnon vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- ALY-2/s1 aluemerkintää täsmennetään museon lausunnon mukaiseksi. Rakennusten säilyttäminen määrätään kuitenkin edelleen 2. kaavaehdotuksen mukaisesti rakennuskohtaisilla suojelumerkinnöillä (sr) määräysten selkeyden vuoksi. Kaavamääräyksissä vältetään kaksinkertaisia ilmaisuja.

  Tarkennettu määräys muotoillaan seuraavasti: *ALY-2/s1, Asuin-, liike-, toimisto ja yleisten rakennusten korttelialue, jolla ympäristön ominaispiirteet tulee säilyttää. Alueelle voi rakentaa myös majoitustiloja. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY 2009, Heinola Perspektiivi). Alueella olevia, säilytettäviä rakennuksia ei saa muuttaa niin, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikkenee. Korjaustöiden*

sekä käyttötarkoitus- ja muiden muutosten suunnitelmista on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa ennen rakennus- tai toimenpidelupaa koskevan päätöksen antamista. Uudisrakennukset… […]

- Sataman aluemerkintää täsmennetään museon lausunnon mukaiseksi. Tarkennettu määräys muotoillaan seuraavasti: LS-1/s1, Satama-alue, jota rakennuksineen ja ulkoalueineen tulee käyttää ja hoitaa siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo säilyy. Alue on osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (RKY2009, Heinolan Perspektiivi). Alueelle saa rakentaa vesiliikenteen tarvitsemia rakennuksia ja rakennelmia kuten esim. varastoja, kuormauslaitteita, laiturirakennelmia, polttoaineen jakeluaseman sekä ravitsemukseen ja veneilyyn liittyviä liiketiloja.

1.5 Päijät-Hämeen Ympäristöterveys, 6.10.2025

1.5.1 Lausunnon pääkohdat

1. Lausunnon tausta

Lausunto koskee Kylpylänrannan asemakaavan muutoksen 2. ehdotusta.

Kaavan tavoitteena on mahdollistaa täydennysrakentaminen, ratkaista kulttuuriympäristön suojelukysymykset ja sallia monipuolisia käyttötarkoituksia (mm. asuminen, saunat, ravintolat, matkailuautojen matkaparkki).

2. Terveydensuojelun näkökulmat

Aiemmassa luonnosvaiheen lausunnossa esitetyt asiat on pääosin huomioitu kaavaehdotuksessa ja niihin on annettu vastine kaavaselostuksessa.

Positiivinen huomio: yleinen kaavamääräys parvekkeiden lasittamisesta lisää asumisviihtyisyyttä ja vähentää liikennemelun häiritsevyyttä. Liikennemelun koettu häiritsevyys on tullut esille myös yksityishenkilöiden muistutuksissa.

3. Yhteenveto

Terveydensuojeluviranomaisella ei ole huomautettavaa kaavaehdotuksen asiakirjoista.

2 Muistutukset

2.1 Muistutus 1, Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys

2.1.1 Muistutuksen pääkohdat

1. **Pohjakartan selkeys ja oikeellisuus**

   Huoli siitä, että asemakaavan pohjakartta ei ole riittävän selkeä ja tarkka.

2. **Kauppakadun suuret puut (poppelit)**

   Puiden suojelun puuttuminen kaavasta, vaikka yleiskaavassa ne on merkitty arvokkaiksi.

3. **Uudet kerrostalot ja rakentamisen määrä. Rakennusten korkeus ja räystäskorkeus. Sitova tonttijako.**

   Pelko alueen ahtautumisesta ja ehdotus kuivahoitorakennuksen hyödyntämisestä asuntokäyttöön. Nykyiselle parkkipaikalle sijoitettava rakennus ihmetyttää.

   Kauppakadun kerrostalon korkeus (+94) liian suuri.

   Sitova tonttijako. Kysymys sen tarpeellisuudesta.

4. **Pysäköinti ja vinopysäköinti**

   Huoli pysäköintipaikkojen riittävyydestä ja vinopysäköinnin ongelmista. Maaherrankadun LP-alue pitää poistaa, koska sijaitsee osittain jalkakäytävän kohdalla. Ehdotetaan pysäköinnin lisäämistä Ojakadulle.

5. **Ojakadun venevalkama-alue**

   Toive säilyttää alue puistona.

6. **Kylpylänpuiston tenniskenttäalue**

   Toive säilyttää palloilualueena, ei pysäköintiä.

7. **Lepakot kuivahoitorakennuksessa**

   Tarve huomioida lepakoiden elinympäristö.

8. **Matkaparkki**

   Ei kuulu asemakaavaan, poistettava.

9. Kustannus-hyötyanalyysi

Toive liittää kaavaan kustannus-hyötyselvitys.

2.1.2 Vastine

1. Pohjakartan selkeys

Vastine: Kuten kaavaselostuksessa on todettu, pohjakartta on tarkistettu 15.5.2023 ja se täyttää alueidenkäyttölain vaatimukset (§54a). Pohjakartta on vektorimuotoinen ja ajantasainen. Pohjakartan merkinnät eivät voi olla kaavamerkintöjen kanssa yhtä tummia ilman että kaavan luettavuus kärsii. Kaava on nähtävillä kaupungin verkkosivulla. PDF-muotoinen kaavakartta on suurennettavissa siten, että merkinnöistä saa paremmin selvää. Pyydettäessä kaupunkisuunnittelu tulostaa kaavakartan isommassa mittakaavassa.

Pohjakartta on laadittu lain edellyttämällä tarkkuudella ja tarkistettu ennen kaavaehdotuksen valmistelua.

2. Kauppakadun poppelit tulisi suojella

Vastine: Poppelit ovat näkyviä kaupunkikuvassa, mutta niiden elinkaari on rajallinen. Poppelit kasvavat 9 metrin etäisyydellä suojellusta kylpylän päärakennuksesta. Suojellun rakennuksen kellarikerroksen korjaaminen edellyttää puiden juurien poistamista rakennuksen vierestä. Lisäksi poppelit vaikeuttaisivat uudisrakentamista, jos ne suojeltaisiin.
Heinolan keskustan osayleiskaavassa on osoitettu merkittävinä luontokohteina yksittäisiä puita kohdemerkinnällä, joihin on liitetty suojelumääräys. Kauppakadun poppeleille ei tätä merkintää ole osoitettu. Kauppakadun poppelit on yleiskaavassa huomioitu arvokkaina yksittäisinä puina ilman suojelumääräystä. Kaavaselostuksessa on kirjattuina yleiskaavan alueiden käyttötarkoitukset ja suunnittelu- ja suojelumääräykset. Asemakaavaehdotus ei sisällä yksittäisten puiden suojelua, mutta yleismääräyksissä on määräys: *Piha- oleskelualueet on rakennettava yhtenäisiksi tonteilla, jotka rajautuvat toisiinsa. Rakennuslupavaiheessa on esitettävä pihasuunnitelma, josta käy ilmi, miten piha-alueella on otettu huomioon alueen kulttuurihistorialliset arvot. Mahdolliset aidat on toteutettava korkeatasoisina ja kulttuuriympäristöön sopivina. Pihasuunnittelussa on toteutettava ratkaisuja, jotka mahdollistavat alueen arvoille ominaisen puuston ja muun kasvillisuuden säilymisen.*

Yksittäisten puiden suojelu ei ole tarpeellista, kun arvokas viherrakenne kaava-alueella huomioidaan yleisin kaavamääräyksin ja s-1 määräyksellä piha-alueilla.

3. Uudet kerrostalot, rakentamisen määrä ja korkeus. Sitova tonttijako.

Muistutuksessa esitetään huoli alueen ahtautumisesta.

Vastine: Kaava mahdollistaa yhden uuden asuinrakennuksen Kauppakadun varteen ja liikerakennuksen nykyiselle pysäköintialueelle. Kuivahoitorakennus säilytetään tai

korvataan uudella vastaavalla rakennuksella ja sille osoitetaan rakennusala nykyisen rakennuksen mukaisena.

Rakentaminen on mitoitettu siten, että alueen väljyys säilyy. Kaavan tavoitteena on ollut suunnittelualueen elinvoimaisuuden ja käytön lisääminen.

2. kaavaehdotuksessa Kauppakadun uudisrakennusta on madallettu yhdellä kerroksella ja sen räystäskorkeus sovitettu ympäristöön. Sekä räystäskorkeus että harjakorkeus on määrätty kaavaehdotuksessa. Uudisrakennuksen räystäskorkeus voi olla +91.0 ja harjakorkeus +94.0. Kylpylän päärakennuksen räystäskorkeus on +91.8 ja harjakorkeus on +94.3. Kauppakadun varren olemassa olevan kerrostalon räystäskorkeus on noin +91.5 ja harjakorkeus noin +95.6. Uudisrakennus ei siten nouse ympäröiviä rakennuksia korkeammaksi.

Rakennuksen korkeus on tarkistettu eikä sitä ole tarpeen muuttaa.

Tonttijako on osittain ohjeellinen ja osittain sitova, mutta ei liity asemakaavaan vaan on erillinen. Ohjeellinen tonttijako on korttelissa 1, jotta korttelialue voidaan jakaa tonteiksi tulevan tarpeen mukaisesti. Sitova tonttijako on osoitettu korttelin 38 ja 35 tonteille, joissa ohjeellisesta tonttijaosta ei ole hyötyä. Erillinen tonttijako tulee näilläkin tonteilla tehdä, koska tonttien aluerajoihin on tullut muutoksia.

Sitova tonttijako säilytetään.

4. Pysäköinti

Vastine: Kaavaehdotus osoittaa pysäköintipaikkoja satama-alueelle ja Maaherrankadun varteen. Katualueiden suuntais- tai vinopysäköintiä ei ole kaavaan erikseen osoitettu.

Pysäköinti on ratkaistu kokonaisuutena siten, että paikkojen määrä ei olennaisesti vähene. Maaherrankadun LP-alue mahdollistaa velvoiteautopaikkojen sijoittamisen tälle alueelle. Jalkakäytävä on merkitty kaavaan yleiselle jalankululle varattuna alueen osana (jk).

Ojakadulle ei ole mahdollista lisätä pysäköintiä.

Poistetaan kaavasta mahdollisuus tenniskenttäalueen käyttöön tilapäiseen pysäköintiin tapahtumien aikana.

5. Ojakadun venevalkama säilytettävä puistona

Vastine: Kaava osoittaa alueen venesatamaksi, mutta alue säilyttää puistomaisen luonteen ja mahdollistaa kevyet rakenteet. Alueella on jo nykyisin venelaitureiden lisäksi ajoluiska veneiden vesille laskua varten. Alueen käyttötarkoitus on nykyisinkin enemmän venevalkama kuin puisto.
Venevalkama säilytetään, koska se palvelee kaupungin veneilytarpeita.

Lisätään LV-2 kaavamääräykseen alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.

6. Kylpylänpuiston tenniskenttä

Kaavaehdotus osoittaa alueen palloilualueeksi ja mahdollistaa hulevesirakenteet sekä tilapäisen pysäköinnin. Huoli tilapäisen pysäköinnin muuttumisesta alueenosan pääkäyttötarkoitukseksi on nostettu esiin muistutuksessa.

Vastine: Tenniskenttäalueen luonne säilyy liikunta- ja leikkipaikkana. Mahdollisuus pysäköinnistä alueella poistetaan.

7. Lepakot

Kaavassa on määräys lepakoiden elinympäristön turvaamisesta ja poikkeusluvan tarpeen selvittämisestä ennen purkua tai merkittäviä muutoksia.
Kuivahoitorakennuksen merkittävien korjausten yhteydessä ja ennakoivasti on lähialueelle mahdollista sijoittaa lepakkopönttöjä.

Vastine: Lepakkoselvitys on tehty ja huomioitu kaavamääräyksissä.

8. Matkaparkki

Kaava mahdollistaa matkaparkin nykyiselle pysäköintialueelle enintään 6 matkailuautolle. Mahdollisuus tulee poistaa.
Vastine: Matkaparkki on katsottu tarpeelliseksi sataman palveluiden kehittämiseksi.

9. Kustannus-hyötyanalyysi

Toive liittää kaavaan kustannus-hyötyselvitys.

Vastine: Kaavaselostuksessa on arvioitu yhdyskunta- ja energiatalouteen kohdistuvia vaikutuksia.
Kaavaan ei liitetä erillistä kustannus-hyötyanalyysiä, koska tällä kaava-alueella sitä ei ole erillisenä katsottu tarpeelliseksi tehdä. Viranomaislausunnoissa ei ole huomautettu kaavan vaikutusten arvioinnin riittämättömyydestä.

2.1.3 Muistutuksen vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- LV-2 kaavamääräykseen lisätään alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.
- Kylpylänpuiston entiseltä tenniskenttäalueelta poistetaan mahdollisuus alueen käyttämiseen tilapäisenä pysäköintialueena. Alue osoitetaan palloilualueeksi ja leikkipuistoksi varatuksi ohjeelliseksi alueen osaksi. Muutos korjataan myös selostuksen lukuihin 5.2. ja 5.3.2.

2.2 Muistutus 2, yksityishenkilö, 12.10.2025

2.2.1 Muistutuksen pääkohdat

1. Kaavakartan tulkinnan vaikeus ja havainnollisuus

Kartta liian pieni, havainnekuvat eivät ole silmän korkeudelta.

2. **Pohjakartasta puuttuvat puut**

   Isot puut ja marjakuusi puuttuvat pohjakartalta. Yksi puu merkitty väärin.

3. **Suuret poppelit tulisi merkitä suojeltaviksi**

   Yleiskaavassa huomioitu, kaavaehdotuksessa ei.

4. **Vanhan Sahan ranta säilytettävä puistona**

   Ei venevalkamaa. Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätöksessä todetaan, että alueen käyttöä ohjaavat voimassa olevat asemakaavat.

5. **Kivalterin talon tontti mukaan kaavamuutokseen**

   Nykyinen asemakaava vanhentunut. Kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa kirjattu asemakaavan muuttaminen toimenpiteeksi.

6. **Maakunnallisen maisema-alueen raja väärin kaavakartassa**
7. **Kauppakadun uudisrakennus ei sovi kaupunkikuvaan**

   Peittää näkymiä, lisärakennusoikeus ei tue kylpylän korjausta. Nivelosat rakennuksiin tarpeettomia ja sulkevat näkymiä.

8. **Maaherrankadun LP-merkintä tarpeeton**

   Yleinen pysäköinti voidaan toteuttaa ilman merkintää.

9. **Matkaparkin merkintä tarpeeton**
10. **Kylpylänpuistosta poistettava pysäköinti**

2.2.2 Vastine

1. **Kaavakartan tulkinnan vaikeus**

   Vastine: Kaava-aineisto on ollut nähtävillä kaupungin verkkosivuilla ja asiakaspalvelussa. Kaava on laadittu asetuksen mukaisessa mittakaavassa. Verkkosivuilla ollutta PDF-muotoista kaavakarttaa on helppo suurentaa ja kaava-aineistossa on ollut lisätietoja antavien henkilöiden yhteystiedot. Havainnekuvia on laadittu sekä silmän korkeudelta että lintuperspektiivistä koko suunnittelualueen havainnollistamiseksi. Silmän korkeudelta esitetyt havainnekuvat ovat selostuksessa ja lintuperspektiivistä esitetty selostuksen liitteenä. Kaupunkimallia on esitetty yleisötilaisuudessa.

Havainnekuvia laaditaan kuhunkin suunnittelualueeseen sopivalla tavalla. Kartta on lain edellyttämässä mittakaavassa, ja suurennoksia voi pyytää kaupungilta.

2. Puut pohjakartassa

Kuten kaavaselostuksessa on todettu, pohjakartta on tarkistettu 15.5.2023 ja se täyttää alueidenkäyttölain vaatimukset (§54a). Pohjakartta on vektorimuotoinen ja ajantasainen.

Vastine: Pohjakartta on laadittu lain edellyttämällä tarkkuudella ja tarkistettu ennen kaavaehdotuksen valmistelua. Marjakuusi ja isot puut huomioidaan tarpeen mukaan pihasuunnittelussa.

3. Poppelien suojelu

Poppelit ovat näkyviä kaupunkikuvassa, mutta niiden elinkaari on rajallinen. Poppelit kasvavat 9 metrin etäisyydellä suojellusta kylpylän päärakennuksesta. Suojellun rakennuksen kellarikerroksen korjaaminen edellyttää puiden juurien poistamista rakennuksen vierestä. Poppeleiden suojeleminen vaikeuttaisi kaavan mukaista uudisrakentamista. Uudisrakentamisen mahdollistaminen on ollut yksi kaavamuutoksen päätavoitteista.

Heinolan keskustan osayleiskaavassa on osoitettu merkittävinä luontokohteina yksittäisiä puita kohdemerkinnällä, joihin on liitetty suojelumääräys. Kauppakadun poppeleille ei tätä merkintää ole osoitettu. Kauppakadun poppelit on yleiskaavassa huomioitu arvokkaina yksittäisinä puina ilman suojelumääräystä.

Asemakaavaehdotus ei sisällä yksittäisten puiden suojelua, mutta yleismääräyksissä on määräys: *Piha- oleskelualueet on rakennettava yhtenäisiksi tonteilla, jotka rajautuvat toisiinsa. Rakennuslupavaiheessa on esitettävä pihasuunnitelma, josta käy ilmi, miten piha-alueella on otettu huomioon alueen kulttuurihistorialliset arvot. Mahdolliset aidat on toteutettava korkeatasoisina ja kulttuuriympäristöön sopivina. Pihasuunnittelussa on toteutettava ratkaisuja, jotka mahdollistavat alueen arvoille ominaisen puuston ja muun kasvillisuuden säilymisen.*

Vastine: Yksittäisten puiden suojelu ei ole välttämätöntä, kun arvokas viherrakenne kaava-alueella huomioidaan yleisin kaavamääräyksin ja s-1 määräyksellä piha-alueilla.

4. Vanhan Sahan ranta

Kaava osoittaa alueen venesatamaksi ja mahdollistaa kevyet rakenteet. Puistomainen luonne säilyy. Kansallisen kaupunkipuiston alueella ovat asemakaavojen muutokset mahdollisia. Ympäristöministeriöltä ja ELY-keskukselta on saatu lausunnot 2. kaavaehdotuksesta. Alueen käyttötarkoituksen muutoksesta ei ole huomautettu lausunnoissa.

Vastine: Venevalkama säilytetään kaupungin veneilytarpeiden ja alueen pitkään jatkuneen todellisen käyttötarkoituksen vuoksi kaavassa, mutta alueen puistomaisuus

on tarkoitus säilyttää. Lisätään LV-2 kaavamääräykseen alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.

5. Kivalterin talon tontti

Kaavamuutos ei koske Kivalterin tonttia, koska sen asemakaavan muuttaminen ei ole kiireellistä. Tontti rakennuksineen on kaupungin omistuksessa ja museokäytössä. Kivalterin talon päärakennus on jo nykyisessä asemakaavassa suojeltu.

Vastine: Kivalterin tontin kaavamuutos voidaan harkita erikseen myöhemmin.

6. Maisema-alueen raja

Päijät-Hämeen maakuntakaavaa 2060 varten on laadittu maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitykset (MARY2 / MAMA2024). Heinolan Jyrängönkosken kulttuurimaisema on osoitettu selvityksessä uudeksi maakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi. Lopullisina rajauksina toimivat maakuntakaavan kaavakartan mukaiset rajaukset sen jälkeen, kun kaava on hyväksytty.

Vastine: Maakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus poistetaan kaavakartalta, koska rajaus ei ole vielä vahvistunut maakuntakaavassa. Kaavaselostusta täydennetään tältä osin.

7. Kauppakadun uudisrakennus

Kauppakadun uudisrakennuksen kokoa kaavasuunnittelun edetessä tarkistettu pienemmäksi, jotta sen korkeus ei ylitä Kylpylän päärakennuksen korkeutta eikä se tarpeettomasti peitä näkymiä vesistöön. Päärakennuksen yhteyteen lisärakennusoikeutta osoitetaan 550 kerros-m2 varsinaista rakennusosaa varten ja 120 kerros-m2 vanhan ja uuden rakennuksen yhdistävää rakennusosaa varten. Tämä on noin puolet suojeltavan päärakennuksen kerrosalasta ja lisärakennusoikeuden katsotaan olevan tarpeellinen, jotta suojeltuun rakennukseen saadaan käyttöön. Lisärakennusoikeudella ei katsota olevan negatiivista vaikutusta kylpylätontin arvoon. Kuivahoitorakennuksen rakennusalalle sallitaan 1300 kerros-m2. Nivelosat, joilla rakennusosat voidaan kytkeä toisiinsa ja sisätilat yhteneviksi ovat jopa välttämättömiä tiettyjen toimintojen sijoittamiseksi rakennuksiin, esim. hotelli- ja tai palvelutalokonseptit.

Vastine: Rakennusaloihin tai rakennusoikeuksiin kylpylän korttelissa ei ole tarpeen tehdä muutoksia.

8. Maaherrankadun LP-merkintä

Kaava osoittaa LP-alueen kadun varteen kylpyläkorttelin kohdalle korttelialuetta palvelevaa pysäköintiä varten. LP-merkinnän lisäksi alueella on merkintä (1) ”Suluissa olevat numerot osoittavat korttelit, joiden autopaikkoja saa alueelle sijoittaa”. Yleistä pysäköintiä voidaan sijoittaa katualueelle ilman merkintääkin.

Merkinnän tarkoitus on joustavoittaa pysäköinnin suunnittelua siten, että kylpyläkorttelin (kortteli 1) alueella on mahdollisuus säilyttää runsaasti viherympäristöä.

Vastine: Merkintä säilytetään, jotta tarvittaessa osa kylpyläkorttelin pysäköinnistä voi sijaita kadun varressa. Mitoitus mahdollistaa suuntaispysäköinnin ei vinopysäköintiä.

9. **Matkaparkki**

Kaava mahdollistaa matkaparkin nykyiselle pysäköintialueelle enintään 6 matkailuautolle.

Vastine: Merkintä säilytetään, koska matkaparkki on katsottu tarpeelliseksi sataman palveluiden kehittämiseksi.

10. **Kylpylänpuiston pysäköinti**

Kaavaehdotuksessa on osoitettu entiselle tenniskenttäalueelle palloilualue ja mahdollistettu hulevesirakenteet sekä tilapäinen pysäköinti. Huoli tilapäisen pysäköinnin muuttumisesta alueenosan pääkäyttötarkoitukseksi on nostettu esiin muistutuksessa. Kaavan tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut muodostaa tenniskenttäalueesta pysyvää pysäköintialuetta.

Vastine: Tenniskenttäalueen luonne säilyy liikunta- ja leikkipaikkana. Mahdollisuus pysäköinnistä alueella poistetaan.

2.2.3 Muistutuksen vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- LV-2 kaavamääräykseen lisätään alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.
- Maakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus poistetaan kaavakartalta ja kaavaselostusta täydennetään tältä osin.
- Kylpylänpuiston entiseltä tenniskenttäalueelta poistetaan mahdollisuus alueen käyttämiseen tilapäisenä pysäköintialueena. Alue osoitetaan palloilualueeksi ja leikkipuistoksi varatuksi alueen osaksi. Muutos korjataan myös selostuksen lukuihin 5.2. ja 5.3.2.

2.3 Muistutus 3, As. Oy Konsulinranta

2.3.1 Muistutuksen pääkohdat

1. **LV-2 merkintä (venevalkama)**

Voimassa olevassa kaavassa alue on puistoa, nyt venesatama/venevalkama.

2. **Rakennusoikeus veneilyyn liittyville rakennuksille ei ole perusteltu.**

Kaavaluonnoksen karttaan merkitty rakennus peittäisi näkymiä virralle Kirkkokatu 1:n asunnoista ja jalankulkijoilta.

Rakennus ei sovi rantamaisemaan, hopeapajujen hävittäminen ei hyväksyttävää.

3. Kansallisen kaupunkipuiston huomioiminen

LV-2 alue kuuluu kansalliseen kaupunkipuistoon, mikä pitäisi huomioida. Onko alue sopiva veneiden huoltoon ja varastointiin? Ranta matala.

4. Vaihtoehtoinen sijainti

Jos rakennuksia LV-alueelle tarvitaan, ehdotetaan Kauppakadun ja Ojakadun kulmaa.

2.3.2 Vastine

1. LV-2 merkintä

Kaava osoittaa alueen venesatamaksi/venevalkamaksi ja mahdollistaa kevyet rakenteet.
Vastine: Vanhan sahan ranta on kaupungin keskusta-alueen ainoa veneiden vesillelaskupaikka ja palvelee veneilijöitä. Alueella on pitkään ollut veneiden säilytystä. Alueen mataluus ei estä pienveneiden vesillelaskua, laiturit ja rakenteet voidaan toteuttaa teknisesti soveltuviksi. Alueen puistomainen luonne säilyy. Venevalkama säilytetään kaupungin veneilytarpeiden ja alueen pitkään jatkuneen todellisen käyttötarkoituksen vuoksi kaavassa, mutta alueen puistomainen on tarkoitus säilyttää.
Lisätään LV-2 kaavamääräykseen alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.

2. Rakennusoikeus veneilyyn liittyville rakennuksille.

Vanhan sahan ranta osoitetaan venesatama-/venevalkama-alueeksi (LV-1) ja alueelle osoitetaan vähäinen rakennusoikeus (40 k-m²) huolto-/palvelurakennukselle sekä uusien laitureiden rakentamismahdollisuus.
Vastine: Kaavaehdotukseen osoitettu rakennusala on suuruudeltaan 150 m2, joten varsinainen rakennus on huomattavasti pienempi. Kaavan tavoitteena on turvata veneilypalvelut ja vesillelaskupaikka, joka on kaupungin keskustan ainoa. Rakennusoikeus on mitoitettu hyvin pieneksi ja koskee vain veneilyyn liittyviä palveluja. Rakentaminen ohjataan kaavamääräyksillä: Uudisrakentamisen on oltava arkkitehtonisesti korkeatasoista ja sen on oltava kaupunkikuvallisesti paikkaan sopivaa. Kaava ei edellytä hopeapajujen poistamista, vaan puuston säilyttäminen huomioidaan tarkennettavalla LV-2 alueen kaavamääräyksellä.
Tehdään kaavaehdotukseen seuraava muutos: osoitetaan venevalkama-alueen rakennusoikeus 40 kerros-m2 ohjeellisella rakennusalalla, jolloin se voidaan sijoittaa tarkoituksenmukaisesti ja kaupunkikuvaan sopivalla tavalla.

3. Kansallinen kaupunkipuisto

Alue kuuluu Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon ja kaavaratkaisu on sovitettu sen hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Rakentaminen on sallittua, kun se tukee alueen käyttöä ja säilyttää arvot.
Vastine: Kaava noudattaa kaupunkipuiston periaatteita, LV-alueelle rakentaminen on vähäistä ja sopeutetaan ympäristöön. Kyse ei ole maisemaa merkittävästi muuttavasta rakentamisesta.

4. Vaihtoehtoinen sijainti

Vastine: Muistutuksessa esitetty sijainti lähelle uimarannan aitaa veneilyä palvelevalle rakentamiselle on mahdollinen, kunhan se ei haittaa veneiden vesille laskua. Muutetaan venevalkama-alueelle sijoittuva rakennusala ohjeelliseksi.

2.3.3 Muistutuksen vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- LV-2 kaavamääräykseen lisätään alueen puistomaisen luonteen säilyttämistä koskeva määräys.
- Muutetaan LV-2 alueelle sijoittuva rakennusala ohjeelliseksi.

2.4 Muistutus 4, Asunto Oy Heinolan Kylpylänkartano, 11.8.2025

2.4.1 Muistutuksen pääkohdat

1. Alueen kulttuurihistoriallinen arvo ja kansallinen kaupunkipuisto, asemakaavan sisältövaatimukset

Muistutuksessa korostetaan alueen asemaa Heinolan kansallisessa kaupunkipuistossa ja valtakunnallisesti merkittävässä rakennetussa kulttuuriympäristössä (RKY 2009). Alueen arvot on kirjattu kansallisen kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelmaan ja huomioitu myös Päijät-Hämeen maakuntakaavassa.

Muistutuksessa korostetaan asemakaavan sisältövaatimuksia sekä hyvän elinympäristön merkitystä myös kilpailutekijänä.

Asemakaava on laadittava siten, että luodaan edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle, palvelujen alueelliselle saatavuudelle ja liikenteen järjestämiselle. Rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Kaavoitettavalla alueella tai sen lähiympäristössä on oltava riittävästi puistoja tai muita lähivirkistykseen soveltuvia alueita.

Asemakaavalla ei saa aiheuttaa kenenkään elinympäristön laadun sellaista merkityksellistä heikkenemistä, joka ei ole perusteltua asemakaavan tarkoitus huomioon ottaen. Asemakaavalla ei myöskään saa asettaa maanomistajalle tai muulle oikeudenhaltijalle sellaista kohtuutonta rajoitusta tai aiheuttaa sellaista

kohtuutonta haittaa, joka kaavalle asetettavia tavoitteita tai vaatimuksia syrjäyttämättä voidaan välttää.

2. **Edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle, palveluiden alueelliselle saatavuudelle ja liikenteen järjestämiselle**

Huoli siitä, että kaavaehdotus muuttaa alueen luonteen. Kauppakadun varren uudisrakennus muuttaa näkymiä virralle ja rannan avoimuutta.

Toive, ettei Kauppakadun varteen annettaisi lainkaan rakennusoikeutta.

3. **Autopaikat ja liikenne**

Velvoiteautopaikkojen sijoittaminen Maaherrankadulle vähentää yleisiä pysäköintipaikkoja ja heikentää jalankulun ja pyöräilyn turvallisuutta.

Alueelle ei liikenteellisesti ole mahdollista haittaa tuottamatta varata huomattavaa määrää velvoiteautopaikkoja.

Huoli pysäköintipaikkojen riittävyydestä uimarannan, sataman, WPK-talon ja kesäteatterin käyttäjille.

4. **Viihtyisyys**

Väestömäärän ollessa laskeva on pidettävä kiinni siitä, mikä jo on viihtyisää kaupunkilaisten silmissä.

Kylpylänrannassa viihtyisyys tarkoittaa esteetöntä, laajaa näkymää virralle.

Kaavaehdotus poistaa Kolmiokorttelin puistomaisuuden ja heikentää elinympäristön laatua. Kauppakadun rakennus muuttaa näkymiä nykyisestä.

Ehdotus: säilyttää nykyiset rakennukset ja sallia niiden käyttö asumiseen ilman merkittävää lisärakentamista.

5. **Elinympäristön laadun merkityksellinen heikkeneminen, joka ei ole perusteltua asemakaavan tarkoitus huomioon ottaen.**

Kolmiokorttelin puistomaisuuden poistuessa heikkenee ihmisten elinympäristön laatu merkittävästi sen sijainnin vuoksi.

Viihtyisyyden arvioinnissa huomioitava maisema ja sen näkeminen.

Asemakaava tulisi laatia niin, että ensisijaisesti Kauppakadun varrelle ei annettaisi mahdollisuutta rakentamiseen lainkaan.

Rakennuksen kerrosluku, räystäs- ja harjakorkeus tulee olla sitovia ja valvottuja.

6. Puut (poppelit)

Toive tutkia puiden kunto ja antaa tarvittavat määräykset kaavaehdotuksessa siitä, että mahdollista uudisrakennusta rakennettaessa puut tulee asianmukaisesti suojata. Tätä edellyttää kaupunkipuiston alueen luonnon- ja kulttuuriperinnön elementtien säilyttämisen turvaamisvelvoite.

7. Asukaslaituri

Huoli siitä, että LV-merkintä mahdollistaa yksityisen laiturin Kolmiokorttelille.

8. Pohdiskelua rakentamisesta Heinolassa

Elävän kulttuuriympäristön ja vetovoimaisen kaupunkiympäristön kehittämiseksi olisi Kolmiokorttelin luonnetta muutettava mahdollisimman vähän. Kaava voisi sallia asumisen nykyisiin rakennuksiin. Kompensaationa voisi luovuttaa rakennusoikeutta ostajalle muualtakin Heinolassa.

2.4.2 Vastine

1. Kulttuurihistoriallinen arvo ja kaupunkipuisto

Alue kuuluu Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon ja valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön. Kaavaehdotus turvaa arvot suojelumerkinnöillä ja ohjaa uudisrakentamisen sijoittelua, mittakaavaa ja rakennustapaa.
Vastine: Kaava on laadittu siten, että kulttuuriympäristön arvot pääosin säilyvät. Uudisrakentaminen on vähäistä ja ohjattu kaavamääräyksillä ympäristöön sopivaksi.

2. Terveellinen, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö

Kaavaselostuksessa on arvioitu kaavan vaikutuksia. Kauppakadun uudisrakennusta on madallettu yhdellä kerroksella ja sen rakennusala pienennetty verrattuna 1. kaavaehdotukseen. Näkymiä säilyy huomattavan paljon. Alueen välittömässä lähiympäristössä on runsaasti puistoja, joista tarjoutuu avoimia näkymiä vesistöön.

Kauppakadun varteen sijoitettu uudisrakennus on kohtuullisen kokoinen. Kauppakadun varsi on kaupunkikuvallisesti lisärakentamiselle sovelias paikka siten, että uudisrakennuksen voi liittää päärakennukseen.
Vastine: Asemakaavaehdotuksen katsotaan täyttävän terveellisen, turvallisen ja viihtyisän elinympäristön vaatimuksen. Kaavamääräykset varmistavat, ettei rakennus ylitä enimmäiskorkeuksia.

3. Autopaikat ja liikenne

Kaava osoittaa pysäköintiä satama-alueelle, Kymenkartanonkadulle, Maaherrankadun varteen korttelin 1 kohdalle sekä tonteille. Tämän lisäksi kaikilla lähiympäristön kaduilla sallitaan kadunvarsipysäköinti. Ojakadun kentälle voi myös pysäköidä. Kaavaselostuksessa on yksityiskohtaiset kirjaukset

pysäköintimahdollisuuksista.
Vastine: Pysäköinti on ratkaistu kokonaisuutena siten, että yleisiä paikkoja säilyy riittävästi. Velvoiteautopaikat suuntaispysäköintinä kadun varressa eivät heikennä liikenneturvallisuutta yleisiä pysäköintipaikkoja enempää. Yleiselle jalankululle on osoitettu kaavaan alueen osa LP-alueen reunaan. Jalankulun turvallisuus huomioidaan toteutussuunnittelussa.

4. Viihtyisyys

Kylpyläkorttelin rakennukset ovat lähes tyhjillään, niissä on vain tilapäiskäyttöä. Tyhjillään oleva, rapistuva rakennuskanta ei lisää alueen viihtyisyyttä vaan pikemminkin houkuttelee ilkivaltaan. Rakennukset ovat kaupungin omistuksessa. Kaupungilla ei ole rakennuksille käyttöä eikä niiden korjaamiseen ole osoitettu rahaa. Kaupungin tavoitteena on rakennusten myyminen. Vanhojen rakennusten myynti on ilman asemakaavan sallimaa joustoa ja lisärakentamismahdollisuutta osoittautunut toistaiseksi, yrityksistä huolimatta, vaikeaksi. Jotta alue säilyisi kaupunkikuvallisesti laadukkaana siten, että se luo viihtyisää elinympäristöä, on rakennukset saatava käyttöön. Tyhjillään olevat rakennukset heikentävät ihmisten elinympäristöä.

Kaavaselostuksen mukaan uudisrakentaminen on mitoitettu maltilliseksi. Kaavamääräyksissä on sitovat enimmäiskorkeudet ja kerrosluvut.
Vastine: Kaava mahdollistaa vanhojen rakennusten käytön asumiseen ja muihin toimintoihin. Lisärakentaminen on rajattu ja ohjattu kulttuuriympäristöön sopivaksi. Asemakaavaehdotuksen katsotaan täyttävän viihtyisän elinympäristön vaatimuksen. Kaavamääräykset varmistavat, ettei rakennus ylitä enimmäiskorkeuksia. Rakennuslupavaiheessa valvotaan, että määräyksiä noudatetaan.

5. Elinympäristön laadun heikkeneminen

Asemakaavaehdotus sallii 550 kerros-m2 kokoisen kolmikerroksisen rakennuksen/päärakennuksen laajennuksen sekä 120 kerros-m2 kokoisen nivelosan rakentamisen Kauppakadun varteen. Uudisrakennus sijoittuu viistosti osittain vastapäätä, Kauppakadun toisella puolella sijaitsevaan asuinkerrostaloon nähden. Etäisyys rakennusten välissä on 17,5 metriä. Uudisosan korkeus ei ylitä Kylpylän päärakennuksen tai asuinkerrostalon korkeutta. Uudisrakennus ei sijoitu asuinkerrostaloon nähden pääasiallisen vesistönäkymän suuntaan. Kylpyläkorttelin puistomaisuus pystytään uudisrakentamisesta huolimatta pääosin säilyttämään. Voimassa olevaan asemakaavaan verrattuna rakennusoikeutta osoitetaan kylpyläkortteliin huomattavasti vähemmän.
Vastine: Kaavan mukainen rakentaminen ei heikennä elinympäristöä. Kaava huomioi riittävästi elinympäristön viihtyisyyden vaatimuksen. Kaavan mukainen rakentaminen peittää maisemaa vain vähäisesti.

6. Poppelit

Poppelit ovat näkyviä kaupunkikuvassa, mutta niiden elinkaari on rajallinen. Asemakaavaehdotus ei sisällä yksittäisten puiden suojelua, mutta kaavan

yleismääräyksissä on määräys: *Piha- oleskelualueet on rakennettava yhtenäisiksi tonteilla, jotka rajautuvat toisiinsa. Rakennuslupavaiheessa on esitettävä pihasuunnitelma, josta käy ilmi, miten piha-alueella on otettu huomioon alueen kulttuurihistorialliset arvot. Mahdolliset aidat on toteutettava korkeatasoisina ja kulttuuriympäristöön sopivina. Pihasuunnittelussa on toteutettava ratkaisuja, jotka mahdollistavat alueen arvoille ominaisen puuston ja muun kasvillisuuden säilymisen.*
Vastine: Yksittäisten puiden suojelu ei ole tarpeellista, kun arvokas viherrakenne kaava-alueella huomioidaan yleisin kaavamääräyksin ja s-1 määräyksellä piha-alueilla. Puiden suojatoimet huomioidaan rakentamisen yhteydessä ja valvotaan rakennusvalvonnan toimesta.

7. **Asukaslaituri**

Kaava ei osoita erillistä asukaslaituria, vaan venesataman laiturit ovat yleisessä käytössä. Vesialueelle on osoitettu määräys lv-1/k, jossa määrätään, että alue on varattu kunnan tarpeisiin.
Vastine: LV-merkintä koskee yleistä veneilyä, lv-1/k vesialue on varattu kunnan tarpeisiin. LV-alueelle ei ole tarkoitus rakentaa yksityistä laituria.

8. **Pohdiskelua rakentamisesta Heinolassa**

Muistutuksessa esitetään, että kaava sallisi vanhojen rakennusten käytön asumiseen ilman lisärakennusoikeuttakin. Tämä on kaavan mukaan mahdollista, lisärakennusoikeutta ei ole velvollisuus käyttää. Myös ehdotettu lisärakennusoikeuden luovuttaminen kylpylärakennusten mahdolliselle ostajalle muualta Heinolassa on mahdollista. Tämä ei kuitenkaan ole asemakaavalla osoitettavissa, vaan on erillinen sopimusasia ja se voidaan sisällyttää tontin luovutusehtoihin.

Vastine: Kaavan tavoitteet huomioiden maltillinen lisärakennusoikeus kylpyläkortteliin (kortteli 1) katsotaan alueen kehittämisen mahdollistamiseksi tarpeelliseksi.

2.5 Muistutus 5, Pro Heinola ry

2.5.1 Muistutuksen pääkohdat

1. **Asemakaavan seurantalomakkeesta puuttuu suojeltavien rakennusten tiedot.**
2. **Kaavamuutos tarpeeton nykyisessä laajuudessa**

Uudisrakentaminen heikentää kulttuurihistoriallisia arvoja ja virkistyskäyttöä.

Heinolan taloudellinen tilanne ei puolla kaavaa; ei ole kysyntää uusille asunnoille tai toimitiloille.

3. **Kustannus-hyötyanalyysi puuttuu**

Vaaditaan analyysi Kylpylänrannan ja WPK-talon tontin kaavoituksesta vertaillen alueiden uudelleen kaavoituksesta saatavia hyötyjä.

4. **WPK-talon tontti mukaan kaavaan**

Kaavaan mukaan WPK-talon tontti, jolle voidaan rakentaa kolme kerrostaloa. Nämä eivät muuta alueen käyttöä kuntalaisilta toisin kuin Kylpylänrannan kaavamuutos.

5. **Pohjakartta ja puusto**

Kaava laadittu ilman hyväksyttyä pohjakarttaa.

Puuston merkinnät puuttuvat, erityisesti suojeltavat puut.

6. **Rakennusten myyntipäätöstä ei ole käsitelty kaavaehdotuksessa**

On lain vastaista, että ensin päätetään myydä rakennukset irtaimena omaisuutena ja sitten kaavoitetaan aluetta ilman, että ostaja osallistuu kaavoitukseen. Kaavan tulisi vaikuttaa kauppasummaan.

Kaupunginhallituksen päätös on todettava rauenneeksi.

7. **Kaupungin tarve asemakaavan laatimiseen on perusteeton**

Kaupungissa on runsaasti rakentamattomia tontteja ja asuntojen hinnat ovat laskeneet. Uudistuotannolle ei ole taloudellisia edellytyksiä. Liiketilojen arvo on huono. Myös vuokra-asuntoja on vapaana.

8. **Pysäköintiratkaisut**

Keskustan kiinteistöjen velvoiteautopaikkoja on sopimusperusteisesti katualueella. Asemakaavan muutos mitätöi asuntojen ja liiketilojen omistajien velvoiteautoapaikkojen rakentamisvelvoitetta. Ehdotus on ristiriitainen niitä rakentajia kohtaan, jotka joutuvat toteuttamaan autopaikat omalla kiinteistöllään.

9. **Kaupunkikuva ja rakentamistapa**

Vastustetaan elementtirakentamista; betonielementtien saumat eivät saa näkyä.

Rakentaminen ei saa tukkia rantamaisemaa.

10. **Suunnittelijan kilpailutus**

Kaavoitus tulisi kilpailuttaa taitavammille suunnittelijoille.

2.5.2 Vastine

1. **Seurantalomakkeen puutteellisuus**

Vastine: 2. Kaavaehdotuksen asemakaavan seurantalomakkeen viimeisellä sivulla on ollut merkittyinä suojeltavien rakennusten tiedot.

2. Kaavamuutoksen tarpeellisuus

Vastine:

Nykyiset rakennukset ovat olleet pitkään tyhjillään. Korttelialueen käyttöön saamisen edellytyksiä parannetaan kaavamuutoksella, joka mahdollistaa rakennusten joustavan käytön ja maltillisen täydennysrakentamisen. Kaava on tarpeellinen alueen elinvoiman turvaamiseksi.

Kaavamuutoksella osoitetaan voimassa olevaa kaavaan nähden paremmin kulttuuriympäristön huomioivat määräykset. Uudisrakentaminen on mitoitettu maltilliseksi ja ohjattu kaavamääräyksillä. Nykyisessä kaavassa on enemmän rakennusoikeutta, joten kaavamuutoksen katsotaan parantavan alueen kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä.

Korttelialueet eivät ole nykyisessä kaavassa virkistysalueita. Kaavan virkistysalueisiin ei tule merkittäviä muutoksia, kaava ei heikennä alueen virkistyskäyttöä.

3. Kustannus-hyötyanalyysi

Kaavaselostukseen ei ole liitetty yhteisanalyysia Kylpylänrannan ja WPK-talon tontin kaavoituksesta.

Vastine: Selostuksessa on arvioitu taloudellisia vaikutuksia: kaava mahdollistaa rakennusten korjaamisen ja käytön, mikä vähentää kaupungin ylläpitokustannuksia ja tuo mahdollisesti vuokratuloja. Kaavan tavoitteena on saada rakennukset yksityiseen käyttöön, mikä olisi taloudellisilta vaikutuksiltaan kaupungille myönteistä.

WPK-talon tontin uudiskäytön pohtiminen ei ole osa tätä asemakaavan muutosta. Kaavaan ei liitetä erillistä kustannus-hyötyanalyysiä, koska tällä kaava-alueella sitä ei ole erillisenä katsottu tarpeelliseksi tehdä. Kaavan vaikutuksia on arvioitu selostuksessa.

Kaavaan ei liitetä erillistä kustannus-hyötyanalyysiä, koska tällä kaava-alueella sitä ei ole erillisenä katsottu tarpeelliseksi tehdä. Viranomaislausunnoissa ei ole huomautettu kaavan vaikutusten arvioinnin riittämättömyydestä.

4. WPK-talon tontti

Vastine: Kaava ei koske WPK-talon tonttia. WPK-talon tontin kaavamuutos ei ole tarpeellinen tällä hetkellä. Alueella on käyttöä. Sen sijaan Kylpyläkorttelin käyttö on vähäistä.

5. Pohjakartta ja puusto.

Vastine: Kuten kaavaselostuksessa on todettu, pohjakartta on tarkistettu 15.5.2023 ja se täyttää alueidenkäyttölain vaatimukset (§54a). Pohjakartta on vektorimuotoinen ja ajantasainen.

Pohjakartta on laadittu lain edellyttämällä tarkkuudella ja tarkistettu ennen kaavaehdotuksen valmistelua. Isot puut on merkitty pohjakarttaan. Alueella ei ole suojeltavia puita.

6. Rakennusten myyntipäätös

Vastine: Rakennusten myyntipäätös ei ole vaikuttanut kaavan laadintaan luonnosvaiheen jälkeen. Myyntipäätös ei sisälly asemakaavan muutokseen.

7. Tarve asemakaavan laatimiseen

Muistuttajan mielestä kaavamuutos on tarpeeton, koska kaupungissa on runsaasti rakentamattomia tontteja eikä uudistuotannolle ole edellytyksiä. Kaupunki katsoo, että asemakaavan muutos on tarpeellinen.

Vastine: Asemakaavan muutoksella on myös muita tavoitteita kuin tonttitarjonnan lisääminen.

Asemakaavan laatiminen on tarpeellista, voimassa oleva asemakaava on vanhentunut.

8. Pysäköintiratkaisut

Kaupungin keskustassa on muutamia kiinteistöjä, joilla velvoiteautopaikat/osa niistä on katualueella mm. siten, että jalkakäytävä on vastaavasti tontin alueella.
Vastine: Kylpylänrannan asemakaavamuutoksen alue on lähes kokonaan RKY-aluetta, ja kaupunkilaiset toivovat alueen vehreän luonteen säilyvän. Kun osa velvoiteautopaikoista sallitaan sijoitettavan kadun varteen suuntaispysäköintinä tontin kohdalle, säästetään tontin viheralaa ja puustoa on mahdollista säästää enemmän. Alueen erityislaadun vuoksi näin katsotaan voitavan menetellä ilman, että se asettaa kiinteistönomistajat eriarvoiseen asemaan. Kadunvarsipaikat voidaan huomioida kiinteistön kauppahinnassa tai niistä voidaan periä erikseen korvausta.

Velvoiteautopaikkojen sijoittamismahdollisuus katualueelle on asemakaavassa mahdollista osoittaa.

9. Kaupunkikuva ja rakentamistapa

Rakentamistavan on muistuttajan mielestä oltava korkealaatuista, mikä on myös kaupungin tavoitteena.

Vastine: Asemakaavaehdotuksessa on useita määräyksiä koskien rakentamistapaa, myös määräys, jonka mukaan näkyviä elementtisaumoja ei sallita.

Avointa rantamaisemaa on kaupungin yleisillä alueilla erittäin paljon. Kylpyläkorttelin kohdalla on myös rantaraitti, jonka rantanäkymiin kaavamuutos ei merkittävästi vaikuta.

Kaupunkikuvaan ja rakentamistapaan on kiinnitetty riittävästi huomiota asemakaavaehdotuksessa. Kaupunkikuva säilyy korkeatasoisena.

10. Suunnittelijan kilpailutus

Epäilys kaava laatijan pätevyydestä tehtävään.

Vastine: Asemakaavan muutos on tehty kaupungin toimesta. Kaupungilla on ammattitaitoista henkilökuntaa kaavan laatimiseen.

Kaavaehdotus ei perustu konsultin laatimiin konsepteihin.

Kaavatyö on tehty lain mukaisesti ja asiantuntijaselvityksiin perustuen.

2.6 Muistutus 6, Yksityishenkilöt, 3 allekirjoitusta

2.6.1 Muistutuksen pääkohdat

1. Kylpyläalueen kokonaisuus

Kaavoituksen lähtökohtana tulee olla Heinolan historia, alueen ominaispiirteet ja kaupunkikuva.

Korjattavissa olevat rakennukset tulisi kunnostaa uudelleen käyttöön.

Kylpyläpuistikko on osa Heinolan rantapuistovyöhykettä → rakentamista ei saa sallia puistikkoon.

2. Rakennukset

Kuivahoitorakennuksen uudistaminen ja korottaminen mahdollista, jos muoto säilyy.

Kaavaehdotuksen nivelosat päärakennukseen pilaavat näkymän (muurimainen vaikutelma).

Pysäköintialueelle voi sijoittaa matalan rakennuksen.

3. Uimaranta ja ravintolat

Uimarannalle ei tule sallia ravintolan rakentamista → varaus tarpeeton ja uimarantatoimintaan sopimaton.

Ravintolatarve voidaan ratkaista parkkipaikalle suunnitelluilla tiloilla.

4. Tenniskentät ja pysäköinti

Tenniskentät ovat osa kylpylän ja kaupungin historiaa → palloilualueen merkintä hyvä.

Pysäköintialue-merkintä tulee poistaa puistokokonaisuudesta.

Yleinen viesti

Kaavoittajan tulee huomioida kaupunkilaisten näkökulma ja Heinolan arvokas historia.

Liialliset uudistukset voivat pilata olemassa olevan arvokkaan ympäristön.

2.6.2 Vastine

1. Kaupungin historia ja ominaispiirteet

Muistutuksessa korostetaan Heinolan historian ja kaupunkikuvan merkitystä kaavoituksen lähtökohtana, mikä on ollut myös kaupungin tavoitteena.
Vastine: Kaavaratkaisun lähtökohtana on kulttuuriympäristön arvojen säilyttäminen. Päärakennus ja puutalo on suojeltu sr-merkinnöillä, ja kuivahoitorakennuksen säilyttämistä ohjataan osoittamalla rakennusala nykyisen mukaisena. Uudisrakentaminen on sovitettu ympäristöön kaavamääräyksillä (materiaalit, värit, mittakaava). Kylpylänpuisto on osoitettu puistoalueena. Kylpylän korttelin piha-alueelle *suojeltava alueen osa (s-1), jota tulee hoitaa puistomaisena sen kulttuurihistorialliset arvokkaat ominaispiirteet säilyttäen. Olemassa olevia puista j apensaita tulee mahdollisuuksien mukaan säilyttää ja tarvittaessa korvata uusilla. Alueenosalle ei saa sijoittaa pysäköintiä.* Puuston säilyminen turvataan myös osalla uimaranta-aluetta määräyksellä *slep, alueen osa, jolla lepakoiden elinolosuhteiden ja kulkureittien turvaamiseksi tulee tarvittaessa säilyttää ja istuttaa lepakoille suotuisaa puustoa. Valaistus tulee kohdistaa puistoväyliin.*

2. Rakennukset

Muistutuksessa vastustetaan nivelosia päärakennukseen. Kaupunki näkee nivelosien rakentamisen mahdollistavan esim. palvelutalokonseptin tai hotellin sijoittamisen kortteliin.
Vastine: Nivelosa on suunniteltu pieneksi ja sen tarkoituksena on mahdollistaa rakennusten käyttö toimintoihin, jotka vaativat yhtenäistä, sisätiloiltaan kytkettyä toteutusta. Rakentaminen ohjataan kaavamääräyksillä siten, että se sovitetaan ympäristöön eikä rakennukset muodosta massiivista muuria puiston suuntaan.

3. Uimarannan ravintolavaraus

Vastine: Uimarannan ravintolavaraus on mitoitettu pienimuotoiseksi nykyistä kioskia laajentaen ja sen tarkoituksena on palvella alueen virkistyskäyttöä. Uimarannoilla on usein ravintoloita eikä niiden katsota heikentävän alueen käyttöä vaan monipuolistavan sitä. Ravintolan salliva rakennusala sijoittuu uimarannan siihen osaan, jossa ei ole uimiseen tarkoitettua hiekkarantaa. Rantamuurin kohdalta ei edes

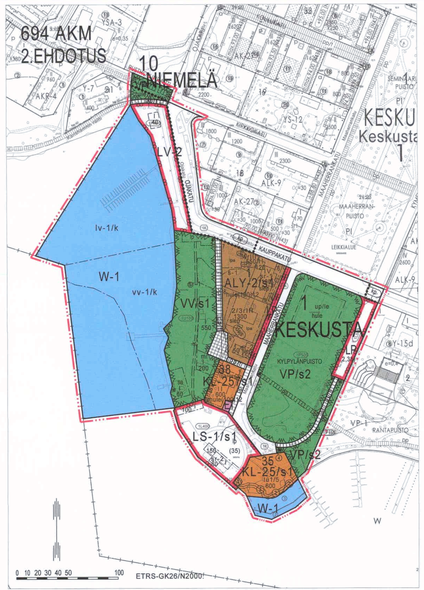
voi mennä uimaan. Uimaranta on aidattu ja aita määrätään kaavalla säilytettävän. Aidan taakse, nykyiselle pysäköintialueelle sijoitettuna ravintola ei palvele uimarantaa samalla tavalla kuin aidan uimarannan puolelle sijoitettuna. Rakentamista ohjataan kaavamääräyksillä, jotta se soveltuu ympäristöön.

4. **Tenniskentät ja pysäköinti**

Vastine: Tenniskenttäalueen luonne säilyy liikunta- ja leikkipaikkana. Mahdollisuus pysäköinnistä alueella poistetaan.

2.6.3 Muistutuksen vuoksi tehtävät muutokset kaavaehdotukseen:

- Kylpylänpuiston entiseltä tenniskenttäalueelta poistetaan mahdollisuus alueen käyttämiseen tilapäisenä pysäköintialueena. Alue osoitetaan palloilualueeksi ja leikkipuistoksi varatuksi alueen osaksi. Muutos korjataan myös selostuksen lukuihin 5.2. ja 5.3.2.

694 AKM
2.EHDOTUS
10
NIEMELÄ
KESKUSTA
Keskusta
1
LV-2
AK-2
AK-3
AK-4
AK-5
AK-6
AK-7
AK-8
AK-9
AK-10
AK-11
AK-12
AK-13
AK-14
AK-15
AK-16
AK-17
AK-18
AK-19
AK-20
AK-21
AK-22
AK-23
AK-24
AK-25
AK-26
AK-27
AK-28
AK-29
AK-30
AK-31
AK-32
AK-33
AK-34
AK-35
AK-36
AK-37
AK-38
AK-39
AK-40
AK-41

LAHDEN MUSEOT

Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvitys 2024

MARY 2

Päijät-Hämeen kulttuuriympäristö

Tiina Rekola

31.11.2024

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO 3

1.1 PÄIJÄT-HÄME NYT 4

2 PÄIJÄT-HÄMEEN RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN PÄÄPIIRTEISTÄ 8

2.1 VANHAT TIET: YLINEN VIIPURINTIE, MERTIE JA SUURI SAVONTIE 9
2.2 ISOJAKO JA KYLÄT 10
2.3 KANSANOMAINEN RAKENNUSPERINNE 11
2.4 KARTANOT 13
2.5 TEOLLISUUS 14
2.6 VESILIIKENNE JA RAUTATIET 16
2.7 HUVILAT 19
2.8 SAIRAALAT, KANSAKOULUT JA KOKOONTUMISTALOT 20
2.9 SEURAKUNNAT 22
2.10 MAANPUOLUSTUS JA HALLINTORAKENNUKSET 23
2.11 LIIKUNTAYMPÄRISTÖT 24
2.12 SIIRTOVÄESTÖ 25
2.13 JÄLLEENRAKENNUSKAUSI JA MODERNI RAKENNUSPERINTÖ 26
2.14 PUISTOT JA VIHERALUEET 28
2.15 ARKKITEHDIT JA RAKENNUSMESTARIT 30
2.16 JULKINEN TAIDE 31

3 PÄIJÄTHÄMÄLÄINEN MAISEMA 32

3.1 PERINNEMAISEMA, PERINNEBIOTOOPPI 33

4 KUNTIEN ERITYISPIIRTEET 36

4.1 ASIKKALA 36
4.2 HARTOLA 39
4.3 HEINOLA 42
4.4 HOLLOLA 47
4.5 IITTI 51
4.6 KÄRKÖLÄ 54
4.7 LAHTI 57
4.8 ORIMATTILA 64
4.9 PADASJOKI 67
4.10 SYSMÄ 70

LÄHTEET 73

LIITTEET 76

LIITE 1 MARY2-ALUEET 76
LIITE 2 MAAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET 2024 78

1 Johdanto

Mitä on kulttuuriympäristö?
Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, johon sisältyy rakennettu kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema ja arkeologinen kulttuuriperintö. Se on liikkumisen, asutuksen, elinkeinojen ja historiallisten tapahtumien vaikutuksesta muotoutunut, aikojen kuluessa omaan paikkaansa asettunut arvokas ympäristö, joka ilmentää oman alueensa kulttuurihistoriallisia arvoja, kertoo paikkakunnan historiasta, ikivanhoista asumuksista ja kulkureiteistä.[1] *Kulttuuriympäristö muuttuu jatkuvasti ja sen merkitys ja arvot ovat ajoittain vaikeastikin tunnistettavia. Tieto kulttuuriympäristöstä, sen historiasta ja elämästä, lisää alueen arvostusta. Ajallisesti monikerroksinen ja ilmiöiltään monitahoinen, elävä kaupunki-, taajama- tai maaseutuympäristö on viihtyisä, jota niin paikalliset kuin muualta tulleet arvostavat.*

Tässä Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvityksen 2024 yleistekstissä Päijät-Hämeen kulttuuriympäristö selvitetään maakunnan kymmenen kunnan Asikkalan, Hartolan, Heinolan, Hollolan, Iitin, Kärkölän, Lahden, Orimattilan, Padasjoen ja Sysmän historialliseen kehitykseen liittyviä ominais- ja erityispiirteitä ja kuinka ne näkyvät Päijät-Hämeen rakennetussa kulttuuriympäristössä ja kulttuurimaisemassa. Teksti luo pohjan selvityksessä laadituille aluekorteille, joissa on tarkemmin esitetty tekstein, kuvin ja kartoin maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöalueiden historia, nykytila ja arvotekijät.

Yleistekstin alkuosassa *Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön pääpiirteistä* maakunnan rakentumista hahmotetaan ajallisesti eri aikakausien kautta, yhteiskunnallisten ilmiöiden valossa ja kerrotaan esimerkein päijäthämäläisestä rakennetusta kulttuuriympäristöstä. *Päijäthämäläinen maisema* avaa maakunnan maiseman olemusta. Lopuksi *Kuntien erityispiirteet* -osuudessa avataan kuntakohtaisesti kuntien erityispiirteitä.

Selvityksestä on laadittu erillinen loppuraportti, johon on koottu kulttuuriympäristöselvityksen taustaa, merkitystä, perehdytään selvitystyön vaiheisiin ja tuodaan esille 210:n MARY2 -alueen eli maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen valintaperusteet. Muoto (yleisteksti, kuntakohtaiset erityispiirteet ja tarkemmat aluekuvaukset) noudattaa edellisen maakunnallisen kulttuuriympäristöselvityksen (Wager 2006) painetun version jäsentelyä.

[1] Ahola, Tulonen & Utriainen 2007.

1.1 Päijät-Häme nyt

Päijät-Häme on noin 206 000 asukkaan maakunta, johon kuuluu kymmenen kuntaa: Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Iitti, Kärkölä, Lahti, Orimattila, Padasjoki ja Sysmä. Edellisen, vuonna 2006 tehdyn maakuntaselvityksen jälkeen on tehty kolme kuntaliitosta: Hollola ja Hämeenkoski, Orimattila ja Artjärvi, Lahti ja Nastola. Näiden lisäksi Iitin kunta Kymenlaaksosta on liitetty osaksi Päijät-Hämettä.

Suurin osa alueen työpaikoista sijaitsee kaupunkialueilla tai kaupunkien kehysalueilla. Yli kolmannes on sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä teollisuudessa. Päijät-Hämeessä valmistetaan muun muassa huonekaluja, juomia, vaatteita sekä viemäreitä. Lisäksi maakunnassa on merkittävää muovi- ja sahateollisuutta sekä vahvaa ympäristötekniikan osaamista. Kauppa ja rakentaminen ovat myös suuria työllistäjiä. Kolmasosa työssäkäyvästä väestöstä käy töissä asuinkuntansa ulkopuolella, ja näistä noin 40 % toisessa maakunnassa.[2]

Päijät-Hämeen kolmesta kaupungista, Lahdesta, Heinolasta ja Orimattilasta, maakunnan suurin keskus on Lahti. Lahdella on keskeinen asema Suomen johtavana ympäristökaupunkina.[3]

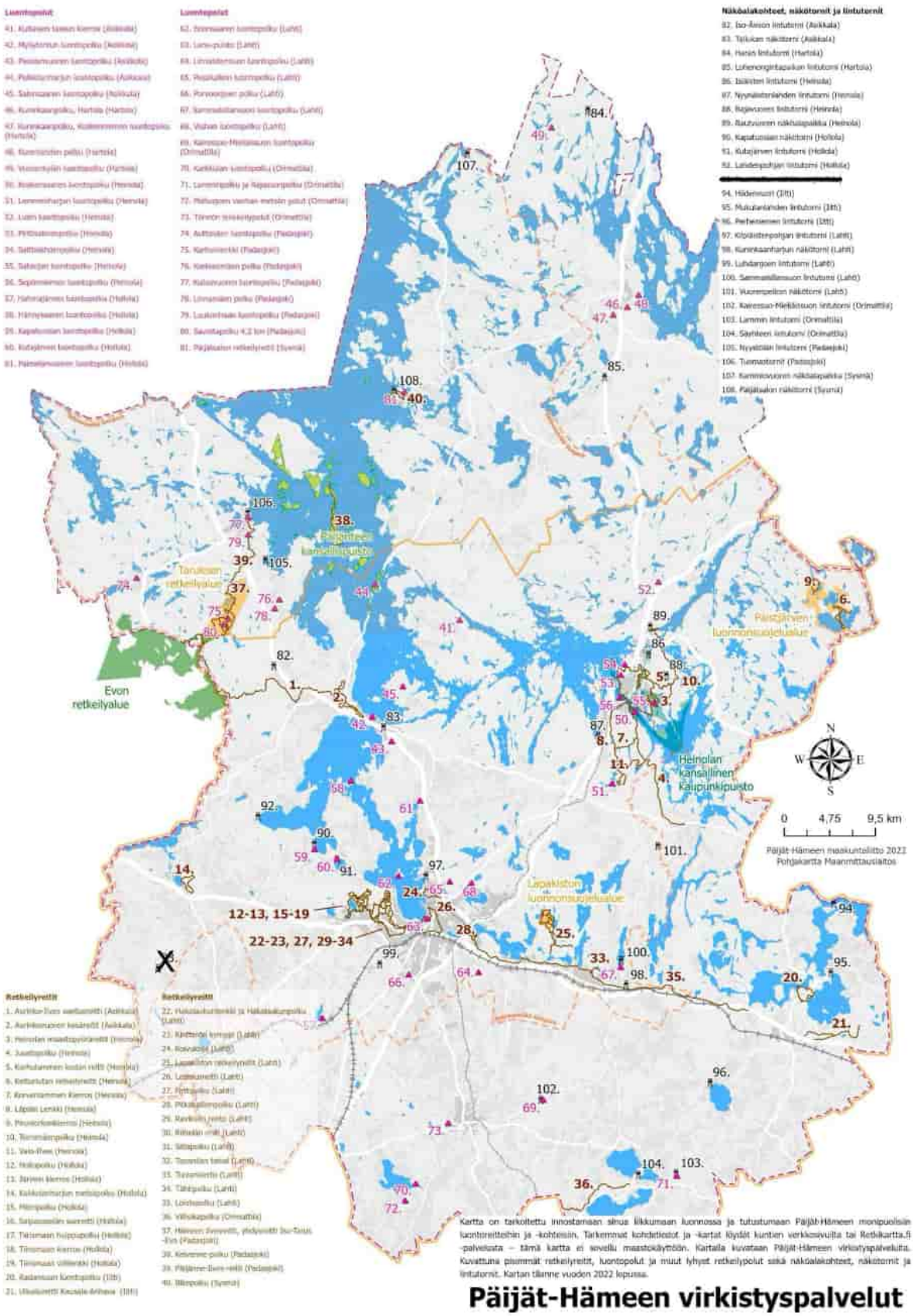
Asikkala, Hartola, Heinola, Padasjoki ja Sysmä ovat vilkkaita kesäpaikkakuntia. Heinolaa lukuun ottamatta näissä kunnissa on vapaa-ajan asuntoja enemmän kuin vakituisia. Päijäthämäläisillä vapaa-ajan asunnoilla vietetään pidempiä aikoja kuin muissa maakunnissa. Tähän on vaikuttanut muun muassa lisääntynyt etätyöskentely.

Salpausselän harjumaisemissa ja Päijänteen kansallispuistossa on luontopolkuja ja retkeilyreittejä. Maakunnan kaksi liikuntakeskusta sijaitsevat Vierumäellä ja Pajulahdessa. Maakunnassa järjestetään muun muassa vuosittain kansainvälinen pohjoismaisten hiihtolajien suurtapahtuma Salpausselän kisat, Sibeliusfestivaali ja Suomen suurimmat maalaismarkkinat Hartolan Markkinat. Lahti on kulttuuritarjonnan keskus useine museoineen, kaupunginteattereineen ja kaupunginorkestereineen. Merkittävä Urho Kekkosen arkisto sijaitsee Orimattilassa. Lahdessa toimii Suomen uusin yliopisto LUT, ja työelämän innovaatiokorkeakoulu LAB.[4]

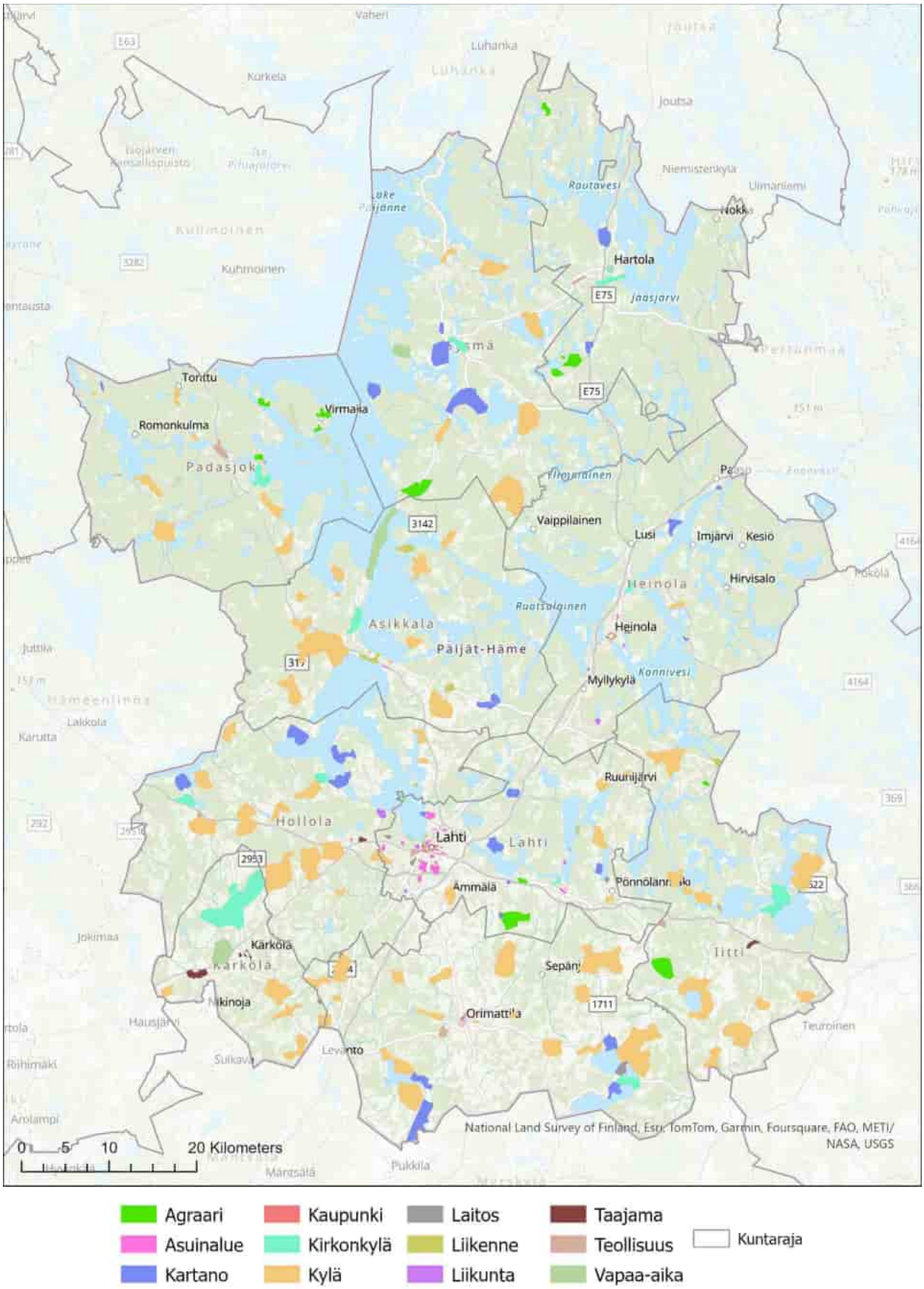
[2] Päijät-Hämeen liitto 2021. Verkkosivut 26.11.2021.
[3] Sähköposti Olli Toivonen 8.12.2021.
[4] Visit Lahti-sivusto https://book.visitlahti.fi/fi/luontopolut ; Päijät-Hämeen liiton verkkosivut 26.11.2021.

KARTTA 1. Päijät-Hämeen maakunnan yleiskartta. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 2. Päijät-Hämeen virkistyspalvelut. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 3. Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden alueiden (MARY2) sijoittuminen teemoittain. Päijät-Hämeen liitto.

2 Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön pääpiirteistä

Maakunnan maisemakuvaa luonnehtii ensimmäinen ja toinen Salpausselkä ja niiden pitkittäisharjut, pohjoisosassa Päijänteen laajat vesistöt ja idässä Kymijoki, etelässä Porvoonjokilaakson viljavat pellot.

Jääkauden loppuvaiheessa syntyivät vanhimmat, edelleen maisemassa havaittavat kerrostumat. Mannerjää vetäytyi Lahden seudulta 11 000 vuotta sitten paljastaen muun muassa jääkauden loppuvaiheessa syntyneet Salpausselät. Kaakko-luoteissuuntaisiin uomiin syntyi myöhemmin vesireittejä. Jäämassojen painosta vajonnut maankuori kohosi hiljalleen ja muinaisen Itämeren laskiessa syntyi Ancylusjärvi, josta nykyiset sisämaan vesistöt kuroutuivat irti. Maa kohosi epätasaisesti ja Muinais-Päijänteen vesiallas kallistui etelää kohti. Noin 7000 vuotta sitten vesimassan paine puhkaisi Heinolanharjun ja syntyi nykyinen Kymijoen pääuoma koskineen. Maanmuodot edesauttoivat liikkuvaluonteista asutusta, jota syntyi nykyisen Porvoonjoen seuduille, kuten Lahden Renkomäkeen Ristolaan (noin 8500 eaa.) ja Orimattilan Myllykoskelle, joka on Suomen vanhimpia kivikautisia asuinpaikkoja (noin 8830 eaa.).

KUVAT 1 ja 2. Luhdanjoen tulvaniitty on arvokas lintualue ja eteläsuomessa erittäin harvinainen avoin tulvaniitty ja pienvesi. Alue on maakunnallisesti arvokas ja osa erittäin arvokasta Luhdanjoen tulvaniittykokonaisuutta. Kuva Tiina Rekola 2022. Oikealla Porvoonjoki, Metsä-Tankkala. Kuva Pirjo Kaarkoski 1980. Päijät-Hämeen liitto.

Varhaisvaiheen jälkeen asutus levisi ja vakiintui mesoliittisen kauden keskivaiheessa (8000–6800 eaa.) ja myöhäisvaiheessa (6800–5200 eaa.) asutukseen kelpaaville alueille koko Suomeen. Viimeistään tyypillisen kampakeramiikan (3900–3500 eaa.) aikana asutuksen uskotaan vakiintuneen pysyvämmäksi. Yksi tunnetuimmista tyypillisen kampakeramiikan piiriin kuuluvista asuinpaikoista Päijät-Hämeessä on löydetty Orimattilan Pennalasta (Pasinasta). Toinen laaja ja pitkäaikainen asuinpaikka tunnetaan Hartolan Muikunlahdelta. Keramiikan perusteella asuinpaikka ajoittuu aikavälille n. 4300–1500 eaa. eli varhaiskampakeramiikasta myöhäiseen kampakeramiikkaan tai jopa varhaismetallikauteen.

Muikunlahden lisäksi varhaismetallikautisia löytöjä Päijät-Hämeestä on esimerkiksi Asikkalasta, Hollolasta ja Hollolan Hämeenkoskelta ja varhaismetallikautisiksi tulkittuja lapinraunioita löytyy muun muassa Heinolasta, Asikkalasta, Hartolasta, Orimattilasta ja Sysmästä. Metallin varhaisesta käsittelystä kertoo Lahden Nastolan Arrajärven Kilpisaaren eteläpäässä sijaitsevasta asuinpaikasta koekaivauksissa löydetty metallinkäsittelyssä käytetty laatikkouuni, joka ajoittunee varhaismetallikaudelle.

Rautakauden aikana asutus voimistui ja laajeni keskittyen viljavimmille paikoille, aluksi Hollolaan sekä Sysmään ja edelleen muualle maakuntaan. Ajanjaksolla 300–600 eaa. on vain vähän merkkejä viljelystä, mutta tämän jälkeen peltoviljely alkoi vähitellen vakiintua vallitsevaksi viljelymuodoksi, mikä heijastuu asutuksen laajenemisena ja voimistumisena ja toisaalta löytöaineiston voimakkaana kasvuna. Viimeistään viikinkiajalla asutus oli levinnyt jo lähes koko Päijät-Hämeeseen. 1000–1500-lukujen välinen aika oli vilkkaan asutustoiminnan aikaa, jolloin asutus tihentyi. Asutuksen tihentymiseen vaikutti kruunun asutuspolitiikka 1400-luvulla ja 1700-luvulla. Pysyvien talojen jakautuessa syntyi kyliä. Päijäthämäläiset tekivät omalla alueellaan koko maan mittakaavassa erittäin laajan 1500-luvulle jatkuneen raivaustyön. Tämän tuloksena

Päijät-Hämeeseen ja Itä-Uudellemaalle syntyi suuria 20 talon kyliä. Lähes kaikki nykyiset kylät olivat olemassa jo 1500-luvulla ja usein niiden taloluku kasvoi vasta 1800-luvulla.[5]

Asutuksen lisääntyessä Päijät-Häme jaettiin 1300- ja 1400-luvulla kolmeksi hallintopitäjäksi: *Tennilään* vuonna 1390, *Asikkalaan* vuonna 1443 ja *Hollolaan* vuonna 1445. Alueen keskukseksi ja tärkeimmäksi pitäjäksi keskiajalla muodostui Hollola, jonne rakennettiin kirkko 1400-luvulla. Keskiajan loppuun mennessä koko Päijät-Häme oli saanut kiinteän, mutta harvan maanviljelijäasutuksen. Keskiaikaisesta rakennustoiminnasta muistuttavat Hollolan Pyhän Marian ja Sysmän Pyhän Olavin kivikirkot. Hollolan Hämeenkoskelle 1500-luvun alussa rakennetusta Pyhän Laurin kirkosta on jäljellä rauniot.

Peltoviljelyn tulo kaskeamisen rinnalle synnytti pysyvää asutusta Päijänteen alueelle. Karjanhoito toi pelloille lannoitetta ja asukkaille ruokaa ja tarvikkeita. Rautakautisen asutuksen jatkuvuus on paikoin vahvasti nähtävillä maisemassa. Asuinpaikoille muodostui muun muassa kalmistoja, kumpuhautoja ja polttokenttäkalmistoja.

Asutus syntyi viljavimmille paikoille, aluksi Hollolaan sekä Sysmään ja edelleen muualle maakuntaan. Itäinen Päijät-Häme on ollut eräaluetta. Kaskenpoltolla ja eränkäynnillä oli asutuksen leviämisen lisäksi myös suuri merkitys taloudessa. Viimeistään viikinkiajalla asutus oli levinnyt koko Päijät-Hämeeseen.

Historiallisen ajan kylätonteista vain autioituneet ja rakentamattomat tontit, tai niiden osat, ovat suojeltuja muinaisjäännöksiä. Nykyisin käytössä olevat kylätontit ovat kulttuuriperintökohteita.[6]

Talojen isäntien nimet voidaan selvittää vuodesta 1539, jolloin silloinen hallitsija Kustaa Vaasa halusi selvittää valtakuntansa asutuksen. Tavoitteina olivat verotuksen oikeudenmukainen jakaminen talonpoikien kesken ja kirjallinen hallintokoneisto. Ruotujako toi 1600-luvun lopulla taloille nimet. Puustellikylissä, kuten Asikkalan Salonsaaren kylässä, upseerit työllistivät eri alojen käsityöläisiä, se edesauttoi asutuksen kehittymistä ja vakiintumista, joka oli maaseudun kehityksen kannalta tärkeää.[7]

2.1 Vanhat tiet: Ylinen Viipurintie, Mertie ja Suuri Savontie

Tärkeimpien 1300-luvulla perustettujen kaupunkien Turun ja Viipurin välillä kulki Viipurintie. Tielinjaus on voitu rakentaa jo 1200-luvun lopulla Turun, Hämeen ja Viipurin linnojen rakentamisen yhteydessä. Päijät-Hämeen tärkein kauppareitti on ollut Ylinen Viipurintie, joka kulki Turusta Hämeenlinnaan Härkätienä ja Hämeenlinnasta Viipuriin Ylisenä Viipurintienä. Toinen kauppareitti Turusta kulki meren rantaa pitkin. Vanhin kirjallinen maininta Ylisestä Viipurintiestä on vuosilta 1555–1556, jolloin tie on listattu Suomen yleisiin teihin ja kulkureitteihin. Tiet olivat ratsain ja kuormahevosella kuljettavia 1500-luvulle asti. 1600-luvulla erityisesti pääteiden kuntoon kiinnitettiin huomiota, jotta pyöräajoneuvoliikenne olisi mahdollista.[8]

Lahden kylän kohdalla Ylisestä Viipurintiestä haarautui Savonlinnaan johtanut Savontie ja etelärannikolle johtanut Porvoontie. Viipurintien ylempi haara kulki Vierumäen ja Vuolenkosken kautta ja alempi Salpausselkää pitkin Nastolan ja Iitin Kausalan kautta. Teiden lisäksi Vesijärvi toimi kulkureittinä kesät talvet.

Keskiaikaisen kauppareitin linjauksia on jäljellä monin osin Päijät-Hämettä, kuten esimerkiksi Hollolassa, Asikkalassa, Lahdessa ja Iitissä. Toisen myöhäiskeskiaikaisen, sisämaasta Porvooseen johtaneen Mertien tai Vanhan Porvoontien linjauksia on säilynyt Hollolassa ja Kärkölässä. Savoon suuntautuva tie tunnetaan

[5] Wager 2006.
[6] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020; Museovirasto 2012 uudet ohjeet.
[7] Salonsaaren Kyläyhdistys, Mäkelä-Alitalo, & Åkerlind 2013, 20, 58, 60.
[8] Seppänen & Väisänen 2022, 15, 39–40.; Kärkkäinen 2017. Ylisen Viipurintien selvitysalue kulkee läpi seuraavien alueiden: Hämeenkoski, Tenhiälä, Sairakkala, Untila, Salpakangas, Lahti, Järvenpää/Karisto, Nastola, Uusikylä, Arola/Haarankylä, Myllypohja, Ahtiala, Seesta, Härkälä, Vierumäki. Selvityksessä käytetyt valokuvat ovat museon kuva-arkistossa päänumerolla DIGMAV2017013, valokuvaaja Piritta Häkälä.

Suurena Savontienä, jonka vanha linjaus erkani Lahdesta Heinolan suuntaan. Suuri Savontie oli yhdystie Hämeen linnan ja Olavinlinnan välillä. Pohjoisempi reitti kulki Lammilta Hämeenkosken Putulan kautta Hollolaan, Asikkalaan Kurhilaan ja Anianpeltoon ja edelleen Heinolaan.

Maakunnassa on säilynyt muitakin historiallisia tielinjauksia, kuten Asikkalan Anianpellosta itään Iitin Vuolenkosken kautta kulkenut kauppareitti sekä Nastolan Uudestakylästä Iitin kautta Loviisaan johtanut tie. Useita pääreittejä yhdistäviä tielinjoja on edelleen käytössä kuten Ylisen Viipurintien haaroja yhdistävä reitti Nastolan Uudenkylästä Järvisten kylän kautta Vuolenkoskelle. Nastolan Uudestakylästä Hiisiöisten kautta Perheniemeen johtava tie oli aikanaan Iitin tärkeimpiä reittejä Hämeen keskuksista Kymen lohiapajille. Ruotsin vallan lopussa tiellä oli suuri sotilaallinen merkitys. Iitin seudun yhteydet Kaakkois-Hämeessä ja ylisessä Kymenlaaksossa kulkivat pääasiassa Salpausselkien harjanteita pitkin länteen ja itään. Kausala oli solmukohta, jonka kautta pääsi etelään Porvooseen tai Haapakimolan kautta Loviisaan tai Haminaan.[9]

KUVAT 3–5. Lahden Aleksanterinkatu mukailee vanhan Ylisen Viipurintien linjausta. Vanha Porvoontie eli Mertie Kärkölän Marttilassa. Suuren Savontien varren kiviaitaa Heinolan Paasossa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.2 Isojako ja kylät

Sarkajaossa kylien pellot ja niityt jaettiin niin, että kylän kukin talo sai kustakin pellosta ja niitystä saran, jonka leveys määräytyi talon veroluvusta. Muu kylän maa jäi jakamattomaksi yhteismaaksi eli kylätonteiksi. Maapalstat olivat hajallaan, jolloin peltotyöt oli käytännöllistä tehdä kylän kesken yhtä aikaa ja samalla tavoin. Puhutaan niin sanotusta vainiopakosta. Ajan mittaan yksittäisiä taloja siirtyi ahtaiden ja tulipalojen uhkaamien kyläryppäiden ulkopuolelle.[10]

Keskiaikaisen ryhmäkylän hajottanut ja maaseudun rakennettua kulttuuriympäristöä perusteellisesti muuttanut isojako käynnistyi, kun isojakoasetus annettiin vuonna 1757 (uusi 1762). Kylien hajotus aloitettiin osin jo 1700-luvulla. Pyrkimyksenä etenkin suurkylissä oli ahtaan kyläalueen paloturvallisuuden parantaminen ja palstojen sijoittamisen helpottaminen. Isojako toteutettiin muun muassa Hollolassa jakokunnittain, jonka muodosti kyläkunta, kylä tai yksinäistalo.[11] Vanhalle kylänpaikalle jäi joissain tapauksissa vain yksi tai kaksi taloa. Kivijalat, kellarit ja yksinäiset pihapuut jäivät kertomaan vanhasta kasakylästä, kuten Iitin Sääskjärvellä.

Isojako vastasi sarkajaon epäkohtiin ja kukin talo sai sarkajakoa yhtenäisemmän pelto- ja vainioalan. Metsät ja kylän yhteismaa jaettiin. Isojako eteni hitaasti talonpoikien vastustuksen vuoksi. Valtaosa isojakotoimituksista Päijät-Hämeessä tehtiin vasta 1800-luvulla ja viimeiset 1900-luvun alussa. Iitissä puhutaan kasakylästä, jossa useita pieniä rakennuksia sijaitsee hyvin lähellä toisiaan ilman järjestystä mutkittelevien teiden varsilla.

Ryhmäkylämäisen tiiviin luonteensa säilyttäneitä kyliä Päijät-Hämeessä on esimerkiksi Heinämaan kylä Orimattilassa, Auttoisten kylä Padasjoella, Vähimaan kylä Asikkalassa ja Ämmälän kylä Lahdessa. Sysmässä on

[9] Halila 1966.
[10] Penkari 2023, 48–71.
[11] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.

merkittäviä vanhoja ryhmäkyliä, joissa on runsaasti perinteistä ja edustavaa talonpoikaisrakentamista. Lisäksi mainittakoon pienimittakaavaisen ja monikerroksisen rakenteensa hyvin säilyttäneitä kirkonkyliä Hartolassa, Sysmässä, Padasjoella ja Hämeenkoskella.

Suuri osa Päijät-Hämeen kylistä on vanhoja: useimmissa kylissä on ollut asutusta jo 1560-luvulla asutusluettelon mukaan. Monet kylät ovat säilyttäneet tiiviin ryhmäkylän luonteen näihin päiviin saakka.[12] Eri tavoin syntyneitä kyläyhteisöjä on muodostunut elinkeinojen ympärille, liikenteen solmukohtiin, vesireittien ja vanhojen kauppareittien varsille sekä kartanoiden ja suurtilojen ympärille. Teollisuuskylistä Iitin Hiisiö ja Padasjoen Arrakoski ovat hyviä esimerkkejä. Kartanokylistä Sysmän Nuoramoinen, Asikkalan Urajärvi, Iitin Perheniemi ja Hollolan Pyhäniemi ovat säilyttäneet alkuperäistä luonnettaan. Rantakylistä edustavia esimerkkejä ovat muun muassa Heinolan Hujansalo ja Asikkalan Vähä-Äiniö. Yksinäistalokyliä on muun muassa Asikkalan Pätiälä. Liikenteen solmukohtiin syntyneitä kyliä ovat muun muassa Asikkalan Anianpelto, Lahden Nastolan Uusikylä sekä Lahden nykyinen kaupunki. Keskiaikaisperäisten vanhojen teiden varsille muodostuneita kyliä ovat lähes kaikki Kärkölän kylät, Asikkalan Viitaila ja Kurhila ja Hollolan Hämeenkoskella Putulan kylä.

KUVAT 6–8. Kärkölän Hongisto, Artjärven Suurikylä ja Padasjoen Auttoinen. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.3 Kansanomainen rakennusperinne

Kyläkuvalle oli 1800-luvun lopussa tyypillistä yhtenäiset hirsirakennusten muodostamat kylät ja niiden ympäriltä avautuvat viljely- ja laidunalueet. Keskiajalta lähtien Etelä-Suomessa on suosittu umpipihaa, jossa rakennukset sijoitettiin neliömäisesti joko yhden tai kahden talon ympärille. Ratkaisusta luovuttiin paloturvallisuuden vuoksi, mutta sen perusrakenne on yhä havaittavissa. Päärakennuksen ympärille sijoittuneet talous- ja ulkorakennukset muodostavat kolmelta sivustalta suljetun pihapiirin, yhden sivun ollessa avoin.

Arkkitehtonisesti maaseudun rakentaminen noudatti pääosin kansanomaista rakennusperinnettä. Rakentajilta puuttui muodollinen rakennus- ja suunnittelukoulutus ja taito periytyi sukupolvelta toiselle. Kansanomaisen rakennustaidon parhaat esimerkit ovat mittasuhteiltaan ja muodon hallinnaltaan vaikuttavia, sekä ympäristöönsä hyvin sopeutuvia.[13] Kirkollisia rakennuksia, sotilasvirkataloja ja pappiloita rakennettiin 1600-luvulta lähtien valtiovallan ohjeistuksella mallipiirustusten mukaan. Niiden kautta asumisen vaikutteet levisivät talonpoikien asumuksiin.[14] Nykyiseen kyläkuvaan kuuluvat myös puiset tai puna- ja harmaatiiliset muuntamot.[15]

Suomessa tyypillinen 1800-luvun talonpoikaistalo oli yksikerroksinen, pitkä ja kapearunkoinen hirsitalo, jossa tupa sijaitsi talon toisen päädyssä ja sali toisessa. Rakennusta saatettiin jatkaa eri elämäntilanteissa tarpeen mukaan. Eleetöntä pitkää sivua elävöitti usein kaksi kuistia, joista toinen oli salin sisäänkäynti ia toinen arkisempi, tuvan kuisti. Satulakattoisissa rakennuksissa on useimmiten ollut 6-ruutuiset ja 2-puitteiset

[12] Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu 2006.
[13] Wager 2006.
[14] Ahola, Tulonen, & Utriainen 2007, 15.
[15] Lukkarinen 2016.

ikkunat.[16] Tyypillinen talon kate oli pärekatto aina 1850-luvulta 1950-luvulle asti. Hirsirakennusten lautaverhoilu alkoi yleistyä maaseudulla 1800-luvun lopulla, kun puuteollisuus tuotti markkinoille kohtuuhintaista sahatavaraa. Hirret suojattiin käsittelemällä ne punamullalla tai rautavihtrillillä.[17]

Iittiläis-jaalalaisesta talon mallissa oli tupa, sitä vastassa toinen tupa ja niiden välissä oli läpiajettava porstua. Tupaa saatettiin jatkaa kamareilla muusta rakennuksesta poiketen pystylaudoituksella.[18] 1800-luvulla Iitissä rakennettiin lähinnä Etelä-Pohjanmaan ja Uudenmaan alueille ominaisempaan tapaan kaksikerroksisia asuinrakennuksia. Koskenniskan Hautala on edustava esimerkki, kuten myös vuonna 1875 valmistunut Perheniemen kartano.[19] Vanhan parituvan harvinainen esimerkki on Kopposelan talo Asikkalan Kurhilassa. Talonpoikaisia esimerkkejä löytyy muun muassa Asikkalan Kalkkisista, Iitin kirkonkylästä, Sysmän Liikolasta ja Särkilahdesta sekä Padasjoen Nyystölästä.

1800-luvun lopulla talonpoikaisessa rakentamisessa alkoi murros, kun rakentamisessa alettiin kopioida säätyläisperheiden jugend-tyylisiä taloja, taitekattoja, laudoitettuja seiniä, ikkunoiden ja ovien tehostelistoja. Usein enää pihan aitta kertoi vanhasta talonpoikaisrakentamisesta.[20] Talonpoikainen rakennustekniikka loi yhtenäisen kaltaiset hirsirakennukset 1930-luvulle asti. Rakennustekniikka pysyi samanlaisena, mutta tyylit muuttuivat. Paikalliset olosuhteet ja rakentajan mieltymykset vaikuttivat muutoksiin, samoin uudet ihanteet, käsitys hygieniasta, taloudellisuus ja käytännöllisyys.

Pihapiiriin kuuluivat ruoka-aineiden säilyttämiseen käytetyt hirsiset aittarivit tai kaksikerroksiset luhtiaitat. Jyväaitta sijoitettiin pihapiirin ulkopuolelle, samoin riihi, puimala ja kuivaamo. Hirsirakenteen ansiosta aittoja oli helppo siirtää. Puut, istutukset ja hyötypuutarhat kuuluivat myös pihoille. Maakellari oli luonnonkivestä tai tiilestä ja sementistä sekä maakerroksista koostuva tai yläosaltaan puurakenteinen perunakuoppa.

Karjatalouden kehittyessä karjasuojiin kiinnitettiin enemmän huomiota. Vanhimmat navetat tai karjetat, kuten Iitissä, on tehty lohkotusta luonnonkivestä, nuoremmat sementtitiilestä tai osin puusta. Iitin Haapa-Kimolassa ja Lahden Ämmälän kylässä on lähekkäin erityyppisiä karjarakennuksia. Myös Iitin Radansuun Niskaportin tai Sääskjärven Kaislaniemen navetta ja Orimattilan Virenojan navetat ovat edustavia esimerkkejä. Hevostallit ovat säilyneet usein navetan yhteydessä. Yksi kiinnostava esimerkki tästä on Sysmän Lopperin entisen kestikievarin talli.

Yhden ajanjakson erikoisuus oli savesta valetut ja kanervilla vahvistetut rakennukset 1800-luvun lopulla, kuten Orimattilan Kuivannolla Vohlojan päärakennus tai Iitissä Vuolenkosken ja Haapakimolan vanhat kansakoulut ja Perheniemen kartanon vanha juustomeijeri.[21] Sahateollisuus mahdollisti vähitellen lautatalojen rakentamisen. Rakennustekniikassa suurin uudistus oli rautabetoni.

KUVAT 9–11. Iitin Koskenniskan Hautala. Asikkalan Kopposelan ulkorakennus. Iitin Radansuun Niskaportti. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden

[16] Lukkarinen 2016.
[17] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.
[18] Iitin kotiseutuyhdistys 2015, 51, 93, 103.
[19] Sammallahti 1986.
[20] Halila 1966.
[21] Lukkarinen 2016; Halila 1966.

kuvakokoelmat.

KUVAT 12–14. Karjarakennukset Iitin Haapakimolassa. Asikkalan Vääksyn keskustaa. Orimattilan Kuivannon Vohloja. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.4 Kartanot

Kartano-sanalla voidaan tarkoittaa aatelisten verovapaata asuintilaa, ratsutilaa tai suurta talonpoikaistilaa.[22] Historiallisessa mielessä aatelin omistuksessa olleita tiloja kutsutaan Suomessa kartanoiksi, Ruotsissa nimellä herrgård, herraskartano. Kartano-statuksen ovat yleensä saaneet myös kartanoiden jaossa syntyneet uudet tilat, jos ne ovat olleet säätyläisten omistuksessa, kuten Heinolan Paason kylään kuulunut Paloniemi tai Taipaleen kartanosta jakojen kautta syntynyt Heponiemi. Hyvin rakennettuja ratsutiloja ja muita säätyläisten omistamia suurtiloja on myös kutsuttu kartanoiksi, kuten Heinolan Vidnäs/Viikinäinen 1800-luvun alusta. Kartanon siirryttyä säätyläisiltä talonpoikaiseen omistukseen, talonpoikainen kulttuuri korvasi kartanokulttuurin ja kartano -nimityksestä usein luovuttiin.[23]

Kartanot näkyvät maisemassa peltoja halkovina puukujanteina ja peltojen ympäröiminä talouskeskuksina ja päärakennusta ympäröivinä puistoina, kuten Lahden Erstassa, Sysmän Rapalassa, Padasjoen Saksalan kartanossa tai Orimattilan Artjärven Kinttulassa. Hartolan Pohjolan kartanon tunnistaa pihaan vievästä koivukujasta. Lähekkäin sijaitsevat kartanot muodostavat laajoja kulttuuriympäristöjä, kuten Hartolassa Kirkkolan ja Tollinmäen ympäristö tai Sysmän Virtaalla tai Nuoramoisissa. Vanhaa rälssiä edustaa Hollolan Hämeenkoskella Kurjalan kartano. Uutta rälssiä Orimattilan Artjärvellä Ratulan kartano, Asikkalassa Salo, Hartolassa Koskipää, Sysmässä Hovila ja Nordenlund ja Lahden Nastolassa Seestan kartano. Muilla tavoin muodostuneita kartanoita ovat Orimattilan Artjärven Kinttula, Hollolan Voistio ja Messilä, Lahden Koiskala, Erstaa ja Orrila, Padasjoen Saksala, Hartolan Kalho, Pohjola, Kirkkola ja Tollinmäki, Sysmän Rapala, Vanha-Kartano, Virtaa, Ranta, Yskelä, Vanha-Olkkola ja Uusi-Olkkola.[24]

Kartanoiden vaikutus sekä rakennustensa että peltoviljelyn ja laiduntamisen kautta on selkeästi havaittavissa muun muassa Sysmässä Nuoramoisjärven ympäristössä ja Orimattilassa Artjärvellä Ratulan ja Kinttulan kartanoiden ympärillä. Myös suurtilat ovat vaikuttaneet merkittävästi kulttuuriympäristön muotoutumiseen. Esimerkiksi maatalousvaltaisen Hollolan kulttuurimaisemaa hallitsee useissa kylissä suurten tilakeskusten vaikutuksesta muotoutuneet laajat ja avoimet viljelymaisemat[25].

Kartanot ovat vaikuttaneet ympäröivien kylien rakennustapaan ja tilanpitoon sekä työllistäneet asukkaita lampuoteja, mäkitupalaisia ja torppareita tilanpidossa ja perustamissaan teollisuusyrityksissä, kuten Saksalan kartanon perustamassa Arrakosken teollisuuskylässä Padasjoella. Kartanoilla oli sosiaalinen, kulttuurinen, sivistyksellinen ja maisemassa visuaalinen merkitys.[26]

[22] Ahola, Tulonen, & Utriainen 2007, 13–14.
[23] Stjernvall-Järvi 2020. 57–70.
[24] Ahola, Tulonen, & Utriainen 2007, 13–14.
[25] Wager 2006.
[26] Ahola, Tulonen, & Utriainen 2007, 13–14.

Kartanoiden ja suurtilallisten jälkikasvu kouluttautui maanviljelyksen kehittyessä. Kanta-Hämeen Tammelaan vuonna 1839 perustetussa Mustialan maanviljelysopistossa käynnistettiin agronomikoulutus vuonna 1865. Opiston johtajanakin toiminut Kärkölän Huovilan omistaja K. J. Collin edisti maanviljelystä ja puutarhanhoitoa Kärkölässä ja omistamassaan Hollolan Pyhäniemen kartanossa. Mustialassa opettajana toiminut Padasjoen Saksalan kartanon isäntä kehitti kartanonsa viljelyoloja. Hartolan Pohjolan kartanoon haettiin maanviljelysoppia maamme ensimmäisten agronomiopiskelijoiden joukossa. Myös Artjärven Ratulan kartanossa, Nastolan Uusikylän kartanossa ja Iitin Perheniemessä koulutuksen tuomaa tietoa otettiin käytäntöön 1800-luvun lopulla ja maanviljelystä tehostettiin.

Maanvuokralain nojalla 1918 kartanoiden maista lohkottiin asutustiloja niin sanotun torpparilain nojalla. [27] Jo hieman aiemmin torppareiden ja maattomien itsenäistymisestä Iitin Perheniemessä vastasi Perheniemen kartanon isäntä Ståhle ja muodostettiin Savisuon asutusalue kartanon maille. Heinolan Paason ja Orimattilan Tönnön kartanot saivat uudet omistajat 1900-luvun alkupuolella siirtokarjalaisista.

KUVAT 15–17. Orimattilan Mallusniemen kartano. Iitin Perheniemen kartano. Mukkulan kartano Lahdessa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.5 Teollisuus

1800-luvun alussa Suomesta odotettiin metallien valmistuksen ja konepajateollisuuden kehtoa ja raudanvalmistuksen ympärillä oli suuria odotuksia.[28] Päijät-Hämeeseen Padasjoen Vierunkoskelle ja Arrakoskelle perustettiin ruukit 1850-luvulla. Vierun ruukki ja Arrakosken rautaruukki toimivat 1800-luvun lopulle saakka. Teollisuusrakennukset on siirretty tai purettu, mutta Arrakosken teollisuuskylä on edelleen olemassa.

Suomen teollistuminen vilkastui toisen maailmansodan jälkeen. Torpparilaki vuonna 1918 edesauttoi kausityöläisten, kuten metsätyöläisten asettumista aloilleen. Metsätyöt koneellistuivat 1950-luvulla, uitto siirtyi teille ja pienviljelyn kannattavuus heikkeni. Työn arki muuttui. Teknologisen infran rakentaminen alkoi jo 1800-luvun lopulla. Energia ja kuljetusmahdollisuudet olivat teollisuustoiminnalle olennaisia. Sahat nousivat hyvien kulkuyhteyksien äärelle jokien suille ja teollisuuslaitokset saivat tarvitsemaansa energiaa koskista.

Rautateillä oli keskeinen merkitys maakunnan teollisuustoiminnassa yhdistäen tärkeimmät paikkakunnat, teollisuuskeskukset ja liikenteen solmukohdat kuten Lahdessa. Samalla syntyi uusia asutuskeskuksia risteysasemien ympärille kuten Kausalassa, ja radan varrelle niin kuin Kärkölässä. Sähkönjakeluverkosto on merkittävä teknologinen verkosto. Teollisuuspaikkakunnilla ja pienemmillä kylillä, joihin rakennettiin voimalaitoksia, sähköä riitti myös kotitalouksiin kuten, Orimattilan Tönnöllä, Padasjoen Arrakoskella ja Heinolan Paasossa. Kantaverkko Turku-Viipuri rakennettiin vuonna 1929.[29]

[27] Stjernvall-Järvi 2020, 57–70; Laki vuokra-alueiden lunastamisesta (135/1918) eli torpparilaki, laki torpparien itsenäistämisestä.
[28] Nykänen 2017.
[29] Männistö-Funk 2017, 24, 35, 39.

Maakunnan monialaisesta teollisuudesta kertovat muun muassa sahat Lahdessa ja Padasjoen Mainiemessä, meijerit Sysmässä, puunjalostusteollisuus kuten rullatehtaat ja huonekaluteollisuus Iitissä ja Lahdessa, suksitehtaat Orimattilassa, kalkkilouhokset Iitissä sekä laivanvarustelu Päijänteen rannoilla Padasjoella ja Asikkalassa. Pellava- ja tekstiiliteollisuudella oli vankka jalansija läntisessä Päijät-Hämeessä. Hollolassa Pyhäniemen Pyörätehdas 1800-luvun lopussa oli Suomen ensimmäinen. Mankalan ja Vuolenkosken voimalaitosten rakentaminen Iitissä 1950-luvulla muuttivat Kymen maisemakuvaa ratkaisevasti[30].

Päijät-Hämeen varhainen teollisuus käsitti pieniä kotitarvesahoja, joita perustettiin useisiin pitäjiin 1700-luvun jälkipuoliskolla. Päijät-Hämeessä erityisesti lounainen osa oli merkittävä pellavan tuottaja 1700- ja 1800-luvuilla. Vierun ruukki toimi 1800-luvun puolella Padasjoen Arrakoskella. Muistumana pellavan tuotannosta Hämeenkoskella on säilynyt vuonna 1888 valmistunut Hankalankosken koneellinen pellavanpuhdistuslaitos.[31] Kylien pellavanliotuspaikoista muistuttavat nimet kuten Likolampi tai Likoset.

Höyrysahoja perustettiin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa useisiin pitäjiin. Padasjoen Mainiemeen vuonna 1880 perustettu saha ja sitä ympäröivät asuinrakennukset muistuttavat Päijät-Hämeessä harjoitetusta merkittävästä sahatoiminnasta. Kansainvälisesti merkittävä puunjalostusteollisuuden haara oli rullatehtaat 1800-luvun lopulla: Pallaksen ja Tornatorin tehtaat Lahdessa sekä Hiisiön Kaukaan tehdas Iitissä. Lahden kauppala-aikaan vuonna 1887 perustettu Tornator oli Suomen ensimmäinen lankarullatehdas.[32]

Päijät-Hämeen merkittävimpiin teollisuuslaitoksiin lukeutui kapteeni C. L. von Essenin vuonna 1857 perustama Kosken (Hämeenkosken) verkatehdas. Tehdas siirrettiin myöhemmin Lahteen. Teollisesta toiminnasta muistuttavat yhä työntekijöiden asuinrakennukset kirkonkylän kupeessa Pätiäläntiellä entisellä Puutteenkujalla. Muita keskeisiä teollisuuslaitoksia Päijät-Hämeessä olivat muun muassa väki- ja virvoitusjuomatehtaat sekä panimot ja myllyt.[33] Panimotoiminnasta muistuttaa Lahdessa sijaitseva vuonna 1912 perustettu Mallasjuoman entinen tehdas, jossa toimii nykyään muiden muassa Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva.

Useissa kunnissa on säilynyt myllyjä tai myllyjen jäänteitä. Esimerkiksi Lahden Nastolassa merkittäviä myllynpaikkoja ovat olleet Kumian koski ja Immilänjoki. Immilänjoen alajuoksun koskissa on ollut myllyjä todennäköisesti keskiajalta lähtien. Kärkölän Myllykylä ja Tainionvirta Hartolassa ja Sysmässä ovat olleet keskeisiä myllyjen paikkoja. Koskien rannoilla sijaitsi myllyjä ja 1700–1800-lukujen vaihteessa vesisahoja. Muun muassa Kymellä on ollut tukinuittoa jo varhain. Siihen vaikutti Kotkan höyrysahojen toiminnan alkaminen 1870-luvun alussa[34]. Päijänteen vesistössä tukinuittoa on harjoitettu ainakin 1700-luvulta. Höyrysahojen tulo luvalliseksi 1857 ja sahan säännöstelyn purkaminen vuonna 1861 kasvatti tukinuittoa Kymen vesialueella. Kymijoen sahalaitokset järjestivät uitot yhteisesti Päijänteeltä Käkisalmesta lähtien. Ensimmäinen varsinainen uittosopimus allekirjoitettiin 1873. Tukinuitto ja tukkilaisuus loivat uittoperinnettä kuten tukkilaiskisoja. Aihe päätyi myös suomalaisiin näytelmäelokuviin.[35]

Meijereitä perustettiin lähes joka paikkakunnalle 1890-luvulta lähtien. Vuoden 1901 osuustoimintalain myötä osuusmeijerit valtasivat alaa 1900-luvun alussa. Sysmän kirkonkylässä vuonna 1906 aloittanut suurmeijeri oli Suomen suurin voimeijeri. Meijerirakennus on edelleen muistuttamassa meijeritoiminnasta.[36] Maidonkuorima-asemia oli muun muassa Sysmän Auhjärven rannalla. Suomessa aloitettiin ylempi meijerialan koulutus vuonna 1881 Mustialan maanviljelysopistossa ja sen jäljet näkyvät Päijät-Hämeessä muun muassa Sysmässä. Hovilan kartanoon perustettiin 1800-luvun lopulla meijerikoulu, joka siirrettiin

[30] Halila 1966.
[31] Wager 2006.
[32] Huovila 2022, 136.
[33] Wager 2006.
[34] Iitin kotiseutuyhdistys 2015, 158.
[35] Halila 1966.
[36] Wager 2006.

sittemmin Nuoramoisiin. Kartanoihin perustetut meijerit työllistivät paikallisia, kuten Orimattilan Tönnössä Sommarnäsin kartanon meijerissä ja juustolassa.

Hyvä sijainti ja liikenneyhteydet houkuttelivat Lahteen teollisuutta 1870-luvulta lähtien. Merkittäväksi teollisuusalueeksi muotoutui Vesijärven pohjukka, joka on nykyisin muuttunut asuin- ja vapaa-ajan alueeksi. Lahden mittavasta teollisuudesta muistuttavat muun muassa valtatie 12:n ja rautatien rajoittamalle suurelle teollisuusalueelle muotoutunut Asko Oy:n ja Upon eri-ikäisten, punatiilisten teollisuusrakennusten kudelma. Myös Nastola on houkutellut runsaasti teollisuutta etenkin 1960-luvulta lähtien. Radan vaikutus näkyy myös Kärkölässä, jossa radan varrella on säilynyt vanhempia teollisuusrakennuksia ja työväenasuinalueita, kuten esimerkiksi Lappilassa.[37]

Tulevaisuudessa maakunnan keskus Lahti näyttää mikä on neljännen teollisen vallankumouksen eli teollisten tuotantoketjujen digitalisoitumisen jälki Päijät-Hämeessä. Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Lahden Kampus sen osana on profiloitunut energiaosaamiseen. [38]

KUVAT 18–20. Lahden Sopenkorven teollisuusalue. Padasjoen Mainiemen saha. Sysmän Valittulassa vanha Osuusmeijeri. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.6 Vesiliikenne ja rautatiet

Päijänne vakiintui höyrylaivaliikenteen väyläksi viimeistään, kun Jyväskylän kaupunki perustettiin vuonna 1837. Höyrylaiva liikennöi välillä Jyväskylä-Asikkalan Anianpelto. Päätös Päijänteen ja Vesijärven välisestä kanavasta tehtiin samaan aikaan kuin päätös Riihimäki-Pietari-radan rakentamisesta, vuonna 1863.[39]

Merkittävä vesireitin parannus Päijät-Hämeessä oli Asikkalassa sijaitsevan Vääksyn 1,3 kilometriä pitkän kanavan rakentaminen Päijänteen ja Vesijärven välille vuosina 1868–1871. Kalkkisten kanavan valmistuttua 1878 Lahdesta avautui höyrylaivayhteys myös Heinolaan. Liikennöinti Lahdesta Heinolaan oli suotuisa matkailun edistämiselle, sillä laivayhteydet virkistivät kylpyläkaupungin imagoa. 1890-luvulla matka Lahdesta Heinolaan kesti neljä ja puoli tuntia. Iitin Koskenniskasta pääsi Heinolaan neljänä päivänä viikossa. Vuoroliikenne Lahteen lakkasi 1932, kun Heinola–Lahti-rautatie avattiin.

Pieniä höyrylaivoja voitiin käyttää huviretkiä varten ja kylien rantaan rakennettiin laivalaitureita, kuten Iitissä Kauramaalle, Virralle, Lyöttilään, Marlebäckiin [40], Sysmässä Suopeltoon ja Padasjoella Virmailansaareen ja Mainiemeen.

1960-luvulla vesiväyliä kehitettiin jälleen. Kalkkisten kanavaa laajennettiin vuonna 1964 ja Kimolan uittokanava Iittiin valmistui 1967.[41] Kimolan seitsemän kilometrin pituinen kanava yhdistää Kymijoen yläjuoksun Konniveden ja Pyhäjärven. Se sijaitsee maakuntien rajalla, länsipää on Iitin Vuolenkoskella ja

[37] Wager 2006.
[38] Keränen & Aro 2021, 156, 157.
[39] Huovila 2022, 125, 127, 129.
[40] Halila 1966.
[41] Ridanpää 2020, 129–141.

itäpää Kouvolan Kimolassa. Vanha uittokanava muutettiin veneilykäyttöön vuosina 2018–2020.[42] Uitto Kalkkisten ja Kimolan kautta lopetettiin 2000-luvun alussa.

Jokien valjastaminen ja voimalaitosrakentamisen muuttivat ympäristöä merkittävästi. Uittoväyliä parannettiin koskia perkaamalla. Toisen maailmansodan jälkeen koskista poistettiin puskutraktoreilla kiviä ja rakennettiin kiviseinämiä, väyliä oikaistiin, syvennettiin ja kavennettiin.[43] Iitin mutka oli Kymen virran uitoissa hankalin ja hitain ja uppotukit aiheuttivat tappioita. Joki valjastettiin, kosket perattiin ja nousevaa vedenpintaa varten rakennettiin pengerryksiä.

KUVAT 21 ja 22. Kymen virran pengerrys Iitissä Tapolan lossin kohdalla on rakennettu 1940-luvun lopulla valmiiksi ennen vedenpinnan nousua. Kuvat vuosilta 1948 ja 1959. Historialliset kartat, Maanmittauslaitos.

Ihmisten kulkureitteihin vesistöjen varrella vaikuttivat lossit. Iitissä Kymijoen ylittivät lossit 1960-luvulla Mankalan Eskolan ja Linnasaaren pohjoispuolelta Virtalan kohdalla ja Tapolassa Mattilan kohdalla Lossimäen juurella. Koskenniskalla oli lossi, samoin Iitin kirkonkylällä Virralla. Sitikkalassa, Tapolassa ja Kauramaalla oli kylien omia lauttapaikkoja. Asikkalassa lossi liikennöi Pulkkilanharjulla ja Kalkkisissa, Padasjoella Virmailansaaressa.

KUVAT 23–25. Karisalmen silta Pulkkilanharjulla. Kalkkisten kanava Asikkalassa. Vesijärven satama ja vanha Vesijärven asema Lahdessa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Päijät-Hämettä halkoo itä-länsisuuntainen Riihimäki-Pietari-rata, pohjois-eteläsuuntainen Lahti-Heinola-rata ja Lahti-Loviisa-rata (KARTTA 4). Raide- ja vesiliikenteen yhdistyminen avasi Lahden seudulle laajat markkina- ja liikkuma-alueet aina Pietariin saakka. Ensimmäinen juna kulki radalla vuonna 1869, ja koko rataosuus avattiin 1870. Yksityisen Loviisan rautatien suunnitelmat aloitettiin 1871. Se toteutettiin kapearaiteisena Lahdesta Orimattilan kautta Loviisan Valkon satamaan, josta oli yhteys merelle. Kapearaiteinen rata avattiin väliaikaiselle liikenteelle 1900 ja yleinen liikenne alkoi 1904, kunnes se loppui vuonna 1960. Lahden oikoradan myötä vuonna 2006 Orimattilaan avattiin uusi liikennepaikka Hennaan. Vesijärven asemasta muodostui toiseksi merkittävin lähtevän tavaran sisävesissatama Pietarin aseman jälkeen. Lahti-Heinola-rata avattiin liikenteelle vuonna 1932.[44]

[42] Väylävirasto (ei pvm). https://vayla.fi/kimola.
[43] Snellman & Kaunisto 2017, 99.
[44] Huovila 2022, 125, 127, 129, 131, 137.

Rautatie on ollut Salpausselän seudun asukkaiden ylpeys. Kausalassa lastattiin junaan hevosia, Verlan tehtaan tuotteita, karjatalouden tuotteita ja puutavaraa. Iittiläisen Matti Multalan vuonna 1908 rakennuttama kapearaiteinen Kausalasta Leininselän rantaan kulkeva rata lisäsi puutavaraliikennettä tuntuvasti ja vaikutti piristävästi myös matkailuun. Kausalan asema oli eräänlainen liikennejakaja, jossa matkustajavirta vähitellen suuntasi Helsingin ja Korian sijaan Kouvolaan ja Lahteen. Muita liikennepaikkoja radan varressa oli Inginmaan seisake 1916 saakka, Viittamäen seisake, jonka päätehtävä oli maidon vastaanotto ja toimittaminen Viipuriin ja Pietariin sekä Sitikkalan laiturivaihde, jossa matkustajajunat alkoivat pysähtyä tarvittaessa 1902. Laiturivaihde siirrettiin Sitikkalasta lähemmäksi 1898 aloittanutta Kaukaan tehdasta ja rakennettiin Mankalan liikennepaikka nimettynä matkailijoiden suosimien koskien mukaan. Laiturivaihde avattiin 1918 ja korotettiin pysäkiksi 1930 ja asemaksi 1947. Pohjoista Iittiä, Vesikansan itäistä osaa, palveli Savon rata 1889 ja Vuolenkoskea ja Koskenniskaa Vierumäen asema Heinolan radan valmistuttua 1932. Artjärven seutua halkoi Loviisan rata vuodesta 1900 eteenpäin.[45]

Heinolassa ensimmäinen ajatus rautatiestä syntyi jo vuonna 1884. Lopulta työt aloitettiin 1928. Siihen aikaan rautateitä rakennettiin Suomeen ennätysmäärä. Alun perin Heinolan radalle toivottiin jatkoa Savoon. Rautatie valmistui 1932 ja rautatiesillasta yli Jyrängönvirran tuli perinteisen kylpyläkaupungin nähtävyys. Uusi teräsbetonisilta valmistui 1968. Jyrängönvirran yli on rakennettu kaikkiaan kuusi maantiesiltaa ja yksi rautatiesilta. Viimeisin Tähtiniemen tiesilta valmistui 1993.[46]

Hyvin säilyneitä asemaympäristöjä Riihimäki-Vainikkala (1867–1870) rataosuudella on Kärkölässä Järvelän asema ja Lahdessa Vesijärven asema sekä Mytäjäisten varikon alue. Lahden päärautatieasema ympäristöineen on rakennettu 1930-luvulla. Sen varhaisemmasta asemahistoriasta muistuttaa asemapäällikön talo. Heinolan radan varressa on säilynyt Ahtialan ja Vierumäen asemaympäristöt sekä Heinolan asemanseutu.[47] Kartanoilla, kuten Seesta ja Ersta, on ollut omat liikennepaikat, samoin Vierumäen urheiluopistolla Heinolassa ja Hiisiön Kaukaan rullatehtaalla Iitissä.[48]

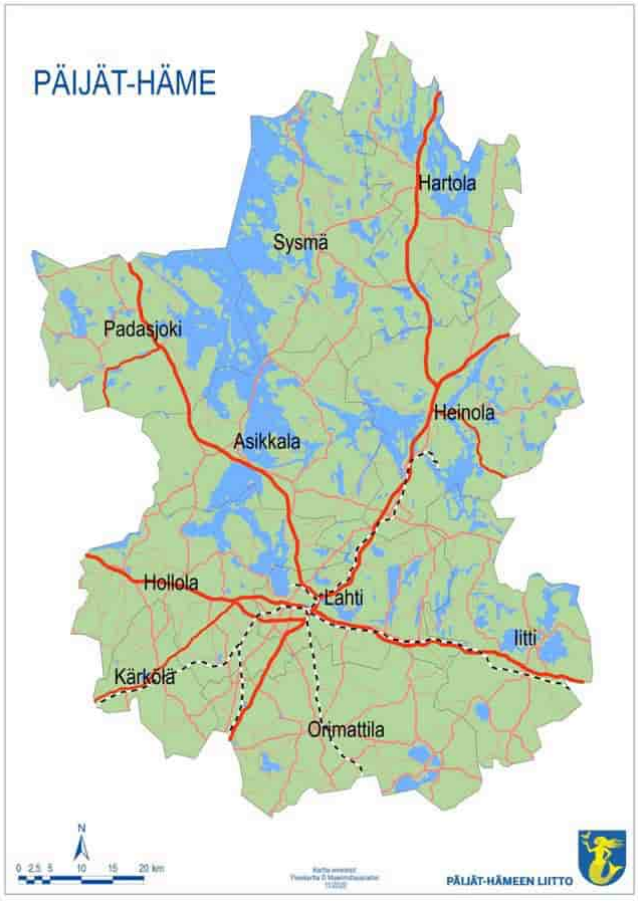
Vuonna 2006 avattiin liikenteelle kokonaan uusi rautatieosuus Lahden oikorata Keravan ja Lahden välille. Rata liittyy Riihimäki-Lahti-rataan Hollolan Hakosillassa.

KUVAT 26–28. Seestan liikennepaikka Lahden - Heinolan radalla lakkautettiin 26.5.1968. Kuva Tapio Keränen 1971[49]. Mytäjäisten varikko Lahdessa. Rautatie Kärkölän Lapinnummella. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

[45] Halila 1966, 247.
[46] Ridanpää 2020.
[47] Ahola, Tulonen, & Utriainen 2007, 45.
[48] Lahti-Heinola: Myllypohjan seisake, Ahtialan asema, seisake Mäntymäen kohdalla, Hiekkanummen seisake, Seestan seisake, Mäkelän pysäkki, Haikulan seisake, Siltalan seisake, Vierumäen asema, Urheiluopiston seisake, Myllyojan laiturivaihde, Jyrängön seisake, Heinolan asema, Lahti – Loviisa: Turvemaan seisake, Ämmälän seisake, Pennalan seisake, Kuusikon seisake, Virenojan seisake, Villi?, Orimattilan asema, Käkelä, Vehkamaan seisake, Ollosen seisake, Pakaan seisake, Riihioja, Rekisuo, Sudenkivi, Artjärven seisake, Myrskylän laiturivaihde.
[49]Vaunut.org-sivusto (16.5.2024). Resiina-lehti. http://www.vaunut.org/kuva/151851?liikp1=1136&liikp2=1644

KARTTA 4. Päijät-Hämeen kuntarajat, vesistöt, tiet ja rautatiet. Päijät-Hämeen liitto.

2.7 Huvilat

Päijät-Häme on houkutellut kesäasukkaita jo varhain. Päijänteen ja Vesijärven rannat houkuttelivat loman viettäjiä hyvien kulkuyhteyksien varrelta. Suomalaisuuden aatteen noustessa varakkaissa virka- ja liikemiespiireissä levisi 1800-luvun lopulla uusi ilmiö, kesän vietto meren ja sisävesien rannoilla. Rautatieyhteydet ja höyrylaivayhteydet mahdollistivat matkustamisen sisävesijärvien äärelle. Kaupunkien säätyläisperheet muuttivat kesiksi huviloilleen ja muodostui huvilayhteisöjä. Helsingistä matkustettiin junalla Lahden satamaan ja sieltä höyrylaivalla huvilapaikkakunnalle ja loppumatka taittui hevoskyydillä. Vääksyn ja Kalkkisten kanavien valmistuminen 1870-luvulla paransi yhteyksiä Päijänteen vesistöalueella.

Asikkalaan rakennettiin huviloita jo 1880-luvulta lähtien. Asikkalassa palstoitettiin useita huvilatontteja 1910–1920-luvuilla ja Vääksystä sekä Pulkkilanharjusta tuli kesäkeskuksia. Asikkalassa oli 1930-luvulla satoja huviloita ja määrä moninkertaistui 1950-luvulta lähtien.[50] Sysmän Suopeltoon Ilolan kartanon maille muodostui huvilayhdyskunta 1800-luvun lopulla. Lahdessa huvila-alueita on Nastolan Salajärvellä ja Enonsaaressa, Heinolassa Rievelin rannat, Padasjoella Maakeski ja Virmailansaari. Padasjoen Vehkakylässä Arne Nevanlinnan suunnittelemat kesämökit vuosilta 1965–1967 edustavat uudempaa huvilakulttuuria maakunnan pohjoiskolkassa.

Iitin seudulla oli kesävieraita kartanoissa ja pappiloissa, usein vesireittien varrella. Myöhemmin rakennettiin omia kesähuviloita. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Kymijoen maisemallisesti edustavimmat paikat olivat suosittuja. Rautatien läheisyys ja vaivattomat kulkuyhteydet vaikuttivat alueiden suosioon.[51] Sitikkalaan

[50] Wager 2006.
[51] Halila 1966, 132–133.

muodostui pieni taiteilijoiden huvilayhdyskunta. Mankalan kosket vetivät matkailijoita 1910-luvulta alkaen kohokohtana koskenlasku. Matka alkoi Vuolenkoskelta moottoriveneellä Mankalan Eskolaan, josta jatkettiin koskiveneillä Mankalan koskireitille. Sitikkalan Hannulassa noustiin maihin ja käveltiin Sitikkalan junapysäkille. Suomen Matkailijayhdistys varasi Mankalan Eskolan talon matkailijoiden lomanviettopaikaksi. Hiidensaari matkakohteena tuli kuvioihin Mankalaa myöhemmin, jolloin Lyöttilässä Marlebäckin kartanon isäntä merikapteeni K. T. Hägglund innostui matkailusta. Hänen omistamansa Hiidensaaren vihkiäiset pidettiin kesällä 1914 ja Hiidenvuoren matkailutoimikunta vuokrasi saaren 25 vuodeksi juhla- ja retkeilypaikaksi. Kun Mankalan kosket ja Vuolenkoski eivät olleet joen perkaamisen vuoksi enää kiinnostavia, korostui Hiidenvuoren vanhan muinaislinnan matkailullinen merkitys.[52] Hiidenvuori on nykyään valtakunnallisesti arvokas maisema- ja näköalapaikka (VAMA2021).

Kesämökkien tai viikonloppumajojen, kuten rakennuksia aluksi kutsuttiin, rakentaminen vilkastui yleisesti Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla. Heinolan ensimmäisiä, 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten kesähuvila-asutuksen kerrostumia löytyy matkustajaliikenteen käyttämän laivaväylän varrelle jäävistä Ruotsalaisen saarista. Ala-Räävelin vanhimmat huvilat rakennettiin 1910–1920-luvuilla. Rantasaunojakin alkoi ilmestyä maatilojen rantamaille vasta sodan jälkeen. Kesämökkien rakentajat olivat enimmäkseen työn perässä maalta kaupunkeihin tai kauppaloihin muuttaneita. Kesäasuntokulttuurin laajenemista työväestön keskuuteen pohjusti 1939 annettu vuosilomalaki, joka pidensi palkansaajan lomaoikeutta 9–12 päivään. Merkittävä vaikutus oli myös lauantain muuttumisella vapaapäiväksi 1960-luvulla, sillä se mahdollisti viikonlopun viettämisen kesämökillä. Mökkirakentamisen huippuaikaa, 1980- ja 1990-lukuja, edelsi kuukauden loman taannut vuosilomalain uudistus vuonna 1973. [53]

KUVAT 29–31. Lahden Enonsaari. Vääksyn huvila-aluetta. Sysmän Suopelto. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.8 Sairaalat, kansakoulut ja kokoontumistalot

Päijät-Hämeeseen perustettiin useita sairaaloita 1920-luvulla, esimerkkinä Heinolan edistyksellinen reumasairaala. Lahden kulkutautisairaala valmistui vuonna 1920 ja kaupunginsairaalan laajennukset vuosina 1928 ja 1933. Lahdessa Sairaalanmäellä on sairaalan rakennuskantaa eri vuosikymmeniltä 1900-luvun alusta lähtien. Modernin sairaalakokonaisuuden muodostaa Päijät-Hämeen keskussairaalan alue asuinkerrostaloineen. Nastolaan valmistui vuonna 1925 Vähävaraisten keuhkotautisten avustamisyhdistyksen 60-paikkainen tuberkuloosiparantola alle 14-vuotiaille lapsille. Rakennusta kutsutaan nykyisin Aurinkolinnaksi. Säilyneet rakennukset muistuttavat sairaalarakentamisen ihanteista ja pyrkimyksistä.

Vaivaiskoteja, myöhemmin vanhainkoteja, perustettiin maakuntaan muun muassa Lahden Nastolaan Uutenkylään, Kärkölään Huovilan kartanon maille, Hollolan Pyhäniemeen ja Padasjoen Nyystölään.

1800-luvun viimeisinä vuosina perustettiin uusia opettajanvalmistuslaitoksia kuten miesseminaarit Raumalle ja Kajaaniin sekä naisseminaarit Raaheen ja Heinolaan. Heinolan seminaarilla oli suuri vaikutus maakunnan

[52] Halila 1966.
[53] Ahola 2019, 13.

koululaitokseen.[54] Ajallisesti kerroksellinen ja arkkitehtuuriltaan laadukas koulukokonaisuus Heinolan keskustassa on edelleen kaupunkikuvallisesti merkittävä.

Kansakouluja perustettiin koululaitoksen uudistuessa 1800-luvun lopussa useisiin kyliin. Myös kartanot perustivat kyliin kouluja, kuten Heinolan Paasossa. Myös 1920-ja 1930-luvulla sekä etenkin jälleenrakennuskaudella kouluja rakennettiin ahkerasti. Sodanjälkeisessä Euroopassa koulujen rakentaminen oli asuntorakentamisen lisäksi suurimpia tehtäviä. Opetusta uudistettiin ja kansainväliset uudistukset saapuivat myös Suomeen monipuolistaen koulurakennusten suunnittelua. Lähiöiden rakentaminen vaikutti koulujen määrän kasvuun.[55] Karjalan evakoiden asutustila-alueille perustettiin uusia kouluja, kuten Hollolan Hämeenkoskelle, Lahden Pensuolle ja Sysmän Ravioskorpeen. Lahdessa karjalaisilla oli suuri vaikutus ammattikoulukokonaisuuden rakentajana Fellmaninpuiston, silloisen Fellmanin pellon laidalle. Iitin Hiisiön kaltaisiin teollisuuskyliin rakennettiin myös omat koulut.

Kokoontumistaloja, kuten nuorisoseurantaloja, suojeluskuntataloja ja työväentaloja rakennettiin useita 1900-luvun alusta lähtien. Maakunnan ensimmäisten joukossa oli Hollolan Hämeenkosken Seurahuone Seurala 1890-luvulla [56]. Rakennukset sijoitettiin keskeisille ja näkyville paikoille, kuten Kärkölän Marttilassa, korkealle niin kuin Asikkalan Kurhilassa tai keskelle kylää niin kuin Sysmässä tai Lahdessa. Orimattilan Virenojan hirsinen seurantalo ja Padasjoen Ahjola ovat tuhoutuneet tulipaloissa viime vuosien aikana. Viimeisimpänä paloi Lahden Ruuhijärven seurantalo vuonna 2024.

Vahvaa kotiseutuhenkeä Orimattilan Artjärvellä edustaa Ratulan kartanon isännän mailleen perustama kotiseutumuseo. Kärkölän kotiseutumuseo sijaitsee entisen kartanon mailla Huovilan puiston yhteydessä. Pitäjien vanhat lainajyvästöt, vilja-aitat, ovat kotiseutumuseoina Orimattilan Artjärven Suurikylässä, Iitin kirkonkylässä, Sysmässä, Hollolassa ja Orimattilassa. Talomuseoalueita, joihin rakennukset on siirretty muualta, on Asikkalan kirkonkylässä, Kärkölässä, Hollolan kirkonkylässä, Nastolassa, Orimattilassa ja Hämeenkoskella. Koskipään kartano Hartolassa on museokäytössä, samoin Urajärven kartano Asikkalassa. Yksityisten ylläpitämä kotimuseo on muun muassa Asikkalan Myllykselän Tupalan talo pihapiireineen. Vanha koulurakennus on kunnostettu kotiseututaloksi Padasjoella. Asikkalan Vääksyssä vanha mylly toimii vesimyllymuseona.

KUVAT 32–34. Heinolan reumasairaala. Keuhkotautiparantola Lahden Nastolassa. Päijät-Hämeen keskussairaala. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

[54] Niskanen 2020a.
[55] Niskanen 2020, 196.
[56] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.

KUVAT 35–37. Marttilan seurantalo Kärkölässä. Hartolan seurantalo. Seurantalo Sysmän Särkilahdessa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

KUVAT 38–40. Pohjolan entinen kansakoulu Hartolassa. Heinolan opettajaseminaari. Sysmän vanha kansakoulu. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

KUVAT 41–43. Sysmän kotiseutumuseo. Hollolan talomuseoalue. Padasjoen kotiseutumuseo. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.9 Seurakunnat

Hollolan keskiaikainen kivikirkko on Suomen kolmanneksi suurin Mynämäen ja Lohjan jälkeen. Kirkossa on harvinainen kaksilaivainen sali, jossa on rengastähtiholvaus. Kellotapuli on C. L. Engelin suunnittelema Hämeenkosken kirkon ja Heinolan kirkkojen kellotapulien tapaan. Sysmän keskiaikainen kivikirkko on pyhitetty Pyhälle Olaville. Iitin puinen ristikirkko kuuluu Suomen vanhimpiin ristikirkkoihin. Myös Heinolan kirkonkylän 1750-luvulla rakennettu kirkko mukailee samaa tasavartista ristimuotoa kuin Iitin ristikirkko. Artjärven 1840-luvulla valmistunut ristikirkko on päätytornillinen. Orimattilan ristikirkko, joka on kivikirkko, on 1860-luvulta. Kärkölän ja Asikkalan kirkonkylien punatiiliset kirkot 1800-luvun jälkipuoliskolta edustavat uusgotiikkaa. Josef Stenbäckin suunnittelema Hartolan kirkko on hieno esimerkki 1910-luvun jugend-tyylisestä kirkosta. Padasjoen tornillinen pitkäkirkko on 1920-luvulta. Launeen kirkko Lahden eteläosassa on rakennettu 1950-luvulla osaksi Launeen jälleenrakennuskauden pientaloaluetta. Nuorempaa kirkkorakentamista Lahdessa edustaa Alvar Aallon suunnittelema Ristinkirkko vuodelta 1978 sekä Mukkulan kirkko, joka vihittiin kirkoksi vuonna 1993. Maakunnan nuorin kirkkorakennus on Sovituksenkirkko Hollolan Salpakankaalla vuodelta 2010. Rakennuksessa on yhdistetty kirkko ja seurakuntakeskus.

Ennen sotia siunauskappeli oli vielä melko harvinainen rakennustyyppi. Kaupungistuminen, hygieniavaatimusten uudistuminen ja hautausmaasiunausten hankaluus lisäsivät siunauskappeleiden määrää 1950-luvulla. Iitin siunauskappeli kirkonkylän uudella hautausmaalla, Vuolenkosken kappeli, Asikkalan Kalkkisten hautausmaan kappeli ja Sysmän Nuoramoisten kappeli ovat lahtelaisen arkkitehdin Unto Ojosen

suunnittelemia.[57] Rukoushuoneita on rakennettu ainakin Orimattilan Heinämaalle, Asikkalan Vesivehmaalle, Iitin Koskenniskalle ja Kausalaan[58] sekä Hartolan Vuorenkylään. Ortodoksisia pyhäköitä rakennettiin evakoiden vaikutuksesta muun muassa Heinolaan, jonka vuonna 1956 käyttöön vihitty tsasouna on arkkitehti Ernst Nordströmin suunnittelema.[59]

Riihimäki-Pietari-radan rakentaminen suurien nälkävuosien aikaan oli myös suuren kuolleisuuden aikaa. Tekijöitä saapui runsaasti työn perässä myös muualta ja radanrakentajille perustettiin hautausmaat Kärkölän Järvelään ja Lahteen. Myös Lahden Nastolassa on aidattu alue vainajille Pietari-radan kiviaidan reunalla.

Maakunnan hautausmaiden joukossa harvinainen metsähautausmaa sijaitsee Padasjoen Auttoisilla.

KUVAT 44–47. Lahden Ristinkirkko. Nuoramoisten kappeli Sysmässä. Heinolan maalaisseurakunnan kirkko. Hollolan keskiaikainen kivikirkko. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.10 Maanpuolustus ja hallintorakennukset

Lahden varuskunta perustettiin 1910-luvulla Hennalaan Venäjän sotilasrakennushankkeen tuloksena. Varuskunta lakkautettiin vuonna 2014, jonka jälkeen yksi maamme merkittävimmistä ja parhaiten säilyneistä kasarmialueista on muutettu vähitellen asuinalueeksi. Vanhoissa punatiilikasarmeissa toimii muun muassa Apulanta-orkesterin Apulandia ja Sotilaslääketieteen museo. Entiseen muonitusrakennukseen on muutosten jälkeen sijoitettu Hämeen poliisilaitos. Orimattilan Artjärvellä historiallisella Vuorenmäen kasarmialueella uuden koulukeskuksen vieressä on rakennusperintölailla (2010/498) suojeltu rakennus Reservikomppanian upseerirakennus, entinen nimismiehen virkatalo, Päällikön talo[60]. Rakennus on ainoa säilynyt kasarmirakennus vuonna 1882 kannakselle sijoitetun Artjärven Reservikomppanian (Uudenmaan tarkka-ampujapataljoonan ajalta. Iitissä sotahistoriasta kertovat Lyöttilän taistelukaivannot[61]. Lahti-Vesivehmaan kenttä Asikkalassa on maakunnan ainoa lentokenttä. Sotahistoriallisesti merkittävä lentokenttä on perustettu 1930- ja 1940-luvun taitteessa.

KUVAT 48–50. Hennalan entinen varuskunta-alue. Vuorenmäen kasarmialue Orimattilan Artjärvellä. Vesivehmaan lentokenttä Asikkalassa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Päijät-Hämeen vanhin hallintorakennus on Hollolan kirkonkylän vanha Kunnantupa 1800-luvun lopulta. Lahden kaupungintalo 1900-luvun alusta on juuri valmistuneen kunnostuksen jälkeen jälleen käytössä.

[57] Niskanen, Rekola & Vertainen 2014.
[58] Halila 1966, 497, 500.
[59] Niskanen 2020b.
[60] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.
[61] Lagerstedt 2017, 28–32.

Rakennus on suojeltu rakennusperintölailla (2010/498)[62]. 1950-luvulla Suomesta kehittyi vähitellen moderni teollisuusvaltio ja silloin rakennettiin paljon kunnan- ja kauppalantaloja. Päijät-Hämeessä kunnantaloja rakennettiin esimerkiksi Iitin Kausalaan, Asikkalan Vääksyyn, Padasjoelle ja Orimattilaan. Rakentamisen huippu ajoittui 1950-luvun viimeiselle puoliskolle. Uudempaa rakennusperintöä edustavat Hartolan kunnantalo vuodelta 1985, Kärkölän, Sysmän, Hollolan kunnantalot sekä Heinolan kaupungintalo. Kuntaliitosten myötä Nastolan, Hämeenkosken ja Artjärven kunnantalot ovat jääneet vaille käyttöä ja Hämeenkosken kunnantalo on purettu.

KUVAT 51–53. Kärkölän kunnantalo. Hollolan vanha Kunnantupa. Padasjoen kunnantalo. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.11 Liikuntaympäristöt

Suomen itsenäistymisen jälkeen ihanteeksi nousi voimakas ja nykyaikainen kansalainen. Tavoitetta ilmensivät urheilu ja maanpuolustushenki. 1900-luvun alkupuolella rakennettiin tiloja ja ympäristöjä urheiluun. Yksi merkittävimmistä on Lahden hiihtostadion, joka on kansainvälisen hiihtourheilun keskus. Urheiluideologi ja hiihdon puolestapuhuja Lauri ”Tahko” Pihkala oli keskeinen vaikuttaja stadionin synnyssä. Pihkalan kaavailema paikka urheiluopistolle löytyi Heinolan Vierumäeltä. Suomen urheiluopisto perustettiin vuonna 1927.[63] Pajulahden urheiluopisto avattiin vuonna 1929 Lahden Nastolaan. Se perustettiin naisten voimistelunohjaajakoulutusta varten.[64]

Messilän kartanon mailla sijaitseva Messilän laskettelukeskus on Etelä-Suomen suurimpia. Kartanolla on pitkä historia matkailussa. Ensimmäiset hissit avattiin Kartanonmäelle vuonna 1969.

Keskeisillä paikoilla sijainneet kyläkoulut ja koulunpihat ovat olleet kaikkina aikoina lasten ja nuorten tärkeimpiä toimintaympäristöjä. Maaseutupaikkakuntien urheilukentät ovat usein seurantalojen ja koulujen yhteydessä. Niiden merkitys yhteisöä kokoavana paikkana on ollut suuri. Kenttiä on käytetty vapaa-ajan viettoon, seuratoimintaan ja kisatoimintaan kaiken ikäisille. 1960-luvulle asti tyttöjen liikuntatunnit koulussa käsittivät vain voimistelua, ja ulkokentät olivat poikien käytössä. Muutos alkoi liikunnanopettajien koulutuksen alkaessa Jyväskylässä vuonna 1963. Kylän ainoa liikuntapaikka saattoi olla hiekkakenttä, jossa oli rekkitanko ja keinut ja talvella kentällä luisteltiin. 2000-luvun alussa lähiliikuntapaikkojen merkitystä korostettiin. Valtioneuvosto hyväksyi terveyttä edistävän liikunnan periaatepäätöksen ja lähiliikuntapaikkarakentamisen kehittäminen alkoi. Nykyiset koulupihoille sijoitetut lähiliikuntapaikat ovat muuttaneet koulupihojen ilmettä ja käyttöastetta. Nykyinen kouluverkon supistaminen vaikuttaa kyläympäristöjen liikuntapaikkojen ylläpitoon.[65] Merkityksen väheneminen näkyy usein taajamien ulkopuolen kylissä umpeen kasvaneina kenttinä. Ne ovat olleet osa ympäristön vetovoimaa ja paikkakunnan kulttuuriperintöä.

Iitin Sitikkalan urheilukenttä mäen päällä on sijainniltaan hieno. Suppiin rakennettuja urheilukenttiä on Orimattilassa ja Heinolassa. Asikkalan Kurhilan kenttäkin rakennettiin aikanaan tasoitetun supan pohjalle,

[62] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.
[63] Niskanen 2020c.
[64] Eerola & Mäkelä 2020, 107–111.
[65] Ruokonen 2012.

mutta nykyisin kenttä on umpeenkasvanut. Vanhat urheilukentät ovat monissa kylissä osin metsittyneet kuten Kärkölän Lappilassa tai Hollolan Hämeenkosken Putulassa. Sysmän Virtaalla, Padasjoen Toritussa, Asikkalan Viitailassa, Orimattilan Kuivannolla, Iitin Vuolenkoskella urheilukentät ovat säilyneet avoimina ja käytössä. Orimattilan Koskusissa jalkapalloa pelattiin kylän kentällä vielä 1970-luvulla. Sysmän Nuoramoisissa entinen kunnan urheilukenttä hiljeni uuden keskustan urheilukentän valmistuttua. Taajamien ja kirkonkylien urheilukentiltä löytyy kiekkorinkejä ja hyppytelineitä, kuten Hollolan Vesalasta Kukonharjun kentältä. Kaupunkien aktiiviset urheilukeskukset muodostavat omat uudet nykyaikaiset kokonaisuutensa.

Mäkihypyllä on ollut merkittävä osa päijäthämäläisessä talviurheilussa. Lajin harrastaminen on näkynyt koko maakunnassa, ei vain Lahdessa. Maanlaajuinen hyppyrimäkien rakentaminen alkoi 1927 suojeluskuntajärjestön ottaessa hyppyrimäkien rakentamisen urheilupaikkaohjelmaansa. Lahteen oli rakennettu yli 40 metrin mäki jo vuonna 1923 ja kaupungista tuli Salpausselän kisojen myötä Suomen mäkihypyn keskus. Vuoteen 1936 mennessä suojeluskuntien, urheiluseurojen ja kaupunkien rakentamia mäkiä oli jo noin 150 ympäri Suomen. Riittävän suuret luonnonmäet sijaitsivat usein liian syrjässä. Padasjoen Maakesken mäki rakennettiin vuonna 1935 ja Lahden Nastolan Ruuhijärvelle alueen suurin ja poikkeuksellisesti valaistu mäki 1940-luvulla. Molemmat on jo purettu. Vuonna 1957 maassamme oli 123 yli 30 metrin mäkeä. 1950–1960-luvun vaihteessa rakennettiin varsin suuria hirsisiä puumäkiä luonnonmäkiin. Asikkalan Kurhilaan rakennettiin puinen vauhtimäki 1960-luvulla. Suurimmat puumäet korvattiin Lahdessakin betonilla 1960-luvulla. Puumäkien tilalle rakennettiin teräksisiä vauhtimäkiä ja moni pienemmistä mäkipaikkakunnista jäi kokonaan ilman mäkeä. Viimeisimmät maakunnan hyppyrimäet valmistuivat Lahden urheilukeskukseen vuoden 1978 MM-kisoihin.[66] Puumäkiä on Lahden lisäksi jäljellä enää Kärkölän Järvelässä, Heinolan Vierumäellä ja Iitin Sääskjärvellä.

KUVA 54. KARTTA 5. Asikkalan Kurhilan entinen urheilukenttä vuonna 1949. Historialliset ilmakuvat ja Vanhat kartat, Maanmittauslaitos.

KUVAT 55-57. Salpausselän urheilukeskus. Vierumäen urheiluopisto Heinolassa. Sitikkalan urheilukenttä Iitissä. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.12 Siirtoväestö

Vuosina 1939–1944 suoritettiin suuria väestönsiirtoja Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta Karjalasta. Haasteista huolimatta 1950-luvulle mennessä siirtoväen asuttaminen saatiin päätökseen. Vuoden 1940 pika-

[66] Vahtola 2012; Karisto & Laaksonen 2011.

asutuslakiin otettiin määräys sijoittaa maatalousväki olosuhteiltaan mahdollisimman samankaltaisille alueille kuin entiset asuinpaikat. Vuoden 1940 pika-asutuslain mukaan muodostettiin asukkaiden toimeentulon varmistamiseksi viljelystiloja, sekamuotoistiloja ja asuntotiloja. Ensisijainen maanluovutusvelvollisuus koski valtiota, yhtiöitä, kuntia ja seurakuntia, mutta myös yksityisiä maanomistajia ja maanviljelijöitä. Maanhankintalaki 1945 lisäsi vielä muun muassa sotainvalidit, sotaorvot, -lesket ja perheelliset rintamamiessotilaat asutettaviksi. Orimattilan Tönnössä Sommarnäsin kartano ja muut alueen kartanot ja Iitin Perheniemessä Perheniemen kartano saivat uudet omistajat karjalan siirtolaisista. Heinolan Paasoon entisen kartanon maille asettuivat käkisalmelaiset. Uusia asuinalueita kaavoitettiin ja osa niistä osoitettiin karjalaiselle siirtoväelle. Heinolan Sahanniemen aluetta kutsuttiin ”Pikku-Käkisalmeksi”.[67] Lahdessa Launeen pientaloalueen tonteista osa luovutettiin Karjalan siirtoväelle ja rintamamiehille. Laune lukeutui laajimmin kasvaneisiin omakotitaloalueisiin Lahdessa vuosina 1945–1955.

Vuoden 1939 lopussa Hämeen lääniin oli asutettu noin 84 000 siirtolaista luovutetuilta alueilta. Sotien päätyttyä siirtolaisia oli noin 102 000. Vuonna 1941 Hämeen läänissä oli noin 1 100 pika-asutustilaa ja Itä-Hämeessä noin 200. Päijät-Hämeen merkittävin asutustila-alue on alkuperäisellään säilynyt laaja Ravioskorven asutustila-alue Sysmässä. Myös Nastolassa sijaitseva Pensuon yhtenäinen asutustila-alue on hyvin säilynyt. Maaseudun rakennustoimintaa ohjasivat jälleenrakennuskaudella Maatalousseurojen Keskusliiton Asutusvaliokunnan alaiset asutustoimikunnat. Valiokunta laati myös tyyppipiirustuksia. Siirtolais- ja rintamamiestilojen rakentamista ohjasivat keskitetysti Maataloushallituksen tai asuntotuotantoviranomaisten laatimat vakiopiirustukset. Päijät-Hämeen asutustila-alueilla edellä mainitut vaikutteet ovat selkeästi havaittavissa.[68]

KUVAT 58–60. Pensuon asutustila-alue Lahdessa. Ravioskorven asutustila-alue Sysmässä. Sahanniemi Heinolassa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.13 Jälleenrakennuskausi ja moderni rakennusperintö

Sotien jälkeen teollistuminen kiihtyi ja palveluita ja työpaikkoja luotiin valtiojohtoisesti eri puolille maata, pääasiassa energia-, puu- ja terästeollisuutta. Kulttuuri- ja liikuntatilojen sekä oppilaitosten rakentamiseen myönnettiin erilaisia valtionapuja ja syrjäseutulisiä. Siirtoväki asutettiin maaseudulle pientiloille ja sillä helpotettiin osaltaan elintarvikehuoltoa.[69]

Jälleenrakennuskaudella tarkoitetaan sota-ajan jälkeistä ajanjaksoa. Talvi- ja jatkosodan aiheuttaman asuntopulan helpottamiseksi rakennettiin ennätysmäärä taloja. Resurssit olivat vähäiset, mutta erilaiset tyyppitalosuunnitelmat, yhteiskunnallinen yhteistyö sekä halu hyvinvointiyhteiskunnan muodostamiseen olivat avainasemassa. Jälleenrakennuskauden puutaloelämä edustaa tärkeältä osalta maamme kulttuurihistoriaa ja on sidoksissa kansalliseen identiteettiimme.[70]

[67] Niskanen 2020b.; Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.
[68] Wager 2006.
[69] Keränen & Aro 2021.
[70] Kontulainen & Niskanen 2019.

Jälleenrakennuskausi Päijät-Hämeessä näkyy voimakkaasti erityisesti Lahdessa. 1940-luvun lopun ja 1950-luvun lopun aika oli sodanjälkeisen Lahden aktiivisinta rakentamisen kautta. Vaikka 1950-luvulla rakennettiin määrällisesti paljon, tuotettiin ajanjaksona myös korkeatasoista arkkitehtuuria. Jälleenrakennuskaudella Lahdessa rakennettiin muun muassa useita kouluja, kuten apulaiskaupunginarkkitehti Irma Kolsin 1940-luvun lopulla suunnittelemat Kivimaan koulu ja Kärpäsen koulu. Jälleenrakennuskauden kerrostaloalueista Lahdessa muistuttavat muun muassa arkkitehtien Mauri Karkulahden ja Eino Tuompon 1950-luvun alkupuolella suunnittelemat niin sanotut Hakatornit Fellmaninpuiston reunalla.[71]

Jälleenrakennuskauden puutaloalueet edustavat idyllistä pientaloasumista puutarhoineen. 1940-luvun tyylipiirteet ovat vähäeleisiä ja vaatimattomia. Lahden Jalkarannassa Tapanilan pientaloalue on valtakunnallisesti merkittävä esimerkki jälleenrakennuskauden arvoalueesta.[72] Jatkosodan päätyttyä tärkeitä rakentamisen keskittymiä Lahdessa olivat 1940-luvulla Pyhättömän ja Sopenkorven alueet sekä erityisesti Ruotsin lahjataloalueet eli ruotsalaistaloalueet Tapanila ja Västerås.[73] Lautarakenteisia tyyppitaloja nousi Hollolassa esimerkiksi Vesalan kylään, josta myytiin tontteja huonosti maanviljelykseen sopivalta, mutta rakentamiseen sopivalta hiekkamaalta.[74]

Heinolan kaupungin jälleenrakentaminen oli ripeää ja kaupunkikuvaan panostettiin. Lahden tapaan julkisten kohteiden suunnittelijoina käytettiin maineikkaita arkkitehteja. Suosittiin vesiaiheita ja vehreyttä. Sodanjälkeisiin rakentamistarpeisiin vastattiin määrätietoisella kaavoituksella. Uusista asuinalueista osa osoitettiin rintamamiehille, kuten Heinolan Veljeskylän alue. Lahdessa rakennettiin rintamamiestalojen alue Launeelle ja matalampi pientaloalue Patomäkeen. Maakunnassa Orimattilan ja Hartolan Veljestiet ovat hyviä esimerkkejä omakotitaloalueista laajoine pihoineen. Pääasiassa hartiapankkiperiaatteella rakennetut tyyppitalot vastasivat pääasiassa maaseudulta muuttaneiden ihmisten tarpeisiin. Suomen arkkitehtiliiton yhteyteen perustettu jälleenrakennustoimisto standardoi rakennustoiminnan ja ensimmäiset standardipiirustukset valmistuivat 1945. Paikallisesti suunniteltuja tyyppitaloja rakennettiin muun muassa Heinolassa, jossa Erich Aunapuu ja Kaarlo Könönen suunnittelivat Veljeskylän taloja ja rakentaja Lauri Reponen Sahanniemessä.[75]

1950-luvulla suosittu kaupunginporttiaihe toteutui Lahdessa Lahdenkadun, Hollolankadun ja Karjalankadun suulla arkkitehti Unto Ojosen suunnittelemina. Ojosen tasokasta arkkitehtuuria edustavat Lahdessa Aleksanterinkadun Veljeskoti, Olavinlinna ja As Oy Naapuri. Olavinlinna oli kaupungin ensimmäinen työntekijöilleen rakennuttama asuintalo. 1950-luvulla katuarkadit muuttivat katutilaa kuten Hämeenkadun ja Mariankadun kulman Rahatalossa tai Lahden konserttitalossa Hollolankadulla. Lahden ensimmäinen puhtaasti liikerakennus kauppatorin reunalla oli Starckjohannin tavaratalo vuodelta 1950.

1960-luvulla rakentamiseen vaikuttivat uusi elementtitekniikka, uudet materiaalit ja kasvava rakennustehokkuus.[76] Lahti oli elementtirakentamisen edelläkävijöitä Suomessa. 1960-luvun alussa Askon tavaratalo mullisti Lahden katunäkymää valtavine lasiseinineen. Viljo Revellin suunnittelema KOP:n nauhaikkunainen laajennusosa vuodelta 1961 graniittipalatsin jatkeena modernisoi Lahden pääkatua vahvasti. Keskustalo oli Lahden talousalueen suurin liiketalo valmistuessaan 1968. 1950–1960-luvun taitteessa kaupunkiin rakennettiin useita valopihoja esimerkkeinä Tuomitalo, Pankinportti ja Aleksanterinkatu 1–3. Unto Ojosen suunnittelemat Pohjantornit ovat esimerkkejä uudesta rakennustavasta, jossa rakennettiin vapaita asuintorneja ruutukaavan suljetun rakennustavan sijaan.

Aluerakentamisen edustavia esimerkkejä Lahdessa ovat Ruola 1950- ja 1960-lukujen taitteesta ja sitä seuranneet Mukkula, Hörölä ja Liipola. Lähiöt rakennettiin maiseman ehdoin metsälähiöajatuksella, jossa

[71] Wager 2006.
[72] Kontulainen & Niskanen 2019.
[73] Kontulainen & Niskanen 2019, 23.
[74] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020, 149.
[75] Niskanen & Vertainen 2012.
[76] Niskanen 2020b.

palvelut, luonto ja asuminen yhdistettiin taidokkaasti. Alueen tiestö ja talot sijoitettiin luontevasti luonnon hallitsemaan tilaan.[77]

Keijupuiston graafinen kokonaisuus ja Patomäen pientaloalue edustavat uudenlaista modernia 1960-luvun rakennustapaa. Maakunnassa Orimattilan Orion kerrostaloalue on rakennettu joen varteen pellolle keskustan välittömään läheisyyteen. Sysmän Leppäkorventien kerrostaloalue on hyvä esimerkki maakunnan laadukkaan asuntorakentamisen kehityksestä. Alueen lamellitaloista osa on nykyisin purettu. Iitin Kausalan kehittyvään hallintokeskukseen rakennettiin ensimmäiset kerrostalot 1960-luvulla Rautatienkadulle lahtelaisin voimin. Lahden Nastolan Niinirinne edustaa teollisuuden tarpeeseen noussutta hyvin suunniteltua kerrostaloaluetta. Saman kaltaista suunnittelua noudatettiin Hollolan Soramäessä, jossa kolmikerroksiset lamellitalot muodostavat neliömäisiä väljiä pihoja metsäisessä ympäristössä.

Lahdessa Puu-Paavolan asuinalue sai väistyä Lahden kulttuurikeskuksen kaupunginkirjaston, kaupunginteatterin, aikuiskoulutuskeskuksen ja Muotoiluinstituutin tieltä 1980–1990-luvulla.

Asumisen murros jatkui 1980-luvulle saakka ja asuminen modernistui vähitellen myös maaseudulla. Nykyisin kaikista asuinrakennuksista 90 % on rakennettu 1920-luvun jälkeen ja 70 % toisen maailmansodan jälkeen.[78] 1990-luvulla kaupunkikeskusten merkitys kasvoi maaseutujen kustannuksella ja vuonna 2018 suomalaisista 72 % asui kaupunkialueilla. Päijät-Hämeessäkin tehdyt kuntaliitokset Lahdessa, Hollolassa ja Orimattilassa liittyvät kuntien rakenteelliseen ja suunnitelmalliseen sopeutumiseen väestön muutoksissa.[79] Maakunnan kuntakeskuksissa 1960- ja 1970-luvulla rakennettuja tyhjillään olevia ja peruskorjattavia kerrostaloja on purettu, kuten Hartolan kirkonkylässä ja Sysmän Leppäkorventiellä. Osan olemassaolo on uhattuna, kuten Orimattilan Orion alue.

KUVAT 61–63. Västerås Lahdessa. Hakatornit Lahdessa. Paavolan pientaloalue Lahdessa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

KUVAT 64–66. Hollolan uimahalli Salpakankaalla. Orimattilan Orion alue. Lahden Liipola. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.14 Puistot ja viheralueet

Kaupunkikuvallisesti eri ajanjaksoja edustavia viheralueita sisältäviä kokonaisuuksia Päijät-Hämeessä ovat Lahden Mariankadun seremonia-akseli, korkeatasoista arkkitehtuuria edustavien asuin- ja liikerakennusten rajaama Aleksanterinkatu sekä Heinolan kaupunkikuvaan ja kaupungin varhaisempaan kaavoitus- ja

[77] Niskanen & Vertainen 2012.
[78] Männistö-Funk 2017, 24.
[79] Keränen & Aro 2021, 18, 25, 55.

rakennusvaiheeseen liittyvä Maaherranpuisto eli Perspektiivi. Maaherranpuisto on toinen suomalaisista 1700-luvun julkisista puistoista. Toinen puistoista sijaitsee Vaasassa.[80]

Heinola sai kansallisen kaupunkipuistostatuksen vuonna 2002. Kansallisen kaupunkipuiston perustamisesta määrätään laissa. Kaupunkipuisto on kaupunkimaisessa ympäristössä sijaitseva alue, jossa on havaittavissa kulttuuri- ja luonnonmaisema-arvoja, historiallisia ominaispiirteitä, kaupunkikuvallisia, sosiaalisia, virkistyksellisiä ja muita arvoja. Heinola edustaa hyvien kulkuyhteyksien varrelle veden äärelle syntynyttä hallinto-, koulu- ja kylpyläkaupunkia, jossa on hyvin eri ikäisiä puistoja ja johon liittyy saaria ja metsäalueita.[81]

Lahden kauppala perusti taimiston vuonna 1903 vihertoimia varten. Tammet ostettiin Mukkulan kartanosta. Evolta ja Lyypekistä hankittiin myös puistokasveja. Taimisto sijaitsi keskustassa Vesijärvenkadulla vanhan sähkölaitoksen tontilla.[82] Puistoista ja kaupunkivihreästä tuli vähitellen 1900-luvun alun jälkeen tärkeä osa kaupunkia. Muun muassa arkkitehti Lars Sonck suosi suunnittelussaan vehreämpää kaupunkiympäristöä. Suomalaisten kaupunkien puistot ovat useiden tyylien sekamuotoja. Varhaisimmat ovat lähinnä maisemapuistoja ja niihin istutettuja teppich-istutuksia ja vapaita kukka- ja pensasryhmiä. Puistot olivat pieniä ja kukkaistutuksiin panostettiin, esimerkkinä Harjupuiston kukkamedaljonki Lahdessa Kaupungintalon puiston vieressä. Vuonna 1910 rakennettiin kaupungin ensimmäinen kasvihuone.[83] Lahtelaiseen puutarhahistoriaan kuuluu keskeisesti puutarhuri Onni Liipola (1875–1950) ja hänen puutarhansa.

Kartanoiden vanhat maisemapuistot Asikkalassa Urajärven kartanossa, Orimattilan Artjärven Ratulan kartanossa, Lahden Seestan ja Mukkulan kartanoissa, Kärkölässä Huovilan puistossa, Sysmässä Rapalan kartanossa ja Padasjoella Saksalan kartanossa antavat edustavan kuvan maakunnan varhaisesta puistosuunnittelusta. Saksalan puisto on puistossa sijaitsevan muistokiven mukaan perustettu vuonna 1850. Puistoon hankittiin hyvin monipuolinen valikoima kasveja ja 1800-luvun elementteinä suosittiin lehtimajoja ja terassointeja.[84]

Kaupunkipuistikot ja viherketjut olivat suosittuja jo sodanjälkeisessä kaupunkisuunnittelussa. Luonnon tärkeys korostui suomalaisessa yhdyskuntasuunnittelussa, ja siitä tuli asumisympäristöä määräävä piirre. Muun muassa Heinolassa panostettiin 1960-luvun suunnittelussa viheralueisiin, istutettiin nurmikaistoja ja koristepuita.[85]

Rautateiden asemapuistot olivat kanavapuistojen ohessa maamme ensimmäisiä julkisia puistoja. Asemapuistot juontavat juurensa Viipurin asemapäällikön J. G. Niklanderin aloitteeseen. Rautateiden päällikkö ja sittemmin rautatiehallituksen pääjohtaja G. A. Strömberg oli kasviharrastaja ja maamme rautatielaitoksen kehittäjiä. Suomalaisesta rautatiepuistosta kehittyi arvokas instituutio. Valtionrautateiden ensimmäinen puutarhuri palkattiin vuonna 1873. Seuraavana vuonna perustettiin Hyvinkäälle rautateiden keskuspuutarha, joista taimet jaettiin asemille. Nimi on säilynyt Hyvinkäällä jalostetun rautatieomenapuun nimessä Malus Hyvingiensis. Toinen asema-alueille ominainen puu oli lehmus. Aseman edessä oli usein lehmusrivi, joka suojasi vetureista sinkoavilta kipinöiltä.[86] Junaliikenteen muutoksien alla rautatieympäristöjen rakennuksia ja puistoja on kadonnut. Hyvin säilyneitä kokonaisuuksia Päijät-Hämeessä ovat esimerkiksi Lahden rautatieaseman ympäristö ja Vierumäen asema Heinolassa. Lehmusrivejä löytyy vielä ainakin Heinolan asemalta ja Herralan asemalta Hollolassa. Vääksyn kanavan puisto ja Kalkkisten kanavan varren puistoalue Asikkalassa ovat varhaisia kanavapuistoja Päijät-Hämeessä.

[80] Wager 2006.
[81] Ahola, Tulonen & Utriainen 2007, 44–45.
[82] Niskanen 2015, 79.
[83] Niskanen 2015, 83–88.
[84] Ruoff & Alanko 2003.
[85] Niskanen 2020b.
[86] Niskanen 2015, 29–36.

KUVAT 67–69. Ainopuisto Lahden kartanon edessä uudistettiin vuonna 2024. Huovilan puisto Kärkölässä vuonna 2008. Herralan asema Hollolassa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.15 Arkkitehdit ja rakennusmestarit

Mallipiirustuskilpailujen mallipiirustuksilla pyrittiin 1900-luvun alkupuolella levittämään modernimpaa rakennustyyliä. Maatalousrakennusmestareiden kädenjälki näkyi maaseudun pienviljelystiloilla, mutta torpparit ja mäkitupalaiset saivat pitkään rakentaa kuten halusivat.[87] Tekijät ja suunnittelijat ovat jääneet pääosin tuntemattomiksi. Koulutetuista suunnittelijoista voi mainita Itä-Hämeen Maanviljelysseuralla rakennusneuvojana 1909 aloittaneen rakennusmestari A. W. Niemisen ja rakennusmestari Yrjö Viertiön.[88] Toinen Maanviljelysseuran rakennusneuvoja kärköläläinen Juhani (Jussi) Vigren toimi vuosina 1919–1921, ja vaikutti kotikuntansa suunnitteluun.[89]

Varhaisista suunnittelijoista voi mainita Kymiyhtiöiden rakennusmestarin Wolmar Forsbergin, joka toimi suunnittelijana muun muassa Iitissä 1800-luvun lopulla. Puuseppämestari Jacob Nygrén (1768–1836) vaikutti Heinolan, Nastolan ja Iitin alueilla 1800-luvun alussa. Vuodesta 1797 hän toimi Artjärvellä Ratulan kartanossa ja vuonna 1800 hänet nimitettiin Iitin pitäjänpuusepäksi. Nygrén vaikutti Nastolassa Jokelan/Arrajoen ja Toivonojan kartanoissa. Vuonna 1817 hän asettui perheineen Heinolaan rakennusten ja huonekalujen suunnittelijaksi. Hänen kädenjälkensä näkyy alueen empirekartanoissa ja -rakennuksissa, kuten vuonna 1830 valmistuneessa Toporoffin talossa, joka on nykyinen Heinolan taidemuseo. Ainoa varmasti hänen rakentamansa kartano on Hartolan Koskipään kartano. Hartolan Tollinmäkeä ja Kirkkolaa pidetään myös hänen rakentaminaan. Heinolassa Vanha-Tuusjärvi ja Ala-Tuusjärvi sekä Nastolan Seestan arvellaan olevan hänen rakentamiaan.[90]

Uno Alanco oli ensimmäinen Lahdessa asunut ja toimistoa pitänyt arkkitehti. Vuosien 1907–1910 aikana Alanco suunnitteli Lahteen toistakymmentä pelkistettyä myöhäisjugendia edustavaa rakennusta, muun muassa kunnallissairaalan rakennukset Sairaalanmäelle, tohtori von Zweygbergin lapsenpäästölaitoksen kunnallissairaalan viereen, kansanopiston itäisen siiven, Vuorikadun koulun lisärakennuksen, Anttilanmäen ja Niemen koulut, Vuorikadun ja Rautatienkadun kulman asuinkerrostalon, Myllysaaren purjehduspaviljongin sekä yksityistaloja. Monet hänen töistään on purettu, mutta lapsenpäästölaitos, koulurakennukset, asuinkerrostalo ja purjehduspaviljonki ovat vielä jäljellä.[91]

Arkkitehti Unto Ojonen vaikutti leimallisesti lahtelaiseen ja heinolalaiseen ja koko päijäthämäläiseen ympäristöön 1940-luvulta 1980-luvulle. Ojonen perusti Lahteen oman suunnittelutoimiston vuonna 1947. Hänen merkittävin tuotantonsa ajoittuu 1950- ja 1960-luvuille. Tuotanto kattaa asuinrakennuksia, kerrostaloja, tehtaita, kouluja, lastentarhoja, liikerakennuksia, pankkitaloja, yhdistystaloja ja kirkkoja. Useita

[87] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.
[88] Lukkarinen 2016; Oijala 1999, 106.
[89] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.
[90] Relas 2020, 41–44.
[91] Niskanen 2012.

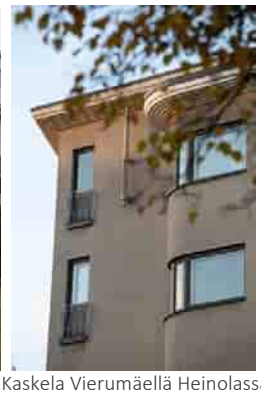
Ojosen suunnittelemia rakennuksia on luokiteltu seudullisesti merkittäviksi, ja niitä sisältyy myös valtakunnallisesti merkittäviin aluekokonaisuuksiin Lahden ja Heinolan keskustoissa.

Arkkitehti Tauno Niemiojan kädenjälki näkyy vahvasti etenkin Lahden ja Nastolan rakennetussa ympäristössä. Niemioja toimi vuosina 1940–1955 kaupungin virassa, ensin toimistoarkkitehtina, sitten kaavoitusarkkitehtina ja viimeiseksi kaavoitusosaston päällikkönä. Niemiojan oma suunnittelu painottui 1950-luvulla paljolti koulurakennuksiin ja asuintaloihin. Yksinkertaiset aidot materiaalit ja persoonalliset hiotut yksityiskohdat ovat tyypillistä Niemiojan 1950-luvun suunnittelua.

Jorma Vuorelma (1928–1979) valmistui arkkitehdiksi 1957. Hän työskenteli aluksi Lahden kaupungilla ja perusti vuonna 1958 oman suunnittelutoimiston. 1960-luvulla toimistossa keskityttiin asuintaloihin ja piste- ja lamellitaloihin, ajan uusiin rakennustyyppeihin. 1970-luvulla häntä työllisti koulujen ja vanhustentalojen suunnittelu. Vuorelman kädenjälki näkyy myös Lahden liike- ja teollisuusarkkitehtuurissa. [92]

Leimallisesti lahtelaiset arkkitehdit Erik Castrén ja Lauri Saarinen suunnittelivat muun muassa Lahden Keijupuiston ja Hörölän kerrostaloalueet sekä Iitin Kausalaan ensimmäiset kerrostalot Rautatienkadun varrelle.

KUVAT 70–72. Paason kartanon aitan ovi Heinolassa. Suomen urheiluopiston päärakennus Kaskela Vierumäellä Heinolassa. As Oy Naapuri Lahdessa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.16 Julkinen taide

Sivistyneen kaupungin merkkinä olivat Lahden kaupunginjohtaja Olavi Kajalan (1905–1967) mukaan julkiset veistokset. Hänen virkakaudellaan vuosina 1942–1967 Lahteen hankittiin yli 20 ulkoveistosta. Muun muassa Erkonpuistoon niin sanotulle Pikku-Viipurin alueelle sijoitettiin vuonna 1955 Lahden karjalaisten lahjoittama kopio Jussi Mäntysen veistämästä Viipurissa sijaitsevasta Hirvi-patsaasta. Alueella sijaitsivat karjalaisperäiset rakennukset konserttitalo, diakonissalaitos ja ortodoksikirkko.[93] Julkisia veistoksia ovat tehneet paikalliset tai alueella vaikuttaneet taiteilijat, kuten Orimattilassa kuvanveistäjä Pentti Papinaho.

Muistokiviä ja muistomerkkejä on erityisen runsaasti Lahdessa Hennalassa entisen varuskunnan alueella. Julkiseen taiteeseen voidaan lukea Vesijärven pohjukassa Sibeliustalon ympärille levittäytyvän Puuarkkitehtuuripuiston, johon kuuluvat muun muassa arkkitehti Kengo Kuman valoteos/taksikatos ja arkkitehti Gert Wingårdhin Piano-paviljonki sekä Vesijärven rantamien Rantagallerian teokset.

Muistomerkkejä ja -laattoja on pystytetty muun muassa merkkihenkilöiden ja tapahtumien muistoksi. J. H. Erkon muistolaatta sijaitsee Orimattilassa, presidentti J. K. Paasikiven kotitilan muistokivi Hollolan Hämeenkoskella ja hänen vaimonsa kotitalon muistokivi Kärkölän Järvelässä. Ministeri Ritaniemen muistokivi

[92] Selvitystyö Ahola 2008.
[93] Niskanen 2015, 63.

löytyy Pulkkilanharjulta, laulaja Olavi Virran muistokivi Sysmän Särkilahdesta ja professori A. J. Sjögrenin muistokivi Iitin kirkonkylästä ja Sitikkalasta. Teollisesta historiasta muistuttaa Kaukaan rullatehtaan muistokivi Iitin Hiisiössä.

KUVAT 73–76.Julkista taidetta Lahdessa, Orimattilassa ja Sysmässä. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3 Päijäthämäläinen maisema

Päijät-Hämeessä on 100 maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta (LIITE 2). Uusia maisema-alueita määriteltiin neljä: yksi Lahteen (Urheilukeskuksen ja Radiomäen maisema-alue) ja kolme Heinolaan (Tuusjärven kylän kulttuurimaisema, Jyrängönkosken kulttuurimaisema ja Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema). Maisema-alueet, joihin ei liittynyt rakennettua kulttuuriympäristöä ja edustivat puhtaasti maisema-alueita, tarkasteltiin Rambollin toimesta.

Päijäthämäläistä maisemaa luonnehtivat suuret järvenselät, sokkeloiset ja kapeasalmiset reittivesistöt sekä jääkauden jäljet: selänteet ja harjujaksot, joista komeimpina ensimmäisen ja toisen Salpausselän reunamuodostumat pitkittäisharjuineen. Jäätiköiden muodostama moreeni on maakunnan yleisin maalaji. Jäätiköiden sulamisvaiheessa vesi huuhtoi hienoimmat maa-ainekset tasaisiksi savivaltaisiksi kerrostumiksi.[94] Maakunnan suurimpien järvien, Päijänteen ja Vesijärven lisäksi Orimattilassa Artjärven Pyhäjärvi on keskisyvyydeltä Suomen syvin järvi (21 m).[95] Hollolan Hämeenkosken Pääjärvi on Suomen neljänneksi syvin järvi ja maakunnan toiseksi syvin järvi (syvin kohta 85 m) .

Iitin maisemakuvassa virtaa pohjois-eteläsuuntainen Kymijoki ja itä-länsisuunnassa maakuntaa halkovat Salpausselät. Eri elinkeinomuodot ovat vaikuttaneet vahvasti maisemakuvan muodostumiseen: maanviljelyksen laajat peltoaukeat savikoilla sekä teollisuudessa hyödynnetyt joet.[96]

Itäisen Järvi-Suomen maisemamaakunta-alue Iitissä on lähes yhtenäinen laakea alue, jonka maasto voi olla yksityiskohdissaan hyvinkin vaihtelevaa. Ruhjelaakson rikkoma kallioperä on mahdollistanut maakunnan lukemattomien matalien ja sokkeloisten järvien ja vesireittien synnyn ja erityisesti maisemassakin selvästi havaittavat Salpausselkien reunamuodostumat, sekä niihin liittyvät pohjoisesta etelään ja luoteesta kaakkoon kulkevat harjumuodostumajaksot. Koko maisemaseudulla on paljon savikkoja, mutta erityisesti niitä esiintyy jokivarsien tuntumassa. Tyypillisesti peltoalueet on raivattu kumpuileville savikoille, joita metsäsaarekkeet rikkovat. Valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi (VAMA 2021) nousevat Iitissä Kimolan kanavan vesistömaisema sekä Hiidenvuoren maisema- ja matkailukohde, jonka juuret ulottuvat esihistorialliselle ajalle.[97]

Salpausselkä Geopark nimettiin 13.4.2022 YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon maailmanlaajuiseen geologisesti arvokkaiden alueiden verkostoon eli UNESCO Global Geopark -kohteeksi. Geopark-verkostoon on hyväksytty 177 aluetta 46 maassa. Suomen kolme aiemmin hyväksyttyä aluetta ovat

[94] Pyhäniemen kulttuuriympäristöselvitys 2013, 16.
[95] Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu 2006, Hiitelä.
[96] Ympäristöministeriö 1993.
[97] Kymenlaakson liitto 2014.

Rokua Geopark, Lauhanvuori-Hämeenkangas Geopark ja Saimaa Geopark. Maantieteellisesti yhtenäinen Geopark sisältää kansainvälisesti merkittäviä geologisia kohteita. Salpausselkä UNESCO Global Geopark koostuu kuudesta kunnasta Lahdesta, Hollolasta, Heinolasta, Asikkalasta, Sysmästä ja Padasjoesta, ulottuen ensimmäiseltä Salpausselältä eteläiselle Päijänteelle. Ensimmäinen ja toinen Salpausselkä ovat Lahden seudulla korkeimmillaan ja näyttävimmillään. Ne muodostavat viuhkamaisten harjujen kanssa ainutlaatuisen mannerjäätikön sulamisvesien virtausta kuvastavan kokonaisuuden. Kelvenne ja Pulkkilanharju Päijänteen kansallispuistossa ovat kansainvälisesti arvokkaita harjuja. Lahden urheilukeskus ja siihen liittyvä Salpausselän-Tiirismaan ulkoilualue Lahdessa ja Hollolassa edustavat alueen kansainvälisesti merkittäviä maastoja ja maisemia.

Päijät-Hämeen laajat yhtenäiset toisiinsa kytkeytyneet viljavat peltoalueet sijoittuvat maakunnan etelä- ja lounaisosiin Asikkalaan, Hollolaan, Kärkölään, Orimattilaan ja Iittiin. Nauhamaiset peltoalueet muodostavat maisemallisesti rajatumman alueen. Suurimpia yksittäisiä alueita on Orimattilan Virenojalla. Yhtenäisillä savivaltaisilla peltoalueilla avaraa maisemaa hallitsevat maatilat ja niiden erilaiset tuotantorakennukset.[98]

3.1 Perinnemaisema, perinnebiotooppi

Alueella pitkään jatkunut ja edelleen jatkuva perinteinen tai lähes perinteinen maankäyttö näkyy maisemassa myös perinnekasvillisuutena. Alueet, joiden perinteinen maankäyttö on hiljattain lakannut eikä kasvillisuus ole ehtinyt muuttua, ovat maakunnallisesti arvokkaita. Kohde on voinut myös selvästi kasvaa umpeen, mutta on lajistoltaan edelleen monipuolinen tai sillä esiintyy alueellisesti uhanalaisia lajeja. Kohde voi olla tyypiltään harvinainen tai maisemallisesti arvokas. Maakunnalliset kohteet jaetaan kolmeen ryhmään M+, M tai M- sen mukaan, kuinka tiukasti ne täyttävät eri arvokriteerit.[99]

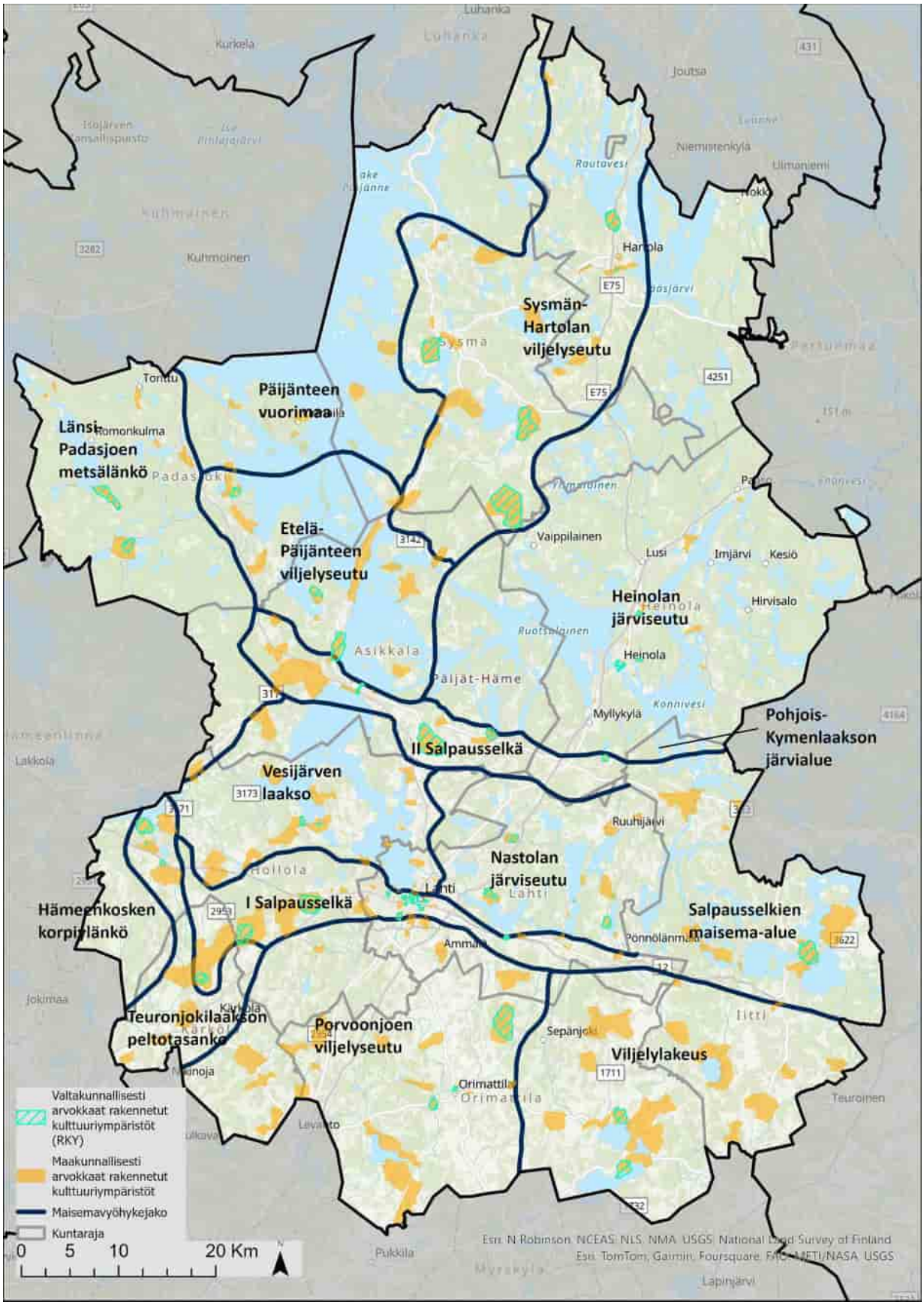
Päijät-Hämeessä arvokkaita perinnebiotooppeja kuten niittyjä, hakamaita ja metsälaitumia on muun muassa Sysmän Nuoramoisissa, Padasjoella, Hollolassa, Asikkalassa, Orimattilan Artjärvellä ja Iitissä[100]. Rakennettua perinnemaisemaa ovat muokanneet teollisuus, liikenne sekä maakunnan kylien maisemassa usein kartanoiden puutarhakulttuuri. Myös muinaisjäännökset kuuluvat rakennettuun perinnemaisemaan.

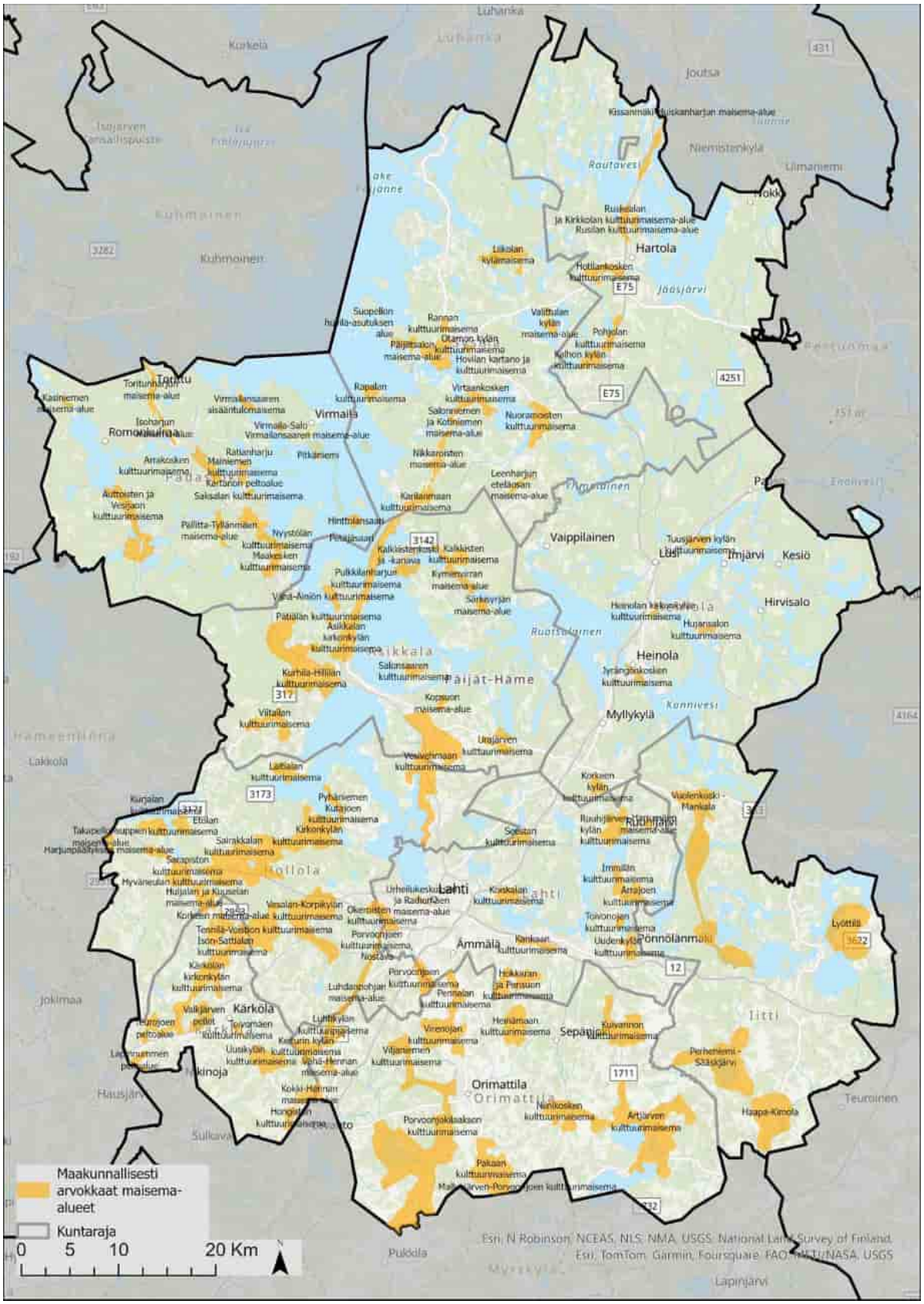

KUVAT 77–79. Myllyt Orimattilan Tönnössä, Messilän laskettelukeskus Hollolassa. Myllynkivilouhos Orimattilan Keiturin Kivikalliolla. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

[98] Mäkinen 2014.
[99] Vainio 2001, 4, 6.
[100] Lies-Niittymäki, 2014; Aittamäki & Parkkimaa 2020.

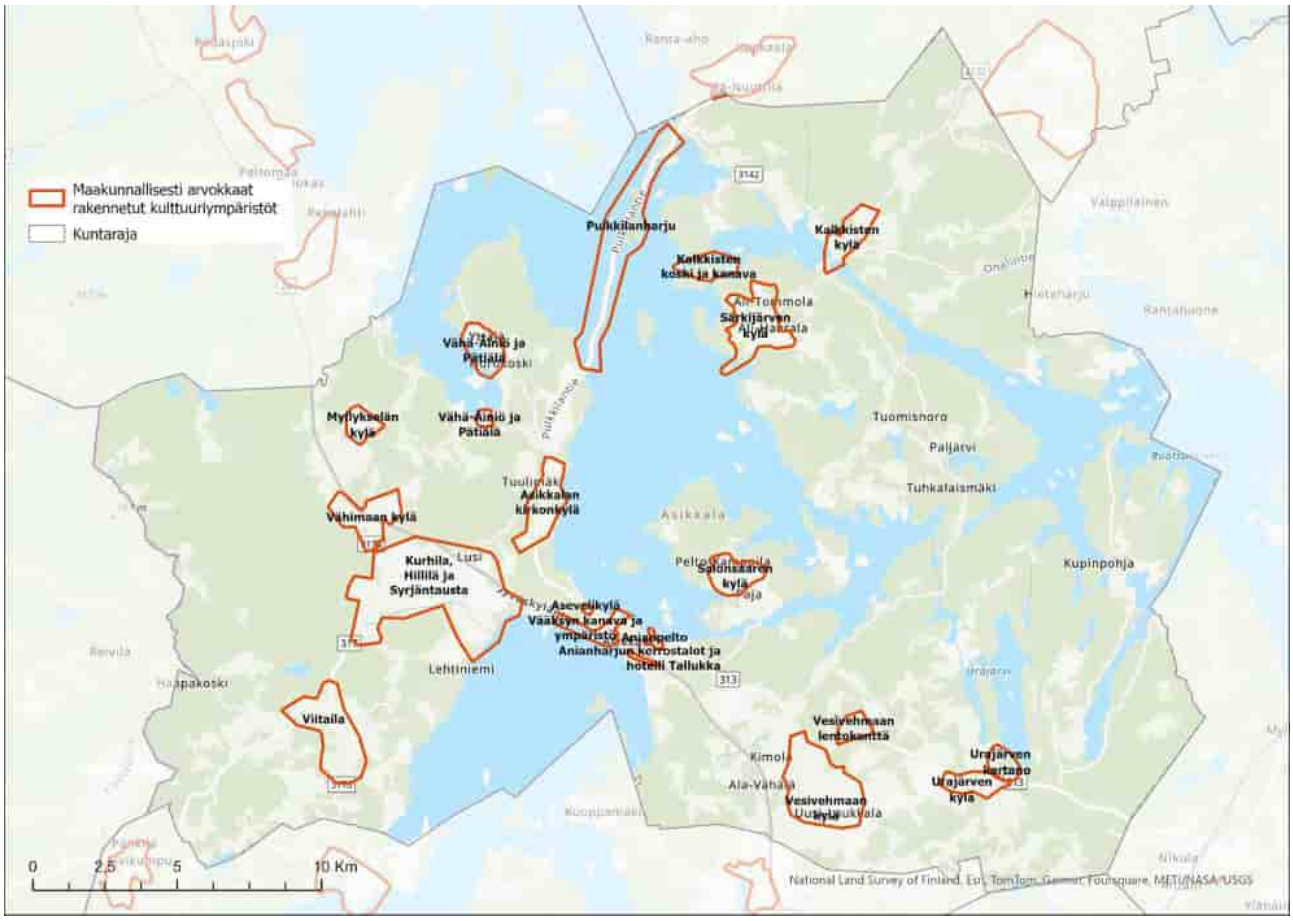

KARTTA 6. Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (MARY2), valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja maisemavyöhykkeet. Päijät-Hämeen liitto.

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
Kuntaraja
0 5 10 20 Km
Esri, N Robinson, NCEAS, NLS, NMA, USGS, National Land Survey of Finland, Esri, TomTom, Garmin, Foursquare, FAO, METI/NASA, USGS
Hartola
Orimattila
Lahti
Kärkölä
Heinola
Hollola
Padasjoki
Asikkala
Hämeenkoski
Vaajakoski
Jokimaa
Ämmälä
Sepänkylä
Myllykylä
Vaippilainen
Virmailansaaren maisema-alue
Virmailansaaren aisaantulomaisema
Virmailansaaren kulttuurimaisema
Virmailansaaren kartanon peltoalue
Virmailansaaren kartanon kulttuurimaisema
Virmailansaaren kartanon maisema-al

4 Kuntien erityispiirteet

4.1 ASIKKALA

KARTTA 8. Asikkalan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Asikkalan luonnonmaisemaa hallitsevat vesistöjen laajat ulapat ja kapeat lahdet. Pitäjän halki kulkee toinen Salpausselkä sekä useita pitkittäisharjuja, jotka muodostavat korkeita maastokohtia. Vesijärven pohjoispäätä ja Päijänteen Asikkalanselkää erottaa kapea Vääksyn kannas. Kunnan pohjoisosassa sijaitseva Pulkkilanharju muodostaa luonnonmukaisen sillan Asikkalanselän yli. Vesistöjen runsaus on vaikuttanut asutuksen muodostumiseen, minkä vuoksi kylät sijaitsevat hajallaan ja verraten etäällä toisistaan. Pitäjän keskukseksi on muotoutunut Vääksyn kannas, ikiaikainen Anianpellon markkinapaikka ja kannaksen halki vuonna 1871 valmistuneen kanavan ympäristö.[101]

Asikkalan Anianpellon kautta on kulkenut Ylisen Viipurintien pohjoinen haara itään ja Kurhilasta etelään on haarautunut tie Kärkölään ja edelleen Porvooseen. Tie tunnetaan Vanhana Porvoontienä tai Mertienä. Asikkalassa oli kestikievareita erityisesti Vesivehmaalla ja Kurhilassa. Vesivehmaa oli Asikkalan keskuskylä, jossa pidettiin käräjät. Salonsaaren kestikievariin pääsi vain vesiteitse.[102]

Asikkala on ollut asuttu jo varhain. Kivikautisia asuinpaikkoja tunnetaan varsin runsaasti. Kunnan alueelta on myös varhaismetallikautisia asuinpaikkoja ja lapinraunioita. Kymmenien uusien kalmisto- ja asuinpaikkakohteiden myötä on viimeisen kymmenen vuoden aikana paljastunut myös Asikkalan merkittävä

[101] Wager 2006, 23.
[102] Salonsaaren Kyläyhdistys, Mäkelä-Alitalo & Åkerlind 2013.

rooli rautakautisena keskusalueena. Asikkalan kunnan alueen 26 paikannetusta historiallisen ajan kyläntontista Anianpelto, Kalkkinen, Urajärvi ja Viitaila ovat tällä hetkellä suojeltuja muinaisjäännöksiä. Suurimmasta osasta on maininta 1400-luvulta ja Anianpellosta vuodelta 1365. Asikkalasta tunnetaan runsaasti myös myllynpaikkoja. Historiallisen ajan kylätonteista maakunnallisesti arvokkailla alueilla ovat Kalkkinen, Särkijärvi, Vähä-Äiniö, Pätiälä, Asikkala kk, Myllykselä, Vähimaa, Kurhila ja Hillilä, Viitaila, Anianpelto, Muikkula (Vesivehmaa) ja Urajärvi. Myllykselässä on Asikkalan vanhimpia myllypaikkoja sekä rautakautinen kuppikivi.[103]

Alueellisena kokonaisuutena Asikkala mainitaan ensimmäisen kerran käräjillä vuonna 1443 vahvistettaessa Sysmän ja Asikkalan rajat. Asutuksen lisääntyessä Päijät-Häme jaettiin kolmeen hallintopitäjään, Tennilään 1390, Hollolaan 1445 ja Asikkalaan 1445.

Vanhimmista kylistä on mainintoja 1300-luvun puolivälistä. Vanhin kylämaininta on Anianpellosta vuodelta 1365. Asikkalan kylä mainitaan historiallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1442, Hillilä ja Kalkkinen vuonna 1445 ja Muikkula vuonna 1448. Kurhila oli ilmeisesti osa Asikkala-Hillilä-Kurhilan suurkylää, mainintoja tästä on 1440-luvulta. Myllys (lautamiesten asuinpaikka) mainitaan vuonna 1471, Pätiälä, Salo, Urajärvi vuonna 1467, Vehmaa (Vesivehmaa) vuonna 1539, Viitaila (Viitarla) ja Vähimaa vuonna 1486 ja Iso- ja Vähä-Äiniö uuden ajan alussa. Suurimmat kylät taloluvultaan olivat vuonna 1539 silloisten pääasiallisten kulkureittien varrella sijaitsevat Asikkala-Hillilä-Kurhilan suurkylä, Vesivehmaa, Viitaila ja Urajärvi.

Läänitys- ja lahjoituskauden päättyessä 1680-luvulla Asikkalassa oli neljä kartanoa: Viitailan, Kurhilan (sotilasvirkamiestalo), Urajärven ja Salon kartanot. Säteriratsutiloja olivat Pätiälä, Kurhila, Urajärven Huovila-Eskola ja Kalkkinen.

Asikkalasta tuli Hollolan kappeliseurakunta ennen vuotta 1547, mutta itsenäinen siitä muodostettiin vuonna 1848. Kirkonkylän vanha, hautausmaalla sijainnut 1600-luvun alussa rakennettu puukirkko purettiin vuonna 1892. Nykyinen uusgoottilainen tiilikirkko rakennettiin vuosina 1877–1880.

Vuonna 1868 rakennettu Vääksyn kanava paransi merkittävästi Päijänteen ja Vesijärven vesireittejä. Kalkkisten kanava valmistui vuonna 1878 ja Päijänteen höyrylaivaliikenne laajeni tuolloin itään päin. Kanavilla oli keskeinen merkitys myös puukuljetuksissa.

Höyrylaivaliikenteen lisääntyminen 1800-luvun loppupuolella lisäsi myös kesäasukkaiden määrää. Ensimmäisiin kesäasukkaisiin kuului kenraalimajuri Aleksander Järnefelt, joka vuokrasi 1880-luvulla Rantala-nimisen huvilan Vääksynjoen rannalta. Huvila on purettu linja-autoaseman tieltä. Asikkalan tunnetuin huvila on valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarin huvila Suviniemi, jossa hän vietti kesiä 1890-luvun alusta 1930-luvulle. 1910–1920-luvuilla huvilatontteja palstoitettiin ahkerasti ja Pulkkilanharjulle nousi useita vapaa-ajan asuntoja. Vääksystä ja Pulkkilanharjusta tuli kesäkeskuksia. 1930-luvulla pitäjässä oli satoja huviloita ja määrä on moninkertaistunut 1950-luvulta lähtien.

Asikkalasta vietiin aikanaan paljon pellavia, siemeniä ja hamppua ympäri Suomen kankurien ja kalastajien tarpeisiin sekä jo 1600-luvulla kirjapainojen pellavapaperiksi. Tampereen Pellavatehtaan perustamisen jälkeen 1856 järjestettiin Kurhilan Hoimelassa pellavamarkkinoita. Markkinat siirtyivät 1800-luvun lopulla Viitailaan. Tampereen pellavatehtaan vaikutus kesti lähes 100 vuotta kylien pellavan viljelyssä.[104] Maatalousvaltainen Asikkala on ollut tunnettu myös perunanviljelystä sekä karjataloudesta. Teollisuus on keskittynyt pääasiassa maataloustuotteiden jalostamiseen. Pitäjässä toimi 1960-luvulla muun muassa mylly ja kolme meijeriä. Alun perin Särkijärven Lauttaniemeen vuonna 1922 perustettu saha on toiminut jo pitkään Vääksyssä. Vähä-Äiniön Kuoreniemessä toimi laivaveistämö 1850–1860-luvuilla kun Turun ja Kokkolan telakat siirrettiin Asikkalaan. Satoja sotamiehiä työllistäneellä telakalla rakennettiin pääasiassa sotalaivoja ja muun muassa Päijänteen ensimmäinen höyrylaiva Suomi.

[103] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[104] Kurhilan-Hillilän Maamiesseura ry ja maatalousnaiset 1997, 179–181.

Asikkalan MARY2-alueet

ASI1 Asikkalan kirkonkylä
ASI2 Vääksyn kanava ja ympäristö
ASI3 Anianpelto
ASI4 Salonsaaren kylä
ASI5 Vähimaan kylä
ASI6 Kurhila, Hillilä ja Syrjäntausta
ASI7 Myllykselän kylä
ASI8 Viitaila
ASI9 Vähä-Äiniö ja Pätiälä
ASI10 Pulkkilanharju
ASI11 Kalkkisten kylä
ASI12 Vesivehmaan kylä
ASI13 Kalkkisten koski ja kanava
ASI14 Särkijärven kylä
ASI15 Urajärven kylä
ASI16 Urajärven kartano
ASI17 Anianharjun kerrostalot ja hotelli Tallukka
ASI18 Vesivehmaan lentokenttä
ASI19 Asevelikylä

Asikkalan RKY2009 -alueet

RKY2009, Asikkalan kirkonkylä
RKY2009, Vääksyn kanava
RKY2009, Vähä-Äiniön kylä
RKY2009, Vesivehmaan kylä
RKY2009, Urajärven kartano

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993 Anianpelto

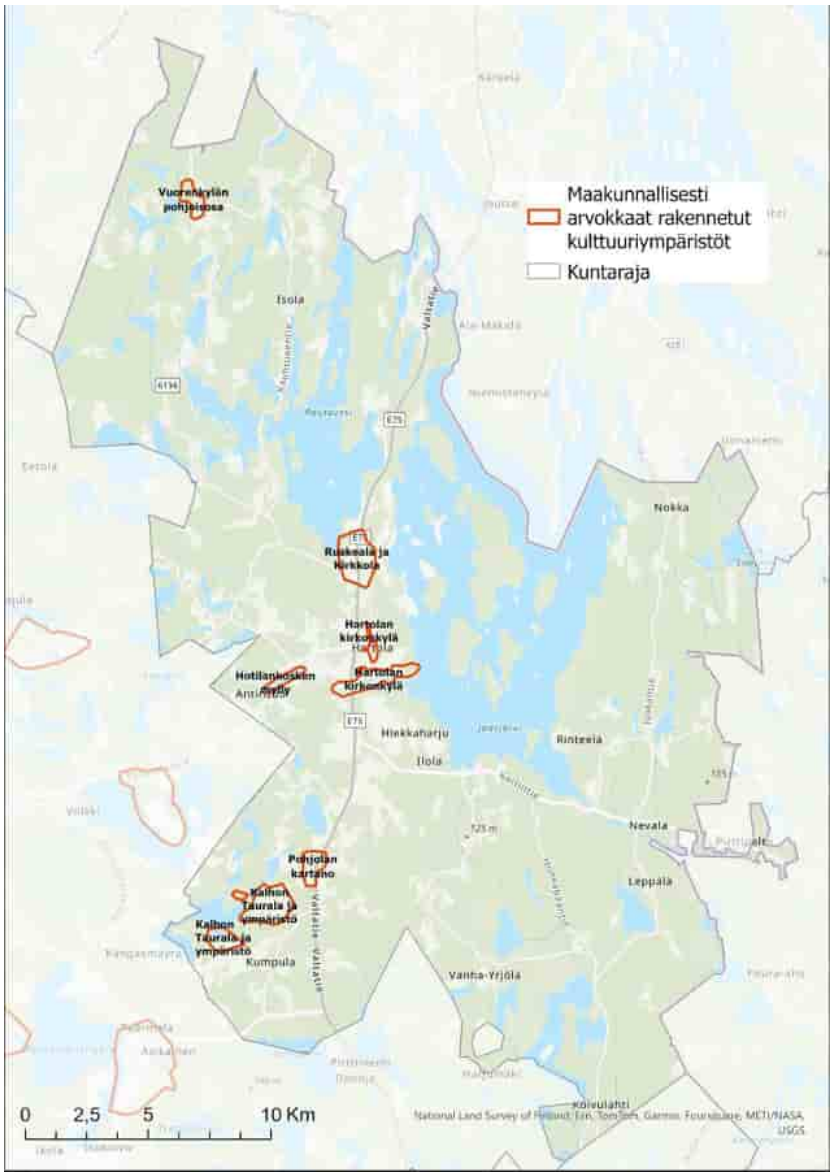
Asikkalan VAMA2021 -alueet

VAMA 2021, Etelä-Päijänteen kulttuuri- ja harjusaarimaisemat

Asikkalan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Viitailan kulttuurimaisema
Salonsaaren kulttuurimaisema
Kopsuon maisema-alue
Pätiälän kulttuurimaisema
Vähä-Äiniön kulttuurimaisema
Kalkkistenkoski ja -kanava
Särkisyrjän maisema-alue
Vesivehmaan kulttuurimaisema
Kurhila-Hillilän kulttuurimaisema
Urajärven kulttuurimaisema
Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pulkkilanharju
Kalkkisten kulttuurimaisema
Kymenvirran maisema-alue

4.2 HARTOLA

KARTTA 9. Hartolan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Maisemallisesti Hartolan pohjoisosaa hallitsevat lukuisat järvet. Tihein asutus ja laajimmat pellot ovat syntyneet kirkonkylän ympäristöön sekä pitäjää halkovan harjun liepeille ja joen varrelle. Tainionvirta on ollut keskeinen liikkumisen ja asutuksen kannalta. Hartolan kirkonkylä on muodostunut Tainionvirran ja pohjois-eteläsuuntaisen harjumuodostuman yhtymäkohtaan Jääsjärven tuntumaan.[105]

Hartolasta on paikannettu lukuisia esihistoriallisia muinaisjäännöksiä kivikaudelta rautakauden loppupuolelle asti. Rautakautinen pysyväisluonteinen asutus keskittyi ilmeisesti kirkonkylän lähettyville, Tainionvirran pohjoispuolelle ja Putkijärven tienhaaran vaiheille. Keskiajalla Hartolan tienoille oli kasvanut asutuskeskus, jonka ydinkylinä olivat Hartola, Kirkkola, Ruskeala ja Putkijärvi.

Kunnan alueelta on paikannettu 20 historiallisen ajan kylätonttia. Näistä Ruskealan kylätontti on tällä hetkellä suojeltu muinaisjäännös. Hartolan kappelista on maininta jo vuodelta 1398. Hartolasta tunnetaan historiallisen ajan muinaisjäännöksiä erityisesti viljelyröykkiöitä, hiilimiiluja ja tervahautoja. Kirkkolan,

[105] Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu 2006.

Ruskealan, Hartolan, Koskipään, Pohjolan ja Kalhon kylätontit sijoittuvat maakunnallisesti arvokkaille alueille.[106]

Ensimmäiset maininnat Hartolan kylistä ovat 1400-luvun alusta. Hartola mainitaan kylän nimenä vuonna 1443, Kalho vuonna 1405, Pohjola vuonna 1430, Putkijärvi vuonna 1437, Kirkkola vuonna 1443, Koskipää vuonna 1443 ja Ruskeala vuonna 1462. Hartolassa oli kaksi rälssisäteriä, 1500-luvun lopussa perustettu Koskipää ja 1650-luvulla perustettu Putkijärvi, joka on jo hävinnyt. Rustholleja Hartolassa oli neljä; Pohjola, Kirkkola, Tollinmäki ja Leppäkoski. Kalhon kylässä sijaitseva Kalhon kartanona tunnettu Taurala oli Hartolan ainoa kruununratsutila. Koskipäästä erotettiin Ekon kartano itsenäiseksi kartanoksi 1700-luvun lopussa.[107]

Vanhimmat kulttuuriympäristöt Hartolassa ovat muodostuneet kartanoiden vaikutuksesta. Hartolan kartanoista Koskipään ja Ekon kartanot ovat sijoittuneet Tainionvirran varrelle ja Kalhon, Pohjolan, Kirkkolan ja Tollinmäen kartanot harjun tuntumaan. Pitäjän pohjoisosassa, Putkijärven Vuorenkylässä olevat Purrin, Ruulin ja Harjun tilakeskukset muodostavat oman kulttuuriympäristökokonaisuuden. Pitäjän itäosa käsittää pienehköjä hajallaan olevia tilakeskuksia.

Hartolan alue oli keskiajalla Vanajan seudun hämäläisten erämiesten takamaata ja alueen murre kertoo savolaisesta vaikutuksesta[108]. Hartola on ollut jo varhain Suur-Sysmän ydinalueita. Kirkkopitäjänä Hartola mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1398 paavin annekirjeessä Hartolan kirkossa käyviä varten. Sysmän kappelina Hartola oli vuodesta 1540 ja itsenäisenä seurakuntana vuodesta 1784.[109] Vanha ristikirkko valmistui 1600-luvun lopulla[110]. Kirkko purettiin vuonna 1928 ja siirrettiin Pertunmaalle. Kirkon paikalla on pertunmaalaisten pystyttämä kuusimetrinen muistopaasi kirkon vanhan pääkäytävän kohdalla.[111] Nykyinen Josef Stenbäckin suunnittelema kivikirkko on 1910-luvun alusta.

Kirkon ympärille keskittyneessä kirkonkylässä ja kyläraitin varrella on säilynyt 1950-luvun liikerakennuksia. Arkkitehti Kosti Kurosen suunnittelema kunnantalo on varsin nuori, se on valmistunut vuonna 1985.

Pohjolan kartano myi torppia itsenäisiksi 1900-luvun alussa, samoin Kalhon kartano. Kunta osti Tollinmäen kartanon vuonna 1920 ja se jaettiin pienemmiksi tiloiksi. Kunnansairaala perustettiin kartanon entiseen muonamiesten rakennukseen ja lääkäri sai asunnokseen päärakennuksen. Koskipäästä myytiin useita kymmeniä tiloja. Ekon kartanon patruuna von Gerdten myi kartanon valtiolle vuonna 1904 ja laajoista maista muodostettiin muun muassa yhteensä yli sata viljelystilaa ja asuntotilaa. Kartanolle perustettiin Itä-Hämeen kansanopisto vuonna 1908. Kirkkolan kartanon mailta muodostettiin 17 pientilaa.[112] Jälleenrakennuskauden asutuksesta on hyvänä esimerkkinä Veljestien alue.

Hartolan Honkapää tunnetaan kirjailija Uuno Kailaan kotipaikkana. Mika Waltari on kirjoittanut Kalhon kartanon mailla ja kirjailija Maila Talvio vaikutti Koskipään kartanossa.[113] Hartolan markkinaperinteen juuret ovat 1800-luvun alun pestuumarkkinoissa. Suomen suurimmat maalaismarkkinat järjestetään joka vuosi syyskuun ensimmäisenä lauantaina.[114]

Peltoja halkovan Valtatie 4 tielinjauksella on ollut merkittäviä vaikutuksia erityisesti Hartolan kartanoiden kulttuuriympäristöön.

Hartolan MARY2-alueet

HAR20 Hartolan kirkonkylä
HAR21 Hotilankosken mylly

[106] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[107] Wager 2006, 33.
[108] Nissilä 1968, 31.
[109] Markkanen 1968, 59; Wager 2006, 33.
[110] Markkanen 1968, 61, 71.
[111] Peräoja 1968, 403, 407.
[112] Lahtinen 1968, 107, 108, 109; Salomäenpää 1968, 483.
[113] Könönen 2005.
[114] Hartolan kunta 2023.

HAR22 Ruskeala ja Kirkkola
HAR23 Pohjolan kartano
HAR24 Kalhon Taurala ja ympäristö
HAR25 Vuorenkylän pohjoisosa

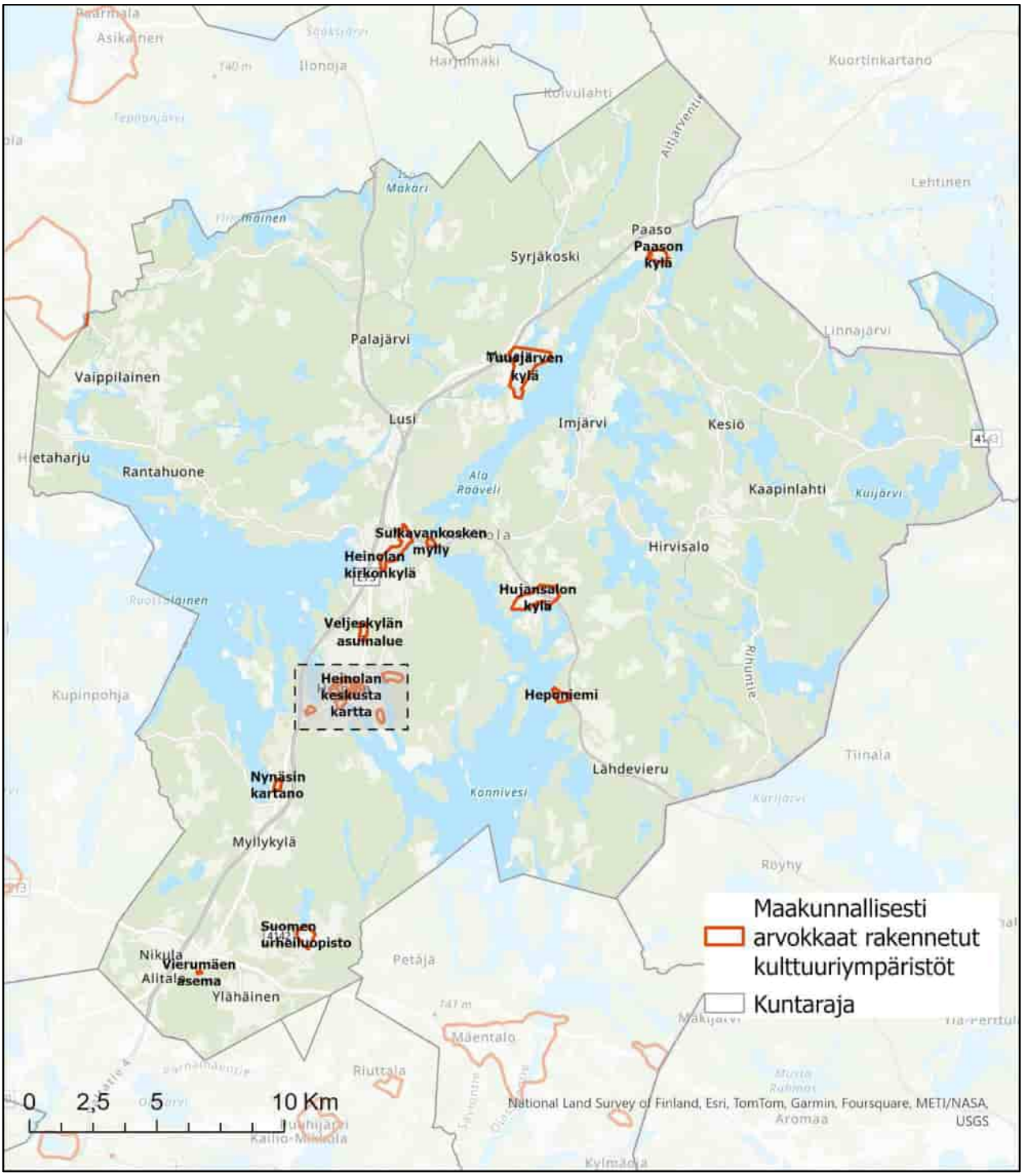
Hartolan RKY2009 -alueet
RKY2009, Koskipään kartano
RKY2009, Ruskeala ja Kirkkolan kylien viljelymaisema

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet
RKY1993, Tainionvirran kulttuurimaisema -alue on supistunut Koskipään kartanon alueeksi.

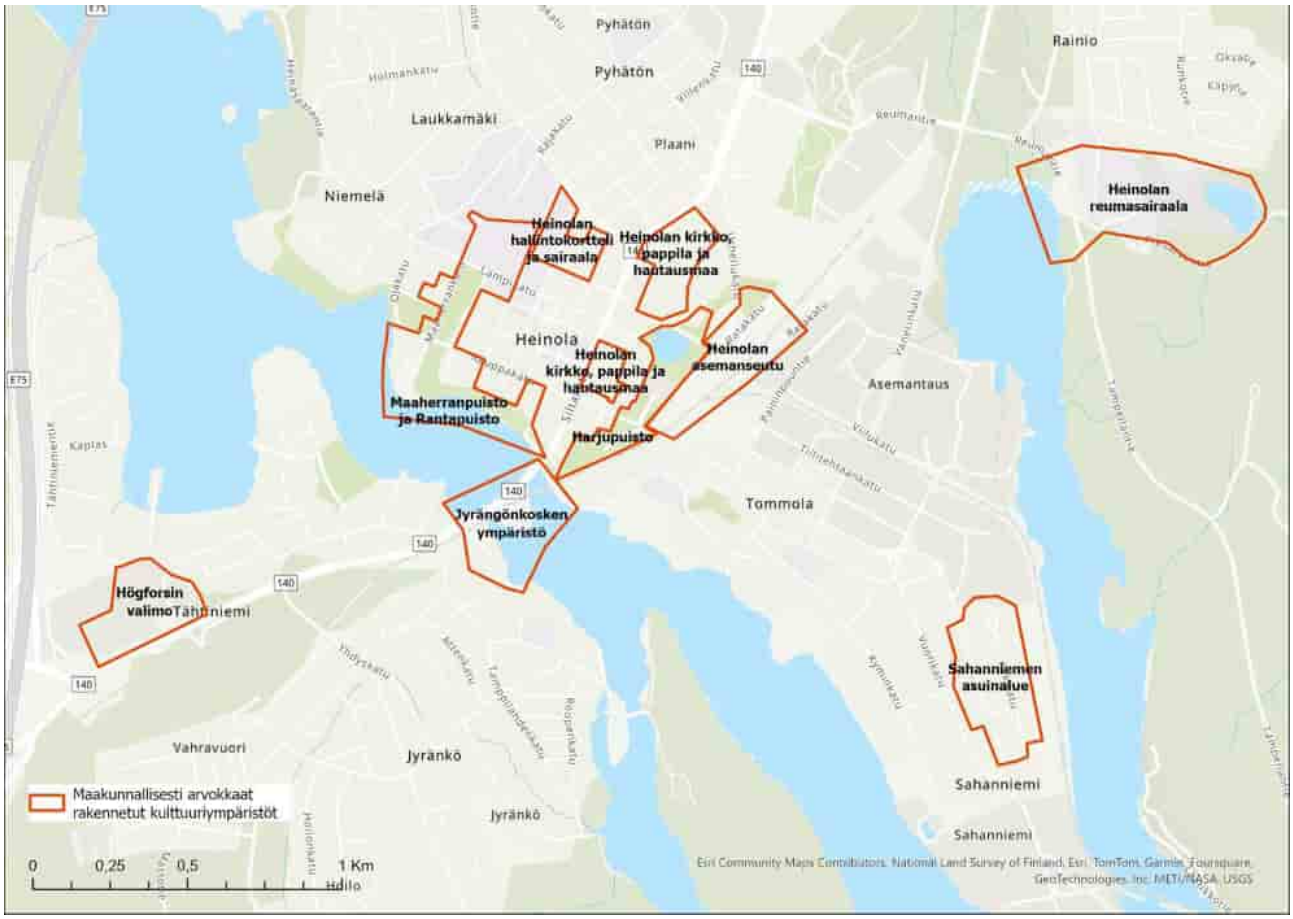
VAMA2021 -alueet
-

Hartolan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
Pohjolan kulttuurimaisema
Ruskealan ja Kirkkolan kulttuurimaisema-alue
Hotilankosken kulttuurimaisema
Kalhon kylän kulttuurimaisema

4.3 HEINOLA

KARTTA 10. Heinolan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 11. Heinolan keskustan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Ote edellisestä kartasta. Päijät-Hämeen liitto.

Heinolan varhaisin asutushistoria palautuu kivikaudelle asti, mistä muistuttavat alueelta tehdyt asuinpaikkalöydöt. Rautakautisesta asutuksesta kertoo esimerkiksi Paason kylästä tavattu rautakautinen polttokalmisto. Rautakautinen asutus sijoittui Heinolan kautta kulkevan vanhan sisämaareitin varrelle, joka tunnettiin 1400-luvulta lähtien Suurena Savontienä. Tie oli tärkeimpiä Hämettä ja Savoa yhdistäneitä maareittejä.[115] Pitäjän eteläosan halki kulki Ylisen Viipurintien pohjoinen haara Vierumäen kautta itään. Lahti-Heinola-rautatie valmistui vuonna 1932. Se vaikutti muun muassa 1800-luvun lopulla alkaneen höyrylaivaliikenteen vähenemiseen. Radan varrelta Vierumäen asema on säilynyt hyvin aikakautensa kokonaisuutena.

Heinolan alueen 23 paikannetusta historiallisen ajan kylätontista Härkälä ja Vahteristo ovat suojeltuja muinaisjäännöksiä. Varhaisimpia mainintoja niistä on 1400-luvulta. Heinolan historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat muun muassa viljelyröykkiöitä, rajamerkkejä ja tervahautoja. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Heinola, Hujansalo, Heponiemi, Jyränkö ja Nynäs.[116]

Heinolan pitäjän luonnonmaisemalle ovat tunnusomaisia pitäjän etelä- ja keskiosissa kulkevat harjut. Heinolassa ei ole ollut laajoja viljely- tai laidunalueita ja asutus on ollut suhteellisen harvaa. Asutus ja viljelys ovat sijoittuneet keskiajalta lähtien hajalleen kallioiden ja harjujen väliin jääviin laaksoihin. Vuoden 1539 maakirjan mukaan Heinolassa oli 11 kylää: Heinola, Hirvisalo, Hujansalo, Härkälä, Imjärvi, Jyränkö, Lusi, Myllykylä, Paistjärvi, Taipale ja Tuusjärvi. Suurimmat kylät taloluvultaan olivat Jyränkö, Härkälä ja Heinola.

Ensimmäiset tiedot Heinolan rälssiomistuksista ovat Paason ja Marjoniemen kylistä vuodelta 1567. Kylät olivat kokonaan aatelin omistuksessa niin sanottua vanhaa rälssiä. 1600-luvun alussa kuninkaan

[115] Wager 2006, 39.
[116] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.

lahjoitusoikeuksia rajoitettiin ja Heinolaan syntyivät uutta rälssiä edustavat Jyränkö eli Nynäs, Taipale ja Tuusjärvi. Paason ja Marjoniemen säterit säilyttivät asemansa, mutta Nynäs, Taipale ja Tuusjärvi muutettiin isossa reduktiossa 1680 säteriratsutiloiksi.[117]

Pitäjän itäosissa asutus on ollut harvaa. Kylät ovat pieniä. Uudet tielinjaukset ja uudisrakentaminen ovat muuttaneet agraaria kulttuuriympäristöä voimakkaasti muun muassa Lusissa, Heinolan kirkonkylässä ja Paasossa. Tuusjärvi on säilyttänyt agraarin luonteensa. Kirkonkylässä sijaitseva vuonna 1755 valmistunut kirkko ja vuonna 1862 rakennettu pappila ovat kirkonkylän kulttuuriympäristöä hallitsevia elementtejä. Heinolan keskustassa maaherranresidenssi, kylpylärakennukset ja seminaariympäristö loivat ainutlaatuisen ja omintakeisen kaupunkitaiteellisen kokonaisuuden[118].

Heinolan kaupunkikehitys alkoi vuonna 1776, kun kuningas Kustaa III jakoi Kymenkartanon läänin kahtia ja uuden läänin hallinto sekä maaherran asuinpaikka siirrettiin Loviisasta Heinolaan. Heinolan residenssin rakennuspaikaksi valittiin Jyrängön virran eli Kymin virran pohjoisranta. Lääninhallitus muutti uuteen sijoituspaikkaansa vuonna 1778. Idässä alue rajoittui maisemaa hallitsevaan Heinolanharjuun ja etelässä sekä lännessä Kymijokeen.[119]

Ensimmäisen ruutuasemakaavaan pohjautuvan asemakaavaluonnoksen laati maaherra Riddercreutz vuonna 1779. Kaava vahvistettiin hieman muuttuneena maaherra Robert Wilhelm de Geerin aikana vuonna 1785. Kaava edusti klassismin ruutuasemakaavaa, johon lisättiin kustavilaisuuden vaikutuksesta monumentaalinen puistokatu, Perspektiivi.

Kaupungin keskustan luoteisosassa sijaitseva Perspektiivi eli Maaherranpuisto, sitä ympäröivine 1700- ja 1900-luvulle palautuvine rakennuksineen on uudisrakentamisesta huolimatta säilyttänyt rakenteensa ja muotonsa. Heinolan keskustan myöhemmät asemakaavat ovat perustuneet pitkälti vuonna 1785 vahvistettuun ehdotukseen. Vanhimmista rakennuksista lääninkivalteri Aschanin talo on 1780-luvulta.

Residenssin aikana paikkakunta sai muun muassa kirkon, koulun, sairaalan ja apteekin. Heinola sai kaupunkioikeudet vuonna 1839, kun maaherran residenssi päätettiin siirtää läänin uuteen pääkaupunkiin Mikkeliin. Siirto toteutui vuonna 1843 ja samalla kaupunkioikeudet tulivat voimaan. Heinolan kaupunki ja Heinolan maalaiskunta yhdistyivät vuoden 1997 alussa.

Heinola tunnettiin 1900-luvun alussa vuosina 1892–1944 toimineesta kylpylaitoksestaan. Kaupunkikuvassa erottuvat Rantapuisto ja Harjupuisto paviljonkeineen ovat kylpylaitoksen perustamisvaiheesta 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Ilma- ja aurinkokylpeminen nähtiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa fyysisesti ja henkisesti terveellisenä toimintana. Puutarhakaupunkimaisuus oli 1800-luvun matkailumuodin kärkeä. Kylpylävieraat ja kesälomailijat olivat Heinolassa toivottuja vieraita.[120]

Hoitolaitoskulttuurin jatkuvuutta edustaa 1950-luvulla Maitiaislahden pohjukkaan perustettu Reumasäätiön sairaala. Arkkitehti Martti Välikankaan suunnitelmien mukaan 1950-luvulla valmistunut, funktionaalisten korkeiden rakennusten muodostama sairaala-alue hallitsee kaupungin ympäristöä korkealta mäeltä.

Kaupunkikuvaa hallitsevat myös vuonna 1899 perustetun naisseminaarin rakennukset, jotka valmistuivat 1901–1902 Perspektiivin päähän. Heinolan ensimmäinen julkinen oppilaitos, pedagogi, oli perustettu jo vuonna 1822. Seminaarilla oli kaupungille huomattava merkitys. Entiselle markkinapaikalle saatiin uusi käyttötarkoitus ja Heinola sai näkyvyyttä opiskelukaupunkina.[121] Heinolan seminaari on rakennusperintölailla (2010/498) suojeltu[122].

Lahden kaupunginarkkitehdit Kaarlo Könönen ja Unto Ojonen ovat vaikuttaneet myös Heinolan julkiseen rakentamiseen. Heinolaan rakennettiin uusi sähkölaitos ja vesitorni 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa

[117] Stjernvall-Järvi 2020, 57–70.
[118] Niskanen 2020a, 99–101.
[119] Wager 2006, 40.
[120] Nurminen 2020a.
[121] Nurminen 2020b, 91.
[122] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.

arkkitehti Kaarlo Könösen suunnitelmin. Tiilinen vesitorni oli Heinolan maamerkki, toimistotiloineen ja näkötornina.[123]

Sodanjälkeinen rakennustoiminta oli huomionarvoista. Sodan jälkeen kaavoitusta jatkoi arkkitehti Olavi Laisaari, Lahden asemakaava-arkkitehti, joka oli yleiskaavoituksen uranuurtaja. Asemakaavaluonnos ja -ehdotus Heinolan pohjoisiin osiin valmistui vuonna 1945. Vuosina 1948 ja 1949 vahvistettiin asemakaavat Asemantaukseen, Tommolaan, Sahanniemeen sekä Harjuun ja Rainioon. Laisaaren kaavoituksen painopiste oli asuinalueiden suunnittelussa ja teollisuuden turvaamisessa. Laisaari suosi viheralueita erotuksena edellisiin kaavoihin. Myös leikki- ja urheilukenttiä lisättiin. Laisaari jatkoi kaavoittamalla uudestaan keskustan pohjois- ja luoteispuolia kuten Veljeskylän alueen. Kaava vahvistettiin 1958. Leimaava piirre väljyyden ja taloudellisuuspyrkimysten lisäksi olivat viherkiilat ja kortteleiden väliin jäävät lähipuistot. Keskusta säilyi matalana pitkään. Asemakaava osoitti rakennuksiin kaksi kerrosta, korkeammille taloille oli toivetta jo 1949.

Arkkitehti Unto Ojonen on Heinolan kaupunkikuvaa eniten muokanneita arkkitehteja. Hänen tuotantonsa näkyy kaupunkikuvassa edelleen. Heinolan ensimmäinen kaupunginarkkitehti Jukka Salokari astui virkaansa 1964. Vähitellen 1960-luvulla puutalokylästä oli tullut kivikylä. Jyrängön kerrostalot olivat Heinolan ensimmäiset betonirunkoiset talot. Kaupungissa on säilynyt useita vanhoja taloja ja niitä on muutettu uuteen käyttöön. Maaherranpuisto ja Rantapuisto ovat suojeltuja. Rakennusten ulkoasun, sisätilan ja ympäristön kokonaisvaltainen vaaliminen on Heinolassa huomionarvoista.

Kaupungintalo valmistui vuonna 1980 ja käräjä-valtuustotalo ja valtion virastotalo 1980-luvun alussa. Ne suunnitteli heinolalainen arkkitehti Arvo Savela. Läheinen esikuva on kymmenen vuotta vanhempi Espoon hallintokeskus.

Heinolan erityispiirteinä ovat vapaa-ajan keitaat keskustassa ja Konniveden ja Ruotsalaisen kesämökkikulttuuri. Ympäristöministeriö nimitti toukokuussa 2002 Heinolan keskeiset puisto- ja julkiset alueet kansalliseksi kaupunkipuistoksi. [124]

Kymijoen äärelle rakentuneen Heinolan kaupungin kaupunkikuvassa Jyrängön virta ja Heinolanharju ovat olennainen osa Heinolan kaupunkikuvaa. Virran keskellä sijaitseva Siltasaari sekä virran ylittävä vuonna 1931 valmistunut noin 340 metriä pitkä rautatiesilta graniittiverhottuine pylväineen muodostavat maisemallisesti hallitsevan kokonaisuuden kaupunkiin Lahdesta saavuttaessa. Siltasaari muodostui 1820-luvun alussa ensimmäisen kiinteän sillanrakennustöiden aikana. Tuolloin etelärannan niemi katkaistiin kanavalla, minkä tuloksena syntyi Siltasaari.

Heinolassa on ollut teollisuutta jo varhain. Residenssiaikana kaupungissa toimi viinapolttimoita. Paason kartanossa oli edistyksellistä teollisuutta sähkövoimalaitoksineen, meijereineen ja myllyineen. Hyvien uittomahdollisuuksien ansiosta Heinolaan syntyi mittavaa saha- ja puunjalostusteollisuutta, josta muistuttavat Sahaniemen ja Rautsalon teollisuusalueet. Niiden rakennuskanta on uusiutunut. Vanhemmasta säilyneestä teollisesta rakentamisesta muistuttavat 1950- ja 1960-luvun vaihteessa rakennetut Högforsin tehtaiden punatiiliset rakennukset. Maisemallisesti näkyvät rakennukset muodostavat porttimaisen kokonaisuuden kaupunkiin Lahdentieltä saavuttaessa.

Suomen urheiluopisto perustettiin Vierumäelle vuonna 1927. Opiston vanha päärakennus Kaskela on rakennusperintölailla (2010/498) suojeltu[125].

[123] Niskanen 2020b.
[124] Niskanen 2020b.
[125] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.

Heinolan MARY2-alueet

HEI26 Maaherranpuisto ja rantapuisto
HEI27 Heinolan asemanseutu
HEI28 Harjupuisto
HEI29 Jyrängönkosken ympäristö
HEI30 Heinolan kirkko, pappila ja hautausmaa
HEI31 Heinolan kirkonkylä
HEI32 Sahanniemen asuinalue
HEI33 Veljeskylän asuinalue
HEI34 Högforsin valimo
HEI35 Heinolan reumasairaala
HEI36 Hujansalon kylä
HEI37 Paason kylä
HEI38 Tuusjärven kylä
HEI39 Nynäsin kartano
HEI40 Heponiemi
HEI41 Sulkavankosken mylly
HEI42 Suomen urheiluopisto
HEI43 Heinolan hallintokortteli ja sairaala
HEI44 Vierumäen asema

Heinolan RKY2009 -alueet

RKY2009, Heinolan Perspektiivi, Heinolan seminaari
RKY2009, Harjupuisto
RKY2009, Heinolan kirkkokortteli ja vanha hautausmaa
RKY2009, Reumasäätiön sairaala
RKY2009, Heinolan maaseurakunnan kirkkoympäristö
RKY2009, Suomen urheiluopisto

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993 Jyrängönkosken erillinen alue yhdistetty Harjupuiston RKY2009 alueeseen.
RKY1993, Nynäsin kartano

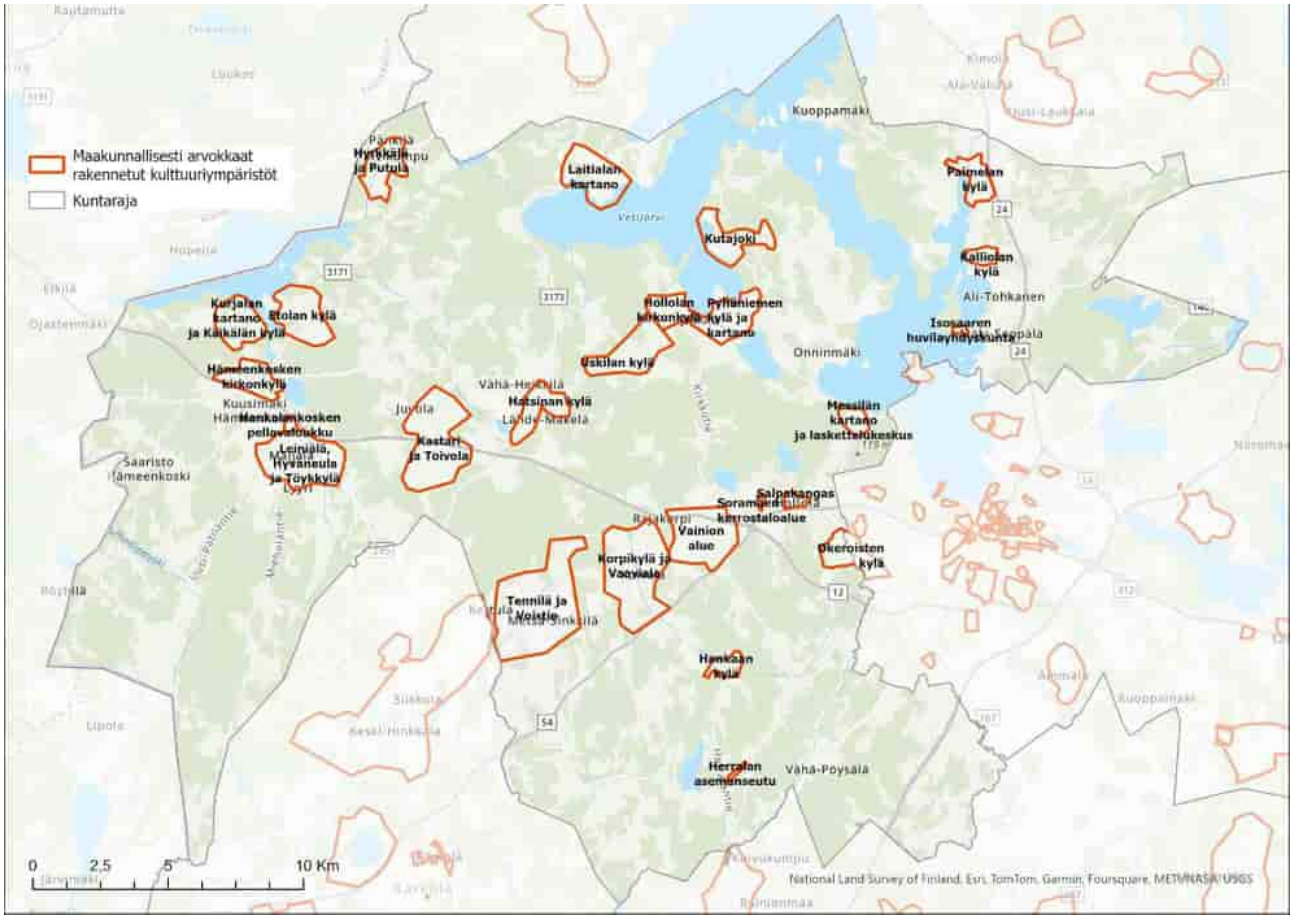
Heinolan VAMA2021 -alueet

-

Heinolan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Hujansalon kulttuurimaisema
Korkeen kylän kulttuurimaisema
Tuusjärven kylän kulttuurimaisema
Jyrängönkosken kulttuurimaisema
Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema

4.4 HOLLOLA

KARTTA 12. Hollolan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Hollolan ja Hämeenkosken kuntaliitos astui voimaan vuonna 2016. Hämeenkoskea on kutsuttu Lammin Koskeksi, Hämeen Koskeksi, Koski Hl:ksi ja Hämeenläänin Koskeksi. Nimi Hämeenkoski otettiin käyttöön vuonna 1995.[126]

Hollolan luonnonmaisema on vaihtelevaa. Pohjoista kuntaa värittävät Pääjärvi ja Vesijärven lahdet, joiden rannoille keskittyi Päijät-Hämeen vanhinta asutusta. Pitäjän keskiosaa hallitsevat laajat laakioiden ja selänteiden muodostamat harju- ja viljelymaisemat sekä keskeinen itä-länsisuuntainen ensimmäinen Salpausselkä. Kunta on vedenjakaja-alueella, joka erottaa Kymijoen ja Kokemäenjoen vesistöt toisistaan. [127]

Maatalousvaltaista Hollolaa hallitsevat useissa kylissä suurten tilakeskusten vaikutuksesta muotoutuneet laajat ja avoimet viljelymaisemat. Maisemallisesti vaikuttavia kumpuilevia peltoalueita on muun muassa Okeroisissa, Vesalassa, Korpikylässä, Toivolassa, Hatsinassa, Uskelassa ja Hyväneulassa. Hämeenkosken alueen keskiaikaisperäiset ryhmäkylät hajosivat 1800-luvulla toimitetussa isojaossa ja 1920–1930-luvun uusjaossa. Tilakeskusten muodostamia kylämäisiä keskittymiä on säilynyt Etolan ja Hyväneulan kylissä. Viljelymaisema on säilynyt kylien halki kulkevien kapeiden ja mutkaisten hiekkateiden ympärillä. Eheintä kulttuurimaisemaa on Vainion sekä Hyväneulan ja Leiniälän kylien ympärillä, jossa maisemassa on säilynyt vanhaa 1800-luvulle palautuvaa rakennuskantaa.

Hollolassa on ollut asutusta kivikaudelta lähtien. Hollolan ja Lahden rajalta tavattu Luhdanjoen allas kuuluu Hollolasta, Orimattilasta ja Pulkkilasta löytyneisiin muinaisjärviin. Osa Luhdanjoen asuinpaikoista lukeutuu

[126] Teerijoki 2020.
[127] Wager 2006, 49, 55.

Hollolan vanhimpiin asuinpaikkoihin. Muun muassa Paimelanlahden, kirkonseudun ja Hämeenkosken alueille syntyi merkittäviä asutuskeskittymiä rautakaudella. Kapatuosian linnavuorella eli Kapatuosian linnamäellä Hollolan kirkonkylässä on ollut keskiaikainen suojalinnoitus, Jarvalassa on merkittävä Kirkailanmäen rautakautinen kalmisto, jota on käytetty hautauksiin aina ristiretkiajalta varhaiskeskiajalle saakka. Hämeenkosken kirkonkylässä Linnakalliolla on ollut niin ikään suojalinna.

Keskiaikaiset ryhmäkylät ovat Hollolan yhdyskuntarakenteen pohjana. Hollolan kunnan alueelta paikannetuista 44 historiallisen ajan kylätontista Toivola on tutkittu ja rajattu muinaisjäännös. Hollolan kirkonkylän, Kalliolan ja Manskiven alueelta tunnetaan mahdollisesti kyliin liittyviä historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Kirjallisia mainintoja on 27 kylästä 1300-luvulta tai 1400-luvulta. Alueella on historiallisen ajan muinaisjäännöksiä kuten röykkiöitä ja myllyjä. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Laitiala, Paimela, Kalliola, Kutajoki, Hollola kk, Pyhäniemi, Uskilä, Hatsina, Kastari, Toivola, Vesala, Untila, Jarvala, Nokkola, Aikkala, Utula, Korpikylä, Vaaviala, Loppi, Parikka, Voistio, Tennilä, Hankaa, Herrala ja Okeroinen.

Hämeenkosken alueen 22 historiallisen ajan kylätonteista yhdelläkään ei ole muinaisjäännösstatusta. Kuten muuallakin Päijät-Hämeessä, aiemmin aloitettu, mutta kesken jäänyt kylätonttien tutkimus tulisi saattaa loppuun. Kylät keskittyvät alueen pohjoisosaan. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ovat muun muassa Pyhän Laurin kirkon rauniot ja Linnakallion muinaislinna. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Putula, Hyrkkälä, Etola ja Ilola, Käikälä, Kurjala, Koski, Hankala, Töykkylä, Leiniälä, Hyväneula.[128]

Historiallisista reiteistä tärkeimpiä on ollut Hämeenlinnasta Viipuriin johtanut Ylinen Viipurintie, joka on kulkenut Hämeenkosken ja Hollolan kautta Lahteen. Ylisen Viipurintien pohjoinen haara on kulkenut Hämeenkoskella Putulan kylän kautta.

Asutus syntyi viljavimmille paikoille, kuten rantakumpareille, joiden maa-aines tarjosi hyvät edellytykset kaskiviljelylle. Asutuksen lisääntyessä Päijät-Häme jaettiin 1300–1400-lukujen taitteessa kolmeen hallintopitäjään: Tennilä 1390, Asikkala 1443 ja Hollola 1445, josta tuli alueen keskus ja tärkein pitäjä. Ensimmäinen kirjallinen maininta Hollolasta on vuodelta 1329. Korpikylän, Kutajoen ja Voistion kylät mainitaan 1390-luvulla. Myöhemmät kylät ovat ilmeisesti syntyneet 1400-luvulla. Vuoden 1539 maakirjan mukaan Suur-Hollolassa oli kahdeksan kylää: Okeroinen, Uskila, Korpikylä, Viitaila, Etola, Tennilä, Asikkala ja Urajärvi. Kylissä oli yhteensä 286 taloa.

Hollolan kartanoista vanhimpana ja koko Hämeen vanhimpana pidetään Kurjalan kartanoa Hämeenkoskella. Kartano on mainittu jo 1400-luvulla. Voistion kartano (Köykkä) toimi ratsutilana jo 1500-luvulla. Okeroisten säteri perustettiin vuonna 1627 ja Paimilan säteri vuonna 1632. Laitialan kartano muodostettiin neljästä tilasta 1600-luvulla. Pyhäniemen kartano muodostettiin talonpoikaistaloja yhdistämällä 1600-luvun lopussa. Tiirismaan kartano Messilässä tunnetaan tilana vuodesta 1665.

Pääjärvestä alkavassa Teuronjoessa on koski, jonka varteen keskittyivät Hämeenkosken nyt jo hävinneet myllyt. Joen varressa toimi kapteeni C. L. von Essenin vuonna 1857 perustama Hämeenkoskea vahvasti leimannut verkatehdas, josta muistuttaa Linnakallion juurelle rakentunut työntekijöiden mökkiasutus sekä markkinalaanin 1900-luvun alun pientalot.[129] Teollisuushistorian vaiheista kertoo valtakunnallisesti merkittävä (RKY) pellavanpuhdistuslaitos Hankalankosken pellavaloukku 1880-luvulta. Kohde on suojeltu rakennusperintölailla (2010/498)[130]. Pyhäniemen kartanoon perustettiin 1800-luvun lopulla Suomen ensimmäinen pyörätehdas. Kunnan elinkeinotoiminnan kehitykseen liittyy myös Riihimäki-Lahti rautatien valmistuminen vuonna 1869. Rautatieympäristöistä on säilynyt Herralan asema, jonka ympäristössä on sijainnut useita tiilitehtaita.

Hollola oli koko maan mittakaavassa varsin teollistunut maalaiskunta toisen maailmansodan jälkeen. Soramäen itäpuolisella entisellä teollisuusalueella on toiminut muun muassa Järvisen suksitehdas. Hugo

[128] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[129] Teerijoki 2020.
[130] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.

Silvosen pitkäaikainen kutomo lopetettiin 1980-luvulla.[131] Hämeenkosken Putulasta ponnisti Pekolan liikenne.

Hollolan valtakunnallisesti merkittävässä kirkonkylässä (RKY) sijaitseva Neitsyt Marialle pyhitetty Hollolan harmaakivikirkko 1500-luvun alusta on Suomen kolmanneksi suurin. Vanha kunnantupa kyläraitilla on maakunnan harvoja rakennusperintölailla (2010/498) suojeltuja rakennuksia[132]. Hämeenkosken kirkonkylä on säilyttänyt 1900-luvun alkuvuosikymmeniin palautuvan luonteensa 1860-luvun lopulla rakennetun kirkon ja pitäjänmakasiinin ympärillä. Hämeenkosken keskiaikaisen Pyhän Laurin kirkon rauniot ovat valtakunnallisesti merkittävällä alueella (RKY). Kyläraitin varrelle sijoittuneet liikerakennukset sekä 1930-luvulla valmistuneet seurantalo ja meijeri muodostavat kirjavan mutta vielä yhtenäisen kokonaisuuden.

1700-luvun lopulla alkaneen isojaon jälkeen kylien asutusrakennetta muutti siirtolaisten asuttaminen sodan jälkeen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.[133] Hollolaan perustettiin vuoden 1940 pika-asutuslain perusteella yhteensä 185 tilaa. Hollolaan sijoitettiin Kannaksen maatalousalueilta kivennapalaisia ja äyräpääläisiä. Hollolaan saatiin seitsemän Ruotsista lahjoitettua taloa siirtolaisten asuttamista varten. Hollolaan sijoitettiin myös väliaikaisesti osa Viipurin kaupungin asukkaista. Vuonna 1950 oli Hollolassa siirtoväkeä runsaat 2200 henkeä. Hollolan Vesikansaan perustettiin 56 tilaa karjalaisasutukselle eli lähes kolmannes kaikista Hollolaan perustetuista tiloista. Pyhäniemeen perustettiin 24 tilaa, Voistioon 15 tilaa ja noin kymmenen Messilään. Myös Heinäsuolle syntyi uusi asutusalue siirtokarjalaisille. Keskeisiä maanluovuttajia Hollolassa olivat suurtilat, kuten Mukkulan kartano sivutiloineen, Pyhäniemen kartano, Voistion kartano, Paimelan kartano ja Yli-Kartano. Pätilänkorpeen, Pätilän kartanon asumattomalla takamaa-alueella, syntyi todellisten uudisraivaajien kylä, jonne käytännössä paljain käsin tehtiin tietä 15 kilometriä ja perustettiin 56 tilaa.[134]

Hollolan Okeroisten kylään kuuluneille Petsamon, Pirttiharjun ja Kasakkamäen alueille rakennettiin tiiviitä omakotitaloalueita 1950-luvulla. Alueet liitettiin osaksi Lahden kaupunkia vuonna 1956. Jälleenrakennuskaudella Vesalan kylän harjulle rakentunut Soramäen alue loi pohjaa Hollolan uudelle kuntakeskukselle. Alueliitosten jälkeen Hollolaan jäi tiiviitä asutuskeskittymiä Herralaan, Kukkilaan ja Kalliolaan Soramäen lisäksi. Metsäiset 1960-ja 1970-luvun lähiöt Soramäessä ja pientaloalueet Salpakankaalla edustavat osaltaan nykyistä eri tyylivaiheita edustavaa modernia kuntakeskusta[135], josta löytyy myös edustavaa julkista rakentamista kuten kirkko, kunnantalo, uimahalli ja kirjasto. Kankaantilan asuinalue keskustan kainalossa edustaa hienosti 1980- ja 1990-luvun vaihteen aluerakentamista.

Hollolan MARY2-alueet

HOL45 Hollolan kirkonkylä
HOL46 Pyhäniemen kylä ja kartano
HOL47 Kutajoki
HOL48 Uskilan kylä
HOL49 Hatsinan kylä
HOL50 Herralan asemanseutu
HOL51 Hankaan kylä
HOL52 Vainion alue
HOL53 Korpikylä ja Vaaviala
HOL54 Tennilä ja Voistio
HOL55 Kastari ja Toivola
HOL56 LAH Okeroisten kylä (Hollolan ja Lahden rajalla)
HOL57 Kalliolan kylä
HOL58 Isosaaren huvilayhdyskunta
HOL59 Laitialan kartano
HOL60 Paimelan kylä
HOL61 Hämeenkosken kirkonkylä
HOL62 Hankalankosken pellavaloukku
HOL63 Kurjalan kartano ja Käikälän kylä
HOL64 Leiniälä, Hyväneula ja Töykkylä
HOL65 Etolan kylä
HOL66 Hyrkkälä ja Putula
HOL68 Soramäen kerrostaloalue
HOL69 Messilän kartano ja laskettelukeskus
HOL67 Salpakangas

[131] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020; Teerijoki 2020.
[132] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.
[133] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020, 147, 148.
[134] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.
[135] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020.

Hollolan RKY 2009 -alueet

RKY2009, Hollolan kirkko ja historiallinen pitäjänkeskus
RKY2009, Vesalan, Nokkolan, Untilan ja Utulan kylien viljelymaisema
RKY2009, Voistion kulttuurimaisema
RKY2009, Kurjalan kartano (kaksiosainen alue)
RKY2009, Hankalankosken pellavaloukku

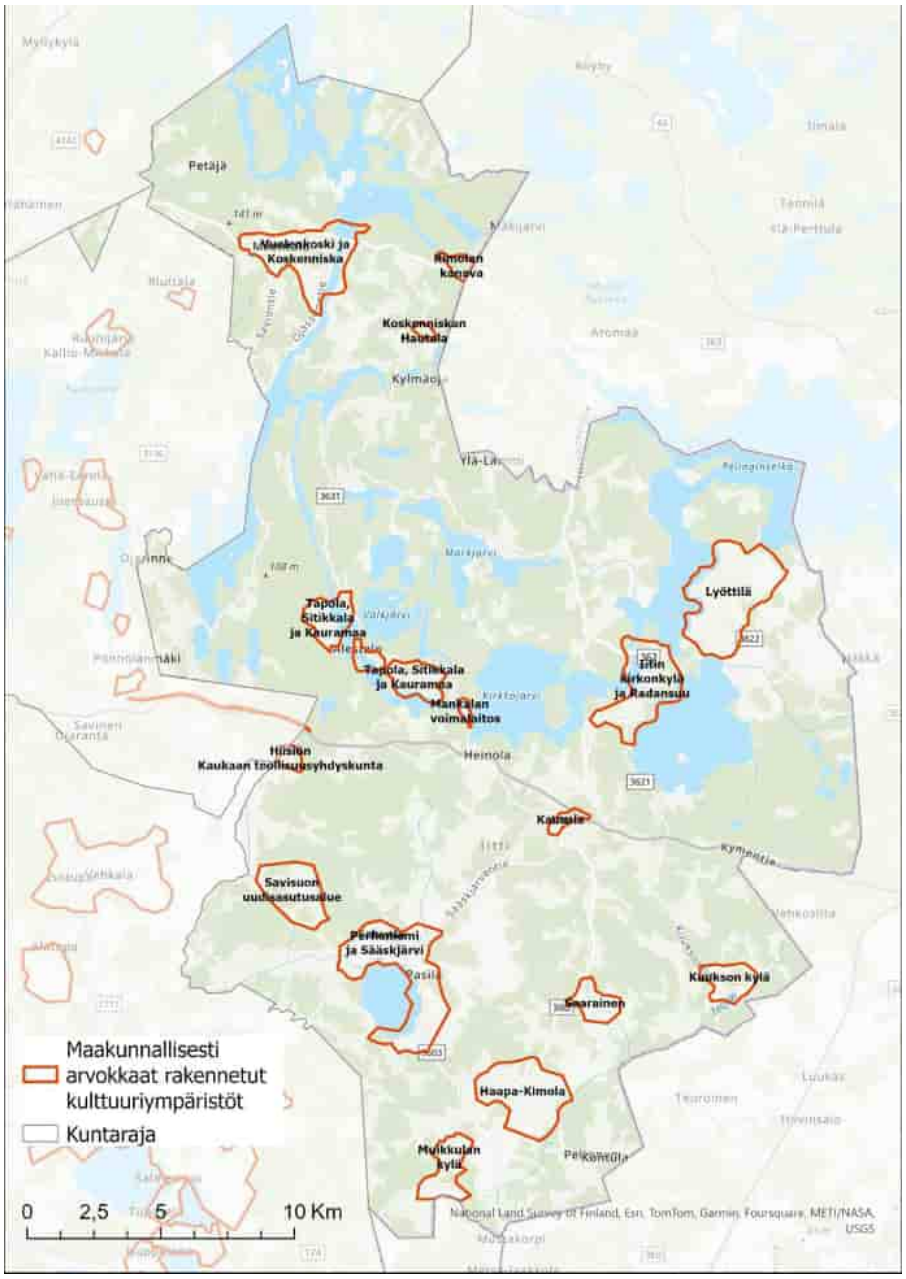
Hollolan VAMA2021 -alueet

VAMA2021, Hollolan kulttuurimaisemat

Hollolan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Luhdanpohjan maisema-alue
Porvoonjoen kulttuurimaisema
Hollolan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pyhäniemen Kutajoen kulttuurimaisema
Sairakkalan kulttuurimaisema
Laitialan kulttuurimaisema
Vesalan – Korpikylän kulttuurimaisema
Tennilän – Voistion kulttuurimaisema
Etolan kulttuurimaisema
Takapellonsuppien ja Harjunpäällyksen maisema-alue
Kurjalan kulttuurimaisema
Hämeenkosken kirkonkylän Teuronjoen kulttuurimaisema
Hyväneulan kulttuurimaisema
Huljalan ja Kuuselan maisema-alue
Sarapiston kulttuurimaisema

4.5 IITTI

KARTTA 13. Iitin maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Ensimmäisen Salpausselkä jakaa Iitin pohjoiseen järvialueeseen niin sanottuun Vesikansaan ja eteläiseen maatalousvaltaiseen Maakansaan. Toinen Salpausselkä kunnan pohjoisreunalla näyttäytyy Vuolenkosken kautta kulkevana harjujonona. Harjumuodostumia on myös Mankalan, Radansuun ja Lyöttilän alueilla. Kuntaa halkoo vuolas Kymi. Mankalan jokirotkoa voidaan pitää muinaisena jokilaaksona Nastolan Kukkasjärvien tapaan. Noin tuhat vuotta eaa Suur-Päijänteen vedet puhkaisivat toisen Salpausselän Konniveden eteläpäästä ja syntyi Vuolenkoski. Vuolenkosken synty on ollut suurimpia äkillisiä luonnonmullistuksia Suomessa jääkauden jälkeen. Silloin Suur-Päijänne laski lähes 8 metriä.[136]

Iitin varhaisimmat asutuksesta kertovat jäänteet ovat kampakeraamiselta ajalta 4300–2000 vuotta eaa. Asutus vakiintui 1000-luvulle tultaessa, jolloin hämäläiset eränkävijät asettuivat Salpausselän reunamille ja alueesta muodostui hämäläisten ja karjalaisten raja-aluetta.[137]

[136] Halila 1939.
[137] Kymenlaakson rakennuskulttuuri 1992.

Kivikautisia esinelöytöjä, kampakeraamista kulttuuria edustavia, on löytynyt Kymen rannoilta, kuten Mankalasta, Urajärven ja Pyhäjärven rannoilta, sekä maakansan jokilaaksoista. Myös rautakautta tunnetaan jonkin verran hautauksien ja asuinpaikkojen muodossa. Kymi on toiminut idän ja lännen rajana, muun muassa 1200- luvulla Ruotsin vallan aikana.[138] Muista Päijät-Hämeen alueista poiketen Iitissä on useita I maailmansodan aikaisia puolustusvarustuksia muun muassa Lyöttilässä ja Kuuksossa.

Ylinen Viipurintie kulki ensimmäistä Salpausselkää myöden Kausalan kautta ja Ylisen Viipurintien pohjoinen haara kulki Vuolenkosken kautta toista Salpausselkää myöden. Nastolan Uudestakylästä haarautui kaakkoon Perheniemen suuntaan rannikolle johtava tie.

Iitin suurin kylä 1500-luvulla oli Vuolenkoski, Lyöttilä ja Sääskjärvi tulivat vanavedessä. Keskiaikaisista kylistä Kauramaa on Iitin vanhimpia kyliä. Ensimmäinen maininta on vuodelta 1427 Hollolan kappalaisen kirjeessä. Alueeseen ovat kuuluneet Sitikkalan ja Tapolan kylät. Tennilän uudisasutuskylät Niinimäki ja Radansuu on mainittu ensimmäistä kertaa vuonna 1443. Pilkanmaa vuonna 1458. Perheniemi, Pärhä tai Pärhäniemi on vuodelta 1460. Tairajoki erottaa kylän Sääskjärven kylästä, josta ensimmäinen maininta on vuodelta 1480. Kyliin on pystytetty muistokivet kylien perustaminen kunniaksi. Eteläiset Haapakimola ja Koliseva on mainittu vuonna 1480.[139]

Iitin nimistö viittaa hämäläisiin kyliin, jotka pitivät aikoinaan alueita eräalueinaan.[140] Iitti erosi Hollolan suurpitäjän takamaista itsenäiseksi seurakunnaksi vuonna 1539. Nykyinen nimi vakiintui 1700-luvun aikana. Kymijoki jakoi kirkkopitäjän Hämeen puoleen ja Karjalan puoleen.[141] Laaja kunta käsitti myös Nastolan, Jaalan, Valkealan ja osan Mäntyharjusta. Turun rauhassa vuonna 1743 Iitistä tuli rajapitäjä ja Kymestä rajajoki. Vuosien 1788–1790 sodassa Iitti oli sotatoimialuetta, jolloin Keltissä käytiin muun muassa kuuluisa Keltin taistelu. 1800-luvun loppupuolella Iitin asukaslukua kasvatti Kuusankosken voimakas teollisuuskehitys, myös Riihimäki-Pietari-rata ja maatalouden uudistuminen loivat edellytyksiä alueen taloudelliselle kasvulle.

Kirkonkylän valtakunnallisestikin merkittävässä keskustassa on säilynyt huomattava määrä 1800-luvun rakennuskantaa vuonna 1693 rakennetun puukirkon ja hautausmaan ympärillä, sekä etelään Radansuuhun johtavan tien varrella. Niskaportin 1800-luvun alkupuolella rakennettu päärakennus edustaa matalaa ja pitkää hämäläistyyppistä talonpoikaistaloa kaksine kuisteineen. Edustava modernin rakentamisen esimerkki on arkkitehti Unto Ojosen suunnittelema Iitin Ylähautausmaan siunauskappeli vuodelta 1958.

Riihimäki-Pietari-rata valmistui 1870. Se edesauttoi kunnan taloudellisen ja hallinnollisen keskuksen siirtymistä kirkonkylältä Kausalaan. Kausala kasvoi nopeasti erityisesti 1960- ja -1970-luvuilla.[142] Kausalan keskustan liikerakennukset 1930–1980-luvuilta, vanha kunnantalo 1950-luvulta ja virastotalo 1980-luvulta sekä kirjasto 1990-luvulta muodostavat ajallisesti monitahoisen mutta taajamakuvalta yhtenäisen miljöön. Iitti liittyi Päijät-Hämeen maakuntaan vuonna 2021.

Iitissä on ollut merkittäviä kartanoita: Perheniemi eli Pärhän kartano, Radansuun kartano, Marlebäck, Arrajoki eli Jokelan kartano Lahden Nastolan puolella sekä Pilkanmaan kartano. Kartanoiden sivutiloja kutsuttiin usein myös kartanoiksi, kuten Massi ja Kurri Perheniemessä. Erityisesti Perheniemi tunnettiin edistyksellisestä maanviljelystä 1800-luvulla.

Iitin varhaista teollisuutta edustaa Multalan saha Kausalassa. Matti Multala rakennutti rautatien Kausalasta Leinin rantaan vuonna 1908.[143] Multalan sahan otti lopulta haltuunsa Vihdin Puusepät, vuonna 1908 perustettu huonekalutehdas. Sahan toimintaa jatkoi 1918 Pyörä- ja Puuteollisuus Oy, joka osti Hollolasta Pyhäniemen Pyörätehtaan. Nykyiset sahan rakennukset ovat 1930-luvulta. Valtakunnallisesti merkittävä Iitin

[138] Halila 1939.
[139] Halila 1939.
[140] Halila 1939.
[141] Anttila 2000, 144.
[142] Kymenlaakson rakennuskulttuuri 1992; Sammallahti 1986, 10.
[143] Halila 1966, 247.

Kaukaan rullatehdas toimi Hiisiössä 1800-luvun lopulta 1950-luvun alkuun.[144] Maakunnassa toimi useita rullatehtaita, joista suurimmat Pallas ja Tornator Oy olivat Lahdessa. Hiisiön teollisuuskylä on ainoa kokonaisuutena säilynyt kylä, vaikka teollisuusrakennukset suurimmaksi osaksi purettiin heti tehtaan lopettamisen jälkeen. Pienteollisuutta edusti Perheniemen kalkkilouhosten lisäksi Massin pastillivalmistamo 1800-luvun lopussa.[145] Kymijoki valjastettiin sähköntuotantoon sotien jälkeen. Mankalan voimalaitos rakennettiin 1950-luvulla. Tukinuitto päättyi Kymijoessa 1960-luvun alussa, kun rakennettiin Kimolan kanava Pohjanlahdesta Kimolanlahteen[146]. Kimolan kanava kunnostettiin vesiliikenteen käyttöön vuonna2019.

Kymijoen kosket houkuttelivat turisteja 1900-luvun alkupuolella ja syntyi koskiturismi. Keskeisellä tukinuittoväylällä järjestettiin tukkilaiskisoja. Isokäyrän kosken rannalla oli tanssilava ja taiteilijoita ja elokuvantekijöitä hakeutui koskien tuntumaan. Väinö Hämäläinen, Väinö Sola, Leevi Madetoja, L.A. Onerva viettivät Kymen rannoilla kesiään. Virralla on kuvattu muun muassa Laulu tulipunaisesta kukasta ja Koskenkylän laulu. Kun kosket valjastettiin sähköntuotantoon 1940-luvulla, päättyi koskenlasku.[147]

Edustava esimerkki itsenäisten pikkutilojen muodostamisesta torpparien vapautumisen seurauksena 1910-luvulla on Perheniemen Savisuo. Perheniemen kartanon maille kartanon omistajan toimesta perustetusta alueesta tuli maankuulu.[148] Sotien aikaan Iittiin sijoitettiin 1500 Karjalan evakkoa. Vuonna 1948 evakkojen määrä oli suurimmillaan yli 2000 henkeä. Määrä näkyi muun muassa koulujen kasvuna Mankalassa, Perheniemessä, Kaukaalla ja Saaraisissa. Vuonna 1945 kaksikymmentä valkjärveläistä osti Kymiyhtiöiltä Perheniemen kartanon.[149]

Iitin MARY2-alueet
IIT70 Iitin kirkonkylä ja Radansuu
IIT71 Lyöttilä
IIT72 Kimolan kanava
IIT73 Koskenniskan Hautala
IIT74 Vuolenkoski ja Koskenniska
IIT75 Tapola, Sitikkala ja Kauramaa
IIT76 Perheniemi ja Sääskjärvi
IIT77 Haapa-Kimola
IIT78 Mankalan voimalaitos
IIT79 Hiisiön Kaukaan teollisuusyhdyskunta
IIT80 Savisuon uudisasutusalue
IIT81 Saarainen
IIT82 Muikkulan kylä
IIT83 Kuukson kylä
IIT84 Kausala

Iitin RKY2009 -alueet
RKY 2009, Iitin kirkonkylä

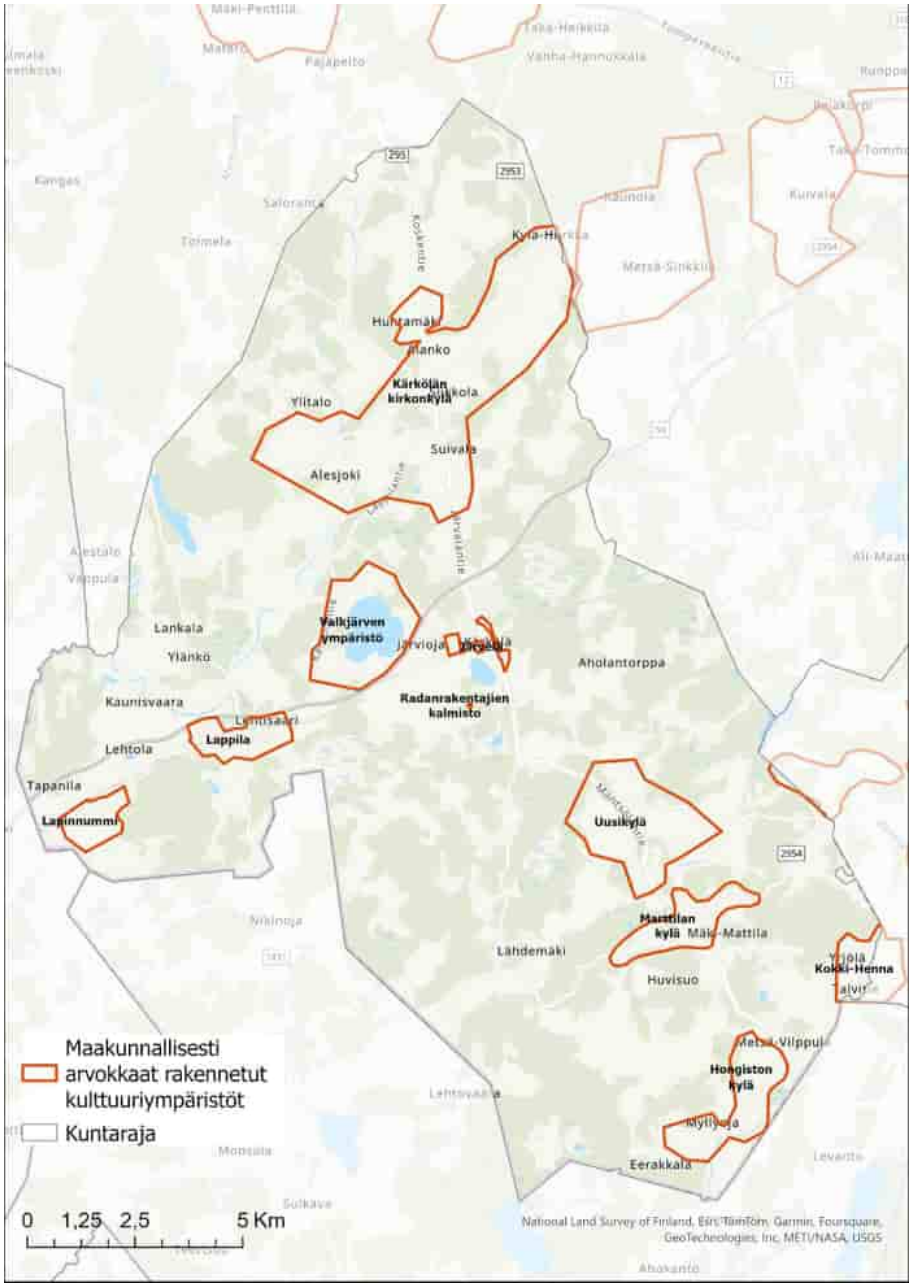
RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet
RKY 1993, Iitin kirkonkylä (Radansuun alue pudotettu pois RKY2009 määrittelyssä)
RKY 1993, Perheniemen kartano ja kulttuurimaisema
RKY 1993, Koskenniskan Hautala

Iitin VAMA2021 -alueet
Hiidenvuoren maisemat
Kimolan kulttuurimaisema

Iitin maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet 2014
Kimolan kanava
Haapa-Kimola
Perheniemi – Sääskjärvi
Iitin kirkonkylä – Lyöttilä
Hiidenvuori

[144] Halila 1966, 305.
[145] Halila 1966, 311.
[146] Iitin kotiseutuyhdistys 2015, 166.
[147] Iitin kotiseutuyhdistys 2015, 153.
[148] Anttila 2000.
[149] Anttila 2000.

4.6 KÄRKÖLÄ

KARTTA 14. Kärkölän maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Kärkölässä ensimmäisen Salpausselän reunamuodostuma kulkee pitäjän halki. Harjut, moreeni- ja kalliomäet sekä pehmeästi kumpuilevat tasaiset peltoalueet vuorottelevat maisemassa. Pitäjän suurimmat peltoalueet ovat keskittyneet kunnan pohjoisosaan. Erityisesti Sattialan ja Maavehmaan laajat ja yhtenäiset peltoaukeat ovat maisemallisesti näyttäviä.

Kärkölän asutus muiden Päijät-Hämeen kuntien tavoin ulottuu kivikaudelle asti. Kivikauden asuinpaikkoja tunnetaan ainoastaan yksi, mutta esinelöytöpaikkojen perusteella asutusta on ollut huomattavasti enemmän ja laajemmalla alueella. Viime vuosien esinelöydöt ja alueella tehdyt tarkastukset ovat tuoneet Kärkölään myös rautakauden. Esinelöydöt viittaavat rautakaudella asutuksen sijainneen hyvin usein myöhempien historiallisten kylätonttien alueilla tai välittömässä läheisyydessä. Esinelöydöt viittaavat myös rautakautiseen eräinkäyntiin.

Keskiaikainen kauppatie Vanha Mertie tai Vanha Porvoontie kulki Kärkölän kautta Orimattilaan ja edelleen Porvooseen Uudenkylän, Marttilan ja Hongiston kautta. Tien varrelle ovat muodostuneet pitäjän vanhat kylät Maakesken kylää lukuun ottamatta. Kirkonkylän pohjoispuolella Iso-Sattialan kylä oli aikanaan vilkkaiden teiden risteyksessä. Maakesken kylä oli 1700-luvulla poikkeuksellinen useiden upseerien palkkatalojen ansiosta.[150] Vanhojen ryhmäkylien asutus on keskittynyt pelloilta nouseville mäille. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi Uudessakylässä ja Hongistossa.

Tennilän hallintopitäjään kuulunut ja siitä pääosan muodostanut Kärkölä mainitaan historiallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1400. Tennilästä ensimmäinen maininta on vuodelta 1390. Nykyisen Kärkölän alueella sijaitsi 1570-luvun alussa kymmenen kylää: Sattiala, Maavehmaa, Kärkölä, Uusikylä, Marttila, Hevonoja, Karvala, Hähkäniemi, Suivala ja Hongisto. Kärkölän 13 historiallisen ajan kylätonteista yhdelläkään ei ole muinaisjäännösasemaa. Kolmesta kylästä on maininta 1400-luvulta tai 1300-luvun puolelta. Suurin osa tunnetuista historiallisen ajan muinaisjäännöksistä on röykkiöitä. Maakunnallisesti merkittävillä alueilla sijaitsee Maavehmaa, Vähä-Sattiala, Iso-Sattiala, Kärkölä kk, Karvala, Suivala, Lappila, Uusikylä (Tienmutka), Marttila ja Hongisto.[151]

Kärkölä muodosti 1540-luvulta lähtien Hollolaan kuuluvan kappeliseurakunnan. Omaksi kappeliksi Kärkölä muodostettiin vuonna 1711. Kärkölästä tuli itsenäinen seurakunta vuonna 1867. Kärkölän vanha 1600-luvun puukirkko, joka sijaitsi hautausmaalla, dokumentointiin tarkoin ennen kirkon purkamista 1800-luvun lopulla. Nykyinen kirkko kyläraitin varrella on 1880-luvun lopulta. Kirkonkylän raitin varrella on entinen kansakoulu 1900-luvun alusta, liikerakennuksia 1950-luvulta sekä vuonna 1938 rakennettu funktionalistisvaikutteinen kahvilarakennus Tähkä.

Rautatien valmistuminen houkutteli teollisuutta hyvien kulkuyhteyksien äärelle. Nälkävuosina 1865–1867 rakennetun Riihimäki- Lahti-rautatien rakennustöissä kuolleiden rakentajien kalmisto on Järvelän eteläpuolella Hähkäniemessä. Tiilitehtaat, sahat ja huonekalutehtaat keskittyivät radan varteen Lappilaan ja Järvelään. Axel Palm perusti vuonna 1881 kaakelitehtaan Järvelään. Rakennukset on purettu. Teollisuus on ollut verraten nuorta pääasiassa 1930-luvun pienteollisuutta. Monet niistä ovat lopettaneet toimintansa. Lappilaan vuonna 1931 perustettu Koskisen saha siirrettiin Järvelään ja se on kunnan suurimpia työllistäjiä.[152] Sahan työntekijöille 1940-luvulla rakennettu asuinalue Sahanmäki on hyvin säilynyt. Lappilassa työväen asuinalueet Vellinginmäki, Myllymäki, Koulumäki ja Öljymäki ovat hienoja esimerkkejä 1900-luvun alun työväelle osoitetuista pientaloalueista. Mäkitupalaisasutuksesta on merkkejä vielä Järvelän Kivisillan alueella ja Lappilan Myllymäen juurella.

Kärkölän hallinnollinen keskus siirtyi kirkonkylästä Järvelän taajamaan tie- ja raideliikenteen solmukohtaan. Kunnantalo on rakennettu 1980-luvulla vanhan kunnantuvan viereen. Järvelän vanhan maantien varrelle syntynyt raittimainen miljöö on säilyttänyt hyvin pääosin 1950-luvulle palautuvan asunsa. Kunnan tihein asutus on Kärkölän kirkonkylässä sekä Riihimäki-Lahti-rautatien varressa Järvelässä ja Lappilassa.

Vähäjärvisessä kunnassa vapaa-ajan asumista on vanhastaan ollut Valkjärven rannoilla. Talviurheilussa Supinmäki oli Kärkölän toinen mäkihyppypaikka Hähkäniemen Santamäen lisäksi. Vuonna 1946 rakennetussa mäessä hypättiin kansallisia kisoja. Supinmäen hyppyrit ovat hävinneet.

Kärkölässä on ollut yksi kartano, Collinin suvulle vuoteen 1953 kuulunut Huovila, sekä useita kruununtiloja, jotka määrättiin sotilasvirkataloiksi 1600-luvulla. Muun muassa Skyttälän entinen sotilasvirkatalo on Hähkäniemessä ja Suivalan säteriratsutila kirkonkylän vieressä Karvalassa. Huovilan kartanon omistaja Carl Johan Collin oli 1800-luvulla Suomen suurimpia tilanomistajia. Valtakunnallisesti arvokas Huovilan puisto erottuu maisemasta mahtavana pihtakujanteena. Kunnan edistyksellinen vanhainkoti rakennettiin 1930-luvulla Huovilan kartanon päärakennuksen paikalle.

[150] Ailonen 2019.
[151] Tikkala, Taipale, Sorvali 2012.
[152] Wager 2006.

Sotien jälkeen Kärkölään asutettiin noin 1500 rintamamiestä ja Karjalan siirtolaista perheineen. Järvelään muodostettiin toistasataa uutta asuntotonttia ja asutustilaa. Myös Lappilan asutustaajama kasvoi rintamamiesten ja siirtolaisten myötä.[153]

Kärkölän MARY2-alueet

KAR85 Kärkölän kirkonkylä
KAR86 Järvelä
KAR87 Marttilan kylä
KAR88 Uusikylä
KAR89 Hongiston kylä
KAR90 Lappila
KAR91 Lapinnummi
KAR92 Valkjärven ympäristö
KAR93 Radanrakentajien kalmisto
ORI KAR175 Kokki-Henna (Orimattilan ja Kärkölän rajalla)

Kärkölän RKY 2009 -alueet

RKY2009, Huovilan puisto

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993, Kärkölän kirkonkylä
RKY1993, Järvelän rautatieasema
RKY1993, Uusikylän kulttuurimaisema

Kärkölän MAMA 2006 -alueet

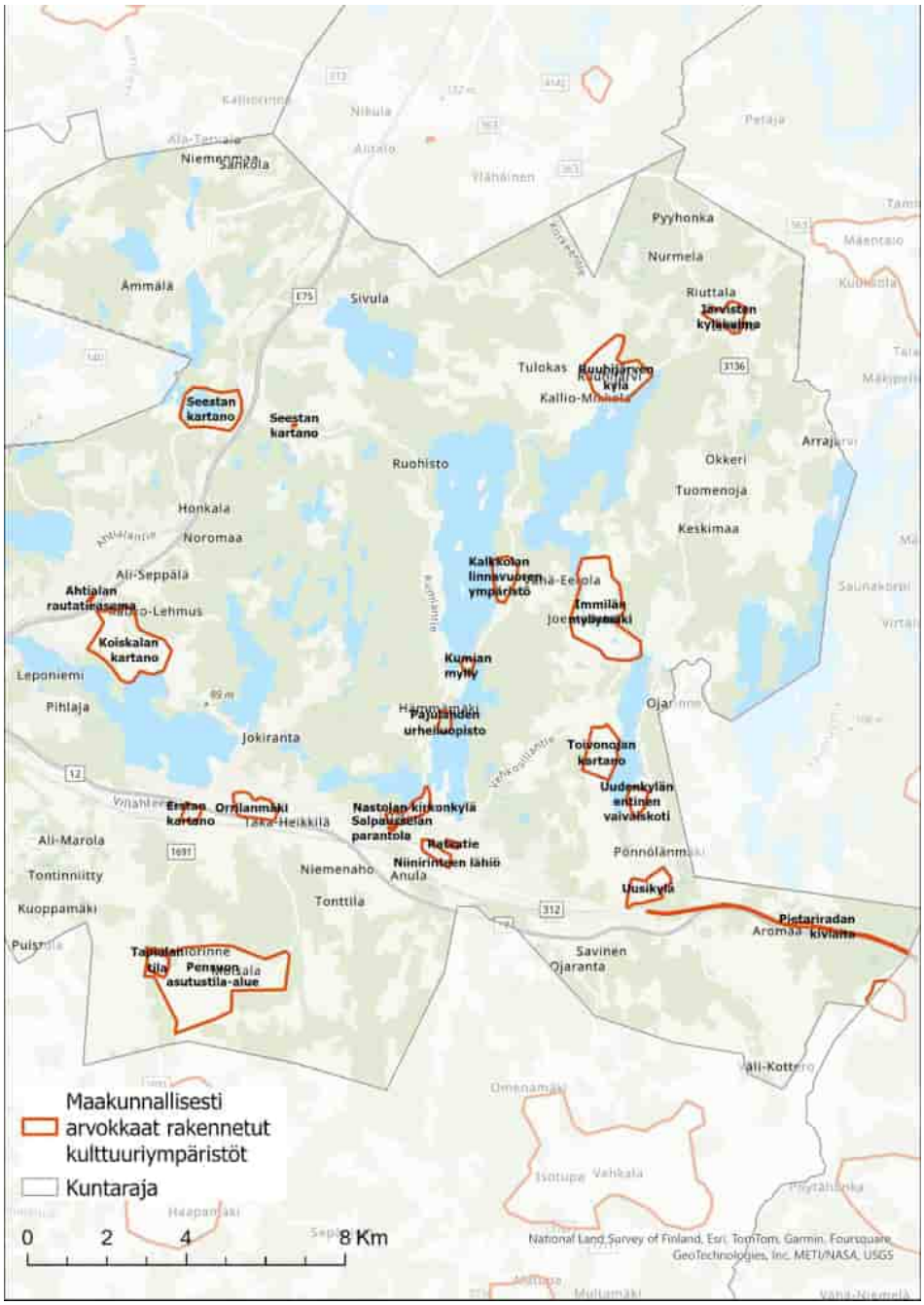
Hongiston kulttuurimaisema
Valkjärven pellot
Lapinnummen peltoalue
Korkeen maisema-alue
Ison-Sattialan kulttuurimaisema
Kärkölän kirkonkylän kulttuurimaisema
Uusikylän kulttuurimaisema
Tennilä-Voistion kulttuurimaisema (pieneltä osalta)

VAMA2021 -alueet

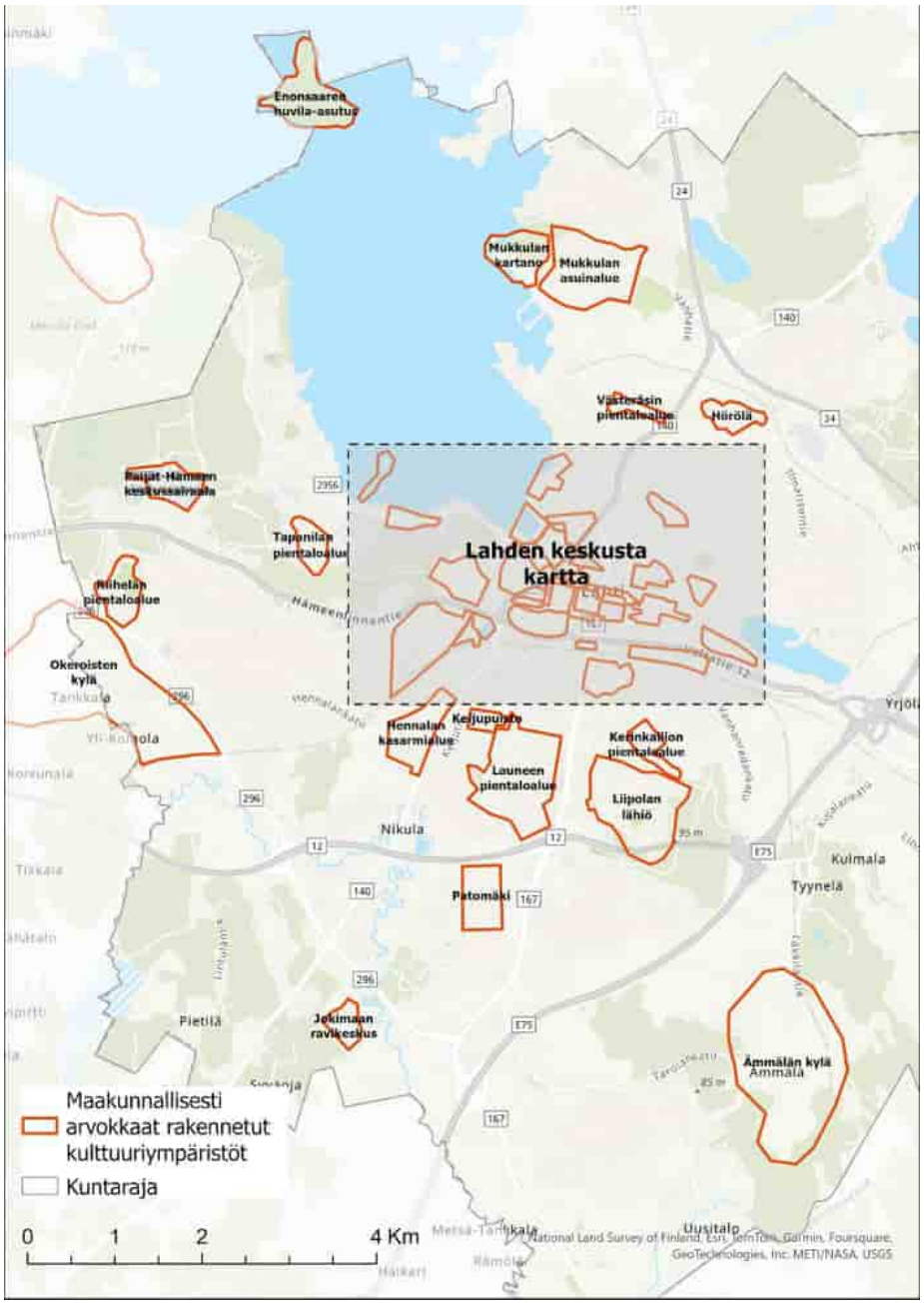
-

[153] Wager 2006.

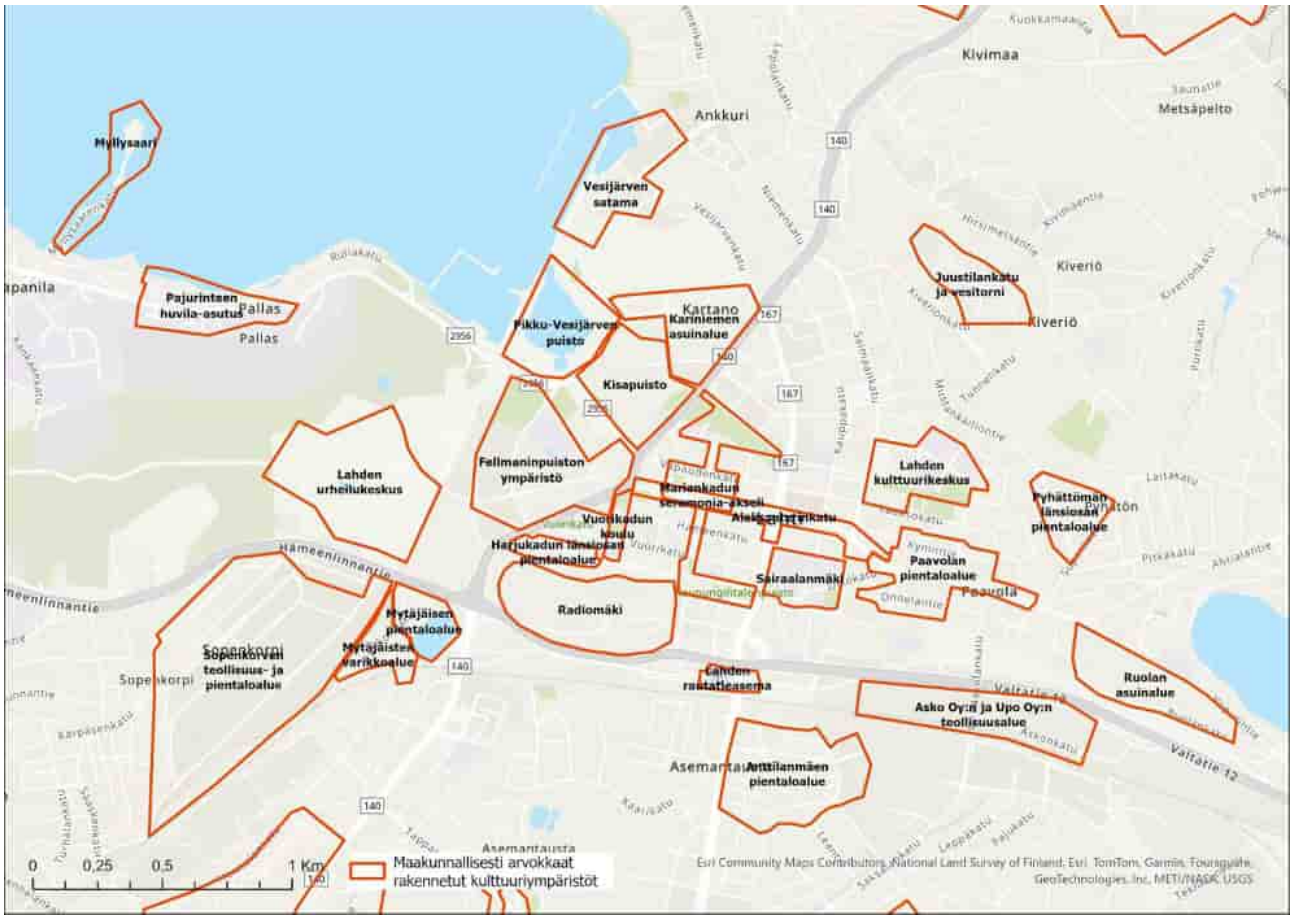
4.7 LAHTI

KARTTA 15. Lahden itäosan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 16. Lahden länsiosan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 17. Lahden keskustan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Ote edellisestä Lahden länsiosaa kuvaavasta kartasta. Päijät-Hämeen liitto.

Lahden luonnonmaisemaa hallitsee itä-länsisuuntainen ensimmäinen Salpausselkä ja sen pohjoispuolelle salvatut vesistöt. Harjun eteläpuolelta saa alkunsa mahtava Porvoonjoki. Lahden kaupunki ja Nastolan kirkonkylä sijoittuvat harjulle. Lahti on Vesijärven pohjukassa ja Nastola Kukkasjärven rannalla. Lahden sijainti Etelä-Suomen keskellä, Järvi-Suomen ja etelärannikon välillä on ollut kaupungin kehityksen kannalta tärkeä. Nastolan luonnonmaisemassa Ensimmäinen Salpausselkä madaltuu ja jakautuu Villähteen kylällä kahdeksi pienemmäksi, asutuksen peittämäksi rinnakkaisselänteeksi. Kirkonkylän kohdalla harju muuttuu laajaksi tasalaeksi. Kirkonkylältä avautuu pitkä maisema pohjoiseen yli Iso-Kukkasen järven.[154]

Asutusta Lahden ympäristössä on ollut kivikaudelta lähtien. Alueelta tunnetaan useita kivikautisia asuinpaikkoja ja Renkomäessä Porvoonjoen varrella sijaitseva Ristola on ehkä yksi tunnetuimmista kivikautisista asuinpaikoista Suomessa. Rautakaudella asutus keskittyi Ahtialan alueelle sekä Nastolan Immilään ja Ruuhijärvelle, mistä kertovat useat runsaat kalmisto- ja asuinpaikkalöydöt. Ensimmäisen kerran Lahti mainitaan historiallisissa lähteissä vuonna 1445, mutta kyläasutus lienee muotoutunut jo 1300-luvulla. Turusta Hämeenlinnan kautta Viipuriin johtanut tärkeä keskiaikainen kauppareitti Ylinen Viipurintie kulki Salpausselän halki ilmeisesti jo 1000-luvulla. Nastolassa Salajärven itärannalla sijaitsevan Linnakallio kuuluu viikinkiajalla rakennettuun Etelä-Hämettä kiertäneeseen linnavuorijärjestelmään.

Kaupungin alueella on kahdeksan historiallisen ajan kylätonttia, joista Koiskala ja Lahden kylä ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä. Ahtialan alueelta tunnetaan runsaasti rautakautisia muinaisjäännöksiä. Suurin osa tunnetuista historiallisen ajan muinaisjäännöksistä on myllynpaikkoja. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla

[154] Wager 2006.

sijaitsee Mukkula, Lahti, Koiskala, Okeroinen ja Jalkaranta. [155] Vanhin kirjallinen tieto Lahdesta on pöytäkirjamerkintä vuodelta 1445. Vanhimmat kylänpaikat on ajateltu olleen Mukkulassa ja Jalkarannassa, mutta keskustan alueellakin on ollut asutusta jo keskiajalla.[156] Nastolan alueen yhdeksästä historiallisen ajan kylätontista Immilän kylätontti on suojeltu muinaisjäännös. Seitsemästä kylästä on mainintа jo 1400-luvulta. Suurin osa historiallisen ajan muinaisjäännöksistä on myllynpaikkoja ja viljelyröykkiöitä. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Ahtiala (Seesta), Villähde, Nastola, Uusikylä, Arrajoki, Immilä ja Ruuhijärvi.[157]

Lahden kylää tai kaupunkia on tutkittu arkeologisin tutkimuksin vasta 1990-luvulta lähtien. Viimeisimmissä vuoden 2013 kaivauksissa tutkittiin ennen kaikkea vuoden 1877 kylän palon aikaisia, ja sitä nuorempia kerrostumia 1900-luvulle asti. Kylän varhaisvaiheet ulottuvat 1300-luvulle saakka. Kylä oli keskiajan lopulla yksi Suur-Hollolan suurimpia kyliä. Lahden kylä syntyi teiden ja vesireittien silmukohtaan. Ylinen Viipurintie kulki pääosin nykyisen Aleksanterinkadun linjaa ja tiiviin raittikylän kylän asutus keskittyi Viipurintien läheisyyteen ja etelään johtaneen Porvoontien risteyksessä sekä Viipurintiestä pohjoiseen haarautuneen Savontien risteyksessä. Vuoden 2013 Lahden torialueen arkeologisissa kaivauksissa löytyi muun muassa 1540-luvun alkupuolelle ajoitettu kaivo. Lahdesta tunnetaan kestikievari jo 1500-luvun lopulta. 1700-luvun puolivälissä majatalo on toiminut Lahden Kartanon tontilla. Ensimmäiset Lahden markkinat järjestettiin 1673 Pikku-Vesijärven tuntumassa, kunnes vuonna 1727 markkinaoikeudet menetettiin Asikkalaan Anianpellolle. Viimeistään uuden ajan alussa 1539 Lahti oli vilkas kauttakulku- ja kauppapaikka. Kylässä oli tuolloin jo 23 taloa. 1600-luvun kantatalot säilyivät paikoillaan aina kylän paloon asti. Merkittävin kasvu tapahtui 1860–1870-luvuilla liikenneyhteyksien kehittymisen ansiosta ja Lahdesta muotoutui maakunnan keskus.[158] Uusi ruutuasemakaava laadittiin lääninarkkitehti Caweenin toimesta ja Lahti julistettiin kauppalaksi vuonna 1878. Kaupunkioikeudet Lahti sai 1.11.1905. Lahti on saanut lisää asukkaita alueliitosten myötä Hollolasta ja Nastolasta.[159]

Kaupungin ruutukaava on säilynyt rakenteeltaan suhteellisen hyvin. Kaavaan perustuva Mariankadun seremonia-akseli toriaukioineen on kaupunkitilallisesti merkittävä ja Suomessa ainutlaatuinen. Caweenin asemakaava loi perusteet kaupungin myöhemmälle asemakaavoitukselle ja kaupunkirakenteen muotoutumiselle. Vuonna 1900 valmistunut Vesijärvi-Loviisa-rataosuus vaikutti merkittävästi kaupunkirakenteeseen, mikä näkyy arkkitehti Selim A Lindqvistin ja insinööri W. O. Lillen vuonna 1901 laatimassa asemakaavassa. Kaupungin eri toiminnot, kuten teollisuus ja eriarvoiset asuintontit sijoitettiin suhteessa rataan.

Riihimäki-Pietarin radan valmistuminen vuonna 1870 ja hyvät vesistökulkureitit houkuttelivat Lahteen teollisuutta, erityisesti puunjalostusteollisuutta. Rata tarjosi suorat yhteydet sekä Helsinkiin että Pietariin. Vesijärven pohjukkaan perustettiin saha ja sinne muotoutui rautatie-, satama- ja teollisuusalue, jossa oli muun muassa selluloosa- ja lasitehdas. Alueesta on sittemmin muodostunut vapaa-ajan alue, jota 2000-luvun alun puurakentamisen merkkikohde Sibeliustalo hallitsee. Vanhinta puunjalostusteollisuutta edustava Tornator Oy:n rullatehdas Hennalasta radan varresta on purettu ja alue on rakennettu asuinalueeksi. Lahden teollisuuden nuorempaan vaiheeseen 1950-luvulta alkaen kuuluvat Askon ja Upo Oy:n punatiiliset tehtaat radan varressa.

Lahden kaupunkirakenne ja rakennuskulttuuri ovat ajallisesti monikerroksisia. Lahden tullessa kaupungiksi vuonna 1905 kaupungeilta vaaditut rakennusjärjestykset ohjasivat rakentamista. Teollisuus vaikutti kaupunkikuvan muotoutumiseen. Lahtea luonnehdittiin 1910-luvulla suurkaupunkimaiseksi kauppatoreineen, puistoineen ja kivitaloineen. Mariankadun seremonia-akselin päätteinä ovat arkkitehti Eliel Saarisen suunnittelema 1912 valmistunut kaupungintalo ja arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema Ristinkirkko,

[155] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[156] Seppänen & Väisänen 2022, 14.
[157] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[158] Seppänen & Takala 2022, 7–43: Tanska & Seppänen 2022, 64, 65.
[159] Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020, 2.

jonka paikalta purettiin vuonna 1977 Lahden vanha vuonna 1890 rakennettu puukirkko. Notkelmassa on Lahden kauppatori, jonka reunoilla on pääasiassa useampikerroksisia 1900-luvun alkupuolen liike- ja asuinrakennuksia, kuten Kansallis-Osake-Pankin pankkirakennus. Hyvä esimerkki 1910- ja 1920-luvun edustavasta koulu-, asuin- ja liikerakentamisesta on Kaupungintalon puiston reunalla Harjukadun katunäkymä. Merkittäviä 1900-luvun alun julkisia rakennuksia ovat muun muassa arkkitehti Valter Jungin ja Emil Fabritiuksen suunnittelema sähkölaitos vuodelta 1907 Vesijärvenkadulla ja kaupungininsinööri Kaarlo Tavastin vuonna 1909 suunnittelema Launeen pumppaamo eteläisessä Lahdessa. Arkkitehti Carolus Lindbergin voittaman asemakaavakilpailun tuloksena syntynyt kaupungin eteläisten osien asemakaava vahvistettiin vuonna 1937. Tähän kaavaan perustuu Launeen pientaloalue.

1920-luvulla Lahdessa kaavoitettiin uusia alueita ja täydennettiin vanhoja. Lahden kaavoitukseen osallistui muun muassa arkkitehti Carolus Lindberg, jonka laatima kaupungin uusi asemakaava vahvistettiin vuonna 1924. Kaava rakentui monimutkaisiin katujen ja aukioiden yhdistelmiin. Vuonna 1935 Lindberg voitti Lahteen 1930-luvun alussa liitettyjen alueiden kaavoituskilpailun.

Viipurilainen arkkitehti Otto-Iivari Meurman oli merkittävä kaavoittaja Lahdessa 1920–1930-lukujen vaihteessa. Meurman laati Lindbergin vuoden 1924 asemakaavan läntisten ja itäisten osien muutokset, joista rakenteellisesti ja rakennuskannaltaan alkuperäisimmillään on säilynyt Paavolan pientaloalue.

Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen laati kaupungin itäisten ja läntisten osien uuden asemakaavan vuosina 1936–1937. Kaavasta muistuttavat Sopenkorven teollisuus- ja pientaloalue sekä Harjukadun länsiosan pientaloalue.

Viipurista Lahteen siirtynyt asemakaava-arkkitehti Olavi Laisaari laati kaupungin ensimmäisen yleisasemakaavan, joka vahvistettiin vuonna 1947. Kaava ennusti muun muassa autoistumisen voimakasta kasvua ja keskustan muuttumista liikealueeksi sekä asuinalueiden siirtymistä niin sanottuihin tytärkaupunkeihin. Kaavoitusideoiden vaikutukset näkyvät muun muassa Aleksanterinkadun varrella ja lähiösuunnittelussa.

Lahden kaupunkikuvaan oleellisesti kuuluvat 150 metriä korkeat radiomastot Radiomäellä pystytettiin vuonna 1927, jolloin perustettiin myös Yleisradion suurradioasema. Myös Mustankallion vesitorni, Salpausselän urheilukeskuksen hyppyrimäet sekä Ruolan korkeat kerrostalot harjun päällä näkyvät etäältä kaupungin silhuetissa.

Lahti on ollut nopeasti kehittyvä kaupunki. Välirauhan aikainen rakentaminen, voimakas jälleenrakentaminen ja siirtoväen mukana tulleet luovutettujen alueiden liike- ja tuotantolaitokset vaikuttivat sodan jälkeen Lahden väkiluvun kasvuun. Keskeisiksi pientaloalueiksi asunnontarvetta tyydyttämään muodostuivat Pyhättömän, Sopenkorven, Launeen ja Kerinkallion sekä Tapanilan ja Västeråsin pientaloalueet, joihin pystytettiin vuosina 1940–1942 ruotsalaisia ja Ruotsin tukemana Suomessa suunniteltuja pientaloja. 1950-luvulla uusia alueita ei kaavoitettu, vaan vanhoja alueita täydennyskaavoitettiin.

Jälleenrakennuskauden kaupunkirakentamisen vaihe on Lahdessa kaupunkikuvaan merkittävästi vaikuttanut ajanjakso. 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla tuotettiin korkeatasoista arkkitehtuuria. Yksi suurimmista kohteista oli Viipurista Lahteen siirtyneen ammattikoulun rakentaminen Fellmanin pellon länsilaidalle 1950-luvulla. Arkkitehtien Olli ja Eija Saijonmaan suunnittelemaan laajaan kortteliin sijoitettiin ammattikoulu, kauppaopisto, kotiteollisuusopisto, teknillinen koulu ja puuseppäkoulu sekä juhlasali, uimahalli, voimistelusali ja kirjasto. Arkkitehtien Mauri Karkulahden ja Eino Tuompon suunnittelemat niin sanotut Hakatornit nousivat 1950-luvulla Fellmanin pellon toiselle laidalle. Alueen keskelle perustettiin suuri kaupunkipuisto Fellmaninpuisto ja Vesijärven rantaan Pikku-Vesijärvenpuisto. Paasikivenaukiolla sijaitsee 1940- ja 1950-luvulla rakennettujen arkkitehtonisesti korkeatasoisten asuin- ja liiketalojen muodostama kokonaisuus, johon liittyy myös Heikki ja Kaija Sirenin suunnittelema, vuonna 1954 valmistunut konserttitalo.

Jälleenrakennuskaudella rakennettiin myös useita ajan moderneinta koulusuunnittelua edustavaa koulurakennusta, kuten apulaiskaupunginarkkitehti Irma Kolsin 1940-luvun lopussa suunnittelemat Kivimaan

koulu ja Kärpäsen koulu. Kolsi piirsi myös vuonna 1949 valmistuneen kaupungin virastotalon, jonka ullakolle rakennettiin taidehalli Viipurin taidemuseosta Lahteen saatua taidekokoelmaa ajatellen.

1960-luvun merkittävimpiin kaavoitus- ja aluerakentamishankkeisiin lukeutuu Ruolan asuinalueen suunnitelma ja toteutus, joka perustui arkkitehti Olli Vahteran suunnitelmaan sekä Mukkulan asuinalueen rakentaminen, josta vastasi arkkitehti Seppo Kasanen. 1970-luvun aluerakentamista edustaa vuosikymmenen alussa rakentunut Liipolan lähiö. Hörölän asuinalue ja Keijupuiston tehokas korkeiden talojen sijoittelu edustavat aikansa uutta rakentamistapaa. 1980- ja 1990-luvuilla rakennettiin Lahden kulttuurikeskus Paavolan puutalojen paikalle. Betoniarkkitehtuuria edustava Lahden kaupunginteatteri valittiin kansainvälisen modernin arkkitehtuurin tutkimus- ja suojelujärjestö DOCOMOMO Suomi Finland ry:n toimesta modernin arkkitehtuurin merkkiteosten joukkoon vuonna 2023.

Lahdelle on ominaista eri kaavoitushankkeiden päällekkäisyys. Kaupunkikuvassa on selvästi havaittavissa eri vuosikymmenten arkkitehtuuri- ja suunnitteluihanteet.[160]

Lahdessa sijaitsee useita kartanoita, kuten Mukkula, Seesta, Ersta, Toivonoja, Tapiola, Koiskala, joista Ersta, Seesta ja Toivonoja ovat RKY-kohteita. Seestan ja Erstan kartanot ovat rakennusperintölailla (2010/498) suojeltuja kohteita.[161]

Sotien jälkeen Nastolaan asutettiin noin 2000 siirtolaista luovutetusta Karjalasta. Talvisodan jälkeen Pensuon ja Hokkaran alueelle ryhdyttiin raivaamaan asutustiloja. Nastola on houkutellut runsaasti teollisuutta etenkin 1960-luvulta lähtien. Rautatien valmistuminen vaikutti teollisuuteen jo varhaisemmin. Kunnan suurimpiin työnantajiin kuuluneen Upo Osakeyhtiön muovitehtaan 1960-luvun puolivälissä rakennuttama teollisuusalue on kokoluokassaan vaikuttava. Nastolaan rakennettiin 1960-luvulla pinta-alaltaan enemmän tehdasrakennuksia kuin yhdellekään toiselle paikkakunnalle Suomeen. Upo Osakeyhtiö rakennutti Salpausselän harjuselänteelle työntekijöilleen suuren Niinitien asuntoalueen 1960–1970-lukujen taitteessa.

Huvila-asutus on keskittynyt Vesijärven ja Nastolan pikkujärvien rannoille. Enonsaaren ja Salajärven huvilat ovat hyviä esimerkkejä 1900-luvun alun vapaa-ajan rakentamisesta. Vesijärven rannalle Salpausselän rinteeseen muodostui Pajurinteen huvila-alue.

Lahti on tunnettu liikuntapaikoistaan, joista valtakunnallisestikin merkittävä Lahden urheilukeskus on kaupungin kupeessa Salpausselällä, Kisapuiston alue keskustassa ja Pajulahden aktiivinen urheilukeskus Nastolassa. Jokimaan ravikeskus on maakunnan raviurheilun keskus. Iitissä Kausalan raviradalla järjestetään ravit vain kerran vuodessa.

Lahden MARY2 -alueet

LAH94 Lahden rautatieasema
LAH95 Ahtialan rautatieasema
LAH96 Mariankadun seremonia-akseli
LAH97 Harjukadun länsiosan pientaloalue
LAH98 Vuorikadun koulu
LAH99 Aleksanterinkatu
LAH100 Radiomäki
LAH101 Lahden kulttuurikeskus
LAH102 Sairaalanmäki
LAH103 Kisapuisto
LAH104 Fellmaninpuiston ympäristö
LAH105 Lahden urheilukeskus
LAH106 Vesijärven satama
LAH107 Mytäjäisten varikko
LAH108 Hennalan kasarmialue
LAH109 Sopenkorven teollisuus- ja pientaloalue
LAH110 Mytäjäisten pientaloalue
LAH111 Asko Oy:n ja Upo Oy:n teollisuusalue
LAH112 Mukkulan kartano
LAH113 Enonsaaren huvila-asutus
LAH114 Pajurinteen huvila-asutus
LAH115 Myllysaari
LAH116 Kariniemen asuinalue
LAH117 Anttilanmäen pientaloalue
LAH118 Kerinkallion pientaloalue
LAH119 Paavolan pientaloalue

[160] Wager 2006.
[161] Kulttuuriympäristön palveluikkuna kyppi.fi. Laki rakennusperinnon suojelemisesta 4.6.2010/498.

LAH120 Launeen pientaloalue
LAH121 Pyhättömän länsiosan pientaloalue
LAH122 Tapanilan pientaloalue
LAH123 Västeråsin pientaloalue
LAH124 Ruolan asuinalue
LAH125 Mukkulan asuinalue
LAH126 Liipolan lähiö
LAH127 Riihelän pientaloalue
LAH128 Ämmälän kylä
LAH129 Koiskalan kartano
LAH130 Nastolan kirkonkylä
LAH131 Salpausselän parantola
LAH132 Orrilanmäki
LAH133 Erstan kartano
LAH134 Pensuon asutustila-alue
LAH135 Tapiolan tila
LAH136 Seestan kartano
LAH137 Toivonojan kartano
LAH138 Uusikylä
LAH139 Uudenkylän entinen vaivaiskoti
LAH140 Immilän myllymäki
LAH141 Järvisten kyläkulma
LAH142 Ruuhijärven kylä
LAH143 Kalkkolan Linnavuoren ympäristö
LAH144 Kumian mylly
LAH145 Niinirinteen lähiö
LAH146 Pietariradan kiviaita
LAH147 Päijät-Hämeen keskussairaala
LAH148 Pajulahden urheiluopisto
LAH149 Juustilankatu ja vesitorni
LAH150 Hörölä
LAH151 Keijupuisto
LAH152 Patomäki
LAH153 Ratsutie
LAH154 Jokimaan ravikeskus
LAH155 Pikku-Vesijärven puisto
HOL56 LAH Okeroisten kylä (Hollolan ja Lahden rajalla)

RKY2009 -alueet

RKY2009, Erstan kartano
RKY2009, Immilän, Kumian ja Seestan myllyt
RKY2009, Seestan kartano
RKY2009, Toivonojan kartano

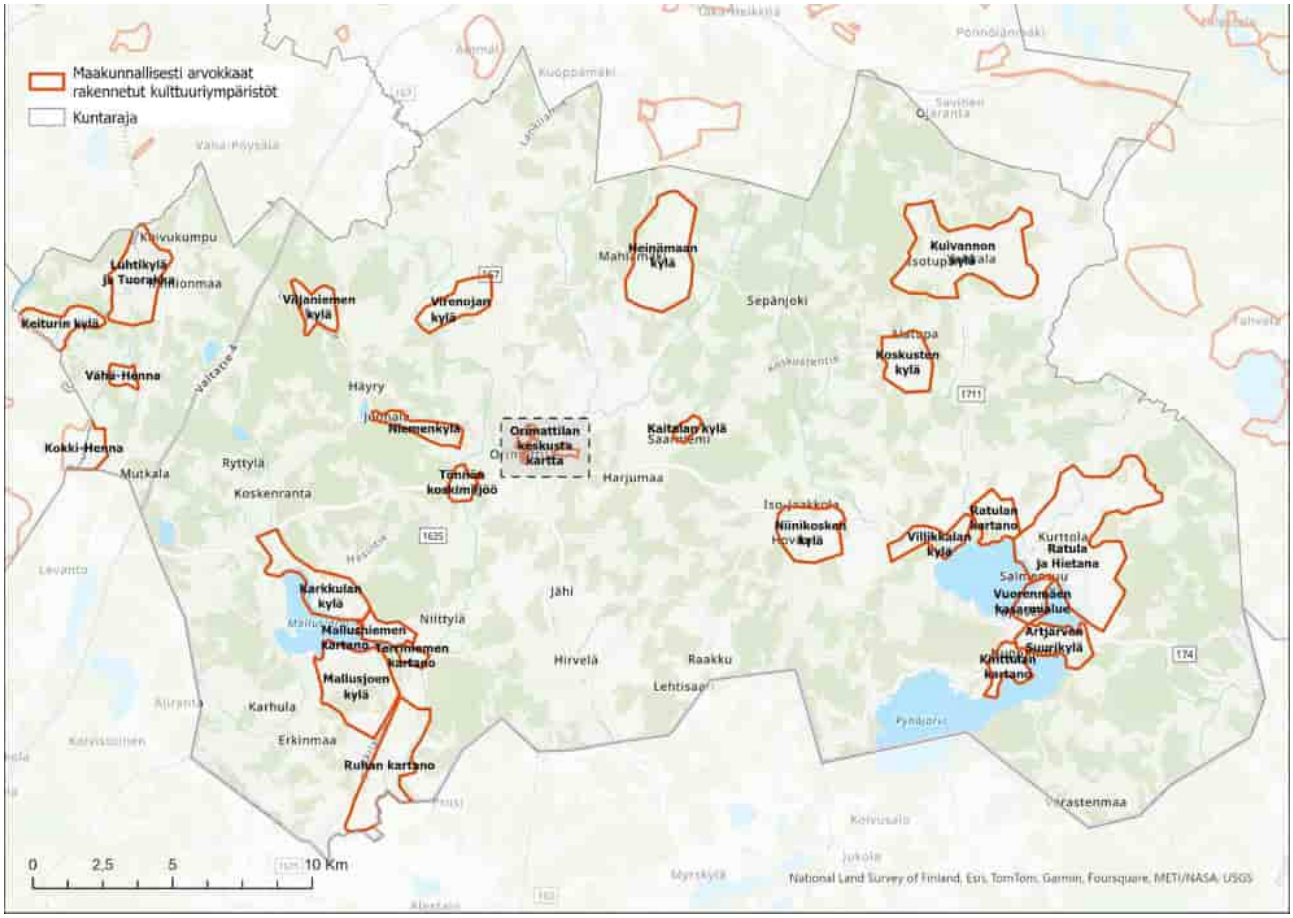
Lahden VAMA2021 -alueet

VAMA2021, Tiirismaan ja Salpausselän maisemat

Lahden maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Okeroisten kulttuurimaisema (Lahti ja Hollola)
Harjumäen maisema-alue
Immilän kulttuurimaisema
Arrajoen kulttuurimaisema
Hokkaran ja Pensuon kulttuurimaisema
Uudenkylän kulttuurimaisema
Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema
Toivonojan kulttuurimaisema
Seestan kulttuurimaisema
Kankaan kulttuurimaisema
Urheilukeskuksen ja Radiomäen maisema-alue

4.8 ORIMATTILA

KARTTA 18. Orimattilan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

KARTTA 19. Orimattilan keskustan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Ote edellisestä kartasta. Päijät-Hämeen liitto.

Pinta-alaltaan suuri Orimattila on laajaa Salpausselästä etelään viettävää savitasankoa, jossa on jokien ja purojen muodostamia laaksoja. Syvimmät ja maisemallisesti näkyvimmät laaksot ovat muotoutuneet pitäjän halki virtaavien Porvoonjoen ja Palojoen uomien tuntumaan. Kunnassa on laajoja yhtenäisiä viljelyalueita esimerkiksi Virenojalla, Ruhan kartanon ympäristössä ja Artjärvellä Ratulassa ja Hietanalla. Kunnan suurimmat järvet ovat Mallusjärvi ja Artjärven järvet Villikkala, Pyhäjärvi ja Säyhtee. Porvoonjoki muodostaa

alkuosassaan kaksi päähaaraa, Luhdanjoen ja Palojoen haaran. Haarat yhdistyvät Tönnönkosken yläpuolella. Porvoonjoki on ollut vanhastaan tärkeä kulkureitti.

Orimattilasta on tavattu lukuisia esihistoriallisia muinaisjäännöksiä, jotka painottuvat selkeästi kivikauteen ja viittaavat melko tiheään kivikautiseen asutukseen. Tunnetuin näistä on Virenojan Myllykoskella sijaitseva yksi Suomen vanhimmista kivikautisista asuinpaikoista. Suurin osa kohteista sijaitsee Porvoonjoen tai siihen laskevien sivujokien varsilla. Rautakautisia esinelöytöjä Orimattilasta on tehty hyvin vähän.

Orimattilan 25 historiallisen ajan kyläntonteista Mallusjoen Eskolan kylätontti on suojeltu muinaisjäännös. Yhdestätoista kylästä on maininta 1400-luvulta ja Artjärven kylästä jo 1300-luvulta. Suurin osa tunnetuista historiallisen ajan muinaisjäännöksistä on myllynpaikkoja ja röykkiöitä. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Heinämaa, Kuivanto, Virenoja, Viljaniemi (Pitkälä), Luhtikylä, Tuorakka, Keituri, Niemenkylä, Viljamaa (Orimattila), Tönnö, Karkkula, Terriniemi, Mallusjoki, Ruha, Niinikoski, Villikkala, Hietana, Ratula, Artjärvi ja Kinttula.[162]

Orimattilan nimi mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1561. Kirkonkylä sijoittuu Viljamaan kylään. Vanhimmat kylät ovat Mallusjoki ja Karkkula. Kylistä 1500- ja 1600-luvulla mainitaan Kuivanto, Mallusjoki, Karkkula, Luhtikylä, Leitsamaa, Niemenkylä, Pakaa, Keituri, Montari, Rekola, Ruha, Sammalisto, Pennala / Suonsulku, Terriniemi, Tuorakkala, Tönnö, Vehkala, Niinikoski ja Heinämaa. Osa kylistä muotoutui sittemmin omiksi keskuksikseen. Artjärven alueen viisi suurinta keskiaikaan palautuvaa kylää vuonna 1572 olivat Ratula, Suurikylä, Kinttula, Hietana ja Villikkala.

Kuivannon kylä muodostui vanhan Nastolan Uudestakylästä etelään rannikolle johtaneen tien varteen. Aikanaan pitäjän suurimpaan kylään rakennettiin koulun ja seuratalon lisäksi oma kirkko vuonna 1931. Kylän raitin varrella on useita pääosin jälleenrakennuskauden liikerakennuksia ja 1920-luvulta oleva meijeri. Pitsinnypläyksestä 1700-luvulta asti tunnetussa Heinämaan kylässä on säilynyt vanhaa käsityöläisasutusta.

Hollolan kirkkopitäjään kuuluneesta Orimattilasta muodostettiin itsenäinen kappeliseurakunta vuonna 1639. Nykyinen, järjestyksessään neljäs kirkko Orimattilan keskustaan valmistui vuonna 1867. Kirkolle johtaa kyläraitti, jonka varrella on 1900-luvun alusta 1950-luvulle palautuvia asuin- ja liikerakennuksia. Kirkonmäki on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY2009). Orimattilan kaupungintalo sijaitsee Palojoen varrella ja sen tuntumassa on samaa aikakautta edustava 1950-luvun liikerakennusten kokonaisuus. Jokivarren helmenä on Orimattilan villatehtaan perustajan K.H. Attilan uusrenessanssityylinen asuintalo Sevilla vuodelta 1895. Rakennuksessa toimii taiteilija Soile Yli-Mäyryn Taidelinna. Kaupungin vilkkaasta 1960-luvun asuinrakentamisesta Orion punatiilinen kerrostaloalue Palojoen rantamilla on hyvin säilynyt esimerkki.

Vuonna 1900 valmistunut Lahti-Loviisa-rautatie vilkastutti alueen teollisuutta. Käkelään perustettiin muun muassa saha ja meijeri sekä uudenaikainen vanhainkoti. Käkelän vanha kyläraitti on huomionarvoinen vanhojen suurien asuinrakennusten reunustama kylätie.

Orimattilan toinen kirkonkylä, Artjärven Suurikylä sijoittuu Säyhteenjärven ja Villikkalanjärven väliselle kannakselle. Suurikylässä sijaitsee Artjärven vuonna 1839 valmistunut kirkko. Artjärvestä muodostettiin Lapinjärven kappeli 1636, itsenäinen seurakunta Artjärvestä tuli vuonna 1865. Artjärvi liittyi osaksi Orimattilaa vuonna 2011.

Orimattilan kartanot Ylöstalo (Sipilä), Tahvola, Sommarnäs, Ruha, Mallusniemi ja Terriniemi, joka tunnetaan vuoteen 1922 saakka Hakoisena, sijoittuvat Porvoonjoen varteen ja Mallusjärven tuntumaan ja Kinttulan ja Ratulan kartanot Artjärvelle Villikkalanjärven ja Pyhäjärven rannoille. Varsinaisia 1600-luvun läänityskaudella eli uudelle rälssimaalle syntyneitä kartanoita Orimattilassa ovat Ruha, Mallusniemi, Kinttula ja Ratula.

Koskiin sijoitettiin myllyjä ja sahoja, joista Tönnönkosken 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta olevat myllyt patolaitteineen ovat säilyneet. Veronalaisia myllyjä Orimattilassa oli vuoden 1586 verotietojen mukaan 19

[162] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.

kpl. Koskiin rakennettiin 1910-luvulta lähtien sähkölaitoksia, kuten Vääräkosken voimalaitos Porvoonjoessa Niemenkylässä. Tönnönkosken myllymiljööseen kuuluu Suomen vanhin, vuonna 1911 rakennettu betonikaarisilta. Orimattilassa on runsaasti vanhaa liikenneinfrastruktuuria, kuten kiviholvisiltoja Luhtikylässä ja Villikkalassa.

Orimattilan vanhinta teollisuutta edustaa värjäri Karl Herman Attilan 1882 perustama entinen villatehdas Orimattilan kirkonkylässä.[163] Valtosen suksitehdas perustettiin vuonna 1914 Kaitalan kylään, josta tuotanto siirrettiin myöhemmin Orimattilan keskustaan radan varteen Käkelään.

Artjärven Vuorenmäelle sijoitettiin vuonna 1882 Artjärven Reservikomppania (Uudenmaan tarkka-ampujapataljoona). Maa-alue lunastettiin Ratulan kartanolta. Alueella sijaitsee yksi maakunnan harvoista rakennussuojelulailla suojelluista rakennuksista, niin sanottu Päällikön talo.[164]

Orimattilan MARY2 -alueet

ORI156 Orimattilan kirkonkylä
ORI157 Käkelä
ORI158 Niinikosken kylä
ORI159 Kaitalan kylä
ORI160 Koskusten kylä
ORI161 Kuivannon kylä
ORI162 Heinämaan kylä
ORI163 Virenojan kylä
ORI164 Karkkulan kylä
ORI165 Mallusniemen kartano
ORI166 Mallusjoen kylä
ORI167 Ruhan kartano
ORI168 Terriniemen kartano
ORI169 Tönnön koskimiljöö ja Porvoonjokilaakso
ORI170 Niemenkylä
ORI171 Viljaniemen kylä
ORI172 Luhtikylä ja Tuorakka
ORI173 Keiturin kylä
ORI174 Vähä-Henna
ORI KAR175 Kokki-Henna (Orimattilan ja Kärkölän rajalla)
ORI176 Artjärven Suurikylä
ORI177 Ratula ja Hietana
ORI178 Ratulan kartano
ORI179 Kinttulan kartano
ORI180 Villikkalan kylä
ORI181 Vuorenmäen kasarmialue
ORI182 Orion alue
ORI183 Orimattilan villatehdas

Orimattilan RKY2009 -alueet

RKY2009, Orimattilan kirkonmäki
RKY2009, Heinämaan kylä
RKY2009, Tönnönkosken silta ja myllypaikka
RKY 2009 Kinttulan kartano
RKY2009, Ratulan kartano
RKY2009, Kinttulan kartano

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993, Mallusjärven-Porvoonjoen kulttuurimaisema
RKY1993, Ratulan-Hietanan kulttuurimaisema
RKY1993, Suurikylän-Vuorenmäen kulttuurimaisema

Orimattilan VAMA2021 -alueet

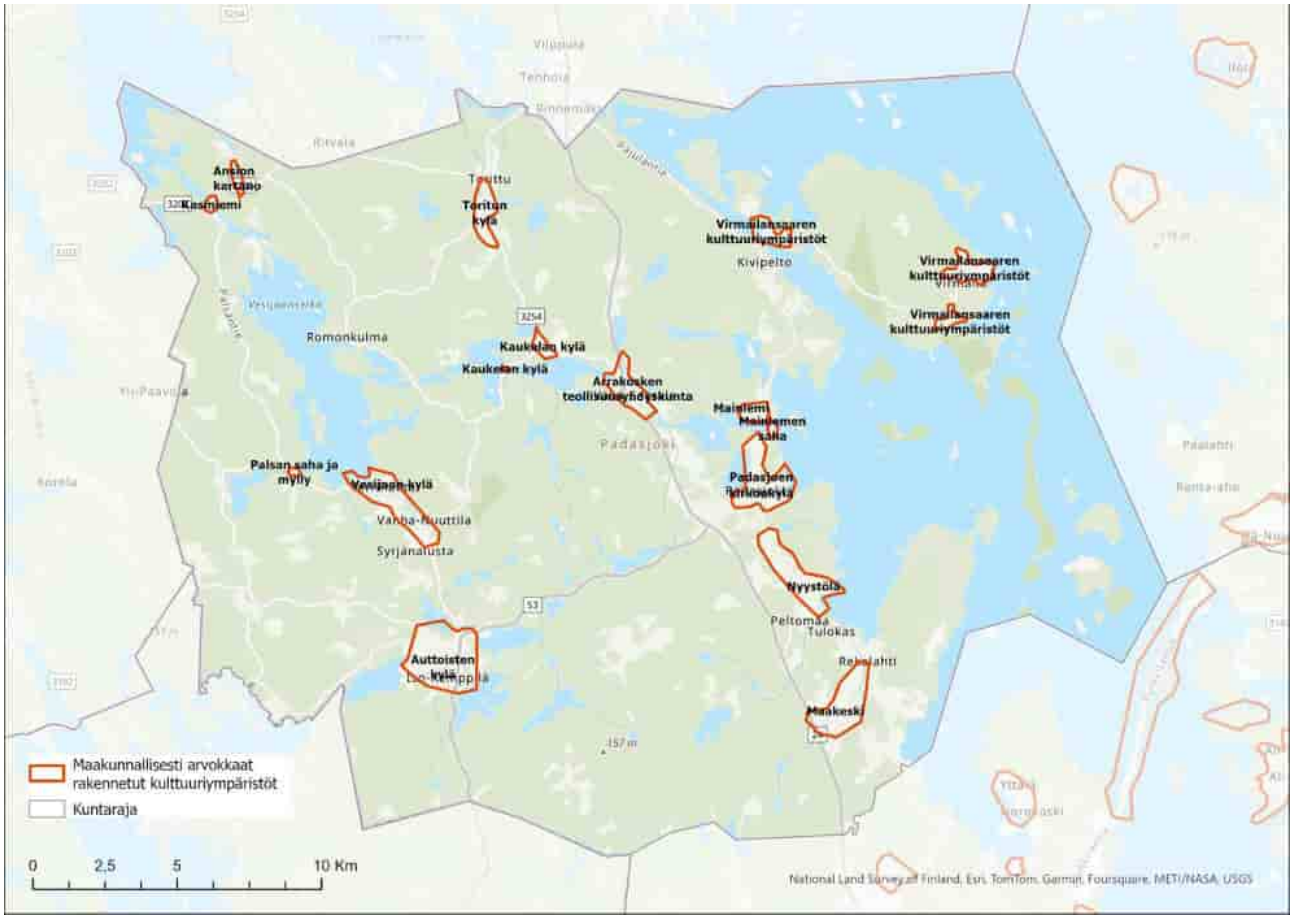
VAMA2021, Artjärven viljelymaisema
VAMA2021, Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Orimattilan maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Artjärven kulttuurimaisema
Niinikosken kulttuurimaisema
Pakaan kulttuurimaisema
Kuivannon kulttuurimaisema
Vähä-Hennan kulttuurimaisema
Kokki-Hennan kulttuurimaisema (Orimattila ja Kärkölä)
Luhtikylän kulttuurimaisema
Virenojan kulttuurimaisema
Keiturin kylän kulttuurimaisema
Pennalan kulttuurimaisema
Viljaniemen kulttuurimaisema
Heinämaan kulttuurimaisema
Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema
Mallusjärven – Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema

[163] Wager 2006.
[164] Wager 2006.

4.9 PADASJOKI

KARTTA 20. Padasjoen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Padasjoki Päijänteen länsirannalla on suurelta osin vesistöä. Useiden järvien täplittämässä kunnassa toiseksi suurin järvi on Vesijakaa. Laajimmat peltoalueet ovat Maakesken ja Nyystölän kylissä.

Padasjoki on asutettu varhain, mihin viittaavat esihistoriallisen ajan asuinpaikat ja esinelöydöt. Rautakautinen asutus Padasjoella vakiintui viimeistään 700-luvulla ja keskittyi ennen kaikkea kirkonkylän ja Nyystölän alueille. Päijänteen lounaispuolelle sijoittuvan Padasjoen vaihtelevaa luonnonmaisemaa hallitsevat lukuisat järvet. Kymijoen ja Kokemäenjoen vesistöt yhtyvät Vesijakaan järvessä. Myös asutus on keskittynyt järvien ja jokien tuntumaan. Esimerkiksi Auttoisen kylä on neljän järven ympäröimä ja Vesijaon kylä sijaitsee Vesijakaan järven eteläpuolella. Kylät lukeutuvat myös Padasjoen vanhimpiin. Molemmat mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1464. Kylien välillä on laajoja, asumattomia erämaa-alueita.[165]

Padasjoen 19 historiallisen ajan kylätontista yksikään ei ole suojeltu. Seitsemästä on maininta 1400-luvulta. Osan paikannus on epävarma, koska Kuninkaan kartasto ei ole Padasjoen alueella kattava. Historiallisen ajan muinaisjäännöksistä esiintyy erityisesti röykkiöitä, rajamerkkejä ja hiilimiiluja. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsee Kasiniemi, Torittu, Pappila, Jokioinen eli Inkilä (keskusta), Nyystölä, Maakeski ja Auttoinen.[166]

Monet Padasjoen kylistä ovat keskiaikaisperäisiä ja niistä on mainintoja 1400-luvun puolivälistä. Kylät mainitaan kirjallisissa lähteissä ensi kerran 1500-luvulla, jolloin mainitaan Auttoisten, Vesijaon, Nyystölän, Jokioisten ja Maakesken kylät. Pienempiä muutaman talon kyliä olivat Inkilä, Osoila, Virmaila, Kaukela, Syrjäntausta, Torittu ja Kellosalmi. Padasjoen kartanoista Verho, Ansio ja Saksala on perustettu 1600-luvulla. Mainintoja niitä edeltäneistä taloista on jo 1500-luvulta.

[165] Wager 2006, 105.
[166] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.

Padasjoen kulttuurimaisemaa hallitsevat agraarit kylät, joista etenkin Auttoinen on säilyttänyt tiiviin ryhmäkylämäisen luonteensa. Ajallisesti ja toiminnallisesti kerroksellinen kirkonkylä sekä merkittävä teollisuus, Arrakosken teollisuuskylä ja Mainiemen saha, ovat erinomaisia esimerkkejä. Yhteistä viljelyalueille ja teollisuuden syntymiselle on kartanoiden vaikutus.

Padasjoen kirkonkylä (Jokioinen) sijoittuu Kirkkolammin ja Päijänteen väliselle kannakselle. Kirkonkylän halki virtaavan Kirkkojoen varrelle sijoittuvat vanha pappila, kirkko ja Saksalan kartano, jonka pitkät puukujanteet satamaan ja koulukeskukseen hallitsevat maisemaa. Kylässä on ollut asutusta 1400-luvulta lähtien. Padasjoen nykyisen kirkon paikalla on ollut kivinen sakasti jo 1400-luvun puolivälissä. Kunnantalo ja eteläisen liikekadun pankkirakennukset ovat 1940- ja 1950-luvuilta. Niitä yhdistävällä vanhalla Kirkkojoen ylittävällä kauppatiellä on säilynyt vanhan kyläraitin tuntu. Padasjoen koulukeskuksen kolme eri aikakauden koulurakennusta muodostavat pihan ympärille yhtenäisen kokonaisuuden. Vanhin koulurakennus on kunnostettu kotiseututaloksi. Nyystölään rakennettiin uusi sotien jälkeistä funktionalistista arkkitehtuuria edustava kunnalliskoti vuonna 1951.

Palsan, Arrakosken ja Kasiniemen halki kulkevat joet on valjastettu varhain myllyjen, sahojen ja pienteollisuuden käyttöön. Myllyjä Padasjoella on ollut keskiajalta lähtien. Vanhin maininta Päijät-Hämeen sahoista on Nyystölän kylän kotitarvesahasta vuodelta 1696. Suurimpiin sahoihin lukeutuvat 1880 perustettu Mainiemen höyrysaha ja Auttoisen Aarnonkulman vuonna 1853 perustettu Arnon saha.[167] Arrakoskella toimi Vierun ruukki ja useita pieniä raudanjalostuslaitoksia 1800-luvun lopulla, myöhemmin muun muassa harjapuutehdas. Kaukelan kylään rakennettu sähkölaitos mahdollisti kylällä tekstiiliteollisuustoimintaa. Hyvien vesiliikenneyhteyksien ansiosta Padasjoen rannat ovat houkutelleet sekä teollisuutta että kesäasukkaita. Virmailansaari on yksi vapaa-ajan asuntojen alueista, jonka laituriin Päijänteen höyrylaivaliikennekin aikoinaan poikkesi. Kelvenne ja muut Päijänteen saaret ovat nykyisin vesillä liikkujien suosiossa.

Maakesken Linnamäellä hypättiin mäkeä ja järjestettiin avoimia kansallisia mäkikisoja vuodesta 1935. Mäkikeskus oli maakunnan yksi suosituimpia Lahden Salpausselän jälkeen. Linnamäen hyppyri purettiin vuonna 1967.

Padasjoen MARY2 -alueet

PAD184 Padasjoen kirkonkylä
PAD185 Nyystölä
PAD185 Maakeski
PAD186 Mainiemen saha
PAD187 Mainiemi
PAD188 Virmailansaaren kulttuuriympäristöt
PAD189 Auttoisten kylä
PAD190 Vesijaon kylä
PAD191 Palsan saha ja mylly
PAD192 Kasiniemi
PAD193 Ansion kartano
PAD194 Toritun kylä
PAD195 Kaukelan kylä
PAD196 Arrakosken teollisuusyhdyskunta

Padasjoen RKY2009 -alueet

RKY2009, Saksalan kartano
RKY2009, Auttoisten kylä
RKY2009, Vesijaon kylä

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993, Arrakosken kulttuurimaisema
RKY1993, Padasjoen kirkonkylä
RKY1993, Maakesken kylä ja kulttuurimaisema
RKY1993, Mainiemen sahan ympäristö

Padasjoen VAMA2021 -alueet

VAMA2021, Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisemat

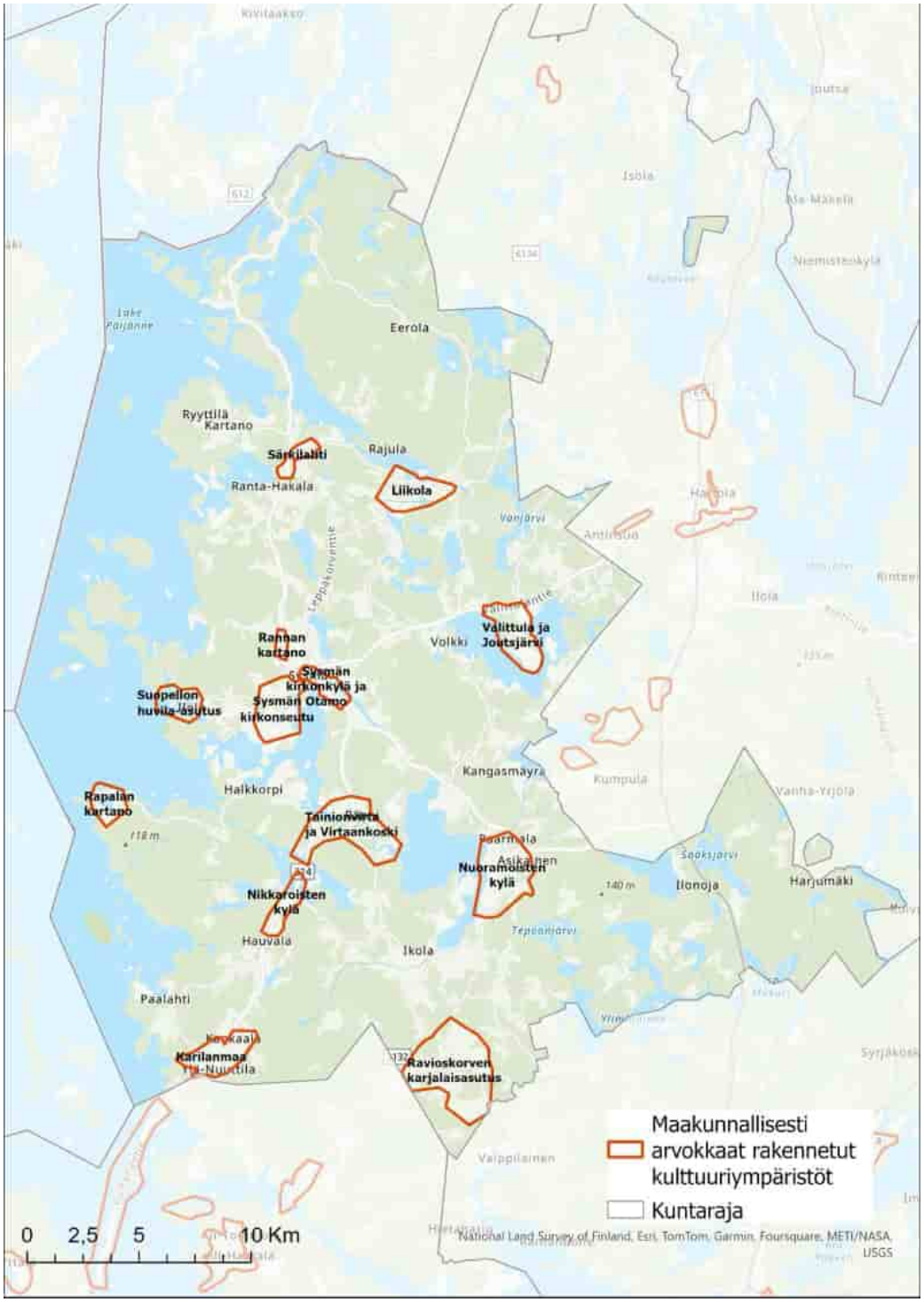
Padasjoen maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Pallitta–Tyllänmäen maisema-alue
Toritunharjun maisema-alue
Kasiniemen maisema-alue
Virmailansaaren sisääntulomaisema
Arrakosken kulttuurimaisema

[167] Wager 2006, 105.

Ratianharju
Mainiemen kulttuurimaisema
Kartanon peltoalue
Saksalan kulttuurimaisema
Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisema
Nyystölän kulttuurimaisema
Maakesken kulttuurimaisema

4.10 SYSMÄ

KARTTA 21. Sysmän maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt MARY2. Päijät-Hämeen liitto.

Päijänteen itärannalla sijaitsevaa Sysmää halkovat lukuisat järvet ja joet. Tainionvirta Hartolasta Valittulan ja Joutsjärven rannoilta, Nuoramoisiin ja edelleen Virtaalle ja Majutveden kautta Päijänteelle on ollut merkittävä kulkureitti. Vesireitit ovat vaikuttaneet vahvasti asutuksen ja teollisuuden sijoittumiseen. Tiet kulkevat korkeilla harjanteilla ja mukailevat viljelysalueiden ja metsien rajoja. Kylät ovat muodostuneet harjumuodostelmien ja vesistöjen solmukohtiin. Tiheintä asutus on Majutvettä ympäröivillä savikkoalueilla.

Sysmässä on asuttu yhtäjaksoisesti kivikaudelta nykypäivään. Tästä kertovat useat kivikautiset asuinpaikat, rautakautiset asuinpaikat ja kalmistot sekä keskiajalle ajoittuvat kylätontit. Sysmän alueita (esim. Suurikylä, Pappila, Seppälä ja Nuoramoinen), voidaan pitää merkittävinä kohteina rautakauden osalta koko Suomen mittakaavassa.

Sysmän 31 historiallisen ajan kylätontista Onkiniemi, Supittu ja Voipala on suojeltuja muinaisjäännöksiä. Viisitoista kylää on mainittu 1400-luvulla. Nykyisen Sysmän kirkonkylän alue on muodostunut Suurikylän, Käenmäen, Skinnarilan ja Toivolan kylien alueelle. Käenmäeltä tunnetaan historiallisen ajan talon tontti. Historiallisen ajan muinaisjäännöksistä on erityisesti viljelyröykkiöitä, torpan paikkoja ja tervahautoja. Maakunnallisesti arvokkailla alueilla sijaitsevat Soilahti/Särkilahti, Liikola, Valittula, Joutsjärvi, Rapala, Linna, Virtaa eli Virta, Nikkaroinen, Nuoramoinen, Suurikylä, Kollari eli Kollarla eli Otamo. Karilanmaa ja Skinnarila.[168]

Asutuksen emäseutuja Sysmässä ovat olleet 1400- ja 1500-luvuilla Majutveden, Nuoramoisjärven ja Joutsjärven ympäristöt. Sysmässä on useita kyliä, jotka mainitaan 1400-luvulla. Nuoramoinen mainitaan jo vuonna 1405, Otamo vuonna 1430, Liikola vuonna 1443, Rapala vuonna 1459, Sysmän keskuskyläksi luettu Suurikylä vuonna 1462, Virtaa vuonna 1470 ja Karilanmaa vuonna 1474. Ensimmäinen kirjallinen maininta Sysmän seudusta on paavin annekirjeessä Hartolan kirkossa käyviä varten vuodelta 1398. Kirkkopitäjänä Sysmä mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1442.[169]

Alkujaan Sysmä oli suurpitäjä, johon kuuluivat lähes kaikki Itä-Hämeen nykyiset kunnat. Sysmä on myös vanha kartanopitäjä. Lukuisat kartanot ovat vaikuttaneet kunnan kulttuuriympäristön muotoutumiseen. Nuoramoisten Uusi-Olkkola, Vanhan-Olkkola ja Nordenlund, Virtaalla Virtaan kartano ja Vanhakartano, nykyisen Sysmän keskustan alueella sijaitseva Rantala ja pohjoisempana Rannan kartano, Suurikylässä Suurikylän kartano ja Voipalassa Hovilan kartano sekä Päijänteen rannalla Rapalanniemessä sijaitseva Rapalan kartano ja Karilanmaalla Yskelän kartano.

Sysmän vanhoja pääteitä edelleen mukailevat päätiet rakennettiin ennen 1700-luvun puoliväliä. Etelään johtava reitti kulki Nikkaroisten, Karilanmaan ja Pulkkilanharjun kautta Asikkalaan ja toinen päätie kulki Valittulan kautta Hartolaan.[170]

Varhainen teollisuus Sysmässä muodostui kartanoiden ympärille ja usein kartanon sijainti virran äärellä mahdollisti sähkön tuotannon. Virtaan kartanon omistaja Magnus Tandefelt perusti mailleen viinatehtaan vuonna 1878. Hän omisti 1880-luvulla myös kaksi pientä telakkaa ja sahan. Kartanoiden meijeritoiminta oli Sysmässä vilkasta. Maatalouden kehittyessä myös maidonjalostukseen panostettiin. Hovilan kartanoon perustettiin meijerikoulu, joka siirrettiin myöhemmin Nuoramoisiin. Majutveden rannalle nykyiseen keskustaan rakennettiin suuri osuusmeijeri 1900-luvun alussa, samoin Valittulaan. Nikkaroisissa oli maidon kuorinta-asema ja Liikolassa oma pieni meijeri. Myöhemmästä teollisuudesta voi mainita Otamossa toimineen Talasniemen sahan.

Kirkonkylän keskusraittia rajaa pääasiassa kaksikerroksiset liikerakennukset. Korkeimmalla paikalla on klassistinen yhteiskoulu vuodelta 1924. Vanhaa raitinvarsimiljöötä edustavat muun muassa vanha paloasema, Lepola, entinen Säästöpankin rakennus ja Markkala. Sysmän keskiaikaista rakennuskulttuuria edustaa Sysmän Pyhän Olavin kirkko, joka on rakennettu myöhäiskeskiajalla 1500-luvun alkupuolella. Sysmän ensimmäinen kerrostalo rakennettiin vuonna 1963 Peltotielle. 1970–1990-luvuilla rakennettiin uusia asuinalueita kuten Leppäkorventien kerrostalot, joissa toteutettiin ajalle tyypillisiä kaupunkimaisia mutta maaseututaajamassa poikkeavia ratkaisuja esimerkiksi sijoittelussa. Kunnantalo on valmistunut vuonna 1983.

Sysmän Särkilahti tunnetaan laulaja Olavi Virran syntymäpaikkana.

[168] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[169] Wager 2006, 113.
[170] Hahl, Lintukangas & Aarrevaara 2014, 21.

Sysmään Päijänteen rannoille ja vesistöjen varsille muodostui varhain huvila-asutusta. Vanhimpiin ja edustavimpiin alueisiin lukeutuu Suopellon huvila-asutus Päijänteen rannalla 1800-luvun lopusta. Hovilan kartanon mailla sijainneen Ilolan kartanon rannoilta lohkottiin huvilatontteja 1800-luvun lopulla. Alueella oli vetovoimaa höyrylaivaliikenteen laiturin ja 1870-luvulla laivarantaan rakennetun majatalon ansiosta.

Sotien jälkeen Sysmään sijoitettiin noin 1200 siirtokarjalaista. Ravioskorpeen Nordenlundin kartanon mailla Leenharjun juurelle raivattiin maanhankintalain nojalla Suomen suurimpiin kuuluva asutustila-alue. Sinne muodostettiin 36 asutustilaa, joiden asukkaista noin puolet oli siirtoväkeä ja puolet rintamamiehiä.[171]

Sysmän MARY2 -alueet

SYS197 Sysmän kirkonkylä ja Otamo
SYS198 Sysmän kirkonseutu
SYS199 Suopellon huvila-asutus
SYS200 Rapalan kartano
SYS201 Tainionvirta ja Virtaankoski
SYS202 Nikkaroisten kylä
SYS203 Karilanmaa
SYS204 Nuoramoisten kylä
SYS205 Ravioskorven karjalaisasutus
SYS206 Rannan kartano
SYS207 Särkilahti
SYS208 Liikolan kylä
SYS209 Valittula ja Joutsjärvi

Sysmän RKY2009 -alueet

RKY2009, Sysmän kirkonseudun kulttuurimaisema
RKY2009, Nuoramoisten kartanomaisema
RKY2009, Ravioskorven asutustila-alue

RKY2009 määrittelyssä pudonneet RKY1993 -alueet

RKY1993, Suopellon huvila-asutus
RKY1993, Rapalan kartano ja kulttuurimaisema
RKY1993, Tainionvirran ja Virtaankosken kulttuurimaisema
RKY1993, Otamon kylän kulttuurimaisema

Sysmän VAMA2021 -alueet

-

Sysmän maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Nikkaroisten kulttuurimaisema
Valittulan kylän maisema-alue
Leenharjun eteläosan kulttuurimaisema
Salonniemen ja Kotiniemen maisema-alue
Karilanmaan kulttuurimaisema
Rannan kulttuurimaisema
Liikolan kylämaisema
Otamon kylän kulttuurimaisema
Päijätsalon maisema-alue
Hovilan kartano ja kulttuurimaisema
Nuoramoisten kulttuurimaisema
Virtaankosken kulttuurimaisema
Rapalan kulttuurimaisema

[171] Wager 2006.

LÄHTEET

(1992). Kymenlaakson rakennuskulttuuri. Kymenlaakson seutukaavaliitto.

Aarrevaara, E., C. Uronen & T. Vuorinen (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulu. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/132824/LAMK_2006_C_22.pdf?sequence=1

Ahola, T. (2019). Ala-Rääveli – Keskinen rantaosayleiskaava, kulttuuriympäristön täydennysinventointi. Selvitystyö Ahola. Heinolan kaupunki.

Ahola, T. (2013). Hollola. Pyhäniemi. Kulttuuriympäristöselvitys. Raportti 22.7.2013. Hollolan kunta ja Pyhäniemen kiinteistöt Oy.

Ahola, T., Tulonen, A., & Utriainen, H. (2007). Kulttuuriympäristöjen Häme: Hämeen alueellinen kulttuuriympäristöohjelma 2007–2013. Hämeen ympäristökeskus. Hämeen ympäristökeskuksen raportteja 04/2007. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/45225/HAMra_4_2007.pdf;jsessionid=5CA5A81271B7DE14A0069581678BB751?sequence=1

Aittamäki, A-E. & Parkkimaa, T. (2020). Perinnebiotooppien päivitysinventointi 2020. Hämeen ELY-keskus.

Anttila, O. (2000). Iitin historia: 3, Iitistä ja iittiläisistä Kuusankosken erosta 1900-luvun lopulle. Iitin kunta.

Eerola, V., & Mäkelä, A. (2020). Nastolan historia: IV Nastolalaisten ja Nastolaan muualta tulleiden elämä 1939–2015. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Halila, A. (1939). Iitin historia.

Halila, A. (1966). Iitin historia: 2, Kunnallishallinnon synnystä ja ylisen Kymenlaakson teollistumisen alkamisesta toiseen maailmansotaan.

Hollolan kulttuuriympäristöselvitys 2020. https://www.hollola.fi/library/files/5ebe4af2c9105824bc000195/Y21_Strateginen_yleiskaava2020_luonnosvaihe_Kulttuuriymparistoselvitys.pdf

Hovi, A., Lahelma, A., & Poutiainen, H. (2002). Porvoonjoen yläjuoksun esihistoriallisia ja kulttuurihistoriallisia kohteita Lahden, Hollolan ja Orimattilan alueella. Lahden kaupunginmuseo.

Huovila, M. (2022). Rautatieverkoston merkitys Lahden kylän ja kauppalan kehitykseen. Teoksessa: *Raittikylästä kaupungiksi: Lahden kehitys ja elämänmuodon muutos keskiajalta 1900-luvun alkuun*. Toim. Seppänen, L., & Takala, H. Lahden museot.

Iitin kotiseutuyhdistys. (2015). Lählätti min tänne Iittih: Iittiläistä elämänmenoa Aino Vallin kuvaamana. Iitin Kotiseutuyhdistys.

Karisto, A., & Laaksonen, P. (2011). *Punapaidat: Lahtelainen mäkilegenda*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Hiihtomuseo.

Keränen, S., & Aro, T. (2021). Missä syrjä sijaitsee? - Kun kaupunki ei ole kaikki. Kirjapaja.

Kontulainen, H. & Niskanen, R. (2019). *Talo Tapanila: Täydennysrakennus Tapanilan arvoalueelle*. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia 36. Lahden kaupunginmuseo.

Koskelainen L., Ojala S., Rekola T. & Vallas S. (2023). Salpakangas eilen, tänään ja huomenna. Lahden kaupunginmuseon tutkimuksia 39. Lahden kaupunginmuseo.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Kyppi.fi-sivusto. Rakennusperintö Päijät-Hämeessä. Museovirasto. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_list.aspx

Kurhilan-Hillilän Maamiesseura ry ja maatalousnaiset (1997). Nuijamäeltä Myötämäelle – Kurhilan-Hillilän kyläkirja.

Kymenlaakson liitto (2014). Kymenlaakson valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maaseudun maisema-alueiden päivitysinventointi 2013–2014. Loppuraportti 4.9.2014. Kymenlaakson liitto. http://www.maaseutumaisemat.fi/wp-content/uploads/2017/03/KYM-raportti-valtakunnalliset.pdf

Kärkkäinen, S. (2017). Selvitys Ylisen Viipurintien linjauksista Päijät-Hämeessä. Lahden kaupunginmuseo.

Lagerstedt, J. (2017). KYMENLAAKSON MAAKUNNAN SOTAHISTORIALLISTEN KOHTEIDEN ALUERAJAUSTEN TARKISTUS 2017. Museovirasto. Kymenlaakson sotahistoriallisten kohteiden aluerajaukset 2017.pdf.

Lahden kaupunginmuseo (2012). Hiihtomuseo. *Suomen suksi: Suksisepästä teolliseen muotoilijaan = Finnish ski : from ski smiths to industrial designers*. Lahden kaupunginmuseo.

Laki rakennusperinnön suojelemisesta. Annettu 4.6.2010. Saatavilla: https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498#

Lies-Niittymäki, H. (2014). Kaakkois-Suomen perinnemaisemat - Kymenlaakso. Etelä-Karjalan liitto, Kymenlaakson liitto, Sweco Ympäristö Oy. Saatavilla: https://www.kymenlaakso.fi/images/Liitteet/ALUESUUNNITTELU/Maakuntakaava/2040_selvitykset/Perinnebiotoopit_Kymenlaakso.pdf

Markkanen, E. (1968). Asutus ja väestä keskiajan lopulta nykypäiviin. Teoksessa: Hartolan kirja.

Männistö-Funk, T. (2017). Noin sata vuotta teollisuutta ja teknologiaa – Läpileikkauksia Suomeen tekniikan maana. Teoksessa: *Miten Suomesta tuli tekniikan maa*. Toim. Männistö-Funk, T., & Juuti, P. Tekniikan museo. 11–56.

Mäkinen, J. (2014). Hyvät ja yhtenäiset peltoalueet Päijät-Hämeessä. Päijät-Hämeen liitto A212 * 2014. Saatavilla: maka2014_2014_hyvat_yhtenaiset_peltoalueet_netti.pdf (paijat-hame.fi)

Niskanen, R. (2012). Kaupunki syntyy – lahtelaista jugendia. Teoksessa: Kuusenoksa ja lukinlanka: Sata vuotta jugendtunnelmaa. Toim. Niskanen, R., & Vertainen, T.. Lahden kaupunginmuseo. 203–234.

Niskanen, R. (2015). Ihanuuden tähden: Lahtelaisten puistoja ja puutarhoja. Lahden museot.

Niskanen, R. (2020a). Heinolan seminaari – isänmaan sivistysvainioilla. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Niskanen, R. (2020b). Jotakin uutta, jotakin vanhaa – Heinolan kaupunkikuva jälleenrakennuksesta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo. 195–214.

Niskanen, R. (2020c). Suomen urheiluopisto – kansallisuusaatetta ja puhdasta kauneutta. Teoksessa: Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo. 107–110.

Niskanen, R. & T. Vertainen (2012). Selvitys Lahden modernista rakennusperinnöstä. Lahden historiallisen museon julkaisuja 3. Lahden museot. Saatavilla: lahti.fi/tiedostot/selvitys-lahden-sodanjalkeisesta-rakennusperinnosta/

Niskanen, R., Rekola, T., & Vertainen, T. (2014). Pyhän ja hiljaisuuden mailla: Lahtelaisten kirkkoja ja siunauskappeleita. Lahden museot.

Nissilä, V. (1968). Hartolan erä- ja asutuskausi nimistön valossa. Teoksessa Hartolan kirja.

Nykänen, P. (2017). Idän ja lännen välissä – Suomalaisen metalliteollisuuden tarina. Teoksessa: *Miten Suomesta tuli tekniikan maa*. Toim. Männistö-Funk, T., & Juuti, P. Tekniikan museo. 165–192.

Oijala, M. (1999). *Immilän Myllymäki: Immilän ja Arrajoen asutushistoriaa*. Immilän Mylly ja Saha.

Penkari, J. (2023). Hämäläis-Osakunnan kotiseutututkimuksia Etolan kylässä kesällä 1929. *Hollolan kotiseutukirja: 37, "Toivos o hyvä eliä"*. Toim. Helén, P., et al.. Hollolan kotiseutuyhdistys r.y. 48–71.

Peräoja, A. (1968). Seurakuntaelämä Kustaa Adolfin seurakunnan perustamisesta nykypäiviin. Teoksessa: Hartolan kirja.

Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvityksen osaraportti. Päijät-Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, LAMK.

Relas, J. (2020). Jacob Nygrén – puuseppä Liivinmaalta. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo. 41–44.

Ridanpää, J. (2020). Siltojen kaupunki – tapauksia ja tunnelmia Heinolan liikenneolojen historiasta. Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo. 129–141.

Ruoff, E., & Alanko, P. (2003). Saksalan kartanon puisto Padasjoella: Inventointi ja hoitosuunnitelma. Hämeen ympäristökeskus.

Ruokonen, R. (2012). Koulupiha lähiliikuntapaikkana – ajattomasti. Liikuttavat ympäristöt.

Salonsaaren Kyläyhdistys, Mäkelä-Alitalo, A., & Åkerlind, M. (2013). Salon mailla ja vesillä: Asikkalan Salon kylän historiaa ja muisteluksia. Salonsaaren Kyläyhdistys.

Sammallahti, L. (1986). *Iittiläisiä Puuseppiä: Jacob Nygrén ja muita käsityön taitajia*. [Hki]: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Selvitystyö Ahola (2019). Ala-Rääveli - Keskinen rantaosayleiskaava. Kulttuuriympäristön täydennysinventointi. Raportti 19.7.2019. Selvitystyö Ahola.

Selvitystyö Ahola (2008). Kirkonkylän, Nastonharjun, Kisaharjun ja Pappilanpellon asemakaavan muutostyö. Kulttuuriympäristöselvitys. Raportti 15.2.2008. Liitteet. Selvitystyö Ahola. Nastola.

Seppänen, L., & Takala, H. (2022). *Raittikylästä kaupungiksi: Lahden kehitys ja elämänmuodon muutos keskiajalta 1900-luvun alkuun*. Lahden museot.

Seppänen, l. & Väisänen, T. (2022). Lahden kylä ennen 1800-lukua. Julkaisussa: *Raittikylästä kaupungiksi: Lahden kehitys ja elämänmuodon muutos keskiajalta 1900-luvun alkuun*. Toim. Seppänen, L., & Takala, H. Lahden museot.

Snellman, H. & Kaunisto, K. (2017). Opitun ja aistien varassa – Työn arjen teknologinen muutos. Teoksessa: *Miten Suomesta tuli tekniikan maa*. Toim. Männistö-Funk, T., & Juuti, P. Tekniikan museo. 91–128.

Stjernvall-Järvi, B. (2020). Kartanoita Heinolan seudulla. Teoksessa *Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön*. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo. 57–70.

Tikkala, E., Taipale, P. & E. Sorvali (2012). Päijät-Hämeen maakuntakaava – Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi. Lahden kaupunginmuseo. Saatavilla: https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2020/02/maka2014_2012_hist_ajan_mj_inventointi.pdf

Vahtola, J. (2012). Hyppyrimäet maisemassa. Liikuttavat ympäristöt. https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/liikuttavat-ymparistot.pdf

Vainio, M. (2001). *Suomen perinnebiotoopit: Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti*. Suomen ympäristökeskus.

VAMA 2021. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet - Päijät-Häme. Ympäristöministeriö, SYKE. https://www.ymparisto.fi/sites/default/files/documents/VAMA%202021_5%20P%C3%A4ij%C3%A4t_H%C3%A4me.pdf

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Ympäristöministeriö (1993). Maisema-aluetyöryhmän mietintö Osa I, Maisemanhoito. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992.

LIITTEET

LIITE 1 MARY2-alueet

Asikkala
ASI1 Asikkalan kirkonkylä
ASI2 Vääksyn kanava ja ympäristö
ASI3 Anianpelto
ASI4 Salonsaaren kylä
ASI5 Vähimaan kylä
ASI6 Kurhila, Hillilä ja Syrjäntausta
ASI7 Myllykselän kylä
ASI8 Viitaila
ASI9 Vähä-Äiniö ja Pätiälä
ASI10 Pulkkilanharju
ASI11 Kalkkisten kylä
ASI12 Vesivehmaan kylä
ASI13 Kalkkisten koski ja kanava
ASI14 Särkijärven kylä
ASI15 Urajärven kylä
ASI16 Urajärven kartano
ASI17 Anianharjun kerrostalot ja hotelli Tallukka
ASI18 Vesivehmaan lentokenttä
ASI19 Asevelikylä

Hartola
HAR20 Hartolan kirkonkylä
HAR21 Hotilankosken mylly
HAR22 Ruskeala ja Kirkkola
HAR23 Pohjolan kartano
HAR24 Kalhon Taurala ja ympäristö
HAR25 Vuorenkylän pohjoisosa

Heinola
HEI26 Maaherranpuisto ja rantapuisto
HEI27 Heinolan asemanseutu
HEI28 Harjupuisto
HEI29 Jyrängönkosken ympäristö
HEI30 Heinolan kirkko, pappila ja hautausmaa
HEI31 Heinolan kirkonkylä
HEI32 Sahanniemen asuinalue
HEI33 Veljeskylän asuinalue
HEI34 Högforsin valimo
HEI35 Heinolan reumasairaala
HEI36 Hujansalon kylä
HEI37 Paason kylä
HEI38 Tuusjärven kylä
HEI39 Nynäsin kartano
HEI40 Heponiemi
HEI41 Sulkavankosken mylly
HEI42 Suomen urheiluopisto
HEI43 Heinolan hallintokortteli ja sairaala
HEI44 Vierumäen asema

Hollola
HOL45 Hollolan kirkonkylä
HOL46 Pyhäniemen kylä ja kartano
HOL47 Kutajoki
HOL48 Uskilan kylä
HOL49 Hatsinan kylä
HOL50 Herralan asemanseutu
HOL51 Hankaan kylä
HOL52 Vainion alue
HOL53 Korpikylä ja Vaaviala
HOL54 Tennilä ja Voistio
HOL55 Kastari ja Toivola
HOL56 LAH Okeroisten kylä
HOL57 Kalliolan kylä
HOL58 Isosaaren huvilayhdyskunta
HOL59 Laitialan kartano
HOL60 Paimelan kylä
HOL61 Hämeenkosken kirkonkylä
HOL62 Hankalankosken pellavaloukku
HOL63 Kurjalan kartano ja Käikälän kylä
HOL64 Leiniälä, Hyväneula ja Töykkylä
HOL65 Etolan kylä
HOL66 Hyrkkälä ja Putula
HOL67 Salpakangas
HOL68 Soramäen kerrostaloalue
HOL69 Messilän kartano ja laskettelukeskus

Iitti
IIT70 Iitin kirkonkylä ja Radansuu
IIT71 Lyöttilä
IIT72 Kimolan kanava
IIT73 Koskenniskan Hautala
IIT74 Vuolenkoski ja Koskenniska
IIT75 Tapola, Sitikkala ja Kauramaa
IIT76 Perheniemi ja Sääskjärvi
IIT77 Haapa-Kimola
IIT78 Mankalan voimalaitos
IIT79 Hiisiön Kaukaan teollisuusyhdyskunta
IIT80 Savisuon uudisasutusalue
IIT81 Saarainen
IIT82 Muikkulan kylä
IIT83 Kuukson kylä
IIT84 Kausala

Kärkölä
KAR85 Kärkölän kirkonkylä
KAR86 Järvelä
KAR87 Marttilan kylä
KAR88 Uusikylä
KAR89 Hongiston kylä
KAR90 Lappila
KAR91 Lapinnummi
KAR92 Valkjärven ympäristö
KAR93 Radanrakentajien kalmisto

Lahti
LAH94 Lahden rautatieasema
LAH95 Ahtialan rautatieasema
LAH96 Mariankadun seremonia-akseli
LAH97 Harjukadun länsiosan pientaloalue
LAH98 Vuorikadun koulu
LAH99 Aleksanterinkatu
LAH100 Radiomäki
LAH101 Lahden kulttuurikeskus

LAH102 Sairaalanmäki
LAH103 Kisapuisto
LAH104 Fellmaninpuiston ympäristö
LAH105 Lahden urheilukeskus
LAH106 Vesijärven satama
LAH107 Mytäjäisten varikko
LAH108 Hennalan kasarmialue
LAH109 Sopenkorven teollisuus- ja pientaloalue
LAH110 Mytäjäisten pientaloalue
LAH111 Asko Oy:n ja Upo Oy:n teollisuusalue
LAH112 Mukkulan kartano
LAH113 Enonsaaren huvila-asutus
LAH114 Pajurinteen huvila-asutus
LAH115 Myllysaari
LAH116 Kariniemen asuinalue
LAH117 Anttilanmäen pientaloalue
LAH118 Kerinkallion pientaloalue
LAH119 Paavolan pientaloalue
LAH120 Launeen pientaloalue
LAH121 Pyhättömän länsiosan pientaloalue
LAH122 Tapanilan pientaloalue
LAH123 Västeråsin pientaloalue
LAH124 Ruolan asuinalue
LAH125 Mukkulan asuinalue
LAH126 Liipolan lähiö
LAH127 Riihelän pientaloalue
LAH128 Ämmälän kylä
LAH129 Koiskalan kartano
LAH130 Nastolan kirkonkylä
LAH131 Salpausselän parantola
LAH132 Orrilanmäki
LAH133 Erstan kartano
LAH134 Pensuon asutustila-alue
LAH135 Tapiolan tila
LAH136 Seestan kartano
LAH137 Toivonojan kartano
LAH138 Uusikylä
LAH139 Uudenkylän entinen vaivaiskoti
LAH140 Immilän myllymäki
LAH141 Järvisten kyläkulma
LAH142 Ruuhijärven kylä
LAH143 Kalkkolan Linnavuoren ympäristö
LAH144 Kumian mylly
LAH145 Niinirinteen lähiö
LAH146 Pietariradan kiviaita
LAH147 Päijät-Hämeen keskussairaala
LAH148 Pajulahden urheiluopisto
LAH149 Juustilankatu ja vesitorni
LAH150 Hörölä
LAH151 Keijupuisto
LAH152 Patomäki
LAH153 Ratsutie
LAH154 Jokimaan ravikeskus
LAH155 Pikku-Vesijärven puisto

Orimattila

ORI156 Orimattilan kirkonkylä
ORI157 Käkelä
ORI158 Niinikosken kylä
ORI159 Kaitalan kylä
ORI160 Koskusten kylä
ORI161 Kuivannon kylä
ORI162 Heinämaan kylä
ORI163 Virenojan kylä
ORI164 Karkkulan kylä
ORI165 Mallusniemen kartano
ORI166 Mallusjoen kylä
ORI167 Ruhan kartano
ORI168 Terriniemen kartano
ORI169 Tönnön koskimiljöö ja Porvoonjokilaakso
ORI170 Niemenkylä
ORI171 Viljaniemen kylä
ORI172 Luhtikylä ja Tuorakka
ORI173 Keiturin kylä
ORI174 Vähä-Henna
ORI KAR175 Kokki-Henna
ORI176 Artjärven Suurikylä
ORI177 Ratula ja Hietana
ORI178 Ratulan kartano
ORI179 Kinttulan kartano
ORI180 Villikkalan kylä
ORI181 Vuorenmäen kasarmialue
ORI182 Orion alue
ORI183 Orimattilan villatehdas

Padasjoki

PAD184 Padasjoen kirkonkylä
PAD185 Nyystölä
PAD186 Maakeski
PAD187 Mainiemen saha
PAD188 Mainiemi
PAD189 Virmailansaaren kulttuuriympäristöt
PAD190 Auttoisten kylä
PAD191 Vesijaon kylä
PAD192 Palsan saha ja mylly
PAD193 Kasiniemi
PAD194 Ansion kartano
PAD195 Toritun kylä
PAD196 Kaukelan kylä
PAD197 Arrakosken teollisuusyhdyskunta

Sysmä

SYS198 Sysmän kirkonkylä ja Otamo
SYS199 Sysmän kirkonseutu
SYS200 Suopellon huvila-asutus
SYS201 Rapalan kartano
SYS202 Tainionvirta ja Virtaankoski
SYS203 Nikkaroisten kylä
SYS204 Karilanmaa
SYS205 Nuoramoisten kylä
SYS206 Ravioskorven karjalaisasutus
SYS207 Rannan kartano
SYS208 Särkilahti
SYS209 Liikolan kylä
SYS210 Valittula ja Joutsjärvi

LIITE 2 Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet 2024

Viitailan kulttuurimaisema (Asikkala)
Salonsaaren kulttuurimaisema (Asikkala)
Kopsuon maisema-alue (Asikkala)
Pätiälän kulttuurimaisema (Asikkala)
Vähä-Äiniön kulttuurimaisema (Asikkala)
Kalkkistenkoski ja -kanava (Asikkala)
Särkisyrjän maisema-alue (Asikkala)
Vesivehmaan kulttuurimaisema (Asikkala)
Kurhila-Hillilän kulttuurimaisema (Asikkala)
Urajärven kulttuurimaisema (Asikkala)
Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pulkkilanharjun kulttuurimaisema (Asikkala)
Kalkkisten kulttuurimaisema (Asikkala)
Kymenvirran maisema-alue (Asikkala)
Pohjolan kulttuurimaisema (Hartola)
Ruskealan ja Kirkkolan kulttuurimaisema-alue (Hartola)
Hotilankosken kulttuurimaisema (Hartola)
Kalhon kylän kulttuurimaisema (Hartola)
Hujansalon kulttuurimaisema (Heinola)
Korkeen kylän kulttuurimaisema (Heinola)
Tuusjärven kylän kulttuurimaisema (Heinola)
Jyrängönkosken kulttuurimaisema (Heinola)
Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema (Heinola)
Luhdanpohjan maisema-alue (Hollola)
Porvoonjoen kulttuurimaisema (Hollola)
Hollolan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pyhäniemen Kutajoen kulttuurimaisema (Hollola)
Sairakkalan kulttuurimaisema (Hollola)
Laitialan kulttuurimaisema (Hollola)
Vesalan – Korpikylän kulttuurimaisema (Hollola)
Tennilän – Voistion kulttuurimaisema (Hollola)
Etolan kulttuurimaisema (Hollola)
Takapellonsuppien ja Harjunpäällyksen maisema-alue (Hollola)
Kurjalan kulttuurimaisema (Hollola)
Hämeenkosken kirkonkylän Teuronjoen kulttuurimaisema (Hollola)
Hyväneulan kulttuurimaisema (Hollola)
Huljalan ja Kuuselan maisema-alue (Hollola)
Sarapiston kulttuurimaisema (Hollola)
Kimolan kanava (Iitti)
Lyöttilä (Iitti)
Perheniemi - Sääskjärvi (Iitti)
Haapa-Kimola (Iitti)
Hongiston kulttuurimaisema (Kärkölä)
Valkjärven pellot (Kärkölä)
Lapinnummen peltoalue (Kärkölä)
Korkeen maisema-alue (Kärkölä)
Ison-Sattialan kulttuurimaisema (Kärkölä)
Kärkölän kirkonkylän kulttuurimaisema
Uusikylän kulttuurimaisema (Kärkölä)
Koiskalan kulttuurimaisema (Lahti)
Okeroisten kulttuurimaisema (Lahti ja Hollola)
Harjumäen maisema-alue (Lahti)
Immilän kulttuurimaisema (Lahti)
Arrajoen kulttuurimaisema (Lahti)
Hokkaran ja Pensuon kulttuurimaisema (Lahti)
Uudenkylän kulttuurimaisema (Lahti)
Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema (Lahti)
Toivonojan kulttuurimaisema (Lahti)
Seestan kulttuurimaisema (Lahti)
Kankaan kulttuurimaisema (Lahti)
Urheilukeskuksen ja Radiomäen maisema-alue (Lahti)
Artjärven kulttuurimaisema (Orimattila)
Niinikosken kulttuurimaisema (Orimattila)
Pakaan kulttuurimaisema (Orimattila)
Kuivannon kulttuurimaisema (Orimattila)
Vähä-Hennan kulttuurimaisema (Orimattila)
Kokki-Hennan kulttuurimaisema (Orimattila ja Kärkölä)
Luhtikylän kulttuurimaisema (Orimattila)
Virenojan kulttuurimaisema (Orimattila)
Keiturin kylän kulttuurimaisema (Orimattila)
Pennalan kulttuurimaisema (Orimattila)
Viljaniemen kulttuurimaisema (Orimattila)
Heinämaan kulttuurimaisema (Orimattila)
Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema (Orimattila)
Mallusjärven – Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema (Orimattila)
Pallitta–Tyllänmäen maisema-alue (Padasjoki)
Toritunharjun maisema-alue (Padasjoki)
Kasiniemen maisema-alue (Padasjoki)
Virmailansaaren sisääntulomaisema (Padasjoki)
Arrakosken kulttuurimaisema (Padasjoki)
Ratianharju (Padasjoki)
Mainiemen kulttuurimaisema (Padasjoki)
Kartanon peltoalue (Padasjoki)
Saksalan kulttuurimaisema (Padasjoki)
Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisema (Padasjoki)
Nyystölän kulttuurimaisema (Padasjoki)
Maakesken kulttuurimaisema (Padasjoki)
Nikkaroisten kulttuurimaisema (Sysmä)
Valittulan kylän maisema-alue (Sysmä)
Leenharjun eteläosan kulttuurimaisema (Sysmä)
Salonniemen ja Kotiniemen maisema-alue (Sysmä)
Karilanmaan kulttuurimaisema (Sysmä)
Rannan kulttuurimaisema (Sysmä)
Liikolan kylämaisema (Sysmä)
Otamon kylän kulttuurimaisema (Sysmä)
Päijätsalon maisema-alue (Sysmä)
Hovilan kartano ja kulttuurimaisema (Sysmä)
Nuoramoisten kulttuurimaisema (Sysmä
Virtaankosken kulttuurimaisema (Sysmä)
Rapalan kulttuurimaisema (Sysmä)

LAHDEN MUSEOT

Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvitys 2024

MARY 2

Loppuraportti

Tiina Rekola

31.11.2024

Sisällysluettelo

1 KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYKSEN TAUSTAA 4

1.1 Kulttuuriympäristöselvityksen määrittely 5
1.2 Kulttuuriympäristön kokonaisvaltainen tarkastelu 7
1.3 Kulttuuriympäristöselvityksen tavoitteet 9
1.4 Käytettävät käsitteet 11
1.5 Työ- ja ohjausryhmä 13

2 TYÖOHJELMA 14

2.1 Aikataulu ja työvaiheet 14
2.2 Selvityksen lopputulokset 15
2.3 Aluekortit ja paikkatietoaineisto 15

3 SELVITYKSEN SISÄLTÖ 16

3.1 Perinnebiotoopit 17
3.2 Arkeologinen kulttuuriperintö 18
3.3 Maisema 18
3.4 Julkinen taide 19
3.5 Moderni rakennusperintö 19
3.6 Rakennusperintö Päijät-Hämeessä 20

4 LÄHTÖAINEISTO 22

5 MENETELMÄT 30

6 TYÖN VAIHEITA 32

6.1 Kenttätyöt 32
6.2 Kunnille lähetetyt tietopaketit 33
6.3 Osallistaminen, vuorovaikutus ja paikallisuus 33
6.4 Yhteistyö 34
6.5 Esitykset ja luennot 35
6.6 Asiantuntijakävelyt 35
6.7 Viestintä 36
6.8 Maisema-aluetarkastelu 36

7 KOHDEALUEIDEN MÄÄRITTELY 37

7.1 Ilmiöt ja aluetyypit 38
7.2 Iitti 40
7.3 Alueiden muutokset 41
7.4 Lisäinventointikohteet 42

8 MARY2-ALUEET 43

9 ARVOTTAMINEN 44

10 KOKOELMANHALLINTAJÄRJESTELMÄ COLLECTEN KULTTUURIYMPÄRISTÖOSIO 45

11 PROJEKTIN HAASTEET JA HUOMIOT 45

LÄHTEET 48

LIITTEET 52

LIITE 1. Aluekorttiesimerkki 52

LIITE 2. MARY2 -ALUEET 53
LIITE 3. MAMA 2024 -ALUEET 56
LIITE 4. VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT (RKY 2009) PÄIJÄT-HÄMEEN ALUEELLA 58
LIITE 5. MARY-ALUEET 2006 59
LIITE 6. MAMA-ALUEET 2006 60
LIITE 7. LISÄINVENTOINTIKOHTEITA KUNNITTAIN 62

1 Kulttuuriympäristöselvityksen taustaa

Tässä raportissa selvitetään Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvityksen 2024 taustaa ja selvityksen merkitystä. Raportissa käydään läpi selvityksessä käytettyjä pohja-aineistoja ja katsotaan, kuinka suunniteltu, varsin laaja toimintamalli onnistui, mitä haasteita kohdattiin ja mikä oli lopputulos.

Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvitys 2024 (MARY2) on maakuntakaavan pohjatiedoksi laadittu kulttuuriympäristöselvitys, jonka perusteella määritellään kaavaan maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt. Aikaisempi Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys vuodelta 2006 esiintyy kaavassa nimellä MARY, joten päivitettävä selvitys sai nimeksi MARY2.

Päijät-Hämeen liitto neuvotteli talven 2021 aikana museon ja Hämeen ELY-keskuksen kanssa Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvityksen päivityksestä. Edelliset maakuntakaavatasoiset selvitykset *Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön inventointi* ja *Maisemaselvityksen osaraportti* ovat vuodelta 2006. Ne on laadittu Päijät-Hämeen vuoden 2014 maakuntakaavaa varten. Päijät-Hämeen liiton tavoitteena on uusia kokonaismaakuntakaava Lahden kaupunkiseutusuunnitelman ja Päijät-Hämeen rakennemallin valmistuttua. Uudistettavaa kokonaismaakuntakaavaa varten tarvitaan päivitetty rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman selvitys. On katsottu, että aiemmat tiedot rakennetun ympäristön osalta ovat osin vanhentuneita. Maiseman on katsottu pysyneen pääosin muuttumattomana. Päijät-Hämeen uutena kuntana on ensi kertaa mukana Kymenlaaksosta siirtynyt Iitti, jonka tiedot puuttuvat kokonaan aiemmista Päijät-Hämeen inventoinneista.

Osassa kuntia tarvittavat tiedot ovat puutteellisia ja vanhentuneita, minkä vuoksi maakuntatason tarkastelun lisäksi pohjatyötä on tehty myös kuntatasolla.[1]

Toteutusta varten perustettiin ohjausryhmä, jossa oli edustus Päijät-Hämeen liitosta, Lahden museoilta, Hämeen ELY-keskuksesta, oppilaitoksista (LAB ja Koulutuskeskus Salpaus) sekä jokaisesta alueen kymmenestä kunnasta. Ohjausryhmän tehtävä oli seurata työn etenemistä, taloutta ja valvoa yhteisesti sovitun päämäärän saavuttamista annetussa ajassa.[2]

Selvitystä varten palkattiin projektitutkija FM Tiina Rekola, joka laati kulttuuriympäristöselvityksen työsuhteessa Lahden museoihin, joka on alueellinen vastuumuseo. Selvitys toteutettiin 1.10.2021–30.4.2024 välisenä aikana ja osa työohjelmaan kirjatuista asioista laadittiin projektin jälkeen. Päijät-Hämeen liitto osti työpanoksesta 1.10.2021–31.12.2022 ja valvoi työn etenemistä siltä osin. Vuoden 2023 selvitystyön rahoitti maakunnan kunnat ja vuoden 2024 osalta neljältä kuukaudelta Lahden museot.

Selvityksessä päivitetään aiemmat selvitykset *Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö* 2006, *Päijät-Hämeen maisemaselvitys* ja *Päijät-Hämeen kylä- ja taajamaselvitys* MARY-alueiden osalta. Vuoden 2006 selvityksessä haasteena on ollut hajanaisten aineistojen epäkäytännöllisyys. Aineistoa on runsaasti eri muodoissa: paperiraportteina ja sähköisesti tallennettuna Access -tietokantaan. Tietokanta-aineistoa ei enää päivitetä.

Aiempi *Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys* (Wager 2006) pohjaa Päijät-Hämeen tarinaan, Jouko Heinosen (1999) väitöstutkimukseen *Maakunnan perustaminen – miksi ja miten Päijät-Häme tehtiin.* Ajallisesti aikaisempi selvitys ulottuu 1960-luvulle. Nyt kulttuuriympäristö on otettu huomioon 2000-luvulle asti.

[1] Päijät-Hämeen liitto 2021. Powerpoint-esitys OHRY 16.11.2021.
[2] Pöytäkirjanote 16.8.2021. 204/11.05.00/2021.

Lähtökohtaisesti kulttuuriympäristöinventoinnin tavoitteena on ollut maakunnallisessa tarkastelussa yhteismitallinen aineisto. Tähän pyrittiin selvittämällä aluksi vastuumuseolta ja kunnista löytyvät selvitys- ja inventointitiedot. Näin saatiin koottua maakunnasta löytyvä pohja-aineisto.

1.1 Kulttuuriympäristöselvityksen määrittely

Voimassa olleessa hallitusohjelmassa (2019) todettiin: ”Vaalitaan kulttuuriympäristöjä ja vahvistetaan luonnon monimuotoisuutta myös kaupunkiympäristössä. Parannetaan ihmisten osallistumismahdollisuuksia. Edistetään kunnissa rakentamisen luvissa ja ilmoituksissa yhden luukun periaatetta ja sähköistä asiointia.” [3]

”Maakuntakaava konkretisoi ja sovittaa yhteen maakuntasuunnitelman ja valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuriympäristöä koskevia tavoitteita alueidenkäytön suunnitelmaksi, välittää tietoa kulttuuriympäristöistä sekä ohjaa muuta alueidenkäyttöä ja yksityiskohtaisempaa suunnittelua kulttuuriympäristöasioissa. Maakuntakaava on kulttuuriympäristön vaalijana merkittävä työväline, koska kaavataso soveltuu hyvin kulttuuriympäristön esille tuomiseen.”[4] Näin todetaan Ympäristöministeriön Kulttuuriympäristö kaavoituksessa-oppaassa 2011.

Kulttuuriympäristö voidaan jakaa sisällöltään neljään osaan: kulttuurimaisemaan, rakennettuun kulttuuriympäristöön, muinaisjäännöksiin (arkeologiseen kulttuuriperintöön) ja perinnebiotooppeihin. Nämä laaditaan yleensä kukin omana kokonaisuutenaan ja niiden pohjalta kootaan maakuntakaavoituksen yhteydessä yleispiirteiseen alueidenkäytön suunnitteluun soveltuva kokonaisesitys maakunnan kulttuuriympäristöstä. Kulttuuriympäristöselvitys käsittää eri osa-alueiden huomioimisen ja toteutuminen vaatii laajan työryhmän, jossa jokaisella on oma alueensa. Museoilla kulttuuriperinnön vaalijoina on tässä oma erityinen rooli. Inventointien ohjaus onkin museo- ja kulttuuriympäristöviranomaisten tehtävä. Maakuntakaavaa vahvistettaessa sekä valtakunnalliset että maakunnalliset lähtöaineistot ovat osaltaan perusteena maakuntakaavan sisältövaatimusten täyttymisen ja maakuntakaavan lainmukaisuuden arvioinnille[5].

Maakuntakaavassa esitetään valtakunnallisten kulttuuriympäristöjen lisäksi maakunnallisesti ja useamman kuin yhden kunnan kannalta eli seudullisesti merkittävät kulttuuriympäristöt, joiden maakunnallinen ominaisluonne ja erityispiirteet on tunnistettu ja määritelty. Selvityksessä on tarkasteltu kaikkia kaava-alueen kuntia mahdollisimman tasalaatuisesti ja huomioiden kulttuuriympäristön osa-alueet.[6] Kuntakohtaiset selvitykset ja inventoinnit poikkesivat toisistaan ajantasaisuudessaan, joten pyrkimys oli mahdollisimman yhtenäiseen tarkasteluun. Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointi tehtiin alueellisen vastuumuseon asiantuntijaviranomaisten yhteistyönä.

Maakuntakaavaan liittyvissä kulttuuriympäristöselvityksissä:

• kuvaillaan maakunnan maisemarakenteen ja luonnon keskeiset piirteet maisemamaakuntakuvauksia tarkentaen
• kuvaillaan asutus- ja elinkeinohistorian ilmenemistä ja kaupunki- ja yhdyskuntarakenteen kehitystä rakennetussa ympäristössä huomioiden myös nuoremmat kerrostumat, nykyhetkellä aina 1970–1980-lukuihin asti

[3] Hallitusohjelma 2019, 49.
[4] Ympäristöministeriö 2011, 10.
[5] Ympäristöministeriö 2011, 21.
[6] Ympäristöministeriö 2011.

• kuvaillaan liikenneverkon ja infrastruktuurin ajallista ja alueellista kehitystä sekä hallinnon ja palveluiden rakentamista
• määritetään maakunnan arkeologinen kulttuuriperintö
• kuvaillaan alueen arkkitehtuuria ja kulttuurihistorialliset erityispiirteet
• osoitetaan valtakunnallisesti merkittävät ja arvokkaat kulttuuriympäristökohteet ja -alueet
• määritetään maakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät kulttuuriympäristökohteet ja -alueet
• osoitetaan maakunnallisissa inventoinneissa tunnistetut perinnebiotoopit
• määritetään maakunnan kulttuuriympäristön painopisteet.[7]

Selvitys tukeutuu museon taholta Museopoliittiseen ohjelmaan 2018, jossa on esitetty digitalisaatioon liittyviä tavoitteita ja digitaalisen kulttuuriperinnön kehittämistyötä. Museoilla on tärkeä tehtävä kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävän yhteiskunnan rakentamisessa ja hyvinvoinnin edistämisessä.[8] Lisääntyvää digitaalisesti saavutettavaa kulttuuriperintötietoa on mahdollista jakaa laajasti verkon kautta erilaisille asiakasryhmille. Tähän liittyy museon kehitteillä oleva kulttuuriympäristötietokanta. Museoiden sosiaalisessa tehtävässä korostetaan yhteisöllisiä ja vuorovaikutteisia toimintamalleja, jotka edistävät ihmisten osallistamista[9]. Museon työtä on kulttuuriperinnön, tallentaminen, vaaliminen ja sen välittäminen[10].

Maakunnan rakennetun kulttuuriympäristön tarkastelulla pyritään löytämään maakunnan kulttuurihistoriallinen ominaislaatu, tunnistamaan vanhat asutuksen ja elinkeinotoiminnan alueet ja antamaan pohjaa maakunnallisesti merkittävien kohteiden määritykselle.[11] Edellinen selvitys, Päijät-Hämeen maakunnallinen rakennusinventointi, toi esille maakunnan kulttuurihistoriallisia kohteita. Selvitys pohjasi rakennusperintöselvityksiin. Tausta-aineiston lisäksi päivitettävän selvityksen tiedot ovat hyödyllisiä muun maankäytön suunnittelussa, opetuksessa ja ympäristökasvatuksessa, kotiseututyössä ja kulttuurimatkailun suunnitteluaineistona.[12] Yksi maakuntakaavan tehtävistä on ohjata maakunnan alueen kulttuuriympäristön ominaispiirteiden vaalimista ja vahvistamista[13]. Toimivalla, viihtyisällä ja kestävällä rakennetulla ympäristöllä on osansa nykyään keskeisesti esillä olevien teemojen ilmastonmuutoksen ja luontokadon kriisien ratkaisussa.[14] Kulttuuriympäristön moninaiset arvot ja niiden esiintuominen on yksi väylä korostaa paikallista identiteettiä ja samalla löytää alueen houkuttelevuutta ja pitovoimaa muodostavia tekijöitä. Esimerkiksi maaseututaajamissa ei ole enää samalla tavalla kysyntää vuokra-asunnoille tai perheasunnoille kuin aikaisemmin ja ikärakenteen muutos houkuttelee lähelle palveluita. Kunnat haluavat tyhjistä kerrostalokiinteistöistä eroon purkamalla. Asuinpaikan valintaan maaseudulla vaikuttavat vahvasti perheen harrastukset ja lasten koulutusmahdollisuudet, sekä mahdollisuus asua omakotitalossa.[15]

Yhteisölliset merkitykset huomioidaan selvityksessä perustuen Faron sopimukseen eli Euroopan neuvoston puiteyleissopimukseen kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä[16]. Sopimuksen tavoitteena on muun muassa nostaa esiin kulttuuriperinnön tarjoamia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia mahdollisuuksia. Sopimus korostaa kulttuuriperinnön, elämänlaadun, identiteetin ja kestävän kehityksen välistä yhteyttä. Aineeton ja aineellinen kulttuuriperintö on yhteinen voimavara ja näin ollen sopimuksen mukaan yksilöillä ja yhteisöillä on oikeus hyötyä ja osallistua sen rikastuttamiseen. Faron yleissopimus on

[7] Ympäristöministeriö 2011, 26.
[8] Mattila 2018.
[9] Mattila 2018, 10–11.
[10] Mattila 2018, 25, 28.
[11] Ympäristöministeriö 2011, 28
[12] Ahola, Tulonen & Utriainen 2007, 44; Ympäristö.fi -sivusto.
[13] Päijät-Hämeen liitto 2021.
[14] Ympäristö.fi. Elävä kulttuuriympäristö.
[15] Olenius 2019; Hartolan kunta 14.9.2021, Hartolan keskustan MARY-alueelta on purettu 1970-luvun kerrostaloja 4 kpl vuosina 2016 ja 2021.
[16] Faron sopimus 50/2018.

tähänastisista kansainvälisistä kulttuuriperintösopimuksista laajin ja monipuolisin. Keskeistä on yksilöiden ja yhteisöjen oikeus hyötyä kulttuuriperinnöstä ja osallistua sen rikastuttamiseen. [17]

Valtakunnallisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman *Kohti kestävää arkkitehtuuria* ytimessä on rakennetun ympäristön ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys. Ohjelma painottaa kasvatuksen ja koulutuksen sekä tiedon ja viestinnän merkitystä elinympäristön kestävyystavoitteiden saavuttamisessa.[18] Edellinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on tehty yli 20 vuotta sitten eli se on ollut edellisen maakuntaselvityksen taustana. Sen jälkeen maailmanlaajuinen finanssikriisi, Euroopan pakolaiskriisi on koettu, sekä havahduttu laajemmin ilmaston lämpenemiseen ja luontokatoon. Viimeisempänä suurena muutoksena on koettu vuonna 2019 alkanut koronapandemia, joka on vaikuttanut muun muassa tapoihin asua, tehdä työtä ja viettää vapaa-aikaa. Venäjän vuonna 2022 aloittaman hyökkäyssodan mahdollisia vaikutuksia ei vielä ollut huomioitu. Selvitystä laadittaessa on mahdollista huomioida Arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa eritellyt ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus, yhdenvertaisuus ja osallisuus, talous ja kansainvälisyys, merkitys ja identiteetti, koulutus ja tutkimus.[19]

Kulttuuriympäristöselvitys on monitahoinen ja laaja-alainen. Niin kuin edellisen selvityksen laatija Henrik Wager toteaa: ”Hyvin säilynyt ja yhtenäinen rakennettu kulttuuriympäristö iästä riippumatta on konkreettinen muistuma tietystä ajanjaksosta ja tuolloin vallinneista olosuhteista, ihanteista ja pyrkimyksistä.”[20]

KUVAT 1–4. Kuvallinen esimerkki rakennetun ympäristön muutoksesta Lahdessa: Laaksokatu 1 ja 3 vuosina 1974 ja 2007. Kuvat Yrjö Puuperä ja Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

1.2 Kulttuuriympäristön kokonaisvaltainen tarkastelu

Kulttuuriperintöön liitetään usein käsitteet taloudellinen voimavara, vetovoimainen kulttuurimatkailu tai kiinnostava asuinympäristö. Se on helppo nähdä erilaisten toimijoiden kenttänä, mutta kulttuuriperintö kuuluu meille kaikille.

Rakennetun kulttuuriympäristötiedon ja rakennushistorian tuntemuksen jakaminen ja edistäminen lisää kohteiden arvostusta ja sen myötä niiden säilymistä. Museon yksi perustehtävistä on kulttuuriperinnön säilyttäminen. Museo ymmärtää kulttuuriympäristön jatkuvan ominaisuuden: muutoksen. Kaikkia fyysisiä elementtejä ei voida säilyttää. Kaikkia perinteitä, tapoja tai toimintoja ei ole mahdollista elvyttää tai pitää yllä esimerkiksi tekniikan kehittyessä. Fyysinen ja aineeton tai elävä kulttuuriperintö tukevat ja luovat toinen toisiaan. Toisen kadotessa tai muuttaessa muotoaan myös toinen osa-alue muuttuu.

Inventointien tietoperusta ja täydennystarve katsottiin kuntakohtaisesti projektin alkuvaiheessa. Tähän liittyy lisäinventointitarpeiden kirjaaminen projektin edetessä. Mikä teema tai ilmiö nousee maakunnallisesti merkittäväksi ja miten niihin tulee jatkoselvitysten puitteissa suhtautua (alueet, kokonaisuudet, yksittäiset

[17] Museovirasto 2021.
[18] Valtioneuvosto 2022. Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma.
[19] Valtioneuvosto 2022. Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma. ”Rakentamisen jalanjälki ja arkkitehtuurin kädenjälki”-johdanto.
[20] Wager 2006, 9.

rakennukset). Tähän liittyy ennakoivan suojelun näkökulma, sillä maakuntakaava on maakunnassa monin paikoin tarkin kaavataso.

Selvityksen inventointinäkökulma on alueellinen. Se pohjaa edelliseen rakennetun kulttuuriympäristön selvitykseen, jonka vuoksi tarkastelu painottuu rakennusperintöön. Mukana on myös yksityiskohtaista tietoa esimerkiksi rakennuksista, jota ei poistettu.

Maakuntakaavoitusten yhteydessä tehtävä työ on tavallisesti luonteeltaan päivityksenomainen. Rakennettua kulttuuriympäristöä koskeviin selvityksiin on tärkeä sisällyttää yksittäisten kohteiden lisäksi laajempia kokonaisuuksia, jotka korostavat maakunnan ominaisluonnetta ja erityispiirteitä. Selvityksissä yksilöidään mihin kohteen merkittävyys perustuu. Merkitys voi perustua esimerkiksi kyläympäristön yhtenäisyyteen, maisemaan tai rakennusten alkuperäisyyteen.

Maakunnallinen, rakennettua kulttuuriympäristöä koskeva selvitys kattaa kulttuurihistoriallisen kehityksen osalta ainakin seuraavat asiakokonaisuudet yleisellä tasolla:
• maakunnan rakennuskulttuurin ominaisluonne ja maakunnalliset erityispiirteet,
• maakunnan rakennushistoriallisen tutkimuksen kokonaistilanne,
• maakunnan asutus- ja elinkeinohistoria, kaupunkien ja maaseudun asutuksen kehitys sekä lähiösuunnittelun ja aluerakentamisen vaiheet,
• liikenneväylien ja reittien ja niihin liittyvien rakennusten ja rakenteiden kehitys,
• kirkon, koululaitoksen, hallinnon, kaupan, teollisuuden, kartanolaitoksen ja maanpuolustuksen historia,
• historialliset puistot ja puutarhat sekä
• muut ylikunnallisesti merkittävät kohteet.

Inventointiluettelon tulisi sisältää ainakin:
• luettelon ja kuvaukset kohteiden tärkeimmistä kulttuurihistoriallisista arvoista,
• yleiskartan kohteiden sijoittumisesta maakuntaan kokonaisuutena ja
• kohteiden tarkemman sijainnin osoittavat lähikartat sekä mahdollisuuksien mukaan valokuvia kohteen arvokkaista piirteistä.[21]

Esimerkkiä selvityksen laatimiseen haettiin alueilta, joissa kulttuuriympäristöselvitys on suhteellisen uusi. Keski-Suomen moderni rakennusperintö inventoitiin maakunnallisesti 2012–2014 valtakunnallisena pilottihankkeena. Muualla sitä ei ole viety maakunnalliselle ohjelmatasolle maakuntakaavaa varten.[22] Pirkanmaalla maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt on inventoitu vuonna 2016 [23]. Siinä alueita on tarkasteltu useista eri näkökulmista ja puhutaan kulttuuriympäristön *moniarvoalueista* silloin kun rakennettu ympäristö sisältää muitakin arvokkaita kulttuuriympäristön osia kuten muinaismuistoja ja perinnemaisemia. Kulttuurihistoria on selvityksessä suhteutettu elinkeinojen historiaan tai seudun rakennusperinteeseen. Huomio on kiinnitetty myös sotien jälkeiseen rakennusperintöön ja keskitytty erityisesti ominaispiirteiden ja arvojen sanalliseen kuvaukseen ja niin sanottuihin arvokarttoihin. Etelä-Savossa ja Varsinaissuomessa asukkaat ovat olleet mukana prosessissa pohtimassa kulttuuriympäristöidentiteettiä.

Kainuussa maakunnallisesti arvokkaat rakennushistorialliset kohteet on inventoitu vuonna 2018. Mukaan on otettu visuaalisuus, identiteetti- ja symbolimerkitykset. Päivitystyössä on huomioitu RKY 1993 ja RKY 2009 alue- ja kohdemuutokset. Aineisto on dokumentoitu kohdekortteihin, joihin voi tutustua Kainuun museolla. Tietosuojakysymysten takia kohdekortteja ei ole julkaistu netissä. Kanta-Hämeen maakunnallisesti arvokkaat

[21] Ympäristöministeriö 2011, 28–29.
[22] Voutilainen 2020. Keski-Suomen maakunnallinen modernin rakennusperinnön inventointihanke 2012–2014.
[23] Pirkanmaan liitto 2016.

rakennetut kulttuuriympäristöt on inventoitu 2019. Kohteet on koottu virtuaaliseen Tarinakarttaan. Tarkempia kohdetietoja voi tarkastella Hämeen liiton sivuilla. Sieltä löytyy myös linkit kuva-aineistoihin, joskaan niistä ei ole kattavia kuvauksia. Yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun arkkitehtuurin huomioiminen osana arvokasta rakennusperintöä. Inventoinnissa on päivitetty myös RKY 1993 ja RKY 2009 aluerajaukset.[24] Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kulttuuriympäristöt on esitetty kartoilla EKKU-hankkeessa.[25] Uudenmaan kulttuuriympäristöt selvityksessä *Missä maat on mainiommat* on vuodelta 2012.[26] Etelä-Pohjanmaalla maakunnallinen rakennusinventointi on tehty vuosina 2016–2017.[27]

Tässä selvityksessä on otettu mallia Pirkanmaalta ja huomioitu myös perinnebiotoopit, historialliset kyläkeskukset, tielinjat, julkisen taiteen ja muinaisjäännökset, jotka sisältyvät vuonna 2006 määriteltyihin ja RKY 2009 alueisiin.

1.3 Kulttuuriympäristöselvityksen tavoitteet

Tässä selvityksessä maakuntaa tarkastellaan keskittyen rakennettuun kulttuuriympäristöön ja sitä koskeva maisema-alue huomioidaan erityisesti rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta. Rakennettua kulttuuriympäristöä ja maisemaa tarkastellaan kokonaisuutena.

Asetettu tavoite on edellyttänyt alueen kehitysvaiheiden ja rakennetun kulttuuriympäristön nykytilan selvittämistä. Työmenetelminä käytettiin maastokäyntejä, valokuvadokumentointia sekä kartta- ja kirjallisuusselvitystä. Alueen kehitysvaiheita selvitettiin kirjallisuuden ja vanhojen karttojen ja ilmakuvien avulla. Tarkasteltavia teemoja ovat muun muassa asutushistoria, liikenne ja elinkeinotoiminta.

Viranomaistyötä tekevien taholta esitettiin toive kohteiden ja alueiden sisällön tarkemmasta määrittelystä. Mikä tai mitkä konkreettiset seikat tekevät alueesta merkittävän? Onko kyseessä maisemassa avautuva suunta, yksittäiset arvokkaat maisemakohdat, rakennetussa ympäristössä alueen suojellut rakennukset, puistoalueet tai väylät.

Vuonna 2009 hyväksytty Museoviraston laatima tarkistettu inventointi RKY 2009 sisälsi kaikkiaan 1258 kohdetta, muun muassa kartanot, torpat, kaupungit ja kylät, tiet ja torit, sahat ja tekstiilitehtaat, satamat, radiomastot ja voimalaitokset. Mattisen sanojen mukaan kohteet kuvaavat maamme historiaa arjessa.[28] Ympäristöhallinnon ohjeen mukaisesti RKY 2009 tulee ottaa suunnittelun lähtökohdaksi maakuntakaavoja laadittaessa tai tarkistettaessa.[29] Edellisessä selvityksessä valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) tarkastelussa on käytetty RKY 1993 määrittelyä. Uudelleen määrittelyssä RKY 1993 alueista osa oli pudonnut pois osittain tai kokonaan ja alue oli menettänyt statuksensa. Pudonneet alueet huomioitiin inventoinnissa ja katsottiin maakunnallisesti arvokkaiksi.

Kuntainventointien pohjalta tehty Wagerin selvitys on laadittu pääasiassa Teija Aholan ja Nina Könösen kuntakohtaisten vuoden 2005 valmistuneiden inventointien pohjalta. Maakunnan modernin ajan eli sotien jälkeisen rakennusperinnön inventointi puuttuu suurimmasta osaa kuntia. Pitäjiä on tarkasteltu temaattisesti vain vähän, mikä vaikeuttaa maakunnallisen kokonaiskuvan hahmottamista esimerkiksi koulurakentamisessa. Tähän on vaikuttanut se, että pohjainventointiaineisto ei ole ollut ajantasaista ja keskenään yhteismitallista. Tämä selvitys ei ole rakennusinventointi, vaan se pohjaa olemassa oleviin inventointeihin, selvityksiin ja historioihin, jotka vaihtelevat kunnittain.

[24] Hämeenliitto 2019, 28.
[25] ProAgria 2021.
[26] Uudenmaan liitto 2022. Missä maat on mainiommat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt.
[27] Niukko 2017.
[28] Mattinen 2010, 7–8.
[29] Kainuun rakennusperintöselvitys 2018, 3.

Selvityksen lopputuloksena on kustakin MARY2-alueesta koottu aluekortit, joissa esitetään alueen sijainti, historia ja nykytila, arvot sekä aluetta selkeimmin määrittelevät kohteet kartoin ja valokuvin. Aluekortit liitetään maakuntaliiton karttapalveluun, jossa aikaisemmin aluerajauksen kohdalta avautui koko selvitys, nyt avautuu aluekortti.[30]

Kunnista nousi esille muun muassa alueille määriteltyjen arvojen epäselvyys aluehankkeissa. Maanomistajilla ei aina ole tietoa tilustensa arvoista ja katsottiin että ohjaavalle dokumentille olisi tarvetta. Esimerkiksi rakennustapaohjeet katsottiin hyvin tärkeiksi laatia maanomistajien epäluulojen vähentämiseksi. Inventointien tuloksia saatetaan tuhota tieten tahtoen mahdollisten suojelutoimien pelossa, sillä ne voidaan nähdä henkilökohtaisen omaisuuden toimenpiderajoituksina. Tiedon jakaminen muun muassa erilaisten avustusten kohdentamisesta ja siitä minkälaisten tukitoimien piirissä inventoidut kohteet voivat olla, helpottaisi yhteisymmärryksen saavuttamisessa kunnan toimijoiden ja maanomistajien välillä.

Kuva-aineiston puute nousi esille yhtenä selvitykseen lisättävänä tarpeena. Inventointien yhteydessä otetut valokuvat erilaisissa tallennusmuodoissa jäävät usein hyvin vähäiselle käytölle julkaisuoikeuksien, tekijänoikeuksien tai yksityisyyden suojan vuoksi. Digitaalisen kuva-aineiston käytettävyys on kehittynyt sujuvammaksi vasta viimeisen vuosikymmenen aikana, joten 2000-luvun alun valokuva-aineistojen huono käytettävyys on ymmärrettävää.

Ohjausryhmän kokouksessa keväällä 2022 nousi esille käsitteiden täsmentäminen ja termien, kuten *maiseman* ja *kulttuurimaiseman* käyttö. Aiemmassa selvityksessä rakennettua kulttuuriympäristöä luonnehtivat MARY-alueet oli nimetty usein kulttuurimaisemaksi. Tässä selvityksessä kulttuurimaisema-sana poistettiin alueiden nimistä, jotta alueita ei sekoiteta maisematyyppiin. Selvityksessä aluetta käsiteltiin erityisesti rakennetun ympäristön näkökulmasta siihen liittyvän maiseman kokonaisuutena. Aikaisemmassa rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä sekä samaan aikaan tehdyssä maisemaselvityksessä kulttuuriympäristö-käsitettä on käytetty kuvaamaan aluetta, jossa on ihmisen jälki. *Kulttuuriympäristö* käsittää niin rakennukset kuin ympäröivää maisemaa, joka on ihmisen toimintojen ja tekemisen tuotetta. *Kulttuurimaisema* rakennetun ympäristön näkökulmasta huomioi ihmisen tuottaman lähimaiseman ja kulttuurimaisema maiseman näkökulmasta erottaa ihmisen tekemän maiseman luonnonmaisemasta. Luonnonmaisemana voidaan nähdä metsämaisema, järvimaisema tai tunturimaisema.

Paikkatietoaineistojen käytettävyyteen toivottiin helpotusta. Kunnilla on käytössä keskenään erilaisia järjestelmiä, jonka vuoksi selvityksen paikkatietoaineiston käytettävyys rajapinnoin katsottiin tärkeäksi. Muun muassa Sysmä on mukana Valtionvarainministeriön *Pienten kuntien paikkatiedon hallinnan kokonaisvaltainen kehittäminen ja toiminnan tehostaminen* -hankkeessa.[31] Meneillään on myös Ympäristöministeriön Ryhti-hanke RYTJ. Museon kokoelmanhallintajärjestelmä Collecteen on rakenteilla kulttuuriympäristöosio, joka on kulttuuriympäristöselvityksestä erillinen Kulttuuriympäristö hyötykäyttöön -hanke[32].

Paikallista tietoa on kerätty mahdollisuuksien mukaan paikallisilta tahoilta erilaisten tilaisuuksien ja tapaamisten kautta. Muun muassa Sysmä Seuran ja Iitin asukkaiden paikallistiedon saaminen mukaan on rikastuttanut selvityksiin perustuvaa pohjatietoa.

Selvitykseen on otettu mukaan alueiden arvojen ja merkitysten määrittely eli arvottaminen. Edellisessä selvityksessä alueiden arvomäärittelyä ei ole ollut. Alueen arvojen avaaminen helpottaa muun muassa aineiston viranomaiskäyttöä. Alueiden tyypittely eri teemojen alle otettiin keskeisemmin mukaan. Tyypittelyn avulla maakunnallinen aluetarkastelu ja teemallisuus on havainnollisempaa. Tyypittely myös osaltaan perustelee alueen merkitystä. Kuntakohtaisen teemallisen tarkastelun yhtenäistäminen oli tärkeää myös

[30] Päijät-Hämeen liitto 2021. Powerpoint-esitys OHRY 16.11.2021.

[31] Heikura-Tolonen 2023.

[32] Kulttuuriympäristö hyötykäyttöön -projekti päättyy elokuussa 2024.

yhtenäisen maakunnallisen pohja-aineiston saamiseksi. Julkisen taiteen asemaan voidaan myös vaikuttaa nostamalla se esille yhtenä teemana selvityksessä.

1.4 Käytettävät käsitteet

Selvityksessä käytettävät käsitteet pohjautuvat Ympäristöministeriön ja Museoviraston yhdessä laatimaan luetteloon keskeisimmistä ja yleisesti käytetyistä kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteistä.[33]

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset. Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat myös muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit.

Rakennettu kulttuuriympäristö ja rakennusperintö viittaavat sekä konkreettisesti ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esim. kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle, johon kuuluvat rakennetut alueet ja rakenteet kuten tiet, sillat ja sähkölinjat. Joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.[34]

Rakennetun ympäristön vaaliminen esiintyy maankäyttö- ja rakennuslain 39 §:ssä ja 54 §:ssä yleiskaavan ja asemakaavan sisältövaatimuksissa. Sitä käytetään yleiskäsitteenä tarkoittamaan rakennusperinnön hoitoa, korjausrakentamista, tutkimus- ja selvitystoimintaa, tiedon tuotantoa sekä hallinnon toimenpiteitä, kuten rakennussuojelua.

Maakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö on asiantuntijaviranomaisten määrittelemä maakunnan ominaisluonnetta ja erityispiirteitä ilmentävä rakennettu kulttuuriympäristö.

Museoviraston laatimaan inventointiin **Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009)** sisältyvät alueet ja kohteet. Inventointi on otettu valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun ympäristön osalta.

Kulttuuriperintö on ihmisen toiminnan vaikutuksesta syntynyttä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen kulttuuriperintö voi olla joko irtainta (esimerkiksi kirjat ja esineet) tai kiinteää (ks. esim. rakennusperintö).

Elävä perintö, aineeton kulttuuriperintö on Unescon sopimuksessa tarkoitettuja käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään. Se voi olla esimerkiksi suullista perinnettä, esittävää taidetta, sosiaalisen elämän käytäntöjä, rituaaleja ja juhlamenoja tai luontoa ja maailmankaikkeutta koskevia tietoja, taitoja ja käytäntöjä.[35]

---

[33] Kulttuuriympäristömme.fi 2015. Luettelon tavoitteena on yhtenäistää kulttuuriympäristöä ja korjausrakentamista koskevia käsitteitä ja niiden sisältöä. Käsiteluettelon perustana ovat maankäyttö- ja rakennuslaissa esiintyvät käsitteet. Määritelmien lähtöaineistona ovat olleet muun muassa kansainväliset sopimukset, aikaisemmat julkaisut, Nykysuomen sanakirja ja kiinteistöliiketoiminnan sanasto. Käsitteet on määritelty ilman kuvailuja, mahdollisimman lyhyesti, pelkistetysti, yleiskielisesti ja arvovapaasti.

[34] Valtioneuvosto 2014. Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020.

[35] Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta 2003; Aineeton kulttuuriperintö.fi-sivusto: ”Yleissopimuksen tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön suojelua, taata eri yhteisöjen, ryhmien ja yksilöiden aineettoman kulttuuriperinnön kunnioittaminen sekä lisätä tietoisuutta aineettoman kulttuuriperinnön merkityksestä. Sopimus painottaa perinteen välittämistä ja kulttuurista moninaisuutta sekä ihmisten osallisuutta kulttuuriperintöön. Sopimuksen ytimessä ovat perinnettä harjoittavat yhteisöt, ryhmät ja yksilöt. He päättävät mikä on tärkeää ja säilyttämisen arvoista. Vastuu aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta on niillä, jotka harjoittavat, siirtävät ja uudistavat perinteitä. Sopimukseen liittyvät eettiset periaatteet kertovat tarkemmin sopimuksen perusperiaatteista.”

Maisema muodostuu elollisista ja elottomista tekijöistä sekä ihmisen tuottamasta vaikutuksesta, jotka ovat maiseman perustekijöitä, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä maiseman visuaalisesti hahmotettavasta ilmiasusta, maisemakuvasta. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät, ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja / tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.

Maakunnallisesti arvokas maisema on asiantuntijaviranomaisten määrittelemä maakunnallista ominaisluonnetta ja maakunnallisia erityispiirteitä ilmentävä maisema.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA) ovat valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevassa valtioneuvoston päätöksessä (30.11.2000) kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevissa erityistavoitteissa tarkoitettuja alueiden käytön suunnittelun lähtökohtia. Valtioneuvoston vuoden 2021 periaatepäätöksessä on nimetty 186 aluetta.[36]

Perinnemaisema ja perinnebiotooppi on perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat ja niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Kulttuuri- ja perinnemaisema-käsitteet ovat osin päällekkäiset, perinnemaisema on usein melko pienialainen ja osa laajaa kulttuurimaisemaa. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppejä, kuten esimerkiksi kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Maiseman maisematyyppi voidaan määritellä *luonnonmaisemaksi* ja *kulttuurimaisemaksi* sen mukaan, onko maisema ensisijaisesti luonnonelementtien tai ihmisen toiminnan tulosta. Tämän lisäksi maisemaa voidaan tyypitellä esimerkiksi maisemarakenteen, maisemakuvan, maankäytön, kulttuuripiirteiden, luonnonpiirteiden perusteella. Yleisiä maisematyyppejä ovat esimerkiksi kaupunki-, saaristo-, järvi- ja maatalousmaisema.

Kulttuurimaisema on esimerkiksi historiallisena, visuaalisena tai kokemuksellisena tarkasteltava ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksessa syntynyttä ympäristöä.[37]

Arvokas maisema-alue on edustava maaseudun kulttuurimaisema, jonka arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan.[38] Näitä ovat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA) ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAMA).

Arkeologinen kulttuuriperintö muodostaa vanhimman ajoitettavan kerrostuman kulttuuriympäristössä ja on sen historiallinen pohja.[39]

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännös on ajanjaksolta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä ja jonka asutusta ja oloja koskevat käsitykset perustuvat arkeologian menetelmillä saatuihin tutkimustuloksiin.

Historiallisen ajan muinaisjäännös on ajalta, jolta on kirjallisia lähteitä. Kohteita voi olla hyvin monenlaisia, esimerkiksi autioituneet keskiaikaiset kylänpaikat, kaupunkien arkeologiset kerrostumat ja ensimmäisen maailmansodan linnoituslaitteet. Kohteen muinaisjäännösluonne ratkaistaan tyyppi- ja tapauskohtaisesti.

Kiinteä muinaisjäännös = muinaisjäännös on maisemassa tai maaperässä säilynyt rakenne tai kerrostuma, joka on syntynyt paikalla kauan sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Kiinteät muinaisjäännökset ovat usein maastossa silmin havaittavissa ja selvästi erottuvia, kuten hautaröykkiöt, uhrikivet, linnavuoret, jätinkirkot, jatulintarhat ja puolustuslaitteet. Toisena ryhmänä ovat maanalaiset kiinteät muinaisjäännökset, kuten asuin-

[36] Ympäristö.fi-sivusto. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.
[37] Valtioneuvosto 2014. Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020.
[38] Hämeenliitto 2019, 25.
[39] Valtioneuvosto 2014. Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020.

ja työpaikat sekä ruumishaudat. Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Laissa käytetään sekä kiinteä muinaisjäännös että muinaisjäännös -käsitettä tarkoittamaan samaa asiaa.

Julkinen taide on luonteeltaan moninaista – veistoksia, maalauksia, reliefejä – rakennuksiin integroituja tai itsenäisiä teoksia. Se on vapaasti kaikkien saavutettavissa joko ulko- tai sisätiloissa. Muistomerkki toimii jonkin asian, henkilön tai tapahtuman muistona. Muistomerkki voi olla taidetta, mutta se saattaa olla myös esimerkiksi kirjoitusta sisältävä muistolaatta.

1.5 Työ- ja ohjausryhmä

Selvitys aloitettiin 1.10.2021. Projektitutkija FM Roosa Ruotsalainen siirtyi toisiin tehtäviin 1.11.2021 ja uudeksi projektitutkijaksi nimettiin FM Tiina Rekola.

Lahden museoiden maakuntaselvitystä koskevaan työryhmään kuuluivat projektitutkija Tiina Rekolan lisäksi, rakennustutkija Reetta Nousiainen, hänen tilallaan 1.10.2022–30.6.2024 Lauri Miettinen, rakennustutkija Roosa Ruotsalainen, maakuntamuseotutkija Anna-Riikka Vaden hänen tilallaan Päivi Repo 1.6.2022 saakka, 1.10.2022 eteenpäin Nea Vallas ja Marja Lähteenmäki toukokuuhun 2024, aluetaidemuseotutkija Elisa Lindell, tutkimuspäällikkö Hannu Takala 14.2.2022 saakka ja Liisa Koskelainen 14.2.2022 eteenpäin, korjausrakentamisen asiantuntija Anssi Malinen, arkeologi Esko Tikkala hänen tilallaan Siiri Tuomenoja 10.10.2022–31.1.2023 ja Jasmin Puska vuonna 2023. Korkeakouluharjoittelija Maija Raikamo oli paikallistietäjänä apuna Iitin osalta kenttätöissä huhtikuusta heinäkuuhun 2023. Työryhmä kokoontui noin kahden viikon välein tai tarpeen mukaan.

Selvityksen ohjausryhmä:

Lahden museot
- projektitutkija Tiina Rekola
- projektipäällikkö Hannu Takala (Liisa Koskelainen)
- rakennustutkija Reetta Nousiainen (Lauri Miettinen)
- arkeologi Esko Tikkala (Siiri Tuomenoja, Jasmin Puska)
- aluetaidemuseotutkija Elisa Lindell
- rakennustutkija Roosa Ruotsalainen
- maakuntatutkija Anna-Riikka Vaden (Päivi Repo, Nea Vallas, Marja Lähteenmäki)

Päijät-Hämeen liitto
- Niina Ahlfors
- Kaisa Torri

Hämeen ELY-keskus
- Annu Tulonen ja Katariina Tuloisela (vain osan ajasta)
- Hannele Kuitunen

Oppilaitosten edustajat
- Eeva Aarrevaara/LAB Ammattikorkeakoulu
- Paula Salomäki/Koulutuskeskus Salpaus

Kuntien edustajat
- Asikkala, Kimmo Sutinen

• Hartola, Roope Kukkonen, Janne Myntti
• Heinola, Katri Kuivalainen, Juha Mara
• Hollola, Pentti Klemetti, Henna Kurosawa, Pekka Laitinen, Niko Mäkinen, Essi Carlson
• Iitti, Harri Hoffren
• Kärkölä Tiina Mattila, Emilia Lehikoinen, Riitta Hyytiäinen
• Lahti, Armi Patrikainen, Maria Silvast
• Orimattila, Suvi Lehtoranta
• Padasjoki, Maria Virtanen, Rauno Hännikäinen
• Sysmä, Matti Nikupeteri

Ohjausryhmän tehtäviksi määriteltiin:

- Määritellä inventoinnin tavoitteet ja painotukset.
- Sopia kohteiden arvottamisen kriteerit.
- Seurata selvityksen etenemistä ja taloudenhoitoa.
- Valvoa, että inventointi toteutetaan yhteisesti sovitun päämäärän saavuttamiseksi annetussa ajassa ja käytössä olevin resurssein.[40]
- Ohjausryhmän tehtävänä on arvottaa kohteet.

2 Työohjelma

Työohjelmassa kuvattiin tiiviisti muun muassa työn sisältö, työnjako ja tekijät. Työohjelman laatimista varten haettiin esimerkkejä maakunnallisten kulttuuriympäristöselvitysten työohjelmista muun muassa Kainuusta, Etelä-Pohjanmaalta ja Uudenmaan liitolta. Museon työryhmän kokouksessa 1.11.2021 käytiin läpi alustavasti työohjelman sisältö. Projektitutkija laati luonnoksen kommentoitavaksi ja työohjelma viimeisteltiin museon työryhmän kokouksessa 21.2.2022. Ohjausryhmä kommentoi sitä 8.3.2022 ja työohjelma hyväksyttiin OHRY II:ssa 8.3.2022.

2.1 Aikataulu ja työvaiheet

Selvitystä valmistelevat keskustelut oli aloitettu jo 2020. Projekti käynnistyi 1.10.2021 ja sen oli määrä valmistua 31.12.2023. Projektiin saatiin lisäaikaa maaliskuun 2024 loppuun saakka ja edelleen huhtikuun 2024 loppuun saakka. Aluekorttien lopullinen sisältö lähetettiin ohjausryhmän jäsenille syyskuussa 2024.

Arvottaminen otettiin alkuperäistä suunnitelmaa laajemmin mukaan selvitykseen. Alueiden arvottamisen periaatekeskusteluja käytiin vuoden 2023 aikana kolme kertaa. Mukana olivat kulttuuriympäristön asiantuntijat Lahden museoilta, Hämeen ELY:stä ja Päijät-Hämeen liitosta. Keskustelujen pohjalta arvottaminen toteutettiin museon rakennustutkijoiden toimesta.

Työohjelman mukaisten työvaiheiden lisäksi ohjelmaan lisättiin kuntien kanssa käydyt asiantuntijakävelyt, Iitin alueiden selvittäminen, luennot ja esitykset, LAB-oppilaitosyhteistyö, paikallistiedon kerääminen Sysmässä ja Iitissä, paikkatietoaineistojen laatiminen ja maisema-alueiden tarkastelu. Näiden lisäksi projektitutkija laati MARY2-alueiden paikkatietoaineiston, taittoi aluekortit ja tulee luetteloimaan dokumentointivalokuvat Lahden museoiden kuvakokoelmiin.

Ohjausryhmä kokoontui kuusi kertaa: OHRY I 16.11.2021, OHRY II 8.3.2022, OHRY III 20.9.2022, OHRY IV 21.3.2023, V 3.10.2023, VI 12.3.2024 ja VII 14.11.2024.

[40] Päijät-Hämeen liitto 2021. Powerpoint-esitys OHRY 16.11.2021.

Museon työryhmä kokoontui Maakunnan Mitä nyt? -palavereissa keskimäärin kerran kuussa, tarpeen mukaan kaksi kertaa kuussa, kaikkiaan 35 kertaa.

2.2 Selvityksen lopputulokset

Lopputuloksena aineistosta on koottu aluekortti kustakin alueesta, Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöä valottava yleisteksti sekä tämä loppuraportti. Yleistekstissä selvitetään maakunnan ilmiöitä yleisellä tasolla ja nostetaan esille kuntakohtaisia erityispiirteitä. Yleistekstin pohjana on ollut edellisen selvityksen painettu julkaisu. Loppuraportissa käydään läpi inventoinnin tausta, eri vaiheet ja työmenetelmät. Loppuraportissa avataan keskeisemmin mukaan otetussa arvottamisessa käytettävän arvotusmenetelmän kriteerit. Maisema-alueiden päivitys jaettiin museon ja Päijät-Hämeen liiton kanssa. Museo päivitti rakennettua kulttuuriympäristöä sisältävät maisemakuvaukset ja Ramboll laati pelkistä maisema-alueista aluekortit. Kaikki selvityksen aikana muodostuneet aineistot valokuvia lukuun ottamatta on toimitettu Päijät-Hämeen liitolle.

Valokuvadokumentoinnissa syntynyt aineisto luetteloidaan Lahden museoiden kuvakokoelmiin Collecte -kokoelmanhallintajärjestelmään, josta valokuvia avataan henkilötietosuoja-asetukset huomioiden FINNA-palvelun kautta kunnille ja kansalaisille käytettäväksi.

Päijät-Hämeen liiton verkkosivuilla karttasovelluksessa selvityksen tieto on saatavilla nyt päivitettävän maakuntakaavan voimassaolon ajan. Yhtenä ”pakettina” järjestelmään tallennettu tieto on mahdollista viedä jatkossa päivitetyin tiedoin eteenpäin. Aiemmassa selvityksessä karttapalvelussa alueen kohdalta avautui koko julkaisu, mutta nyt avautuu vain rajausta koskeva aluekortti.

Projektin edetessä on koottu kunnille lista lisäinventoinnin tarpeista. Lista on kirjattu mukaan tähän loppuraporttiin (LIITE 5).

Tulevaisuuden tavoitteena on saada selvityksen aineisto Lahden museoiden kokoelmanhallintajärjestelmä Collecten kulttuuriympäristöosioon sekä rajapinnat kuntien järjestelmiin. Tietokannasta on jatkossa saatavilla päivittyvä kohde-/aluekohtainen tieto.

2.3 Aluekortit ja paikkatietoaineisto

Aluekortissa esitetään alueen nimen, tekstimuotoisen sijainnin, aluetyypin lisäksi alueeseen liittyvät arvomääritykset: valtakunnalliset määrittelyt maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön osalta, maakunnallisesti arvokkaat maisemat, maakunnalliset perinnebiotoopit, alueella sijaitseva julkinen taide, esimerkinomaisesti tärkeimmät muinaisjäännökset sekä käytetyt lähteet (LIITE 1). Alueen historia, nykytila ja ominaisuudet selvitetään yhtenäisenä tekstinä. Alueen arvopiirteet merkitään käytössä olevin arvoperustein sekä avataan tekstinä ja alueen avainkohteet listataan luettelonomaisesti. Aluetta havainnollistaa kohteiden kuvat sekä kartta, johon on merkitty aluerajaus ja avainkohteiden sijainti.

Esimerkkejä on haettu Pirkanmaalta ja Etelä-Pohjanmaalta. Pirkanmaalla eri osa-alueet on selvästi eroteltu: 1 kohteen ydinalueet, 2 historian osa-alueet, joita kohde ilmentää, 3 kohteen nykytila ja muutoskestävyys, 4 tärkeimmät ominaispiirteet ja arvot, 5 arvokartta, 6 valokuvia kohteesta ja 7 lähteet. Kartalla on esitetty aiemman arvoalueen raja, esitys uudesta rajauksesta, rakennuskulttuurin ydinalue sekä avainkohteet.[41]

[41] Pirkanmaan liitto 2016, 51. Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016 on yleiskatsaus maakunnassa sijaitseviin alueisiin ja kohteita tarkastellaan nimenomaan alueina, jotka sisältävät yksittäisiä kohteita ja/tai arvoja.

Etelä-Pohjanmaalla arvot on käsitelty listaamalla alueen sisältämät arvot eli merkitykset VAMA, RKY, perinnebiotooppi jne.[42]

KUVAT 5–7. Esimerkki Orimattilan kirkonkylän aluekortista.

Paikkatietoaineisto on laadittu aiemman selvityksen paikkatietoaineiston pohjalta. Päivitettyyn paikkatietoaineistoon on edellisen MARY-selvityksen päivitettyjen aluerajausten lisäksi lisätty liitin MARY2-alueet sekä uusien MARY2-alueiden aluerajaukset.

Päijät-Hämeen liiton paikkatietoasiantuntija avusti paikkatietoaineiston laatimisessa. Syksyllä 2024 Päijät-Hämeen liitossa koostettiin lopulliset MARY2 -paikkatietoaineistot sekä toteutettiin maisema-aluerajauksiin tulleet muutokset aikaisempien maisema-alueiden paikkatietojen pohjalta ja lisättiin kokonaan uudet aluerajaukset.

3 Selvityksen sisältö

Alueita on käsitelty laajana monia merkityksiä sisältävänä kulttuuriympäristökokonaisuutena. Kohteen tai alueen laajuus vaihtelee yksittäisestä pihapiiristä useiden kylien muodostamaan kokonaisuuteen. Kerättävä aineisto on toiminut alueen arvottamisen pohjana. Yksittäisiä rakennuksia tai kohteita ei arvotettu. Selvityksessä päivitettävät edellisen selvityksen MARY-alueet on teemoiteltu ja näin tuotu selvemmin esille maakunnallisesti merkitykselliset erityyppiset alueet. Aikaisemmin aluetarkastelu on tehty pääosin kuntakohtaisesti. Teemallinen tarkastelu on tuonut esiin aiemmin huomiotta jääneitä yhteiskunnan ilmiöitä, mikä on johtanut uusiin maakunnallisesti arvokkaiden alueiden rajauksiin.

Selvitykseen on integroitu:

- Kylätontit ja vanhat tielinjat sekä tämänhetkinen arkeologinen tutkimus alueiden historiallisen kehityskulun ja erityispiirteiden selvittämiseksi
- Julkinen taide
- Moderni rakennusperintö
- Mahdollisuuksien mukaan paikallinen näkökulma ja osallisuus
- Perinnemaisemat ja perinnebiotoopit

Inventoinnin sivutuotteena on syntynyt tarvelistaus kunnille tarkempia inventointeja varten. Ajatuksena on maakunnassa tehtävien selvitysten yhdenmukaistaminen ja ajantasaistaminen. Projektin edetessä kerätyn kohdelistan pohjalta kunnat voivat myöhemmin jatkossa laatia inventointiprojekteja tarpeen mukaan.

[42] Niukko 2017.

Vastuumuseon, Päijät-Hämeen liiton ja ELY:n kulttuuriympäristön asiantuntijoiden muodostama arvottamistyöryhmä kokoontui keväästä 2023 alkaen pohtimaan yhteismitallisempaa alueiden arvottamista.

Alueet ja avainkohteet on dokumentoitu valokuvaamalla.

Erillistä maisemainventointia ei tehty, sillä aikaisempi maisemaselvitys vuodelta 2006 katsottiin edelleen soveltuvan. Edellinen maisemaselvitys on tehty pääosin heti MARY-selvityksen jälkeen[43].

Rantarakentaminen, vapaa-ajanasuminen ja huvilat ilmiönä ovat merkittävässä roolissa runsasvesistöisessä maakunnassa. Teema oli alun perin tavoitteena ottaa mukaan yhtenä kokonaisuutena, mutta koko maakunnan huvila-asutuksen selvittäminen oli ajallisesti mahdotonta. Aihealue huomioitiin selvityksessä olemassa olevien inventointien pohjalta. Useissa pohjainventoinneissa maakuntien huvila-alueita ja -kohteita on tuotu esille, kuten uusimmassa Teija Aholan laatimassa Padasjoen päivitysinventoinnissa vuodelta 2021 sekä Heinolan Ala-Rääveli – Keskinen rantaosayleiskaavaan tehdyssä kulttuuriympäristön täydennysinventoinnissa vuodelta 2019. Sysmän Suopellon huvila-aluekokonaisuuden kaltainen yhtenäinen mutta moderni huvila-alue Vehkakylä Padasjoella jää odottamaan tulevia selvityksiä.

KUVAT 8–14. Kulttuuriympäristö on kokonaisuus. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.1 Perinnebiotoopit

Perinnebiotoopit ovat karjatalouden myötä syntyneitä alueita kuten niityt, laitumet, metsälaitumet, hakamaat, ranta- ja tulvaniityt. Kaikki edellä mainitut luontotyypit ovat uhanalaisia. Ne ovat kasvillisuuden ja eläimistön osalta lajirikkaimpia mutta ravinneköyhiä alueita, jotka lannoittamisen myötä ”tuhoutuvat”.

Perinnemaisemat jakautuvat kahteen ryhmään: perinnebiotooppeihin ja rakennettuihin perinnemaisemiin. Perinnebiotoopit ovat kulttuurivaikutteisia niittyjä, hakamaita, kaskimetsiä ja metsälaitumia. Rakennettuja perinnemaisemia ovat historialliset rakennukset lähiympäristöineen, varhaisen teollisuuden, liikenteen sekä puutarhakulttuurin muovaamat maisemat. Myös muinaisjäännökset voivat kuulua rakennettuihin perinnemaisemiin.[44]

[43] Karila-Reponen 2005.
[44] Vainio 2001, 6.

Maakunnan perinnebiotooppialueet on inventoitu vuosina 2018–2021.[45] Tässä selvityksessä perinnebiotoopeista otettiin mukaan pienialaiset kohteet, jotka sisältyivät MARY2 -alueisiin.

KUVAT 15–17. Harjun perinnetila Hartolan Vuorenkylässä. Kyöstilän laidun Orimattilan Villikkalassa. Ruhan laitumet Orimattilassa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.2 Arkeologinen kulttuuriperintö

Arkeologisen kulttuuriperinnön tarkastelu otettiin selvityksessä mukaan olemassa olevien inventointien ja selvitysten osalta. Historiallisen ajan kylätontit ja historialliset tielinjat huomioitiin. Aluekortteihin merkittiin alueen tärkeimmät arkeologiset kulttuuriperintökohteet esimerkin omaisesti. Tieto muinaisjäännöksistä täydentyy koko ajan uusien tutkimusten myötä ja ajantasainen inventointitilanne pitää tarkastaa alueellisesta vastuumuseosta. Aluekorttien tieto kuvaa vuoden 2023 tilannetta.

Maakuntakaavan kaavakartalla esiintyy 77 kylää. Päijät-Hämeen viimeisin kylätarkastelu ei kata kaikkia Päijät-Hämeen kyliä, mutta maakuntakaavaan valitut kylät antavat monipuolisen kuvan maakunnan kylistä. Mukana on kirkonkyliä, teollisuuden tai kartanoiden ympärille muodostuneita kyliä, jälleenrakennuskauden kyliä, haja-asutuskyliä sekä perinteisiä viljelyn leimaamia maalaiskyliä. Kärkölässä, Hollolassa, Asikkalassa ja Heinolassa tarkasteluun on otettu nykyisen päätaajaman lisäksi myös erillään olevat kirkonkylät lähiympäristöineen.[46]

KUVAT 18–20. Kivikallion myllynkivilouhimo Orimattilan Keiturissa. Kalkkolan linnavuori Lahden Nastolassa. Anianpellon markkinamännikkö Asikkalan Vääksyssä. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.3 Maisema

Maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita oli Päijät-Hämeessä 106 kpl vuoden 2006 tarkastelun mukaan[47]. Näihin ei sisälly Iitin alueen maisemia, jotka on selvitetty Kymenlaakson maisemaselvityksessä 2014[48]. Maisema on hitaammin muuttuva ja edellisen maisemaselvityksen katsottiin edelleen soveltuvan. Maisemaselvityksen käytettävyyden helpottamiseksi alueen kuvausta laajennettiin ja kuvaukseen lisättiin alueelle liittyviä arvotekijöitä rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta. Projektin edetessä maisema-

[45] Aittamäki 2021.
[46] Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu 2006.
[47] Aarrevaara, Uronen & Vuorinen 2006.
[48] Kymenlaakson liitto 2014.

alueiden tarkastelu laajeni ja päädyttiin kompromissiin, jossa rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyvät alueet tulivat museon selvitettäväksi ja puhtaasti maisema-alueet selvitettiin Rambollin toimesta. Tässä yhteydessä tarkennettiin myös maisemarajauksia huomioimalla kulttuurimaiseman osana myös vesistö.

KUVAT 21–23. Orimattilan Luhtikylän laitumet. Asikkalan Urajärven kulttuurimaisema. Asikkalan Kalkkisten kanava. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.4 Julkinen taide

Tässä päivitysinventoinnissa julkinen taide ja muistomerkit on otettu huomioon, koska niiden on koettu olevan yksi olennainen kulttuuriympäristön merkityskerros. Taide ja muistomerkit tuovat ilmi tilaan liittyviä historiallisia kerroksia ja ne ilmentävät yhteisöilleen tärkeitä merkityksiä. Toisinaan ympäristöä on haluttu elävöittää taiteen avulla. Teokset kuuluvat usein kiinteänä ja erottamattomana osana ympäristöönsä. Selvityksessä on mainittu signeeratut taideteokset sekä keskeisimmät muistomerkit ja -kivet.

Taide voi olla esimerkiksi integroituna rakennuksen julkisivuun, kuten muraali tai reliefi. Se voi olla veistos, joissain tapauksissa muistomerkki tai ympäristötaidetta. Kaavassa voidaan määritellä julkisen taiteen paikkoja esimerkiksi liikenneympäristöissä tai uusilla asuinalueilla.

Kuntien ja taajamien julkisen taiteen tarkastelussa on keskitytty ulkotiloihin. Rakennusten sisätiloihin erityisesti julkisissa rakennuksissa suunniteltuja tai integroituja teoksia ei huomioitu. Osa julkisesta taiteesta ei ole pysyväisluontoista, esimerkiksi muraaleissa on noin 10 vuoden ikä. Kuntakeskuksiin pääasiassa liittyvä julkinen taide on veistoksia, reliefejä sekä hautausmaiden muistomerkkejä. Muistolaatat on inventoinnin yhteydessä huomioitu, mutta niitä ei ole merkitty kohdekortteihin. Osa kuntakeskuksen alueella olevasta julkisesta taiteesta on rajautunut pois, sillä tarkastelu keskittyi MARY2-alueille.

KUVAT 24–27. Julkista taidetta Asikkalan Vääksyssä, Lahden Fellmaninpuistossa, Heinolan reumasairaalan edessä ja Lahden Malskilla. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.5 Moderni rakennusperintö

Maakunnan modernin rakennusperinnön ajalliseen rajaukseen esitettiin *Lahden sodanjälkeisen rakennusperinnön selvityksen* (2010) kaltaista rajausta. Se on laajin maakunnasta tähän mennessä tehty

selvitys. Modernin rakennusperinnön määrittely katsottiin tässä selvityksessä Lahden sodanjälkeisen rakennusperinnön selvityksen pohjalta ajallisesti vuosiin 1946–2000.

Modernin rakennusperinnön inventoinnissa on kyse alueen rakennuskannan tiedon lisäämisestä. Se on väline rakennetun ympäristön vaalimisessa, ei suojeluluettelo, niin kuin Niskanen Lahden sodanjälkeisen rakennusperintöselvityksen esipuheessa korostaa. Lahden selvitys mukaili aiempaa Lahden arkkitehtuuripoliittisen ohjelmaa vuodelta 2010 tuoden esille rakennetun ympäristön arvot ja antaen suuntaa tuleville maankäytön ratkaisuille. Lahden arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa katsotaan suunnittelun perustuvan kaupungin ja sen historian tuntemiselle, nykypäivän ymmärtämiselle ja moniarvoisen tulevaisuuden punnitsemiselle. Samoin maakunnissa voidaan katsoa ajallisesti monitasoista ympäristöä nyt ja laatia suunnitelmia sen pohjalta tulevaisuudessa. Kulttuuriympäristön keskeinen ominaisuus on muutos.[49]

Maakunnan kuntien modernin rakennusperinnön selvityksiä on tehty muun muassa Sysmässä ja Orimattilassa. *Sysmän taajama-alueen modernin rakennuskannan inventointi* valmistui vuonna 2018 (Ramboll) sekä *Orimattilan keskustan pohjoisosan selvitys* vuonna 2022. Lahden Historiallisen museon vuosina 2022 ja 2023 järjestämien Muistamo-keskusteluiltojen tiimoilta Hollolan Salpakankaalta nousi esille uusia edustavia modernin rakennusperinnön alueita kuten Salpakangas ja Soramäki.

KUVAT 28–30. Anianharjun kerrostalot Asikkalan Vääksyssä. Hartolan kunnantalo 1980-luvulta ja Nuoramoisten kappeli Sysmän Nuoramoisissa. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.6 Rakennusperintö Päijät-Hämeessä

Tässä selvityksessä huomioitiin Päijät-Hämeessä sijaitsevat rakennusperinnön suojelun piirissä olevat kohteet. Näitä ovat Laki rakennusperinnön suojelemisesta, rakennussuojelulaki, asetuksella 480/85 suojellut kohteet, kirkkolaki ja rautatiesopimus 1998.[50]

Lailla rakennusperinnön suojelemisesta suojellut kohteet:

Heinola: Vierumäen Urheiluopiston eli Suomen Urheiluopiston päärakennus Kaskela, Heinolan seminaari
Hollola: Hankalan pellavaloukku (Hämeenkoski), Hollolan vanha kunnantupa
Lahti: Erstan kartano (Nastola), Seestan kartano, Lahden kaupungintalo
Orimattila: Reservikomppanian upseerirakennus, entinen nimismiehen virkatalo (Artjärvi)

Asetuksella 480/85 suojellut kohteet:

Asikkala: Urajärven kartano

Kirkkolailla suojellut kohteet:

[49] Apoli 2022.
[50] Kyppi.fi. 1.12.2011.

Asikkala: Asikkalan kirkko
Hartola: Hartolan kirkko
Heinola: Heinolan Ksrk:n kirkko, Heinolan Maasrk:n kirkko
Hollola: Hollolan kirkko, Hämeenkosken kirkko
Iitti: Iitin kirkko
Kärkölä: Kärkölän kirkko
Lahti: Nastolan kirkko
Orimattila: Artjärven kirkko, Orimattilan kirkko
Sysmä: Sysmän kirkko

Rautatiesopimuksella 1998 suojellut kohteet:

Lahti: Lahden rautatieasema-alue

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY)

Aikaisemman selvityksen pohja-aineistona on käytetty vuoden 1993 valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöalueita, joita oli PÄijät-Hämeen alueella kaikkiaan 55 kpl. Alueiden uudelleen määrittelyssä vuonna 2009 osa alueista putosi pois ja osassa aluerajauksia muutettiin. Päijät-Hämeessä on RKY 2009 -alueita kaikkiaan 46 kpl[51] (LIITE 4).

RKY 2009 -määrittelyssä pudonneet RKY 1993 -alueet:

Asikkala:
Kalkkisten kylä ja Kymenvirran kulttuurimaisema
Vääksyn kanava ympäristöineen ja Anianpellon markkinapaikka (alueesta on rajattu ulos Anianpellon markkinapaikka)
Urajärven kulttuurimaisema (tarkoitetaan Urajärven kylän kulttuurimaisemaa)

Hartola:
Tainionvirran kulttuurimaisema (alue on kutistunut Koskipään kartanon ympäristöön)

Heinola:
Jyrängön kulttuurimaisema (alue on yhdistetty Harjupuiston alueeseen)
Nynäsin kartano ja puisto

Hollola:
Laitialan kartano ja kulttuurimaisema
Hämeenkoski: Kirkonkylän ja Teuronjoen kulttuurimaisema

Kärkölä:
Kärkölän kirkonkylä ja ympäröivä kulttuurimaisema
Uusikylän kulttuurimaisema
Järvelän rautatieasema

Lahti:
Vesijärven sataman ympäristö
Mukkulan kartanomiljöö

Orimattila:
Mallusjärven-Porvoonjoen kulttuurimaisema
Artjärvi: Suurikylän-Vuorenmäen kulttuurimaisema (Aluerajaus supistunut Kinttulan kartanon alueeseen, Suurkylä ja Vuorenkylä rajattu ulos)
Ratulan-Hietanan kulttuurimaisema (alue on rajattu Ratulan kartanon alueelle)

Padasjoki:
Padasjoen kirkonkylä
Mainiemen sahan ympäristö
Arrakosken kulttuurimaisema
Maakesken kylä ja kulttuurimaisema

Sysmä:
Otamon kylän kulttuurimaisema
Rapalan kartano ja kulttuurimaisema

[51] www.rky.fi

Tainionvirran ja Virtaankosken kulttuurimaisema
Suopellon huvila-asutus

KARTAT 1 ja 2. RKY-alueiden muutokset Orimattilan Artjärvellä. Vasemmalla punaisella Suurikylän-Vuorenmäen kulttuurimaisema -alue (RKY 1993) ja oikealla sinisellä uudelleen määritelty alue Kinttulan kartano (RKY 2009). Karpalo karttapalvelu, SYKE.

KARTAT 3 ja 4. RKY-alueiden muutokset Orimattilan Ratulassa. Vasemmalla punaisella Ratulan-Hietanan kulttuurimaisema (RKY 1993) ja oikealla uudelleen määritelty alue Ratulan kartano (RKY 2009). Karpalo karttapalvelu, SYKE.

4 Lähtöaineisto

Lähtöaineisto pohjasi KUKUSE- ja VIRKU-selvityksiin vuosilta 2004–2005 ja sen paikkatietoaineistoon (GISALU) Karpalo-karttapalvelussa. Tekstitiedot sekä tarkemmat rakennustiedot inventoinneista olivat Hämeen ELY:n Access-tietokannassa, joka luovutettiin valokuvineen ja paikkatietoaineistoineen Lahden museolle. Aineistoista tehtiin luovutussopimus vuonna 2022. Osa tiedoista oli saatavilla Excel-pohjaisessa taulukossa ja osa lomakkeilla. Päijät-Hämeen liiton verkkosivuilta löytyivät erilaiset karttapohjat ja Päijät-Hämeen maakuntakaavayhdistelmä 2021 [52]. Kaupunkiseutusuunnitelman ja rakennemallin aineistot löytyivät verkosta ArcGIS-onlinesta. Näiden lisäksi käytettiin paperisia selvityksiä ja inventointeja, joista vain osa oli sähköisessä muodossa. Iitin kunnan kattavin kulttuuriympäristökartoitus vuodelta 2008 oli tallennettu suoraan PAKKI-tietokantaan, josta tiedon hahmottaminen pelkkien listattujen alueiden/kohteiden/teemojen kautta ilman paikkatietoa oli aluetta tuntemattomalle lähes mahdotonta. Iitissä paikallistietäjien apu oli korvaamatonta.

Selvitystä varten kulttuuriympäristö- ja maisema-aineisto koottiin ja museon aineistot käytiin läpi erikseen. ELY:n paperiaineistot, valokuvakansiot ja lehtimappi toimitettiin museolle.

Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2006

[52] https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=5d37c040c50b4a779509880139756676

Selvityksen lähtökohtana on Henrik Wagerin laatima selvitys Päijät-Hämeen rakennetusta kulttuuriympäristöstä vuodelta 2006. Selvityksestä on olemassa painettu julkaisu, pdf-versio sekä verkkoversio MARYnet[53]. Tallentamisessa oli kokeiltu digitaalista tietokantaa MARYnet, joka on ollut selattavissa Päijät-Hämeen liiton sivuilla, mutta on sittemmin poistettu.

Edellisen selvityksen aikana digitoituja aineistoja oli mahdollista käyttää myös tässä selvityksessä, kuten pelkistettyä koostetta Kuninkaan kartaston pohjalta tuotetusta 1700- ja 1800-lukujen vaihteen tiestöstä. Kulttuuriympäristövyöhykkeet oli määritelty tarkastelemalla päällekkäin muinaisjäännöksiä, VAT-rajauksia, historiallista paikkatietoa, MARY-aluerajauksia, Päijät-Hämeen ky-kohteita 1984 (HAM), Hämeen ympäristökeskuksen inventointihankkeiden paikkatietoa ja Väestötietojärjestelmän rakennusosaa teemakarttana rakennuksen valmistumisvuoden mukaan[54]. Tätä ei tässä selvityksessä päivitetty.

Painettu versio ja verkkoversio tukevat toisiaan, mutta joiltain osin tiedot poikkeavat. Verkkoversiosta löytyvät aluetyypitys ja arvottaminen, mutta julkaisussa näitä tietoja ei ole. Verkkoversiossa on valokuvia kaikkiaan yli 900 kpl ja niistä on painettuun versioon päätynyt 179 valokuvaa. Valokuvat ovat pieniä varhaisia digikuvia (425 x 319 pxl) jotka toimivat kevyessä selattavassa verkkoversiossa, mutta lähempi tarkastelu ei ole mahdollista. Oletettavasti kuvalaadussa on ensisijaisesti ajateltu verkossa selattavaa tietopakettia, jolloin se on ollut perusteltua.

Valokuvan osa aiemmassa inventoinnissa on ollut lähinnä kuvittava. Huonon laadun vuoksi valokuvia ei ole voinut tarkastella yksittäisenä dokumenttina. Kuvatiedostot on nimetty numerosarjalla, jonka logiikka ei avaudu eikä tiedostonimi linkity tekstiosaan. Kuvatieto on tiedoston metatiedoissa, mutta tiedon haku toimii vain verkkoversiossa.[55] Esimerkkinä tietojen hajanaisuudesta on Asikkalan Salonsaaren kulttuurimaisema, jonka aluekuvauksessa ei ole mainintaa Salonsaaren ensimmäisestä huvilasta. Kuva ei ole painetussa julkaisussa, joten tieto löytyy vain selvityksen LIITE CD:ltä valokuvan kuvatekstistä.

KUVA 31. Wagerin kuvaamat valokuvat Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisemasta 19.10.2004. Päijät-Hämeen liitto.

Sähköiset tietokannat, joihin inventoinnit tallennetaan suoraan kuten MARYnet, ovat työvälineinä selkeitä ja tieto on heti haettavissa. MARYnet -tietokanta jäi kuitenkin pois käytöstä ja painetusta julkaisusta tuli selvityksen käyttöversio. Samalla osa tietokantaan kootusta tiedosta putosi pois, kuten valokuvat, aluetyypit ja arvottaminen. Tietokantojen yhteensopivuus alati muuttuvaan digiympäristöön usein lyhentää tietokannan ikää.

Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys (KUKUSE)

[53] Edellisen selvityksen verkkoversio on tallennettu CD:lle ”Päijät-Hämeen liitto, MARY Päijät-Hämeen maakunnallinen inventointi 2005. Selattava *.htm -sivusto (3. korjattu versio 17.8.2005). CD:n kannessa kerrotaan: Tämä cd sisältää www.kulttuuriympäristö.fi-inventointisovelluksen kautta tallennetusta tietokantadatasta ja kuvatiedostoista ajetun selattavan *.htm-sivuston
MARYnetin aineistossa on eritelty erillisen LIITECD:n sisältö: selvityksen asiantuntijaryhmän listaus, Museoviraston Johanna Forsiuksen raportti selvitykseen liittyvän paikkatiedon laatimisesta, Wagerin ottamat valokuvat kunnittain, paikkatietokansio, jonka sisältö on toimitettu meille jo projektin lähtövaiheessa, sekä kuvien selityskansio, jonka sisältämä Excel-taulukko sisältää kuvatietojen lisäksi mm. kuntien, kohteiden ja alueiden tekstit, kohteet ja aikaisemmat arvioinnit sekä alueiden ja kohteiden yhteyslistauksen. Verkkoversio toimii Internet Explorer selaimella.

[54] Forsius 2005.

[55] LIITECD:n Kuvakansio sisältää noin 1000 digikuvaa. Erillisessä Excel-tiedostossa on listaus valokuvista ja niiden tiedot. Kuvien käytettävyys on todella heikko, valokuvat ja niiden tiedot eivät käytössä tule kohtaamaan.

Keskeinen tietolähde oli Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys vuodelta 2005[56]. Selvitys oli viiden kunnan (Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä) yhteinen hanke, jossa luotiin kokonaiskuva kuntien rakennusperinnön määrästä, ominaispiirteistä ja säilymisestä. Tiedot oli tallennettu Access 2000-tietokantaan ja paikkatiedot löytyivät muun muassa Karpalosta (Gisalu). Selvityksessä tarkasteltiin rakennusperintöä 1950-luvulle tai joissain tapauksissa 1960-luvulle saakka. Nuoremmasta rakennuskannasta huomioitiin muun muassa yhtenäiset jälleenrakennusajan asuinalueet tai muuten aikakautensa rakennustaiteen tyypilliset edustajat.

Viiden kunnan rakennuskulttuuri 2004–2005 (VIKUSE)

Samaan aikaan KUKUSE-selvityksen kanssa toteutettu Viiden kunnan rakennuskulttuuri -selvitys (Artjärvi, Asikkala, Hollola, Hämeenkoski ja Padasjoki) käsitteli maakunnan muut kunnat.[57] Selvityksessä kartoitettiin ja määriteltiin alueelliset tunnuspiirteet ja aineisto suunnattiin historialliseen rakennuskantaan ja kulttuurimaisemaan kohdistuviin suunnitelmiin ja kehittämishankkeisiin. Hankkeesta oli runsaasti valokuvia erillisellä CD:llä. Hankkeessa tuotettu sähköinen rakennustietokanta oli virallinen rakennusinventointiaineisto eli verrattavissa painettuun.

Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu

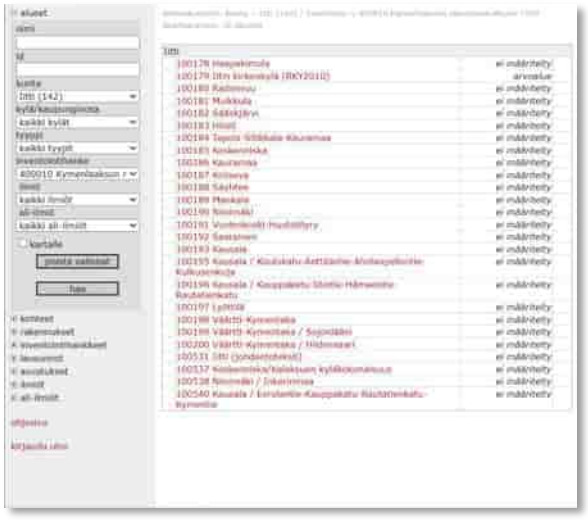
Taajama- ja kylätarkastelu liittyi osana Päijät-Hämeen maisemaselvitykseen, joka laadittiin edelliseen Päijät-Hämeen maakuntakaavaan liittyväksi selvitykseksi. Kaavakartalla esiintyy 77 tasapuolisesti ympäri maakuntaa sijaitsevaa kylää, joista osaa on tarkasteltu kyläparina. Valitut kylät antavat monipuolisen kuvan Päijät-Hämeen kylistä (kirkonkylät, teollisuuden tai kartanoiden ympärille muodostuneet kylät, jälleenrakennuskauden kylät, haja-asutuskylät sekä perinteiset viljelyn leimaamat maalaiskylät). Selvitys on hyvä pohja haja-asutusalueiden tarkasteluun.[58]

Muut selvitykset

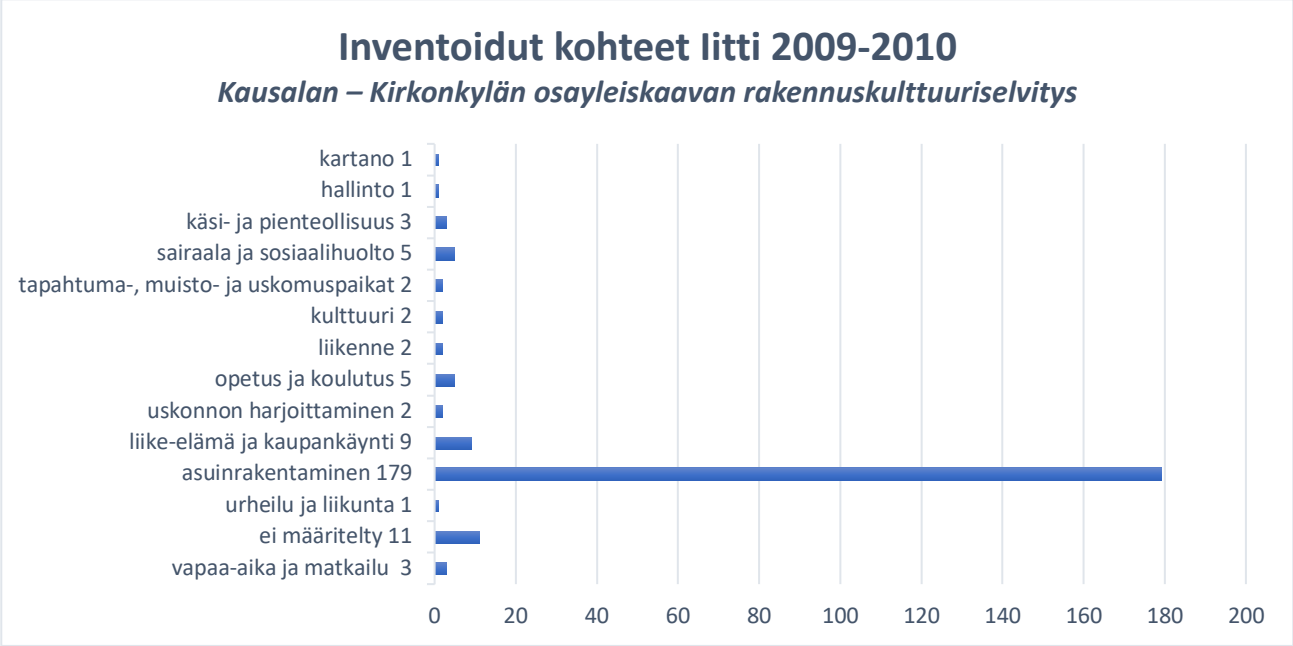
Edellisten lisäksi hyviä lähtöaineistoja olivat *Päijät-Hämeen historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi* vuodelta 2012, *Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaat harjualueet* vuodelta 2013, *Hyvät ja yhtenäiset peltoalueet Päijät-Hämeessä* vuodelta 2014, *Liikuttavat ympäristöt – Euroopan rakennusperintöpäivät 2012* sekä *Hyvinvointi-Suomen rakennuskulttuuri vuodesta 1945.*

Iittiin liittyviä keskeisiä selvityksiä oli muiden muassa *Kymenlaakson kulttuuriympäristökartoitus* vuodelta 2008, jossa oli kartoitettu 65 aluetta/kohdetta kunnan alueelta. Selvitys on Kymenlaakson viimeisin ja laajin rakennettua ympäristöä koskeva kulttuuriympäristöselvitys. *Kymenlaakson rakennuskulttuuri 1992*-selvitys, jonka Kymenlaakson seutukaavaliitto on teettänyt vuosina 1989–1992, on melko kattava kokonaisinventointi, jossa on inventoitu Iitistä 26 aluetta ja 136 kohdetta[59]. *Kymijoen-Konniveden vesistöalue* -selvityksessä vuonna 2003 on inventoitu aiemmin kaavoittamattomia ranta-alueita. Esiselvitystyö on tehty Kymijoki-Konnivesi vesistöalueen rantayleiskaavaan. Pyrkimyksenä oli kartoittaa olemassa oleva rakennuskanta ja huomioida kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja ihmisen luomat rakenteet. Kohteita oli yhteensä 137. *Kausalan – Kirkonkylän osayleiskaavan rakennuskulttuuriselvitys* on laadittu 2009 yleiskaavaa varten. Selvityksessä oli inventoitu 28 aluetta ja 226 kohdetta[60].

[56] Könönen, Aarrevaara 2005.
[57] Ahola 2006.
[58] Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu 2006.
[59] Alueet ja kohteet laskettu PAKKI -tietokannasta 28.2.2022.
[60] Alueet ja kohteet laskettu PAKKI -tietokannasta 28.2.2022.

KUVA 32. Kymenlaakson rakennuskulttuuri 1992-selvityksen alueet PAKKI-tietokannassa. Alueen kohdalta klikkaamalla löytyivät sen sisältämät yksittäiset kohteet.

KUVIO 1. Kausalan – Kirkonkylän osayleiskaavan rakennuskulttuuriselvityksessä inventoidut kohteet teemoittain. Teemat antoivat viitettä Iitin alueen inventointien teemallisesta jakautumisesta.

Verkosta löytyvistä aineistokokonaisuuksista käytettiin Museoviraston *Rakennettu hyvinvointi - Tutkittua tietoa rakennetun ympäristön muutoksista 1945–1990*-sivustoa ja *Hyvinvointi-Suomen liikuntaympäristöt* -tietokantaa, jota ei enää päivitetä. Museoviraston vuosina 2011–2013 laaditussa liikuntaympäristöihin liittyvässä teemahankkeessa oli inventoitu ympäristöjä 38 kunnasta, joista neljä oli Päijät-Hämeen alueella: Heinolassa Vierumäen urheiluopisto eli Suomen Urheiluopisto, Lahden kisapuisto, Lahden urheilukeskus (Teivaanmäki, Salpausselkä) ja Pajulahden urheiluopisto.

Kuntakohtaisia uusimpia selvityksiä, lehtiartikkeleita ja muuta ajankohtaistietoa on käytetty lähdeaineistona aluekorteissa.

Maisema

Suomen 186:sta valtakunnallisesti merkittävästä maisema-alueesta (VAMA 2021) Päijät-Hämeen alueella on kahdeksan[61]. Aikaisemmassa selvityksessä valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista käytettiin vuoden 1995 määrittelyä, jolloin merkittäviä maisema-alueita oli kuusi: Porvoonjokilaakso (Orimattila), Kastari - Hatsina – Kutajoki (Hollola), Kurhila - Pulkkila (Asikkala), Auttoinen ja Vesijako (Padasjoki), Päijätsalo ja Nuoramoinen (Sysmä). Uudessa määrittelyssä vuonna 2021 asemansa menettivät Päijätsalo ja Nuoramoinen Sysmästä. Asikkalan Kurhila-Pulkkila-alue laajentui kahden kunnan alueelle ottaen huomioon Vähä-Äiniön, Päijänteen saaria Padasjoen puolelta ja Kalkkisten kylän ja Ruotsalaisen ranta-alueet. Kastari - Hatsina - Kutajoki -maisema-aluetta Hollolassa on jatkettu Hämeenkosken suuntaan. Uusia alueita vuoden 2021 päivityksessä ovat Tiirismaan ja Salpausselän maisemat (Hollola, Lahti) ja Artjärven viljelymaisema (Orimattila).

Päijät-Hämeen maisemaselvityksen osaraportissa on esitetty kuntakohtaisesti kunnan maisemarakennejako, kunnan päätaajamien maisemallisen sijainnin tarkastelu ja kunnan maakuntakaavassa esitettyjen kyläkeskusten maisemallinen tarkastelu. Päijät-Hämeen maisemaselvitystyössä (MAI-projekti) oli tavoitteena koota kattava maisemaselvitysaineisto edellisen maakuntakaavan pohjaksi ja palvelemaan myös muuta maankäytön suunnittelua ja ympäristöalan opetusta. Yhtenä osana selvitystyötä oli Ympäristöministeriön valtakunnallisen maisema-aluejaon tarkentaminen maakuntatasoiseksi maisematyypitykseksi. Projektin alkuvaiheissa 2005 laadittiin Päijät-Hämeen 12 kunnan osalta kuntakohtainen maisemarakennejako, joka toimi yhtenä lähtötietona pelkistetympää, koko maakunnan kattavaa maisematyypitystä työstettäessä.[62]

Kymenlaakson maakunnassa inventoitiin yhteensä vuosien 2013–2014 aikana yli 50 kappaletta valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokasta maisema-aluekohdetta tai nähtävyyttä. Valtakunnallisesti arvokkaita kohteita vuoden 1992 päivityksessä oli yhdeksän, joista Iitin alueella yksi: Iitin kirkonkylä-Lyöttilä. Inventoinnit suoritettiin Ympäristöministeriön valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointien ohjaus- ja arviointiryhmän (MAPIO-työryhmän) laatimien inventointiohjeiden mukaisesti. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä inventoitiin maakuntaliiton toimesta myös maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joita oli yhteensä 18. Iitin maisemaselvityksistä olivat avuksi myös Iitti Kausala - eteläisen alueen asemakaavan muutos luonto- ja maisemaselvitys vuodelta 2016 ja pohjoisen osa-alueen luonto- ja maisemaselvitys vuodelta 2014.

Osa Päijät-Hämeen harjualueista on valtakunnallisesti arvokkaita ja ne kuuluvat valtakunnalliseen harjujensuojeluohjelmaan tai Natura 2000 – verkostoon. Osa kohteista on puolestaan maakunnallisesti tai vain paikallisesti arvokkaita, ja niiden rajaukset perustuvat Enviro Oy:n vuonna 2004 tekemään selvitykseen tai vuoden 1999 seutukaavaan.[63] MARY2-alueille sijoittuvat muun muassa Salpausselkä Nastolassa ja Leenharju Sysmässä.

Perinnebiotooppien päivitysinventointi vuodelta 2020 on havainnollinen aineisto. Kymenlaaksossa laadittu perinnemaisemien inventointityö Kaakkois-Suomen perinnemaisemat – Kymenlaakso[64] on laadittu edellisen vuoden 1999 Kaakkois-Suomen perinnemaisemat julkaisun päivittämiseksi ja täydentämiseksi. Perinnebiotoopeista kerrotaan myös julkaisussa Suomen perinnebiotoopit: Perinnemaisemaprojektin

[61] Hollolan kulttuurimaisemat (Hollola), Tiirismaan ja Salpausselän maisemat (Hollola, Lahti), Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisemat (Padasjoki), Etelä-Päijänteen kulttuuri- ja harjusaarimaisemat (Asikkala, Padasjoki, Sysmä), Artjärven viljelymaisema (Orimattila) ja Hiidenvuoren maisemat (Iitti, Kouvola). https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/arvokkaat-maisema-alueet https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/kulttuurimaisema

[62] Taajama- ja kylätarkastelu 2006.

[63] Mäkinen 2013, 4.

[64] Kaakkois-Suomen perinnemaisemat – Kymenlaakso. Etelä-Karjalan liitto, Kymenlaakson liitto. Sweco Ympäristö Oy.

valtakunnallinen loppuraportti[65].

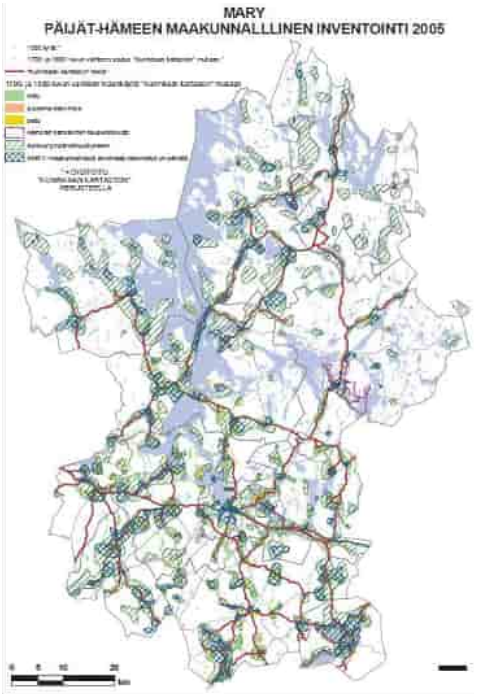
Arkeologiset inventoinnit

Arkeologia otettiin mukaan selvitykseen paikkojen historiallisen kehityskulun ja erityispiirteiden selvittämiseksi. Pääasiallisena lähdeaineistona käytettiin Kulttuuriympäristön palveluikkuna -sivustoa sekä Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointia vuodelta 2012. Kylätonteilla on kolmenlaisia suojelustatuksia: lainsuojaama kiinteä muinaisjäännös ja lisäksi kaksi muuta: mahdollinen muinaisjäännös ja muu kulttuuriperintökohde, joista kummatkaan eivät ole lain suojaamia ja pääosa kylätonteista kuuluu näihin. Historiallisen ajan kylätonttien arkistoinventointi on tehty vuonna 2012 Päijät-Hämeen liiton rahoituksella. Inventoinnista on maastoinventointi tekemättä. Tontit ja niiden rajaukset pitäisi varmistaa maastossa ja kohteet olisi hyvä tarkastaa isojakokarttojen pohjalta (pääosa ko. kartoista on paperimuotoisina Kansallisarkistossa).

Päijät-Hämeen alueelta on paikannettu yhteensä 240 historiallisen ajan kylätonttia. Vain murto-osa (21) kylätonteista on tällä hetkellä suojeltuja. Osa kylänpaikoista on paikannukseltaan tai kylästatukseltaan epävarmoja. Näitä epävarmoja kohteita on etenkin Päijät-Hämeen pohjoisissa kunnissa, erityisesti Padasjoella. Kylän paikat tunnetaan paremmin eteläisessä Päijät-Hämeessä, jossa historiallisen ajan tutkimusta on enemmän tehty. Suurinta osaa kylätonteista ei ole tarkastettu maastossa ja vain muutamalla on tehty kylätontin rajaus tai kaivaustutkimuksia (esim. Hollola Toivola).[66] Muinaisjäännösrekisterissä on 193 historiallisen ajan kylätonttia, jonka suojelustatus on mahdollinen muinaisjäännös.[67]

Aiemman selvityksen yhteydessä on laadittu historiallisen tiestön paikkatietoaineisto Kuninkaan kartaston pohjalta.[68] Tämä on ollut pohjana tietarkastelussa. Tielinjoja ei ole systemaattisesti kartoitettu tai paikallistettu maastosta, paitsi Ylinen Viipurintie Kärkkäisen selvityksessä *Selvitys Ylisen Viipurintien linjauksista Päijät-Hämeessä* vuodelta 2017 [69]. Myös Lahden torikaivausten (2013) raportissa valotetaan maakuntakeskuksesta lähteneitä vanhoja tielinjoja.

[65] Vainio 2001, 6.
[66] Tikkala, Taipale & Sorvali 2012.
[67] Tilanne 1.12.2011.
[68] Alanen, Kepsu & Ekberg 1989.
[69] Kärkkäinen 2017.

KARTTA 5. Historiallinen tiestö merkitty punaisella. MARYkartta, LIITE CD.

Julkinen taide

Tietoa kuntien julkisesta taiteesta on saatavilla kuntien verkkosivuilta, esitteistä tai perinteisesti kaupungin taidemuseosta kysymällä. Päijät-Hämeen kuntien omistuksessa oleva julkinen taide on osittain inventoitu. Sysmä, Padasjoki, Asikkala, Hartola ja Kärkölä on inventoitu museon toimesta vuonna 2020. Iitin julkinen taide on inventoimatta. Lahdessa teokset kuuluvat kaupungin taidekokoelmaan ja tiedot löytyvät Lahden museoiden Collecte-tietokannasta[70]. Orimattilan, Heinolan ja Hollolan julkinen taide on esitelty internetissä[71]. Heinolan ja Orimattilan julkista taidetta hoitavat kaupunkien taidemuseot.

Kuva-aineisto

Kuva-aineistoa liittyy runsaasti vanhoihin inventointeihin, muun muassa KUKUSE ja VIKUSE-selvityksiin. Kuvien käyttöä ovat rajoittaneet käyttöoikeudet ja tietosuoja-asiat sekä kuvalaatu. Valokuvan todistusarvo on kiistaton ja sen tuoma informaatio poikkeaa tekstiaineistosta. Kuviin sisältyy paljon tahatonta informaatiota, jonka arvo saattaa korostua arvaamatta, sillä arvotuskriteerit saattavat muuttua eri aikoina. Päivitysinventoinnissa vanhoilla kuvilla on merkitystä maiseman/alueen/kohteen muutosseurannan kannalta. Kuvavertailulla voi huomioida puretut kohteet, sähkölinjojen häviäminen tai kasvillisuuden muutokset.

Valokuvat ovat äärettömän arvokkaita, sillä vain osa aineistosta on julkaistu raporttien tai selvitysten yhteydessä. Access -tietokannassa ei ole kuvia, vaan vain teksti. Tekstiin linkittämättömien kuvien sisältämä informaatio jää käyttämättä. Kenttätöissä kohteesta on saatettu tehdä vain näköhavainto, joka on taltioitu kameralla, eikä tekstiä ole välttämättä kirjoitettu lainkaan.

Inventointivalokuvat vuosilta 2004–2005 ovat laadultaan nykyiseen verrattuna vaatimattomia. Huono laatu vaikuttaa suoraan kuvien käytettävyyteen. VIKUSE-hankkeen valokuvat ovat kokoa 1600 x 1200 pxl, joten

[70] Taidetta Päijät-Hämeessä – sivusto. Lahden museot. https://www.lahdenmuseot.fi/vastuumuseo/aluetaidemuseo/taidetta/ (katsottu 22.3.2022).
[71] Hollola: Luettelo Hollolan julkisista taideteoksista ja muistomerkeistä – Wikipedia, Heinolan julkinen taide. Luettelo Heinolan julkisista taideteoksista ja muistomerkeistä – Wikipedia, Orimattilan tarinasoitin. Orimattilan Taidemuseo | Orimattila | Orimattilan patsaskierros (tarinasoitin.fi)

kuvalaatu riittää vain tunnistamiseen. KUKUSEn ja VIKUSEn valokuvat on jaoteltu tiedostokansioihin kunnittain, kylittäin ja edelleen taloittain sekä kyläkeskuksiin ja niiden yleiskuviin. Ilman paikallistuntemusta kohteiden etsiminen on hankalaa, sillä ensin pitää tietää talon nimi ja kylä, jossa talo sijaitsee. Kylärajaukset ovat historiallisia, eivätkä avaudu ilman paikallistuntemusta, kuten esimerkiksi Asikkalan Salo, johon kuuluu myös etäämpänä sijaitseva Mustjärvi, joka on ollut Salon kylän entisiä takamaita. Kuvan sisältötieto on vain tiedostonimessä, joten kameran numerolla nimetyistä kuvista sisältötieto puuttuu. Epäyhtenäisen nimeämisen takia kuvatiedostojen haku onnistuu vain kansioittain eli kunnittain, kylittäin ja taloittain, ei yksittäisten kuvien osalta. Tiedostonimestä puuttuu talon/kylän/kunnan nimi. Jos kuvatiedosto irrotetaan kansiorakenteesta, yksittäisen kohteen kontekstitieto häviää.

Selvityksessä on hyödynnetty Lahden museoiden kuvakokoelmia, Teija Aholan vuonna 2014 kuvaamia Heinolan inventoinnin valokuvia ja vuoden 2021 Padasjoen täydennysinventoinnin valokuvia, sekä Päivi Lukkarisen vain tutkimuskäyttöön tarkoitettuja valokuvia Sysmän talonpoikaisrakennusten inventointi -selvityksestä vuodelta 2016. Hollolan Toivolan kylän rakennusinventointi vuodelta 2008 on tuottanut filmimateriaalia Hollolan Toivolan kylästä JYU:n hankkeessa Ihminen, aika, maisema – Toivolan kylä. Titta Löppösen valokuvat on tallennettu museon kuvakokoelmiin.

Vanhempaa kuva-aineistoa edustaa *Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet* -selvitystä varten kuvattu aineisto vuodelta 1977.[72] Selvitys perustuu osittain vuonna 1971 Lahden historiallisen museon laatimaan säilytettäväksi ehdotettujen rakennusten luetteloon. Samaan aikaan ilmestyi Päijät-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet -luettelo. Selvityksessä käytetty kuva-aineisto on Lahden kaupunginmuseon kuva-arkistossa. *Päijät-Hämeen rakennusperinneselvitykseen* vuonna 1980[73] on kuvattu Orimattilan Heinämaan kylää, Ruhan kartanoa, Padasjoen Auttoisten kylää ja kirkonkylää sekä Sysmän kirkonkylää. *Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita*- selvityksessä[74] vuodelta 1983 Sulo Järvinen mainitsee esipuheessa: ”Valokuvat kaupungin alkuvuosilta havainnollistaa rakentamistapahtumien merkityksiä nuoren kaupungin historiassa ja tämän kautta on helpompi ymmärtää, miksi niiden säilyminen Lahden kaupunkikuvassa on tärkeää.” *Porvoonjoen yläjuoksun esihistoriallisia ja kulttuurihistoriallisia kohteita Lahden, Hollolan ja Orimattilan alueella* -hankkeen valokuvat vuodelta 2002 on luetteloitu Lahden museoiden kuvakokoelmiin. Varteenotettavia kuva-aineistoja saatiin myös Päijät-Hämeen liitolta, jonka runsaasti hyödynnetty aineisto on Pirjo Kaarkosken kuvaamat ilmakuvat vuodelta 1980, Lauri Putkosen valokuvista *Päijät-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet, täydennysselvityksessä* vuodelta 1983 sekä *Päijät-Hämeen taajamien maisemanhoitosuunnitelmaa* 1971 varten kuvattu valokuva-aineisto.

FINNA.fi-hakupalveluun linkitetty kuva-aineisto palvelee erinomaisesti myös tällaisia selvityksiä. Keski-Suomen museon kokoelmista löytyy muun muassa Sysmän Suopeltoa ja Päijännettä kuvanneen A.G. Stooren valokuvia 1900-luvun alusta. Hollolan Hämeenkosken *Kosken Kohinat* – sivuston perinnearkisto tarjoaa vanhoja valokuvia entisestä kunnasta. Muun muassa kunnan rakennuskanta on dokumentoitu 1950-luvulla kattavasti.

Paikkatietoaineisto ja avoin data

Päijät-Hämeen liiton paikkatietoaineistoista löytyivät nykyiset kaavan sekä uusimpien selvitysten paikkatietoaineistot, sekä edellisen selvityksen aikana digitoitu aineisto vanhat tielinjat. Iitin inventoinneista ei todennäköisesti ole tehty paikkatietoaineistoja. Iitin kunnan karttapalvelussa oli vain Museoviraston kautta saadut aineistot. Nastolasta löytyi paikkatietoaineistoa vuodelta 2008, joka on tehty Teija Aholan laatiman

[72] Nummela & Hahl 1977.
[73] Nevanlinna 1980.
[74] Lahden kaupunki 1983.

Nastolan kulttuuriympäristöselvityksen yhteydessä. Uusin aineisto liittyen perinnebiotooppi-inventointiin 2021 saatiin ProAgrialta.

Verkosta saatava avoin data, erilaiset rekisterit ja karttapalvelut olivat keskeisessä osassa selvityksessä tarvittavassa aineistossa. Muinaisjäännösrekisteri kulttuuriympäristön palveluikkunassa (kyppi.fi), Elinympäristön tietopalvelu Liiteri (https://www.ymparisto.fi/liiteri), paikkatietoaineistojen latauspalvelu LAPIO ja Paituli, ympäristökarttapalvelu Karpalo (KARPALO-karttapalvelu (ymparisto.fi)), Karttapaikka (Maanmittauslaitos), Retkikartta, Paikkatietoikkuna, Vanhat kartat (Maanmittauslaitos), Historialliset ilmakuvat (Maanmittauslaitos) ja Lahden kaupungin Trimble Locus.

Selvityksessä käytettiin seuraavia työkaluja: Adobe InDesign, Adobe Photoshop, Adobe Bridge, Canon EOS Utility 3, WORD, Excel, QGIS, Paikkatietoikkuna ja Canon EOS 5D Mark IV.

5 Menetelmät

Ilmiönä laajalle ja ajallisesti kerrokselliselle kulttuuriympäristölle on luontaista laaja-alainen tarkastelu. Tarkastelu voidaan jakaa neljään tahoon: toiminnalliseen, rakenteelliseen, havaittuun ja koettuun. Kulttuuriympäristö on samaan aikaan tilallinen ja ajallinen sekä fyysinen ja sosiaalinen. Selvityksiin käytettävä pohjatieto on usein staattinen, mutta alueiden sosiaalinen ympäristö on luonteeltaan muuttuva, dynaaminen[75]. Museokentällä ilmiöitä, kulttuuriperintöä, tarkastellaan niin aineettomina kuin aineellisina sekä moniaikaisina kokonaisuuksina, niin kuin tässä selvityksessä. Valokuvadokumentointi havainnollistaa kulttuuriympäristön ominaisuuksia visuaalisin keinoin.

Eri tavat lähestyä kulttuuriympäristöä tuovat esille kulttuuriympäristön yksittäisiä osa-alueita rakennetusta ympäristöstä, toimintaympäristöstä, havaitusta ympäristöstä ja sosio-kulttuurisesta merkitysympäristöstä. Siksi kulttuuriympäristön tarkastelu kokonaisuutena on eduksi kokonaisilmiön luonteen selvittämiseksi. Aikaisemmassa selvityksessä tarkastelu kohdistui **rakennettuun kulttuuriympäristöön**, arkkitehtuuriin ja rakennusperintöön. Näkökulma palvelee erityisesti maankäytön suunnittelua ja päätöksentekoa.[76] **Toiminnallisen kulttuuriympäristön** näkökulma – elinkeinot, asuminen, palvelut – muuttuu jatkuvasti ihmisen toiminnan myötä. Luonnonvarojen hyödyntäminen ja liikkumisreittien muutokset muokkaavat osaltaan ympäristöä. Tarkastelunäkökulma vaikuttaa esimerkiksi siihen, nähdäänkö kylää ympäröivät pellot elinkeinona vai esteettisenä kulttuurimaisemana. **Havaittuun kulttuuriympäristöön** liittyvät aistiympäristö, tuoksut ja äänimaisema, maisemallisuus, estetiikka ja visuaalisuus. Paikallisyhteisön arkiympäristöjen ja paikallisten erityispiirteiden kokemusasiantuntijoina ja tärkeinä informantteina ovat paikalliset asukkaat.

Laaja-alaisesti tarkasteltavaa, ajallisesti ja teemallisesti kattavaa kulttuuriympäristöä pyritään hahmottamaan olemassa olevien selvitysten, historiatietojen ja maakuntaa haravoivien kenttätöiden ja paikallisten osallistamisen avulla. Tässä selvityksessä Päijät-Häme on havainnollistettu edellä mainittujen osa-alueiden tiimoilta niin laajalti kuin se on resurssien puitteissa mahdollista.

Kenttätyöt

Keskeisin menetelmä olivat kenttätyöt, jossa alueita havainnoitiin paikan päällä projektitutkijan ja/tai useamman henkilön voimin. Aikaa vaativissa kenttätöissä maakunta kierrettiin edellisen selvityksen pohjalta mainittujen alueiden ja kohteiden kautta ja kirjattiin ylös mahdolliset muutokset.

Karttatarkastelu ja historialliset ilmakuvat

[75] Rönkkö 2015, 203.
[76] Rönkkö 2015.

Kenttätöiden pohjana vanhojen karttojen tarkastelu antoi pohjaa vanhimmalle kylärakenteelle, tielinjoille ja rakennuskannalle. 1960-luvun kartoista näkee kaupat, postit, meijerit, seurantalot, kunnalliskodit, urheilukentät ja hyppyrimäet. 1800-luvun kartoista selviää käytetyt tielinjat. Karttoja tulkitessa on hyvä muistaa, että kenttähavainnot eivät asetu vanhalle kartalle oikein, sillä ne eivät välttämättä ole kuvanneet todellista rakennuskantaa, vaan keskiössä on ollut taloudellinen arvo.[77]

Maanmittauslaitoksen historiallisten ilmakuvien arkisto on havainnollistava aineisto maiseman muutosten tarkastelussa ja vertailussa.[78] Ilmakuvat tukevat vanhaa kartta-aineistoa ja kuvaavat ajankohtia, joista sähköistä kartta-aineistoa ei ole saatavilla.

KUVAT 33 ja 34. Kymijoki Iitin Tapolassa vuosina 1948 ja 2023. Pohjoisrannalla Alestalon maille rakennettu pengerrys ja lossipaikka. Historialliset ilmakuvat, Maanmittauslaitos.

Valokuvadokumentointi

Selvityksissä on suhtauduttu valokuviin usein hyvin harkiten. Kohteet ovat usein yksityisomistuksessa ja kuvien käyttöä rajaa erilaiset henkilö- ja tietosuojakysymykset. Muun muassa Kainuussa kohteisiin kuuluvat rakennukset kuvailtiin ainoastaan sanallisesti sekä tapauskohtaisesti rajattiin kartalta alueina.[79] Tässä selvityksessä alueet kohteineen dokumentoitiin valokuvin mahdollisimman kattavasti. Nykytilan dokumentointi valokuvin tuottaa visuaalista ja havainnollista aineistoa viranomaisten käyttöön.

Alueen avainkohteet ja keskeiset maisemat kuvattiin julkisilta teiltä nähtynä. Alueilta huomioitiin esimerkiksi keskeiset rakennukset, vanhat tielinjat, sähkölinjat, peltoalat ja järvenselät. Rakennuskannan erityispiirteitä taltioitiin yksityiskohdin ja pyrittiin esittämään alueen erityispiirteet.

[77] Tanska & Seppänen 2022, 53.
[78] Maanmittauslaitos 2021. Paikkatietoikkunaan on lisätty historialliset ilmakuvat. Tiedote 31.5.2021. https://www.maanmittauslaitos.fi/palvelutiedotteet/paikkatietoikkunaan-lisatty-historialliset-ilmakuvat
[79] Kainuun liitto 2018, 15.

Tämän selvityksen aikana otetut valokuvat luetteloidaan Lahden museoiden kuvakokoelmiin ja kuvat ovat luetteloinnin jälkeen selattavissa FINNA-palvelun kautta. Valokuva-aineisto on hyväksytty vuoden 2023 alussa museon kokoelmiin museon kokoelmahankintakokouksessa.

KUVAT 35–39. Päijät-Häme kuvina. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

6 Työn vaiheita

Ennen kuntakohtaista tarkastelua selvitettiin edelliset MARY 2006 -alueet. RKY 2009 määrittelyssä poistuneiden RKY 1993 -kohteiden maakunnallinen arvo tarkistettiin Ympäristöministeriön ohjeen mukaisesti ja RKY 2009 kohdetietojen täydennystarve huomioitiin.

6.1 Kenttätyöt

Kenttätöissä päivitysinventoitiin edellisessä selvityksessä määritellyt kohteet ja alueet. Projektitutkija kiersi alueita itsenäisesti. Museon työryhmän jäsenet osallistuivat kierroksille tarpeen mukaan. Iitin osalta työtä tehtiin useamman ihmisen voimin. Resurssien puitteissa oli tarkoitus suorittaa inventointi ranta-asutuksen osalta vesitse, mutta se ei toteutunut. Maanomistajia ja paikallisia informoitiin kenttätöiden varrella sitä varten laaditulla jaettavalla esitteellä.

Kenttätyöaikataulusuunnittelu aloitettiin keväällä 2022. Kenttätöissä täytettävän lomakkeen sisältö pohjasi KY-Collecten lomakepohjaan. Lomakkeelle kootut tiedot toimivat pohja-aineistona lopullisiin aluekortteihin. Perustietojen lisäksi kenttätyölomakkeesta löytyi kartta aluerajauksesta, historialliset kartat ennen (esim. 1960-luku) ja nyt, Wagerin kuvaamat valokuvat alueelta kuvateksteineen. Paketti koottiin mahdollisimman kattavaksi helpottamaan tarkasteltavan alueen hahmottamista eri teemoin ja eri aikoina paikan päällä. Niiden pohjalta maastosta löytyivät vanhat tielinjat ja vanhempi rakennuskanta sekä sillat ja kiviaidat. IPad tai tietokone olisi sujuvoittanut myöhempää tietojenkäsittelyä, mutta manuaalinen ylöskirjaaminen perinteiseen tulostettuun lomakkeeseen ei ollut riippuvainen säästä tai virtalähteistä.

Kenttätyöskentelyssä käytettiin *Retkikartta* ja *Karttapaikka*-sovelluksia sijainnin paikantamiseen. *Googlemaps* esitti alueen jossain tapauksissa maastokarttaa havainnollisempana satelliittikuvana ja *StreetView* auttoi näkemään kohteen eri vuodenaikoina. *Vanhat kartat* -verkkopalvelussa alueita voi tarkastella eri aikojen karttojen pohjalta. *Historialliset ilmakuvat* tukivat vanhoja karttoja ja osaltaan esittivät tilannekuvia ajalta, joista kartta-aineistoa ei ollut nähtävillä. Päijät-Hämeen liiton karttapalvelusta löytyivät MARY-aluerajaukset, RKY-aluerajaukset, maakunnalliset ja valtakunnalliset maisema-aluerajaukset.

Kuvauspaikan sijainti tallentui kuvatiedostoon GPS-koordinaatein. Kuvauspaikat merkittiin myös työkaluna käytettyyn *Paikkatietoikkuna*-sovellukseen kuvauspäivän päätteeksi (KUVIO 2). Sovellukseen merkittiin eri kohteet värikoodein (seurantalo, liikuntapaikka, kauppa, kansakoulu, silta, kartano, puretut kohteet, teollisuus, julkisen taiteen sijainnit) sekä kuvauspisteet.

KUVIO 2. Kenttätyötilannetta 13.7.2023 kuvaava kartta. Paikkatietoikkuna.

6.2 Kunnille lähetetyt tietopaketit

Vuoden 2023 alussa kunnille lähetettiin koosteet vastuumuseolla olevista kuntakohtaisista inventoinneista ja selvityksistä. Samalla pyydettiin täydentämään koostetta mahdollisilla puuttuvilla selvityksillä. Tarkoituksena oli yhtenäistää kunnista ja museolta löytyvät selvitystiedot.

Näiden lisäksi kunnille lähetettiin tiedot voimassa olevista MARY-alueista, niissä sijaitsevista avainkohteista, aluerajauksista ja inventoiduista kohteista. Tarkoituksena oli saada tietoa kuntien rakennuskannan nykytilasta, kuten puretut tai mahdolliset uudet kohteet. Kysely herätti kunnissa kysymyksiä ja kommentteja. Kärkölässä todettiin, ettei kenelläkään ole sellaista paikallistietoa, että tuntisi kaikki kohteet. Sysmässä pohdittiin vanhemman tietäjäryhmän tarvetta aineiston läpikäymisessä, koska paikallistuntemus ei ole kyllin kattava. Aihetta käsiteltiin OHRY IV:ssä.

6.3 Osallistaminen, vuorovaikutus ja paikallisuus

Paikallisten osallistaminen on osa museotyötä ja selvitys huomioitiinkin työn ohessa ajankohtaisissa kohtaamisissa kuntalaisten kanssa. Tieto paikallisille merkittävistä kohteista ja paikallisesta elävästä perinnöstä rikastivat selvitystä ja alueiden arvoja. Prosessin kulkua, tavoitteita ja tuloksia selventävän tiedon havainnollistaminen ja välittäminen asukkaille laajemmin olisi myös tärkeää (DIVE5), mutta selvityksen aikana toteutettuna tämä vaatisi lisäresursseja.

Paikallisten kohtaaminen oli luontaisinta kenttätöiden yhteydessä. Kohtaamiset antoivat lisätietoa alueen historiasta, rakennusten historiasta ja paikallisista tavoista: kuinka alueella oli tapana käydä koulussa, miten maatalouden muutokset ovat vaikuttaneet ympäristöön, kuinka omistajat ovat muokanneet vanhaa tiestöä, mikä on johtanut siihen, että tilakeskukset ovat jääneet tyhjilleen, milloin mylly on ollut vielä toiminnassa, kuinka aktiivista kylien urheiluseurojen välinen kisatoiminta on ollut tai kuinka paikallinen mattokutomo näyttäytyy edelleen paikallisten tilojen salien lattioilla ja niin edelleen.

Yksi alueen tapoja valottanut tilaisuus pidettiin Iitin kirkonkylällä keväällä 2023, jolloin korkeakouluharjoittelija Raikamon järjestämä taideprojektiteemainen kyläilta keräsi paikallisia kyläaktiiveja entisen seurakuntatalon pöydän ääreen. Keskustelun lomasta erottui hauskoja paikallisia perinteitä, jotka antoivat merkityksiä kylän keskeisille paikoille.

Sysmässä järjestettiin kolmiosainen keskustelutilaisuus huhti-toukokuussa 2023 Sysmä Seuran ja paikallisten kanssa, kunnan edustajan Matti Nikupeterin kokoonkutsumana. Keskustelut Sysmän kunnantalolla tuottivat runsaasti lisätietoa kohteiden sijainnista ja merkityksistä sekä ehdotuksia uusiksi kohteiksi. Edellisessä selvityksessä suppeimmin käsiteltyyn kuntaan saatiin huomattavasti laajemmat tiedot paikallisten avustuksella.

Museon pitkäaikainen rakennustutkija Päivi Siikaniemi toi paikallistietoa mukaan ja avusti aluetarkastelussa seitsemän kunnan osalta kaikkiaan viisi palaverikertaa loppuvuodesta 2023.

Yksi keskeinen peruste aineettoman tai elävän kulttuuriperinnön kartoittamiselle oli Museoviraston opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta julkistama *Aineettoman kulttuuriperinnön toimenpideohjelma vuosille 2019–2022*. Suomi ratifioi Unescon yleissopimuksen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta vuonna 2013 ja vasta viime vuosina se on noussut paremmin esille. Paikallisten tavat ja elämä ovat määrittäneet sen minkälaiseksi ympäristö on muodostunut ja ottamalla huomioon asukkaiden merkityksellistämä ympäristö saadaan kokonaisempi kuva alueen rakentumisesta, käytöstä ennen ja nyt. Samalla mahdollisesti löytyy lisämerkityksiä ja selityksiä yksittäisille kohteille, kuten maastossa erottuville väylille, jotka eivät ole enää käytössä.[80]

6.4 Yhteistyö

Selvityksessä hyödynnettiin Lahden historiallisen museon osallistavan hankkeen Muistamon keskustelutilaisuuksia Hollolassa ja Padasjoella paikallistiedon keräämiseen. Lahden Historiallisen museon tutkija Sini Ojalan vetämässä Muistamo-hankkeessa museo etsi paikallisista yhteisöistä ja yhdistyksistä kumppaneita kulttuuriperinnön käsittelyyn. Sisällöistä syntyi muun muassa pienimuotoinen näyttelykokonaisuus A. Th. Böökin valokuvista Padasjoelle kesällä 2022. Hankkeen avulla saatiin tietoa myös inventoinnin tueksi, kuten Hollolan Salpakankaan keskustelutilaisuudet osoittivat. Hollolan kirjastolla järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa maalis-toukokuussa 2022 keskusteltiin teemalla Salpakankaan tarina eilen, tänään ja huomenna. Pohdittiin mitä ovat arjen paikat, alueen epäviralliset kulkureitit tai minkälainen on nuoren kuntakeskuksen identiteetti. Puheenvuoroista koostettiin artikkelikokoelma *Salpakangas eilen, tänään ja huomenna*, joka julkistettiin keväällä 2023.[81] Syksyllä 2022 Muistamo-tilaisuuden teemana oli Mainiemen saha Padasjoella.

Tampereen yliopiston Arkkitehtuurikoulutuksen yhdyskuntasuunnitteluun liittyvä rakennusperintö -kurssi järjestettiin kevätkaudella 2022 Orimattilassa. Ohjaavina opettajina toimivat Olli-Pekka Koponen ja Ida Kalakoski. Yhteispalaveri museon ja yliopiston kanssa pidettiin joulukuussa 2021. Kurssille osallistui noin 25 opiskelijaa. Orimattilan kaavoituspäällikkö Suvi Lehtoranta ja Lahden museoiden rakennustutkija Reetta Nousiainen kokosivat kurssille aineiston ja toimintapohjan. Nousiainen ja projektitutkija Rekola vierailivat Orimattilassa vastaamassa kurssilaisten kysymyksiin. Kurssitulokset käytiin läpi keväällä 2022 ja museo sai kurssityöt käyttöönsä.

Sysmässä maankäytön suunnittelija Matti Nikupeterin aloitteesta pohdittiin selvityksessä esiin nousseiden inventointipuutteiden laatimista osin LAB ammattikorkeakoulun oppilastyönä. Aloituspalaverissa keväällä 2023 suunniteltiin syksyllä toteutettavan kurssin aikataulua. Yhdyskuntasuunnittelun kurssin ohjaajana toimi Raine Vihelmaa. Projektitutkija laati koosteen MARY-kohteista ja alueista, joista lisätieto olisi tarpeen, samalla ajateltiin Sysmän rakennusinventointien täydentämistä. Syksyllä kurssin alussa rakennustutkija

[80] Museovirasto 2020. Elävä perintö aineettoman kulttuuriperinnön toimenpideohjelma 2019–2022.
[81] Koskelainen, Ojala, Rekola & Vallas 2023.

Miettisen ja projektitutkija Rekolan pitivät alustuksen Niemen kampuksella. Oppilastöiden esittely järjestettiin joulukuussa 2023 Niemen kampuksella. Kurssitöitä kommentoivat Rekola ja Miettinen.

Toisen vuosikurssin insinööriopiskelijat tutustuivat kurssilla museon rooliin kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön vaalijana. Kulttuuriympäristön merkitykset ovat heillä edessä mahdollisesti tulevaisuudessa omalla työkentällä maankäytön suunnittelussa. Esittely- ja palautetilaisuudessa nousivat esille alueisiin ja kohteisiin liittyvät merkitykset asukkaan, kunnan ja aluetta kehittävän tahon näkökulmista. Samalla kiinnitettiin huomiota kohteisiin liittyvään aineettomaan kulttuuriperintöön ja olemassa olevien fyysisten rakenteiden arvoihin, joihin ei liity taloudellisista hyötyä. Yhteistyö museon kanssa nähtiin hyväksi keinoksi yhdistää työelämä kurssiopiskeluun.

6.5 Esitykset ja luennot

Projektitutkija vieraili projektin aikana kuudessa tilaisuudessa kertomassa Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöselvityksestä.

- Lahden seudun sukututkijat ry:n puheenjohtajan Riitta Kokko-Parikan pyynnöstä esitys yhdistyksen Zoom-kokouksessa elokuussa 2022.[82] Tilaisuuteen osallistui sukututkijoiden lisäksi Päijät-Hämeen tutkimusseuran ja Lahti Seuran jäseniä. Yhdistys esitteli samalla Päijät-Hämeen talonhaltijaluettelohankkeen[83].
- *Tarinoita ja kulttuuriperintötietoa Hämeen luontokohteista*-webinaarissa 12.1.2023 esitys aiheena Päijäthämäläinen rakennusperintö. Järjestäjänä toimi LAB University of Applied Scienses. *Historia ja kulttuuri osaksi yrityksesi matkailutuotteita* -työpajasarja oli suunnattu matkailualan yrittäjille, yrittäjyyttä suunnitteleville sekä matkailualueiden kehittäjille kuten kylä- ja matkailuyhdistyksille.[84]
- Selvityksen esittely museon henkilökunnalle keväällä 2023.
- Lahden ammattikorkeakoulun (LAB) Yhdyskuntasuunnittelijoiden kurssilla esitys MARY2-projektista syksyllä 2023.
- Maakunnallinen kulttuuriympäristöselvitys -luento Keudassa Saaren kartanossa Mäntsälässä aikuisopiskelijoiden kurssilla *Historiallisten puutarhojen suunnittelu ja kunnossapito* 30.11.2023. Kutsujana oli opettaja Christina Walden. Luento oli laajempi näkökulma siihen minkälaiseen kontekstiin historialliset puutarhat liittyvät maakunnallisella tasolla.
- Sysmän kaavoitustoimikunnan kokous 10.4.2024.

6.6 Asiantuntijakävelyt

Asiantuntijakävelyt paikallistiedon lisäämiseksi järjestettiin jokaisessa kunnassa museon työryhmän ja kunnan edustajien kanssa syksyllä 2023. Lahdessa alueita käsiteltiin yhdessä kaavoituksen ja rakennusvalvonnan kanssa kahdessa kokouksessa. Katselmukset keskittyivät kuntakeskuksiin, joihin usein kohdistuvat kunnan suurimmat muutospaineet. Nykytilannetta kartoitettiin kävellen ja keskustellen edellisen selvityksen pohjalta ja käytiin ajatusten vaihtoa alueiden käytöstä ja toiveista. Kävelyillä kerättiin muun muassa ehdotuksia uusiksi MARY-kohteiksi, selvitettiin, oliko edellisessä selvityksessä mahdollisesti puutteita, onko tulossa aluemuutoksia ja onko osallistujilla ajatuksia uusiin aluerajauksiin liittyen. Katselmukset antoivat lisätietoa

[82] Sähköposti 28.4.2022. Riitta Kokko-Parikka.
[83] Lahden seudun sukututkijat ry 2021. Päijät-Hämeen talonhaltijaluettelohankkeessa on tarkoituksena koota talonhaltijaluettelot nykyisen Päijät-Hämeen alueen pitäjistä. Artjärvi, Asikkala, Hartola, Hollola, Iitti, Koski Hl (nykyään Hämeenkoski), Orimattila, Padasjoki ja Sysmä. Kärkölästä ja Nastolasta luettelot on koottu jo aiemmin.
[84] LAB 2023. Historia ja kulttuuri osaksi yrityksesi matkailutuotteita -työpajasarja. https://lab.fi/fi/tapahtumat/historia-ja-kulttuuri-osaksi-yrityksesi-matkailutuotteita-tyopajasarja

edelliseen selvitykseen valituista avainkohteista ja perusteluja aluerajauksille. Samalla jaettiin tietoa puolin ja toisin selvityksen merkityksestä ja sen vaikutuksista.

Kierrokset oli suunniteltu etukäteen joko kunnassa tai vastuumuseon alueesta vastaavan rakennustutkijan toimesta.

6.7 Viestintä

Yhtenä selvityksen tavoitteena oli kulttuuriympäristötiedon jakaminen ja ymmärryksen lisääminen, tärkeänä kohteena yksityiset kiinteistöjen omistajat. Kenttätöiden yhteydessä sekä erilaisissa museon tilaisuuksissa jaettiin selvitystä varten laadittuja esitteitä. Projektista julkaistiin yleinen tiedote museon sivuilla 7.3.2022.[85]Lahden museoiden verkkosivuille laadittiin selvityksen omat verkkosivut.

Etelä-Suomen Sanomat teki selvityksestä jutun 8.4.2022. Orimattilan Sanomat kirjoitti Tampereen yliopiston arkkitehtioppilaiden kurssista alkukeväästä 2022 ja jutussa mainittiin yhteistyö museon kulttuuriympäristöselvitystyön kanssa.

Sähköisistä viestimistä käytössä olivat Lahden museoiden sähköiset kanavat Lahden museoiden sivustot, Facebook-sivusto ja Maakunnan mainiot -blogi. Päivityksiä tehtiin erityisesti kesäaikoina. Kesän 2023 aikana kenttätöissä avustanut korkeakouluharjoittelija Raikamo laati kolmen blogin sarjan.

6.8 Maisema-aluetarkastelu

Päijät-Hämeessä on 100 maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta (LIITE 3). Uusia maisema-alueita määriteltiin neljä: yksi Lahteen (Urheilukeskuksen ja Radiomäen maisema-alue) ja kolme Heinolaan (Tuusjärven kylän kulttuurimaisema, Jyrängönkosken kulttuurimaisema ja Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema). Aiemmin kaksiosainen Pulkkilanharjun maisema-alue yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi. MARY2 -alueisiin liittyvien maisema-alueiden kuvauksia laajennettiin lisäämällä alueelle liittyviä rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. Maisema-alueissa kiinnitettiin huomiota vesistöalueisiin, jotka aiemman maisemaselvityksen rajauksissa oli rajattu ulos, esimerkiksi Kalkkisten kanava ja koskialue, Kivijärvi Seestan kulttuurimaisemassa Lahdessa tai Kärkölässä Valkjärven peltojen keskellä sijaitseva Valkjärvi. Hartolassa Pohjolan kulttuurimaisema-aluetta laajennettiin Ahveslammen alueella, samalla huomioitiin alueelle tyypillinen harju. Lahdessa Koiskalan kulttuurimaisema sai lisäyksen alueen keskellä olevasta Sietikan lammesta. Muita alueiden laajennuksia kartanoiden alueilla oli muun muassa Padasjoen Karilanmaan kulttuurimaisemassa, jossa huomioitiin Perättömänlampi ja Yskelän kartanoalue sekä Rannan kulttuurimaisemassa Sysmässä Rannan kartanomiljöö.

Hollolan kirkonkylän kulttuurimaisemassa huomioitiin Kapatuosianmäki ja Hämeenkosken kirkonkylän ja Teuronjoen kulttuurimaisema-alueella Linnakallion muinaislinna. Kärkölän kirkonkylän kulttuurimaisema-alueeseen lisättiin kirkonkylän ja Huovilanpuiston keskeiset osat. Padasjoella Maakesken kulttuurimaisema-alueella rajaukseen lisättiin kylän keskusta ja Sallanmäki.

Lahden Nastolassa Immilän kulttuurimaisema-alueeseen lisättiin maakunnallisesti arvokkaalta rakennetun kulttuuriympäristön alueelta poistettu alue pohjoisreunalle. Padasjoen Toritunharjun maisema-alueessa huomioitiin läntiset peltoalueet MARY2-rajausta mukaillen. Padasjoen keskustassa Saksalan kulttuurimaisemaa laajennettiin enemmän RKY 2009n-alueen mukaiseksi, jolloin kartanon pellot, puistot ja puukujanteet saatiin mukaan.

[85] Lahden museot 2022. Selvitys Päijät-Hämeen arvoympäristöistä päivitetään. Julkaistu 7.3.2022. https://www.lahdenmuseot.fi/yleinen/selvitys-paijat-hameen-arvoymparistoista-paivitetaan/

Tapiolan ja Pensuon kulttuurimaisema-alueen nimi muutettiin paremmin aluetta kuvaavaksi Hokkaran ja Pensuon kulttuurimaisemaksi.

Maisema-alueet, joihin ei liittynyt rakennettua kulttuuriympäristöä ja edustivat puhtaasti maisema-alueita, tarkasteltiin Rambollin toimesta. Näitä alueita oli 26 kpl.

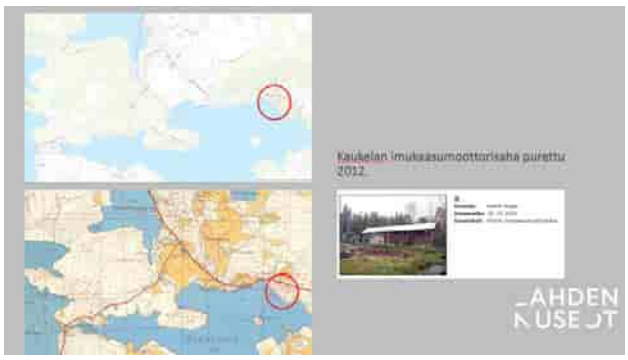
7 Kohdealueiden määrittely

Selvityksen pohjana olevia rakennetun kulttuuriympäristön alueita, maisema-alueita sekä Päijät-Hämeen RKY- alueita vuodelta 2009 [86] tarkasteltiin päällekkäin. Alueita vertailtiin Päijät-Hämeen liiton karttapalvelussa ja SYKE:n Karpalossa, josta löytyi MARY 2006-alueiden lisäksi valtakunnallisesti merkittävät RKY 1993 ja RKY 2009 -alueet.

Aluetarkastelussa huomioitiin kuntaliitokset Hollola + Hämeenkoski ja Orimattila + Artjärvi ja Lahti + Nastola sekä uutena päijäthämäläisenä kuntana Iitti. Lähemmässä aluetarkastelussa selvitettiin edellä määriteltyjen alueiden sisään jäävät yksittäiset arvotetut rakennus- ja maisemakohteet. Avainkohteita poimittiin aiemman selvityksen aluekuvauksista. Kohteita tarkasteltiin lähemmin arvotuksen yhteydessä. Selvityksessä laadittiin kohdelistaus tulevaisuudessa inventoitavista yksittäisistä kohteista/alueista kunnille Etelä-Pohjanmaan selvityksen tapaan. Lisäksi alueiden arkeologinen kulttuuriperintö, historialliset kylänpaikat ja tielinjat sekä julkinen taide huomioitiin.

Lähtökohtana voidaan ajatella, että hyvin säilynyttä aluetta kuvaa: vanhojen tielinjojen säilyneisyys, aluerakenteen yhtenäisyys, eheys ja säilyneisyys, historiallisten kehitysvaiheiden tunnistettavuus eli historian kerrokset, kulttuurihistoriallisten piirteiden /rakennusten ja rakenteiden / materiaalien autenttisuus sekä alkuperäisyys.[87]

Alueilla tapahtuneet muutokset huomioitiin aluerajauksissa. Aluerajauksissa on muistettava, että rajaus ei ole viiva tai aita maisemassa, vaan sen vaikutus ulottuu kauemmaksi. Aluerajaus kuvaa aluetta yleisluonteisemmin. Rakennuksen poikki kulkeva rajaus ei merkitse rakennuksen eri osien merkittävyyseroa. Esimerkiksi Lahden Aleksanterinkadun varren rakennusten julkisivut on huomioitu katutilassa rajaamalla rakennukset keskeltä, sillä alueella kuvataan katukuvassa näkyvää ympäristöä.

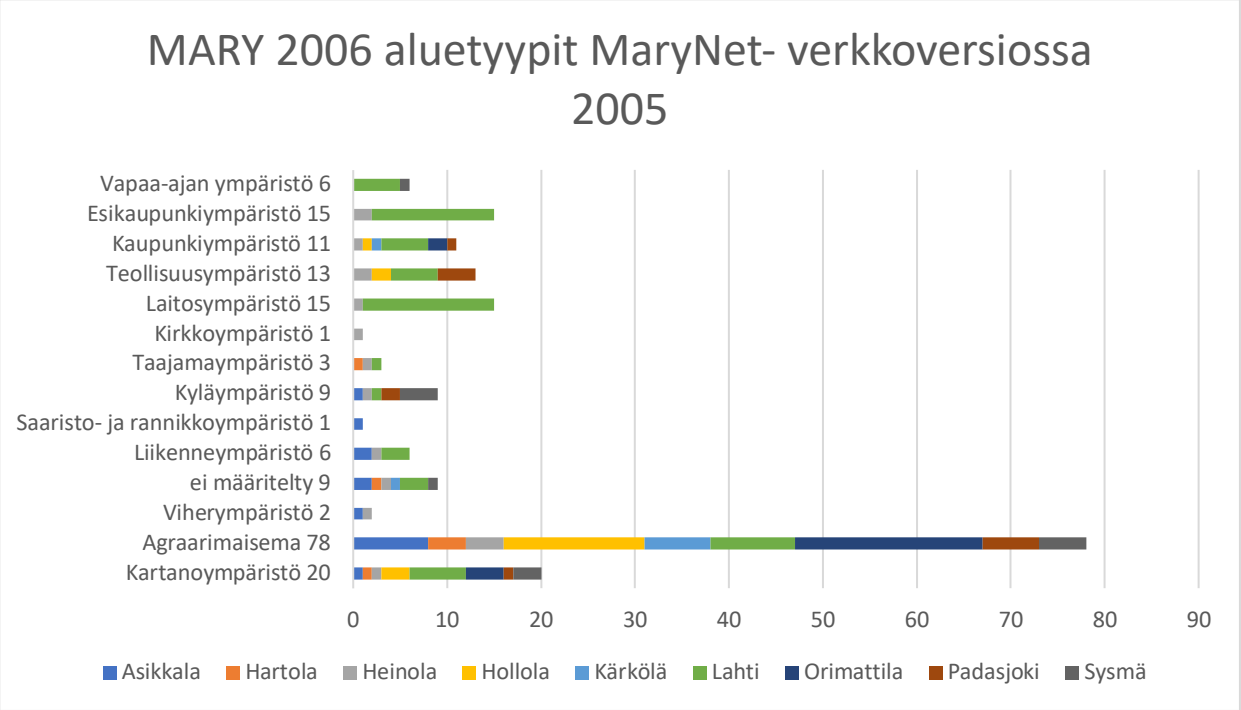

KUVAT 40 ja 41. Pohdintaa hävinneistä kohteista Padasjoella ja mahdollisista rajausmuutoksista Hartolassa. Ote Mitä Nyt?-kokouksen esityksestä keväällä 2023.

[86] Metsäranta 2010; Kyppi.fi. Päijät-Hämeessä on 46 valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä RKY 2009.
[87] Niukko 2017, 20.

7.1 Ilmiöt ja aluetyypit

Tässä selvityksessä alueita tarkasteltiin yhteiskunnallisten ilmiöiden ja teemojen kautta koko maakunnan alueella. Teemoittainen tarkastelu auttaa löytämään keskeisiä mutta huomiotta jääneitä ilmiöitä. Selvityksen aikana hahmotettiin eri ilmiöiden sijainti maakunnassa sekä keskeisiä yhteiskunnallisia ilmiöitä parhaiten ilmentävät alueet. Edellisen selvityksen verkkoversiossa (MARYnet) osassa alueista oli määritelty aluetyypit, mutta nämä tiedot eivät päätyneet painettuun julkaisuun. Merkityt aluetyypit (vapaa-ajan ympäristö, esikaupunkiympäristö, kaupunkiympäristö, teollisuusympäristö, laitosympäristö, kirkkoympäristö, taajamaympäristö, kyläympäristö, saaristo- ja rannikkoympäristö, liikenneympäristö, viherympäristö, agraarimaisema, kartanoympäristö ja ei määritelty) olivat teemoittelun lähtökohtana.

KUVIO 3. MARY 2006 aluetyypit MARYnet-verkkoversiossa, määrät ja esiintyminen kunnittain.

Edellisen selvityksen aluetyypit mukailevat Museoviraston käyttämää aluetyypittelyä. Ilmeisesti tyypityksellä ei ole ollut selvityksessä keskeistä merkitystä, siihen viittaavat ”ei määriteltyjen” määrä sekä epäloogisuus kaupunkiympäristöissä, kylissä ja taajamissa. Alueita on tarkasteltu usein kuntakohtaisesti ja maakunnallinen merkitys on jäänyt sivuun.

Tässä selvityksessä on käytetty seuraavia aluetyyppejä:

- **Agraari**: maatilojen maatalouskeskusten muodostamat viljelymaisemat
- **Asuinalue**: tiheään asutut, asumiseen rakentuneet alueet
- **Kaupunki**: kaupunkiympäristöt, asemakaavoitetut keskusta-alueet
- **Kartano**: kartanoihin liittyvät rakennukset viljely- ja viheralueineen
- **Kirkonkylä**: kirkon ympärille kehittyneet taajamat
- **Kylä**: kyläkeskukset ja erityyppiset kyläkokonaisuudet, kuten ryhmä-, raitti- ja jokivarsikylät
- **Laitos**: julkisen hallinnon laitosympäristöt, kuten vankila-, kasarmi-, sairaala- yms. alueet
- **Liikenne**: maa-, vesi-, raide- ja lentoliikenteen ympäristöt sekä niihin liittyvä asutus
- **Liikunta**: liikunta- ja urheiluympäristöt

- Taajama: asutuskeskittymä
- Teollisuus: tuotantolaitokset yhdyskuntineen
- Vapaa-aika: vapaa-ajanasuminen ja matkailu

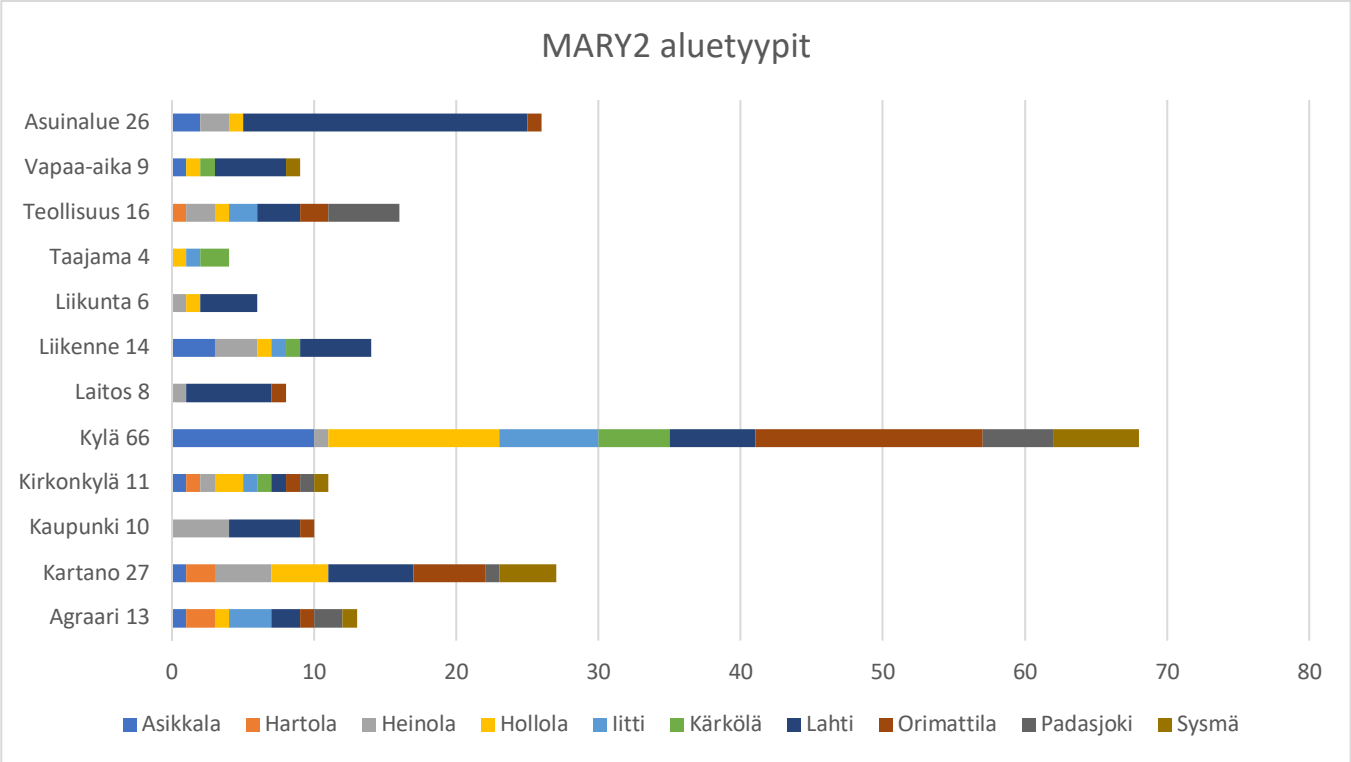
Aluetyypit ovat yhteneväiset Collecten kulttuuriympäristöosiossa käytettävien aluetyyppien kanssa. Aluetyypeistä poistettiin rannikko- ja saaristo, kirkkoympäristö ja viherympäristö. Viherympäristöt ovat puistoja, jotka katsottiin sijoittuvan vapaa-ajan alle. Maakunnasta löytyy merkittäviä liikunta-/urheilupaikkoja, joten oli perusteltua ottaa yhdeksi aluetyypiksi *liikunta*. Liikunta-alueet niputetaan usein virkistysalueiden alle. Virkistysalueet sisältävät muun muassa uimarannat, puistot ja retkeilyalueet, alueet, joissa voi liikkua virkistysmielessä. Tavoitteelliseen liikuntaan eli urheiluun osoitetut paikat ovat rakentuneet toiminnan ympärille ja toiminta on niille ominainen merkittävyys.[88] Vuosina 2011–2012 Museoviraston ja Liikuntatieteellisen Seuran toteuttama teemahanke *Hyvinvointi-Suomen liikuntaympäristöt*[89] kokosi tietoa liikuntalajien ja -ympäristöjen yleisestä kehityksestä Suomen 38 eri kunnasta.

Esikaupunki korvattiin termillä *asuinalue*. Se luonnehtii paremmin aluetyyppiin kuuluvia alueita kokonaisuutena. Samalla oli mahdollista erotella maakunnassa olevat veljeskylät ja asevelikylät, jotka oli liitetty osaksi *kirkonkylää* tai *kaupunkia*. *Esikaupunki* kuvaa laajemmin käsitettävää aluetta kuin vain yhtä kadunpätkää, eikä maakunnassa ole varsinaiseksi esikaupunkialueiksi luokiteltavia alueita kuin Lahdessa.

Edellisestä selvityksestä poiketen *kylä* nousi *agraaria* suuremmaksi aluetyypiksi. Agraarimaiseman ja kyläympäristön eroa pohdittiin museon työryhmässä, ja katsottiin alueen syntyhistoria alueen määrittäväksi tekijäksi. Agraarimaiseman muodostaa kylä tai kylät. *Kartano* käsitettiin selvityksessä yhtä kartanoa laajemmin alueelle muodostuneen kulttuuriympäristön määrittävänä tekijänä. Useiden kartanoiden muodostama alue määriteltiin kartanoksi, kuten esimerkiksi Heinolassa Tuusjärven alue.

Kohdetyypeistä ei ole olemassa vakiintunutta listausta. Etelä-Pohjanmaan selvityksessä oli käytössä aluetyypit ja pistetyypit[90], samoin Pirkanmaalla ja Etelä-Savossa[91]. Selvityksessä tarkastellaan aluetta yleisluontoisesti, joten kohdetyypitykselle ei ollut tarvetta. Ylikunnallisessa tarkastelussa huomioitiin historiallisia ilmiöitä: asutushistoria, kansakoululaitos, seuratoiminta, maaseudun pienteollisuus, liikennehistoria, rakennushistoriaa sekä muita maakunnallisia erityisilmiöitä. Kulttuurihistoriallisia ilmiöitä ei ole Päijät-Hämeessä aiemmin tarkasteltu maakunnallisesti yli kuntarajojen. Nyt eri aluetyyppien edustavuuteen on kiinnitetty erityistä huomiota.

[88] Pyykkönen, T., Perähuhta, M., Högström, H. & Lehtinen, P. 2013.
[89] Museovirasto 2012. Hyvinvointi-Suomen liikuntaympäristöt-sivusto.
[90] Niukko 2017, 20–21.
[91] Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta. www.esku.fi

KUVIO 4. MARY2 aluetyyppien lukumäärät ja niiden esiintyminen kunnittain.

7.2 Iitti

Iittiä on aikaisemmin arvioitu suhteessa Kymenlaakson maakuntaan, eikä kunnasta ollut saatavilla muita Päijät-Hämeen kuntia vastaavaa tietoa samassa muodossa. Tässä selvityksessä tieto yhtenäistettiin vastaamaan maakunnan muita kuntia.

Pohjatietona käytettiin Kymenlaakson PAKKI-tietokantaa, johon oli tallennettu *Kymenlaakson kulttuuriympäristökartoitus 2008*, *Kymenlaakson rakennuskulttuuri 1992* ja *Kymenlaakson kartanoinventointi 2004* sekä *Kausalan – Kirkonkylän osayleiskaavan rakennuskulttuuriselvitys*. Lisäksi yleiskaavaan perusselvityksenä vuonna 2003 tehty *Kymijoen-Konniveden vesistöalue* oli avuksi. Kymenlaakson arvokkaiden maisema-alueiden ja perinnebiotooppien päivitysinventoinnit ja Kymenlaakson valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maaseudun maisema-alueiden päivitysinventointi ovat vuodelta 2014.[92]

Iitin kulttuuriympäristökartoituksen tasot oli määrittely Kymenlaakson maakunnan mukaan, mistä heräsi kysymys, kuinka määrittely suhteutuu Päijät-Hämeen alueiden ja kohteiden rinnalle? Oliko jokin Kymenlaaksossa harvinainen ominaispiirre tai rakennustapa tavanomainen Päijät-Hämeessä ja päinvastoin? Olivatko selvityksissä annetut paikalliset tai maakunnalliset arvotukset relevantteja vai pitääkö niiden osalta määrittely tehdä uudestaan? Yksi keskeinen ero oli se, että Iitin vaihemaakuntakaavassa[93] esitetyissä kulttuuriympäristöalueissa ei eroteltu rakennettua ympäristöä ja maisemaa, toisin kuin muualla Päijät-Hämeessä.

Iitin kunnan inventointiaineisto ei ollut riittävän laaja, jotta sen perusteella olisi voinut arvioida alueen merkittävyyttä maakunnallisesti. Lisäalueet ja aluekohteet tulisi inventoida tarkemmin ennen seuraavaa maakuntatason tarkastelua. Maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriperinnön inventoinnit olivat osin vanhoja. Maakuntakaavaratkaisu perustui vanhoihin inventointeihin ja arvotukseen, eikä kaavaratkaisu

[92] Kymenlaakson liitto 2014.
[93] Iitin vaihemaakuntakaava. https://experience.arcgis.com/experience/bf14da81bc4e467398c28a29c84e4fbe/page/Iitin-vaihemaakuntakaavat/

huomioinut uudempaa rakennuskantaa. Iitin osalta pyrittiin tarkastelutasoon, joka parhaiten vastaisi Päijät-Hämeen aiempaa (Wager 2006) selvitystä.

Iitin voimassa olevassa vaihemaakuntakaavassa 2014 on osoitettu Unescon maailmanperintökohteet sekä valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009). Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA 2021) on otettu valtioneuvoston päätöksellä 18.11.2021 alueidenkäyttölain mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi. VAMA 2021-alueet poikkeavat jonkin verran Kymenlaakson vuoden 2014 inventoinnista.

Kulttuuriympäristöalueiden lisäksi kunnasta oli määritelty myös niin sanottuja pienmaisemia, joita ei ollut maakuntakaavassa. Alueissa ei eroteltu tarkemmin sisältöä, alueisiin oli vain kohdistettu kulttuuriympäristöarvoja. Selvityksessä huomioitiin RKY 2009-alueen ja kahden RKY 1993-alueen lisäksi pienmaisemia, mikäli alueille liittyi merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Iitin kenttätyöt aloitettiin keväällä 2023 ilman varsinaista koottua pohjatietoa. Aikataulu venyi, sillä alueiden ja kohteiden samanaikainen selvittäminen kenttätöiden kanssa oli käytännössä mahdotonta. Korkeakouluharjoittelija, iittiläinen Maija Raikamo, oli suurena apuna paikallistietäjänä kenttätöissä[94]. Aluerajauksia käsiteltiin elokuussa 2023, jolloin päätettiin laatia rajaukset yhdessä museon ja kunnan edustajien Harri Hoffrenin ja maankäyttöinsinööri Maijastiina Lintukankaan kanssa. Lopulliset Iittiä koskevat kenttätyöt tehtiin syksyllä 2023.

7.3 Alueiden muutokset

Yleisesti voi sanoa, että kaupunkien ja taajamien maakunnallisilla alueilla on tapahtunut enemmän muutoksia muihin alueisiin verrattuna. Esimerkiksi Lahdessa on tapahtunut seuraavia muutoksia: Mallasjuoman tehtaan alue on rakentunut Malskin kerrostaloalueeksi ja vanhassa tehtaassa toimii muun muassa Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva, Lahden kulttuurikeskuksen alueelta Muotoiluinstituutti on muuttanut entisiin Iskun tehtaan tiloihin Mukkulaan, oppilaitoksen vanhin osa on purettu ja aluetta on uudisrakennettu Gaudia lukion käyttöön.

Lähtökohtaisesti vuoden 2006 MARY-alueet on pyritty säilyttämään. Edellisessä selvityksessä perusteita aluevalinnalle tai alueen tai kohteen ulos jäännille ei ollut määritelty. Iitin osalta rakennetun kulttuuriympäristön alueet ovat kaikki uusia, sillä Kymenlaakson maiseman ja rakennetun ympäristön kuvaukset ovat aiemmin olleet samassa rajauksessa.

Seuraavia muutoksia on tehty työn edetessä:

1. Edellisen selvityksen MARY-alueiden päällekkäisyys on poistettu, kuten esimerkiksi Heinolassa, Lahdessa Seremonia-akselin ja kaupungintalon puisto, Nastolassa parantolan ja kirkonseudun kulttuurimaisema sekä Tapiolan tila ja Pensuon alue.
2. Aiemmista rajauksista ulkopuolelle jääneet keskeiset kohteet otettiin mukaan, kuten esimerkiksi Hollolan Hämeenkoskella Putulan kylän vanha keskusta.
3. Moniosaisten alueiden muutokset, esimerkkinä Padasjoella Kaukelan kolmiosainen alue, joista yksi alue on poistunut kohteen häviämisen takia sekä Asikkalan Vääksyn Honkaniemen asuinalueen ja Orimattilan villatehtaan erottaminen omiksi alueiksi.
4. Kohteeseen liittyvä ympäristö on huomioitu paremmin, kuten Hartolassa Pohjolan kartanon alue.
5. Alueen aluetyypin uudelleen määrittely, kuten Tuusniemen alue Heinolassa on aikaisemmin määritelty agraariksi ja nyt kartanoksi.

[94] Korkeakouluharjoittelija Maija Raikamo toteutti 17.4.2023 alkaen osallistavan taideprojektin. Iittiin sijoittuva projekti hyödynsi maakuntaselvityksen aineistoa ja tarpeita. Iittiläisellä Raikamolla on paikallistuntemusta ja hän toimi myös paikallisoppaana ensimmäisillä Iitin kenttäkierroksilla.

6. Alueen uudelleenmäärittely, jos alueelta on merkittävä osa tuhoutunut, kuten Hollolan Herralan tehdasalue, jonka keskeinen tiilitehdas oli palanut vuonna 2009.
7. Aluerajauksia on selkeytetty. Rajaus on saattanut mennä tilakeskuksen tai rakennuksen poikki. Esimerkkinä Palsan sahan alue Padasjoella tai Patomäen alue Lahdessa. Tässä poikkeuksena tarkoituksella rakennuksen keskeltä vedetty rajaus, kuten Lahden Aleksanterinkadulla tai Paavolan pientaloalueella, jossa tarkoitetaan katunäkymää, ei kokonaisia rakennuksia.
8. Modernin rakennuskannan huomioiminen. Uudet alueet tai lisäykset olemassa oleviin alueisiin, kuten uudet taajama-alueet Salpakangas ja Kausala.
9. Alueen laajemman kokonaisuuden huomioiminen yksittäisen kohteen sijaan kulttuuriympäristön näkökulmasta, jolloin alueen kulttuurihistorialliset piirteet ovat vaikuttaneet aluerajaukseen. Esimerkkinä Padasjoen Virmailansaaren itäinen kulma tai Orimattilan Virenojan itäinen puoli.
10. Uusien ilmiöiden huomioiminen (liikunta, asuinalue).
11. Alue on poistettu, jos alueen luonne on muuttunut tai keskeisiä rakennuksia on purettu vuoden 2006 jälkeen, kuten Mallasjuoman ja Tornatorin tehdasalueet Lahdessa.
12. Alue on poistettu, mikäli sen maakunnallinen merkitys on ollut mahdoton määritellä, kuten Hartolan Hangaskylän kulttuuriympäristö.
13. Alue on jaoteltu pienemmiksi alueiksi, jos aluerajaus on sisältänyt useita erillisiä alueita, kuten Sysmän kirkonkylän, Otamon ja Hovilan kartanon alue.
14. Paikkatiedoista puuttuneet aluerajaukset lisättiin (Kärkölän Marttila, Lahden Vuorikadun koulu ja Asikkalan Anianpelto).
15. Maakuntarajamuutos idässä on huomioitu. Lahden Nastolassa Pietariradan kiviaidan aluetta on jatkettu Iitin puolelle.
16. Jos nimi ei ole vastannut aluerajausta, nimeä on muutettu. Esimerkiksi Hollolan Viitaila-Reivilän aluerajauksessa Reivilä ei ole rajauksessa mukana ja nimi on muutettu Viitailan kyläksi.
17. Alueilla, joilla MARY-alue on ollut pienempi kuin RKY 2009 -alue, MARY2-rajausta laajennettiin, esimerkkinä Sysmän Ravioskorven alue.
18. Peltoalakokonaisuudet on huomioitu.

KUVAT 42–44. Uimaranta Hollolan Kalliolassa. Fragmentti Tornator Oy:n teollisuusalueelta Lahdessa. Hollolan Herralan palanut tiilitehdas. Kuvat Tiina Rekola, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

7.4 Lisäinventointikohteet

Projektin edetessä lisäselvitystä kaipaavista alueista tai yksittäisistä kohteista laadittiin kuntakohtainen lista (LIITE 7). Listaan lisättiin kohteita, joista oli vanhentunutta tietoa tai joita ei ollut aikaisemmin inventoitu. Selvityksen ohessa koottiin myös tietoa siitä, mitä ilmiöitä tai ympäristö- tai rakennustyyppejä on jäänyt katveeseen. Katse suunnattiin myös ympäristön maisemalliseen kehitykseen, puistoihin ja puutarhoihin. RKY 2009 ja määrittelyssä pudonneiden RKY 1993 alueiden kuvaukset alueen sisältämistä arvokkaista tekijöistä olivat edellisessä selvityksessä (Wager 2006) hyvin suppeat tai puuttuivat kokonaan. Tulevaisuudessa kunnissa selvitystä vaille jääneistä ilmiöistä ja teemoista voidaan laatia täydennys- tai teemainventointeja, kuten Pirkanmaalla.[95] Täydennys- ja päivitysinventointitarpeita on listattu jo aiemmin muun muassa Teija

[95] Loukusa 2022. Pirkanmaan seurakuntatalot 1945–2000.

Aholan tekemissä selvityksissä, kuten esimerkiksi Sysmän kunnasta. RKY- ja MARY-alueiden kulttuurihistoriallisen merkittävyyden vuoksi suunnittelua ja päätöksiä tulee tehdä aina ajantasaisten tietojen perusteella.

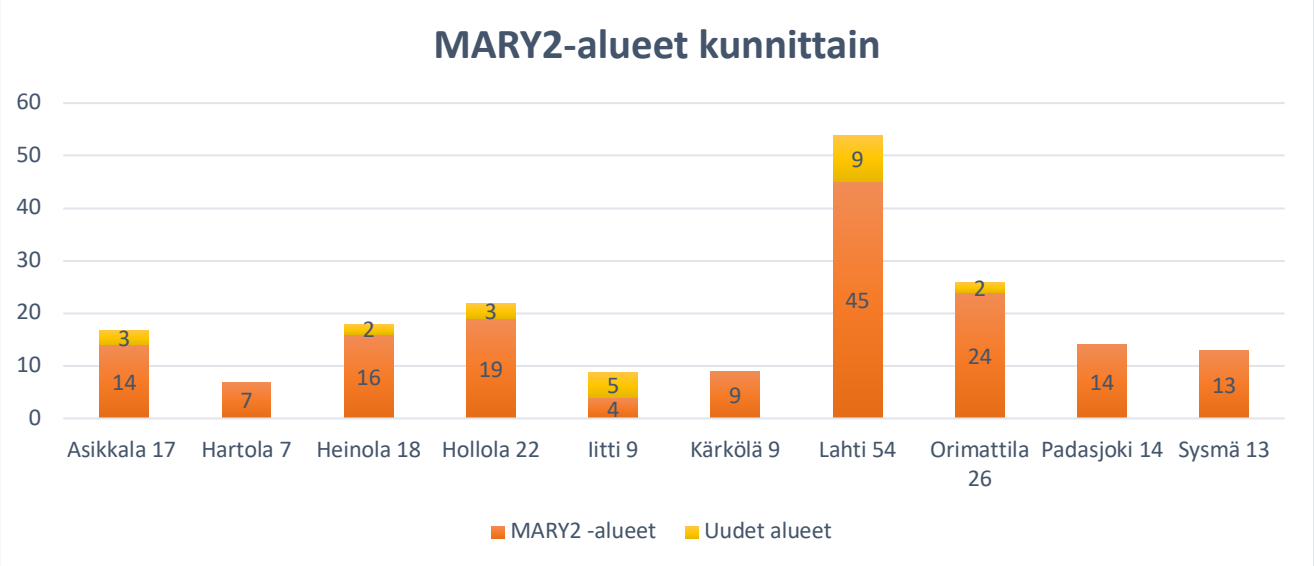
Täydennystarvetta on muun muassa RKY-alueilla, joissa tulisi inventoida kaikki Museoviraston laatimassa aluekuvauksessa mainitut, aluekokonaisuuden luonteen kannalta tärkeät rakennukset ja rakennustyypit, kuten esimerkkinä Nuoramoisten kartanomaisemaan kuuluvat kartanot rakennuksineen, sekä koulu ja rukoushuone. Lisäksi tulisi valokuvata tiet, rakennelmat ja pienet kokonaisuuden kannalta tärkeät yksityiskohdat sekä alueella tapahtuneet muutokset. Erityisesti kartanoalueilla tulisi tehdä kasvillisuuskartoitukset (puistoinventointi). Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä alueita tulisi tutkia ja analysoida kokonaisvaltaisemmin ja huomioida alueen uudempikin rakennuskanta.

Jatkotutkimuksen ja jatkoinventoinnin kannalta tärkeitä projektissa esiin nousseita teemoja ovat torppariasutus, mäkitupalaisalueet sekä laajemmin huvila-alueet. Alueelta tehdyissä laajemmissa inventoinneissa näihin on usein viitattu muun inventoinnin yhteydessä. Olemassa olevan kartoituksen pohjalta olisi mahdollista laatia pohja-aineisto mahdollisille teemainventoinneille, joko kuntakohtaisesti tai maakunnallisesti. Teematarkastelun yhteydessä nousseita uusia kohteita/alueita käsiteltiin projektin loppuvaiheessa ajan puutteen vuoksi hiukan kevyemmin. Kenttäkäynnit toteutettiin, mikäli se oli ajallisesti mahdollista.

Projektin loppuvaiheessa myös uusien MARY2-alueiden kartoituksessa nousi esiin lisäselvitystä vaativia alueita, jotka voisivat olla mahdollisia MARY2-alueita, mutta ne jäivät tiedon puutteen vuoksi selvityksen ulkopuolelle. Näitä ovat esimerkiksi Padasjoen Vehkakylän lomakylä ja Orimattilassa Pennalan kylän alue.

8 MARY2-alueet

Edellisessä Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö MARY2006 -selvityksessä alueita oli 183 kpl tai 185 kpl riippuen siitä katsotaanko selvityksen painettua vai verkkoversiota. Iitin osalta tiedot puuttuivat, sillä kunta ei kuulunut Päijät-Hämeeseen selvityksen tekoaikaan. Nyt MARY2 -alueita on 210 kpl (LIITE 2). Uusia alueita määriteltiin Asikkalaan, Heinolaan, Hollolaan, Iittiin, Lahteen ja Orimattilaan, kaikkiaan 24 kpl. Hartolaan, Kärkölään, Padasjoelle ja Sysmään ei tullut uusia alueita (KUVIO 5). Edellisistä MARY-alueista poistui kolme aluetta: Mallasjuoman tehdasalue ja Tornatorin teollisuusalue Lahdesta ja Hangastaipaleen Mikkolan talo ja kyläkauppa Hartolasta.

KUVIO 5. MARY2-alueet kunnittain. Oranssilla edellisestä selvityksestä periytyneet alueet ja keltaisella uudet MARY2 -alueet.

9 Arvottaminen

Maakuntainventoinnin arvottamista varten koostettiin työryhmä, joka koostui museon asiantuntijoiden lisäksi Päijät-Hämeen Liiton ja Hämeen ELY-keskuksen edustajista. Arvottamisen aloituspalaveri järjestettiin vuoden 2023 alussa. Arvottamisen periaatekeskustelut pidettiin työryhmällä syksyllä 2023.

Ennen alueiden arvottamista laadittiin pohja-aineisto arvottamisen periaatekeskusteluja varten museon työryhmällä. Tarkoituksena oli pohtia arvottamisen kysymyksiä, ovatko arvot muuttuneet edellisen selvityksen jälkeen ja toisaalta pohtia alueen arvoja, mikäli ne eivät olleet selvillä. Edellisessä inventoinnissa arvottamista ei ollut tehty systemaattisesti ja laajasti koko aineiston kattavasti. Inventoinnissa ei arvotettu yksittäisiä alueisiin sisältyviä kohteita tai rakennuksia, vaan aluekokonaisuuksiin liittyviä merkityksiä.

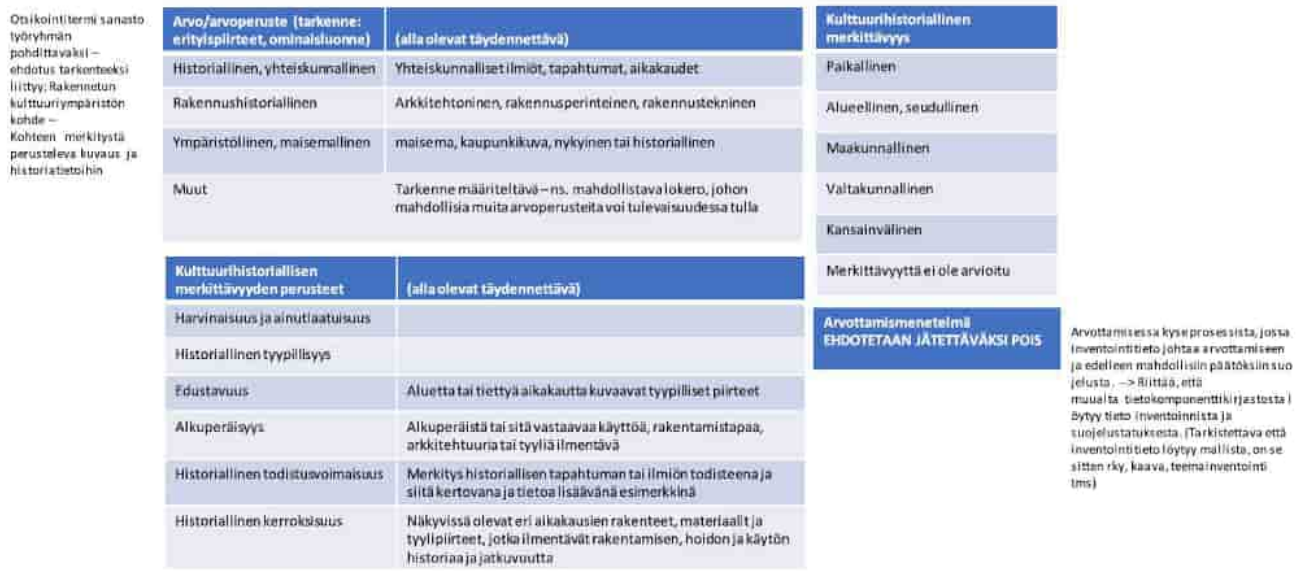
Alueita käsiteltiin aluetyypeittäin, jolloin oli mahdollista tarkastella ja vertailla alueita teemoittain läpi maakunnan. Aiemmassa selvityksessä ylikuntainen tarkastelu oli jäänyt varsin ohueksi samoin kuin teemallinen tarkastelu. Tässä selvityksessä näihin paneuduttiin ja käytiin museon työryhmällä keskusteluita mitä alueita maakunnassamme on, jotka voivat parhaiten edustaa kutakin teemaa. Onko edellisessä selvityksessä jäänyt jotain alueita huomiotta ja voidaanko niitä lisätä tähän selvitykseen? Samalla hahmottui selvemmin alueen arvot, niiden ilmeneminen ja edustavuus. Minkälaisia merkityksiä alue sisältää teematarkastelun kautta ja kuinka ne toteutuvat läpi muiden saman teeman alueiden? Pohdittavana oli, nouseeko samasta aluetyypistä kuntakohtaisia eroavaisuuksia tai jääkö jokin alue toisen varjoon ja on siten vaikea perustella maakunnalliseksi. Keskustelujen pohjalta oli mahdollisuus esittää myös mahdollisia uusia alueita.

Myös aluerajauksia käsiteltiin osana arvottamista. Kuvaako aluerajaus alueen merkityksiä riittävällä tavalla? Ovatko aluetyyppiin liittyvät kohteet ja rakennukset kattavasti mukana? Onko rajaus alueen arvojen kannalta tarkoituksenmukainen? Jokaiselle alueelle luotiin listat avainkohteista, joita tarkasteltiin suhteessa arvottamiseen.

Arvottamisen periaatekeskusteluissa käsiteltiin esimerkkien kautta eri teemojen arvottamista. Näiden keskustelujen pohjalta museon rakennustutkijat tekivät arvottamisen aluekohtaisesti vertaillen niitä toisiin saman teeman alueisiin. Työ suoritettiin keväällä 2024. Arvottamisen pohjana käytettiin Ryhti-tietomallityön yhteydessä laadittua arvottamisen pohjaehdotusta. Alueille valittiin inventoinnissa kerätyn aineiston perusteella arvoperusteita, sekä luotiin käsitteitä avaamaan sanallinen kuvaus arvoista. Arvottamisen ajatuksena on, että kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet linkittyvät ja selittävät alueen kulttuurihistoriallisia arvoperusteita. Käytetyt kriteerit ovat:

Kulttuurihistoriallinen arvoperuste
Historiallinen/yhteiskunnallinen
Rakennushistoriallinen
Ympäristöllinen/maisemallinen

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet
Harvinaisuus
Edustavuus
Alkuperäisyys
Tyypillisyys
Historiallinen todistusvoimaisuus
Historiallinen kerroksisuus

KUVIO 6. Arvottamisen pohjaehdotus tammikuun 2023 työapajan jälkeen.

10 Kokoelmanhallintajärjestelmä Collecten kulttuuriympäristöosio

Lahden museoiden kokoelmanhallintajärjestelmä Collecteen kehitettiin projektin aikana omana hankkeenaan lisäsovellus kulttuuriympäristötiedolle. Kulttuuriympäristöosion tarkoituksena on tulevaisuudessa palvella rajapintojen kautta myös kuntia ajantasaisen tiedon saavuttamisessa. Inventointien tallentaminen suoraan museon tietokantaan tulee myös mahdolliseksi. Yhteismitallisen eri aikoina laaditun inventointitiedon saattaminen käyttöön verkon kautta on tulevaisuuden tavoite.

Tietokantaan voidaan tallettaa kulttuuriympäristöalueiden tiedot, niihin sisältyvien kohteiden tiedot sekä uudet inventoivat alueet ja kohteet. Tietokannassa on jatkossa saatavilla päivittyvä ja ajantasainen kulttuuriympäristöaineisto. Aiheeseen liittyi RYHTI-hanke ja eRAKSU-hanke eli valtakunnallinen kulttuuriperintötiedon digitalisaatio.

Alun perin sovellus oli tarkoitus ottaa käyttöön keväällä 2022, jolloin inventoinnissa karttuvaa tietoa olisi voitu tallettaa suoraan tietokantaan. Kulttuuriympäristötieto hyötykäyttöön -projekti alkoi tutkija Anna-Riikka Vadenin vetämänä vuoden alusta 2023 ja päättyi syksyllä 2024.

11 Projektin haasteet ja huomiot

Projektin työohjelma oli kunnianhimoinen, monitahoinen ja laaja. Toteutuksessa ja lopputuloksessa tähdättiin niihin puutteisiin, joita alustavissa keskusteluissa selvityksen päivittämisestä oli noussut esiin. Tavoitteena oli perusteellisempi, havainnollisempi ja käytettävämpi selvitys. Paikallisen äänen kuuleminen ja huomioiminen toivat aluetarkasteluun laajemman pohjan ja lopputuloksesta toivottavasti saatiin ymmärrettävämpi ja kattavampi. Alueiden tarkastelua kulttuuriympäristökokonaisuutena ei ollut aiemmin tehty. Edellinen selvitys pohjasi sitä aiempiin selvityksiin, joissa maakuntaa on katsottu rakennusperinnön kautta.

Selvitystä varten palkatun projektitutkijan kanssa työskenteli museon työryhmä, joka koostui erityisosaajista: rakennustutkijoista, arkeologeista, maakuntamuseon ja aluetaidemuseon vastuumuseotutkijoista sekä osa-aikaisista harjoittelijoista. Työryhmän suhteellisen suuri vaihtuvuus hajautti osaltaan alkuperäisen ajatuksen

selvityksen kokonaisuudesta. Kevät 2022 osoitti, että museossa selvitykseen osoitettu työryhmä ei oman työmääränsä ohessa pysty osallistumaan selvitykseen toivotulla tavalla. Projektin johtaminen oli alun perin työryhmän yhteistyönä toteutettua aivoriihtä. Henkilövaihdosten myötä projektitutkijan arvioitu työmäärä laajeni selvityksen edetessä merkittävästi.

Selvityksessä käytettiin lukuisia ohjelmia kuten Photoshop, QGis, InDesign, Photo RAW sekä sovelluksia kuten Paikkatietoikkuna, Retkikartta ja Karttapaikka. Ne vaativat työvälineenä käytettävältä tietokoneelta enemmän tehoa kuin on toimistokäyttöön tarkoitetussa tietokoneessa.

Kenttätöissä kohteiden nykytilan tarkastelua hankaloitti edellisen selvityksen puutteellinen kartta-aineisto. Edellisen selvityksen aluekuvauksissa mainittujen kohteiden sijainteja ei ollut määritelty kartalle. Joissain tilanteissa kohde sijaitsi aluerajauksen ulkopuolella. Selvitystyötä tehtiin karttapalveluiden avulla. Kohteesta käytetty nimitys saattoi olla vanha, eikä sitä löytynyt uusista kartoista. Paikallistuntemus oli kenttätöissä eduksi ja viimekädessä paikallisten kuuleminen auttoi kohteen löytymisessä. Paikallisten toivotut kohtaamiset tuottivat korvaamatonta paikallistietoa ja informantteja, kuten Orimattilan Koskusissa, Kärkölän Vähä-Hennassa ja Padasjoen Arrakoskella. Julkisen taiteen osalta sijaintitiedot vaihtelivat hyvin paljon ja paikan päältä saattoi löytyä lisää muun muassa aiemmin kartoittamattomia muistokiviä.

Eri karttapalveluiden ja paikkatietopalveluiden tiedot eivät mahdollistaneet alueiden päällekkäistä tarkastelua. Tätä kaivattiin erityisesti inventoitujen rakennusten kohdalla. Kohteen sijoittuminen MARY-alueelle piti katsoa useamman lähteen kautta. Osa tiedosta oli vain paikkatietoaineistona, joka paikkatieto-ohjelmaan ladattuna oli käytettävissä, mutta jälleen eri paikassa kuin muu tieto. Osa, kuten perinnebiotooppien viimeisimmät tarkastukset, olivat vain paperilla ja näiden sijoittaminen kartalle oli oma työnsä.

Selvitykset ja inventoinnit olivat paperisia tai sähköisessä muodossa PDF:inä ja osa oli tallennettu suoraan tietokantoihin kuten Access ja PAKKI. Access -tietokannassa ei ollut sijaintia havainnollistavaa karttaosiota. Inventointien tekstitiedot ja niihin liittyvät valokuvat olivat eri paikoissa, tekstitiedot tietokannassa ja valokuvat usein erillisillä CD:illä tai kansioissa. Kuvista on suuri hyöty kohteen tunnistamisessa maastossa. Kuvien ja tekstien erilaisen nimeämiskäytännön vuoksi aineistojen yhdistäminen oli haastavaa. Jatkossa nykydokumentointikuva-aineiston metatieto auttaa kuvaluettelointia. Niiden avulla luetteloijan on mahdollista yhdistää myös myöhemmin kohde ja valokuva.

Valokuvadokumentointiin soveltuvat päivät oli käytettävä tarkasti, jotta kenttätöiden aikataulu ei venynyt mahdottomasti. Vuodenaikojen vaihtelu toi haasteita kohteiden näkymisessä kesäisin ja runsas lumi vaikeutti liikkumista talvisin.

Lopputuloksesta toivottiin visuaalisempaa, havainnollisempaa ja sen kautta käytettävämpää. Visuaalisuus on keino välittää tietoa helposti, mutta valokuvadokumentointi on myös kokopäiväistä työtä fyysistä paikasta toiseen kulkemista ja kuvaluettelointia. Se vie paljon projektille varatusta työajasta ja ehkä sen vuoksi kuvamateriaali usein jää tekstiaineiston varjoon. Aikaisempien selvitysten yhteydessä otetut erittäin tärkeät dokumentointikuvat on helposti sivuutettu hankalasti käytettävinä. Keskeistä valokuvatietovarantoa voisi hyödyntää viranomaistyössä uudella tavalla, mikäli valokuvat olisivat haun piirissä. Aiempien inventointien valokuvia olisi voinut paremmin hyödyntää myös MARY2:ssa, mikäli haettavuus olisi ollut vaivattomampaa.

Dokumentointivalokuvien avaaminen kuntien käyttöön FINNA-palvelun kautta toteutuu vasta kuvaluetteloinnin jälkeen. Luettelointia ei tämän projektin puitteissa ehditty tehdä. Valokuva-aineiston luetteloinnista vastaa museoiden valokuvaajan toimeen palaava projektitutkija. Projektin ulkopuolelle jäivät myös lopullisten aluekorttien taittaminen, johon varattiin syksyllä 2024 projektitutkijan panosta reiluksi kuukaudeksi.

Arvottaminen otettiin selvityksessä uutena keskeisenä osana mukaan, jotta alueiden arvojen ja merkitysten perustelu tulisi vaivattomammaksi ja ymmärrettävämmäksi esimerkiksi alueiden käytön suunnittelussa. Aikaisemman selvityksen aluekohtaiset luonnehdinnat alueen syntyhistoriasta ja merkitysperusteista eivät olleet niin selkeitä, että merkitysten avaaminen, saati kohdentaminen viranomaistyössä onnistuisi. Tässä selvityksessä aluekuvauksen päivittämisen lisäksi oli tärkeä selvittää millä perusteilla alue oli aikaisemmin valikoitunut maakunnallisesti arvokkaaksi. Tieto hyödyttää alueiden avainkohteiden tunnistamisessa ja alueen tarkastelun liittämisessä oikeanlaiseen kontekstiin. Perustavanlaatuisen käsittelyn haittapuolena oli uusien kohteiden esiin tuleminen vasta kenttätöiden jälkeen. Näiden kohdalla on mietitty, jääkö kohde seuraavaan selvitykseen vai riittääkö kohteesta vain maininta.

Aikaisemmasta maisemaselvityksestä katsottiin MARY2-alueille kokonaan tai osin sijoittuvat maisema-alueet. Varsin suppeaan aluekuvaukseen lisättiin rakennetun kulttuuriympäristön kannalta keskeisiä tekijöitä ja laajennettiin kuvausta. Päijät-Hämeen liiton toimesta muut puhtaasti maisema-alueet annettiin Rambollin käsiteltäviksi. Täysin erilliset maisema-alueet katsottiin omaksi päivityksen alueeksi, vaikka yhtenäisyyden kannalta se ei ollut paras vaihtoehto. Maisema-alueiden inventointi oli edellisessä selvityksessä erillinen inventointi, joka oli järkevää suuren työmäärän ja oman erityisosaamisen vuoksi. Tähän selvitykseen palkattiin vain yksi kokopäiväinen tutkija.

Lahden museoissa kansanedustajavierailulla elokuussa 2023 kansanedustaja Hilkka Kemppi toi esille, kuinka oleellista asioiden esittelytilaisuuksissa on näyttää konkreettista julkaisua, johon kuulijat/puhujat voivat myöhemmin tukeutua tietoa löytääkseen. Maakunnan kulttuuriympäristökokonaisuuden hahmottaminen verkosta löytyvän karttapalvelun yksittäisten aluekorttien avulla on hankalaa. Media voi karkottaa osan tietoa tarvitsevista kokonaan ja tieto uhkaa jäädä verkkokatveeseen. Painetulle julkaisulle todennäköisesti olisi tarvetta.

Vastaavissa selvityksissä auttaa, että projektitutkijalla on vahvuutena rakennusperinnön tuntemus ja paikallinen tuntemus sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti. Vankka ymmärrys maankäytön viranomaistyöstä auttaa näkemään kohteet realistisessa valossa.

Lähteet

Ahola, T., Tulonen, A., & Utriainen, H. (2007).

Ahro, J., Hirvonen, A., Koski, K., Pakkanen, H. & Söyrinki R. (2018). Maisema - opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun. ProAgria Etelä-Suomi. Saatavilla: https://www.maajakotitalousnaiset.fi/uploads/archive/attachment/maisemaopas_korjattu_2018_pieni.pdf

Aineeton kulttuuriperintö.fi (2019). Museovirasto. Aineeton kulttuuriperintö. Verkkosivusto on julkaistu 15.10.2019. Katsottu 4.1.2022. https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/

Alanen, T., Kepsu, S. & Ekberg, H. (1989). Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805: Konungens kartverk från Finland. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Aarrevaara, E. (1997). Rakennettu ympäristö eilen – tänään. Ympäristökasvatuksen virikeaineisto kaupunkien rakennetusta ympäristöstä. Suomen ympäristökeskus.

Aarrevaara, E., C. Uronen & T. Vuorinen (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulu. Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 22.

Ahola, T. (2006). Viiden kunnan rakennuskulttuuri (VIKUSE). Artjärvi, Asikkala, Hollola, Hämeenkoski ja Padasjoki. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.

Ahola, T. (2022). Padasjoen rakennusinventoinnin päivittäminen ja täydentäminen 2021. Selvitystyö Ahola. Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo.

Aittamäki, A.-E. (2021). ELY 2021. Hämeen kulttuuriympäristöryhmän syystapaaminen Hämeenlinnassa 2021.

APOLI 2022. Hyvä ympäristö luo hyvinvointia - Lahden arkkitehtuuripoliittinen ohjelma. Lahden kaupunki. Saatavilla: https://www.lahti.fi/uploads/2022/11/9d69d3d5-apoli-2022_final.pdf

Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta. www.esku.fi

Faron sopimus (50/2018). Valtioneuvoston asetus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä tehdystä Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksesta. Annettu Helsingissä 27.6.2018. Saatavilla: https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2018/20180050

Forsius, J. (2005). Raportti Päijät-Hämeen rakennettua kulttuuriympäristöselvitystä varten digitoidusta aineistosta. Museovirasto.

Hallitusohjelma (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Saatavilla: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3.

Hartolan kunta (2021). Tiedote 14.9.2021. Hartolan kunnan Koy Kuninkaanpitäjän rivitalojen purkutyöt alkavat. https://hartola.fi/hartolan-kunnan-koy-kuninkaanpitajan-rivitalojen-purkutyot-alkavat/ (katsottu 22.4.2022).

Heikura-Tolonen, L. (2023). PIENEN KUNNAN RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SUUNNITTELUN, RAKENTAMISEN JA YLLÄPIDON TEHOSTAMINEN DIGITALISAATION JA PAIKKATIEDON AVULLA – CASE HYRYNSALMI. Opinnäytetyö. Maanmittaustekniikka/Lapin AMK. Hyrynsalmen kunta. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/802074/Heikura-Tolonen_Leena.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Heinonen, J. (1999). Päijät-Häme: 3, Maakunnan perustaminen: miksi ja miten Päijät-Häme tehtiin? Päijät-Hämeen liitto: Lahden kaupunki.

Heinonen, J. (2011). Päijäthämäläinen kuntaidentiteetti – kuntien palvelurakenteiden kehittämisprojekti. Päijät-Hämeen liitto. A191. https://docplayer.fi/3194057-Paijathamalainen-kuntaidentiteetti-jouko-heinonen-kuntien-palvelurakenteiden-kehittamisprojekti-olen-asunut-koko-nuoruuteni-kaikenlaisia-viisaita.html

Hämeen ELY. Hämeen kulttuuriympäristöä koskevat inventointiaineistot: Päijät-Hämeen rakennuskannan inventointikohteet ja -alueet (GISALU-paikkatietoaineisto), Päijät-Hämeen alueella 2004–2006 toteutetut rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnit MS Access-tietokantoina (Artjärvi, Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Hämeenkoski,

Kärkölä, Nastola, Orimattila, Padasjoki, Sysmä) ja inventointeihin liittyvä valokuva-aineisto sekä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointiaineisto 2011; Excel-taulukot, pdf-karttaotteet, valokuvat ja paikkatieto.

Hämeenliitto. Tarinakartta.
Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (arcgis.com)

Isotalo, K. & Putkonen, S. (2015). Paikkatietoselvitys Selvitys paikkatietojen hyödyntämisestä ja paikkatietoviestinnästä Kansallisen paikkatietostrategian tukemiseksi. 19.1.2015.

Kainuun liitto (2018). Kainuun maakunnallisesti arvokkaat rakennushistorialliset kohteet. Kainuun ELY-keskus.

Karila-Reponen, M. (2005). Päijät-Hämeen rakennetun kulttuuriympäristön LIITE CD. Päijät-Hämeen liitto.

Kulttuuriympäristömme.fi (2015). Sivusto julkaistu 7.12.2015.
https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Kasitteita (Katsottu 4.1.2022).

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Kyppi.fi-sivusto. Rakennusperintö Päijät-Hämeessä. Museovirasto.
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_list.aspx

Kymenlaakson liitto (2014). Kymenlaakson valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maaseudun maisema-alueiden päivitysinventointi 2013–2014. Loppuraportti 4.9.2014. Kymenlaakson liitto.

Kärkkäinen, S. (2017). Selvitys Ylisen Viipurintien linjauksista Päijät-Hämeessä. Lahden kaupunginmuseo.

Könönen, N. & Aarrevaara, E. (2005). Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys (2005). KUKUSE Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.

Lahden kaupunki (1983). Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita. Lahden kaupunkisuunnitteluvirasto, Kaupunginmuseo B2/1983.

Lahden kaupunki (1991). Lahden peruspiirteet – Millainen kaupunki Lahti on? Kaupunkisuunnittelun julkaisusarja. Tutkimuksia ja selvityksiä. Lahden kaupunkisuunnittelujulkaisu Tekninen virasto/tietopalvelut. B3/1991.

Lahden museot (2022). Selvitys Päijät-Hämeen arvoympäristöistä päivitetään. Julkaistu 7.3.2022.
https://www.lahdenmuseot.fi/yleinen/selvitys-paijat-hameen-arvoymparistoista-paivitetaan/

Lahden seudun sukututkijat ry (2021). Päijät-Hämeen talonhaltijaluettelohanke.
https://lahdenseudunsukututkijat.com/wordpress/paijat-hameen-talonhaltijaluettelohanke/

Loukusa, K. (2022). Pirkanmaan seurakuntatalot 1945–2000. Pirkanmaan maakuntamuseo. Rakennettu hyvinvointi-sivusto 15.3.2023. https://www.rakennettuhyvinvointi.fi/fi/seurakuntien-rakennukset/pirkanmaan-seurakuntatalot-1945-2000

Mäkinen, J. (2013). Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaat harjualueet. Maakuntakaavan rajaustarkistukset. Päijät-Hämeen liitto A 208*2013. maka2014_2013_paijat-hameen_maakunnallisesti_arvokkaat_harjualueet.pdf

Mäkinen, J. (2014). Hyvät ja yhtenäiset peltoalueet Päijät-Hämeessä. Päijät-Hämeen liitto A212 * 2014. Saatavilla: https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2020/02/maka2014_2014_hyvat_yhtenaiset_peltoalueet_netti.pdf

Mattila, M. (2018). Museopoliittinen ohjelma 2018. Mahdollisuuksien museo - Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Saatavilla: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-557-0

Mattinen, M. (2010). Esipuhe teoksessa: Linnoista lähiöihin: Rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa. Toim. Metsäranta, P.. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ; Museovirasto.

Metsähallitus (2016). Metsähallituksen arvotusavain ja valtion rakennusperintö. Valtiolle rakennettu. Näkökulmia valtion kiinteistöjen hoitoon. Museovirasto.

Metsäranta, P. (2010). Linnoista lähiöihin: Rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ; Museovirasto.

Museovirasto (2012). Hyvinvointi-Suomen liikuntaympäristöt-sivusto. Ohjeita ja tietoa palvelusta.
http://liikuntaymparistot.nba.fi/read/asp/r_ohje.aspx

Museovirasto (2019). Kulttuuriympäristön analyysi. Opas DIVE-menetelmän käyttöön. https://stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf

Museovirasto (2020). Rakennettu hyvinvointi -sivusto. https://www.rakennettuhyvinvointi.fi/

Museovirasto (2020). Elävä perintö - aineettoman kulttuuriperinnön toimenpideohjelma 2019–2022. https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/assets/PDF/Aineeton-toimenpideohjelma-2019-2022.pdf

Museovirasto (2021a). Euroopan neuvosto ja kulttuuriperintö. https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/euroopan-neuvosto-ja-kulttuuriperinto

Museovirasto (2021b). Kulttuurimaisema. https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/kulttuurimaisema

Nevanlinna, L. (1980). Päijät-Hämeen rakennusperinneselvitys 1980. Lahden museo- ja taidelautakunta, selvityksiä ja kannanottoja XV/I-V.

Niukko, K. (2017), Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen rakennusinventointi 2016–2017. https://epliitto.fi/tiedostot/B_84_Maakunnallinen_rakennusinventointi_2016-17_korjattu_versio.pdf

Nummela, J. & Hahl, M. (1977). Lahden kaupungin kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Lahden museo- ja taidelautakunta. Tutkimuksia IX 1977.

Olenius, M. (2019). Kiinteistöyhtiö Kuninkaanpitäjän kehitystarina. Valtiokonttorin seminaari Vuokra-asuntokannan kehittäminen ja kuntien asumisen suunnittelu, 19.11.2019 Lahdessa. Hartolan kunta. file:///C:/Users/rekola_t/Downloads/9_HartolaKOyKuninkaanpitajan_tervehdyttaminen_Olenius.pdf

Pirkanmaan liitto (2016). Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016. Pirkanmaan rakennettu kulttuuriympäristö. https://maakuntakaava2040.pirkanmaa.fi/sites/default/files/raku_27052016.pdf

Pyykkönen, T., Perähuhta, M., Högström, H. & Lehtinen, P. (2013). *Liikuntaympäristöt kulttuuriperintönä: Opas arviointiin*. Liikuntatieteellinen seura. Liikuntaympäristöt kulttuuriperintönä - PDF Free Download (docplayer.fi)

Päijät-Hämeen liitto (2021). Kulttuuriympäristö ja maisema. Lahden kaupunkiseutusuunnitelma ja Päijät-Hämeen rakennemalli. Päijät-Hämeen liitto 1. heinäkuuta 2021. Saatavilla: https://phliitto.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=121edfec9a924e998ae93d908ad0da49

Päijät-Hämeen liitto (2021). Päijät-Hämeen maakuntakaavakartta 2014. https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2020/02/maka2014_kartta_1000x1300_20190514.pdf

Päijät-Hämeen liitto (2021). Ohjausryhmän kokous. PÖYTÄKIRJANOTE 16.8.2021. 204/11.05.00/2021.

Päijät-Hämeen liitto, Vadén, A. & Martikainen, J. (2008). Päijät-Hämeen kiinteät muinaisjäännökset. Päijät-Hämeen liitto.

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 – Merkinnät ja määräykset. Päijät-Hämeen liiton julkaisuja A 239 * 2019. maka2014_merkinnät_määräykset_20190514.pdf (paijat-hame.fi)

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 – Selostuksen liiteosa. Päijät-Hämeen liiton julkaisuja A 233 * 2017. maka2014_LIITEOSA_20190514.pdf (paijat-hame.fi)

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 – Selostus. Päijät-Hämeen liiton julkaisuja A 232 * 2017. maka2014_SELOSTUS_20190514.pdf (paijat-hame.fi)

Päijät-Hämeen taajama- ja kylätarkastelu (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvityksen osaraportti. Päijät-Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, LAMK.

ProAgria (2021). EKKU – Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson kulttuuriympäristöt kartoilla. 01.08.2019–31.05.2021. https://www.proagria.fi/hankkeet/ekku-etela-karjalan-ja-kymenlaakson-kulttuuriymparistot-kartoilla

Rönkkö, E. (2012). Kulttuuriympäristöselvitykset : tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa. Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston julkaisuja A 56. Saatavilla: https://urn.fi/URN:ISBN:9789514298158

Satakunnan museo & Karhunen, E. (2012). Kulttuuriympäristöt arjen arvoiksi. Satakunnan Museo.

Suomen ympäristökeskus 2021. Uutinen 17.12.2021, Lintuperspektiivi maiseman muutokseen – uusi opas kulttuuriympäristöjen seuraajalle, SYKE verkkosivut. https://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Lintuperspektiivi_maiseman_muutokseen__U(62170) (luettu 15.12.2022).

Tanska T. & Seppänen L. (2022). Lahden kylä kartoilla. Julkaisussa: Raittikylästä kaupungiksi: Lahden kehitys ja elämänmuodon muutos keskiajalta 1900-luvun alkuun. Toim. Seppänen, L., & Takala, H. Lahden museot.

Tikkala, E., Taipale, P. & Sorvali, E. (2012). Päijät-Hämeen maakuntakaava. Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi. Päijät-Hämeen liitto, Lahden kaupunginmuseo. https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2020/02/maka2014_2012_hist_ajan_mj_inventointi.pdf

Tulonen, A. (1998). Asikkalan kulttuuriympäristöohjelma. Ympäristöministeriö.

Tuominen, S., Koivula, H., Kahiluoto, J., Haapanen, K., Pirinen, M. & Hirvonen J. (2021). Kulttuuriympäristöjen ja maisemien visuaalisen seurannan menetelmät. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:36. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163702/YM_2021_36.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Uudenmaan liitto (2022). Missä maat on mainiommat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt. Uudenmaan liiton julkaisuja E 114 – 2012. Ladattavissa pdf-muodossa osoitteesta: https://uudenmaanliitto.fi/wp-content/uploads/2022/05/Missa-maat-on-mainiommat.pdf

Vainio, M. (2001). *Suomen perinnebiotoopit: Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti*. Suomen ympäristökeskus : Edita, jakaja

Valtioneuvosto (2014). Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Ympäristöministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10138/43197

Valtioneuvosto (2022). Kohti kestävää arkkitehtuuria : Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-508-5. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:1.

VAMA 2021. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Ympäristöhallinnon verkkopalvelu. https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/arvokkaat-maisema-alueet (katsottu 11.3.2022).

Voutilainen, H.-M. (2020). Keski-Suomen maakunnallinen modernin rakennusperinnön inventointihanke 2012–2014. Keski-Suomen liitto, Keski-Suomen museo, Keski-Suomen kunnat.

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Ympäristö.fi. Elävä kulttuuriympäristö. https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/elava-kulttuuriymparisto

Ympäristö.fi -sivusto. https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto

Ympäristöministeriö (2011). Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Rakennettu ympäristö. Suomen ympäristö 28/ 2011. Saatavilla: http://hdl.handle.net/10138/37034

Ymparisto.fi (2024). Visuaalinen maisemaseuranta. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Julkaistu 3.5.2024 / Päivitetty 16.8.2024. https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/visuaalinen-maisemaseuranta

LIITTEET

LIITE 1. Aluekorttiesimerkki

ORI169 **Tönnön koskimiljöö ja Porvoonjokilaakso**

Sijainti
Tönnö, Orimattila

Aluetyyppi
Taulikaus

Alueeseen liittyy
MKY2009, Tönnönkoski, silta ja myllypaikka
MML M2021, Porvoonjokilaakson viljelymaisema
Muffa, Pur-ympäristöaluen kulttuurimaisema
Muinaisjäännökset: Tönnö vanha kylätapahkla, Tönnönkoski-kivikautinen asuinpaikka, Luoma-kivikauti-kivikautinen asuinpaikka

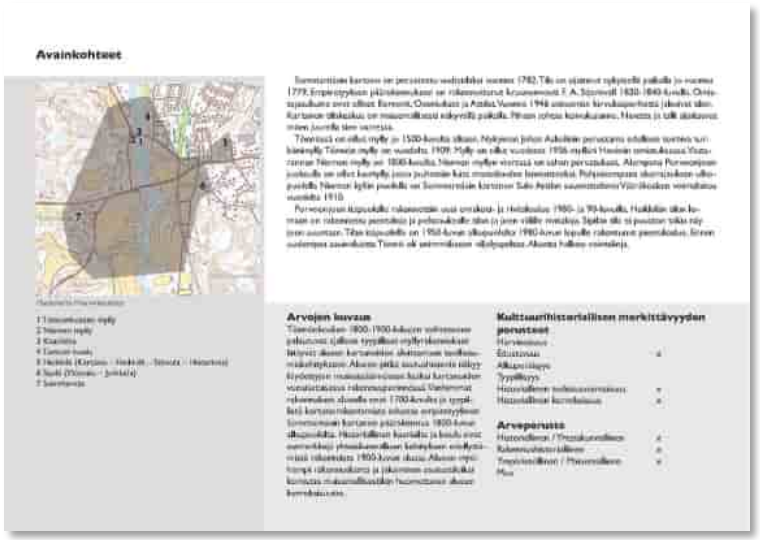
Lähteet
Pitkänen, J. (2006). Pitäjä-Hämeen rakennettu kotiseutuympäristö. Pitäjä-Hämeen liitto.
Kulttuuriympäristön pääkohteet, Maisemaseutu: www.kyppi.fi
Aarnisalo, E., C. Ulnäs & T. Muonio (2006). Pitäjä-Hämeen maisemaselvitys. Lahden seudun kehittämis-ky.
Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2020 (KURUSE): Hanala, Hausjärvi, Hämeenlinna, Orimattila, Loppi, Riihimäki, Tuusula
Jokiranta, O., Kähärkangas, J. & Pakkanen, L. (2021). Hämeenkoski-kivikautinen asuinpaikka. Tönnön kulttuuriympäristön rakennettu kulttuuriympäristö, maisemallinen kuvaus ja Tampereen yliopisto, Orimattilan kaupunki
Aarnio, H. & Lehtinen, M. (2021). Kanteenmäki – kivikautinen asuinpaikka. Tönnön kulttuuriympäristön rakennettu kulttuuriympäristö, maisemallinen kuvaus ja Tampereen yliopisto, Orimattilan kaupunki

Valokuvat Tönnö, Kalmalo ellei muuta mainita.

Historia ja nykytila

Tönnönkoski on ollut asuttu ja käytössä jo kivikaudella. Koski on ollut tärkeä kalastuspaikka ja Tönnön joki on toiminut vesiväylänä. Kalastuksen ja kalastusoikeuksien merkitys on ollut suuri koko historian ajan. Tönnön kylä on ollut asuttu ainakin 1500-luvulta lähtien. Kylä on sijainnut Porvoonjoen rannalla, Tönnönkoskesta noin 1 km pohjoiseen. Kylän asukkaat ovat olleet pääasiassa maanviljelijöitä ja kalastajia. Kylän asukkaat ovat kuuluneet Hämeenkoskelle, Hausjärvelle, Orimattilaan ja Loppi. Kylän asukkaat ovat kuuluneet Hämeenkoskelle, Hausjärvelle, Orimattilaan ja Loppi.

Tönnön kylä on ollut asuttu ainakin 1500-luvulta lähtien. Kylä on sijainnut Porvoonjoen rannalla, Tönnönkoskesta noin 1 km pohjoiseen. Kylän asukkaat ovat olleet pääasiassa maanviljelijöitä ja kalastajia. Kylän asukkaat ovat kuuluneet Hämeenkoskelle, Hausjärvelle, Orimattilaan ja Loppi. Kylän asukkaat ovat kuuluneet Hämeenkoskelle, Hausjärvelle, Orimattilaan ja Loppi.

Avainkohteet

1 Tönnönkosken mylly
2 Niemen mylly
3 Kivikkiö
4 Tönnön koski
5 Heikkilä (Kartano – Heikkilä – Tönnön – Heikkilä)
6 Suki (Tönnön – Junila(a))
7 Saarimäki

Ylläolevan Tönnön kylän kartan numerot

Tönnönkosken kartano on perustettu vuosisadan vaihteessa vuonna 1782. Tällä on sijainnut nykyisellä paikalla jo vuonna 1779. Empirestyylinen päärakennukset on rakennuttanut K. A. Stjernvall 1830-1840-luvuilla. Omistajuudessa ovat olleet Bernoint, Osmolukset ja Antikt. Vuonna 1946 alkaneiden kerrakaperhetä jakaivat tilan. Kartanon tilakokkaus on maisemallisesti edeyvällä paikalla. Pihan ohessa kivikkaaneen. Hevosta ja tilli alakaneet mien juurella tien varressa.

Tönnössä on ollut myllyt jo 1500-luvulta alkaen. Nykyinen jalan Aakolinin perustama edellinen vuonna vuonna 1909. Myllyn on ollut vuodesta 1916 myllyn Hannan omistuksessa. Vuosiranne Niemen myllyt on 1800-luvulta. Niemen myllyn vierussä on sahan perustuksia. Alempana Porvoonjoen puolella on ollut kuorttyy jossa joulumäin kaiz maatalouden kaisuotoksia. Pohjoisempana ukonjuokseen ulkopuolella Niemen kylän puolella on Sunnuntaisän kartanon Saki Antilan saunarakennus Viitrikkaiden vuosilukua vuodelta 1910.

Porvoonjoen kirjoukalla rakennettiin uusi omakoti- ja rivitalouksia 1980- ja 90-luvuilla. Hukkalan alue kasvaan on rakennettu pientaloja ja pohjoisosalle alue ja jono-rivitär rivitaloja. Sydän ole ei puuttuu tälle näyttee suuntaan. Tälle kirjoukalla on 1950-luvun alkupuolella 1980-luvun lopulla rakentavat pientaloalue, kirjoukalla suunnitteilla Tönnön oli vanhimmaisen viljelyspaikka. Alueella hallaa voimaleja.

Arvojen luvuu

Tönnönkosken 1800-1900-luvuun valmistuneet pääasiassa rakennukset ovat kulttuurihistoriallisesti merkittäviä. Alueen pitkä asutushistoria näkyy kirjallisuuden maisemallisessa kuvassa kartanoiden muodostamassa rakennusperinnössä. Vaihtuvat rakennuksen alueella ovat 1700-luvulta ja sijaitsevat kartanorakennuksia alueella ympäristöineen. Sunnuntaisen kartanon päärakennus 1800-luvun alkupuolelta. Historiallisen kuvioilla ja kaulu ovat suhteellisen yhtenäisen kokonaisen ympäristön rakennuksia 1900-luvun alussa. Alueen rakennuksia rakennuksissa ja jokaisen asukastalkkaa kuvastaa maisemallisestikin huomattavan alueen kerrokkuuden.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	
Tyypillisyys	
Historiallinen todistavuusarvo	x
Historiallinen kerrallisuus	x

Arveperusta

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Tieteellinen / Tiedollinen	x
Muu	

Tönnön ja Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

Tönnön koski

LIITE 2. MARY2 -alueet

Asikkala
ASI1 Asikkalan kirkonkylä
ASI2 Vääksyn kanava ja ympäristö
ASI3 Anianpelto
ASI4 Salonsaaren kylä
ASI5 Vähimaan kylä
ASI6 Kurhila, Hillilä ja Syrjäntausta
ASI7 Myllykselän kylä
ASI8 Viitaila
ASI9 Vähä-Äiniö ja Pätiälä
ASI10 Pulkkilanharju
ASI11 Kalkkisten kylä
ASI12 Vesivehmaan kylä
ASI13 Kalkkisten koski ja kanava
ASI14 Särkijärven kylä
ASI15 Urajärven kylä
ASI16 Urajärven kartano
ASI17 Anianharjun kerrostalot ja hotelli Tallukka
ASI18 Vesivehmaan lentokenttä
ASI19 Asevelikylä

Hartola
HAR20 Hartolan kirkonkylä
HAR21 Hotilankosken mylly
HAR22 Ruskeala ja Kirkkola
HAR23 Pohjolan kartano
HAR24 Kalhon Taurala ja ympäristö
HAR25 Vuorenkylän pohjoisosa

Heinola
HEI26 Maaherranpuisto ja rantapuisto
HEI27 Heinolan asemanseutu
HEI28 Harjupuisto
HEI29 Jyrängönkosken ympäristö
HEI30 Heinolan kirkko, pappila ja hautausmaa
HEI31 Heinolan kirkonkylä
HEI32 Sahanniemen asuinalue
HEI33 Veljeskylän asuinalue
HEI34 Högforsin valimo
HEI35 Heinolan reumasairaala
HEI36 Hujansalon kylä
HEI37 Paason kylä
HEI38 Tuusjärven kylä
HEI39 Nynäsin kartano
HEI40 Heponiemi
HEI41 Sulkavankosken mylly
HEI42 Suomen urheiluopisto
HEI43 Heinolan hallintokortteli ja sairaala
HEI44 Vierumäen asema

Hollola
HOL45 Hollolan kirkonkylä
HOL46 Pyhäniemen kylä ja kartano
HOL47 Kutajoki
HOL48 Uskilan kylä
HOL49 Hatsinan kylä
HOL50 Herralan asemanseutu
HOL51 Hankaan kylä
HOL52 Vainion alue
HOL53 Korpikylä ja Vaaviala
HOL54 Tennilä ja Voistio
HOL55 Kastari ja Toivola
HOL56 LAH Okeroisten kylä
HOL57 Kalliolan kylä
HOL58 Isosaaren huvilayhdyskunta
HOL59 Laitialan kartano
HOL60 Paimelan kylä
HOL61 Hämeenkosken kirkonkylä
HOL62 Hankalankosken pellavaloukku
HOL63 Kurjalan kartano ja Käikälän kylä
HOL64 Leiniälä, Hyväneula ja Töykkylä
HOL65 Etolan kylä
HOL66 Hyrkkälä ja Putula
HOL67 Salpakangas
HOL68 Soramäen kerrostaloalue
HOL69 Messilän kartano ja laskettelukeskus

Iitti
IIT70 Iitin kirkonkylä ja Radansuu
IIT71 Lyöttilä
IIT72 Kimolan kanava
IIT73 Koskenniskan Hautala
IIT74 Vuolenkoski ja Koskenniska
IIT75 Tapola, Sitikkala ja Kauramaa
IIT76 Perheniemi ja Sääskjärvi
IIT77 Haapa-Kimola
IIT78 Mankalan voimalaitos
IIT79 Hiisiön Kaukaan teollisuusyhdyskunta
IIT80 Savisuon uudisasutusalue
IIT81 Saarainen
IIT82 Muikkulan kylä
IIT83 Kuukson kylä
IIT84 Kausala

Kärkölä
KAR85 Kärkölän kirkonkylä
KAR86 Järvelä
KAR87 Marttilan kylä
KAR88 Uusikylä
KAR89 Hongiston kylä
KAR90 Lappila
KAR91 Lapinnummi
KAR92 Valkjärven ympäristö
KAR93 Radanrakentajien kalmisto

Lahti

LAH94 Lahden rautatieasema
LAH95 Ahtialan rautatieasema
LAH96 Mariankadun seremonia-akseli
LAH97 Harjukadun länsiosan pientaloalue
LAH98 Vuorikadun koulu
LAH99 Aleksanterinkatu
LAH100 Radiomäki
LAH101 Lahden kulttuurikeskus
LAH102 Sairaalanmäki
LAH103 Kisapuisto
LAH104 Fellmaninpuiston ympäristö
LAH105 Lahden urheilukeskus
LAH106 Vesijärven satama
LAH107 Mytäjäisten varikko
LAH108 Hennalan kasarmialue
LAH109 Sopenkorven teollisuus- ja pientaloalue
LAH110 Mytäjäisten pientaloalue
LAH111 Asko Oy:n ja Upo Oy:n teollisuusalue
LAH112 Mukkulan kartano
LAH113 Enonsaaren huvila-asutus
LAH114 Pajurinteen huvila-asutus
LAH115 Myllysaari
LAH116 Kariniemen asuinalue
LAH117 Anttilanmäen pientaloalue
LAH118 Kerinkallion pientaloalue
LAH119 Paavolan pientaloalue
LAH120 Launeen pientaloalue
LAH121 Pyhättömän länsiosan pientaloalue
LAH122 Tapanilan pientaloalue
LAH123 Västeråsin pientaloalue
LAH124 Ruolan asuinalue
LAH125 Mukkulan asuinalue
LAH126 Liipolan lähiö
LAH127 Riihelän pientaloalue
LAH128 Ämmälän kylä
LAH129 Koiskalan kartano
LAH130 Nastolan kirkonkylä
LAH131 Salpausselän parantola
LAH132 Orrilanmäki
LAH133 Erstan kartano
LAH134 Pensuon asutustila-alue
LAH135 Tapiolan tila
LAH136 Seestan kartano
LAH137 Toivonojan kartano
LAH138 Uusikylä
LAH139 Uudenkylän entinen vaivaiskoti
LAH140 Immilän myllymäki
LAH141 Järvisten kyläkulma
LAH142 Ruuhijärven kylä
LAH143 Kalkkolan Linnavuoren ympäristö
LAH144 Kumian mylly
LAH145 Niinirinteen lähiö
LAH146 Pietariradan kiviaita
LAH147 Päijät-Hämeen keskussairaala
LAH148 Pajulahden urheiluopisto
LAH149 Juustilankatu ja vesitorni
LAH150 Hörölä
LAH151 Keijupuisto
LAH152 Patomäki
LAH153 Ratsutie
LAH154 Jokimaan ravikeskus
LAH155 Pikku-Vesijärven puisto

Orimattila

ORI156 Orimattilan kirkonkylä
ORI157 Käkelä
ORI158 Niinikosken kylä
ORI159 Kaitalan kylä
ORI160 Koskusten kylä
ORI161 Kuivannon kylä
ORI162 Heinämaan kylä
ORI163 Virenojan kylä
ORI164 Karkkulan kylä
ORI165 Mallusniemen kartano
ORI166 Mallusjoen kylä
ORI167 Ruhan kartano
ORI168 Terriniemen kartano
ORI169 Tönnön koskimiljöö ja Porvoonjokilaakso
ORI170 Niemenkylä
ORI171 Viljaniemen kylä
ORI172 Luhtikylä ja Tuorakka
ORI173 Keiturin kylä
ORI174 Vähä-Henna
ORI KAR175 Kokki-Henna
ORI176 Artjärven Suurikylä
ORI177 Ratula ja Hietana
ORI178 Ratulan kartano
ORI179 Kinttulan kartano
ORI180 Villikkalan kylä
ORI181 Vuorenmäen kasarmialue
ORI182 Orion alue
ORI183 Orimattilan villatehdas

Padasjoki

PAD184 Padasjoen kirkonkylä
PAD185 Nyystölä
PAD186 Maakeski
PAD187 Mainiemen saha
PAD188 Mainiemi
PAD189 Virmailansaaren kulttuuriympäristöt
PAD190 Auttoisten kylä
PAD191 Vesijaon kylä
PAD192 Palsan saha ja mylly
PAD193 Kasiniemi
PAD194 Ansion kartano
PAD195 Toritun kylä
PAD196 Kaukelan kylä

PAD197 Arrakosken teollisuusyhdyskunta

Sysmä

SYS198 Sysmän kirkonkylä ja Otamo
SYS199 Sysmän kirkonseutu
SYS200 Suopellon huvila-asutus
SYS201 Rapalan kartano
SYS202 Tainionvirta ja Virtaankoski
SYS203 Nikkaroisten kylä
SYS204 Karilanmaa
SYS205 Nuoramoisten kylä
SYS206 Ravioskorven karjalaisasutus
SYS207 Rannan kartano
SYS208 Särkilahti
SYS209 Liikolan kylä
SYS210 Valittula ja Joutsjärvi

LIITE 3. MAMA 2024 -alueet

Asikkala
Viitailan kulttuurimaisema (Asikkala)
Salonsaaren kulttuurimaisema (Asikkala)
Kopsuon maisema-alue (Asikkala)
Pätiälän kulttuurimaisema (Asikkala)
Vähä-Äiniön kulttuurimaisema (Asikkala)
Kalkkistenkoski ja -kanava (Asikkala)
Särkisyrjän maisema-alue (Asikkala)
Vesivehmaan kulttuurimaisema (Asikkala)
Kurhila-Hillilän kulttuurimaisema (Asikkala)
Urajärven kulttuurimaisema (Asikkala)
Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pulkkilanharju, (Asikkala)
Kalkkisten kulttuurimaisema (Asikkala)
Kymenvirran maisema-alue (Asikkala)

Hartola
Pohjolan kulttuurimaisema (Hartola)
Ruskealan ja Kirkkolan kulttuurimaisema-alue (Hartola)
Hotilankosken kulttuurimaisema (Hartola)
Kalhon kylän kulttuurimaisema (Hartola)

Heinola
Hujansalon kulttuurimaisema (Heinola)
Korkeen kylän kulttuurimaisema (Heinola)
Tuusjärven kylän kulttuurimaisema (Heinola)
Jyrängönkosken kulttuurimaisema (Heinola)
Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema (Heinola)

Hollola
Luhdanpohjan maisema-alue (Hollola)
Porvoonjoen kulttuurimaisema (Hollola)
Hollolan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pyhäniemen Kutajoen kulttuurimaisema (Hollola)
Sairakkalan kulttuurimaisema (Hollola)
Laitialan kulttuurimaisema (Hollola)
Vesalan – Korpikylän kulttuurimaisema (Hollola)
Tennilän – Voistion kulttuurimaisema (Hollola)
Etolan kulttuurimaisema (Hollola)
Takapellonsuppien ja Harjunpäällyksen maisema-alue (Hollola)
Kurjalan kulttuurimaisema (Hollola)
Hämeenkosken kirkonkylän Teuronjoen kulttuurimaisema (Hollola)
Hyväneulan kulttuurimaisema (Hollola)
Huljalan ja Kuuselan maisema-alue (Hollola)
Sarapiston kulttuurimaisema (Hollola)

Iitti
Kimolan kanava (Iitti)
Iitin kirkonkylä - Lyöttilä
Perheniemi - Sääskjärvi (Iitti)
Haapa-Kimola (Iitti)
Hiidenvuori (Iitti)

Kärkölä
Hongiston kulttuurimaisema (Kärkölä)
Teurojoen peltoalue (Kärkölä)
Valkjärven pellot (Kärkölä)
Toivomäen kulttuurimaisema (Kärkölä)
Lapinnummen peltoalue (Kärkölä)
Korkeen maisema-alue (Kärkölä)
Ison-Sattialan kulttuurimaisema (Kärkölä)
Kärkölän kirkonkylän kulttuurimaisema
Uusikylän kulttuurimaisema (Kärkölä)

Lahti
Koiskalan kulttuurimaisema (Lahti)
Okeroisten kulttuurimaisema (Lahti ja Hollola)
Harjumäen maisema-alue (Lahti)
Immilän kulttuurimaisema (Lahti)
Arrajoen kulttuurimaisema (Lahti)
Hokkaran ja Pensuon kulttuurimaisema (Lahti)
Uudenkylän kulttuurimaisema (Lahti)
Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema (Lahti)
Toivonojan kulttuurimaisema (Lahti)
Seestan kulttuurimaisema (Lahti)
Kankaan kulttuurimaisema (Lahti)
Urheilukeskuksen ja Radiomäen maisema-alue (Lahti)

Orimattila
Artjärven kulttuurimaisema (Orimattila)
Niinikosken kulttuurimaisema (Orimattila)
Pakaan kulttuurimaisema (Orimattila)
Kuivannon kulttuurimaisema (Orimattila)
Vähä-Hennan kulttuurimaisema (Orimattila)
Kokki-Hennan kulttuurimaisema (Orimattila ja Kärkölä)
Luhtikylän kulttuurimaisema (Orimattila)
Virenojan kulttuurimaisema (Orimattila)
Keiturin kylän kulttuurimaisema (Orimattila)
Pennalan kulttuurimaisema (Orimattila)
Viljaniemen kulttuurimaisema (Orimattila)
Heinämaan kulttuurimaisema (Orimattila)
Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema (Orimattila)
Mallusjärven – Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema (Orimattila)

Padasjoki
Pallitta–Tyllänmäen maisema-alue (Padasjoki)
Toritunharjun maisema-alue (Padasjoki)
Kasiniemen maisema-alue (Padasjoki)
Virmailansaaren sisääntulomaisema (Padasjoki)
Arrakosken kulttuurimaisema (Padasjoki)
Ratianharju (Padasjoki)
Mainiemen kulttuurimaisema (Padasjoki)
Kartanon peltoalue (Padasjoki)
Saksalan kulttuurimaisema (Padasjoki)
Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisema (Padasjoki)

Nyystölän kulttuurimaisema (Padasjoki)
Maakesken kulttuurimaisema (Padasjoki)

Sysmä

Nikkaroisten kulttuurimaisema (Sysmä)
Valittulan kylän maisema-alue (Sysmä)
Leenharjun eteläosan kulttuurimaisema (Sysmä)
Salonniemen ja Kotiniemen maisema-alue (Sysmä)
Karilanmaan kulttuurimaisema (Sysmä)
Rannan kulttuurimaisema (Sysmä)
Liikolan kylämaisema (Sysmä)
Otamon kylän kulttuurimaisema (Sysmä)
Päijätsalon maisema-alue (Sysmä)
Hovilan kartano ja kulttuurimaisema (Sysmä)
Nuoramoisten kulttuurimaisema (Sysmä
Virtaankosken kulttuurimaisema (Sysmä)
Rapalan kulttuurimaisema (Sysmä)

LIITE 4. Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) Päijät-Hämeen alueella

Asikkala
Asikkalan kirkonkylä
Urajärven kartano
Vesivehmaan kylä
Vähä-Äiniön kylä
Vääksyn kanava

Hartola
Koskipään kartano
Ruskealan ja Kirkkolan kylien viljelymaisema

Heinola
Harjupuisto
Heinolan kirkkokortteli ja vanha hautausmaa
Heinolan maaseurakunnan kirkkoympäristö
Heinolan Perspektiivi
Heinolan seminaari
Reumasäätiön sairaala
Suomen Urheiluopisto

Hollola
Hankalankosken pellavaloukku
Hollolan kirkko ja historiallinen pitäjänkeskus
Kurjalan kartano (kaksiosainen alue)
Vesalan, Nokkolan, Untilan ja Utulan kylien viljelymaisema
Voistion kulttuurimaisema

Iitti
Iitin kirkonkylä

Kärkölä
Huovilan puisto

Lahti
Anttilanmäen esikaupunkiasutus
Erstan kartano
Fellmaninpuisto, jälleenrakennuskauden oppilaitokset ja Hakatornit
Harjukadun, Onnelantien ja Kymintien pientaloalueet sekä Karjalankadun pienkerrostalot
Hennalan kasarmit
Immilän, Kumian ja Seestan myllyt (kolmiosainen alue)
Koiskalan kartano
Lahden kaupungintalo, kauppatori ja Mariankadun seremonia-akseli
Lahden rautatieasema ja varikkoalue (kaksiosainen alue)
Lahden suurradioasema
Salpausselän hiihtostadion
Seestan kartano
Tapanilan ruotsalaistaloalue
Toivonojan kartano

Orimattila
Heinämaan kylä
Kinttulan kartano
Orimattilan kirkonmäki
Ratulan kartano
Tönnönkosken silta ja myllypaikka

Padasjoki
Auttoisten kylä
Saksalan kartano
Vesijaon kylä

Sysmä
Nuoramoisten kartanomaisema
Ravioskorven asutustila-alue
Sysmän kirkonseudun kulttuurimaisema

LIITE 5. MARY-alueet 2006

Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisema
Vääksyn kanava ympäristöineen
Anianpelto
Salonsaaren kulttuurimaisema
Vähimaan kylän kulttuurimaisema
Kurhilan, Hillilän ja Syrjäntaustan kylien kulttuurimaisema
Myllykselän kylän kulttuurimaisema
Viitailan ja Reivilän kulttuurimaisema
Vähä-Äiniön ja Pätiälän kylien kulttuurimaisema
Pulkkilanharjun kulttuurimaisema
Kalkkisen kylän kulttuurimaisema
Vesivehmaan kylän kulttuurimaisema
Kalkkisten koski ja kanava
Särkijärven kylän kulttuurimaisema
Urajärven kylän kulttuurimaisema
Urajärven kartano
Hartolan Kirkonkylä ja ympäröivä kulttuurimaisema
Hotilankosken kulttuurimaisema
Ruskealan ja Kirkkolan kylien kulttuurimaisema
Pohjolan kartano ja kulttuurimaisema
Kalhon entinen ratsutila Taurala ja ympäröivä kulttuuriympäristö
Vuorenkylän pohjoisosan kulttuurimaisema
Hangastaipaleen Mikkolan talo ja kyläkauppa
Maaherranpuiston ja rantapuiston kulttuuriympäristö
Asemanseutu
Harjupuisto
Jyrängönkosken kulttuuriympäristö
Heinolan kirkko, pappila ja hautausmaa
Heinolan kirkonkylän kulttuuriympäristö
Sahanniemen asuinalue
Veljeskylän asuinalue
Högforsin valimon teollisuusympäristö
Reumasäätiön sairaala
Hujansalon kylän kulttuurimaisema
Paason kylän kulttuurimaisema
Tuusjärven kylän kulttuuriympäristö
Nynäsin kartano
Heponiemi
Sulkavan mylly
Suomen urheiluopisto
Hollolan kirkonkylän kulttuurimaisema
Pyhäniemen kylän ja kartanon kulttuuriympäristö
Kutajoen kulttuurimaisema
Uskilan kylän kulttuurimaisema
Hatsinan kylän kulttuurimaisema
Herralan tiilitehtaan ja aseman seutu
Hankaan kylän kulttuurimaisema
Vesalan, Nokkolan, Untilan ja Utulan kulttuurimaisema
Korpikylän ja Vaavialan kylien kulttuurimaisema
Tennilän ja Voistion kulttuurimaisema
Kastarin ja Toivolan kylien kulttuurimaisema
Okeroisten kulttuurimaisema
Kalliolan kulttuurimaisema
Isosaaren huvilayhdyskunta
Laitialan kartano
Paimelan kylän kulttuurimaisema
Hämeenkosken Kirkonkylän kulttuuriympäristö
Hankalankosken pellavaloukku
Kurjalan kartano ja Käikälän kylän kulttuurimaisema
Leinelän, Hyväneulan ja Töykkylän kylien kulttuurimaisema
Etolan kylän kulttuurimaisema
Hyrkkälän ja Putulan kylien kulttuurimaisema
Kärkölän kirkonkylä ja ympäröivä kulttuurimaisema
Järvelän asemanseutu, Sahanmäki, Vanha maantie ja koulukeskus
Marttilan kylä
Tienmutkan (Uusikylä) kulttuurimaisema
Hongiston kulttuurimaisema
Öljymäki, Koulumäki, Myllymäki ja Vellninginmäki
Lapinnummen kulttuurimaisema
Valkjärven kulttuuriympäristö
Radanrakentajien kalmisto
Hennalan kasarmialue
Sopenkorven teollisuus- ja pientaloalue
Mytäjäisten pientaloalue
Asko Oy:n ja Upo Oy:n teollisuusalue
Mukkulan kartano
Enonsaaren huvila-asutus
Pajurinteen (Jalkarannan) huvila-asutus
Myllysaari
Kariniemen asuinalue
Anttilanmäen pientaloalue
Kerinkallion pientaloalue
Etelä-Paavola
Launeen pientaloalue, pumppuasema ja vaivaistalo
Pyhättömän länsiosan pientaloalue
Tapanilan pientaloalue
Västeråsin pientaloalue
Ruolan asuinalue
Mukkulan asuinalue
Liipolan lähiö
Riihelän pientaloalue – Käpykylä
Ämmälän kyläkeskuksen kulttuuriympäristö
Koiskalan kartanon kulttuuriympäristö
Okeroisten kylän kulttuurimaisema
Nastolan Kirkonseudun kulttuurimaisema
Salpausselän parantola-alue
Orrilanmäen kulttuurimaisema
Erstan kartano
Pensuon asutustila-alue
Tapiolan tila ja viljelymaisema
Seestan kartano
Toivonojan kartano
Uudenkylän kulttuurimaisema
Uudenkylän entinen vaivaiskoti
Immilänjoen ja Immilän myllymäen kulttuurimaisema
Järvisen kyläkulman kulttuuriympäristö
Ruuhijärven kylän kulttuuriympäristö
Kalkkolan Linnavuoren kulttuuriympäristö
Kumian mylly
Niinirinteen lähiö
Radanrakentajien kiviaita
Rautatieasema
Ahtialan rautatieasema
Mariankadun akseli ja kauppatorin ympäristö
Kaupungintalo ympäristöineen
Harjukadun länsiosan pientaloalue ja ortodoksinen kirkko
Vuorikadun koulu
Aleksanterinkadun asuin- ja liikerakennukset
Radiomäki
Entinen Mallasjuoman tehdas
Lahden kulttuurikeskus
Kansanopiston ja sairaalan alue
Paasikiven aukio
Fellmaninpellon kulttuuriympäristö
Salpausselän urheilukeskus
Vesijärven sataman ympäristö
Rautatien varikkoalue
Tornator Oy:n rullatehdas
Kirkonkylä (Orimattila)
Käkelä
Niinikosken kylän kulttuurimaisema
Kaitalan kylän kulttuurimaisema
Koskusten kylän kulttuurimaisema
Kuivannon kylän kulttuurimaisema
Heinämaan kylän kulttuurimaisema
Virenojan kylän kulttuurimaisema
Karkkulan kylän kulttuurimaisema
Mallusniemen kartanon kulttuurimaisema
Mallusjoen kylän kulttuurimaisema
Ruhan kartano
Terriniemen kartano
Tönnön koskimiljöö ja Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema
Niemenkylän kulttuurimaisema
Viljaniemen kylän kulttuurimaisema
Luhtikylän ja Tuorakan kylien kulttuurimaisema
Keiturin kylän kulttuurimaisema
Vähä-Hennan kulttuurimaisema
Kokki-Hennan kulttuurimaisema
Suurikylän kulttuurimaisema
Ratulan ja Hietanan kylien kulttuurimaisema
Ratulan kartano
Kinttulan kartano
Villikkalan kylän kulttuurimaisema
Vuorenmäen kasarmialue
Padasjoen Kirkonkylän kulttuuriympäristö
Nyystölän kulttuurimaisema
Maakesken kulttuurimaisema
Mainiemen sahan kulttuuriympäristö
Mainiemen kulttuurimaisema
Virmailansaaren kulttuurimaisema
Auttoisten kylän kulttuuriympäristö
Vesijaon kylän kulttuurimaisema
Palsan saha ja mylly
Kasiniemen kulttuuriympäristö
Ansion kartano
Toritun kylän kulttuurimaisema
Kaukelan kylän kulttuurimaisema
Arrakosken teollisuusyhdyskunnan kulttuuriympäristö
Majutveden pohjoisosan kulttuuriympäristö – Suurikylä, Kirkonkylä, Otamo
Otamon kylän kulttuurimaisema
Hovilan kartano ja kulttuurimaisema
Suopellon huvila-asutus
Rapalan kartano ja kulttuurimaisema
Tainionvirran ja Virtaankosken kulttuurimaisema
Nikkaroisten kylän kulttuurimaisema
Karilanmaan kulttuurimaisema
Nuoramoisten kylän kulttuurimaisema
Ravioskorven karjalaisasutus
Rannan kartano ja kulttuurimaisema
Särkilahden kulttuurimaisema
Liikolan kulttuurimaisema
Valittulan kylän kulttuurimaisema

LIITE 6. MAMA-alueet 2006

Artjärvi Artjärven kulttuurimaisema
Asikkala Viitailan kulttuurimaisema
Asikkala Salonsaaren kulttuurimaisema
Asikkala **Kopsuon maisema-alue**
Asikkala Pätiälän kulttuurimaisema
Asikkala Kalkkistenkoski ja -kanava
Asikkala **Särkisyrjän maisema-alue**
Asikkala Vesivehmaan kulttuurimaisema
Asikkala Kurhila–Hillilän kulttuurimaisema
Asikkala Vähä-Äiniön kulttuurimaisema
Asikkala Urajärven kulttuurimaisema
Asikkala Asikkalan kirkonkylän kulttuurimaisema
Asikkala Pulkkilanharju, Liipola
Asikkala Pulkkilanharju, Käkisalmi-Supittu
Asikkala Kalkkisten kulttuurimaisema
Asikkala Kymenvirran maisema-alue
Hartola **Kissanmäki–Huiskanharjun maisema-alue**
Hartola Pohjolan kulttuurimaisema
Hartola **Rusilan kulttuurimaisema-alue**
Hartola Ruskealan ja Kirkkolan kulttuurimaisema-alue
Hartola Hotilankosken kulttuurimaisema
Hartola Kalhon kylän kulttuurimaisema
Heinola Hujansalon kulttuurimaisema
Heinola **Korkeen kylän kulttuurimaisema**
Hollola **Luhdanpohjan maisema-alue**
Hollola **Porvoonjoen kulttuurimaisema, Nostava**
Hollola **Porvoonjoen kulttuurimaisema**
Hollola Kirkonkylän kulttuurimaisema
Hollola Pyhäniemen Kutajoen kulttuurimaisema
Hollola Sairakkalan kulttuurimaisema
Hollola Laitialan kulttuurimaisema
Hollola Vesalan–Korpikylän kulttuurimaisema
Hollola Tennilä–Voistion kulttuurimaisema
Hämeenkoski Etolan kulttuurimaisema
Hämeenkoski **Takapellonsuppien maisema-alue**
Hämeenkoski **Harjunpäällyksen maisema-alue**
Hämeenkoski Kurjalan kulttuurimaisema
Hämeenkoski Kirkonkylän Teuronjoen kulttuurimaisema
Hämeenkoski Hyväneulan kulttuurimaisema
Hämeenkoski **Huljalan ja Kuuselan maisema-alue**
Hämeenkoski **Sarapiston kulttuurimaisema**
Kärkölä Hongiston kulttuurimaisema
Kärkölä **Teurojoen peltoalue**
Kärkölä Valkjärven pellot
Kärkölä **Toivomäen kulttuurimaisema**
Kärkölä Lapinnummen peltoalue
Kärkölä Korkeen maisema-alue
Kärkölä Ison-Sattialan kulttuurimaisema
Kärkölä Kärkölän kirkonkylän kulttuurimaisema
Kärkölä Uusikylän kulttuurimaisema
Lahti Koiskalan kulttuurimaisema
Lahti Okeroisten kulttuurimaisema
Nastola Harjumäen maisema-alue
Nastola Immilän kulttuurimaisema
Nastola **Arrajoen kulttuurimaisema**
Nastola Tapiolan ja Pensuon alue
Nastola Uudenkylän kulttuurimaisema
Nastola Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema
Nastola Toivonojan kulttuurimaisema
Nastola Seestan kulttuurimaisema
Nastola Kankaan kulttuurimaisema
Orimattila Niinikosken kulttuurimaisema
Orimattila **Pakaan kulttuurimaisema**
Orimattila Kuivannon kulttuurimaisema
Orimattila Vähä-Hennan maisema-alue
Orimattila Kokki-Hennan maisema-alue
Orimattila Luhtikylän kulttuurimaisema
Orimattila Virenojan kulttuurimaisema
Orimattila Keiturin kylän kulttuurimaisema
Orimattila **Pennalan kulttuurimaisema**
Orimattila Viljaniemen kulttuurimaisema
Orimattila Heinämaan kulttuurimaisema
Orimattila Porvoonjokilaakson kulttuurimaisema
Orimattila Mallusjärven-Porvoonjoen kulttuurimaisema
Padasjoki **Hinttolansaari**
Padasjoki **Petäjäsaari**
Padasjoki **Pallitta–Tyllänmäen maisema-alue**
Padasjoki **Virmaila-Salo**
Padasjoki **Pitkäniemi**
Padasjoki **Virmailansaaren maisema-alue**
Padasjoki Kasiniemen maisema-alue
Padasjoki **Isoharjun maisema-alue**
Padasjoki Virmailansaaren sisääntulomaisema
Padasjoki Arrakosken kulttuurimaisema
Padasjoki **Ratianharju**
Padasjoki Mainiemen kulttuurimaisema
Padasjoki Kartanon peltoalue
Padasjoki Saksalan kulttuurimaisema
Padasjoki Auttoisten ja Vesijaon kulttuurimaisema
Padasjoki Nyystölän kulttuurimaisema
Padasjoki Maakesken kulttuurimaisema
Sysmä Nikkaroisten maisema-alue
Sysmä Valittulan kylän maisema-alue
Sysmä Leenharjun eteläosan maisema-alue
Sysmä Salonniemen ja Kotiniemen maisema-alue
Sysmä Karilanmaan kulttuurimaisema
Sysmä Rannan kulttuurimaisema
Sysmä Liikolan kylämaisema
Sysmä Otamon kylän kulttuurimaisema
Sysmä Suopellon huvila-asutuksen alue
Sysmä **Päijätsalon maisema-alue**
Sysmä Hovilan kartano ja kulttuurimaisema
Sysmä Nuoramoisten kulttuurimaisema
Sysmä Virtaankosken kulttuurimaisema
Sysmä Rapalan kulttuurimaisema

Iitin maakunnalliset maisema-alueet: Kimolan kanava, Lyöttilä, Sääskjärvi Perheniemi, Vuolenkoski-Mankala ja Haapa-Kimola.

LIITE 7. Lisäinventointikohteita kunnittain

Näiden lisäksi huomioitava Lukkarisen (Sysmä 2016) ja Aholan (Padasjoki 2021) tekemissä selvityksissä huomioidut lisäinventointikohteet, joita tässä ei ole mainittu. Aholan selvityksissä huomioitu keskeisesti torpat ja huvilat.

Asikkala	Reivilä, Ylä- ja Ala-Vetikko
Asikkala	Reivilä, Kartano
Asikkala	Viitaila, vanha koulu
Asikkala	Viitaila, Kartano
Asikkala	Viitaila, Rouvala
Asikkala	Viitaila, Konkonen
Asikkala	Viitaila, Liekkola
Asikkala	Viitaila, Söderlundin kauppa
Asikkala	Viitaila, Uusi-Rälssi
Asikkala	Viitaila, Loukas
Asikkala	Viitaila, Kailaniemen vanhan sahan, rillitien ja laivalaiturin alue
Asikkala	Kurhila, Kopposela
Asikkala	Kurhila, Iso-Tiirikka
Asikkala	Kurhila, Näsi
Asikkala	Kalkkinen, Kymentausta
Asikkala	Hillilä, vanhimmat talot
Asikkala	Myllykselä, Tupalan talomuseo
Asikkala	Myllykselä, Tiirikka
Asikkala	Myllykselä, Joenniemen myllyn rakennukset
Asikkala	Myllykselä, Joenniemi kaikkineen
Asikkala	Äinään työväentalo
Asikkala	Joenniemen mylly ja myllytupa
Asikkala	Salonsaari, entinen kartano, Ala-Pietilä?
Asikkala	Salonsaari, Eskola
Asikkala	Salonsaari, Saukkola
Asikkala	Salonsaari, Iso-Naappila
Asikkala	Salonsaari, etelärannan huvilat Salonsalmen rannalla
Asikkala	Salonsaari, Sirkanloven huvila-alue Ilomäen ja Kivimäen välillä
Asikkala	Vääksy, Anianharjun uudet kerrostalot
Asikkala	Vääksy, näkötorni Tallukan vieressä
Asikkala	Asikkala kk, Ala-Lusila
Asikkala	Asikkala kk, Hoimela
Asikkala	Urajärvi, Kirilä
Asikkala	Urajärvi, entinen koulu
Asikkala	Urajärvi, entinen meijeri
Asikkala	Särkijärvi, vanha kauppa
Hartola	Vuorenkylä, kauppa risteyksessä
Hartola	Vuorenkylä, rukoushuone
Hartola	Vuorenkylä, entinen kansakoulu
Hartola	Hangaskylä, Eskola/Eerola
Hartola	Putkijärvi, Kaksola
Hartola	Kalho, entinen kansakoulu
Hartola	Kalho, seurantalo
Hartola	Hotila, Vanhamyllynkosken mylly, kalankasvattamon alue
Heinola	Hujansalo, entinen kansakoulu
Heinola	Hujansalo, Hahlin suvun talot Kyöstilä, Jaakkola, Arvila, Marjoniemi, Hietalahti…
Heinola	Paaso, myllytupa
Heinola	Paaso, entinen kauppa?
Heinola	Paaso, entinen kansakoulu
Heinola	Paason kartanon vanhat rakennukset
Heinola	Heinola kk, vanha kaupparakennus
Heinola	Heinola, Supin huoltorakennus
Heinola	Nyynäinen, siirtokarjalaisten asutusalue
Hollola	Hämeenkoski, Hyväneula, Jaakkola
Hollola	Hämeenkoski, Hyväneula, Nihtilä
Hollola	Hämeenkoski, Hyväneula, Mäki-Penttilä
Hollola	Hämeenkoski, Töykkylä, Ylöstalo
Hollola	Hämeenkoski, Töykkylä, Alastalo
Hollola	Hämeenkoski, Töykkylä, Seppälä
Hollola	Hämeenkoski, Töykkylä, Korremäki/Jussila
Hollola	Hämeenkoski, Uusi-Jokela
Hollola	Hämeenkoski, rakennus Hankalankosken pellavaloukun kosken toisella puolella
Hollola	Hämeenkoski, Putula, Pänkilä
Hollola	Hämeenkoski, Putula, Koskisen/Pekolan kauppa ja Pekolan linjaliikenteen talli Myllytien varrella
Hollola	Hämeenkoski, Putula, Ollila
Hollola	Hämeenkoski, Järvenpää (Putulan vieressä)
Hollola	Hämeenkoski, Palomaa
Hollola	Hämeenkoski, Pitkälä
Hollola	Hämeenkoski, Hankala, Koskela
Hollola	Hämeenkoski, Hankala, Ruusunen
Hollola	Hämeenkoski, Hankala, entisen sahan rakennukset
Hollola	Loppi: Hovi ja Iso-Seppälä
Hollola	Vaaviala: Ali-Sipilä, Mikkola, Markkola
Hollola	Vesala, Ali-Eerola
Hollola	Korpikylä: Siirola, Pietarila, Parikka
Hollola	Kk, huvila Uskilaan päin
Hollola	Uskila, Palkkila
Hollola	Uskila, Hannula

Hollola	Hatsina, Yli-Sihvola
Hollola	Hatsinan entinen kansakoulu
Hollola	Kastari, Vähkilä
Hollola	Manskivi, Ylöstalo
Hollola	Manskivi, Anttila
Hollola	Hankaa, Salila
Hollola	Hankaa, Huhtanen (Arvela)
Hollola	Hankaa, Kaivola
Hollola	Hankaa, Palo
Hollola	Nokkola, Tommolat
Hollola	Utula: Kunttala, Rauhan-Mäkkylä
Hollola	Nokkola?, Eskola
Hollola	Kalliola, Simola
Hollola	Kalliola, Kylä-Eskola
Hollola	Kalliola, Sivula
Hollola	Kutajoki, Aurala
Hollola	Kutajoki, Kissala
Hollola	Kutajoki, Kärettävän entisen tiilitehtaan paikka
Hollola	Isosaaren huvilat
Hollola	Hämeenkoski, Pätilän kylä
Hollola	Paimela, Uusi-Kartano
Hollola	Paimela, Ryynälä
Hollola	Voistio, Voistion kartano
Hollola	Tennilä, Peltola, Rekola, Kivistö, Mikkola, Metsä-Sinkkilä
Iitti	Sääskjärvi, Kauhalan työväentalo
Iitti	Sääskjärvi, Tahkovuoren hyppyrimäki
Iitti	Vuolenkoski, Koljonen
Iitti	Vuolenkoski, Nikkilä
Iitti	Koskenniska, Kömmistö
Iitti	Koskenniska, Suomelan huvila (Anni Valli)
Iitti	Koskenniska, Keisari
Iitti	Vuolenkoski, sahaan? liittyvä huvila Siltasaaren kupeessa
Iitti	Vuolenkoski, työväentalo
Iitti	Vuolenkoski, Herraintie
Iitti	Vuolenkoski, Kuuksola
Iitti	Saarainen, entinen kansakoulu
Iitti	Haapa-Kimola, kylän ensimmäinen kansakoulu
Iitti	Kuukso, Taavila
Iitti	Muikkula, Alastalo
Iitti	Muikkula, Haukkaniemi/-vuori
Iitti	Muikkula Yrjölä
Iitti	Muikkula, Napola
Iitti	Taasia, keltainen talo tien varressa
Iitti	Savisuo, Tähkälä
Iitti	Tapola, Kananoja
Iitti	Kauramaa, Iisula
Iitti	Kymentaka, Autio
Iitti	Kymentaka, Kurtto
Iitti	Koskenniska?, Kolli
Iitti	Lyöttilä, Viskari
Iitti	Lyöttilä, vanha kylänmäki
Iitti	Lyöttilä, Marlebäckin säilyneet rakennukset
Iitti	Kausala, Ravitie
Iitti	Hiisiö
Iitti	Perä-Mankala, W. Forsbergin suunnittelema talo
Iitti	Myllykselä Väärtin länsipuolella
Kärkölä	Maavehmaa, Uotila
Kärkölä	Maavehmaa, Puurola
Kärkölä	Järvelä, hyppyrimäki
Kärkölä	Järvelä, Hähkäjärvi, Skyttälä (nykytila)
Kärkölä	Järvelä, Järvelän kino
Kärkölä	Vähä-Sattiala, vanhan kylätontin talo
Kärkölä	Lappila, Yli-Mattila (vanha päärakennus)
Kärkölä	Lappila, Mäkelä (tyhjillään mutta vielä olemassa)
Kärkölä	Lappila, Myllymäen pohjoisrinteen mäkitupalaisalue
Kärkölä	Sahan työväen asuinrakennukset
Kärkölä	Uusikylä/Tienmutka: Ali-Mikkola, Ali-Airola, Mattila
Kärkölä	Hongisto, Damasku
Kärkölä	Hongisto, Alitalo
Kärkölä	Kokki-Henna, Juhola
Kärkölä	Kokki-Henna, Koivisto
Lahti	keskusta, Valtakulma
Lahti	Nastola, Pensuon jokin tila/talo
Lahti	Nastola, Immilä, vanhalla kylämäellä Oijala ja Ali-Oijala
Lahti	Nastola, Immilä Arrajoen kartanon rakennuskanta
Lahti	Nastola, Alaimmilä, Äijälä
Lahti	Nastola, Uusikylä, Isotupa
Lahti	Ämmälä, Rajala
Orimattila	Luhtikylä, Haarainsilta
Orimattila	Luhtikylä, L. Sonckin suunnittelema huvila
Orimattila	Karkkula, seurantalo
Orimattila	Kaitala, Saarniemi
Orimattila	Koskunen, keskustan toinen asuintalo
Orimattila	Koskunen, ns. taiteilijatalo
Orimattila	Koskunen, Ruhalat
Orimattila	Kokki-Henna, Riihimäki

Orimattila	Niinikoski, Hovila UKK arkisto
Orimattila	Niinikoski, Majuri
Orimattila	Niinikoski, Tapola
Orimattila	Niinikoski, Laurila/Ruoskala
Orimattila	Niinikoski, Nakkila
Orimattila	Niinikoski, tilakeskukset Laurilan naapurissa
Orimattila	Villikkalan Järvelä, Tukonen?
Orimattila	Villikkala, Nuuttila
Orimattila	Artjärvi, Suurikylä, Rauhala
Orimattila	Artjärvi, Suurikylä, Lassila
Orimattila	Artjärvi, Suurikylä, Alestalo
Orimattila	Artjärvi, Suurikylä, pappila
Orimattila	Artjärvi, Suurikylä, Tarmola
Orimattila	Niemenkylä, Juonala
Orimattila	Niemenkylä, Kaivola
Orimattila	Niemenkylä, Luttula
Orimattila	Vähä-Henna, Alastalo
Orimattila	Vähä-Henna, Henna-Keiturin kansakoulu
Orimattila	Tietävälän alue
Orimattila	Vehkaojan alue
Orimattila	Artjärvi, Villikkala, Tukonen
Orimattila	Artjärvi, Ratulan kylän rakennuskanta
Orimattila	Heinämaan Pitkäkylä
Orimattila	Heinämaa, Vahtila
Orimattila	Heinämaa/Leitsamaa, Leitsamaan puolella Jursalantien eteläpuolen vanha mökkiasutus
Padasjoki	Maakeski
Padasjoki	Kasiniemi, Ansio, Vehkakylän lomakylä
Padasjoki	Mainiemi, Koivuniemi
Padasjoki	Huvilat Virmailansaaressa
Padasjoki	Virmailansaari: Jaanila, Sipura, Luottila
Padasjoki	mahdollisesti Ojosen suunnittelema huvila Virmailansaaren itärannan saaressa?
Padasjoki	Vesijako, Palsa, Palsan Koskela ja myllyn pohjoispuolen talot
Padasjoki	Arrakoski, Myllyn luona vanha yksiaukkoinen kivisilta, (Ahola 2022)
Padasjoki	Torittu, Kaukola (Ahola 2021)
Padasjoki	Torittu, Palsa (Ahola 2021)
Padasjoki	Torittu, Pastila (Ahola 2021)
Padasjoki	Torittu, Rekolan tontti ja kuivaamo (Ahola 2021)
Padasjoki	Torittu, Vainio (Ahola 2021)
Sysmä	Nuoramoinen, Iitin entisen urheilukentän pukuhuonerakennus
Sysmä	Otamo, Talasniemen sahalle vievän tien rakennuskanta
Sysmä	Otamon entinen kansakoulu
Sysmä	Virtaa, Linna
Sysmä	Virtaa, Kymärin alue
Sysmä	Virtaa, Paavola (Ojonen)
Sysmä	Joutsjärven talot Siivola, Erikkala, Hämmölä
Sysmä	Valittulan talot Kauppila, Lehtinen?
Sysmä	Valittulan kauppa ja posti
Sysmä	Särkilahden mäkitupalaisalue
Sysmä	Liikolan posti/kauppa
Sysmä	Liikola, Jokela, Risteli, Seppälä
Sysmä	Liikola, vanha seurantalo Mansikkamäen eteläpuolella
Sysmä	Hovila, Seppälä
Sysmä	Ravioskorpi, joku parhaiten säilynyt tila/talo?
Sysmä	Nuoramoinen, Lahdenpohjanlahden länsirannan torpat
Sysmä	Nikkaroinen, työväenyhdistyksen talo
Sysmä	Nikkaroinen, entinen kansakoulu
Sysmä	Nikkaroinen, entinen puhelinkeskus Ruikkulan länsipuolella
Sysmä	Lahdenpohjan kulmakunta

HEI26 **Maaherranpuisto ja rantapuisto**

Sijainti
Heinola

Aluetyyppi
Kaupunki

Alueeseen liittyy
RKY2009, Heinolan Perspektiivi, Heinolan seminaari
Rakennussuojelulailla suojeltu kohde: Heinolan seminaari
MaMa, Jyrängönkosken kulttuurimaisema
Kansallinen kaupunkipuisto
Julkinen taide: Toivo Pelkonen; A.F. Airon patsas 2003, Anja Juurikkala; Flora 2005, Mona Tolkkinen; Jyrängön alikulun muraali 2018, Viljo Savikurki; Niilo Helanderin patsas 1966, Emil Cedercreutz; Tukinuittaja (valm. 1920) 2001, Essi Renvall; Uuno Kailas 1949.

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Nina Könönen. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.
Ympäristöministeriö (2022). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Historia ja nykytila
Heinolan kaupunkikuvaan keskeisesti liittyvä Maaherranpuisto eli Perspektiivi perustuu maaherra Robert W. de Geerin vuonna 1785 laatimaan asemakaavaan. Puisto istutettiin ensimmäisen kerran 1780-luvulla ja istutukset uusittiin 1800-luvun lopussa. Puisto restauroitiin vuosina 1989–1990, jolloin palautettiin alkuperäinen käytävämuodostelma sekä koivurivistöt. Puisto on maassamme ainutlaatuinen esplanadi-tyyppinen 1700-luvun kaupunkipuisto, jonka esikuvana on ollut Nancyn Place Stanislas. Se edusti uudenlaista julkista puistoajattelua. Maaherranpuiston reunat oli perinteisesti varattu residenssin virkamiesten virka- ja asuinrakennuksille.

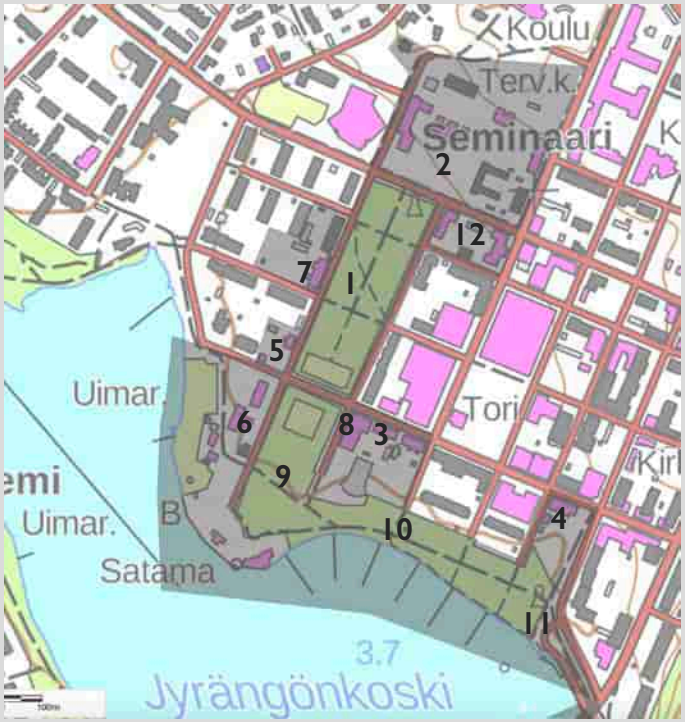
Puistoakselin pohjoispäässä vanhan Savontien varrella entisellä hevostorilla sijaitseva Heinolan naisseminaari perustettiin vuonna 1899. Vuonna 1901 rakennetun päärakennuksen, sen itäpuolella sijaitsevan johtajan asuinrakennuksen, saunan, pesutuvan sekä seminaarin talousrakennukset suunnittelivat Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdit Sebastian Grihenberg ja Jac. Ahrenberg. Puistoakselin pääteaihe keskeissommitelmana laajentui Mårten Gabriel Steniuksen suunnittelemalla seminaaripuistolla. 1930-luvulla aluetta laajennettiin Toivo Salervon suunnittelemalla ruokalarakennuksella puiston itälaidalle ja länsilaidalle rakennushallituksen arkkitehtien Välikangas ja Savonius suunnittelemalla uudella päärakennuksella. Pihapiirin pohjoislaidalla on arkkitehti Pentti Lehtiluodon suunnittelema punatiilinen asuntola vuodelta 1979. Kokonaisuuden länsipuolella tornillinen puuhuvila on seminaarin opettajan A. Festénin suunnittelema ja rakennuttama asuinrakennus Villa Eden vuodelta 1898. Aluekokonaisuuteen kuuluu olennaisesti myös vuonna 1957 valmistunut paviljonkityyppinen seminaarin harjoituskoulu, jonka on suunnitellut Bertel Saarnio.

Seminaarin alueen kaakkoispuolella sijaitsevan harjoituskoulun korttelin rakennukset ovat 1800-luvun lopulta. Kaupunki luovutti viereiset kansakoulut seminaarin mallikouluiksi. Kansakoulu toimi aluksi korttelin keskimmäisessä rakennuksessa, joka on vuodelta 1884. Oppilasmäärän kasvaessa rakennettiin uusi koulu vuonna 1898. Vanhempaa koulua laajennettiin vuonna 1902. Rakennuksissa toimii Heinolan musiikkiopisto. Historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaat rakennukset ovat osa Seminaarin aluetta.

Rantapuisto

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Maaherranpuisto (Perspektiivi)
2 Heinolan seminaari
3 Heinolan taidemuseo
4 Heinolan kaupunginmuseo
5 Kivalterin talo
6 Heinolan kylpylä
7 Malinin talo
8 VPK-talo
9 Rantapuisto
10 Maaherran huvimaja
11 Pumppukaivo
12 Seminaarin harjoituskoulun kortteli

Puiston länsireunalla sijaitseva rapattu pienkerrostalo on arkkitehti Unto Ojosen suunnittelema. Sen tonttiin rajautuva Malinin talo laajoine pihoineen lienee 1800–1900-lukujen vaihteesta. Ulkoasultaan alkuperäisellään olevassa puutalossa on toiminut muun muassa päiväkoti. Malinin talon eteläpuolella sijaitseva Kivalterin talo on Heinolan vanhin rakennus ja Suomen sisämaan harvoja säilyneitä 1700-luvun puisia kaupunkitaloja. Sen rakennutti poliisikivalteri L.A. Aschan 1780-luvulla. Tyypillistä residenssiaikaista virkamiestalotyyppiä edustavan rakennuksen nykyasu on ilmeisesti 1840-luvulta. Rakennus on museokäytössä.

Perspektiivi jatkuu Jyrängönvirran rannalle Kylpylänpuistona, jonka länsireunalla sijaitsee Heinolan vanhan kylpylän alue. Heinola Badhus aktiebolag perustettiin vuonna 1891. Arkkitehti W. G. Palmqvistin suunnittelema yksinkertainen klassistinen kylpylärakennus kylpylänpuiston reunalla on vuodelta 1931. Alkuperäinen päärakennus tuhoutui tulipalossa edellisenä vuonna. Rakennuksessa toimi Heinolan kirjasto vuosina 1974–1999. Kylpylän kuivahoitolarakennus on rakennettu samaan aikaan päärakennuksen kanssa. Eteläisin rakennus aivan kadun vieressä on oletettavasti rehtori Schildtin entinen asuinrakennus 1800-luvun puolivälistä. Rakennusten länsipuolella nykyinen uimaranta on kuulunut kylpylän alueeseen, josta muistuttaa lauta-aita, joka aikanaan suojasi kylpylän asiakkaita. Satama-aukiolla on tehty uusia kunnostus-/muutostoimia vuonna 2024.

Puiston itäpuolella Kauppakadun varrella sijaitsevan korttelin rakennukset ilmentävät kaupunkien puutaloarkkitehtuuria 1830-luvulta 1800-luvun loppuun. Puistoon rajautuva entinen palokunnan talo rakennettiin vuonna 1890 arkkitehti Lambert Petterssonin piirustusten mukaan. Sen itäpuolella Jacob Nygrénin suunnittelema empireä edustava kauppias Toporoffin talo, nykyinen taidemuseo, on valmistunut vuonna 1836 ja edelleen Kauppa- ja Savontien kulmassa sijaitseva entinen apteekki nykyinen ravintola on 1800-luvun loppupuolelta.

Rantapuiston nykyasu Jyrängön varrella on vuodelta 1901. Puistosuunnitelma puistosta laadittiin vuonna 1882 ja rakentaminen aloitettiin kymmenen vuotta myöhemmin. Vanhoista puiston rakennuksista muistuttaa vanhan lehmuskujanteen varrella pieni maaherran huvimaja 1800-luvun alkupuolelta ja 1890-luvulta oleva pumppukaivo. Heinolan kaupunginmuseon rakennus liittyy puistoon suuren puutarhansa ansiosta. Empiretyyliä edustava asuinrakennus on valmistunut vuonna 1872 ja siinä toimi kaupungin raatihuone vuosina 1898–1984. Rantapuiston erikoisuutena ovat useat vanhat puistopuut.

Perspektiiviin on sijoitettu Toivo Pelkosen suunnittelema A.F. Airon näköispatsas vuodelta 2003 ja Essi Renvallin tekemä Uuno Kailaan patsas vuodelta 1949. Rantapuiston länsireunalla on Emil Cedercreutzin tekemä Tukinuittaja, joka valmistui 1920 ja sijoitettiin puistoon 2001 ja itäreunalla Viljo Savikurjen tekemä Niilo Helanderin patsas vuodelta 1966. Kaupunginmuseon pihaan on sijoitettu Anja Juurikkalan veistos Flora vuodelta 2005. Jyrängön sillan alikulun muraali on Mona Tolkkisen vuodelta 2018.

Puiston kaakkoisosassa ja länsilaidalla on säilynyt ulkoasultaan alkuperäisellään olevia rakennuksia alkuperäisissä kortteleissa. Seminaarin alueen rakennukset ovat toistaiseksi säilyneet lähes alkuperäisellään, vaikka toiminta on loppunut. Puiston luoteisosan ja itälaidan rakennukset ovat uusiutuneet, seminaarin harjoituskoulun korttelia lukuun ottamatta.

Museon rakennukset ovat edustava esimerkki harvoista Heinolan hyvin säilyneitä puisista kaupunkitaloista. Vanhan kylpylän alue liittyy kiinteästi Heinolan kulttuuri- ja liike-elämän historiaan. Hyvin alkuperäiset tyylipiirteensä säilyttäneiden kylpylärakennusten muodostama kokonaisuus on osa kansallisen kaupunkipuiston miljöötä. Harjoituskoulujen korttelin rakennuskanta edustaa 1800-luvun lopun kouluarkkitehtuuria ja on arvokas osa Heinolan kaupunkikuvaa. Alue kuuluu arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laajaan kokonaisuuteen Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Viljo Savikurki; Niilo Helanderin patsas 1966 ja Mona Tolkkinen; Jyrängön alikulun muraali 2018.

Arvojen kuvaus

Heinolan maaherranpuiston ja rantapuiston alue on ainutlaatuinen yhdistelmä Heinolan historiaan oleellisesti liittyviä rakennuksia sekä merkittäviä historiallisia puistoalueita. Maaherranpuisto ja Kivalterin talo ovat voimakkaita jäänteitä Heinolan residenssiajasta. Suomen toinen 1700-luvun lopulta peräisin oleva puistosommitelma on julkisena kaupunkipuistona harvinainen. Perspektiivin päätteenä sijaitseva Seminaari on yhteiskunnallisesti todistusvoimainen kokonaisuus laadukasta arkkitehtuuria, joka kertoo opettajakoulutuksen historiasta. Sen sveitsiläistä huvila-arkkitehtuuria henkivät vanhimmat rakennukset ja 1930-luvun funktionalismia edustavat uudemmat rakennukset muodostavat rakennustaiteellisesti kiinnostavan kokonaisuuden. Puiston toisessa päässä sijaitsevat kylpylän rakennukset ovat rakennustyyppinä harvinainen esimerkki 1900-luvun alun kylpyläkulttuurin loppuajoista. Säilyneet puiset kaupunkitalot muodostavat harvinaista puukaupunkikuvaa. Kokonaisuutena alue muodostaa Heinolan historian ytimen.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Heinolan seminaari

Villa Eden

Harjoituskoulun kortteli

Harjoituskoulun kortteli

Maaherranpuisto (Perspektiivi)

Malinin talo

Entinen apteekin talo, Heinolan taidemuseo ja Palokunnantalo

Kivalterin talo

Heinolan kaupunginmuseo

Kivalterin talo

Heinolan kylpylä

Unto Ojosen suunnittelema kerrostalo

Heinolan vanhan kylpylän alue

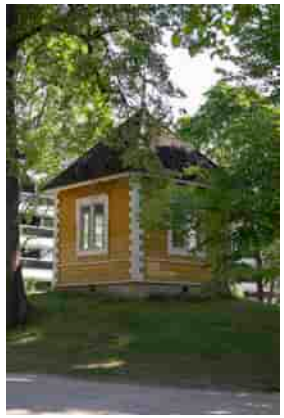
Rantapuisto

Heinolan kylpylän kuivahoitola

Oletettavasti rehtori Schildtin entinen asuinrakennus

Maaherran huvimaja ja puukujanne

Tukinuittaja; Emil Cedercreuz

Pumppukaivo

HEI27 **Heinolan asemanseutu**

Sijainti
Suppi, Heinola

Aluetyyppi
Liikenne

Alueeseen liittyy
RKY2009, Harjupuisto

Historia ja nykytila
Heinolan rautatie- ja linja-autoasema sijoittuvat keskustan itäpuolelle Heinolanharjun (Harjupuiston) juurelle. Rautatie ylittää Jyrängönvirran massiivisen 340 metrisen rautatiesillan, myötäilee harjun itäreunaa ja päättyy ratapihalle. Lahti–Heinola-rata valmistui vuonna 1932. Vuodesta 1969 rautatie on palvellut vain tavaraliikennettä. Alue muodostuu asemapihasta, -puistosta ja asuinalueesta.

Vanha rautatieasemarakennus on palanut vuonna 1988 ja sen paikalla on vaatimaton 1980-luvun rakennus. Ratapihalla on varasto- ja makasiinirakennus sekä raiteiden itäpuolella vuonna 1951 rakennettu tiilinen veturitalli ja tiilinen mylly. Aseman puiston vanha lehmuskujanne radan varressa johtaa asemalta rautatieläisten asuintaloille. Asemapäällikön talolle on johtanut orapihlajakujanne. Dorkin puistona tunnettuun puistoon on sijoitettu ITE-taiteilija Vesa Väänäsen metallista ja romusta rakennettuja veistoksia.

Puiston reunalla on 1930-luvulla rakennettu tiilinen vesitorni, jonka huippu muistuttaa pientä puista mökkiä. Torniin johdettiin vesi Kirkkolammen rannalla edelleen sijaitsevalta pieneltä hirsiseltä pumppuhuoneelta. Puistossa on pieni hirsinen sauna ja kaivo. Aseman 1930-lukulaista kokonaisuutta jatkaa rautatieläisten nauhamaisesti sijoittuneet asunnot puiston päätteenä. Matalat lautavuoratut asemapäällikön, ratatyöläisten ja ratamestarin talot 1930- ja 1940-luvulta puutarhoineen ja ulkorakennuksineen muodostavat viihtyisän kokonaisuuden.

Heinolan entinen vuonna 1950 rakennettu linja-autoasema ratapihan vieressä on nykyisin kahvilana. Piha-alueelle on vuonna 2021 rakennettu pyörärata (Pumptrack) ja liikennepuisto. Asemarakennuksen kunnostuksissa on huomioitu alkuperäinen 1950-luvun tyyli. Koillisessa vanhojen lehmusten takaa kohoaa Miljoonaluiska ja luonnonsuojelualue.

Heinolan asemanseutu

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Könönen, N. (2005). Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä.

Heinolan kaupunki (2022). Vanhan linja-autoaseman ja sen ympäristön nimikilpailu. 20.6.2022. Heinola.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Työväenasunnot
2 Rautatieaseman vesitorni
3 Veturitalli
4 Entinen linja-autoasema
5 Asemapuisto

Arvojen kuvaus

Heinolan aseman säilynyt rautatieläisten asema-alue sekä asemapuisto muodostavat yhdessä harvinaisen kokonaisuuden valtion rautateiden rakennuttamaa asemaympäristöä. Tyyppipiirustuksilla rakennetut rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset tyylipiirteensä hyvin. Vehreät pihat ja puisto ovat rautatieasema-alueelle ominaisia piirteitä, jotka ovat Heinolan asemalla säilyneet hyvin. Entinen linja-autoasema rautatieasema-alueen vieressä täydentää kokonaisuutta liikenteellisestä solmukohdasta.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

Makasiini

Nykyinen asemarakennus

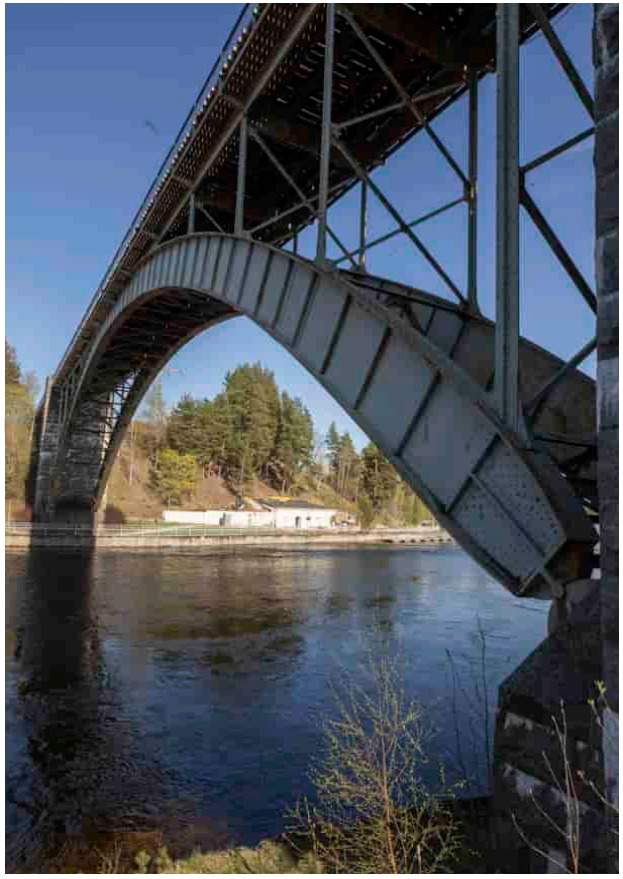
Työväenasunnot

Entinen linja-autoasema

Vesitorni ja lehmuskujanne

Rautatiesilta (alueen ulkopuolella)

Pumptrack

Työväenasunnot

HEI28 **Harjupuisto**

Sijainti
Harju, Heinola

Aluetyyppi
Kaupunki

Alueeseen liittyy
RKY2009, Harjupuisto
Kansallinen kaupunkipuisto

Historia ja nykytila
Harjupuisto Heinolan vanhan ruutukaavan itäreunalla on yksi maamme varhaisimmista kaupunkipuistoista. Heinolanharjun eteläosan puistosuunnitelman laati pastori J.F. Svinhufvud vuonna 1862. Vuonna 1890 harjuun avattiin puistokäytäviä ja 1896 puiston keskivaiheille istutettiin 250 mäntyä ja 1898 pohjoispään notkelmaan 360 mäntyä. Harjupuisto laajeni pohjoiseen kauppias Ulrik Lindholmin ansiosta, jonka testamentin mukaisesti ostettiin harjun keskikohdalla olleet käsityöläisten asuintontit ja alue varattiin puistoalueeksi. Harjulammen eli nykyisen Kirkkolammen ympäristön puistoalue istutettiin vuonna 1917. Kirkkolammen kupeeseen valmistui 1960-luvulla loukkaantuneiden lintujen hoitopaikaksi tarkoitettu lintutarha, josta vähitellen kehittyi valtakunnallisesti tunnettu Heinolan lintuhoitola. Harjupuiston pohjoisosaan valmistui vuonna 1951 arkkitehti Kaarlo Könösen suunnittelema punatiilinen vesi- ja näkötorni. Monitoimitorniin sijoitettiin myös toimistotiloja. Harjun laella sijaitseva torni on Heinolan kaupunkikuvassa näkyvä maamerkki.

Harjun eteläosaan, sen korkeimmalle kohdalle avattiin vuonna 1900 arkkitehtitoimisto Andersin, Jung & Bomanssonin laatimien piirustusten mukaan tyyliltään jugendia ja orientalismia yhdistelevä Harjupaviljonki kaupungin kylpylävieraiden retkikohteeksi. Paikalta avautuu näkymä etelään Jyrängönkoskelle. Alkuperäisellään säilynyt rakennus toimii kesäravintolana. Kaupungin laajentuessa sotien jälkeen yhtenäisen harjuselänteen poikki rakennettiin Tommolankatu.

Alue kuuluu arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laajaan kokonaisuuteen Heinolan kansalliseen kaupunkipuistoon.

Harjupuisto

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Heinolan kaupunki (15.11.2023). Heinolan lintuhoitola. https://www.heinola.fi/vapaa-aika/heinolan-lintuhoitola/

Nurminen, M. (2020). Pieni kaupunkihelmi – matkailun ensimmäiset vuosikymmenet Heinolassa. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Ympäristöministeriö (2022). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Harjupaviljonki
2 Vesitorni
3 Heinolan lintuhoitola

Maisema Harjupuistosta yli Jyrängonvirran.

Arvojen kuvaus

Yhtenä Suomen vanhimmista kaupunkipuistoista Heinolan harjupuisto on historiallisesti merkittävä historiallisen todistusvoiman ansiosta. Harjupuistossa näkyy myös kylpylätoiminnan vaikutus 1800-luvun lopun Heinolassa. Kylpylävieraiden iloksi rakennettu harjupaviljonki on rakennustaiteellisesti merkittävä harvinaisena itämaisvaikutteisena jugend-rakennuksena. Vesitorni harjun laella on Heinolan maamerkkirakennuksia ja maisemallisesti merkittävä. Se on rakennushistoriallisesti kiinnostava esimerkki monitoimi-vesitornirakentamisesta. Heinolan lintuhoitolan rakennukset ovat historiallisesti kiinnostava kokonaisuus valtakunnallisesti merkittävän toimintansa vuoksi.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

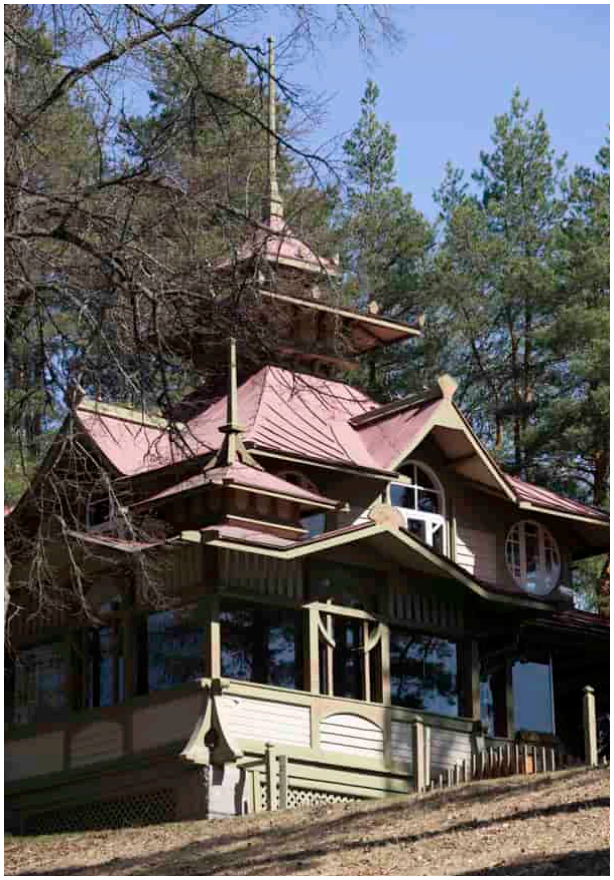
Pumppuamo Kirkkolammin rannalla

Harjupuisto

Kirkkolampi

Harjupaviljonki

Lintuhoitola

Lintuhoitola

Vesitorni

HEI29 **Jyrängönkosken ympäristö**

Sijainti
Jyränkö, Heinola

Aluetyyppi
Liikenne

Alueeseen liittyy
RKY2009, Harjupuisto
MaMa, Jyrängönkosken kulttuurimaisema
Kansallinen kaupunkipuisto

Historia ja nykytila
Jyrängönkosken ympäristö on vanha koskenylityspaikka siltoineen. Heinolan residenssin aikaan nykyinen Siltasaari oli niemi, joka erotettiin myöhemmin saareksi. 1800-luvun alussa rakennettiin silta kaivetun uoman kohdalle. Pohjoisen uoman ylittävä teräskaarisilta valmistui vuonna 1903 ja uudempi maantiesilta vuonna 1968. Jyrängönkosken ympäristöä hallitseva noin 340 metriä pitkä rautatiesilta graniittiverhoiltuine pylväineen valmistui Lahti–Heinola-radan myötä vuonna 1932.

Etelärannalle Koskelaan eli Forskullaan perustettiin Heinolan Polttimo Oy 1872. Isännöitsijää ja konttoria varten rakennettu asuinrakennus Forskulla uudistettiin arkkitehti Valter Thoménin suunnitelmin. Entinen väentuparakennus päärakennuksen eteläpuolella ja virran rannalla oleva pieni punainen rakennus, Lilla Byggnad, kuuluvat aluekokonaisuuteen. Siltasaareen perustettiin kaupungin ensimmäinen olutpanimo vuonna 1855. Viinanpolttimo ja olutpanimo lopetti toimintansa 1880-luvulla. Kauppias ja kunnallisneuvos Niilo Helander rakennutti saareen 1900-luvun alussa pitkän kaksikerroksisen asuinrakennuksen, joka kuitenkin tuhoutui 1941 pommituksissa. Jäljelle jäänyt klassistinen sauna 1920-luvulta toimii kesäkahvilana.

Jyrängönkosken pohjoisrannalla toimi 1800-luvun lopussa Heinolan Polttimo Oy:n tislaamo, jonka rakennuksista on jäljellä nykyisin bistrona toimiva muuntamorakennus.

Maisemakohta Siltasaaren ympärillä muodostaa tilallisesti, toiminnallisesti ja historiallisesti moniulotteisen solmukohdan. Jyrängönkosken kulttuurimaisema on puistojen ohella leimallisin osa Heinolan kaupunkikuvaa.

Jyrängönvirta

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Ympäristöministeriö (2022). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot

SA-kuva-arkisto. Etulinjasta kotirintamalle 1939-1945. http://sa-kuva.fi/

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Rautatiesilta
2 Forskulla
3 Siltasaari
4 Muuntamo

Heinolan kaupunki ilmasta nähtynä. Rautatiesillan alla Siltasaari, joka tämän sodan alussa joutui voimakkaiden pommitusten kohteeksi." 1944, kuva: sotilas virkailija Niilo (Nils) Helander. SA-kuva.

Arvojen kuvaus

Jyrängönkosken rautatiesilta on maisemallisesti merkittävä osa Heinolan kaupunkikuvaa. Myös alueen rakennukset, erityisesti Siltasaaren saunarakennus ja Forskulla, ovat maisemallisesti merkittäviä. Ne edustavat Heinolan viinanpolttoteollisuuden historiaa ja ovat ajalleen tyypillistä puuarkkitehtuuria. Jyrängönkoski ja sen ylittävät sillat muodostavat liikenteellisen solmukohdan, jolla on historiallista merkitystä vanhana koskenylityspaikkana.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Helanderin huvilan entinen sauna

Muuntamo

Forskulla

Helanderin huvilan kivijalka

Forskulla

Forskullan rannan rakennuksia

Siltasaari

Jyrängön sillat

HEI30 **Heinolan kirkko, pappila ja hautausmaa**

Sijainti
Heinola

Aluetyyppi
Kaupunki

Alueeseen liittyy
RKY2009, Heinolan kirkkokortteli ja vanha hautausmaa
Kirkkolailla suojeltu kohde
Kansallinen kaupunkipuisto
Julkinen taide: Yrjö Kaikuvuo; Vakaumuksensa puolesta kaatuneiden muistomerkki 1940-luku, Armas Tirronen; Sankarihauta 1952, Veikko tai Lauri Leppänen; Karjalaan jääneiden vainajien muistopatsas 1954 tai 1953.

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Ympäristöministeriö (2022). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

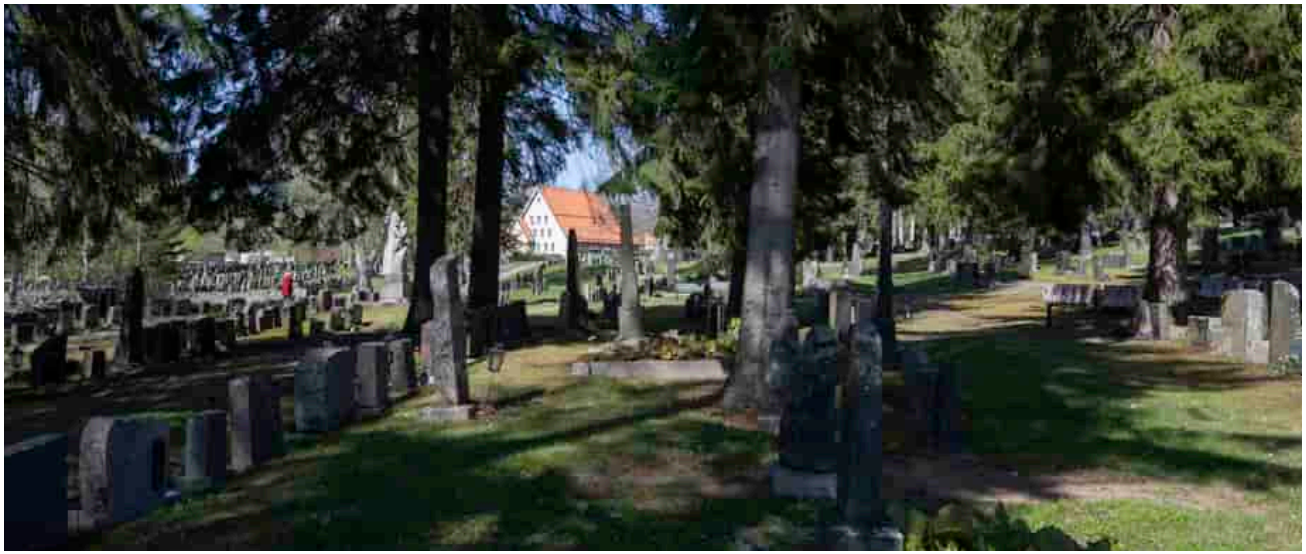
Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Historia ja nykytila
Heinolan kaupungin kirkko rakennettiin residenssin ruutukaava-alueen itäreunalle Heinolanharjun rinteeseen. Kahdeksankulmainen puukirkko valmistui vuonna 1811. Rakentamisesta vastasi rakennusmestari Matts Åkergren. Vuonna 1842 valmistunut kellotapuli on rakennettu C. L. Engelin piirustusten mukaan ja ympäröivä Kirkkopuisto on perustettu kymmenen vuotta myöhemmin.

Heinolan residenssin saarnahuone muodostettiin vuonna 1812 ja Heinola itsenäistyi vuonna 1848 omaksi seurakunnakseen. Päätös Heinolan kaupunkiseurakunnan itsenäistymisestä tehtiin vuonna 1917. Oma kirkkoherra saatiin vuonna 1926 ja entinen kappalaisen pappila vuodelta 1901 otettiin kirkkoherran virka-asunnoksi. Pappilan piirustukset on laatinut arkkitehtitoimisto Wrede & Gripenbergillä työskennellyt rakennusmestari Antero von Bell. Rakennuksessa on toiminut aiemmin Heinolan kaupunginmuseo. Kirkkopihan Kanttorila on rakennettu 1930-luvulla. Pikkupappila valmistui vuonna 1948 arkkitehti Paavo Riihimäen suunnitelmin. Matala nauhaikkunallinen arkkitehti Erkki Virkkusen suunnittelema seurakuntatalo vuodelta 1963 purettiin keväällä 2024 Pappilan tontin kulmalta. Kirkkopuiston kaakkoispuolella on alueen yleisilmettä tukevia puisia liikerakennuksia ilmeisesti 1930-luvulta. Kirkon vieressä on Veikko tai Lauri Leppäsen tekemä Karjalaan jääneiden vainajien muistopatsas.

Kaupunkiseurakunnan hautausmaa sijaitsee kirkon pohjoispuolella, Siltakadun korkeimmalla kohdalla. Arkkitehti Bertel Strömmerin suunnitelmien mukaan vuonna 1955 valmistunut siunauskappeli on kaupunkikuvallisesti näkyvällä paikalla. Hautausmaalla sijaitsevat Armas Tirrosen vuonna 1952 suunnittelema Sankarihauta vuosina 1939–1944 kaatuneille ja Yrjö Kaikuvuon ”Vakaumuksensa puolesta kaatuneet vuonna 1918”.

Alue kuuluu arvokkaiden kulttuuri- ja luonnonmaisemien sekä virkistysalueiden laajaan kokonaisuuteen

Heinolan hautausmaa ja kappeli

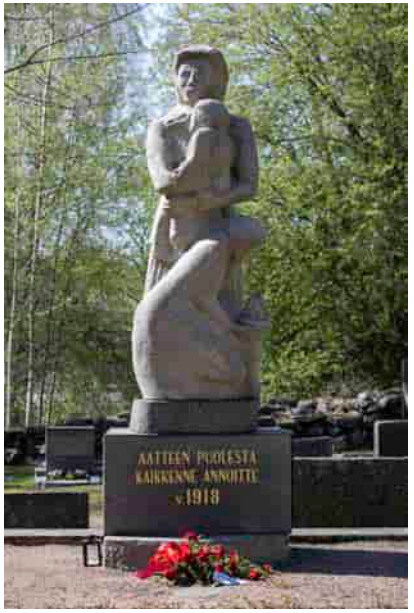
Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Puukirkko ja kellotapuli
2 Kirkkopuisto
3 Pappila
4 Siunauskappeli ja hautausmaa

Armas Tirronen; Sankarihauta 1952, Yrjö Kaikuvuo; Vakaumuksensa puolesta kaatuneiden muistomerkki 1940-luku, Veikko tai Lauri Leppänen; Karjalaan jääneiden vainajien muistopatsas 1954 tai 1953.

Arvojen kuvaus

Kirkko edustaa residenssiajan monumentaalista julkista rakentamista. Kirkon ympäristö koostuu kiinnostavasti kirkon toimintaan eri vuosikymmeninä rakennetuista rakennuksista, jotka kertovat seurakuntatoiminnan muutoksista. Siten se muodostaa historiallisesti kerroksellisen kokonaisuuden, joka on maakunnassa harvinainen. Kaupunkiseurakunnan kirkon alue liittyy läheisesti hautausmaineen kaupunkirakenteeseen. Puisto on kaupunkikuvallisesti merkittävä elementti Heinolassa ja omaa erityistä historiallista merkitystä, sillä se on yksi kaupungin vanhimmista puistoista.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

Kanttorila

Heinolan kirkko

Kirkkopuisto

Vanha seurakuntatalo

Pappila

Heinolan kirkko ja kappeli

Kappeli

Hautausmaa ja kappeli

HEI31 Heinolan kirkonkylä

Sijainti
Heinola

Aluetyyppi
Kirkonkylä

Alueeseen liittyy
RKY2009, Heinolan maaseurakunnan kirkkoympäristö
MaMa, Heinolan kirkonkylän kulttuurimaisema
Kirkkolailla suojeltu kohde
Kansallinen kaupunkipuisto
Heinolan kirkonkylä vanha kylätontti
Julkinen taide: Paavo Mikkola; Sankarihautojen muistomerkki (Usko tulevaisuuteen) 1950.

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.
Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Nina Könönen. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto.
Ympäristöministeriö (2022). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. https://ym.fi/kansalliset-kaupunkipuistot (katsottu 20.3.2022)
Heinolan kirkonkylän kyläyhdistys ry (2003). Heinolan kirkonkylän valokuvahistoria. Toim. Georg Rosberg. Heinolan kirkonkylän kylätoimikunta.
Hohtari, J. (2011). Pro Gradu. Heinolan kirkonkylän siunauskappeli ja uusi hautausmaa 1910-2010. Jyväskylän yliopisto.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Historia ja nykytila
Heinolan kirkonkylä sijaitsee kaupungin pohjoispuolella vanhan Suuren Savontien varrella. Varhaisin maininta kylästä on vuodelta 1470. Vanha kylätontti on sijainnut Valkjärven ja Kotajärven välisen puron varrella. Kotajärveltä nousevan mäen laella sijaitseva kirkko, hautausmaa ja tien toisella puolella vanhan pappilan pihapiiri ovat kirkonkylän kulttuuriympäristöä hallitseva arvokas ja alkuperäisellään säilynyt kulttuurimaisemakokonaisuus.

Ensimmäinen kirkko Heinolaan rakennettiin vuonna 1630 Paason kartanon omistajan toimesta. Nykyisen hautausmaan ympäröimän vuonna 1755 valmistuneen tasavartisen ristikirkon rakennuttamisesta vastasi ilmeisesti Arvi Junkkarinen (August Sorsa). Puukirkossa on itäsuomalaiseen tapaan ulospäin kapenevat ristivarret. Kuvioidun paanukaton lappeet ovat lievästi kaartuvat. Kirkon nykyasu on vuodelta 1933, jolloin kirkko peruskorjattiin arkkitehti Kauno S. Kallion suunnitelmien mukaan. Kaksikerroksinen uusklassistinen kellotapuli kirkkomaan korkeimmalla kohdalla on rakennettu vuonna 1834 intendentinkonttorissa laadittujen suunnitelmien mukaan, jotka on signeerannut C. L. Engel.

Kirkolta alas pappilaan johtaa vaahterakuja. Klassistisvaikutteinen kirkkoherranpappilan päärakennus valmistui vuonna 1862. Pihapiiriä rajaavat aitta ja kaksi pienempää asuinrakennusta, joista toinen on 1990-luvun uudisrakennus. Pihapiirin ulkopuolella olevan sementtitiilisen navetan rakensivat rakennusmestarit A. W. Nieminen ja O. Toivonen vuonna 1929. Pikoselle ja Kotajärvelle avautuvaan maisemaan liittyy myös hautausmaan viereen rinteeseen vuonna 1965 rakennettu seurakuntatalo arkkitehti Arno Savelan suunnittelemana.

Kirkkomäen pohjoispuolella vanhalla kylätontilla on pääosin jälleenrakennuskauden pientaloasutusta. Alueen päätteenä avoimessa viljelymaisemassa on Multamäen tilakeskus, jonka päärakennus lienee 1900-luvun alusta. Multamäessä on pidetty muun muassa alakoulua ja Itä-Hämeen kiertävää kotiteollisuuskoulua 1940-luvulla.

Heinolan ristikirkko

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Kirkko ja kellotapuli
2 Pappila
3 Seurakuntatalo
4 Multamäki
5 Vanha kansakoulu
6 Ylä-Pessala
7 Kylätalo Kyläpirtti
8 Kappeli

Kouvolantien halkoman peltomaiseman pohjoispuolella sijaitsee entinen kirkonkylän koulu vuodelta 1923, joka on asuinkäytössä.

Kirkkomäen eteläpuolella sijaitsee Ylä-Pessalan tila. Päärakennus on ilmeisesti ollut 1700-luvulla savupirtti, jota on laajennettu ensin parituvaksi ja sittemmin peräkamarilliseksi 1800-luvun lopulla. Rakennukset ovat säilyttäneet tyylipiirteensä ja muodostavat ehjän kokonaisuuden edustaen hyvin talonpoikaista rakennustapaa. Sitä vastapäätä sijaitsee entinen pankkirakennus, joka toimii kylätalo Kyläpirttinä. Risteyksessä on uuden kaupparakennuksen lisäksi vanha Virtasen myöhemmin Nokelaisen kaupparakennus 1900-luvun alusta.

Alueen eteläosassa hiekkaharjulla sijaitseva Uusi hautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1915. Vähän ennen valmistui hautausmaata ympäröivä betoniaita. Siunauskappelin on suunnitellut arkkitehti Martti Riihelä vuonna 1956. Vaikutteita on otettu Mikkelin Rouhialan siunauskappelista. Siunauskappelin ympäristön ensimmäisen suunnitelman teki puutarhuri R. Kelonen. Kappeli on kunnostettu vuosina 2009–2010. Tielinjat kappelille on alkuperäisestä muutettu. Alkuperäisestä maisemasta on jäljellä Uuden hautausmaan betoniaita.

Heinolan maaseurakunta ja Heinolan kaupunkiseurakunta yhdistettiin vuonna 1997. Uudeksi seurakunnan nimeksi tuli Heinolan seurakuntayhtymä. Vanha kyläraitti on säilyttänyt vanhan ilmeensä uudisrakennuksista huolimatta. Raitin varren uusista liikekiinteistöistä valtaosa on tyhjillään.

Arvojen kuvaus

Heinolan kirkonkylä on erityisesti kirkkomäen ympäristössä säilyttänyt alkuperäiset kulttuurimaiseman ominaispiirteet. Kirkonkylän nykyinen muoto kuvastaa hyvin perinteistä kirkonkylän tyyppiä, jossa kirkko, pappila ja kylä muodostavat tiiviin kokonaisuuden. Vanhaa Suuren Savontien linjausta noudattava kylänraitti on säilyttänyt tyypillisen pienimittakaavaisuuden uudisrakentamisesta huolimatta. Seurakuntakeskus sekä uusi hautausmaa kappeleineen edustavat hyvin seurakuntien sodanjälkeisen kehityksen vaikutusta rakennuskannassa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Multamäki

Heinolan kirkko

Kellotapuli ja sankarihautojen muistomerkki

Seurakuntatalo

Kappeli

Ylä-Pessala

Pappila

Vanha kansakoulu

Kyläpirtti

HEI32 **Sahanniemen asuinalue**

Sijainti
Sahanniemi, Heinola

Aluetyyppi
Asuinalue

Alueeseen liittyy
-

Historia ja nykytila
Sahanniemeen, Käkikaduksi ristityn Maitiaislahdenrannankadun varrelle rakentui jälleenrakennuskaudella pääosin Karjalan siirtolaisille yhtenäinen omakotitaloalue, niin sanottu Pikku-Käkisalmi. Silmukkaan päättyvä katu sijoittuu pitkittäiselle mäelle. Arkkitehti Erkki Kaalamo laati Sahanniemen asemakaavan vuonna 1936. Suunnitelmaa muutettiin Olavi Laisaaren laatimalla kaavamuutoksella vuonna 1947. Talosuunnittelijoina toimivat Heinolan tontinmittaaja ja kaupungingeodeetti Erich Aunapuu ja heinolalainen rakentaja Lauri Reponen.

Maitiaislahden länsirannalla oleva alue on säilynyt rakennuksiltaan ja asemakaavaltaan pääosin alkuperäisellään. Pienehköillä puutarhatonteilla kadun varteen nauhamaisesti sijoitetut yksikerroksiset ja puolitoistakerroksiset tyyppitalot ovat säilyttäneet alueen alkuperäisen luonteen. Alueella nuoremmat omakotitalot noudattavat alueelle ominaista pienimittakaavaista rakentamista.

Käkikatu

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Niskanen, R. (2020). Jotakin uutta, jotakin vanhaa – Heinolan kaupunkikuva jälleenrakennuksesta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa: Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintö. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

Alkuperäiset tyyppitalot

Arvojen kuvaus

Paikallisena työnä kaavoitettu ja suunniteltu alue on kiinnostava esimerkki karjalaisten asuttamisesta Päijät-Hämeeseen. Alueen tyyppitalot ovat säilyttäneet hyvin ominaispiirteensä ja alue on säilynyt yhtenäisenä. Silmukkaan päättyvä, nouseva Käkikatu on omalaatuinen esimerkki maastonmuotojen hyödyntämisestä kaavoituksessa. Sahanniemi on säilyttänyt alkuperäisen mittakaavansa ja vehreät katunäkymät maltillisesta uudisrakentamisesta huolimatta.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

HEI33 **Veljeskylän omakotitaloalue**

Sijainti
Veljeskylä, Heinola

Aluetyyppi
Asuinalue

Alueeseen liittyy
-

Historia ja nykytila
Heinolan kaupunki osti vuonna 1945 entisen Niemelän kartanon maita, ja jo samana vuonna valmistui arkkitehti Olavi Laisaaren laatima asemakaava, jossa alueelle tuli 90 pitkää, kapeaa tonttia. Tyyppitaloja suunnittelivat Heinolan tontinmittaaja ja kaupungingeodeetti Erich Aunapuu ja arkkitehti Kaarlo Könösen toimisto. Osa uudemmista 1950-luvun taloista on Tyyppitalo Oy:n mallistoa. Alueelta luovutettiin asevelitontteja rintamamiehille.

Talot on sijoitettu vinosti katuun nähden ja muodostavat mielenkiintoisen porrastetun rakennusnauhan alueen läpi kulkevien Veljestien ja Sarkolantien varsille. Pitkät tontit antoivat mahdollisuuden kotitarveviljelyyn piharakennusten takana muodostaen avaran yhtenäisen alueen katujen väliin. Alueella luoteispuolella on muutamia 1960-luvulla rakennettuja pienimuotoista mittakaavaa noudattavia punatiilisiä omakotitaloja.

Jälleenrakennuskaudella rakentuneen Veljeskylän tyyppitalot ja asemakaava ovat säilyneet pääosin alkuperäisellään.

Veljestie pohjoiseen.

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Niskanen, R. (2020). Jotakin uutta, jotakin vanhaa – Heinolan kaupunkikuva jälleenrakennuksesta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa: Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintö. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

Alkuperäiset tyyppitalot

Arvojen kuvaus

Veljeskylän alue on esimerkki rakennuskannaltaan hyvin alkuperäisellään säilyneestä, yhtenäisestä rintamamiestaloalueesta. Alueen tyyppitalot on suunniteltu pääosin paikallisten arkkitehtien toimesta. Talojen sijoittelu katuun nähden ja vehreät pihat luovat maisemallisesti vaalimisen arvoisen kokonaisuuden. Heinolan ensimmäisenä rintamamiehille tarkoitettuna alueena se edustaa hyvin lyhyenä ajanjaksona hartiapankilla rakentunutta pientaloaluetta.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

HEI34 **Högforsin valimo**

Sijainti
Jyränkö, Heinola

Aluetyyppi
Teollisuus

Alueeseen liittyy
-

Historia ja nykytila
Heinolaan Lahdesta johtavan tien varrella sijaitsevat Högforsin valimon suurikokoiset punatiiliset tehdasrakennukset muistuttavat Heinolan jälleenrakennuskauden teollisesta historiasta. Kymi Osakeyhtiön tytäryhtiö Högfors aloitti vuonna 1953. Radiaattoritehdas valmisti lämpöpattereita ja kattiloita. Tehdas- ja konttorirakennukset on suunnitellut arkkitehti Tor-Eric Herler. Kaariholvikattoisen kattilahallin tiiliseinässä on vuosiluku 1954 ja eteläisen rakennuksen lisäsiivessä vuosiluku 1957. Tehdas on laajentunut useaan otteeseen, mutta on kuitenkin säilyttänyt yhtenäisen 1950-luvulla rakentuneen ilmeensä. Rakennuksille on yhteistä rationalistinen, rakennustekniikan ja tilojen käyttötarkoituksen sanelema tyyli. Lahdentien varressa on tehdasalueen entinen pääportti ja portinvartijan rakennus vuodelta 1957. Rakennusten väliin jää nurmipintainen puistopiha käytävineen puulajeina mänty, koivu ja tammi. Alueen itäreunalla mäntykummulla on vuonna 1967 valmistunut kolmikerroksinen konttorirakennus.

Tehdasalueella toimii Versowood Oy:n liimapuutehdas. Konttorirakennus on Viitos-Metalli Oy:n toimistorakennus. Kattilahitsaamon korkeat välipuin jaetut ikkunat on peitetty. Tehdasalueen pohjoispuolelle on suunnitteilla kauppa-aukio palvelemaan Tähtiniemen asukkaita.

Lahdentien ja valtatie 4:n kainalossa sijaitseva alueen maamerkkinä toimiva teollisuusalue on säilynyt entisellään. Lahdentien tienpinta on noussut alkuperäisestä. Punatiiliset rakennukset mäntyjen katveessa ovat vuosien saatossa laajentuneet maltillisesti. Kattilahitsaamon korkea tiilipääty holvikaarin ja suurin välipuin jaetuin ikkunoin on keskeinen kaupunkikuvallinen elementti.

Högforsin valimo

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Nina Könönen, Eeva Aarrevaara. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.

Selvitystyö Ahola (2023). Tähtiniemen kauppa-alueen asemakaava ja asemakaavan muutos. Rakennusinventointi ja kaupunkikuvatarkastelu. Inventoinnin työkertomus 25.9.2023. Selvitystyö Ahola. Heinolan kaupunki.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Levyradiaattoritehdas
2 Kattilahitsaamo
3 Konttorirakennus

Arvojen kuvaus

Entinen Högforsin tehdasalue edustaa maakunnan jälleenrakennuskauden teollistumista. Edelleen käytössä oleva teollisuusalue on säilyttänyt rakennusaikakautensa ominaispiirteet. Tehdas on ollut aikanaan Pohjoismaiden johtava valimo, jollaisena sillä on ollut suurta merkitystä myös maakunnallisesti. Tehtaan punatiiliset rakennukset ovat tärkeinä maamerkkeinä lähimaisemassa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

HEI35 **Heinolan reumasairaala**

Sijainti
Rainio, Heinola

Aluetyyppi
Laitos

Alueeseen liittyy
RKY2009, Reumasäätiön sairaala
Julkinen taide: Panu Patomäki; Lentoon 1983.

Historia ja nykytila
Lomaliiton reumaparantola toimi alkujaan Heinolan kylpylän tiloissa vuosina 1946–1951 kunnes Reumasäätiön sairaala valmistui vuonna 1951. Vuonna 1946 perustetun Säätiön tehtäväksi tuli rakentaa maamme ensimmäinen reumasairaala. Korkealla mäellä, Maitiaislahden pohjoisrannalla sijaitsevat rakennukset on toteutettu arkkitehti Martti Välikankaan suunnitelmien mukaan. Sen sijainnissa huomioitiin rauhallinen ympäristö ja puistot. Pelkistettyä arkkitehtuuria noudattavat valkoiseksi rapatut 10-kerroksinen sairaala ja 8-kerroksinen asuntolarakennus ovat maisemassa näkyviä monumentteja. Sairaalarakennus koostuu korkeista levymäisistä massoista. Se on osittain 10- ja osittain 6-kerroksinen. Rakennuksessa on myös matalampia uudempia laajennusosia. Kaksi matalaa lääkärien asuintaloa on sijoitettu rakennusten länsipuolelle.

Sairaala oli kansainvälisesti tunnettu erikoissairaala ja reumahoitojen uranuurtaja. Sairaalassa oli valmistuessaan 317 sairaansijaa. Uudenlaista blokkisairaalatyyppiä edustavassa sairaalassa eri osastot koottiin päällekkäin. Monumentaalinen niukkailmeinen kokonaisuus sijoittuu luontevasti maastoon. Asuntolarakennuksen takaa lähtevät puistokäytävät, jotka kiertävät pienen Terveyslammen, jonka rannalla on sauna ja pieni huvimaja. Panu Patomäen veistos Lentoon vuodelta 1983 on sijoitettu sairaalan pääsisäänkäynnin eteen.

Kiinteistö vaihtoi omistajaa vuonna 2012. Rakennukset ovat lasitettuja parvekkeita ja matalia siipirakennuksia lukuun ottamatta säilyneet hyvin, kuten sairaalan puistometsämäinen ympäristökin.

Heinolan reumasairaala

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.

Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Nina Könönen.

rky.fi. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto.

Niskanen, R. (2020). Heinolan sairaalat – pikkukaupunki suomalaisen sairaanhoidon eturintamassa. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo

Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Sairaalarakennukset
2 Asuntolarakennus
3 Terveyslampi

Panu Patomäki; Lentoon 1983.

Arvojen kuvaus

Heinolan reumasairaala on kiinnostava esimerkki parantoloiden ja sairaaloiden välisestä murroskohdasta. Se on harvinainen kokonaisuus maakunnan tasolla. Reumasairaala edustaa hyvin parantolaperinnettä terveyslampineen ja mäntykankaineen sekä puhtaan valkoisine rakennuksineen. Hyvin säilynyt kokonaisuus on ollut kansainvälisesti ja valtakunnallisesti merkittävä reumatiedon ja tutkimuksen keskus, jolla on yhteiskunnallista arvoa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

Asuntolarakennus

Pääsisäänkäynti

Polku Terveyslammen ympäri

Terveyslampi

Asuntolarakennus

Lääkärien asuintalot

Sairaala- ja asuntolarakennus

HEI36 **Hujansalo**

Sijainti
Hujansalo, Heinola

Aluetyyppi
Kylä

Alueeseen liittyy
MaMa, Hujansalon kulttuurimaisema
Hujansalo historiallisen ajan kylänpaikka

Historia ja nykytila
Hujansalon kylä mainitaan ensikerran historiallisissa lähteissä vuonna 1494 ja varhaisin maakirjamerkintä on vuodelta 1539. Alue on vanhaa eräaluetta. Kylään muodostettiin vuonna 1610 uudisratsutila, johon liitettiin kaksi muuta taloa. Vuonna 1680 ratsutilan pitäjäksi tuli kengitysseppä Olavi Hahl. Vanhaniemessä sijainnut ratsutilan päärakennus tuhottiin isovihan aikaan, eikä paikalle enää rakennettu. Paikalla on Hahlin suvun muistokivi.

Talo jakaantui 1700-luvulla Hahlin veljesten kesken Olavilaan, Aatamilaan, Hietalahteen, Kaarlelaan ja Kyöstilään. Isojaon aikaan vuonna 1832 taloja oli jo 12. Isojaossa Lampila, Hietalahti ja Marjokorpi siirtyivät pois kylän keskustasta. Ratsutila eli rusthollinimitys säilyi näillä taloilla vuoteen 1886.

Kouvolantien halkoman Konniveden lahden rannalla sijaitsevan Hujansalon kylän kumpuilevat pellot laskeutuvat alas rantaan. Tilakeskukset sijaitsevat melko lähellä toisiaan. Tiet ovat kapeita ja päällystämättömiä ja osin kiviaidan reunustamia. Metsien ja pienten viljelymaiden ympäröimillä tiloilla on jäljellä vanhaa rakennuskantaa. Maisemassa vuorottelevat kumpuilevat pienet peltoalat ja kallioiset nyppylät. Repaleinen vesistö kulkee taustalla. Kasvillisuus peittää aiemmin avoimemman maiseman, jolloin tieltä on vaikea hahmottaa kokonaisuutta.

Aatamilan pitkänurkkainen päärakennus on 1840-luvun puolivälistä. Sen pihapiiriä rajaa jyrkkäkattoinen kivinavetta. Maisemallisesti keskeisin Laviamäki mäen rinteellä on rakennettu 1870-luvulla. Muutoksia tehtiin vuonna 1937 arkkitehti Paavo Riihimäen suunnitelmien mukaan. Laviamäen pohjoispuolella on vanha kansakoulu.

Lähekkäin ja osin näköetäisyydelle sijoittuvat tilakeskukset muodostavat viljelymaisemineen ja rantapeltoineen arvokkaan kokonaisuuden.

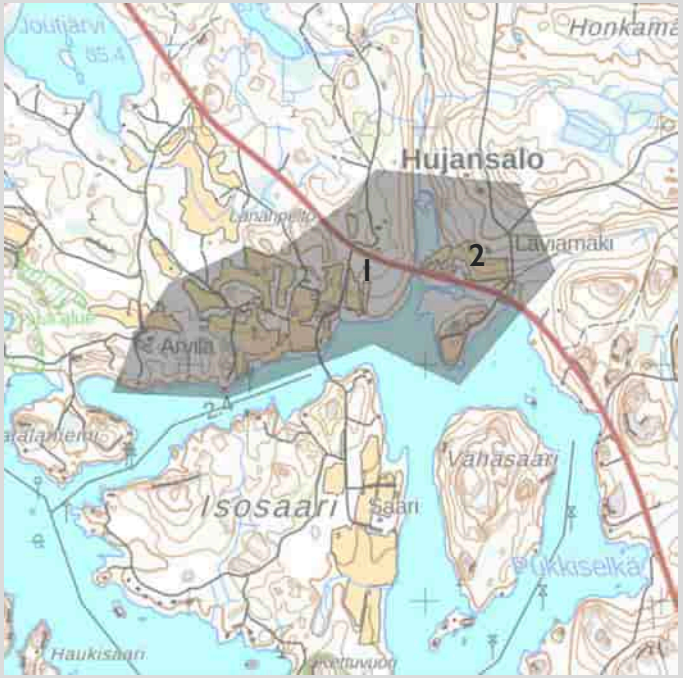

Hujansalon kylätie

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.
Hahl, A., & Kaulio, A. (2003). Heinolan Hahl-suku: 1 (2. korj. ja laaj. p.). Sukuyhdistys Hahl.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Aatamila
2 Laviamäki

Laviamäki

Uittimensalmi

Kylätie

Aatamila

Arvojen kuvaus

Hujansalon kylä on yksi Konniveden edustavimmista rantakylistä, joka on sijoittunut sekä historiallisen vesireitin että erätien varteen. Hujansalon ratsutilasta 1600-luvulta lähtien muotoutunut kylä peltoineen muodostaa kumpuilevan maisema-alueen. Alueen lähekkäin sijaitsevilla tilakeskuksilla on runsaasti vanhaa, 1800-luvulle periytyvää rakennuskantaa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

HEI37 **Paason kylä**

Sijainti

Paaso, Heinola

Aluetyyppi

Kylä

Alueeseen liittyy

Perinnebiotooppi: Paason niityt
Muinaisjäännökset: Leppälä B historiallisen ajan kiviröykkiö, Leppälä A kivikautinen asuinpaikka, Kuorekosken saha ja mylly

Historia ja nykytila

Ensimmäinen maininta Paason rälssin lampuodista on vuodelta 1567. Vanhan rälssin kartano Paaso oli 1500-luvun lopussa Flemming ja Fincke-sukujen hallinnassa. Kartano säilytti asemansa isossa reduktiossa vuonna 1680. 1600-luvulla Paason säteri oli Ållongrenin-suvun hallussa ja 1700-luvun alusta von Essen-suku hallitsi kartanoa lähes 200 vuotta. Kartano sijaitsi alun perin pohjoisempana Venäläismäellä, josta kartano siirrettiin vanhan Savontien varteen Kuorekosken läheisyyteen 1700-luvun lopulla. 1830-luvulta alkaen kartanon saha ja mylly tuottivat hyvin. 1880-luvulla omistajaksi tuli Padasjoen Ansion kartanon Schildt, jonka aikana kehitettiin karjataloutta ja perustettiin kartanomeijeri ja juustola. Sähkövoimalaitos rakennettiin vuonna 1894. Kartanon päärakennus paloi vuonna 1913 ja paikalle rakennettiin edellistä vaatimattomampi päärakennus, joka sekin paloi vuonna 1936. Uutta päärakennusta ei enää rakennettu, sillä silloiset omistajatkaan eivät asuneet Paasossa. Toisen maailmansodan jälkeen kartanon maita jaettiin siirtoväelle ja käkisalmelainen omistaja rakennutti uuden asuintalon kartanon paikalle 1940-luvun lopulla.

Myllärin pihapiiri aittoineen Kuorekosken pohjoisrannalla liittyy kartanohistoriaan entisenä rälssisäterin teollisuusalueena, johon kuului aikanaan myllyn lisäksi saha ja meijeri. Paritupapohjaisen myllytuvan vanhin osa on 1750-luvulta. Kosken eteläpuolella on 1800-luvulta peräisin oleva pientalo Sillankorva, jossa Heinolan Osuuskaupan sivumyymälä aloitti vuonna 1928.

Nykyään kartanon suurkauden rakennuksista on jäljellä empiren tyylipiirteitä noudattava makasiini. Vanha peltomaisema ja kartanon puistokulttuuria ilmentävä vanha pihapuusto korostavat alueen maisemallisuutta. Kartanon puistossa on risteillyt puistokäytäviä. Maisema avautuu etelään Ala-Räävelille. Perinnebiotooppialueeseen sisältyy entistä metsälaidunta ja puustoutunutta niittyä. Puisto rajautuu etelässä vanhaan Savontiehen, jonka varrella on säilynyt vanhaa kiviaitaa. Koskessa ja sen varrella on vanhasta teollisuudesta muistuttavia rakenteita ja uomia.

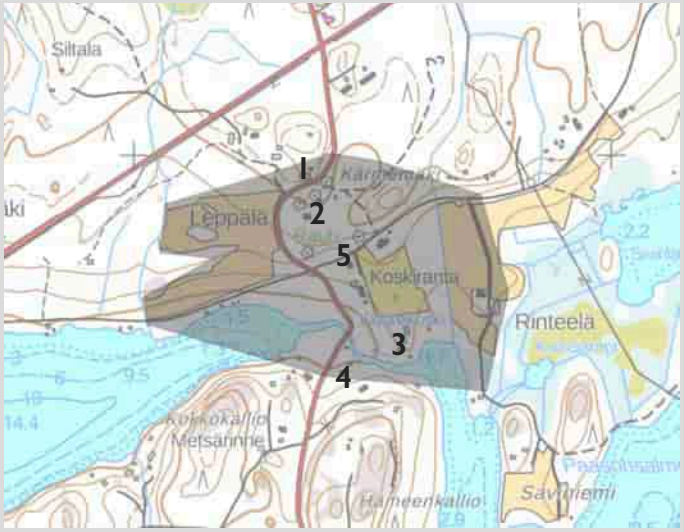
Maisema Ala-Räävelille ja entisen kartanon puistoa.

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.
Aarrevaara, E., C. Uronen & T. Vuorinen (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulu.
Stjernvall-Järvi, B. (2020). Kartanoita Heinolan seudulla, teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Viljamakasiini
2 Paason kartanon paikka
3 Myllytupa
4 Vanha kauppa
5 Kiviaita Savontien varrella

Paason niityt

Arvojen kuvaus

Paason kylä ja kartanon ympäristö on tärkeä historiallinen jäänne niin kutsutusta vanhasta rälssistä. Paason kartanon ympärille syntynyt kylämäinen asutus sekä pellot muodostavat historiallisesti kerroksisen maiseman. Kartanon jäljelle jääneistä rakennuksista viljamakasiini tien varressa on edustava esimerkki empireaikaisista kartanoiden talousrakennuksista. Puiston vanhat pihapuut henkivät kartanoaikaista historiaa. Kartanon sijainti vanhan Savontien linjauksen varressa konkretisoituu kiviaidan vierellä. Myllytupa rakennuksineen Kuorekosken rannassa on esimerkki alueen aktiivisesta teollisuustoiminnasta.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Kartanon vanhaa puistoa

Viljamakasiini

Kartanon vanhaa puistoa

Kuorekoski

Entinen kauppa

Paason kartanon vellikelloteline

Myllytupa

Kiviaitaa Vanhan Savontien varrella

HEI38 **Tuusjärven kylä**

Sijainti
Tuusjärvi, Heinola

Aluetyyppi
Kartano

Alueeseen liittyy
MaMa, Tuusjärven kylän kulttuurimaisema
Muinaisjäännökset: Mutala ja Paloniemi kivikautiset asuinpaikat, Paloniemi gård historiallinen asuinpaikka, Vanha Tuusjärvi historiallinen asuinpaikka

Historia ja nykytila
Ala-Pajujärven eteläpuolelle sijoittuvat Vanha-Tuusjärven kartano sekä Paloniemen ja Vidnäsin tilakeskukset Ala-Räävelin rantamilla muodostavat agraarin kulttuurimaisemakokonaisuuden Tuusjärven kylässä. Tiloja ympäröivät Heinolan maaseutumaisemalle tyypilliset metsien ympäröimät pienehköt ja sirpaleiset viljelyalueet.

Vanha-Tuusjärvi oli läänitettynä 1600-luvun puolivälissä majuri Johan Ållongrenille, jolloin siitä mu@odostettiin ratsutila. Tuusjärven kartano jaettiin 1690-luvulla Vanhaksi ja Uudeksi Tuusjärveksi. Von Essen osti tilan 1800 ja nykyinen empirevaikutteinen päärakennus on todennäköisesti hänen rakennuttamansa. Kartanon ikkunoiden kehyslautojen pisarakoristeet antavat viitteitä puuseppämestari Jacob Nygrénistä, jonka suosima koristeaihe se oli. Tila siirtyi talonpoikaisomistukseen vuonna 1874. Marttusten aikaan kartanoa kehitettiin vahvasti. 1950-luvulla kartano siirtyi Parikanniemen Orpokotiyhdistykselle ja sinne perustettiin vanhusten palvelukoti. Pihapiiriin rakennettiin kaksi rivitaloa vuonna 1981. Vuodesta 2014 kartanon on omistanut Tuusjärven Lintukoto Oy, joka vuokraa tiloja erilaisiin tilaisuuksiin. Pihapiirin ulkopuolella on suuri lohkokivinavetta.

Paloniementien päässä sijaitseva Paloniemen tila on myös vanhaa rälssiä. Varhaisin maininta on vuodelta 1725. Sen omisti sama suku kuin Paason kartanon 1790-luvulle saakka, minkä jälkeen sen omistajana oli Carl Jacob Mesterton. Paloniemi erotettiin vuonna 1811 Paason kartanosta, mutta se säilyi Mestertonien omistuksessa. Päärakennus on siirretty pohjoisempaa Venäläismäeltä. Satulakattoinen rakennus on mahdollisesti 1800-luvun alkupuolelta. Talouspihalla oleva luonnonkivinavetta on 1820-luvulta. Pihapiirin laidalla oleva väentupa lienee 1800–1900-lukujen vaihteesta.

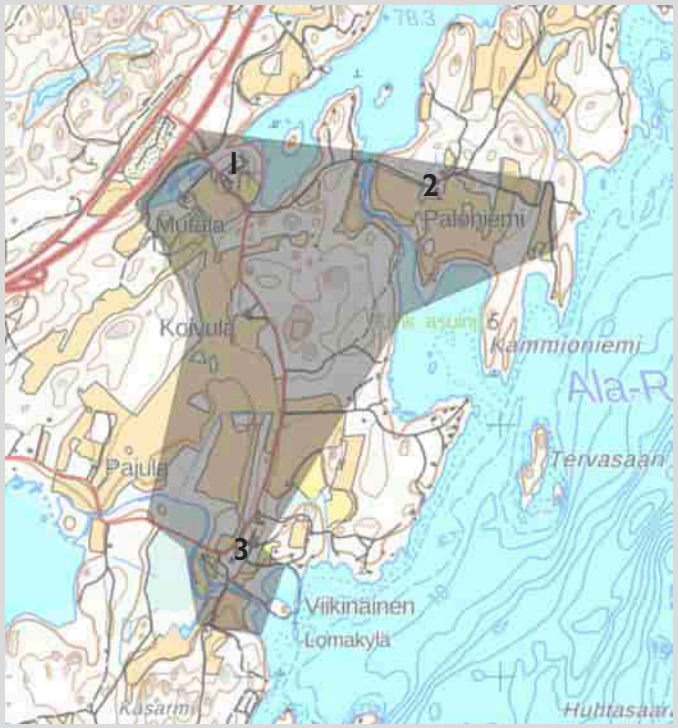

Vanha-Tuusjärvi ja rivitalot

Lähteet
Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.
Stjernvall-Järvi, B. (2020). Kartanoita Heinolan seudulla teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Vanha-Tuusjärvi
2 Paloniemi
3 Vidnäs eli Viikinäinen

Vidnäs eli Viikinäinen on kruunun uudistila, jonka ensimmäinen omistaja oli laamanni Fabritius vuodesta 1804 alkaen. Viikinäinen edustaa Lusin kylälle 1700-luvun lopulla muodostunutta uudisasutusta. Kartano on kuulunut Metherin, Löytösen ja Virtasen suvuille. Huvilatyylille ominaisia piirteitä edustava päärakennus rakennettiin vuonna 1914 rakennusmestari Vesasen piirustusten mukaan tulipalossa tuhoutuneen päärakennuksen paikalle. Harmaakivinavetan seinään on hakattu vuosiluku 1887. Tilalle lännestä johtavan koivukujan varrella on hirsinen viljamakasiini. 1980- ja 1990-luvuilla Loma-Viikinäinen oli suosittu lomanviettopaikka. Kartanossa kuvattiin Uuno Turhapuro-elokuvia. Kartanon Riemuriihi oli suosittu tanssipaikka. Uudet omistajat käynnistivät lomakylätoiminnan uudestaan vuonna 2020. Kartanon alueella on Suomen ainoa luonnonmineraalivesiläh-de. Vuonna 1934 tiluksilta löydettiin reenjalas, joka kuuluu varhaisimpiin luotettavasti ajoitettuihin löytöihin Suomessa.

Arvojen kuvaus

Tuusjärven kartanot ja tilakeskukset kertovat Heinolan vanhan rälssin historiasta todistusvoimaisesti. 1600-luvulle periytyvät pellot ja asutus ovat muodostuneet Heinolalle tyypillisesti metsien täplittämään maisemaan. Pihapiireissä on paljon tilojen toimintaan liittynyttä säilynyttä rakennuskantaa, joka luo kuvan niiden alkuperäisestä käytöstä.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Vanha-Tuusjärven kivinavetta

Vanha-Tuusjärvi

Vidnäsin navetta

Vidnäs

Vidnäsin rakennuksia

Vidnäsin rakennuksia

Vidnäsin rakennuksia

HEI39 **Nynäsin kartano**

Sijainti
Jyränkö, Heinola

Aluetyyppi
Kartano

Alueeseen liittyy
Nynäs historiallisen ajan asuinpaikka

Historia ja nykytila
Nynäsin eli Jyrängön kartano muodostettiin 1600-luvulla niin sanotun uuden rälssin maalle kolmesta von Tiesenhausenille lahjoitetusta tilasta ja Myllykylän autiotilasta. Vuonna 1683 säterivapaus peruutettiin ja tilasta muodostettiin säteriratsutila ja myllykylästä tuli aputila.

Nynäsin kartano sijaitsee Ruotsalaisen Nyynäistenlahden pohjukassa. 1600-luvulla kartanoa hallitsi Forbes-suku, 1700-luvun puolivälistä 1880-luvulle Ramsay-suku ja 1800-luvun lopulla senaattori Gylling. Vuonna 1896 omistajaksi tuli Tampereen kattohuopatehdas (myöhemmin Kymi Oy), joka vuokrasi kartanon Heinolan Polttimo Oy:lle. Kartanosta erotettiin 14 torppaa maanvuokralain nojalla vuonna 1918. 1930-luvulla rakennus tyhjennettiin siirtoväen asutustiloiksi. Vuonna 1948 Kymi Oy lahjoitti kartanon ympäristöineen Suomen Punaiselle Ristille. Kartanossa on toiminut sotasokeiden työkeskus ja vanhainkoti. Nykyisin kartano on SPR:n kurssi- ja lomakeskus sekä Metsäntutkimuslaitoksen koeasema. Kartanon maat Nyynäistenlahden itärannalla palstoitettiin jälleenrakennuskaudella asutustiloiksi.

Uuden asutuksen keskellä olevaa kartanoa ympäröi vanha puisto, jossa on vanha ruutanalampi, huvimaja sekä puistometsä, joka kehitettiin Kymi Oy:n aikana jalopuulajien kokeilualueeksi. Piha-alueen keskivaiheilla on kartanolle etelästä johtava lehtikuusikujanne. Piha-alueen rakennukset sijoittuvat kujan molemmin puolin pihan reunamille. Päärakennuksen edustuspiha on erotettu muusta pihapiiristä pensasaidalla. Laajan pihapiirin pohjoisreunassa sijaitsevan kaksikerroksisen päärakennuksen keskiosan ensimmäinen kerros saattaa olla 1600-luvulta. Rakennusta on sittemmin laajennettu ja korotettu. 1820-luvun rakennustyöt on tehty ilmeisesti Jacob Nygrenin johdolla. Päärakennus peruskorjattiin vuonna 1934 Muinaistieteellisen toimikunnan arkkiteh-

Nynäsin kartano

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Aarrevaara, E., C. Uronen & T. Vuorinen (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulu.

Stjernvall-Järvi, B. (2020). Kartanoita Heinolan seudulla. Teoksessa: Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Nynäs Kilta (ei pvm) RedNet. https://rednet.punainenristi.fi/node/6576 (Katsottu 14.6.2023).

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Päärakennus
2 Talli
3 Väentuvat
4 Mylly
5 Puistoalue

din A.W. Ranckenin suunnitelmien mukaan ja palautettiin kustavilaiseen tyyliin. Rakennus sisustettiin samalla museoksi. Siirtoväen myötä työ tuhoutui parin vuoden päästä.

Pihapiirin itälaidalla sijaitsee tiilinen talli ja hirsinen vaunuvaja 1800–1900-lukujen vaihteesta. Päärakennuksen luoteispuolella sijaitseva entinen pehtoorin asuinrakennus on rungoltaan 1800-luvun alusta. Piha-alueen kaakkoisosassa sijaitsee kaksi väentupaa. Toisen ulkoasu on muuttunut myöhempien korjausten vuoksi. Majoitustiloina toimivien väenrakennusten vieressä kolmikerroksinen rapattu kivirakennus on mylly vuodelta 1937. Uudet koulutustilat on rakennettu vanhaan talliin arkkitehti Jorma Salmenkiven suunnitelmin vuonna 1994. Tuolloin sivurakennukset muutettiin majoitustiloiksi. Nynäsin tiilinavetta piha-alueen kaakkoispuolella on teollisuuskäytössä.

Nynäsin kartanon hyvin säilynyt pihapiiri muodostaa ehjän kokonaisuuden. Kartanoa on 1960-luvulta kehitetty eläväksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi.

Arvojen kuvaus

Nynäsin kartano kuuluu Heinolan vanhimpiin kartanoihin. Kartanon päärakennuksen nykyasu on 1800-luvun alusta, mutta sen ensimmäinen kerros saattaa olla jopa 1600-luvulta. Siten se edustaa alueen vanhinta kartanorakennuskantaa. Nynäsin hyvin säilynyt pihapiiri puistoineen muodostaa arvokkaan kokonaisuuden, joka edustaa Heinolan kartanokulttuuria. Omistajina olleet merkittävät suvut tuovat sille henkilöhistoriallista arvoa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

Pehtoorin asuinrakennus

Nynäsin kartano

Huvimaja

Talli

Mylly

Nynäsin puiston lehtikuusikujanne

Talli

Väentupa

HEI40 **Heponiemi**

Sijainti
Taipale, Heinola

Aluetyyppi
Kartano

Alueeseen liittyy
Heponiemi historiallisen ajan asuinpaikka

Historia ja nykytila
Varhaisin maininta Heponiemen kylästä on vuodelta 1687. Heponiemi, nykyisin Kotirinne, on yksi Taipaleen säteriratsutilasta 1900-luvun alussa jaetuista tiloista. Vanha-Taipaleen päärakennus siirrettiin Heponiemeen 1930-luvun alussa. Kaksikerroksisen hirsirakennuksen runko on 1700-luvulta. Talouspihan aumakattoiset klassistiset harmaakivinavetta ja väentupa ovat Väinö Vähäkallion suunnittelemia 1920-luvulta. Sementtitiilinen viljamaksiini on samalta ajalta.

Kartano sijaitsee rinteellä Konneveden Heponiemenlahden pohjukassa. Ympärillä on komea kuusikko ja sammalen ja jäkälän peittämät metsä- ja rantakalliot.

Arkkitehtuuriltaan poikkeuksellisen arvokas, eheä tyylillinen kokonaisuus ja hyvin säilynyt maatalon pihapiiri. Tyylillisesti yhtenäiset rakennukset muodostavat historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaan kokonaisuuden. Kotirinteen 1700-luvun siirretty päärakennus ja 1920-luvun klassismia edustavat pihapiirin muut rakennukset muodostavat historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaan ja yhtenäisen kokonaisuuden.

Hepolahti

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.

Aarrevaara, E., C. Uronen & T. Vuorinen (2006). Päijät-Hämeen maisemaselvitys. Lahden ammattikorkeakoulu.

Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Stjernvall-Järvi, B. (2020). Kartanoita Heinolan seudulla. Teoksessa: Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & T. Pietiläinen. Heinolan kaupunginmuseo.

Finna.fi

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Päärakennus, kivinavetta, väentupa ja viljamakasiini

Heponiemi Taipaleen kylässä Heinolan maalaiskunnassa. Kuvaaja Pekka Kyytinen. Museovirasto. Kansatieteen kuvakokoelma, Pekka Kyytisen kokoelma.

Väentupa

Kivinavetta

Arvojen kuvaus

Maatalon pihapiiri on hyvin säilynyt ja sisältää hyvin edustavan kokoelman maaseudun rakennuskantaa. 1700-luvulta 1920-luvulle ajoittuvat rakennukset muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, joka on arkkitehtonisesti hyvin arvokas. Arkkitehti Väinö Vähäkallion kädenjälki näkyy useassa rakennuksessa.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

HEI41 **Sulkavankosken mylly**

Sijainti
Hujansalo, Heinola

Aluetyyppi
Teollisuus

Alueeseen liittyy
Muinaisjäännöksiä: Sulkavankoski kivikautinen, neoliittinen asuinpaikka, kuppikivet, Sulkavankosken vanha silta ja tie

Historia ja nykytila
Heinolassa oli 1800–1900-lukujen vaihteessa toiminnassa 18 myllyä. Heinolan veromyllyistä muistuttaa enää Sulkavankoskessa sijaitseva vuonna 1826 rakennettu Sulkavan mylly. Sulkavankoski, jonka kautta vedet laskevat Ala-Rievelistä Konninveteen, sijaitsee Kouvolaan johtavan maantie 46:n varrella, Heinolan kirkonkylän ja Hujansalon kylän rajalla. Sulkavankoski on kuulunut myös uittoreittiin ja uittoa varten koski perattiin aikoinaan kivistä. Kosken länsipuolella on ollut asutusta jo kivikaudella. Vanhin mylly, Paason kartanon mylly, on purettu.

Kosken yli kulki yksi pitäjän ensimmäisistä paikallisteistä. Kosken ylittävä silta rakennettiin vuonna 1818. Tielinja on suoristettu kosken kohdalta 1960-luvun jälkeen. Vanha tielinja nousee idästä tultaessa Sulkavanmäen reunaa. Se on nykyisin kulkuna vapaa-ajanasunnoille. Kosken rannalla reunapenkereet on kivetty entisen tiesillan kohdalla. Tie kääntyy jyrkästi länsipuolen koskenvartta mukaillen. Mäen päällä on kesäsiirtolan rakennuksia. Vanhan tien varressa on vanha matala rapattu asuinrakennus.

Myllyltä nousevassa rinteessä sijaitseva myllärintupa ja ilmeisesti 1800–1900-lukujen vaihteesta alkuperäisellään olevat pientalot ovat hyvässä kunnossa. Ylhäällä mäellä, vanhan maantien varrella oleva asuinrakennus Koskela on 1900-luvun alusta. Rinteessä on myös nuorempaa rakennuskantaa. Myllymiljöö on säilyttänyt luonteensa hyvin. Tiesillalta pohjoiseen avautuu kaunis näkymä myllylle ja pienien mökkien ripottelemalle metsäiselle rinteelle. Mylly on korjattu. Sen päätykolmiota koristaa kaunismuotoinen ikkuna. Tupa myllyn kohdalla rinteessä on hyväkuntoinen. Kosken länsirannalla on seurakunnan kesäsiirtola (Sulkavankosken kesäkoti, Sulkavankosken leirikeskus).

Sulkavankosken mylly ja myllytupa

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.

Jussila, T., Sepänmaa T. & Poutiainen H. (2018). Heinola Ala-Rääävelin rantaosayleiskaava-alueen muinaisjäännösinventointi. Mikroliitti Oy. Heinolan kaupunki.

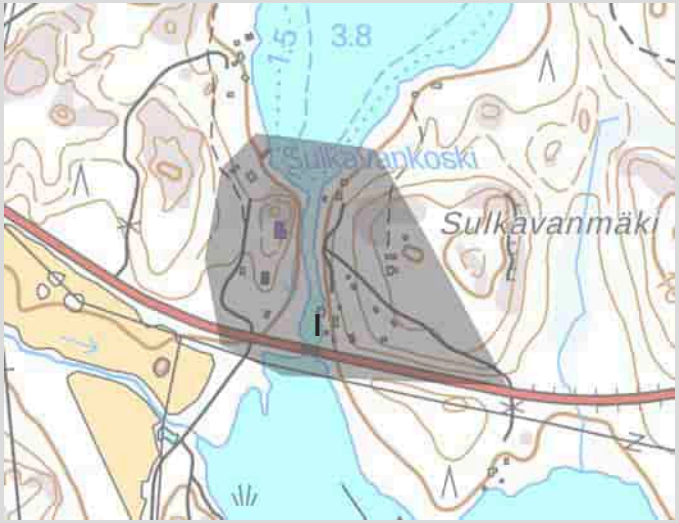
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.

Ahola, T. (2019). Ala-Rääveli – Keskinen rantaosayleiskaava, kulttuuriympäristön täydennysinventointi. Selvitystyö Ahola. Heinolan kaupunki.

Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä. Nina Könönen, Eeva Aarrevaara. Euroopan aluekehitysrahaston EAKR EU-tavoite 2-ohjelma.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

I Mylly ja myllärintupa

Aluekokonaisuus on hyvä esimerkki sekä vesivoiman merkityksestä maaseudun varhaiselle teollisuudelle että yritystoiminnan ja hyvien liikenneyhteyksien vetovoimasta. Jykevällä kiviperustuksella varustettu vesimylly on rakenteellisesti samankaltainen kuin Uittokosken mylly Koskenmyllyllä. Seipirannan eli Sulkavankosken myllyn rakennusryhmä kunnostettiin Leader+ investointihankkeena Heinolan kyläyhdistyksen toimesta vuosina 2006–2008.

Sulkavankoskella pienipiirteinen rakennusryhmä ja mylly muodostavat kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti vaikuttavan pienmiljöön.

Vanha tielinja

Kivetyt rantapenkereet vanhan tiesillan kohdalla

Arvojen kuvaus

Sulkavankosken mylly on Heinolan vanhin säilynyt mylly. Rakennusten ja kosken muodostama pienipiirteinen kokonaisuus kertoo vesistön merkityksestä maaseudulla. Alueella on säilynyt sekä myllyn rakentamisajankohdalta peräisin olevaa rakennuskantaa että nuorempaa, pienimittakaavaista rakentamista.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	
Edustavuus	
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	x
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

HEI42 **Suomen urheiluopisto**

Sijainti
Vierumäki, Heinola

Aluetyyppi
Liikunta

Alueeseen liittyy
RKY2009, Suomen urheiluopisto
Rakenussuojelulailla suojeltu kohde Suomen Urheiluopiston päärakennus Kaskela (VN/YM vahv.pvm: 25.2.1988).
Julkinen taide: Nina Sailo; Lauri ”Tahko” Pihkala (5.1.1888-20.5.1981) ”Urheilun avulla kansamme parhaaksi” ”Suomen urheiluopiston perustaja”.

Lähteet

Wager, H. (2006). Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.
Niskanen, R. (2020). Suomen urheiluopisto – kansallisuusaatetta ja puhdasta kauneutta. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.
Kuntien kulttuuriympäristöt -selvitys 2005 (KUKUSE). Hartola, Hausjärvi, Heinola, Orimattila, Sysmä.
Ahola, T. (2014). Heinolan rakennusinventointi. Heinolan kaupunki.
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. Museovirasto.
DOCOMOMO. Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa. Alvar Aalto Akatemia, docomomo Suomi-Finland ry, Suomen rakennustaiteen museo. Helsinki 2002.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi.
Hyvinvointi-Suomen liikuntaympäristöt teemahanke 2011-2012. Vierumäen urheiluopisto eli Suomen Urheiluopisto, Heinola. Museovirasto. http://liikuntaymparistot.nba.fi/
Vierumäki. https://vierumaki.fi/

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Historia ja nykytila
Suomen Urheiluopisto perustettiin vuonna 1927 urheiluideologi Lauri ”Tahko” Pihkalan aloitteesta. Ajatuksena oli urheiluaatteen ja kansallisen urheiluidentiteetin vahvistaminen. Pihkala oli erityisesti hiihdon puolestapuhuja. Hän yhdisti urheilun ja maanpuolustuksen. Opiston sijoituspaikaksi valittiin Vierumäki. Paikalla oli aiemmin ollut Venäjän vallan aikainen Suomen sotaväen leirialue, jonka toiminta oli lopetettu vuonna 1901.

Opistorakennuksen suunnittelukilpailun vuonna 1930 voitti arkkitehti Erik Bryggman ehdotuksellaan ”Kiri”. Hän suunnitteli alueen rakennuksia 1950-luvulle asti. Ennen sotia rakennettuun, Bryggmanin suunnittelemaan kokonaisuuteen kuuluu opistorakennuksen lisäksi opiston johtajan asuinrakennus Valkjärven länsirannalla, toinen ylemmän henkilökunnan käyttöön rakennettu huvilamainen asuinrakennus sekä henkilökunnan asuinrakennukset Valkjärven lounaispuolella. Vuonna 1932 valmistuivat saunarakennus Valkjärven rantaan ja Puuopisto, jossa opisto toimi ennen päärakennuksen valmistumista. Vanha sauna on purettu. Länsirannalle rakennettiin opiston johtajan asuinrakennus Puustelli vuonna 1933, ja itäpuolelle opettajien asuinrakennus Lehtorila. Järven länsirinteessä on myös ulkovoimistelukatos.

Uutta kansainvälistä arkkitehtuuria, funktionalismia, edustava päärakennus Kaskela valmistui vuonna 1936 ja se vihittiin käyttöön seuraavana vuonna. Se on nimetty opiston ensimmäisen johtajan Aleksi Kaskelan mukaan. Rakennusperintölailla suojeltu kohde on yhteydessä ympäröivään luontoon metsien ja veden rajalle. Valkoiseksi rapattu rakennus koostuu kolmesta siivekkeestä, joista matalampien siipiosien välinen päämassa kohoaa seitsemänkerroksiseksi. Osa tasakatoista on muutettu arkkitehti Bryggmanin suunnitelmien mukaan satulakatoiksi. Päärakennusta laajennettiin uimahalliosalla vuonna 1967. Rakennus kuuluu kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään, suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteoksiin. Päärakennus kuvastaa

Kaskela

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Kaskela
2 Henkilökunnan asuinrakennukset
3 Puustelli
4 Lehtorila
5 Vierumäen urheiluhalli
6 Urheilukenttä

1930-luvulla kehittyneen uudenaikaisen urheilukoulutuksen aatteita.

Päärakennuksen itäpuolella on vuonna 1936 valmistunut ulkoilmavoimistelukenttä, jolla on pidetty opiston vihkiäiset. Kenttä on uudelleenjärjestelty vuonna 1950. Vuonna 1989 sinne pystytettiin Tahko Pihkalan näköispatsas, jonka on tehnyt kuvanveistäjä Nina Sailo.

Alueella on 1940-luvun lopulla valmistuneita henkilökunnan asuinrakennuksia ja tiilinen rantasauna vuodelta 1950. Rakennusten eteläpuolella urheilukenttien lisäksi on moderni kupolin muotoinen urheiluhalli, Vierumäen urheiluhalli, vuodelta 1974. Rakennuksella on kulttuurihistoriallisten arvojen kannalta merkittäviä ulkoasullisia piirteitä. Se edustaa aikakautensa modernia rakennustyyppiä ja tekniikkaa. Vanha hyppyrimäki alueen länsipuolella on jäänyt pois käytöstä.

Heinola-radan valmistuttua vuonna 1930 opisto sai oman seisakkeen Urheiluopisto. Toisen maailmansodan aikana opisto toimi sotasairaalana.

Urheiluopisto sijaitsee luonnonkauniilla, maisemallisesti näkyvällä paikalla kristallinkirkkaalta Valkjärveltä nousevan, Salpausselkään kuuluvan jyrkän rinteen laella. Rakennusta ympäröi harjuille ominainen mäntykangas. Järveä kiertää reunakivetty polku, joka nousee serpentiinimäisesti ylös jyrkkää rinnettä päärakennukselle.

Päärakennuksen ympäristöön on rakennettu liikuntarakennuksia, mökkikylä ja golfkenttiä. Uudempaa rakennuskantaa vanhan päärakennuksen vieressä edustavat Hotelli Fennada, Sporttihotelli Pihkala, Ravintola V. Puhti ja Kampushuoneistot ja hieman idempänä Country Club. Rannassa on Valkjärven rantamökit.

Suomen Urheiluopiston ydinalue muodostaa kulttuurihistoriallisesti ja historiallisesti merkittävän kokonaisuuden, joka on luonteeltaan valtakunnallisesti arvokas ympäristö. Päärakennus on suojeltu rakennussuojelulain nojalla, ja se edusti alkuperäisessä asussaan puhdaspiirteistä funktionalismia, jota myöhemmät muutokset ovat hiukan muuttaneet. Urheiluhallin massiivinen kupolikatto antaa alueelle erityistä ilmettä.

Arvojen kuvaus

Alkuperäisen käyttötarkoituksensa säilyttänyt Erik Bryggmanin suunnittelema funktionalismia edustava kokonaisuus on maakunnallisella tasolla harvinainen esimerkki urheiluopetuksen historiasta kertovasta rakennuskokonaisuudesta. Alue ilmentää aikansa liikuntaopetuksen ja arkkitehtisuunnittelun ajatuksia. Urheiluopisto on syntynyt maisemallisesti merkittävään paikkaan Valkjärven rannalle mäntymaisemaan. Sen eheä rakennuskanta on ainutlaatuinen rakennustyypissään.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

Vanha hyppyrimäki

Kaskela, uusi laajennusosa ja Tahko Pihkala -veistos.

Sauna Valkjärven rannalla

Kupolihalli

Puuopisto Kaskelan taustalla

Kiviportaat Valkjärven rannalta Puustelliin

Puustelli

Henkilökunnan asuinrakennukset

HEI43 **Heinolan hallintokortteli ja sairaala**

Sijainti
Heinola

Aluetyyppi
Kaupunki

Alueeseen liittyy
Julkinen taide: Kauko Räsänen; Diagonaalitrio 1985.

Historia ja nykytila
Heinolan kaupungintalo valmistui vuonna 1980. Käräjä- ja valtuustotalo sekä valtion virastotalo valmistuivat 1980-luvun alussa. Suunnittelijana toimi heinolalainen arkkitehti Arvo Savela. Klassista rakentamista henkivä kokonaisuus on valkea julkisten rakennusten sommitelma, jossa julkisivut ovat lasitettua julkisivutiiltä. Kaupungintalon pihalla on vesiallas ja Kauko Räsäsen veistos Diagonaalitrio. Läheinen esikuva on kymmenen vuotta vanhempi Espoon hallintokeskus.

Heinolan kaupunginsairaala sijaitsee hallintokorttelin länsipuolella. Laaja kokonaisuus käsittää sairaalarakentamista usealta vuosikymmeneltä.

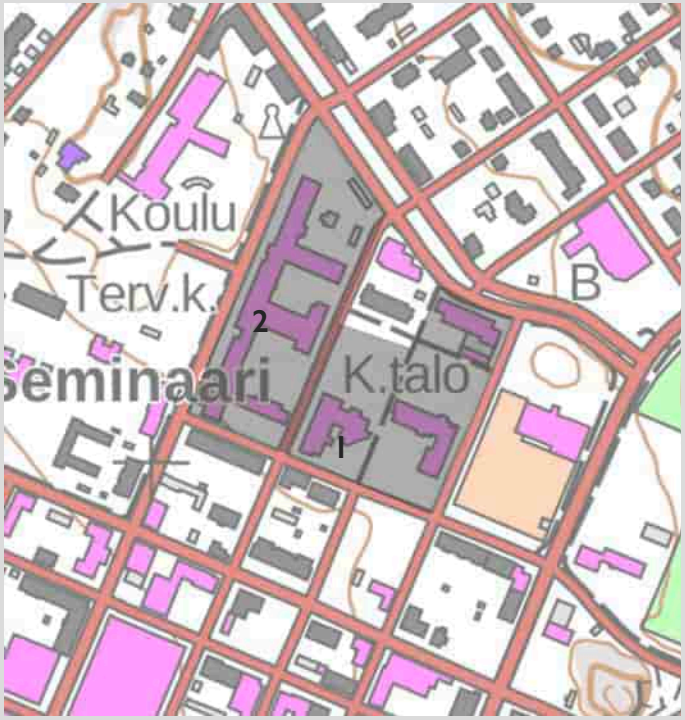

Heinolan kaupungintalo

Lähteet
Niskanen, R. (2020). Jotakin uutta, jotakin vanhaa – Heinolan kaupunkikuva jälleenrakennuksesta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa Made in Heinola: Retkiä kaupungin kulttuuriperintöön. Toim. Juuti, S., & Pietiläinen, T. Heinolan kaupunginmuseo.

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Heinolan kaupungintalo
2 Heinolan kaupunginsairaala

Heinolan hallintokortteli vuonna 2019. Kuvat GoogleMaps.

Heinolan kaupunginsairaala vuonna 2009. Kuvat GoogleMaps.

Arvojen kuvaus

1980-luvulla valmistunut kaupungintalon, valtion virastotalon ja käräjä-valtuustotalon muodostama virastokeskittymä pohjaa klassistisiin vallan suunnittelun periaatteisiin. Suhteellisen matalien rakennusten väliin jäävät laajat aukiot julkisine taideteoksineen ja vesialtaineen poikkeavat Heinolan muusta kaupunkikuvasta ja muistuttavat hallinnon läsnäolosta. Paikallisena suunnittelutyönä toteutettu kokonaisuus on yhtenäinen. Hallintokorttelin vieressä sijaitseva Heinolan kaupunginsairaala on kerroksellinen kokonaisuus liki koko 1900-luvun rakennushistoriaa. Kokonaisuus kertoo kuntien voimakkaasta kasvuvaiheesta ja sillä on merkittävää kaupunkikuvallista merkitystä.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	x

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	x
Muu	

HEI44 **Vierumäen asema**

Sijainti
Vierumäki, Heinola

Aluetyyppi
Liikenne

Alueeseen liittyy
-

Historia ja nykytila
Lahti-Heinola-radan varrella sijaitseva liikennepaikka perustettiin vuonna 1932 ja henkilöliikenne päättyi koko rataosalla 1968. Alueeseen kuuluu asemapuiston reunustaman asemarakennuksen lisäksi ratavartijan mökki ja sauna. Harvinaisella sorapohjaisella ratapihalla on kolme läpiajettavaa raidetta. Asemarakennuksen on suunnitellut Thure Hellström ja se valmistui vuonna 1930. Vuonna 2019 tasoristeykseen asennettiin museaalinen ääni- ja valovaroituslaitos. Nykyisin asemalla pysähtyvät radalla liikennöivät museojunat ja siellä järjestetään vuosittain alan tapahtumia. Lahden rautatieharrastajat Topparoikka ry on vuokrannut asemaa vuodesta 2015 lähtien.

Alue on puualan yritys Versowood Oy:n omistuksessa.

Vierumäen asema.

Lähteet
Vierumäen kylä (ei pvm). Lahden rautatieharrastajat Topparoikka ry. Verkkosivusto. https://www.vierumaenkyla.fi/lahden-rautatieharrastajat-topparoikka-ry/

Lahden rautatieharrastajat Topparoikka ry (2021). Vierumäen asema. https://www.topparoikka.net/vierumaen-asema/

Valokuvat Tiina Rekola ellei toisin mainita.

Avainkohteet

Maastokartta Maanmittauslaitos

1 Asemarakennus
2 Ratapiha

Vierumäen asemarakennus

Ratapiha

Hevospuomi

Vahtitupa taustalla

Arvojen kuvaus

Vierumäen rautatieasema on esimerkki hyvin säilyneestä rautatien väliasemasta. Asemarakennuksen ja vahtituvan sekä niiden piharakennusten muodostama kokonaisuus on harvinaisuus, sillä Heinolan radalta on yhtä hyvin säilynyt asema-alueista vain Ahtialan rakennukset. Alueen arvoa lisäävät säilyneet asemapuiston rippeet sekä säilyneet kaivo, hevospuomi ja vaihdekopit.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden perusteet

Harvinaisuus	x
Edustavuus	x
Alkuperäisyys	x
Tyypillisyys	
Historiallinen todistusvoimaisuus	x
Historiallinen kerroksisuus	

Arvoperuste

Historiallinen / Yhteiskunnallinen	x
Rakennushistoriallinen	x
Ympäristöllinen / Maisemallinen	
Muu	

HAO Hämeenlinna

Lähettäjä: Hujanen Sanni <sanni.hujanen@lahti.fi>
Lähetetty: torstai 5. maaliskuuta 2026 12.47
Vastaanottaja: HAO Hämeenlinna
Aihe: Lahden museoiden valitus, Heinolan kaupunginvaltuuston päätös 2.2.2026 § 1 Asemakaavan muutos 694
Liitteet: Heinola asemakaava 694 Kylpylänranta 2 Lahden museoiden valitus.pdf; Liitteet, Lahden museoiden valitus Heinola akm 694.zip

Hei,

Ohessa Lahden museoiden valitus koskien asiaa Heinolan kaupunginvaltuuston päätös 2.2.2026 § 1 Asemakaavan muutos 694 Kylpylänranta.

Sähköpostin liitteenä pakattu-kansio, jossa valituksen liitteet.

Ystävällisin terveisin,

Sanni Hujanen
Rakennustutkija | Arkkitehti SAFA
Lahden museot | Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo
p. 044 482 6922

VUODEN MUSEO